

CERVANTES

PÉLDÁS ELBESZÉLÉSEK

FORDÍTOTTA:
ANDRÁS LÁSZLÓ
GÁSPÁR ENDRE
BENYHE JÁNOS
PÁL ENDRE
WEÖRES SÁNDOR

A JEGYZETEKET ÍRTA:
BENYHE JÁNOS

TARTALOM
AJÁNLÁS
ELŐSZÓ
A SZERZŐHÖZ
AZ OLVASÓHOZ
A CIGÁNYLÁNY
AZ ÖNZETLEN SZERETŐ
RINCONETE ÉS CORTADILLO
AZ ANGOL-SPANYOL KISASSZONY
AZ ÜVEGDIÁK
A VÉR HATALMA
A SZERELEMFÉLTŐ AGGASTYÁN
A NEVEZETES MOSOGATÓLÁNY
A KÉT LEÁNY
CORNELIA
CSALÁRD HÁZASSÁG
AZ ÁL-NAGYNÉNI

Ajánlás

DON PEDRO FERNÁNDEZ DE CASTRÓNÁK

Lemos, Andrade, Villalba stb. gróffjának.

Akik valamely főúri személynek ajánlják műveiket, rendszerint két hibába esnek. Elsőbb is abba, hogy az úgynevezett ajánló levélben, melynek rövidnek és velősnek, célszerűnek és helyénvalónak kell lennie, vagy az igazságtól, vagy a hízelkedéstől vezérelve hosszasan a nemesúr emlékezetébe idézik nemcsak atyáinak, őseinek, hanem minden rokonának, barátjának, jó hívének hőstetteit is. Másodszor meg abba, hogy műveiket a főúr pártfogása és oltalma alá helyezik, hogy a rossz, pletykás nyelvek ki ne kezdjék őket és kárt ne tegyenek bennök. Én azonban elkerülöm eme két fogyatkozást, nem sorolom itt elő Kegyelmességed régi és jeles családjának címeit és kiválóságait számtalan természetes és szerzett érdemeivel egyetemben, átengedem ezt az új Pheidiaszoknak és Lüszipposzoknak,¹ hadd véssék, mintázzák márványba és bronzba őket, hogy példaképül álljanak az idők végezetéig. Azt sem kérem Kegyelmességedtől, hogy fogja pártját ennek a könyvnek, mert tudom, ha nem jó, hiába helyezném Astolfo² hippogriffjének szárnya alá vagy akár Herkules dorongjának árnyékába, a Zoiloszok,³ a cinikusok,⁴ az Aretinók,⁵ a Bernik⁶ bizonynyal nem tekintenének senkifjának tisztességére, s nem tennének lakatot szapuló nyelvekre. Csak arra kérem Kegyelmességedet, figyelmezzon e tizenkét elbeszélésre; egy szó magyarázat nélkül küldöm el őket; ha nem az én elmém műhelyében készültek volna, a legtökéletesebbek mellé kíváncznának. Amint vannak, így nyújtom át s fölöttébb örvendek, mert úgy vélem, valamelyest megmutattam, mily igen óhajtok szolgálatjára lenni Kegyelmességednek, valóságos uramnak és jótevőmnek. Óvja Uraságodat stb.

Madrid, 1613. július 13.

Kegyelmességed szolgálója
Miguel de Cervantes Saavedra

(Benyhe János fordítása)

¹ Pheidiasz és Lüszipposz - kiváló görög szobrászok az i. e. V., illetve IV. században.

² Astolfo - legendás brit herceg, Ariosto XVI. századi olasz költő híres kalandos eposzának, az *Őrjöngő Orlandónak* egyik főalakja. A hippogriff mesés állat: félig ló, félig madár.

³ Zoilosz - görög kritikus az i. e. IV. században; Homérosz műveit méltatlan, kicsinyeskedő bírálatban részesítette.

⁴ cinikusok - egy görög filozófiai iskola követői; kötekedő bírálgatással sok ellenséget szereztek.

⁵ Aretino - tehetséges, de jellemtelen és epés olasz satirikus költő a XVI. században.

⁶ Berni - csúfondáros hangú XVI. századi olasz költő.

ELŐSZÓ

Kedves olvasóm, szívesen kibújtam volna a kötelesség alól, hogy ezt az előszót megírjam. A *Don Quijote* elé tett előszóval, nem volt olyan szerencsém, hogy kedvem legyen még eggyel próbálkozni. A bűnös ebben egyik barátom a sok közül, akiket életem folyamán inkább körül-ményeim, mint szellemem révén szereztem. Ez a barátom elintézhette volna, hogy szokás és hagyomány szerint a könyv első oldalára odateszi az én arcomat fába vagy rézbe metszve, a híres don Juan de Jáuregui⁷ adhatott volna neki képet. Ezzel kielégítette volna az én hiúságot csakúgy, mint azoknak a kíváncsiságát, akik tudni szeretnék, milyen az arca és az alakja annak, aki ezekkel a történetekkel kimerészkedik állni a világ szeme elé. Barátom odaírhatta volna a kép alá: „Akit itt láttok, hosszúkás arccal, gesztenyeszínű hajjal, sima és nyílt homlokkal, élénk szemmel, görbe, bár arányos orral, ezüstös szakállal - húsz évvel ez-előtt arany volt - nagy bajusszal, kicsiny szájjal, fogatlanul - mert már csak hat foga van és azok is rossz állapotban, szerteszét dobálva, semmi kapcsolatban egymással - közepes, nem túl nagy és nem is kicsi termettel, inkább fehér, mint sötétes arcszínnel, kissé hajlott vállal és nem nagyon fürge lábbal; egyszerűen ez a képmás a *Galatea* és a *Don Quijote de la Mancha* szerzőjéé, aki megírta a *Parnasszusi utazást*, a perugiai Cesare Caporalit utánózva és más munkákat, amelyek a szerző neve nélkül terjedtek el. Neve Miguel de Cervantes Saavedra; sok éven át katona volt, hatodfél esztendőn keresztül pedig hadifogoly, megtanulta hát, hogy a balsorsot türelemmel kell viselnünk. A lepantói tengeri csatában egy puskalövés következtében elvesztette a bal karját és ezt a sebet, ha csúf is, szépnek tartja, mert a legemlékezetesebb és legnagyobbalkalommal szerezte, melyet az elmúlt századok láttak és a következők látni fognak; akkor, amikor a boldog emlékezetű V. Károly, a harci villám fiának győzedelmes lobogója alatt⁸ küzdött.” Ha pedig ez a barátom, akire panaszkodom, nem tudna semmi mást felhozni a dicséretemre, én írnék saját magamra két tucatnyi dicshimnusz, és ha névtelenül nyilvánosságra hoznám őket, növelném hírnevemet és elismerést szereznék szellememnek. Mert örülség azt képzelni, hogy a dicshimnuszok mindig pontosan az igazságot mondják: a dicséret, csakúgy, mint a gáncs, sohasem megbízható és mindig túllő a célon. Minthogy azonban erre már nincs alkalmam és most itt állok arckép és magasztalás nélkül, kénytelen vagyok a saját nyelvemet használni; ez, ha hebeg is, még elmondhat néhány, talán hasznos igazságot.

Meg kell mondanom neked, nyájas olvasó, hogy ezekből az elbeszélésekből nem lehet holmi csirkeaprólékot csinálni: nincs bennük se láb, se fej, se belső rész, se semmi hasonló. Ha egyik-másikban akad is szerelmi bonyodalom, az mind annyira erényes, a józan észnek és a keresztény szellemnek megfelelő, hogy olvasásuk nem fog rossz gondolatot kelteni se a könnyelmű, se az óvatos emberben. Címül azt adtam, hogy *Példás elbeszélések*, mert ha jól megnézed, nincs köztük egy sem, melyből ne lehetne valami hasznos tanulságot levonni. Nem akarok erre bővebben kitérni, különben megmutatnám, mennyi íze és erkölce van valamennyinek együtt és külön-külön is.

Szándékom az volt, hogy országunkban olyan játékasztalt állítsak fel, amellyel mindenki elszórakozhat, anélkül, hogy ártalmára lenne; mert a tisztességes és kellemes szórakozás inkább használ, mint árt. Mert nem vagyunk állandóan a templomban, sem a tudomány csarnokaiban, és nem foglalkozunk egész nap üzleti ügyeinkkel, bármily fontosak is azok; vannak

⁷ Juan de Jáuregui - sevillai költő és festő, kiváló Tasso-fordító; tőle származik Cervantes egyetlen hiteles arcképe. (1570-1649.)

⁸ a harci villám fiának győzedelmes lobogója alatt - 1571-ben, a lepantói csatában győztes spanyol hajóhadnak V. Károly természetes fia, Don Juan de Austria volt a vezére.

a pihenésnek is órái, mikor a fáradt szellem nyugalmat keres: ezért ültetnek fasorokat, keresik a forrásokat, ezért egyengetik a domboldalakat és ezért ápolják a kerteket olyan gonddal. Kimondom kereken: ha valamilyen módon rájönnék, hogy ezeknek az elbeszéléseknek az olvasása bárkit rossz gondolatokra vagy szándékokra bírhat, inkább levágnám a kezét, amely megírta, mint hogy napvilágra hozzam őket. Már nem vagyok abban a korban, amikor gúnyt űzhetek a túlvilági életből; hatvanötödik évemben járok, és kezem munkájából élek.

Azért vállalkoztam erre a munkára, mert hajlamom erre vitt, és mert tudtommal én vagyok az első, aki spanyol nyelven elbeszéléseket írt. A sok elbeszélés, amelyet spanyolul kinyomtatnak, mind fordítás idegen nyelvből, ezek azonban eredetiek, nem utánzatok és nem is lopottak: szellememben fogantak, tollam által születtek és most a nyomtatás révén gyarapodnak.

Ezután, ha addig élek, megírom Persiles kalandjait, ez a könyv versenyre merészel kelni Héliodórosszal,⁹ ha merészségében nem lesz is eszeveszett; előbb azonban látni fogod, mégpedig rövidesen Don Quijote további kalandjait és Sancho Panza mókáit, azután pedig *A kert heteit*. A magam gyöngé erejéhez képest sokat ígérek; de ki tehet zablát a vágyakra? Azt azonban vedd figyelembe, hogy ha volt bátorságom ezeket az elbeszéléseket a nagy Lemos grófnak¹⁰ ajánlanom, bizonyosan van valami rejtett érdemük!

Nem mondok többet, csak annyit, hogy az ég óvjon, nekem pedig adjon türelmet, hogy jól viseljem el mindazt a rosszat, amit jó néhány kifent elménc mondani fog rám. Isten veled!

Madrid, 1613. július 13.

(Pál Endre fordítása)

⁹ Héliodórosz - III. századi görög kalandregény-író.

¹⁰ Lemos gróf - irodalombarát spanyol politikus (1576-1622), nápolyi alkirály, Cervantes pártfogója. Titkára Lope de Vega volt.

A SZERZŐHÖZ

*Ha erkölcsös és nyájas intelemben,
ó Cervantes, buzgólkodik a tollad,
a pallérozott szók az olvasókat
tán elringatják a festett egekben;
nézzék meg jobban, mert művészetedben
hazugságból igazság érce olvad,
és lángja minden embert arra mozgat,
hogy csak a jóra, hasznosra figyeljen.
Az idő bőkezűn emlékezik majd
művedre, mert bár alakja csekély, de
benne a végletek esszenciája.
Ahonnan dicsőséged lombokat hajt:
egyfelől tollad buzgó ügyessége,
másrészt Lemos gróf kegyes grandezája.*

Alcañizes márk

*Emlékét nagygyá avatta
leleményes Daedalusnak
híre a labirintusnak,
e páratlan ritka munka;
ha neved elérné majd a
szörnyes Kréta szigetét:
fogna bronzot, ecsetet,
mert más honban, más vidéken,
tucat labirintusban sem
lel ily tehetségeset.*

*És ha az örök természet
változatosságai,
gyönyörei, bájai
öltének még több szépséget:
ünnepeljük most evégett
Cervantest, a víg ravaszt,
e virágbontó tavaszt,
kinek változatossága
a gyors hírnév útját járja
és csodálatot fakaszt.*

Fernando Bermúdez Carvajal

*Hajlékotok hagyjátok el, ti sellők,
hol kristály bútorok simulnak árnyba,
s rájuk borúl a könnyű habok árja,
s hol korallok fonódnak, mint a felhők.
Ó keljetek, ti érintetlen erdők
s bűvös ligetek nagy sereg driádja!*

*s ti, híres múzsák csodált társasága,
hagyjátok a forrást, a szétszökellőt!*

*Mind hozzatok egy-egy eleven ágat
a fáról, hol az átváltozott Daphne
az istent elküldé, hiába kérte.*

*Mert most, ha nem is Apollo királynak,
babért kötözzünk, koszorút övezve
Miguel de Cervantes dicső fejére.*

Don Fernando de Lodeña

AZ OLVASÓHOZ

UDVARI NEMES EMBER!

*E fabulákat hüvelyezve sorra,
ha titkukat szemed elé kitárod,
foglatukban láthatsz igazságot,
mely maskarát hord mulattatásodra.*

*Jeles Cervantes, édest ildomosba
oltván, jól érted az ember-világot:
mi testnek kellemes, léleknek áldott,
fűszeresen terül az asztalunkra.*

*Filozófia s morál doktrínája,
dús és díszes vagy ilyen öltözékben,
és nem lesz, aki gúnyt űzzön belőled.*

*Ha most is társtalan maradsz: ne várd a
halandó fajtól, hogy egyszer megértsen
és méltányolja nagyságod s erényed.*

Juan de Solís Mejía

(Weöres Sándor fordítása)

A CIGÁNYLÁNY

A cigányok és cigánylányok, úgy látszik, csak azért jönnek a világra, hogy tolvajok legyenek. Tolvajoktól születnek, tolvajok között nevelkednek, tolvajságot tanulnak és végül minden hájjal megkent tolvajokká válnak. A lopás vágya és a lopás úgyszólván elválaszthatatlan sajátosságuk, és ezt csak a halálban vetkőzik le. Ennek a nemzetségnek egyik tagja - öreg cigányasszony, minden díjra rászolgált Cacus¹¹ tudományából - egy leányt nevelt, mint unokáját. A Preciosa nevet adta neki és kioktatta minden cigányságra, a csalás és lopás minden fortélyára. A kis Preciosa az egész cigánynemzetség legkitűnőbb táncosnőjévé serdült, legszebb és legokosabb volt nemcsak a cigányok, hanem minden nő között is, akinek szépségét és okosságát szárnyára vette a hír. Sem a nap, sem a szél, sem az időjárás más viszontagságai - pedig ezeknek a cigányok minden más népnél jobban ki vannak téve - nem voltak képesek arcát elcsúfítani vagy kezét eldurvítani. Nevelésének mostoha körülményei sem tudták palástolni, hogy származása jobb a cigányokénál, mert rendkívül jómodorú és igen értelmes volt. Egy kis dévajságért nem ment a szomszédba, de a legkisebb illetlenséget sem követte el soha; sőt éles elméjű létére is, olyan szemérmes volt, hogy jelenlétében egyetlen öreg cigányasszony vagy cigánylány sem mert ledér dalokat énekelni vagy trágár szavakat használni. A banya végül is rájött, milyen kincs az unokája, ezért az öreg sas elhatározta, szárnyára bocsátja a kis fiókát és megtanítja, hogyan éljen meg a saját karmaiból.

Preciosa feje a szent énekek, coplák, seguidillák, zarabandák és egyéb dalok, de főként románok - ezeket különös bájjal adta elő - valóságos kincstára volt, mert a szemfüles nagyanyó észrevette, hogy unokájának fiatalsága és szépsége mellett ezek a készségek és elbájoló képességek pompás eszközei a csábításnak, vagyongyűjtésnek. Igyekezett tehát minden úton-módon felkutatni és megszerezni az efféle dalokat. Nem volt hiány költőkben, akik ellátták versekkel, mert akadnak versírók, akik cigányokkal társalognak és nekik adják el műveiket, ahogyan sok vak koldushoz csatlakoznak olyan emberek, akik csodálatos történeteket fundálnak ki róluk és megosztják velük a nyereséget. Bizony sok minden van ezen a világon, és az éhség nemegyszer olyan dologra vesz rá tehetséges embereket, amiről nem beszél a krónika.

Preciosa Kasztília különféle vidékein nőtt fel és amikor betöltötte tizenötödik évét, állítólagos nagyanyja elvitte a fővárosba, régi táborukba. Ez rendszerint Szent Borbála mezején van, innen járnak be a fővárosba portékájukkal a cigányok, mert ott mindent adnak és mindent vesznek. Preciosa Madridba érkezésének napja éppen Szent Annának, a város védőszentjének és mennyei közbenjárójának ünnepére esett. Négy idős cigányasszony és négy lány között táncolt Preciosa, ügyes cigánytáncos vezetésével. Bár valamennyien takarosak és cifrák voltak, Preciosa szépsége mégis hamarosan minden néző szemét elbájolta. A tamburin hangja, a kasztanyéták csattogása és a tánc kavargása között elragadtatott morajlás tört fel, olyan hatást keltett a cigánylány szépsége. Ifjak a látására, a férfiak a csodálatára siettek; de mikor énekét hallották - mert a táncot énekszó kísérte - az volt csak a java, a cigánylány híre egyszeriben szárnyra kelt, és az ünnep rendezői nyomban egyhangúlag neki ítélték a legjobb táncosnak járó díjat és jutalmat. Amikor aztán Mária templomában még egyszer eltáncolták ugyanazt Szent Anna képe előtt, a közös tánc után Preciosa cintányért fogott, néhányszor könnyedén körbeperdült és hangszerén kísérve magát, ezt a románcot énekelte:

¹¹ Cacus - óriás a latin mitológiában; Vergilius Aeneisének VII. éneke szerint elrabolta Herkules ökreit, ezért a hős megölte. Cervantes műveiben gyakran a tolvajok és a tolvajlás jelképe.

Drágalátos szép fa,
 késett a termésed,
 és gyásszal töltötték
 lombodat az évek,
 megtéved, mit tőled
 óhajtott a férjed,
 mégis évről-évre
 fogyott reménységtek;
 ama nagy bosszuló
 e késésből érett,
 aki a templomból
 vert ki kufár-népet;
 terméketlen szent föld,
 mindama bőséget
 megtermé végtére,
 melyből él az élet;
 te dicső pénzverde,
 ott verték az érmet,
 mely alakot adott
 Istenember-lénynek;
 anyja egy leánynak,
 kit Isten vezérelt
 mindenek fölébe
 tökéletességnek.
 Miattad, miatta,
 Anna, menedék lett
 jószágod, türelmed,
 kútja enyhülésnek.
 Csodálatos módon
 - nincs helye kétségnek -
 égi unokád is
 engedelmes néked.
 Ezer rokon vágya,
 hogy lakhassék véled
 a mennyei várban
 s dicsérhessen téged.
 Mily lány, mily unoka,
 mily kérő! Zengjétek
 diadalát méltán
 igazak ügyének.
 Iskola te voltál,
 képe szelidségnek,
 ahol a leányod
 első nevelést vett.
 És oldalán immár
 Isten kegyelmének,
 élvezed a mennyet,
 mit én alig értek.¹²

¹² Weöres Sándor fordítása

Preciosa éneke mindenkit elbűvölt, aki csak hallotta.

Egyesek azt mondták:

- Isten áldása legyen rajtad, te leány.

Mások meg ezt:

- Milyen kár, hogy cigány ez a kislány. Megérdemelné, hogy valami nagyúr gyermeke legyen!

De voltak faragatlanabbak is, akik így szóltak:

- Várjunk csak, míg felnő a kicsike, majd kitesz ő magáért. Csinos háló lesz belőle, szívekre halászik.

Egy emberségesebb, de félszeg és ügyetlen néző, amikor könnyed libbenését látta, így szólt:

- Rajta, kislány, rajta! Ne várd, hogy tündéreké tapossák helyetted a port!

Preciosa pedig tánc közben odakiáltott neki:

- Nem várom én, taposom én magam is.

Véget ért az Anna-ünnep, és Preciosa kissé elfáradt a sok táncból, de szépsége, okossága és tehetsége olyan hírré kapott, hogy szerte az egész városban csak róla beszéltek.

Két hét múltán ismét Madridba érkezett, szokás szerint három más leánnyal, cintányért hoztak és új táncokat adtak elő. Románcokat és új, vidám, de illedelmes dalokat énekeltek. Preciosa nem tűrte, hogy társaságában szemérmetlen nótákat daloljanak, és ő maga sem énekelt soha ilyent. Sokan észrevették ezt és nagyra tartották érte. Az öreg cigányasszony a világért sem mozdult volna el mellőle és Árgus-szemmel vigyázott rá, mert félt, hogy valaki elcsábíthatja és ellophatja kincsét, akit unokájának hívott.

A Toledo utca árnyékában táncra kerekedtek, hogy gyönyörűséget szerezzenek nézőiknek. Nyomban embergyűrű támadt körülöttük követőikből, és amíg ők táncoltak, az öregasszony adományokat gyűjtött a nézőktől. Csak úgy hullott a nyolcad- meg negyedreál, mert a szépségnek megvan az a jó tulajdonsága, hogy felébreszti a szunnyadó jótékonyt. Amikor a táncnak vége lett, Preciosa így szólt:

- Ha adnak négy garast, egyedül is elénekelek egy románcot. Igen-igen szép: arról szól, hogyan ment a gyermekágyból Margarita királyasszonyunk¹³ Valladolidban misére Szent Lőrinc templomába. Híres románc ez, a költője olyan a versfaragók közt, mint kapitány a seregben.

Alig mondta ki, a körülötte állók szinte valamennyien egyszerre rávágták:

- Énekeld el, Preciosa, ihol az én négy garasom!

És úgy hulldogáltak a pénzdarabok, ha az öregasszonynak négy keze lett volna, az sem lett volna elég, hogy összeszedje. Mikor aztán ily módon megvolt az aratás és a szüret, Preciosa újra összeütötte a cintányérját és üde, vidám hangon elénekelte a románcot:

*Gyermekágyból ment misére
Európa legszebb nője,
a világnak névre, hírre
legcsodáltabb drágagyöngye.*

¹³ Margarita királyasszonyunk - Ausztriai Margit, III. Fülöp spanyol király felesége (1584-1611).

*Nincsen szem, mely ne követné,
szív, melyet le nem nyűgözne,
minden nézőt megigéző
buzgósága s fénye közben.*

*Ott a Napnak háza mellett
Jupiter megy: mert a főknek,
kiket érdem emel és kegy,
minden könnyen érhető el.*

*Luna is jön, bájos arcán
számos földi istennőnek,
s Venust láttatják, a szűzit,
kikből az ég áll, a hölgyek.*

*Sok picinyke Ganüimédész
száll le-fel, jár-kelel nyűzsögve
fénykörében e varázsos
Csillagdiszes égi övnek.*

*S hogy mindenki ámuldozzon
s hüledezzen, nincs e körben
semmi, mi csak bőkezűség
s mit pazarlás nem tetőz be.*

*Jön Milano: rajta dusan
diszeleg sok cifra szőttes,
Arabia tömjénnel jön,
India meg drágakővel.*

*A kajánnak szívét rágja
az irigység sanda szörnye
s minden igaz spanyol szívet
melegség és hála tölt el.*

*Okosabban, komolyabban
s kényesebben szól a bölcsebb
harmadik, míg szeme s ajka
vidámságot áraszt körben:*

*- Szép Gyöngyháza Ausztriának,
e gyöngy, melyet kaptunk tőled,
mennyi ármányt foszlat szerte,
mennyi fondor tervet dönt meg!*

*Mennyi reményt önt szivünkbe,
mennyi álnok vágyat tör le!
Mennyi gondot tesz nagyobbá,
mennyi kandi cselt tesz tönkre! -*

*Ám a díszes nép a főnix
templomához ért eközben.
Ki Rómában elhamvadva,
hírben, dicsben él örökre.*

*Ott az élet képe előtt,
hol az égnek királynője
áll, kinek, mert itt lent szolgált,
csillag ott fönnt most a szőnyeg.*

*Aki szűz és anya egyben
és az Úrnak lánya s nője,
térdre hullva, Margarita
ily imát mond könnyörögve:*

*- Ime, itt van, amit kaptam,
ajándékos kéz, tetőled,
mert hol kevés van kegyedből,
ott a bajból jut ki bőven.*

*Első zsenyéim hozott néked
áldozatul, egek hölgye,
bárminő is, vedd kegyedbe,
védd, istápolod, óvd meg őt te.*

*S védd meg atyját is, ki - mintha
földi Atlasz volna - görnyed
terhe alatt annyi távol
tartományoknak s messzi földnek.*

*A királynak keze Isten
kezében van, az erősbén.
De tudom, hogy irgalmaddal
Csak te járhatsz érte közben, -*

*Hogy imáját így bevégezi,
a kórusból másik röppen
a magasba, tanusítván,
hogy az üdv leszállt a földre.*

*Majd az ünnep végeztével
fejedelmi pompa közt e
ragyogó ég s büszke szféra
Visszatér a régi körbe.*

Alig halt el Preciosa ajkán a hang, a jeles és rangos hallgatóság és közönség egy emberként kiáltotta:

- Énekelj egy ráadást, Preciosa, lesz pénz, mint a pelyva!

Több mint kétszáz ember nézte végig a táncot és hallgatta a cigánylányok énekét. És mikor éppen javában állt a tánc, történetesen arra ment az egyik városi tanácsúr. Amikor látta a nagy csoportosulást, megkérdezte az okát, és megtudta, hogy a szép cigánylány énekét hallgatják. A tanácsúr kíváncsi ember volt, közelebb lépett tehát, ő is hallgatta egy darabig az éneket, de hogy méltóságán csorba ne essék, mégsem várta meg a románc¹⁴ végét, hanem, mivel a cigánylány neki is rendkívül megtetszett, megüzente egyik szolgájával az öreg cigányasszonynak,

¹⁴ a románc - IV. Fülöp spanyol király születését (1605) mondja el allegorikus formában. Az osztrák sas: III. Fülöp; a Hajnal: Ana Mauricia infánsnő; üstökös: az újszülött királyfi, a későbbi IV. Fülöp; azon a napon: IV. Fülöp nagypénteken született; Jupiter: Lerma herceg, III. Fülöp mindenható minisztere.

estére menjen a lányokkal a házába, hogy felesége, doña Clara is meghallgathassa őket. A szolga átadta az üzenetet, és az öregasszony megígérte, hogy elmennek. A tánc és az ének bevégeződött, a tömeg szétszórt. Eközben egy jól öltözött apród lépett Preciosához és összehajtogatott papírlapot adott át neki ezekkel a szavakkal:

- Preciosácska, énekelj el ezt a románcot is. Szép vers, hozok majd neked még többet is, úgyhogy te leszel a világ legjobb románcénekesnője.

- Szívesen megtanulom - válaszolt Preciosa - és ne felejtse el, uram, hozza el az ígért románcokat, csak illedelmesek legyenek ám. Ha pedig pénzt akar értük, tucattával megegyezünk majd az árban. Ha egy tucatot elénekeltem, egy tucatot ki is fizetek, mert ha úgy gondolja, hogy előre fizessek, lehetetlent kíván.

- Nekem elég, ha papírra ad valamit, kis Preciosa - válaszolt az apród. - Aztán ha valamelyik dalom rossz vagy illetlen, be sem számítjuk!

- Kiválasztani azonban én fogom őket - felelte Preciosa.

Közben tovább mentek az utcán, és az egyik rács mögül néhány úr szólította meg a cigány-nőket. Preciosa odalépett az alacsony rácshoz és az előkelően berendezett hűvös teremben sok urat látott; egyesek sétáltak, mások meg különféle játékokkal szórakoztak.

- Valami apróságot nem adnának az urak? - kérdezte Preciosa és úgy selypített, mint a cigányok, akiknek ez a selypítés is művészetük.

Preciosa hangja hallatára és orcája láttára a játékosok abbahagyták a játékot, a sétálók meg a sétát. Mind az ablakhoz siettek, hogy lássák, mert már hallották hírét, és így szóltak:

- Gyertek csak be, cigánylányok, ajándokban nem lesz hiba!

- Sokba kerülne - felelte Preciosa - ha meg akarnának érte csipkedni.

- Lovagi szavamra, nem tesszük - válaszolt az egyik. - Lépj csak be bátran, kislány, egy ujjal sem ér senki a cipődhöz se. Erre a jelre fogadom, amelyet itt látsz a mellemen.

És kezét a Calatrava-rend¹⁵ keresztjére tette.

- Ha be akarsz lépni, Preciosa - mondta a vele levő három cigánylány közül az egyik - menj Isten hírével, mert én ugyan nem megyek oda, ahol ennyi férfi van.

- Hallgass, Cristina - felelte Preciosa. - Nem a sok férfitől kell félni, hanem attól, hogy négy-szemközt maradsz valamelyikkel. Ha sokan vannak, az inkább megnyugtató, és azt mutatja, nem kell tartani semmi rossztól. Jegyezd meg, Cristina, és ne felejtsd el soha: ha egy nő mindeképpen tisztességes akar maradni, az maradhat még egy ezred katona közt is. Igaz, hogy jó az alkalmat kerülni, de jobb a titkos alkalmakat kerülni, mint a nyilvánosokat.

- Menjünk hát be, Preciosa - mondta Cristina - mert nincs bölcs, aki többet tud tenálad.

A vén cigányasszony is bátorította őket. Beléptek hát, és alig tette be lábát Preciosa a terembe, a lovagi ruhás úr meglátta a keblébe dugott papírlapot, odament és elvette.

- Ne vegye el tőlem, uram - szólt Preciosa. - Ezt a románcot az imént kaptam, még nem is olvastam.

- Hát tudsz olvasni, kicsikém? - kérdezte az egyik úr.

¹⁵ Calatrava-rend - spanyol lovagrend, a XII. században alapította Szent Raimund apát, hogy a mórok ellen küzdjön.

- De még írni is - felelt az öregasszony - mert én úgy neveltem ám az unokámat, mintha tudós ember lánya volna.

A lovag kigöngyölte a papírlapot, látta, hogy egy aranytallér van benne, és így szólt:

- Ejha! De hisz ebben a levélben a viteldíj is benne van. Tedd csak el ezt a tallért, mert a románcsal küldik.

- Látom - szólt Preciosa - a költő szegénynek tart. Bizonyára nagyobb csoda, hogy egy költő egy tallért ad nekem, mint az, hogy én elfogadom. És ha minden románca mellé ilyen ráadást küld, ám írja ki az egész Romancerót¹⁶ és küldje el nekem minden versét egyenként, én majd megtapintom, és ha kemény tallért érzek, majd annál lágyabb szívvel fogadom.

Akik hallották a cigánylányt, elámultak okosságán és azon, hogy milyen kedvesen beszél.

- Olvassa el, uram - mondotta - olvassa fennhangon, lássuk, olyan okos-e a költő, amilyen bőkezű.

A lovag pedig ezt olvasta a papírlapról:

*Szép cigánylány, mint a rózsza
Virul orcád, mind a kettő,
S az emberek, mert szived kő,
így neveznek: Preciosa.¹⁷*

*S hogy ez nemcsak költemény,
rajtad látom igazolva,
benned lévén egybeforrva,
ami szép és kőkemény.*

*Hogyha benned, mint értéked,
úgy növekszik a szigor,
elveszíti ez a kor,
amit nyert, megkapva téged.*

*Mert baziliszk nő szivedben,
öl szeméből a tekintet.
S kegye igaz bár le minket,
tudva tudjuk, hogy kegyetlen.*

*Koldusnépség kalyibája
hogyan jutott e ritka fényhez?
Szert hogyan tett a szegényes
Manzanares¹⁸ ennyi bájra?*

*Mint az arany Tajo táját
magasztalja majd a fáma,
s oly becsültté teszi lánya,
mint a Gangesz dús dagályát.*

¹⁶ Romancero - vagy Romancero general; híres spanyol történelmi románc-gyűjtemény a XVII. század elejéről. Juan de Flores adta ki.

¹⁷ Így neveznek: Preciosa - a preciosa drágakövet jelent.

¹⁸ Manzanares - folyócska Madrid mellett.

*Jószerencsét mond a szájad.
De mit osztasz, rossz ajándék,
mert a szépség és a szándék,
külön úton jár tenálad.*

*Nézni ezért veszedelmes
babonás-szép képedet:
jó szándékod menteget,
de a szépség nem kegyelmez.*

*Hogy fajtádban minden asszony
Kirke,¹⁹ mondták már előbb,
mégis kell, hogy bűverőd
több legyen s mélyebbre hasson.*

*Mert hogy rontó csáb-parázssal
mind elégeds, aki lát,
szemed izzó sugarát
fegyverezted fel varázssal.*

*Ha jössz, lépted elragad,
lenyűgöz a tánc, ha lejtesz,
Ránk tekintesz, törbe ejtesz,
dalolsz s bűvöl ajakad.*

*Ha szólsz, hallgatsz, dalolsz, nézel,
távolodva, közeledve
vágyat oltasz a szivekbe,
százféléképp megigézel.*

*A legbüszkébb férfilelek
hatalmadnak könnyű préda,
magam vagyok rá a példa,
ki mint kényed rabja élek.*

*Gyöngy te, melyhez nincs hasonló,
Vágyait így sírta dalba
az, ki tiéd élve, halva,
egy szegény, de hű rajongó.*

- Az utolsó sorban az van, hogy szegény - jegyezte meg Preciosa. - Ez rossz jel. Soha szerelmesnek nem volna szabad azt mondania, hogy szegény, mert úgy vélem, a szegénység kezdetben nagy ellensége a szerelemnek.

- Kitől tanulod az ilyeneket, te leány? - szólt közbe valaki.

- Ugyan kitől tanulnám? - válaszolta Preciosa. - Vajon nekem nincs-e lélek a testemben? Nem vagyok-e már tizenöt éves? Nem vagyok se béna, se tökéletlen elméjű. A cigánylányok tehetősége más szabályoknak engedelmeskedik, mint a többi emberé. Mindig előtte járnak éveik számának, és nincs sem ostoba cigány, sem tompaeszü cigánylány. Mert életük fenntartásához észre, ravaszságra és szemfülességre van szükségük, így hát lépten-nyomon élesítik elméjüket és nem engedhetik meg soha, hogy beroszdásodjék. Nézzék csak meg ezeket a lányokat, a bárátnőimet, most hallgatnak, és azt hihetné valaki, hogy kettőig se tudnak számolni, de nyúljanak csak a szájukba, tapintsanak a bölcsességfogukra, nyomban csodát fognak látni: nincs az

¹⁹ Kirke - gonosz tündér Homérosz Odüsszeiájában; Odüsszeusz harcosait sertéssé változtatta.

a tizenkét éves cigánylány, aki ne tudna már annyit, mint akármelyik huszonöt éves. Mert tanítójuk az ördög és a tapasztalat, ezektől egy óra alatt annyit tanulnak, amennyihez másoknak egész esztendő kell.

Preciosa mondásai mindenkit ámulatba ejtettek, és a játékosok megajándékozták, de még azok is, akik nem játszottak. Az öregasszony perselye harminc reállal lett súlyosabb. Gazdagabb és vidámabb lett tőle, mint az egész Virágvasárnaptól. Összeterelte tehát bárányait és elindult a tanácsúr házához, ám előbb megígérte, hogy másnap nyájával együtt visszajön és meghálálja az urak bőkezűségét.

Doña Clara, a tanácsúr felesége eközben értesült róla, hogy a cigánylányok eljönnek hozzá. Úgy várta már őket cselédlányaival, dueñaival²⁰ meg egyik szomszédasszonyával együtt, mint a májusi esőt. Összegyűltek mind, hogy Preciosát lássák. És amint a lányok beléptek, Preciosa úgy ragyogott közöttük, mint a fáklya fénye a kis mécsesek közt. A nők hozzásiettek, megölelték, szemügyre vették, áldásukat adták rá és nem győzték dicsérni. Doña Clara elragadtatva kiáltott fel: - Ez aztán igazi aranyhaj, igazi smaragdszem!

A szomszédasszony tetőtől talpig végigmérte, megdicsérte, és amikor végül a Preciosa állán levő kis gödröcskéhez ért, ezt mondta:

- Ó, ez ám a gödröcske: ebbe aztán minden szem belebotlik, ha megcsodálja.

Hallotta ezt doña Clara öreg, hosszúszakállú szolgálja, és szakállát simogatva rávágta:

- Gödröcskének nevezi ezt kegyelmed, asszonyom? Hát én csak annyit mondhatok, nem gödröcske ez, hanem a tüzes vágyak sírverme: hitemre, ez a cigánylány olyan kecses, hogy ezüsből vagy marcipánból sem lehetne szebbet gyúrni...

Tudsz jövendőt mondani, te leány?

- Három-négyféleképpen is - felelte Preciosa.

- Azt is? - mondta doña Clara. - Férjem, a tanácsúr életére mondom, jósolni fogsz nekem, aranyocskám, ezüstöcském, gyöngyöcském, drágakövecském, angyalkám - ennél többet igazán nem tudok már mondani.

- Mutassák csak a tenyerüket kis Preciosának és adjanak nekem valamit, hogy keresztet rajzolhassak vele - szólt a vén cigányasszony - majd meglátják, többet fog mondani, mint akármelyik orvosdoktor.

A tanácsúr felesége a zsebébe nyúlt, de nem talált benne egy garast sem. Kért hát egy pénzdarabot az egyik szolgálótól, de annál sem volt, sőt a szomszédasszonynál sem. Preciosa ezt látva, így szólt:

- Minden kereszt, mihelyt kereszt, jó. De legjobb az arany, vagy az ezüst, és ha csak rézpénzzel rajzolnak keresztet a tenyerükbe, tudják meg kegyelmetek, hogy ezzel kisebb lesz a jószerencse, legalábbis az enyém. Azért szeretek leginkább aranytallérral, nyolc- vagy legalább négyreálossal keresztet rajzolni, mert én is olyan vagyok, mint a sekrestyés, aki annak örül, ha jól telik a perselye.

- Lelkemre, lány, van sütnivalód - mondotta a szomszédasszony.

És a szolgálóhoz fordulva, így szólt:

- Señor Contreras, nincs a kezeügyében egy négyreális? Adja ide, és amikor a férjem, a doktor, hazajön, megkapja tőle.

²⁰ dueña - komorna.

- Van reálom - felelte Contreras - csakhogy tegnap este zálogban hagytam a vacsoránál huszonkét maravédiért. Ha ennyit ideadnak, máris repülök.

- Egyikünknek sincs egy garasa sem - mondta doña Clara - és maga huszonkét maravédit akar? Ugyan, ugyan, Contreras, kegyelmed mindig pimasz volt.

Az egyik szolgálólány látta, hogy nincs a házban semmi pénz, így szólt Preciosához:

- Mondd csak, Preciosa, nem lehetne azt a keresztet ezüstgyűszűvel is megrajzolni?

- Dehogynem - válaszolta Preciosa - a világ legjobb keresztjét éppen ezüstgyűszűvel rajzolták, csak elég legyen belőle.

- Nekem van egy - válaszolt a szolgálólány - ha ez jó, odaadom, de csak ha nekem is jövendőlsz!

- Ennyi szerencsét mondani egy gyűszűért? - vetette közbe a vén cigányasszony. - Siess, unokám, mert ránk esteledik.

Preciosa elvette a gyűszűt és megfogta a tanácsúrné asszony kezét:

*Szép menyecske, szép menyecske,
kacsód ezüst, platina,
jobban szeret téged urad,
mint a mór királyt, biza.*

*Galamb vagy te epe nélkül,
de veszekszel néhanap,
mint az oráni oroszlán
s ocañai tigrishad.²¹*

*Hanem aztán egykettőre
a haragod lelohad,
és megint csupa cukrosvíz
és kezes báránka vagy.*

*Sokat pörölsz, ritkán eszel,
föltékenység is akad,
mert játékos a tanácsúr,
pálcát félre, sutba rak.*

*Lánykorodban dédelgetett
egy jóképű dalia,
de a pletykát ördög vigye,
épp elég a nő baja.*

*Ha apáca, lettél volna,
vesződnél a klastrommal,
mert főnökasszonyra vall itt
négyezernél is több vonal.*

*Nem akarom elárulni,
de megmondom, halljad csak:
megözegegyülsz, de másodszor,
harmadszor is lesz urad.*

*Ne sírj, ne ríjj, szép asszonyom,
hisz a cigánylány szava,
az se örökké szentírás,
ne sírj, ne ríjj, hagyd abba.*

²¹ ocañai tigrishad - Ocaña egy spanyol városka neve. Itt Hircania perzsa tartomány nevének elrontott, népies alakja; Hircania az ókorban híres volt tigriseiről.

*Mondtam már, hogy előbb halsz meg,
mint a tanácsos urad,
ezért nem kell elviselned
özvegyi bánatodat.*

*Örökölsz, de igen hamar,
nagy bőséges javakat,
s bár templomot nem látok itt,
kanonok lesz a fiad.*

*Toledóban? az nem lehet.
Látom fehér lányodat:
ha, belép a kolostorba,
főnöknő lesz, mint magad.*

*Hogyha urad négy hét alatt
nem léssen halálfia,
megládd, ő lesz Salamanca
vagy Burgos bíró ura.*

*Anyajegyed: de gyönyörű!
Holdad is, uramfia!
Sötét völgyekbe világít
napod fényes sugara!*

*Két vak koldus hogyha látná,
adna több mint négy garast.
Lám, kacagsz már, szép urasszony,
Isten áldja bájadat!*

*Óvakodj, hogy föl ne bukjal,
legfőképpen ne hanyatt,
mert a főrangú dámákra
ez zúdítt nagy bajokat.*

*Sokkal többet mondanék még,
várj péntekig, señora,
majd örülhetsz jóslatomnak,
de bánkódhatsz is, biza.²²*

Preciosa befejezte a jövőmondást, és valamennyi hallgatóban felébredt a vágy, hogy ő is szerencsét mondasson magának. Valamennyien kérésekkel ostromolták hát, ő azonban mindent a jövő péntekre halasztott és megígértette mindannyiukkal, hogy ezüst reált hoznak magukkal a keresztvetéshez. Közben megérkezett a tanácsúr is, akinek csodákat beszéltek a cigánylányról. Bemutattatott magának egy táncot és kijelentette, hogy a Preciosáról hallott dicséretetek mind jogosak és helyénvalók. Majd zsebébe nyúlt és úgy tett, mint aki adni akar valamit, de miután átkutatta, jól megrázta és többször kifordította zsebeit, végül is üresen húzta ki kezét és ezt mondta:

- Hitemre, nincsen egy garasom sem, adj te egy reált Preciosának, doña Clara, később megkapod tőlem!

- Ez aztán igazán jó, uram! Valóban, itt csőstül van a pénz. Nem tudtunk előkaparni egy rézpénzt, hogy keresztet rajzoljon vele a tenyerünkre, kegyelmed pedig azt akarja, hogy reálunk legyen?

²² Weöres Sándor fordítása

- Akkor hát adj neki valami csipkegallért, vagy más ilyesmit. Ha legközelebb Preciosa újra eljön hozzánk, akkor majd dúsabban megajándékozzuk.

Erre doña Clara válaszolt:

- Éppen azért nem adok neki most semmit, hogy még egyszer eljöjjön.

- Ha meg nem adnak semmit - mondta Preciosa - én ide a lábam újra be nem teszem. Vagyis eljövök, hogy szolgálatára legyek ilyen előkelő uraságoknak, de tudni fogom: nem kapok semmit, és így legalább megtakarítom magamnak a fáradságot, hogy bármit is várjak. Szedje csak kegyelmed a sápot, tanácsos uram, szedje csak a sápot, majd lesz elég pénze, de új szokásokra ne kapjon, mert akkor éhen hal. Mert tudja meg, uram, mindig azt hallottam - és bár fiatal vagyok, mégis azt gondolom, nem így helyes - hogy a hivatalból minél több pénzt kell kifacsarni, abból könnyű aztán megfizetni minden bírságot és új hivatalt is lehet rajta vásárolni.

- Így mondják és így cselekszenek a lelketlen emberek - válaszolt a tanácsúr. - De ha jól sáfárkodik az előjáró, sohasem kell, hogy bírságot fizessen, és ha tisztességesen látta el hivatalát, jó híre könnyen hozzásegíti egy másikhoz.

- Csupa szent dolgokat mond kegyelmed, tanácsos uram - felelte Preciosa. - Csak így tovább és egyszer még a rongyait is lehúzzuk kegyelmedről ereklények.

- Bölcs vagy, Preciosa - mondotta a tanácsúr. - Eligazítom valahogyan, hogy öfelsége udvarába vihesselek, mert igazán királyoknak való drágakő vagy.

- Ott majd bohócot akarnak belőlem csinálni - felelte Preciosa - én ehhez nem értek, és rossz vége lesz a dolognak. Ha csak okosságot akarnának tőlem, beérhetnék velem; de sok palotában a bolondok többre viszik az okosoknál. Én jól érzem magam így is, mint szegény cigánylány, ám tegye a sors velem, amit az Ég akar.

- Menjünk, lányom - szólt közbe a vén cigányasszony - ne beszélj tovább, mert már eleget beszéltél, és többet tudsz, mint amennyire én tanítottalak. Ne legyen olyan éles az eszed, mert ki talál csorbulni. Beszélj olyasmiről, ami korodhoz illő, és ne ártsd magad a nagyok dolgába, mert könnyen elcsúszhatsz.

- Az ördög bűjt ezekbe a cigányasszonyokba - jegyezte meg a tanácsúr.

A cigányok elbúcsúztak. Elmenőben a gyűszűs szolgálány odaszólt nekik:

- Preciosa, mondj nekem is szerencsét, vagy add vissza a gyűszűmet, mert nem tudok nélküle dolgozni.

- Édes szolgáló kisasszony - válaszolta Preciosa - tekintse úgy, mintha már szerencsét mondtam volna és szerezzen magának új gyűszűt, vagy ne varrogasson jövő péntekig, mert akkor visszajövök és annyi szerencsét, kalandot mondok kegyelmednek, hogy a lovagregényekben sem talál annyit.

Kimentek és csatlakoztak a sok parasztasszonyhoz, aki az esti harangszóra elindult Madridból, hogy visszatérjen falujába. Köztük több volt, akihez nagyobb biztonság okából mindig csatlakozott néhány cigánylány. A vén cigányasszony élete egyetlen aggodalom volt, hátha elrabolhatják tőle Preciosát.

Egy reggel, amikor újra visszatértek Madridba, hogy más cigánylányokkal összeszedjék a dézsmát, a kis völgyben, mintegy ötszáz lépésre a város bejárata előtt, délceg ifjút pillantottak meg gazdag útiköntösben. Kardja és töre, mint mondani szokás, aranyparázs volt. Kalpagján pompás zsinór és sokszínű toll ékeskedett. A cigánylányok, amikor meglátták, megálltak és alaposan megnézték, mert csodálták, hogy a napnak ebben az órájában ilyen szép ifjút látnak

errefelé, gyalog, kíséret nélkül. Az ifjú azonban odament hozzájuk és a legidősebb cigányasszonyhoz fordulva, így szólt:

- Nagyon kérlek, kedvesem, gyere félre egy kicsit, hallgass rám, meg te is, Preciosa, mert néhány szavam van hozzád, saját érdekeidben.

- Hát ha nem megyünk nagyon messzire és nem vesztegetünk nagyon sok időt, nem bánom - válaszolta az öregasszony.

Magához szólította Preciosát, vagy húsz lépésre eltávolodtak a többitől, a fiatalember pedig nyomban belekezdett mondókájába:

- Preciosa okossága és szépsége úgy rabul ejtett, hogy hiába szedtem össze minden erőmet, hogy ide ne jussak, csak annál gyengébb vagyok és annál kevésbé tudok ellenállni. Én, hölgyeim - mert már csak így fogom nevezni kegyelmeteket - lovag vagyok, mint az öltözetem is mutatja.

Azzal kitérte köpenyét és megmutatta mellén Spanyolország egyik legmagasabb rendjének keresztjét.

- X. úr fia vagyok (a nevet itt alapos okokból elhallgatjuk), az ő gyámsága és oltalma alatt állok. Egyetlen fiú vagyok s nagy birtokot fogok örökölni. Apám itt az udvarnál pályázik egy hivatalra, már lajstromon van, és szinte biztos, hogy eléri célját. De ha ily módon előkelő származású és nemes ember vagyok is - erről talán már meggyőztém kegyelmeteket - igazi nagyúr szeretnék lenni, csak azért, hogy Preciosa szegénységét a magam magas polcára emelhessem, őt magammal egyenlővé és hölgyemmé tehessem. Nem akarom őt rászedni, és érzelmeim őszinteségével nem is férne össze a csalás semminő fajtája. Csak szolgálatára akarok állani, úgy, ahogy neki legjobban tetszik. Akarata az én akaratom. Előtte viaszból van a lelkem, és kénye-kedve szerint mindent beléróhat. De a megtartásban és megőrzésben nem viasz lesz, hanem márvány, és keménysége ellenáll az időnek. Ha elhiszitek, hogy ez így van, reményem nem fog lankadni, de ha nem hiszitek el, kétségetek örökös félelemben fog tartani. Nevem ez és ez (itt megnevezte magát), atyám nevét már megmondtam; a ház, amelyben lakik, ebben és ebben az utcában van, erről meg erről ismerhető fel. Vannak szomszédaink, érdeklődhetek tőlük, de olyanoktól is megkérdezhetitek, akik nem szomszédaink, mert apám rangja és neve nem ismeretlen, s így az enyémet is jól ismerik mind az udvar köreiben, mind az egész városban. Száz tallér van nálam aranyban, azt odaadom nektek, foglalóképpen, annak biztosítékaul, amit még adni szándékozom, mert aki a szívét odaadja, nem tagadja meg vagyonát sem.

Míg a lovag ezeket mondotta, Preciosa figyelmesen megnézte, és nyilván sem beszéde, sem külseje nem keltett benne visszatetszést, ezért a vénasszonyhoz fordult és így szólt:

- Engedd meg, nagyanyám, hogy olyan bátor legyek és én adjam meg a választ ennek a szerelmes szívű úriembernek!

- Válaszolj neki, unokám, amit akarsz - felelte az öregasszony - tudom, elég okos vagy mindenben.

Preciosa pedig így szólt:

- Lovag úr, ha szegény és alacsony sorban született cigánylány vagyok is, van bennem egy kis rátartóság, és ez nagyobb dolgokra sarkall. Nem indít meg ígéret, nem veszteget meg ajándék, nem bír le a megaláztatás, és nem szed rá szerelmi csapda. És noha csak tizenöt éves vagyok (mert nagyanyám állítása szerint most Szent Mihály napján töltöm be ezt a kort), gondolkodásom már öreghez méltó, és többet fogok fel, mint amennyit koromtól várni lehetne. Nem is a tapasztalat, hanem szerencsés ösztönöm segít. De ez is, az is egyformán meggyőz arról,

hogya a szerelem szenvedélye az új szerelmesekben olyan, mint az oktan fellángolás; kizök-
kenti helyéről az akaratot, úgyhogy akadályokon átgázolva, eszeveszetten lohol vágya után, és
mikor azt hiszi, elért a szívek üdvösségéhez, boldogtalansága poklába jutott. Ha elnyeri, amire
vágyik, vágya az áhított tárgy bírásával csökken, és az értelem szemei megnyílván, lehet,
hogya gyűlölni fogja azt, amit annak előtte imádott. Ez a félelem olyan óvatosságra készítet,
hogya szavaknak sohasem hiszek, sőt sokszor még tettekben is kételkedem. Egyetlen kincsem
van, amit életemnél is többre becsülök: érintetlenségem és lányságom. Ezt sem ígéretkért,
sem ajándékokért nem adom el, mert ha áruba lehet bocsátani és meg lehet venni, kevés becse
van. Sem fufang, sem csalás nem fogja elrabolni tőlem, inkább magammal viszem a sírba,
vagy talán az égbe, mintsem kitegyem annak a veszélynek, hogya szeszélyek és képzelt ábrán-
dok legyőzzék vagy megcsorbítsák. Olyan virág a szüzesség, amelyet, ha volna rá mód, még
gondolatban sem volna szabad megsérteni. Ha már letörték a rózsafa bimbóját, hamar és
könnyen elhervad. Az egyik megéri, a másik megszagolja, a harmadik megfosztja szir-
maitól, és végül is durva kezekben fonnyad el. Ha ezért a kincsért jöttél volna, lovag, azt csak
a házasság láncával és kötelékével megkötözve viheted el. Mert a szüzesség csak ennek a
szent ígának hajlik meg, akkor nem megy veszendőbe, hanem ajándék, amely boldog nyere-
séget ígér. Ha férjem akarsz lenni, tiéd leszek, ennek azonban sok feltétele van, sok mindent
kell előbb megtudnom. Főként, hogya az vagy-e valóban, akinek mondd magad. Ha pedig az
vagy, el kell hagynod szüleid házát, fel kell cserélned kalyibánkkal és cigányruhát kell
öltened. Két évig kell hozzánk iskolába járnod. Aztán, ha még mindig kedvedre való vagyok,
és te is tetszel nekem, szívesen leszek a feleséged. Addig azonban a mindennapos érintke-
zésben testvéred leszek, igaz, egyben szolgálód is. És számba kell vened, hogya a próbaidő
leteltével meglehet, hogya visszanyered most elvesztett, vagy legalábbis elhomályosult látáso-
dat, és úgy fogod látni, jobb volna menekülnöd attól, amit most oly sóváran követsz. Akkor
visszanyerheted elvesztett szabadságodat, és nincs az a bűn, amelyet igaz töredelemmel jóvá
ne lehetne tenni. Ha ilyen feltételekkel csapatunkba akarsz állani, megteheted, de ha csak
egyetlen feltételt megszegsz, egyetlen ujjamhoz sem nyúlhatsz.

Az ifjú ámulattal hallgatta Preciosa szavait, tekintetét mintegy megbűvölten a földre szegezte,
és látszott rajta, hogya válaszon töpreng. Amikor Preciosa ezt látta, így folytatta:

- Nem olyan kis fontosságú kérdés ez, hogya ilyen rövid idő alatt el lehetne vagy kellene dön-
teni. Térj vissza, uram, a városba és fontold meg, mi neked a legmegfelelőbb út, és ugyanezen
a helyen minden ünnepnap beszélhetsz velem, ahányszor csak akarsz, Madridba menet vagy
onnan jövet.

Az ifjú erre így felelt:

- Mikor az Ég úgy rendelte, Preciosa, hogya szeresselek, elhatároztam, mindent megteszek
érted, amit akaratod kíván, jóllehet sohasem gondoltam arra, hogya ezeket kéred tőlem. De ha
már ez a kívánságod, s akaratomnak a tiédhez kell illeszkednie és alkalmazkodnia, tekints
ettől a perctől kezdve cigánynak és tégy próbára kedved szerint, mert mindig olyannak fogsz
találni, amilyennek most mutatkoztam. Ha pedig azt akarod, hogya átöltözködjem, ne halogas-
suk a dolgot, mert azzal az ürüggyel, hogya Flandriába megyek, félrevezetem szüleimet, né-
hány napra való pénzt szerzek tőlük, vagy nyolc napig halogathatom az indulást, és kíséroi-
mnek valamilyen módon majd csak túljárok az eszén, és így végrehajthatom szándékomat.
Tőled pedig csak azt kérem, ha ugyan merészkedhetem valamit kérni és esengeni, hogya ha-
csak nem rangom és szüleim rangja felől akarsz kérdezősködni, ne menj többet Madridba,
mert nem szeretném, ha az ott kínákozó túlon túl sok alkalom megfosztana jószerecsémtől,
ha akkora árat fizetek érte.

- Nem úgy, derék lovag - válaszolta Preciosa - tudd meg, az én szabadságomnak mindig
korlátatlannak kell lennie, és nem szabad, hogya a féltékenység nyomasztó súlya elfojtsa vagy

megzavarja. Tudnod kell, nem fogok szabadságommal soha úgy visszaélni, hogy szembeötlő legyen: a zabolátlanság nálam nem mond ellent a becsületnek. Első feladatnak azt rovom rád, légy hozzám bizalommal, mert a szerelmes, ha azzal kezdi, hogy féltékenységről beszél, vagy ostoba, vagy szemtelen.

- Biztosan ördög lakik benned, te lány - szólt közbe ekkor a vén cigányasszony. - Hiszen te olyanokat mondasz, hogy akármelyik salamancai professzor megirigyelhetné. Úgy teszel, mintha ismernéd a szerelmet, ismernéd a féltékenységet, a bizalmat. Vajon honnan? Szájtátva hallgatlak, mintha megszállott beszélne belőled, aki latinul is tud, noha sose tanulta.

- Hallgass, nagyanyó - válaszolta Preciosa - és tudd meg, hogy amit itt hallasz tőlem, csak aprópénz és kicsiség ahhoz képest, ami még bennem van.

Mindaz, amit Preciosa mondott, a szavaiban megnyilatkozó okosság olaj volt a szerelmes lovag szívében égő tűzre. Végül is abban maradtak, hogy egy hét múlva ugyanott találkozni, s az ifjú számot fog adni ügyeinek állásáról, Preciosáéknak pedig közben idejük lesz kérdezősködni, vajon igaz-e, amit elmondott. Az ifjú brokátterszényt vett elő, állítása szerint ebben volt száz aranytallér, és átadta az öregasszonynak. Preciosa azonban semmiképpen sem akarta megengedni, hogy elfogadja.

- Hallgass, leányom - szólt az öregasszony - mert az úr legyőztetésének legbiztosabb jele, ha megadásképpen átadja fegyverét. Adni, akármilyen körülmények között, mindig nagylelkűségre vall. Gondolj a közmondásra: „Segíts magadon, az Isten is megsegít.” Amellett azt sem akarom, hogy a cigánylányok miattam elveszítsék hosszú századok óta megszerzett hírüket, hogy pénzéhesek és haszonlesők. Azt akarod, száz tallért dobjak vissza, pedig azt olyan biztosan bele lehet varrni egy két reált sem érő szoknya korcába, mintha csak egy extremadurai birtok jövedelmére szóló utalvány volna. Ha a fiaink, unokáink vagy rokonaink közül valamelyiket baleset érné és az igazságszolgáltatás kezére kerülne, ugyan micsoda könyörgés jutna el olyan biztosan a bíró és az írnok füléhez, mint ezek a tallérok az erszényükbe? Három ízben ültettek már három különféle csínyért számárra,²³ hogy elverjék rajtam a port: egyszer egy ezüstkancsó mentett ki, másszor egy gyöngysor, ismét másszor negyven nyolcreálos, úgy váltva át négyesekre, hogy a váltásért húsz reállal többet adtam. Gondold meg, leányom, kockázatos mesterséget űzünk, tele van csapdákkal és nyaktörő alkalmakkal, és nincsen az a fegyver, amely oly hathatósan segítene és támogatna, mint a nagy Fülöp legyőzhetetlen címere. Nincs, ami túltegyen az ő „plus ultra”-ján.²⁴ Egy kétarcú dublónért menten földerül a prokurátor szomorú ábrázatja és a halál többi szolgálái is, akik hárpiaiaink nekünk, szegény cigányoknak, és jobban megkopasztanak, megnyúznak bennünket az útszéli rablóknál. Ha még olyan toprongyosak és ziláltak vagyunk is, sohasem hiszik el szegénységünket, hanem azt mondják, olyanok vagyunk, mint a belmontei haramiák zubbonya: kívül szakadtak és szurtosak, de belül pénzzel béleltek.

- Az istenért, nagyanyó, ne folytasd, mert a végén annyi törvényt olvasol rám a pénz megtartása mellett, hogy a római jogban sincs több. Tartsd meg hát, váljék egészségedre, és Isten adja, hogy minél mélyebbre elásd, és soha többé napvilágra ne kerüljön, de ne is legyen rá szükség. Barátnőinknek itt mindenesetre adnunk kell majd valamit, mert régen várnak már és bizonyára neheztelnek is.

²³ három ízben ültettek... számárra - a számárra ültetés régen nagyon elterjedt büntetés volt, a bűnöst (többnyire asszonyt) számárhátra ültették, végigvezették a városon és megvesszőzték.

²⁴ plus ultra - a III. Fülöp címerével ellátott spanyol pénzek latin jelmondata; jelentése: „tovább”.

- Annyit fognak ők ebből a pénzből látni - válaszolt az öregasszony - mint a török szultánból. Ez a jó uraság majd megnézi, van-e még valami ezüstpénze vagy garasa, és ki fogja osztani közöttük, mert ők kevéssel beérik.

- Van még nálam pénz - szólt az ifjú.

Azzal három nyolcreálost húzott ki zsebéből és elosztotta a három cigányleány között. Ezek vidámabbak és elégedettebbek voltak, mint az a színpadi szerző, akit egy másik szerzővel való versengése után mint győztest megéljeneznek az utcán.

Befejezésül tehát, mint mondtuk, megállapodtak abban, hogy az ifjú egy hét múlva eljön és cigány mivoltában Andrés Caballerónak fogja nevezni magát, mert a cigányok közt voltak már ilyen vezetéknevűek. Andrés - mostantól fogva mi is így fogjuk hívni - nem merészelte megölelni Preciosát, hanem csak a szemével küldte el hozzá a lelkét, úgyhogy azt mondhatnók, lelke nélkül búcsúzott és távozott Madridba, amazok pedig a legjobb hangulatban ugyanezt tették. Preciosa, akit már kissé megnyert Andrés úri viselkedése, de irányában inkább jóindulatra, mint szerelemre fakadt, mielőbb szerette volna megtudni, vajon valóban az-e, akinek mondta magát. Bement hát a városba és néhány utcával odább a versíró apróddal találkozott, aki a tallért küldte volt neki. Ez alighogy meglátta, odament hozzá és így szólt:

- Isten hozott, Preciosa. Elolvastad már a verseket, amelyeket a minap adtam neked?

Preciosa ezt felelte:

- Mielőtt egyetlen szót szólok vagy válaszolok, meg kell hogy mondjon nekem valamit, de igaz lelkére.

- Erre a felszólításra - felelte az apród - még akkor sem tagadnám meg a választ, ha az igazmondás a fejembe kerülne.

- Akkor hát mondja meg nekem - szólt Preciosa - nem költő-e véletlenül?

- Ha az volnék - válaszolta az apród - mindenesetre csak véletlenül lennék az. Mert tudnod kell, Preciosa, hogy a költő nevét csak nagyon kevesen érdemlik meg, ezért én sem vagyok költő, hanem csak kedvelője a költészetnek. Ám ha versre van szükségem, nem kérem mástól és nem is keresem másnál. Amiket neked adtam, az enyéme, éppúgy, mint amiket most adok, de azért nem vagyok költő, és ne is adja Isten, hogy az legyek.

- Olyan rossz hát költőnek lenni? - kérdezte Preciosa.

- Nem rossz - mondta az apród. - De hogy valaki csak költő legyen, nem tartom valami jónak. A költészetet úgy kell élveznünk, mint drága ékszer, amelyet gazdája nem visel mindennap, nem is mutatja mindenkinek lépten-nyomon, hanem csak mikor kedvére van és oka van rá, hogy mutogassa. A költészet gyönyörű szép hajadon, szent, szűzies, becsületes, okos, éles eszű és szerény; a legfennköltebb illem határai közt marad mindig, barátja a magánynak, a források elszórakoztatják, a mezők megvigasztalják, a fák megnyugtatók, a virágok megörvendeztetik, végül is mindenkit gyönyörködtet és oktat, aki csak érintkezik vele.

- Igen ám - felelte Preciosa - de én azt hallottam, hogy fölöttébb szegény és alig különb a koldusnál.

- Ellenkezőleg - mondta az apród - hiszen nincsen költő, aki gazdag ne volna, annyira elégedett mind a helyzetével. Ehhez a bölcsességhez csak kevesen jutnak el. De hát mi bírt reá, Preciosa, hogy ezt a kérdést tedd fel nekem?

- Az bírt reá - válaszolta Preciosa - hogy mert valamennyit, vagy a legtöbb költőt szegénynek vélem, ámulatba ejtett az aranytallér, amelyet versébe csomagolva küldött. Most azonban már tudom, nem költő kegyelmed, csak kedvelője a költészetnek. Meglehet, hogy gazdag, ámbátor

kételkedem benne, mert ha a verscsinálás ösztöne űzi, el kell csurognia minden vagyonának. Mert mint mondják, nincs olyan költő, aki meg tudná tartani vagyonát, vagy újat tudna szerezni.

- Nos hát, én nem tartozom ezekhez - válaszolt az apród. - Versek írok, gazdag nem vagyok, de szegény sem, adhatok még egy-két tallért annak, akinek akarok, meg se érzem, de még csak föl se jegyzem, mint a génuiaiak a vendégeskedést. Vedd hát, Preciosa, gyöngyöm, ezt a második papírlapot és a belecsomagolt másik tallért, és ne töprengj azon, vajon költő vagyok-e, vagy sem. Csak azt szeretném, ha azt gondolnád és hinnéd: aki ezt adta neked, szeretné, ha az övé volna Mídász²⁵ minden kincse, hogy neked adhatná.

Azzal odaadta neki a papírlapot. Preciosa megtapogatta, érezte, hogy benne van a tallér, és így szólt:

- Ez az írás sokáig fog élni, mert két lélek van benne: a talléré és a verseké, amelyek mindig tele vannak szívvel, lélekkel. De tudja meg, apród úr, én nem akarok magamnak annyi lelket, és ha az egyiket nem veszi el, nem kell attól tartania, hogy elfogadom a másikat. Költőnek akarom kegyelmedet, nem adakozónak, ilyenformán barátságunk hosszúéletű lesz. Mert akár-milyen erős is, jobb, ha itt-ott egy tallér hiányzik, mint ha valamelyik románc nem készül el.

- Hát ha így van - felelte az apród - és azt akarod, Preciosa, hogy mindenáron szegény legyek, ne dobd vissza azt a lelket, amelyet ebben a versben küldök; add vissza a talléromat, egész életemben ereklekét fogom örizni, mert kezedd érintetted.

Preciosa kivette a tallért a csomagból és csak a papírlapot tartotta meg, de nem akarta mindjárt ott, az utcán elolvasni. Az apród elkészönt és jókedvűen ment útjára, mert azt hitte, egészen megnyerte Preciosát, hiszen olyan nyájasan beszélt vele. A leány ezalatt szemével Andrés atyjának házát kereste, és mert sehol sem állott meg, hogy táncoljon, hamarosan elért abba az utcába, ahol a ház állott, és amelyet jól ismert. Amikor az utca közepére ért, aranyozott vaserkélyt pillantott meg. Ez volt a megadott ismertetőjel. A házban ötven év körüli lovagot látott, vörös rendjellel a mellén. Ez a tiszteletre méltó, tekintélyes külsejű úr, alighogy meglátta a cigányokat, lekiáltott hozzájuk:

- Gyertek fel, lányok, itt alamizsnát kaptok.

Erre a szóra még három lovag sietett az erkélyre, közöttük ott volt a szerelmes Andrés is. Preciosa láttára elsápadt és az ájuláshoz volt közel, annyira megdöbbenett a lány megjelenése. A cigánylányok mind felmentek, csak az öreg cigányasszony maradt odalent, hogy a cselédségnél érdeklődjék Andrés kiléte felől. Amikor a lányok a terembe léptek, az öreg lovag így szólt a többiekhez:

- Ez minden bizonnyal az a szép cigánylány, akiről annyit beszélnek Madridban.

- Ő az - válaszolt Andrés - és kétségtelenül a legszebb teremtes, akit valaha láttam.

- Így mondják - vágta rá Preciosa, mert meghallotta a beszélgetést. - De a dicséretnek nyilván csak a fele igaz: elhiszem, hogy szemrevaló vagyok, de semmiképpen sem olyan szép, amilyennek mondanak.

- Márpedig én fiacskám, Juanico életére mondom neked - szólt az öreg - hogy még hírednél is szebb vagy, te gyönyörű cigánylány.

- És ki az a Juanico? - kérdezte Preciosa.

- Ez az ifjú melletted - felelte a lovag.

²⁵ Mídász - dúsgazdag frígiai király az ókori mitológiában.

- Igazán azt hittem - válaszolta Preciosa - hogy valami kétéves gyermekre esküszik kegyelmed. Nézzé meg az ember ezt a kis don Juant, milyen nyalka! Mondhatom, nyugodtan nős is lehetne már. Néhány vonalból a homlokán azt látom, hogy nem fog három évbe telni és valóban meg fog nőszni, mégpedig nagyon is kedvére, ha ugyan addig el nem pusztul, vagy meg nem változik.

- Ej - mondta az ott levő urak közül az egyik - mi mindent lát a kis cigánylány a vonásokból!

Közben Preciosa három társnője összébújt a terem egyik sarkában; susmogtak egymás között, hogy a többiek ne hallják.

- Lányok, ez az a lovag, aki ma reggel a három reált adta nekünk - mondta Cristina.

- Igaz - válaszoltak amazok - de ne említsük a dolgot és ne mondjunk semmit, amíg ő nem beszél róla. Nem tudhatjuk, nem akarja-e titokban tartani.

Míg ezek hárman így sugdostak, Preciosa a vonásokat illető kérdésekre így válaszolt:

- Amit a szememmel látok, az ujjammal kitalálom. Tudom, hogy don Juanico kissé szerelmes, szilaj, elhamarkodott, és könnyen ígér hetet-havat. Isten adja, hogy a füllentés bűnébe ne essék, mert ez mindennél rosszabb volna. Éppen most hosszú utazás előtt áll. De mást gondol a pej és mást, aki nyergeli; ember tervez, Isten végez: talán azt hiszi, hogy Oñezbe megy és Gamboába jut.

Itt don Juan közbeszólt:

- Valóban, te kis cigányleány, sokban eltaláltad, milyen vagyok. De amit a füllentésről mondtál, ugyancsak messze jár az igazságtól, mert azzal dicsekedhetem, hogy minden körülmények között az igazat mondom. Arra is ráhibáztál, amit a hosszú utazásról mondtál, mert Isten segedelmével négy-öt nap múlva Flandriába indulok. Hiába fenyegetsz, hogy elvétem az utat, nem szeretném, ha valami baleset történné velem és akadályt gördítene eléem.

- Hallgasson, úrfi - válaszolta Preciosa - és ajánlja magát Istennek, akkor minden rendben fog menni. Azt pedig tudnia kell, hogy én édeskeveset tudok arról, amit mondok, és nem csoda, ha egyet-mást kitalálok, hiszen csak úgy találomra fecsegek. Most azt szeretném, ha rábeszélhetném, ne utazzék el, hanem nyugtassa meg lelkét és maradjon itt a szüleinél, vidítsa fel öregkorukat. Nem tetszik nekem, hogy annyit szaladgálnak Flandriába meg vissza, különösen ilyen zsenge korú ifjak. Nőhetne még egy kicsit, hogy elbírja a háború fáradalmait, hiszen itthon is elég háborúságban van része, és elég szerelmi harc dúl saját kebelében. Csillapodjék, csillapodjék, kis vadóc, és fontolja meg jól, mit tesz, mielőtt házasságra adja a fejét. Nekünk pedig adjon Isten nevében magához méltó alamizsnát, mert igazándiból elhiszem, burokban született, ha pedig ehhez még igazmondás is járul, ünnepi dalt fogok énekelni, hogy mindenben ilyen szépen eltaláltam az igazat.

- Mondtam már egyszer - válaszolt don Juan, a későbbi Andrés Caballero - mindenben eltaláltad az igazat, csak az a félelmed egészen alaptalan, hogy nem az igazat mondom. Ha én neked valamit a mezőn megígérek, a városban és akárhol máshol, figyelmeztetés nélkül teljesítem. Mert nem tarthatja magát lovagnak az ember, ha a hazudozás bűnébe esik. Atyám majd ad neked alamizsnát Isten nevében és az enyémben is, mert hidd el nekem, amim ma reggel volt, mind odaadtam bizonyos dámáknak, akiktől, ha olyan csalfák, amilyen szépek - különösen az egyikük - nem sok jót várhatok.

Cristina ennek hallatára újból titkolózva fordult társnőihez:

- Lányok! Üssenek agyon, ha nem arról a három reálról beszél, amit ma reggel adott nekünk.

- Nem, az nem lehet - válaszolta az egyik lány - mert dámákat említett, mi pedig nem vagyunk azok. Aki olyan igazmondó, amilyennek ez a fiatalúr mondja magát, ebben sem hazudhat.

- Nem is igazi hazugság az - vetette ellen Cristina - ami senkinek sem árt, de előnyére és javára szolgál annak, aki kimondja. De akárhogy is van, látom, nem ad nekünk semmit, még táncra sem szólít bennünket.

Ebben a pillanatban megjelent a vén cigányasszony és így szólt:

- Fejezd be, unokám, mert későre jár és sok tenni-, még több beszéltnivalónk van.

- Mi van hát, nagyanyó? - kérdezte Preciosa. - Fiú vagy lány?

- Fiú, de a javából - felelte az öregasszony. - Jer, Preciosa, és valóságos csodákat fogsz hallani.

- Isten adja, hogy bele ne haljon a szülésbe - mondta Preciosa.

- Minden rendben lesz - válaszolt a vénasszony - amint eddig is a legszebb rendben folyt a szülés, és a kicsike valóságos kincs.

- Gyermekeket szült valamelyik úrhölgy? - kérdezte Andrés Caballero apja.

- Azt, uram - felelte a cigányasszony. - De olyan titokban folyt le a szülés, hogy csak Preciosa tud róla meg én és még egy személy, tehát nem is mondhatjuk meg, kiről van szó.

- Nem is kívánjuk tudni - mondta az egyik jelenlevő. - Hanem szerencsétlen nő ám az, aki titkát a ti nyelvetekre bízza és becsületét a ti kezetekbe helyezi.

- Nem vagyunk mi mind rosszak - vetette közbe Preciosa. - Lehet, hogy van közöttünk olyan is, aki titoktartásban és őszinteségben felveheti a versenyt a legelőkelőbb úrral ebben a teremben... De most már gyerünk, nagyanyó, mert itt kevésre becsülnek bennünket. Pedig mi valóban nem vagyunk tolvajok, nem is lopunk senki fiától.

- Ne mérgeledj, Preciosa - szólt az apa - mert legalábbis rólad fölteszem, hogy semmi rossz nem fogható rád. Nemes arcod kezeskedik jótetteidért. Most azonban szépen megkérlek, kis Preciosa, táncolj egyet barátnőiddel, mert itt van a kezemben egy aranydublón: két király feje van rajta, de egyik sem olyan szép, mint a tiéd.

Alig hallotta ezt az öregasszony, nyomban felkiáltott:

- Rajta, lányok, gyürkőzzetek neki, hadd teljék kedvük bennetek ezeknek az uraknak.

Preciosa fogta a cintányért, és a lányok perdültek-fordultak, kötötték és oldották a láncot, annyi kecsességgel és dévajssággal, hogy minden néző szemét lábukra vonták, főként azonban Andrés tekintetét, amely úgy követte Preciosa lábát, mintha minden üdvössége ebben a két lábacsában összpontosulna. A sors azonban úgy rendelte, hogy egyszerre pokol lett a mennyországából. Az történt ugyanis, hogy a tánc forgatagában Preciosa leejtette a papírlapot, amelyet az apródtól kapott. A leejtett papírt véletlenül éppen az az úr vette fel, akinek kedvezőtlen véleménye volt a cigányokról: nyomban kigöngyölte és így szólt:

- Pompás! Hiszen ez egy szonett! Álljon meg a tánc, és hallgassák meg ezt, mert az első sorból ítélve, igazán nem látszik ostobának.

Preciosa bosszankodott, mert nem tudta, mi van a szonettben, azt kérte hát, hogy ne olvassák el és adják vissza neki. De a nagy buzgóság, amellyel kérését előadta, csak sarkantyú volt, amely még jobban felcsigázta Andrés vágyát, hogy hallja a verset. Végül is a lovag hangosan felolvasta a szonettet, amely így szólt:

*Ha felzeng Preciosa tamburája,
s édes dalával sebzi a leget,
kacsója körben gyöngyöt ereget,
s virágokat küld a világba szája.*

*Ámul a lélek, bódultan csodálja
az ész e földöntúli remeket,
s megostromolja a nagy egeket
hírével ifjú, tisztos, szűzi bája.*

*Száz szív hajának egy szálára fűzve
libeg, s ha lendül, Amor száz nyilát
röpíti szerte e parányi láb.*

*Két napja szédít, ha szemünkbe tűz be,
Amor helyezte trónusát oda,
s mit csak gyanítunk, még nagyobb csoda.*

- Hitemre - mondotta a vers olvasója - ez a költő érti a mesterségét!

- Nem költő az, uram, hanem igen gáláns és bőkezű apród - mondta Preciosa.

Gondold meg, mit mondasz, Preciosa, és mit fogsz még mondani, mert nem az apród dicsérete ez, hanem dárda, és átjárja Andrés szívét, míg az ifjú a szavakat hallgatja. Akarod látni? Fordulj csak meg és látni fogod, hogy szinte ájultan, halálos verejtékben ázva ül székén. Ne gondold, te lány, hogy Andrés szerelme csak tréfa, és legkisebb meggondolatlanságod nem sebzi meg és nem ejti kétségbe. Az Istenért menj már oda hozzá és súgj néhány szót a fülébe, hogy a szívéig hasson és magához térítse ájulásából. Vagy ha inkább ez a kívánságod, hozz neki mindennap egy dicséretedre írott szonettet és meglátod következményeit.

Minden az elmondott módon történt, mert Andrés, míg a szonettet hallgatta, ezer féltékeny képzelődés rohanta meg: nem vesztette el eszméletét, de úgy elsápadt, hogy atyja, mikor ezt észrevette, így szólt:

- Mi van veled, don Juan, úgy elsápadtál, mintha itt nyomban el akarnál ájulni.

- Várjanak egy keveset - mondta e pillanatban Preciosa - hadd súgjak néhány szót a fülébe, és meglátják, nem fog elájulni!

Aztán hozzálépve, alig mozgó ajakkal ezt mondta neki:

- Hol a cigányhoz méltó bátorság? Hogyan fogja elviselni Andrés úr a szégyensüveget, ha egy darab papiros így kihozza a sodrából?

Féltucat keresztet vetett az ifjú szívére, majd odább ment. Ekkor Andrés nagyot lélegzett és úgy tett, mintha segítettek volna rajta Preciosa szavai. Végül aztán odaadta a kétarcú dublont Preciosának, ez pedig közölte társnőivel, hogy fel fogja váltani és tisztességesen megosztozik velük rajta. Andrés apja megkérte, hagyja nála írásban azokat a szavakat, amiket don Juan fülébe súgott, mert szeretné, ha adott esetben meglennének neki. Preciosa azt felelte, szívesen leírja a bűvös igéket, tréfásaknak látszanak ugyan, de megvan az a különös tulajdonságuk, hogy hatnak szívroham és szédülés esetén. A bűvös szavak így hangzottak:

*Kis fejecske, légy kevély,
kis fejecske, tarts ki bátran,
útjáról a makulátlan
türelemnek le ne térj.*

*Szép a cél,
csak remélj,
mit se félj.
Ne hajolj se rút, se gyatra
gondolatra -*

*és csodával lesz határos,
mit felőled elhatároz
Isten és a glóriás
Szent Kristóf, az óriás.*

- Ha ezeknek a szavaknak csak a felét elmondják és hatszor keresztet vetnek az ájultozónak szívére - mondta Preciosa - nyomban olyan friss lesz megint a beteg, mint egy alma.

Az öreg cigányasszony a ráolvasás és a csalás hallatára egészen elképedt. Még inkább Andrés, mert látta, hogy mindez a cigányleány leleményességének szüleménye. A szonett ottmaradt, Preciosa nem akarta visszakérni, hogy új szenvedést ne okozzon Andrésnek, mert tanítás nélkül is jól tudta már, milyen aggodalmat, kint és megdöbbenést kelt a féltékenység az igaz szerelmesnek. A cigánylányok elbúcsúztak, és elmenőben Preciosa még odaszólt don Juannak:

- Gondolja meg, señor, ennek a hétnek minden napja kedvez az indulásnak, és egyik sem fenyeget bajjal. Siettesse elutazását, amennyire csak tudja, mert korlátlan, szabad és fölöttébb kellemes élet várja, ha bele tud illeszkedni.

- Én azt hiszem, a katonaélet nem olyan szabad, hogy ne volna benne több alárendeltség, mint szabadság. Mindazonáltal majd meglátom, hogyan cselekszem.

- Többet fog látni, mint hinné - felelte Preciosa. - Isten óvja és vezesse kegyelmedet, ahogy szép külseje megérdemli.

Utolsó szavai nagy öröme hangolták Andrés, és a cigánylányok is elégedetten távoztak. Felváltották a dublont, egyenlően felosztották egymás között, csak a vénasszony vett el magának most is, mint mindig, másfél részt. Ez koránál fogva is megillette, no meg azért is, mert ő volt az iránytű, ami a többieket a táncok, dévajságok és kópéságok nyílt tengerén vezérelte.

Eljött végre a nap, amelynek hajnalán Andrés Caballero megjelent első találkozásuk helyén, bérelt öszvéren, szolgál nélkül. A megbeszélte helyen Preciosa várta a nagyanyjával és felismerve a lovagot, nagy örömmel üdvözölték. Andrés kérte, vezessék még napkelte előtt a táborba, hogy ha kutatnának utána, nyomára ne bukkanjanak. A nők a megállapodás értelmében egyedül jöttek hozzá, de most nyomban vele együtt fordultak vissza és nemsokára a cigánykunyhókhoz értek. Andrés belépett az egyikbe - az volt a legnagyobb a táborban - és nyomban tíz-tizenkét fiatal, jónövésű, és délceg cigánylegény sietett oda, mert a vénasszony már értésükre adta, hogy új társuk fog érkezni. Titoktartásra nem kellett őket intenie, mert, mint mondtuk már, a cigányok páratlan okossággal és lelkiismeretességgel őrzik titkaikat. Azonnal szemet vetettek az öszvérré, és az egyik legény ki is jelentette:

- Ezt majd jól eladjuk csütörtökön Toledóban.

- Szó sem lehet róla - felelte Andrés - nincs Spanyolországban olyan kóborló öszvérhajcsár, aki első pillantásra ne ismerné fel akármelyik bérelt öszvért.

- Istenemre, Andrés úr - mondta az egyik cigány - ha még több jel volna az öszvéren, mint amennyi az ítélet napját fogja megelőzni, mi itt úgy átforgatjuk, hogy a saját anyja éppoly kevéssé ismeri föl, mint a gazdája, aki felnevelte.

- Mégis - válaszolta Andrés - most fogadjatok meg a szavam: ezt az öszvért meg kell ölnötök és el kell ásnotok, hogy a csontjai soha többé ne kerüljenek napvilágra.

- Szörnyű bűn ez - szólt egy másik cigány. - Egy ártatlan jószág életét elvenni! Ne kívánja ezt tőlünk a jó Andrés úr, hanem tegye meg ezt: vegye jól szemügyre és véssen eszébe minden jelet, amely rajta látható, és ha két óra múlva ráismer, nem bánom, döngessenek el, mint valami szökött négert.

- Nem, semmiképpen sem egyezhetem bele - ellenkezett Andrés - hogy az öszvér életben maradjon, akármilyen átalakulást ígértek is. Míg nincs a föld alatt, folyton attól kell félnem, hogy felfedezhetnek. Ha azonban arról a nyereségről van szó, amit eladásától vártok, nem jövök én olyan szegényen ebbe a bandába, hogy belépésemmel ne fizethetnék akár annyit is, amennyibe négy öszvér kerül.

- Hát ha Andrés Caballero úr mindenképpen azt akarja - mondta egy másik cigány - vesszen a szegény pára, pedig Isten látja lelkem, sajnálom a fiatalságát, hiszen még csikófogai vannak, ez pedig bérelt öszvéren szokatlan dolog. Úgy látom, a járása is jó, mert a vékonyán nincs var, sem sarkantyútól származó seb.

Estére halasztották az állat megölését, így a nap hátralevő részét Andrés cigánnyá-avatásának szertartásaira fordították. Ez a következőkből állott: haladék nélkül kiűritették a tábor egyik legjobb sátrát és szépen feldíszítették lombokkal és sással, azután ráültették Andrés egy parafa csonka törzsére, kezébe kalapácsot és harapófogót adtak, és felszólították, hogy két cigány gitárjának szavára két bakugrást tegyen a levegőben. Majd lecsupaszították egyik karját és egy új selyemszalaggal, valamint egy husánggal két gyöngye ütést mértek rá. Mindezt végignézte Preciosa is, sok öreg és fiatal cigányleánnyal együtt. Csodálkozva, szeretettel nézték, mert Andrés külseje olyan megnyerő volt, hogy még a cigányok is vonzalmat éreztek iránta. Mikor aztán az említett szertartásnak vége volt, az egyik öreg cigány kézen fogta Preciosát és Andrés elé állva, így szólt hozzá:

- Ezt a leányt, aki tudunkkal a legkülönb minden spanyol cigányleány között, ezennel átadjuk neked, akár feleségnek, akár szeretőnek, mert ebben egészen kedved szerint járhatsz el. Szabad és korlátlan életünk nincs alávetve kényeskedésnek és ceremóniáknak. Nézd meg jól és gondold meg, kedvedre való-e, ha pedig látsz rajta valamit, ami nem kedvedre való, válassz az itt levő hajadonok közül egy másikat, akiben több örömd telik, mert mi azt adjuk neked, akit kiválasztasz. Tudnod kell azonban, hogy választottadat nem hagyhatod el többé egy másikért, sem házasság, sem hajadon nővel nem szabad többé összeszűrőd a levét: mi sértetlenül megtartjuk a barátság törvényét; nálunk senki sem kívánja meg a másiknak kedvesét, a féltékenység keserű móttyájától szabadon és mentesen élünk. Ha vérfertőzés van is közöttünk sok, házasságtörés nincsen. Ha saját feleségünk megcsal, vagy a szeretőnk hűtlen hozzánk, nem megyünk törvény elé, hogy megtorolja. Mi magunk vagyunk asszonyaink és kedveseink bírái és hóhérai: olyan egyszerűen megöljük és elföldeljük őket a hegyekben vagy a pusztákon, mintha kártékony állatok volnának. Nincs rokon, aki bosszút állna értük, sem szülő, aki számon kérné halálukat. Ez a félelem és aggodalom arra készíti őket, hogy tisztességesek legyenek, mi pedig, mint már mondtam, biztonságban élünk. Kevés olyan dolog van, ami nem közös nálunk, csak a feleség vagy szerető nem az, mert azt akarjuk, minden nő azé legyen, akinek a sors szánta. De az öregség köztünk éppúgy válásra vezet, mint a halál: aki akarja, elhagyhatja öreg feleségét, ha maga még elég fiatal, választhat magának olyat, aki évei ízlésének jobban megfelel. Ezzel és más hasonló törvényekkel és szabályokkal tartjuk fenn magunkat és éljük vidám életünket. Urai vagyunk a mezőknek, szántóföldeknek, erdőknek, hegyeknek, forrásoknak és folyamoknak; a hegyek ingyen tüzelőt adnak nekünk, a fák gyümölcsöt, a venyigék szőlőt, a kertek zöltséget, a források vizet, a folyók halat, a vadaskertek vadat, a sziklák árnyékot, a szakadékok friss levegőt és a barlangok hajlékot. Nekünk az időjárás viszontagságai lanyha szellők, frissítő a hó, fürdő az eső, zene a mennydörgés és fáklya a villám; nekünk a kemény föld puha derékalj. Testünk kicserzett bőre áthatolhatatlan páncél és megvéd bennünket. Fürgeségünket nem gátolják bilincsek, nem tartják fel torlaszok, nem zárják el falak. Bátorságunkat nem csavarja ki kötél, nem hökkenti csiga, nem fojtja meg hurok, nem szelídíti meg kínpad. Ha úgy tetszik, nem teszünk különbséget az igen és nem közt. Mindig többre tartjuk a vértanút a hitvallónál. Nekünk nőnek a teherhordó állatok a mezőn, nekünk szabják a zsebeket a városban. Nincs sas, sem más ragadozó madár, amely

olyan gyorsan csapna a kínálkozó zsákmányra, mint mi csapunk az alkalomra, ha valamelyes hasznót ígér. Röviden, sokféle üdvös eredménnyel kecsegtető képességünk van. Mert a tömlőben énekelünk, a kínpadon hallgatunk, napközben dolgozunk és éjszaka lopunk. Jobban mondva, óvjuk az embereket attól, hogy kellő gondosság nélkül helyezték el vagyonukat. Bennünket nem kínozt az aggodalom, hogy elveszíthetjük becsületünket, sem virrasztásra nem kényszerít a becsvágy, hogy növeljük. Nem tartunk zsoldosokat, nem kelünk korán, hogy kérvényeket nyújtsunk át, vagy előkelő urakat kísérgessünk és kegyükért esdekeljünk. A mi szemünkben aranyos tetők és pazar paloták ezek a kunyhók és könnyen felszedhető sátrak; a természet flamand festményeket és tájakat kínál nekünk ezekben a felszökellő szirtekben és havas ormokban, a messzenyúló rétekben és sűrű erdőkben, melyek minden lépésre elénk tárulnak. Paraszti csillagászok vagyunk, mert jóformán mindig szabad ég alatt alszunk, ezért minden időben tudjuk, a nappalnak vagy éjszakának hányadik órájában vagyunk. Látjuk, hogyan szorítja ki és sápasztja el a Hajnal az Ég csillagait, hogyan jelenik meg hűgával, a reggeli szürkülettel és vidítja a leget, hűsíti a vizet és nedvesíti a földet. Látjuk aztán, hogyan kel fel a Nap, csúcsokat aranyoz (mint egy költő mondja) és hegyeket fodroz. Nem félünk attól se, hogy távollétében megfagyunk, ha már csak rézsútosan sebez sugaraival, vagy hogy elégünk, ha függőlegesen tűz le ránk. Ugyanazzal a kedvvel fogadjuk a napsütést, mint a fagyot, a szárazságot ugyanúgy, mint a hőséget. Egyszóval ügyességünkéből és tehetségünkéből élő emberek vagyunk, nem sokat törődünk a régi mondással: „Templom, tenger, királyi lak.”²⁶ Megvan nekünk, amit akarunk, mert beérjük azzal, amink van. Mindezt azért mondtam el neked, nagylelkű ifjú, hogy tudomásod legyen arról az életről, amibe jöttél, és arról a mestersegről, amit itten folytatnod kell; arról, amit itt sebtében leírtam neked. Mert idővel még sok, végtelenül sok mindenre fogsz bukkanni benne, az elmondottaknál az sem lesz kevésbé méltó figyelmedre.

Az ékesszavú öreg cigány ezek után elhallgatott, az újonc pedig azt felelte, nagy öröme szolgálni e sok dicséretes szabály megismerése, és szívesen lép be ebbe az értelmes és célszerű alapokon nyugvó rendbe, csak azt sajnálja, hogy nem szerzett már előbb is tudomást e vidám életről. Most azonban lemond lovagi hivatásáról, előkelő származásának minden hívságáról és aláveti magát az igának, jobban mondva az ő törvényeiknek, mert azt a vágyát, hogy szolgálatukra legyen, bőségesen jutalmazták, ha odaadják neki az isteni Preciosát; koronáról és császárságról is lemondana, csak hogy őt szolgálhassa.

Preciosa erre így felelt:

- A törvényhozó urak úgy találták, törvényük szerint a tied vagyok, és neked is adtak engem; én a saját akaratom törvénye szerint - és ez minden más törvényénél erősebb - úgy döntöttem, csak azzal a feltétellel leszek a tiéd, ha megtartod, amiben idejöveteled előtt megegyeztünk. Két évig kell társaságunkban élned, mielőtt az enyémet élvezheted, hogy meg ne bánd elhamarkodottságodat, vagy én csalódást ne érezzek sietségem miatt. Feltételek törvényt bontanak: az én feltételeimet már ismered; ha eleget akarsz tenni nekik, tied leszek, és te az enyém, ha pedig nem, az öszvér még él, ruháid még épek, és pénzedből egy vas sem hiányzik. Távolléted még egy napig sem tartott, és a nap hátralevő részét arra használhatod, hogy tüzetesen meggondold, mihez van nagyobb kedved. Ezek az urak ugyan átadhatják neked testemet, de lelkemet nem, mert az szabad, szabadnak született, és az is marad mindaddig, amíg csak akarom. Ha maradsz, sokra foglak becsülni: ha visszamegy, akkor sem becsüllek kevesebbre, mert úgy vélem, a szerelmi gerjedelem fékevesztetten rohan, míg bele nem ütközik a józan észbe vagy a kiábrándulásba. Nem szeretném, ha úgy bánnál velem, mint a vadász, aki utoléri az üldözött nyulat, elfogja s aztán otthagyja, hogy egy másik után loholjon, amely menekül előle. Vannak káprázó szemek, és ezek az aranyfüstöt néha színaranynak látják, de hamarosan

²⁶ „Templom, tenger, királyi lak” - XVII. századi mondás a boldogulás három útjáról.

felismerik a különbséget az igazi nemesség és a csalóka fény között. Szépségemről azt állítod, ragyog, és a Napnál, aranynál is többre becsüled, de nem tudom, közelről nem válik-e árnyékká, érintésedre pedig nemtelen fémmé. Két esztendőt adok neked, hogy gondold meg, mit választasz, vagy mit dobsz el magadtól. Mert az olyan ékszer, amelyet ha megvásároltunk, halálunkig kell viselnünk, sokáig és alaposan meg kell nézni és meg kell figyelni minden fogyasztását és erényét. Én nem igazodom atyámfiái barbár és szégyentelen szokásaihoz; ők asszonyaikat otthagyják vagy bántalmazzák, mihelyt kedvük tartja. Nem szándékozom olyasmit tenni, amiért bántalmazást érdemlek, ezért nem akarok olyan társat, aki tetszése szerint bármikor eltaszíthat magától.

- Igazad van, Preciosa - szólt közbe Andrés. - És ha azt akarod, hogy aggodalmadat elcsitítssam, gyanúdat eloszlassam fogadalmammal, hogy soha egy tapodtat sem tágitok rendelkezésedtől, mondd meg, mire esküdjem, vagy milyen más biztosítékot adjak neked, mert én mindenre kész vagyok.

- A rab, ha esküvel és ígéretekkel kell megvásárolnia szabadságát, szabadulása után ritkán teljesíti azokat. Márpedig én azt hiszem, a szerelmes esküje és ígérete is ilyen, mert vágya elérésére Merkúr szárnyait és Jupiter villámát is kész odaígérni a szerelmes, mint az a bizonyos költő tette, aki a Styx mocsarára esküdött nekem. Nem akarok esküt, Andrés lovag, és ígéretet sem akarok, hanem mindent elhalasztok újoncéveid leteltéig; addig az én gondom lesz, hogy megvédjem magam, ha bántalmazni akarnál.

- Így legyen - válaszolta Andrés. - Csak azt kérem ezektől az uraktól, mostani társaimtól, hogy legalább az első hónapban ne kényszerítsenek lopásra, mert úgy érzem, nem lesz jó tolvaj belőlem, míg hosszú iskolán nem estem át.

- Hallgass, fiam - mondta az öreg cigány. - Mi úgy kioktatunk, hogy igazi sas lesz a mesterségben, és ha kitanultad, olyan kedved fog telni benne, hogy mind a tíz ujjadat megnyalod utána. Mert nem tréfadolog ám, reggel üres tarsollyal indulni és estére megrakodva térni vissza a kunyhóba.

- Láttam én már olyan üres tarsolyúakat is, akik nem arannyal, hanem ütlegekkel megrakva tértek haza - szólt Andrés.

- Aki lazacot fog, vizes lesz a keze - vágott vissza az öreg. - Ezen a világon minden dolog bizonyos veszéllyel jár. A tolvajság veszélye a gálya, az ostor és a hurok. De azért, mert egy hajó zátonyra fut vagy elsüllyed, a többi még nem hagyja abba a hajózást. Szép volna, ha senki sem akarna katonának menni, csak azért, mert a háború embereket és lovakat emészt! Sőt mi több, ha valakit az igazságszolgáltatás botbüntetésre ítél, úgy tekintünk rá, mintha rendjelet viselne a hátán, mégpedig különbet, mint amit a mellén visel az ember. Fontos csak az, hogy ne az ifjúkor teljében és próbálkozásai közben kerüljön akasztófára az ember. Mert egy kis husángolást és egy kis evezősdit a gályán kutya se veszünk. Pihenj hát most, Andrés fiam, szárnyaink alatt, mert kellő időben kiröpítünk a fészekből, oda, ahonnan nem jössz vissza zsákmány nélkül. És amit mondtam, megmondtam: minden lopás után meg fogod nyalni a tíz körmödet.

- Akkor hát kárpótlásul azért, amit ebben a kíméleti időben összelophatnék - mondta Andrés -, hadd osszak ki kétszáz aranytallért a táborbeliek között.

Alig mondta ki ezt, a cigányok odarohantak hozzá és vállukra emelve énekelték:

- Éljen, éljen a nagy Andrés!

Majd hozzátették:

- És éljen szeretett kedvese, Preciosa!

A cigánylányok ugyanezt tették Preciosával; diadala Cristinában és a többi jelenlevő cigánylányban némi irigységet is keltett, mert az irigység éppen oly otthonos a barbárok kalyibáiban és a pásztorok kunyhóiban, mint a fejedelmi palotákban. Mindenki bosszankodik, ha szomszédjának gyarapodását látja, bár szerinte annak sincs több érdeme, mint öneki. Ezek után bőségesen lakmároztak; egyenlően és igazságosan kiosztották egymás között a megígért pénzt, közben pedig újra meg újra dicsérték Andrést és az égis magasztalták Preciosa szépségét.

Eljött az éjszaka, Andrés öszvérét megölték és eltemették oly módon, hogy Andrésnak nem kellett a felfedeztetéstől tartania. Az öszvérrel együtt szerszámát is elásták, nyergét, kötőfékjét és hevedereit, mint az indiánok, akik legdrágább kincseiket maguk mellé temettetik. Andrés ámulatban látott és hallott mindent, meglepetéssel észlelte a cigányok szokásait, és eltökélt, vállalt feladatait teljesíteni fogja, de a cigányok tulajdonságait nem veszi át, vagy legalábbis minden lehetséges módon ki fog térni ezek elől, abban a biztos hiszemben, hogy pénzével mentesíthetni fogja magát, ha törvénybe ütköző dolgokat követelnek tőle.

Másnap arra kérte őket, költözzenek el Madridból, mert amíg ott vannak, könnyen felismérhetik. A cigányok beleegyeztek, mert úgyis a toledói²⁷ hegyekbe akartak menni; onnan bejárhatják és megsarcolhatják az egész környéket. Felszedték sátorfájukat, Andrést meg számárra ültették, hogy azon utazzék. Ő azonban ezt nem akarta, inkább gyalog ment és apród módjára szolgált a számárháton ülő Preciosának. A lány elégtétellel látta nemes csatlósán aratott diadalát, az meg ugyancsak örült, hogy közel lehetett szíve úrnőjéhez.

Ó, mily hatalmas ereje van annak, akit a keserűség édes istenének neveznek (e nevet a semmittevés és a vigyázatlanság adta neki)! Milyen ellenállhatatlanul igába hajt bennünket! Mennyire megfoszt méltóságunktól! Andrés lovag, a kitűnő elméjű ifjú, egész életében a fővárosban nevelkedett, tehetős szülei oltalma alatt, és egyetlen napon mégis úgy megváltozott, hogy rászedte szolgálait és barátait, megcsalta szülei reményét, nem ment Flandriába, ahol bátorságát megmutathatta és családja becsületét gyarapíthatta volna, hanem ehelyett egy lány lába elé borult és neki szolgált, pedig az bármilyen szép, de mégiscsak cigánylány volt! Ám az meg a szépség előjoga, hogy a legkonokabb akaratot is erőszakkal és hajánál fogva jármába kényszerítse.

Négy nap múlva, Toledótól két mérföldnyire, egy faluba érkeztek. Itt néhány ezüstitárgyat adtak át a helység bírójának biztosítésként, hogy sem a faluban, sem annak határában nem fognak lopni, azután táborot ütöttek. Ezután az öreg cigányasszonyok, a lányok egy része és a férfiak elszéledtek a környékbeli falvakban. Andrés is velük ment, hogy megkapja az első leckét a tolvajlásból. De bár ezen az úton az első leckét még több is követte, egyik sem fogott rajta, sőt nemes véréhez méltóan, ahány lopást mesterei elkövettek, mind tördőfés volt szívében, még az is előfordult, hogy a meglopottak könnyein megindult és saját zsebéből fizette vissza a pénzt, amit társai elcsentek. A cigányok rossznéven vették tőle és kijelentették, hogy szabályaik és törvényeik ellen cselekszik, mert ezek tiltják, hogy szívükben helyet adjanak az emberszeretetnek, hiszen akkor rögtön abbahagyhatnák az egész tolvajságot, ez pedig semmiképpen sem illenék hozzájuk. Andrés, mikor látta ezt, bejelentette, egyedül akar lopni. Nem kell, hogy akárki is elkísérje, mert elég fürge ő, el tud menekülni a veszély elől, és elég bátor is, szembenéz a bajjal. Azt akarja, úgymond, hogy lopásának kára vagy haszna osztatlanul az övé legyen. A cigányok igyekeztek lebeszélni szándékáról és figyelmeztették, előfordulhatnak olyan esetek, amikor kapóra jön a társaság, akár támadásban, akár védekezésben. De meg egy személyében nem is tud nagy zsákmányt ejteni. Akármennyit beszéltek is, Andrés ki-tartott a szándéka mellett, hogy ő a saját szakállára lop, mert az volt a terve, hogy elkülönül a

²⁷ a toledói - Toledó érseke Cervantes pártfogója volt; hálából a szerző így jósol neki hosszú életet.

csapattól és saját pénzén vásárol holmit, amit lopott jószágnak mondhat, és ily módon a lehető legkevesebb bűn nyomja majd a lelkét.

Ezzel a furfanggal élve, nem is egészen egy hónap alatt több hasznot hajtott a cigányoknak, mint a négy legkörülményesebb tolvaj. Preciosa ugyan kedvét találta benne, hogy gyöngéd imádója ilyen okos és vakmerő tolvaj, de félt is, hogy valami baja történik; Velence minden kincséért sem szeretne volna, hogy Andrésnak bántódása essék, hiszen Andrés szolgálatai és ajándékai már jóindulatra hangolták. Egy hónapnál valamivel tovább tanyáztak Toledo környékén, és bár már szeptember volt, mégis jócskán arattak. Innen a gazdag és meleg Extremadura vidékére mentek. Andrés illedelmes, szellemes és szerelmes beszélgetéseket folytatott Preciosával, s a lány lassanként beleszeretett kedvese okosságába és kellemes modorába. Andrés szerelme, ha lehetséges volt, az idő folyamán csak nőtt, oly nagy volt Preciosa erényessége, okossága és szépsége.

Ahova csak eljutottak, mindenütt Andrés nyerte meg a futás és ugrás első díját, remekül tekézett és labdázott, nagy erővel és páratlan ügyességgel dobta a gerelyt, úgyhogy híre hamarosan elterjedt egész Extremadurában, és nem volt helység, ahol nem beszéltek Andrés Caballero, a daliás cigány ügyességéről és tehetségéről. Ugyanilyen híres volt Preciosa szépsége, és nem volt város vagy falu, ahová meg ne hívták volna búcsúra vagy más különleges ünnepségre. Ily módon a sátoros cigányok tábora gazdagodott, gyarapodott, nem háborgott sorsa miatt, a szerelmesek pedig boldogok voltak, ha csak láthatták egymást.

Ekkoriban történt, hogy a cigányok az országúttól távolabb, a tölgyfák között ütötték fel sátraikat. Éjfél után egyszer csak azt hallják, hogy a kutyák szokatlanul izgatottan és hangosan vonítanak. Néhány cigány, közöttük Andrés is, kiment, hogy megnézzék, mit ugatnak. Látták, hogy egy fehérruhás ember verekszik a kutyákkal, sőt kettő már a jövevény lábába is csimpaszkodott. Odamentek, kiszabadították az idegent, majd az egyik cigány így szólt hozzá:

- Mi az ördög hozta ide kendet, jó ember, ilyen későn, hogy került ilyen messze az úttól? Lopni jött talán? Mert akkor, istenuccse, jó helyen jár.

- Nem lopni jöttem - felelte a megtépzott atyafi - s azt sem tudom, letértem-e az útról, noha látom, alighanem eltévedtem. De mondják az urak, van-e itt a közelben valami fogadófele vagy más hajlék, ahol eltölthetném az éjszakát és kiheverhetném sebeimet, mert a kutyáik ugyan helybenhagytak.

- Itt nincs sem hajlék, sem fogadó, ahova elküldhetnénk - válaszolta Andrés. - De arra, hogy sebeit kiheverje és egy éjszakára szállást találjon, akad hely valamelyik sátrunkban. Jöjjön velünk, mert cigány létünkre is emberségesek vagyunk.

- Isten fizesse meg - válaszolt az idegen. - Vigyenek, ahova akarnak, mert nagyon sajog a seb lábszáramon.

Andrés meg egy másik jószívű cigány (mert az ördögök között is vannak a többinél rosszak, és sok rossz ember között rendszeren akad jó is) odament hozzá és támogatta. Holdfényes éjszaka volt, és így láthatták, hogy fiatal, jóképű és megtermett emberrel van dolguk. Talpig fehér köpenyt viselt panyókára vetve; mellén összekötözött vászoning vagy zsák volt. Megérkeztek Andrés sátrába, szaporán világot és tüzet gyújtottak. Hamarosan odament Preciosa nagyanyja is - már tudomása volt az esetről - hogy gondjaiba vegye a sebesültet. Vett egy csomó kutyaszórt, kisütötte olajban, borral jól kimosta a két harapást a beteg bal lábán és ráhelyezte az olajba mártott szórt, fölibe pedig egy kevés rágott zöld rozmarint tett. Aztán jól bekötözte tiszta gyolccsal. Végül keresztet vetett a sebekre és ezt mondta:

- Aludjék, barátom, mert Isten segédelmével nem lesz semmi baj!

Míg a sebesültet ápolták, Preciosa is odament és jól megnézte a jövevényt. Az is ugyanezt tette, és Andrés végül is észrevette, milyen merően bámulja a fiatal idegen a lányt, de ezt Preciosa minden tekintetet lebilincselő nagy szépségének tulajdonította. Végül is bekötözött sebével otthagyták az ifjút a száraz szalmavackon, mert egyelőre nem akarták kikérdezni sem utazásának célja, sem egyéb dolgai felől.

Alig távoztak mellőle, Preciosa félrehívta Andrés.

- Emlékszel-e még, Andrés - szólt - a papírlapra, amit nálatok, otthon ejtettem le, azt hiszem, nem kis bosszúságodra, amikor társnőimmal táncoltam?

- Hogyne emlékeznék - válaszolta Andrés - szonett volt, mégpedig nem is rossz szonett, a te dicséretedre.

- Akkor hát tudd meg, Andrés - folytatta Preciosa - hogy ama szonett szerzője ez a sebesült ifjú, akit az imént otthagytunk a sátorban. Semmiképpen sem téveszttem őt össze mással, mert két-három ízben beszéltem vele Madridban, sőt egy pompás románcot is adott nekem. Ott apródnak néztem, de nem akármilyennek, hanem valamelyik nagyúr kegyeltjének. És annyit mondhatok neked, Andrés, ez a fiú okos és tehetséges, amellet igen tisztességes, és nem tudom, mit gondoljak felőle, hogy ilyen öltözetben jött hozzánk.

- Mit gondolsz felőle, Preciosa? - kérdezte Andrés. - Nyilván csak azt, hogy ugyanaz a hatalom, amely engem cigánnyá tett, őt molnárlégénnyé változtatta és rávette, hogy keresésére induljon. Ó, Preciosa, Preciosa, világosan látszik, a legyőzött szívek számával akarsz kérkedni! Ha így van, végezz először velem, aztán öld meg ezt a másikat, és ne áldozz fel bennünket a csalárdságod - nem akarom mondani: szépséged - oltárán.

- Istenem! - kiáltott fel Preciosa. - Milyen érzékeny vagy, Andrés, milyen vékony hajszálon függ reményed és hozzám való bizalmad, ha a féltékenység kemény töre ilyen könnyen átjárhatja szívedet! Ugyan mondd meg, Andrés, ha akármilyen furfangot vagy csalást terveznék, nem inkább hallgattam volna-e, ahelyett, hogy felfedjem előtted ennek az ifjúnak kilétét? Olyan ostoba vagyok-e, hogy okot adok tisztességem és jó szándékom kétségbevonására? Az Istenért, Andrés, hallgass és holnap igyekezz aggodalmad tárgyát kipuhatolni és megtudni tőle, hová megy és mi célból jött. Meglehet, gyanúd éppoly alaptalan, amilyen bizonyos, amit én mondtam el róla. És hogy még nagyobb elégtételt adjak neked - mert bizony idejutottunk: elégtételt adok - akármiképpen és akármilyen szándékkal jött is ez az ifjú, küldd el hamar, bocsásd útjára, hiszen egész bandánk szót fogad neked, és senki sem lesz, aki akaratod ellen szállást ad neki sátrában. Ha pedig ez nem így történne, szavamot adom, én ki nem mozdulok vackomból, hogy ne láthasson sem ő, sem más, akitől féltesz.

Aztán így folytatta: - Mondok neked valamit, Andrés; engem nem bánt, ha féltékenyek látlak, de az már nagyon ellenemre volna, ha oktan lennél.

- Örülj, hogy még nem vagyok örült, Preciosa - válaszolta Andrés - mert minden más kevés, sőt a kevésnél is kevesebb, hogy megértesse veled, hova juttatja, mennyire meggyötri az embert a féltékenység keserű és könyörtelen szenvedélye. De azért én minden parancsodat teljesítem, és ha csak lehetséges, meg fogom tudni, mit akar ez a költő vagy apród, hová megy és mit keres. Könnyen lehetséges, hogy egy óvatlanul elejtett fonálból kihámozom az egész szövedéket, mert alighanem rosszban sántikál.

- Én azt hiszem - mondta Preciosa - a féltékenység sohasem hagyja szabadon az elmét a dolgok valóságos állásának megítélésében. A féltékeny ember mindent torzító szemüvegen keresztül néz, amely a kis dolgokat nagyoknak mutatja, az aprót óriásnak és a gyanút valószínűsít. A magam és a magad érdekében kérlek, Andrés, okosan és meggondoltan járd el ebben a dologban és minden másban, ami megállapodásunkra vonatkozik, mert ha így cselek-

szel, tudom, nem fogod tőlem megtagadhatni a tisztességet, óvatosságot és a legőszintébb nyíltságot megillető hálát.

Elbúcsúzott Andréstől, az ifjú pedig mohón várta a reggelt, hogy vallomásra bírja a sebesültet. Lelke színültig volt zavarral és ezer képzelődéssel. Nem tudta másképpen magyarázni a dolgot, csak úgy, hogy az apródot Preciosa szépsége vonzotta a táborba, mert a tolvaj mindenki mást annak tart. Másfelől meg a Preciosa által kínált elégtétel olyan hathatósan látszott, hogy akarva nem akarva biztonságba ringatta és arra készítette, egész boldogságát a leány kegyére bízva.

Eljött a reggel, és Andrés meglátogatta a sebesültet; megkérdezte, mi a neve, hova megy, és mit keresett késő éjszaka egyedül, az országúttól távol. Előbb azonban még aziránt érdeklődött, hogy érzi magát, és nem fájnak-e a harapások. Az ifjú azt felelte, jobban van, nem érez már semmi fájdalmat és azt hiszi, nyugodtan folytathatja útját. Nevéről és útjának céljáról csak annyit mondott, Alonso Hurtadónak hívják és Nuestra Señora de la Peña de Franciába tart bizonyos üzleti ügyben. Hogy hamarabb odaérjen, éjszaka is folytatta útját, de eltévedt és nyilván így bukkant rá erre a táborra, s itt a tábor őrző kutyák a már ismert módon bántak el vele. Andrést nem győzte meg ez a magyarázat, minden szót füllentésnek tartott, és mert a gyanú továbbra is motoszkált benne, így szólott hozzá:

- Testvér, ha én bíró volnék és valamilyen ballépés miatt a kezem közé kerülnél s úgy adódnék, hogy az imént feltett kérdéseket kellene hozzád intéznem, ez a válasz arra indítana, csavarjak egyet a csigán. Én nem akarom tudni, ki vagy, hogy hívnak, hová mégy, de arra figyelmeztetlek, ha utazásodat illetőleg hazudni akarsz, hazudj valami valószínűbbet. Azt mondod, Peña de Franciába tartasz, és jobb kézről jó harminc mérföldnyire magad mögött hagyod, mert ilyen távol vagyunk onnan. Hogy hamarabb odaérj, éjszaka is folytatod utadat, de azért erdők és tölgyesek között mégy, pedig itt nemcsak országút, de még gyalogösvény is alig van. Kelj fel, barátom, tanulj meg hazudni és menj Isten hírével! De ha ilyen jó tanácsot adtam neked, te is megmondhatnál nekem valamit igaz lelkedre. Remélem, megteszed, hiszen olyan ügyetlenül hazudsz. Mondd: véletlenül nem téged láttalak gyakran Madridban, mint félig apródot, félig lovagot, aki jeles költő hírében állott, románcokat és szonettet írt egy cigányleányhoz, aki akkoriban éppen Madridban járt, és széltében-hosszában ünnevelt szépség volt? Felelj, mert én cigánylovag hitemre mondom, megőrzöm titkodat, ahogy csak kívánod. Gondold meg, ha továbbra is tagadod kilétedet, nem érsz célt, mert rád ismerek, a te arcodat láttam Madridban. Minden bizonnyal jeles tehetséged nagy híre készítetett arra, hogy több ízben jól szemügyre vegyelek, mint ritka és kitűnő embert; külsőd tehát úgy bevésődött emlékezetembe, hogy rögtön felismertelek, akármilyen álruhában látlak is viszont. Ne nyugtalankodjál, szedd össze magad és ne gondold, hogy rablók közé kerültél, mert ez a menedék-hely az egész világ ellen megóv és megvéd. Nekem most eszembe jutott valami, és ha úgy van, ahogy gondolom, jószerencséd hozott össze velem. Én azt hiszem, beleszerettél Preciosába, a szép cigánylányba, akihez verseidet írtad, és őhöz jöttél ide. Ezért nem becsüllek kevesebbre, sőt sokkal többre, mert cigány létemre a tapasztalat megtanított reá, mekkora a szerelem hatalma, és milyen átváltozásokra készíti az uralma és igája alá kerülteket. Ha pedig így van - már pedig azt hiszem, minden bizonnyal így is van - a cigányleányt itt találod.

- Igen, tegnap már láttam - mondta a sebesült. Andrés pedig ennek hallatára nem volt se holt, se eleven, mert úgy gondolta, most végre kezébe kapta gyanúja bizonyítékát. Az ifjú pedig így folytatta:

- Tegnap láttam, de nem mertem neki megmondani, ki vagyok, mert nem tartottam az alkalmat megfelelőnek.

- Szóval - mondta Andrés - te vagy az a bizonyos költő?

- Én - felelte a másik - ezt tagadni sem nem tudom, sem nem akarom. Meglehet, amikor már egészen elveszettnek éreztem magam, mindent megnyerek, ha ugyan található hűség az erdőkben és vendégszeretet a hegyek között.

- Az minden biztonnal található - válaszolt Andrés - és köztünk cigányok közt van a világon a legnagyobb titoktartás. Így hát bizalommal kitarhatod előttem szívedet, señor, mert meg fogod látni, az enyémben sincsen semmi hamisság. A szép cigánylány nekem rokonom és mindenben engedelmeskedik nekem. Ha nődül akarod venni őt, én és minden más rokona örvideni fogunk és szerencsénknek tartjuk. Ha pedig szeretődnek kívánod, akkor sem teke-tóriázunk sokat, ha ugyan van elég pénzed, mert a kapzsiság örökös tanyát ütött a mi sátraink-ban.

- Pénz van nálam - válaszolt az ifjú. - Itt a derekamra kötött ingujjban négyszáz aranytallér van elrejtve.

Andrésnak ez újabb halálos dőfés volt; immáron nem kételkedett, hogy az ifjú ennyi pénzzel csak a leányt akarhatja meghódítani vagy megvásárolni, s így botladozó nyelvvel válaszolt:

- Ez bizony takaros összeg. Nem kell egyebet tenned, fedd föl magad és csak rajta, bátran, mert a lány nem esett a fejelágyára és be fogja látni, milyen előnyére válik, ha a tiéd lesz.

- Ó, barátom - vetette közbe az ifjú - tudnod kell, nem a szerelem említett hatalma és nem a Preciosa után érzett vágy készítetett öltözetem megváltoztatására, hiszen van Madridban elég szépség, alkalmas és képes a szívek elrablására és a lelkek leigázására éppúgy, vagy még job-ban, mint a legszebb cigánylányok. Ámbátor megengedem, rokonod szépségben mindenkin túlsz, akit én eddig láttam. De engem nem a szerelem, hanem boldogtalan sorsom kényszerít erre az álöltözetre, gyaloglásra és harapós kutyákkal való viaskodásra.

Az ifjú szavaira Andrés lassanként visszanyerte elveszített bátorságát, mert úgy látta, mégis máshol fognak kikötni, mint gondolta. Hogy mielőbb kivergődjék zavarából, újra meg újra biztosította az ifjút, teljes bizonyossággal kiöntheti szívét, a vendég pedig így folytatta:

- Madridban előkelő úr házában éltem, akit nem mint gazdát, hanem mint rokonomat szolgáltam. Ennek az úrnak egyetlen fia és örököse volt, s a fiú - mert rokonok, egykorúak és hasonló hajlamúak voltunk - bizalmas barátságába fogadott. Ez a lovag történetesen bele-szeretett egy főúri kisasszonyba, nagyon szívesen nőül vette volna, ha akaratát jó fiúhoz illően nem rendelte volna alá szüleinek. Ám ezek még előkelőbb házasságot szántak neki. Mind-azonáltal hódolattal vette körül a leányt, de vonzalmáról senki sem tudott, aki elárulhatta vol-na. Csak az én szemem volt szándékának tanúja. Egy éjszaka aztán - nyilván a balsors válasz-totta ki ezt az éjszakát a most elbeszélendő dolgokra - kettesben a hölgy kapuja előtt mentünk el és két jómegjelenésű férfit láttunk, a falat támasztották. Rokonom meg akarta állapítani, kik azok, de alig közeledett hozzájuk, egy pillanat alatt előrántották kardjukat, pajzsukat és ránk rontottak. Mi is ugyanezt tettük és egyenlő fegyverekkel támadtunk egymásnak. Nem tartott sokáig a viadal, mert két ellenfelünk élete sem tartott soká; a tördőfés, amit rokonom félté-kenysége és az én védekezésem irányított, végzett velük: ritka és kevészer előforduló eset. Nem keresett győzelmünk után hazatértünk, titokban magunkhoz vettünk minden hozzáfér-hető pénzt, San Jerónimóba menekültünk és ott vártuk a napot, hogy felfedezzék a gyilkossá-got és kutassanak a gyilkosok után. Megtudtuk, senki sem gyanakszik ránk, az okos kolostori barátok pedig azt tanácsolták, térjünk haza, hogy távollétünk gyanúba ne keverjen bennünket. Már éppen követni akartuk ezt a tanácsot, amikor értesültünk, hogy a hatóságok elfogták a kisasszony szüleit és magát a kisasszonyt is. Kihallgatták a cselédséget, és a hölgy egyik szobalánya bevallotta, hogy rokonom éjjel-nappal ki- és bejárogatott úrnőjéhez. Ezt a nyomot tovább követve, keresni kezdtek bennünket és amikor helyettünk csak hült helyünket találták, igazoltnak látták, hogy mi vagyunk ama két lovag gyilkosai; mert lovagok voltak és igen elő-

kelőek. Végül is rokonomnak, a grófnak és a szerzeteseknek tanácsára - miután két hetet töltöttünk elrejtőzve a kolostorban - társam barátságában egy másik baráttal Aragóniába menekült, azzal a szándékkal, hogy átmegy Olaszországba és onnan Flandriába, míg az ügy valamiképpen el nem dől. Én úgy láttam jónak, váljunk el egymástól, ne haladjon mindkettőnk sorsa egyazon ösvényen. Más irányban indultam el és szerzetesruhában vágtam neki az útnak egy baráttal, aki Talaverában elbúcsúzott tőlem. Onnan egyedül, úttalan utakon jöttem ide, míg elértem tegnap a tölgyesbe, s ott a már tudott dolgok történtek velem. Csak azért kérdeztem, hogyan jutok el Peña de Franciába, hogy valamit válaszoljak a feltett kérdésre, mert ha nem tudom is, hol van Peña de Francia, annyit tudok, hogy Salamancán²⁸ túl.

- Ez az igazság - felelte Andrés - és máris mintegy húsz mérföldre magad mögött hagytad, mert ha egyenes úton haladtál volna, már régen ott lennél.

- Igazában én Sevillebe igyekeztem - felelte az ifjú -, mert van ott egy génuai lovag, rokonomnak, a grófnak bizalmas barátja; nagymennyiségű ezüstöt szokott Génuába küldeni, s az a tervem, csatlakozom az ezüstszállítókhoz, mert ezzel a csellel eljuthatok Cartagenába és onnan Olaszországba. Ugyanis éppen két gályát várnak, hogy mielőbb elvigyék az ezüstöt. Szóval, barátom, ez az én történetem: láthatod, joggal állíthatom, inkább a pusztá balsors, mint a szerelem juttatott ide. De ha ezek a cigányok elvinnének magukkal Sevillebe - mert nyilván oda igyekeznek - jól megfizetném nekik, abban a tudatban, hogy társaságukban nagyobb biztonsággal utazhatnék, és nem kellene úgy félnem, mint eddig.

- Bizonyára elvisznek - felelte Andrés. - És ha nem mennél a mi csapatunkkal, mert nem tudom, Andalúziába tartunk-e, elmehetsz egy másik karavánnal, amellyel két-három nap múlva találkozunk. Ha odaadsz valamit a pénzedből, akkor övelük bizton megtalálod a számításodat.

Andrés kiment és beszámolt a cigányoknak, mit hallott az ifjútól. Elmondotta, mit kíván, milyen busás díjat és jutalmat ígér kérése teljesítéséért. Valamennyien úgy vélekedtek, maradjon velük, csak Preciosa szavazott ez ellen, nagyanyja pedig megjegyezte, hogy ő nem mehet sem Sevillebe, sem környékére, mert néhány évvel ezelőtt csúnyán rászedett egy Triguillos nevezetű, ismert sapkakészítő. Anyaszült meztelenül beállította egy hordóba, úgyhogy a nyakáig ért a víz, fejére cipruskoszorút tett és azt mondta neki, várjon ott éjfélig, akkor kiszállhat a hordóból és kiáshat bizonyos kincseket; elhitette vele, hogy háza egyik zugában kincs van elrejtve. Amikor aztán a derék sapkakészítő meghallotta a reggeli harangszót, nem akarta elszalasztani a jó alkalmat és olyan sietséggel mászott ki, hogy a hordó vele együtt felborult, őt meg estében a dongák csúnyán összelapították. A víz is kiömlött, és a sapkakészítő segítségért kiabált, mert azt hitte, megfullad. Kiáltozására nyomban ott termett a felesége, a szomszédokkal egyetemben és mécesst hozott. Mikor odaértek, éppen javában úszott, lihegett, a földön vonszolta pocakját, kézzel-lábbal kapálózott és torkaszakadtából kiabált: „Segítség, emberek, megfulladok!” Valóban attól félt, hogy megfullad. Felnyalábolták, kiszabadították veszélyes helyzetéből, és mire nagysokára magához tért, elbeszélte a cigányasszony csínyjét, de azért mégis leásott több mint egy ölnyire a megjelölt helyen, hiába mondták neki, hogy csúnya szemfényvesztés áldozata lett. És ha egyik szomszédja, akinek már-már a háza alját is kiásta, nem akadályozza meg a további kincskeresésben, ha engedik, hogy kedvére ásson, mindkettőjük házat halomra dönti. Ennek az esetnek az egész városban híre futott, minden utcagyerek ujjal mutogatott a sapkakészítőre, szájról szájra adták hiszékenysége és a sikerült beugratás történetét.

Ezt beszélte el az öreg cigányasszony és ezzel okolta meg, miért nem akar Sevillebe menni.

²⁸ Salamanca - spanyol város, Európa egyik legősibb és leghíresebb egyetemének székhelye; a salamancai egyetem a XIII. század közepén létesült.

A cigányok Andrés Caballerótól már tudták, hogy az idegen ifjúnak sok pénze van, ezért készséggel befogadták társaságukba, vállalták, hogy megvédik és elrejtik maguk között, amíg csak akarja. Elhatározták, hogy balra mennek, Mancha és a murciai királyság irányába. Kihívták az ifjút és tudtára adták, mit akarnak tenni érte. Az megköszönte és száz aranytallért adott, hogy osszák el egymás közt. Ez az ajándék a cobolyprémnél is lágyabbá tette a szívüket. Csak Preciosa ellenezte don Sancho maradását; mert az ifjú így nevezte magát, de a cigányok attól fogva Clementének szólították. Andrés is rosszalotta kissé a dolgot és nem örült annak, hogy Clemente köztük marad, mert úgy találta, igazi ok nélkül tett le eredeti szándékáról. Clemente azonban, mintha csak tudná, mire gondol Andrés, elmondta neki egyebek között, mennyire örül, hogy Murciába tartanak, mert az közel van Cartagenához, és ha oda gálya érkezik - reméli, hamarosan érkezik - könnyűszerrel, átkelhet Itáliába. Hogy jobban szemmel tarthassa, láthassa cselekedeteit és kitapasztalhassa gondolatait, Andrés úgy intézte, hogy közös sátruk legyen Clementével, és Clemente ezt a barátságot nagy megtisztetésnek tartotta. Mindig együtt jártak, sok pénzt költöttek, szórták a tallérokat, valamennyi cigánynál ügyesebbek voltak, úgyhogy a cigányasszonyok még jobban megszerették, a cigányok pedig még nagyobb tiszteletben tartották őket.

Elhagyták hát Extremadurát, átlépték a manchai határt és lassan a murciai királyság felé közeledtek. Minden faluban és községben, ahol áthaladtak, labda- és vívóversenyt rendeztek, futottak, ugrottak, gerelyt dobtak és még ezer más módon tették próbára erejüket, ügyességüket és furgeségüket. Minden versenyből Andrés és Clemente került ki győztesen, akárcsak annak előtte Andrés egymaga. Ez idő alatt, több mint másfél hónapig, Clementének sohasem volt alkalmja, de nem is látszott keresni az alkalmat, hogy beszéljen Preciosával, mígnem egy napon Andrés és a leány maguk szólították fel, vegyen részt beszélgetésükben. Preciosa így szólt hozzá:

- Mikor táborunkba jöttél, Clemente, nyomban rád ismertem és visszaemlékeztem madridi verseidre. De nem akartam szólni, mert nem tudtam, milyen szándékkal jöttél tanyánkra, amikor viszont értesültem szerencsétlenségedről, szívemből megsajnálalak. Aggodalmamat az a gondolat nyugtatta meg, hogy amint volt már a világon olyan don Juan, akiből Andrés lett, éppúgy lehet olyan don Sancho is, aki valamilyen más nevet vesz fel. Ezt azért mondom el neked, mert Andréstől tudom, beszámolt már neked arról, ki ő és milyen szándékkal változott cigánnyá. (Ez igaz is volt, mert Andrés az egész történetét elmondotta barátjának, hogy az is nyugodtan közölje vele gondolatait.) És ne gondold, hogy felismerésem kevés előnnyel járt számodra, mert rám és a tölem hallottakra való tekintettel fogadtak be téged olyan könnyen a társaságunkba - és adja Isten, találd itt meg mindazt a jót, amit magadnak kívánsz. Jó szándékomat azzal háláld meg, hogy ne vesd Andrés szemére pórias szándékát és ne igyekezzél meggyőzni arról, milyen rosszul teszi, ha kitart állapotában. Mert bár úgy gondolom, akaratát lakat és zár alatt tartja az én akaratom, mégis bántana, ha akármilyen kis jelét is látnám, hogy megbánja elhatározását.

Clemente ezt válaszolta:

- Ne hidd, szépséges Preciosa, hogy don Juan könnyelműen felfedezte előttem kilétét. Én ismertem rá, szeméből olvastam ki szándékait. Én mondtam meg neki, ki vagyok, és én találtam ki, hogy ő a te rabod. Ő - joggal - bízott bennem, titkomért titkával fizetett, és ő maga tanúskodik róla, megdicsértem elhatározását és önként választott szerelmi szolgálatát. Mert tudd meg, Preciosa, nem vagyok annyira ostoba, hogy be ne látnám, mire képes a szépség. A te szépséged, Preciosa, minden szépséget meghalad, elegendő mentsége még nagyobb botlásoknak is, ha ugyan botlásnak nevezhető az, amire az embert ellenállhatatlan kényszer űzi. Köszönöm neked, señora, amit érdekemben mondtál, és igyekszem azzal viszonzni: kíváncsi vagyok, vajha boldog véget érne e szerelmes bonyodalom, és örvendhess Andrésnak, mint szüleinek beleegyezésével és örömére Andrés is neked, hogy ennek a szép frigynek mielőbb

olyan hajtásait lássuk a világon, amelyeknél szebbet már nem is adhat a jó szándékú természet. Ez az én óhajításom, Preciosa, és Andrésnak is mindig csak ezt fogom mondani, semmiképpen el nem térítem őt tiszteletre méltó terveitől.

Clemente olyan hévvel mondotta ezeket a szavakat, hogy Andrés kételkedett, vajon a szerelmes vagy csupán az udvarias gavallér beszél-e belőle. Mert a féltékenység pokoli nyavalyája olyan érzékeny, hogy még a napsugárban is vetélytársat sejt, és aminek valami köze van a szeretett lényhez, elkészeríti és kétségbeejti a szerelme. Ám Andrés féltékenysége semmi alapja nem volt, hiszen maga is jobban bízott Preciosa jószágában, mint saját szerencséjében; de a szerelmesek mindig boldogtalannak tartják magukat, amíg vágyuk nem teljesül. Egy szóval Andrés és Clemente pajtások és jó barátok voltak, ezt pedig Clemente jó szándéka biztosította, meg Preciosa tartózkodása és okossága, mert a lány sohasem adott okot Andrésnak a féltékenységre.

Clementének szép tehetsége volt a költői pályára, azt már a Preciosának átnyújtott versekkel bebizonyította. Andrés sem volt tehetségtelen, és mindketten zenekedvelők voltak. Így történt aztán, hogy egy éjszaka, amikor a cigányok egy Murciától négy mérföldre eső völgyben táboroztak, a két barát gitárral a kezében találkozott; Andrés egy bükk-, Clemente pedig egy tölgyfa tövében ült, és az est csendjétől megihletve, Andrés énekelni kezdett, Clemente pedig ugyancsak dallal válaszolt:

ANDRÉS

*Nézd csak, Clemente, nézd: a hűvös éjjel
csillagból szőtt ruhája
a nappal kél viszályra,
úgy tele van a mennynek sátra fénnel;
s a ragyogásba, fonva,
ha ihleted felér e messzi honba,
keresd a drága képet,
hol együtt láthatsz minden földi szépet.*

CLEMENTE

*Hol együtt láthatsz minden földi szépet,
És hol a szűzi kellem,
a jószág és a szellem
szép Preciosánk arcán frigyre lépett:
hol mindez összeférhet,
magasztaló szó oda föl nem érhet,
ha nem rajongva vallott,
csodás, magasztos, Istentől sugallott.*

ANDRÉS

*Csodás, magasztos, Istentől sugallott
nyelv kell hogy ünnepelje,
ki a tökélynek telje,
dallal, minőt még ember sose hallott.
Röpüljön Fáma szárnyán
neved a földről, gyönyörű cigánylány,
tisztelve és csodálva
az égi szférák legmagasbikába.*

CLEMENTE

*Az égi szférák legmagasbikába
szálljon megérdemelten,
hogy gyönyörrel betelten
ujjongjon a menny neve hallatára;
s ahol csak Preciosa
édes nevét a széles föld ekhózza,
legyen a fülnek ének,
üdv és derű az emberek szívének.*

ANDRÉS

*Üdv és derű az emberek szívének
rögzöttet is megejtő,
dalával elveszejtő
hangja a lelket bűvölő szirénnek.
S tudom, sok adomány van,
mely szépségénél is különb e lányban,
s mi nékem üdvöm adja:
Csábkoronája, jóság foglalatja.*

CLEMENTE

*Csábkoronája, jóság foglalatja
vagy, százszorszép cigánylány,
ékeskedő szivárvány,
nyájas zefír egy füledt nyári napra,
gyűjtő szerelmi csóva,
mely minden szívben lángot vet a hóba.
erő, mely drága kegyben
dusan öl is, meg boldogít is egyben.*

Úgy látszott, mintha a szabad és a rab költő nem akarná egyhamar befejezni énekét, de ekkor hátuk mögött felcsendült Preciosa hangja. A leány hallotta a kettőst. Amikor hangját meghallották, abbahagyták az éneket és mozdulatlanul, lélegzetviSSzafojtva füleltek. Preciosa pedig - akár rögtönzötten, akár egy számára régebben szerzett vers szavaival, amelyek azonban pontos válasznak tündek az elhangzott strófákra - elbűvölő bájjal énekelt:

*A szerelmi hő tusákon,
Ámor ellen víva harcom,
szépségemnél többre tartom
boldogító tisztaságom.*

*A növényt is, bár szerény,
ha fejét fölszegte végre,
hogy ne nézzen csak az égre,
készti féltő gond s erény.*

*Nem vagyok, csak szürke fém,
de becsület aranyozza,
Nem törekszem semmi rosszra,
kincsre lelkem nem tevém.*

*Az se csüggeszt el, ha senki
nem szeret vagy nem becsül,
jó szerencsém egyedül
önerőmmel küzdhetem ki.*

*Megteszem, mi telik tőlem,
jót akarva igazul,
s azután mi lesz, az Úr
lássa, döntse el felőlem.*

*Tudni vágyom, hogy a szépség
oly kiváltság-e valóban,
hogy a csúcsig, hol a Jó van,
jut, ki feljebb s feljebb lép még.*

*Ha egyenlő minden lélek,
a pórénak csakugyan
éppen annyi becse van,
mint a büszke hercegnének.*

*Az enyém is - sejti bár csak -
sohse látott rangra hív,
mert a fenség és a szív,
a szerelmes, sose társak.*

Preciosa ezzel bevégezte énekét, Andrés és Clemente pedig felkelt, hogy odamenjen hozzá. Hármuk közt elmés eszmecsere kezdődött, és Preciosa szavaiban annyi okosság, becsületesség és lelemény volt, hogy Clemente egyszerre érthetőnek találta Andrés szándékát, noha addig vakmerő elhatározását inkább fiatalságának tulajdonította, mint okosságának.

Ugyanazon a reggelen felszedték sátraikat és a murciai tartomány egyik helységében ütöttek tábor, három mérföldre a várostól. Itt Andrèsszal olyan baleset történt, hogy kis híján az életébe került. Az történt ugyanis, hogy szokás szerint ebben a helységben is zálogba tettek néhány ezüstedényt és más ezüstdíszet, majd Preciosa a nagymamájával, Cristina két más cigánylánnyal és Clemente Andrèsszal egy gazdag özvegy fogadójában szállt meg.

A fogadósnénak volt egy tizenhét-tizenkilenc éves, inkább léha, mint szép leánya, Juana Carduchának hívták. Mikor a cigánylányok és cigányok táncát látta, egyszeriben belebújt az ördög, és olyan hevesen beleszeretett Andrésba, hogy elhatározta, megmondja neki, sőt ha akarja, feleségül is megy hozzá, ha még úgy berzenkednek is a családjabeliek. Kellő alkalmat keresett tehát, hogy beszélhessen vele. Az udvaron talált rá, Andrés éppen a szamarakat etette. A leány odament hozzá és nagy sebtében, hogy ne vegye észre senki, ezt mondta neki:

- Andrés (mert a nevét már ismerte), hajadon vagyok és gazdag, mert anyámnak nincs más gyermeke rajtam kívül. Ez a fogadó az övé, de még azonkívül is sok szőlője és két háza van. Megtetszettél nekem. Ha feleségül akarsz, rajtad a sor, válaszolj most mindjárt, és ha okos vagy, maradj itt, meglátod, milyen jól megy majd a sorunk.

Andrés ámulatba ejtette Carducha elhatározása és unszolása.

- Kisasszony - felelte - már megígértem valakinek, hogy nőül veszem, és mi cigányok nem veszünk el mást, csak cigánylányt. Isten fizesse meg a kedvességét, de nem vagyok rá méltó.

Carducha erre a rideg válasza hajsza híján szörnyethalt és bizonyára megfelelt volna Andrésnak, ha nem látja, hogy cigánylányok jönnek az udvarba. Szégyenkezve és haragosan távozott, azzal, hogy az első adandó alkalommal bosszút fog állni. Andrés okosan elhatározta,

mielőbb odábbáll, addig is kitér az ördög kínálta alkalom elől. Mert Carducha szeméből kiolvasta, hogy a lány a házasság köteléke nélkül is odaadná magát és nem akart ebben a párvialban magára maradni. Így hát megkérte a többi cigányt, hogy még aznap éjjel hagyják el a tábort. Azok mindig szót fogadtak neki, most is megtették, amit kívánt, még este visszakérték zálogaikat és felkerekedtek.

Carducha úgy érezte, Andrésszal együtt lelke fele szakad el tőle, és nem lesz már ideje, hogy kivárja vágyai teljesülését, ezért erőszakkal akarta visszatartani Andrést, ha szépszerével nem tehetné. Így tehát ügyesen, ravaszul és a rossz szándékhoz illő titkolózással becsempészett Andrés holmija közé - már eligazodott benne - néhány értékes korallt, két ezüst érmét és más ékszert. Alig hagyták el a cigányok a fogadót, hangosan kiabálni kezdett, hogy őt meglopták. A kiabálásra elősietett a bíró és a falu népe. A cigányok megállottak és esküdöztek, hogy semmiféle lopott tárgy nincs náluk, ha akarják, megmutatják a banda minden batyuját és csomagját. Az öreg cigányasszony rettentően megijedt, mert félt, hogy a motozásnál előkerülnek Preciosa ékszerei és Andrés nagy gonddal, óvatosan őrzött ruhái. De a jó Carducha rövidesen megszabadította aggodalmától, mert a második batyunál azt ajánlotta, kérdezzék meg, melyik csomag a legjobb cigány táncosé, mert azt kétszer látta belépni szobájába, és minden arra vall, hogy ő tulajdonította el a keresett holmit. Andrés megértette, hogy róla van szó, és nevetve szólt:

- Kisasszony, ez az én poggyászsom és ez a számaram. Ha itt vagy ott megtalálja, amit keres, kétszeresen megfizetem. Egyébként pedig alávetem magam annak a büntetésnek, amellyel a törvény a tolvajt sújtja.

Az igazságszolgáltatás emberei nyomban ott termettek, levették a számárról a terhet és hamarosan megtalálták a lopott jószágot. Andrés úgy meghökkent és megrémült, hogy kemény kőből faragott néma szobornak nézhette volna bárki.

- Hát nem jól gyanítottam? - szólt ekkor Carducha. - Nézzék csak, micsoda tolvaj rejtőzik az ártatlan arc mögött.

A falu bírása ezer szidalommal halmozta el Andrést és az összes cigányokat; tolvaj haramiáknak és útonállóknak mondotta őket. Andrés minderre csak némán és töprengve hallgatott, de Carducha árulása eszébe sem jutott. Ezenközben odament egy hetyke katona, a bíró unokaöccse, és így szólt:

- Nem látjátok, milyen keserves ennek a cigánylegénynek, hogy lopott? Fogadok, ötöl-hatol és letagadja a lopást, hiába találták meg nála a zsákmányt. Valamennyiüket a gályára kellene küldeni. Mennyivel jobb volna, ha ez a himpellér ott ülne és őfelségét szolgálná, ahelyett, hogy helységről helysére táncol és végiglopkodja a fogadókat. Katonaszavamra mondom, úgy képen vágom, hogy menten elvágódik.

Azzal már fel is emelte kezét és úgy vágta arcul Andrést, hogy az egyszeriben felocsúdott kábulatából és eszébe jutott, hogy ő nem Andrés Caballero, hanem don Juan, a lovag. Vad dühvel rontott rá, kirántotta a támadó kardját hüvelyéből és úgy döfte testébe, hogy a katona rögtön holtan terült el. Nagy ribillió lett erre a faluban; a bíró, a megölt katona nagybátyja tombolt dühében, Preciosa elájult, Andrésban pedig elhűlt a vér. Mindenki fegyvert fogott és nekiesett a gyilkosnak, a kavarodás nőttön-nőtt, a láрма erősödött. Andrés meg az ájult Preciosa segítségére sietett, nem is gondolva saját védelmére. Ráadásul még a sors is úgy akarta, hogy Clemente ne legyen jelen a gyászos esetenél, mert a poggyással már előbb elhagyta a helységet. Végül is mindenki Andrésra rontott, lefogták és két vastag lánccal megbilincseltek. A bíró, ha módjában állott volna, legszívesebben nyomban felkötötte. De Murciába kellett küldeni e bűnöst, mert az ítékezés oda tartozott. Csak másnap vitték el. Andrésnak addig is sok gyötrelmet és szidalmat kellett kiállnia a felháborodott bírótól, szolgálaitól és a

falubeliektől. A bíró minden cigányt összefogatott, akit csak lehetett; a legtöbb már elmene-
kült, köztük Clemente is, attól félt, hogy elfogják és felfedezik kilétét. Végül is a bíró az
esetről szóló jegyzőkönyvvvel és nagy csapat cigánnyal, szolgálai és más fegyveresek kíséreté-
ben Murciába ment. A foglyok között ott volt Preciosa is és a bilincsekbe vert Andrés sza-
márháton. Egész Murcia összecsendült, hogy lássa a menetet, mert a katona halálának már híre
futott. E napon Preciosa olyan tündérszép volt, hogy aki csak látta, magasztalta, és szépsé-
gének híre a főbíró feleségének is fülébe jutott. Kíváncsi lett rá és szerette volna látni, ezért
rávette férjét, a főbíró, ne engedje a cigánylányt börtönbe hurcolni a többiekkel.

Andrést szűk tömlőébe csukták; a Preciosa szeméből áradó fény hiánya meg a sötétség úgy
megtörte, hogy azt hitte, innen már csak a sírba fog jutni. Preciosát nagyanyjával a főbíró-
néhoz vitték.

- Nem ok nélkül mondják szépnek - szólt a hölgy, mikor meglátta.

Odament hozzá, gyöngéden megölelte és nem győzte nézni. Majd megkérdezte a lány nagy-
anyját, hogy Preciosa hány éves?

- Tizenöt - válaszolta a cigányasszony - egy-két hónappal több vagy kevesebb.

- Ebben a korban volna az én szerencsétlen Constanzám is. Ó, Istenem, ez a lány megint
eszembe juttatta egész boldogtalanságomat - mondta a főbíróné.

Preciosa megragadta a hölgy kezét, csókokkal és könnyeivel halmozta el és könyörögni
kezdett:

- Asszonyom, a börtönbe vetett cigány nem bűnös. Tolvajnak mondták, pedig nem az, ököllel
vágta arcába, pedig lelkének egész jósága rajta tükröződik. Az Istenre és boldogságodra
kérlek, úrnőm, szolgáltass nekem igazságot és ne engedd, hogy a főbíró úr az ítéletet végre-
hajtja, amellyel a törvény sújtja. Ha szépségem valamennyire megnyerte szívedet, tarts meg
azzal, hogy megtartod a rabot, mert az ő életének vége az én halálom is. Őt akarom férjemül,
csak jogos és tisztas akadályok nem engedték eddig, hogy egymásnak nyújtsuk kezünket. Ha
pénzre van szükség, hogy a sértettek bocsánatát megvásároljuk, egész táborunkat eladjuk ár-
verésen és többet adunk, mint amennyit követelnek. Asszonyom, ha tudod, mi a szerelem, és
magad is ismerted már, ha most is szerelmet érzel férjed iránt, könyörülj rajtam, mert páromat
igaz szívvel és becsületesen szeretem.

Míg beszélt, egy pillanatra sem eresztette el a hölgy kezét, sem figyelmes tekintetét le nem
vette róla, szüntelenül ontva keserű és esdeklő könnyeit. A főbíróné ugyancsak nagy szere-
tettel fogta a lány kezét és maga is könnyezett. Ebben a pillanatban lépett be a főbíró. Amint
meglátta a két összeölelkezett, síró nőt, elámult, meghökkenve nézte Preciosa könnyeit és
szépségét. Megkérdezte a jelenet okát, de Preciosa válasz helyett elengedte a főbíróné kezét,
karjával átfogta a főbíró lábát és így esdeklett hozzá:

- Irgalom, uram, irgalom! Ha férjem meghal, én sem élem túl. Nincs semmi bűne, de ha van,
engem büntessenek. Ha ezt nem lehet, odázzák el a pört legalább addig, amíg előkerítjük a
kiszabadításához szükséges eszközöket. Mert aki nem gonoszságból vétkezett, annak az Ég
bizonyára el fogja küldeni a kegyelem malasztját.

A főbíró még jobban elámult, amikor a cigánylány okos szavait hallotta és ha nem restelli
gyengeségét, maga is vele sír. Eközben az öreg cigányasszony hosszas, körültekintő gondol-
kodás után, töprengése és elmélkedése eredményeképpen hirtelen megszólalt:

- Várjanak kegyelmek egy kicsit, majd én gondoskodom róla, hogy ezek a könnyek
nevetéssé változzanak, még ha az életembe kerül is.

Szapura léptekkel kiment a szobából, a jelenlevők meghökkent tekintettel néztek utána. Míg távol volt, Preciosa nem hagyta abba a sírást és könyörgést férje érdekében, azzal a szándékkal, hogy értesíteni fogja Andrés apját, jöjjön és avatkozzék bele az ügybe. Majd a cigányasszony is visszatért egy kis ládikával a hóna alatt és megkérte a főbíró, menjen feleségével és vele egy másik szobába, mert nagy titkot akar bizalmasan közölni. A főbíró azt hitte, a cigányok egyik lopását akarja elárulni és ily módon megnyerni jóindulatát. Nyomban követte feleségével az egyik kis szobába. Ott a cigányasszony térdre vetette magát kettőjük előtt és így szólt:

- Ha a jó hír, melyet elmondandó vagyok, nem érdemli meg, hogy viszonzásképpen megbocsássák nekem egy nagy bűnömöt, itt vagyok, büntessenek óhajuk szerint. Mielőtt azonban vallomást teszek, mondják meg előbb az igazságot: ismerik-e ezt az ékszert?

Elővette Preciosa ékszeresládikáját, odaadta a főbírónak, az kinyitotta, gyermeknek való apróságokat talált benne. De nem eszmélt rá, mit jelenthetnek. A főbíró is megnézte, azonban ő sem értette a dolgot, csak ennyit mondott:

- Úgy látom, egy kislány holmija.

- Úgy van - mondta a cigányasszony - és hogy a kislány kicsoda, ebből az összehajtogatott papírlapból tudható meg.

A főbíró gyorsan kigöngyölitette és olvasni kezdte:

A kislány neve Constanza de Acevedo y de Meneses; anyja neve Guiomar de Meneses, apja pedig don Fernando de Acevedo, a Calatrava-rend lovagja. Az Úr mennybemenetelének napján tűnt el, reggel nyolc órakor, az ezeröttszázkilencvenötödik esztendőben. A kislányon azok az ékszerek voltak, amelyek a ládikában őriztetnek.

Alig hallotta a főbíró, mi van a papírlapra írva, nyomban felismerte az ékszert, ajkához emelte, számtalan csókkal illette, majd elájult. A főbíró segítségére sietett, még mielőtt leánya felől kérdezősködött volna a cigányasszonynál. A hölgy hamarosan magához tért és így szólt:

- Te, jó asszony, angyal vagy inkább, mint cigánynő, hol van ezeknek az ékszereknek a gazdája, jobban mondva a kislány?

- Hol van, asszonyom? - szólt a cigányasszony. - Itt, a kegyelmed házában. Az ékszerek gazdája az a kis cigánylány, aki könnyeket csalt kegyelmed szemébe. Nincs kétség benne, ő a kegyelmed leánya, akit házából loptam el Madridban azon a napon és abban az órában, amint e papírlapon olvasható.

Amikor az izgalomtól reszkető hölgy ezt meghallotta, gyorsan papucsot húzott és lélekszakadva szaladt a terembe, ahol Preciosát hagyta. A leány még mindig ott állt, csak sírt a komornák és cselédek között. Odarohant hozzá, egyetlen szó nélkül, nagysietve kinyitotta mellén a ruháját és megnézte, ott van-e bal keble alatt egy kis anyajegy, amellyel a világra jött. Láta, hogy ott van, de már nagyobb, mert az évek folyamán megnőtt. Azután ugyanilyen gyorsan a lány cipőjét is lehúzta és a szinte hóból és elefántcsontból mintázott lábon ugyancsak felfedezte azt, amit keresett, tudniillik, hogy a láb két legkisebb ujja kissé össze van nőve: amíg a lányka kicsi volt, ezt nem akarták orvosolni, hogy fájdalmat ne okozzanak neki. Az anyajegy, az összenőtt lábujjak, az ékszerek, a lopás pontosan megadott napja, a cigányasszony vallomása, meg az átélt öröm és izgalom, végleg meggyőzte a főbíró, hogy Preciosa az ő elveszett leánya. Karjaiba zárva indult vele a másik szobába, ott várta a főbíró és a cigányasszony. Preciosa zavartan ment a hölgygel, nem tudta, mi célból történik vele mindez. Még jobban megzavarta, hogy a főbíró karonfogva vezette és szüntelenül csókolgatta. Végül aztán doña Guiomar odaért becses kincsével férje elé és karjaiból a főbíró karjaiba helyezte.

- Íme, uram - szólt - vedd Constanza lányodat, mert nincs kétség, hogy ő az. Te se kételkedj benne semmiképpen, mert láttam két összenőtt lábujját és az anyajegyét a mellén. De ha nem láttam volna is, szívem az első pillanatban elárulta nekem kilétét, mihelyt ide belépett.

- Nem kételkedem benne - felelt a főbíró és megölelte Preciosát - mert az én lelkemben is ugyanaz játszódott le, mint a tiédben. És hogyan találkozhatna össze ennyi körülmény, ha ugyan nem csoda folytán?

Az egész háznép elámult, valamennyien egymástól kérdezték, vajon mit jelenthet ez, de senki sem találta el, mert ugyan melyikük sejthette volna, hogy a kis cigányleány gazdáik gyermeke? A főbíró meg értésére adta feleségének, leányának és az öreg cigányasszonynak, hogy titokban kell tartaniok a dolgot, amíg csak ő nem akarja nyilvánosságra hozni. Ugyancsak megmondta az öregasszonynak, megbocsátja neki a gonosztettet, hogy ellopta tőle lelkéből lelkedzett gyermekét, mert ha visszahozta, még ennél is nagyobb jutalmat érdemel viszonzásként. Csak az fáj neki, hogy tudván Preciosa származását, mégis hozzáadta egy cigányhoz, aki ráadásul tolvaj és gyilkos is.

- Ó, uram - szólt közbe Preciosa - nem cigány ő, nem is tolvaj, nem is gyilkos, jóllehet embert ölt. De akit megölt, a becsületét rabolta meg; ő nem tehetett mást, meg kellett mutatnia, kicsoda ő és ölnie kellett.

- Hogyan? Azt mondod, leányom, hogy nem cigány? - kérdezte doña Guiomar.

Ekkor az öreg cigányasszony röviden elbeszélte Andrés Caballero történetét, és hogy apja don Francisco de Cárcamo, a Santiago-rend lovagja, az ifjú pedig don Juan de Cárcamo, ugyanannak a rendnek lovagja, de cigánylegénynek öltözött és lovagi ruháját neki, az öregasszonynak adta megőrzésre. Ugyancsak elmondotta Preciosa és don Juan megállapodását, hogy csak kétévi próbaidő után fognak összeházasodni. Külön kiemelte a fiatal pár becsületességét és don Juan kellemes egyéniségét. A főbíróékat ez ugyanolyan ámulatba ejtette, mint leányuk megtalálása, és a főbíró megparancsolta a cigányasszonynak, hozza elő don Juan öltözetét. Az engedelmeskedett a parancsnak és nemsokára visszatért egy cigánnyal, aki a ruhát hozta. Míg oda volt, szülei ezer kérdéssel ostromolták Preciosát, ő pedig olyan okosan és annyi bájjal felelgetett, hogy ha nem is ismerték volna el leányuknak, akkor is megszerették volna. Kérdésükre, érez-e vonzalmat don Juan iránt, azt felelte, csak annyit, amennyire a hála kötelezi, mert az ifjú cigánnyá alacsonyította le magát érte, de ez a hála csak addig terjedhet, amennyire szülei kívánják és óhajtják.

- Hallgass, Preciosa lányom - mondta atyja - mert azt akarom, hogy a Preciosa név továbbra is rajtad maradjon elveszted és megtalálásod emlékére; én mint atyád, mostantól fogva gondoskodom rólad és rangodhoz méltóan foglak férjhez adni.

Preciosa felsóhajtott, és anyja, okos nő lévén, nyomban megértette, hogy don Juan iránt érzett szerelmében szorult össze a szíve. Így szólt tehát férjéhez:

- Señor, ha don Juan valóban olyan előkelő és ennyire szereti leányunkat, talán helyénvaló volna, ha nőül adnánk hozzá!

Amaz így felelt:

- Még alig találtuk meg, és te már azt akarod, hogy elveszítsük? Örvendjünk neki egy darabig, mert ha férjhez adjuk, többé nem a miénk, hanem a férjéé.

- Igazad van, uram - helyeselt a hölgy. - De most rendeld el, hogy hozzák elő don Juant, mert biztosan valamelyik tömlőcben van.

- Bizonyára - szólt Preciosa - mert egy tolvajnak és gyilkosnak, aki ráadásul cigány is, aligha adtak jobb szállást.

- Bemegyek hozzá, mintha ki akarnám hallgatni - felelte a főbíró. - Még egyszer a lelkedre kötöm, asszonyom, senki se értesüljön erről a dologról, amíg én nem mondom.

Megölelte Preciosát és bement a börtönbe, ahol don Juan gyötrődött. Senkinek sem engedte meg, hogy vele menjen, összekötözött lábbal találta, kezén béklyókkal, még a gúzszt sem vették le róla. A helyiség sötét volt, de a főbíró felül kinyitatta az ablakot, hogy valamelyes gyér világosság mégis behatoljon. Amikor meglátta, így szólt hozzá:

- Nos, hogy van a mi jómadarunk? Szeretném, ha Spanyolország minden cigánya itt volna összekötözve, hogy egy nap végezhetnénk valamennyivel, ahogy Néró akart végezni valamikor Rómával, egy csapásra. Tudd meg, te kényes tolvaj, én ennek a városnak főbírája vagyok és azt akarom tőled négy szemközt megtudni, igaz-e, hogy a bandátokban levő cigánylány a te feleséged?

Andrés, amikor ezt hallotta, azt hitte, a főbíró beleszeretett Preciosába. Mert a féltékenység olyan finom dolog, hogy könnyen behatol az emberszívbe anélkül, hogy összetörné, szét-hasítaná vagy szétbontaná. De Andrés mégis így felelt:

- Ha azt mondta, férje vagyok, az vagyok, ha pedig azt mondta, nem vagyok az, akkor ugyancsak igazat mondott, mert Preciosa sohasem hazudik.

- Olyan igazmondó? - csodálkozott a főbíró. - Ezmár valami egy cigánylánytól. Jól van hát, fickó, azt mondta, a feleséged ugyan, de még nem adta neked a kezét. Tudomására jutott, hogy gonosztettedért meg kell halnod, és megkért, halálod előtt adjunk össze benneteket, mert számot tart a tisztességre, hogy ekkora himpellér özvegye legyen.

- Akkor hát tegye meg neki kegyelmed, főbíró uram, amit kér, mert én, ha összeesketnek velem, vígan megyek a másvilágra, csak úgy mehessek el ebből a világból, hogy a férje voltam.

- Látom, nagyon szereted - mondta a főbíró.

- Annyira - válaszolt a fogoly - hogy hiába is akarnám elmondani. Valóban, főbíró uram, az én ügyem egyszerű: megöltem valakit, mert el akarta venni a becsületesemet, imádom ezt a cigánylányt, boldogan halok meg, ha vonzalmát bírom, és tudom, hogy Isten sem fogja tőlünk megvonni kegyelmét, mert mindketten becsületesen és híven teljesítettük egymásnak tett ígéretünket.

- Akkor hát ma este érted küldök - mondta a főbíró - és házamban összeesketnek Preciosával, holnap délben pedig felkötnek, s így megtörténik minden, amit az igazságszolgáltatás követel és amit ti ketten kértek.

Andrés megköszönte a főbíró jóságát, az pedig visszament házába, beszámolt feleségének, mit beszélt don Juannal, és elmondta további terveit. Amíg távol volt a háztól, Preciosa elbeszélte anyjának élete egész folyását, hogy ha mindig cigánylánynak és az öregasszony unokájának hitte is magát, mindig többre tartotta magát, mint amennyire cigánylánynak illik. Anyja megkérte, mondja meg igaz lelkére, szereti-e don Juan de Cárcamót. A lány szégyenlősen földre süttött szemmel felelte, hogy mivel cigánylánynak képzelte magát és egy főúri, előkelő lovaggal való házasság bizonyára lendített volna sorsán, de azért is, mert tapasztalatból megismerte jó természetét és becsületes jellemét, nemegyszer nyájas szemmel nézett don Juanra, de mindent egybevetve, amint mondotta, neki szüleién kívül nincs más akarata.

Eljött az éjjel. Kevéssel tíz óra előtt kihozták Andrést a tömlőből béklyó és gúzs nélkül, de még mindig egy nagy láncsal, lábtól felfelé egész teste körül. Útján senki más nem látta, csak azok, akik a főbíró házába vitték. Zajtalanul és óvatosan léptek be egy szobába s ott egyedül hagyták. Kisvártatva bejött hozzá egy pap és felszólította, gyónjon meg, mert másnap meg kell halnia. Andrés erre így szólt:

- Szívesen meggyónok, de előbb miért nem esketnek meg? Ha pedig megesketnek, mondhatom, rossz nászágy vár reám.

Doña Guiomar mindenről tudott és azt mondta férjének, túlságosan rémületbe ejti don Juant, jó volna, ha enyhítene helyzetén, hogy életébe ne kerüljön. A főbíró megszívlelte a jó tanácsot és bement, kihívta a gyóntatót. Közölte vele, előbb meg kell esketni a cigányt Preciosával, csak aztán kerülhet sor a gyónásra. Addig ajánlja magát őszinte szívvel Isten kegyelmébe, mert a mennyei irgalom esője sokszor olyankor hullik a földre, amikor már minden remény elszáradt. Andrés ezután kiment abba a terembe, ahol csak doña Guiomar, a főbíró, Preciosa és a háznép közül két szolga volt. De mikor Preciosa meglátta a nehéz láncra vert don Juant fakó arcával és szemében a sírás nyomaival, szíve elszorult, és mellette álló anyja karjára támaszkodott.

- Térj magadhoz, lányom - szólta doña Guiomar és átölelte - mert mindez kedved szerint és javadra fog végződni.

De Preciosa semmiről sem tudott, nem tudta, hogyan vigasztalódjon, és az öreg cigányasszony is zavartan állott, a többi jelenlevő pedig feszülten várta, mi lesz a dologból. Majd a főbíró így szólt:

- Plébános úr, ezt a cigányt és cigánylányt kell összeadnia.

- Nem tehetem, míg el nem intézik az ilyenkor szükséges formáságokat. Hol történt meg a kihirdetés? Hol van a fölöttesemtől az engedély, hogy összeadjam a párt?

- Erről megfeledeztem - válaszolt a főbíró. - De kieszközlöm a vikáriustól az engedélyt...

- Amíg nincs itt - válaszolt a plébános - sajnálom, nem tehetek semmit.

És hogy szóváltás ne legyen belőle, szó nélkül elhagyta a házat, mindenkit kínos zavarban hagyva ott.

- A főtisztelendő úr helyesen járt el - jegyezte meg végül a főbíró - és talán az Ég rendelete mindez, hogy Andrés kivégzését elhalasszuk, mert az bizonyos, hogy meg kell esküdnie Preciosával. Előbb azonban meg kell lennie a kihirdetésnek, ily módon időt nyerünk, és az idő már sok súlyos helyzetet fordított jóra. Mindazonáltal szeretném megtudni Andréstől, ha a sors úgy hozná magával, hogy e viszontagságok és ijedelmek nélkül Preciosa férje lehetne, boldognak érezné-e magát, akár mint Andrés Caballero, akár mint don Juan de Cárcamo.

Amikor Andrés meghallotta igazi nevét, így szólt:

- Látom, Preciosa nem őrizte meg a titkot és felfedte kilétemet. Ha engem a jószerencse a világ urává tett volna, akkor is benne látnám vágyaim célját és nem óhajtanék magamnak az üdvösségen kívül ennél különb jót.

- Nos hát, én pedig nemes magatartásod jutalmául, don Juan de Cárcamo, elintézem, hogy Preciosa kellő időben törvényes hitvesed legyen. Most pedig ezennel átadom őt neked, mint házam, életem és lelkem legdúsabb kincsét. Becsüld meg őt úgy, ahogyan ígérted, mert kezével doña Constanza de Acevedo y Meneses kezét nyered el, egyetlen leányomét, akinek szerelme nem marad a tiéd mögött, de származása sem a tiéd alatt.

Andrés ámulva látta, milyen szeretettel veszik körül, doña Guiomar pedig röviden elbeszélte leánya elvesztését és megtalálását, és hogy milyen csallhatatlan jelekkel bizonyította lopását az öreg cigányasszony. Don Juan meglepetten és csodálkozva hallgatta, aztán leírhatatlan örömmel átölelte anyósát és apósát, édes szüleinek nevezte őket, csókokkal halmozta el Preciosa kezét, aki könnyekkel a szemében ragadta meg az Andrését.

A titok köztudomásúvá lett, mert az elszéledt szolgák mindenüvé elvitték az eset hírét. A bíró is megtudta, a megölt katona rokona. Láta, hogy elvágta a bosszú útját, mert az igazságszolgáltatás szigora a főbíró vejére nem alkalmazható. Don Juan magára öltötte az útiruhát, melyet a cigányasszony hozott neki. A fogság és a vaslánc szabadsággá és aranylánccá változott, a fogoly cigányok szomorúsága pedig vidámsággá, mert másnap zálog ellenében szabadon bocsátották őket. A halott nagybácsijának kétezer dukátot ígértek, hogy álljon el a vádtól és bocsásson meg don Juannak. Ez régi pajtásáról, Clementéről sem feledkezett meg. Mindenütt kerestette, de nem találták meg és nem is tudtak róla semmit négy napig, de akkor biztos értesítés jött, hogy Cartagena kikötőjében egy génuai gályára szállott és már el is vitorlázott.

(Gáspár Endre fordítása)

AZ ÖNZETLEN SZERETŐ

Ó te szerencsétlen Nicosia!²⁹ Gyászos romjaidon alig száradt még fel hős, de balsorsverte védőidnek vére! Ha érezni tudnál - ámde nem tudsz! - elhagyottságunkban most együtt sirathatnánk mostoha sorsunkat, és úgy, ha társra lelnénk, talán enyhülne kínunk! Ti omladozó bástyatornyok, talán maradt még egy reménységek: hogy fejetek ismét magasra emelkedhet, ha nem oly igaz ügy védelmében is, mint amiért lerontattatok! De én, szegény fejem, mi jót remélhetek e nyomorult szorongattatásban, akárha visszajutnék is előbbi állapotomba? Üldöz a végzet, boldogtalan voltam szabadon is, boldogtalan vagyok rabságomban és jobbat nem is remélhetek.

Ilyen szavakra fakadt egy keresztény rabszolga és egy magaslatról végignézett az elesett Nicosia immár rombadőlt falain, így beszélgetett velök és a maga nyomorúságát az övékéhez hasonlította, mintha megérthetnék szavát - így szokták a szomorkodók, képzeletük elragadja őket, mindenféle oktalanságot, dőreséget mondanak és cselekszenek.

A mezőn négy házikó avagy sátor állott; az egyikből délceg és fölöttébb szemrevaló török ifjú lépett ki, közelebb ment a keresztényhez és így szólt hozzá:

- Ricardo barátom, fogadni merek, hogy örökös tépelődéseid hoztak erre a helyre.

- Jól mondod - válaszolt Ricardo, mert így hívták a rabot - de nincs köszönet benne; bárhová térek, békét, nyugalmat sehol sem találok. Még a szemem elé táruló romok is csak bánatomat növelik.

- Nicosia romjairól beszélsz? - kérdezte a török.

- Mi másról beszélhetnék? - mondta Ricardo. - Hiszen errefelé nem látunk más romot!

- Ha rajtok merengsz, bizony van is azokon sírnivaló - válaszolt a török - mert ha két évvel ezelőtt látta az ember Ciprust, ezt a hírneves, gazdag szigetet, látta békéjét, nyugalmat, látta, hogyan élvezik lakói az emberi boldogság minden lehetséges adományát, és most azt kell látnia: vagy idegenbe, száműzetésbe kényszerültek, vagy rabságban senyvednek szigetükön, hogy is ne esnék meg szíve balsorsukon, nyomorúságukon? Ám hagyjuk ezt a gondot, mert nincsen orvossága, inkább lássuk a te bánatod, hátha arra gyógyírt találunk. Jóindulattal voltam hozzád, ezért hálával tartozol, szülőföldünk is egy, és együtt töltöttük gyermekkorunkat, kérlek hát, hozd tudomásomra: mi okból adtad ekkora bűnnek a fejed. Igaz, a fogság maga is elegendő, akár a legvidámabb ember szívét is elszomorítja, én mégis úgy gondolom, a te bánatod árja mélyebbről buzog. Mert a hozzád hasonló nemes lelkű emberek nem szokták úgy szivükre venni a közönséges csapásokat, hogy el is árulják rendkívüli fájdalmukat; az a tudat is támogatja meggyőződésemet: nem vagy olyan szegény, hogy ne tudnád megfizetni váltságdíjadat, nem raboskodol a Fekete-tenger melléki tornyokban sem, mint előkelő fogoly, hogy csak nagysokára avagy sohasem nyernéd vissza óhajtott szabadságodat. A balsors nem fosztott meg téged a szabadulás reményétől, és mégis boldogtalanságod szánandó jeleit kell látnom, könnyű hát kitalálni: nem elveszített szabadságod miatt búslakodol. Kérlek, mondd meg bánatod okát, és én szívvel-lélekkel, minden képességgemmel szolgálatodra állok. Talán csak azért öltöztetett engem a sors ebbe a gyűlölt ruhába, hogy teneked hasznodra legyek. Tudod, Ricardo: gazdám ennek a városnak kádija (vagyis püspöke). Azt is tudod, milyen hatalmas, és én mily nagy kegyben állok előtte. Továbbá ismered hő vágyamat, hogy ne a mostani, színlég

²⁹ Nicosia - Ciprus sziget fővárosa; a sziget évszázados velencei uralom után, 1571-ben török kézre került.

vallott hitemben haljak meg; ha már nem bírom tovább, meg kell vallanom és fennszóval ki kell nyilvánítanom Jézus Krisztus hitét, ha zsenge korom és még zsengebb elmém elszakított is tőle. Tudom, ez a hitvallás az életembe kerül, ám testemet szívesen elveszejtem, csak lelkem el ne vesszék. Szeretném, ha szavaimból észrevenné és megértene: barátságom valamelyes hasznodra lehet, és hogy megtudhassuk, mi módon enyhíthetjük vagy orvosolhatjuk boldogtalanságodat, el kell mondanod az okát, hiszen az orvosnak is ösmerni kell a beteg panaszát. Légy nyugodt, a legnagyobb titokban tartom.

Ricardo némán hallgatta ezeket a szavakat, úgy gondolta, a hála és a szükség kötelezi, ezért így válaszolt:

- Ó, barátom, Mahmud - mert így hívták a törököt - ha bajom orvosságát is úgy eltalálnád, ahogyan okát eltaláltad, bánnám is én a szabadságot, nincs a világon akkora boldogság, hogy elcserélném érte bánatomat. De én ismerem fájdalmamat, tudom, akárki megelégeli az okát, de senki a világon nem vállalkozhat, hogy gyógyírt vagy akár enyhülést is keressen rá. Tudd meg hát az igazat, elmesélem a lehető legkevesebb szóval. Nekivágok kínjaim kusza útvesztőjének, ám előbb szeretném, ha megmondanád, mi az oka, hogy gazdám, Hasszán pasa ilyen sátrakat és házikókat emeltetett itt a réten és nem vonult be Nicosiába, pedig oda nevezték ki helytartónak, vagyis pasának, ahogy a törökök hívják a helytartót.

- Röviden megmagyarázom - válaszolta Mahmud. - Tudd meg, a törököknél az a szokás, ha valakit helytartónak neveznek ki valamely tartományba, az új pasa nem vonul be városába, amíg elődje el nem távozik onnét és szabad kezet nem hagy hivatali működésének kivizsgálására. Amíg az új pasa a vizsgálatot végzi, a régi helytartó a város határában várakozik, de semmiképpen sem befolyásolhatja a vizsgálatot, sem vesztegetéssel, sem összejátszással, hacsak már előbb meg nem tette. A vizsgálat eredményét lezárt, lepecsételt pergamen-írásba foglalják, és a volt helytartó jelentkezik vele a Nagyúr Portáján, vagyis az udvarnál, a szultán nagytanácsa előtt. Ott áttanulmányozza az írást a nagyvezír meg négy alacsonyabb méltóságú pasa - affélék, mint a királyi tanács elnöke és tanácsosai - és a lelépő pasát a jelentés tartalma szerint vagy megjutalmazzák, vagy büntetéssel sújtják. Ha vétkesnek bizonyul, pénzzel megválthatja és elkerülheti a büntetést. Ha nem találják bűnösnek, de jutalmat se kap - rendszerint így történik - adományokkal, ajándékokkal olyan tisztséget szerez magának, amilyet akar. Mert ott nem érdem szerint, hanem pénzért osztják a hivatalt meg a méltóságot, és pénzért minden adható-vehető. Az állások osztogatói kifosztják, megkopsztják a tisztviselőket, és az így vásárolt hivatalok jövedelméből még zsírosabb állást lehet vásárolni. Minden így van itt, ahogy mondom: az egész birodalom zsarnokságon nyugszik, akkor pedig nem lehet nagy jövője. Azt hiszem - és nyilván igaz is - hogy csak a mi bűneink tákolják-támogatják, vagyis a magamfajta emberek bűnei, mert orcátlanul és nyakló nélkül sértegetjük Istent (emlékezzék meg rólam nagy irgalmában!). Mondom, ezért vesztegel gazdád, Hasszán pasa már négy napja ezen a réten. A nicosiai helytartónak már távoznia kellett volna, mégis a városban maradt, mert nagyon rosszul érezte magát; de már jobban van, és ma vagy holnap biztosan elköltözik. Itt a domb mögött sátrak állnak, még nyilván nem láttad őket; ott fog megtelepedni, gazdád pedig tüstént bevonul a városba. Ezzel már válaszoltam is kérdésedre.

- Halljad hát - szólott Ricardo - de nem tudom, teljesíthetem-e előbbi ígéretemet, hogy néhány szóval mondom el a bajomat, mert az oly nagy és mérhetetlen, talán nem is foglalható szavakba. De azért megteszem, ami tőlem telik, amennyire időnk engedi. Elsőbb is azt kérdelek tőled, ismered-e egész Szicília leggyönyörűbb hölgyét? Szülővárosunkban, Trapaniban ilyen híre vagyon egy kisasszonynak: a legfinnyásabb ízlésű és legkiválóbb ítéletű emberek is azt állították, hogy sem az elmúlt, sem a jelen korok nem láttak, de még a jövő sem láthat tökéletesebb szépséget; a költők megénekelték, haját aranyhoz, szemét két csillogó naphoz, orcáját bíborpiros rózsához, fogát igazgyöngyhez, ajakát rubinhoz, keblét alabástromhoz ha-

sonlították, dalba foglalták, hogy tagjai egyenként és összességben, összesen és külön-külön csodálatos, egybehangolt egésznek alkotnak; ráadásul a természet szép, hamvas és tökéletes színnel áldotta meg, és az irigység sohasem találhatott semmi foltot rajta. Hogyan, Mahmud? Lehetséges, hogy még nem mondtad meg, kiről beszélek, és mi a neve? Szavamra, azt hiszem, vagy nem hallasz, vagy nem voltál eszednél, amikor Trapaniban jártál.

- Az igazat megvallva, Ricardo - válaszolt Mahmud - ha nem Leonisát, Rodolfo Florencio leányát festetted ily kiváló szépségű hölgynek, nem tudom, kiről beszélhetsz, mert csakis öneki volt ilyen híre-neve.

- Ő az, Mahmud barátom - felelte Ricardo - ő minden örömöm és minden bánatom legfőbb okozója. Őmiatta, nem pedig elvesztett szabadságomért ontotta, ontja és fogja ontani szemem örökké a könnyet, őmiatta hevíti sóhajom közel és távol a levegőget, szüntelen síró panaszsom őmiatta ostromolja a mennyet és az emberi füleket. Őmiatta gondoltál engem te is boldognak, legalábbis kicsinyhitűnek, avagy éppenséggel gyávának. Ő juttatott ebbe a keserves állapotba, mert Leonisa énhozzám leopárd, de máshoz kezes bárány. Tudd meg, ifjúkoromtól fogva, de legalábbis mióta az eszemet tudom, nemcsak szerettem, hanem imádtam is őt és oly buzgón szolgáltam néki, mintha sem a földön, sem az égben nem találtam volna más istenséget, hogy imádjam és szolgáljam. Szülei és rokonai tudtak szerelmemről és sohasem mutatták, hogy ellenőkre vagy, célomat tisztességesnek, erényesnek tartották; ismerték nemesi rangomat és tudomásom szerint többször is jobb belátásra akarták bírni Leonisát; kérték, hogy nekem nyújtsa kezét. Ám ő Ascanio Rótulo fián, Cornelió felejtette a szemét - jól ismered azt a kikent-kifent, nyalka ficsúrt: keze fehér, haja göndör, hangja mézes-mázos és szava szerelmes, egyszóval csupa cukor, csupa ámbra, selyembe bújtatott és brokáttal ékes; - Leonisa rám se nézett, mert az én arcom nem olyan finom, mint Cornelióé, még gyakori és szakadatlan szolgálataimért sem érzett hálát, jóindulatomat közönnyel és megvetéssel viszonzta. Végül szerelmem addig fokozódott, hogy örömmel fogadtam volna, ha Leonisa pusztán közönyével és háladatlanságával halálat okozza, csak ne pazarolja kegyeit oly nyíltan, bár tisztességesen Cornelióra. Gondold meg, ha a közöny és utálat miatt érzett kínhoz a legnagyobb és legkegyetlenebb szerelemföltés is járult, minő lelkiállapotban lehettem e két halálos kór martalékaként! Leonisa szülei titkolták, hogy lányuk rokonszenvez Cornelióval; azt hitték - és joggal hihették is - az ifjút megejti Leonisa hasonlíthatatlanul szépséges bája, Cornelio nőül választja lányukat, és ők nálam gazdagabb vőre tesznek szert; így is lesz, ha létrejön az a házasság, de - nem dicsekvésből mondom - nálam jobb természetű, fennköltebb gondolkodású és elismerten bátrabb vőt aligha kapnak.

Történt egyszer, hogy hosszas utánjárással megtudtam: egy májusi napon, egy évvel, három nappal és öt órával ezelőtt Leonisa a szüleivel, Cornelióval, az ifjú szüleivel és az egész rokonsággal, cselédséggel együtt kiment szórakozni Ascanio kertjébe, a tenger partja mellé, ugyanis a kert a sópárolókhoz vezető úton nagyon.

- Jól ismerem - mondta Mahmud - folytasd csak, Ricardo, Isten jóvoltából négy-öt kellemes napot töltöttem ott.

- Hát ez jutott fülembé - szólt ismét Ricardo - és mihelyt megtudtam, olyan őrjöngő düh, olyan pokoli féltékenység tört szívemre teljes hévvel, könyörtelenül, hogy elvesztettem az eszemet, amint látni fogod, ha meghallod, mit csináltam: megmondták, melyik kertben vannak, és én is odamentem. Láttam, a társaság nagy része vigadozik, Cornelio meg Leonisa pedig egy kicsit odább üldögél egy diófa alatt. Mit éreztek, amikor engem megláttak, nem tudom; de magamról mondhatom, hogy mihelyt megpillantottam őket, szemem elhomályosult, szoborrá dermedtem, hangom elakadt, moccanni se tudtam. Ám a bosszúság csakhamar fölszította haragomat, a harag meg fölkorbácsolta szívem vérét, a vér a dühöt, a düh pedig

föloldotta nyelvemet és kezemet; ezt ugyan megkötötte a tisztelet: úgy gondoltam, kímélnem kell azt a gyönyörű arcot, de nyelvem ily szavakkal törte meg a csendet:

„Ó, nyugodalmam halálos ellensége! Nyilván örvend a szíved, hogy szemed nyugton pihenhet ezen az ifjún, pedig az én szemem őmiatta ontja szüntelen a fájdalom könnyeit. Menj csak, menj csak közelebb egy kicsit, repkényed fonja be azt a mihaszna tuskót, hisz úgylis téged áhít! Új Ganümedeszed nyájasan kérlel, fésüld, göndörítsd hát a haját! Mért csak nézed ezt az izgága ifjuncot, add már neki egészen magadat! Ha már elhagyott a reményem, hogy enyém lehess, ez a gyalázatos élet se kell nekem. Talán azt hiszed, te büszke, oktondi lány, egyesegyedül te döntöd meg világszerte érvényes szabályok, törvények hatályát? Vagyis azt hiszed, ez a vagyonára büszke, szépsége miatt nyegle, zsenge kora folytán járatlan, származása okából öntelt ifjú akar, tud és képes híven szeretni, megbecsülni a fölbecsülhetetlent, elsajátítani a tapasztalt és érett kor ismereteit? Ha így gondolod, térj eszedhez, hiszen más jó sincs a világban, csak az, hogy minden dolga mindig egyképpen folyik, így ha valaki csalatkozik, csakis saját tudatlanságára vessen. A fiatalságban vajmi sok állhatatlanság vagyon, a gazdagokban gőg, a nyeglékben hiúság, a szépfiúkban fönnhéjazás, és ha valakiben mindez megvan, akkor ezzel butaság is lakozik, a butaság pedig minden bajnak szülőanyja. És te, balga ifjú, azt hiszed, könnyűszerrel megkaparintod jutalmadat, noha ez a jutalom inkább az én tisztos vágyamat, mint a te tunya szeszélyedet illeti! Mit henyélsz hát, mért nem kelsz föl virányos padlatodról, mért nem téped ki szívemet, hiszen úgy megvet téged! Nyilván nem azért kímélsz, mert nem akarsz sértéssel illetni, hanem mert föl sem tudod fogni, minő lehetőséget kínál neked a jószerencse. Nyilvánvaló, semmire sem becsülöd, meg se moccansz, hogy üstökön ragadd az alkalmat, mert félsz, hogy szétziláld díszes ruházatod választékos küllemét. Ha Akhillész ily tutyi-mutyi, mint te, Ulisszész bizton tudta volna, minden kísérlet hiábavaló: hasztalan mutogatja neki a csillogó fegyvereket és villogó kardokat.³⁰ Menj, menj, mulassál anyád komornáival és ápolod hajad, fehér kezed úgylis jobban ért a selyemfonál gombo lyításához, mint a kemény kardforgatáshoz!”

Cornelio föl se kelt szavaim hallatára, csak ült a helyén és tétlenül, moccanás nélkül bámult rám, mintha megbabonázták volna. Pedig oly hangosan beszéltem, hogy a kertben sétáló társaság közelebb került és hallgatózott, mert még egyéb sértéseket is zúdítottam Cornelióra. Az ifjú összeszedte magát az elősereglő tömeg láttán - mert mindegyik, avagy nagy részök Cornelio atyjafia, cselédje vagy barátja volt - és úgy tett, mintha föl akarna kelni. De nem tudott lábra állni, mert kardot rántottam és megtámadtam nemcsak őt, hanem minden jelenlevőt. Alighogy megvillant a kardom, mély ájulás jött Leonisára, ettől még jobban felbőszültem és még vakmerőbb lettem. Én már meg nem mondhatom, tömérdek ellenfelem csupán védekezéssel törődött-e, mintha dühöngő örültséggel tusázott volna, vagy jószerencsém és ügyességem fogta pártomat, vagy az ég akart megkímélni még nagyobb megpróbáltatások számára, de tény, hogy hét vagy nyolc támadót megsebeztem ott a kezem ügyében. Cornelio csak nagy iparkodásának köszönheti, hogy ép bőrrel menekült; ugyanis serényen szedte a lábát és megugrott a kezem közül.

Látni való, nagy veszedelemben forogtam, mert ellenségeim közrekaptak - most már bosszút szomjaztak sérelmökért - ám a sors segítségemre sietett; bárcsak inkább otthagytam volna a fogam, mint hogy ily váratlan úton-módon megmeneküljek, hiszen így minden órában ezerszer és ezerszer kellett szembenéznem a halállal. Ugyanis két bizertai kalózgályáról egyszeriben nagy csapat török tódult a ligetbe; egy közeli kis öbölben kötöttek ki, és sem a parti

³⁰ a csillogó fegyvereket és villogó kardokat - Akhillész görög hőst, Homérosz Iliásza szerint, anyja Szkürosz szigetén rejtette el, hogy megmentse a trójai háborúban rá váró haláltól; Ulisses azonban csillogó ékszerek közt kardot nyújtott át neki, Akhillész a fegyver után kapott és ezzel elárulta magát.

tornyok őrszemei, sem a tengeri őrzérek nem vették észre őket. Mikor ellenfeleim meglátták a kalózkodat, engem magamra hagytak és gyorsan-frissen mentették az irhajukat. A kertben szórakozók közül a törökök csupán hármak tudtak foglyul ejteni, meg az ájult Leonisát. Engem is elfogtak, mert négy csúnya sebet kaptam; ám előbb bosszút álltam négy törökön, négy halálos sebbel leterítettem őket. A törökök szokásos ügyességökkel hajtották végre a rajtaütést - egyébiránt a zsákmányt nem valami sokra becsülték - majd hajóra szálltak, neki-vágtak a nyílt tengernek és evezővel, vitorlával csakhamar Fabiana szigetére értek; számba vették, ki hiányzik közülök, és látták, hogy négy úgynevezett levantei katonájuk elesett, még-pedig a legjobbak és legderekek, ezért bosszút akartak állni rajtam. A vezérhajó parancsnoka, az *arráz* elrendelte, bocsássák le a vitorlarudat, engem pedig akasszanak föl.

Időközben Leonisa magához tért és látván, hogy kalózkod kezébe került, bőven ontotta szépséges könnyeit, tördelte finom kezét; egy szót sem szólt, csak nézte, mi történik, igyekezett megérteni, mit mondanak a törökök. Az egyik keresztény evezős olaszra fordította neki az *arráz* parancsát, hogy akasszák föl azt a keresztényt - vagyis engem - mert önvédelemből megölte a gályák négy legjobb katonáját. Leonisa meghallotta, fölfogta ezt, és akkor első ízben mutatkozott kegyesnek hozzám: kérte a rabszolgát, mondja meg a törököknek, ne akasszanak föl engem, mert úgy nagy váltságdíjtól esnek el, inkább térjenek vissza Trapaniba, ott tüstént megkapják a váltságdíjat. Mondom, ez volt Leonisa első és nyilván utolsó irgalmas cselekedete irányomban, de ezzel is csak kínomat növelte.

A törökök végighallgatták az olasz fogoly szavait, könnyen hittek is neki, és a haszon reményében elpárolgott a haragjuk. Másnap reggel fölhúzták a fehér zászlót és visszatértek Trapaniba. Képzelted, minő fájdalomban töltöttem az éjszakát; nem annyira sebeim miatt, hanem mert az járt az eszemben, minő veszélyben forog szívem kegyetlen zsarnoka a barbárok között. Mondom, elérték a várost, és az egyik gálya behatolt a kikötőbe, a másik pedig kívül maradt. A kikötő és az egész part csakhamar megtelt keresztényekkel; a szép Cornelio távolról szemlélte, mi történik a gályán. Tüstént előkerült egyik számtartóm, hogy kiváltásomról tárgyaljon; megmondtam neki, ne az én kiszabadításomról, hanem Leonisa megmen-téséről tanácskozzék, és akár egész vagyonomat adja oda érte. Azt is megparancsoltam, szálljon partra ismét és közölje Leonisa szüleivel, bízzák csak őrá leányuk kiszabadítását, ők ne fáradozzanak miatta. A főparancsnok, egy Juszuf nevű görög hitehagyott, Leonisáért hatezer aranytallért, énértem pedig négyezret kért, de azt is hozzátette, csakis együtt bocsát szabadon bennünket. Később megtudtam, azért kívánt ilyen nagy összeget, mert szerelmes lett Leonisába és nem akart megválni tőle; úgy számított, hogy engem négyezer aranyért és ezer tallér készpénzért, összesen ötezer tallérért átenged a másik gálya parancsnokának - mert meg kellett felezniök az elejtett zsákmányt - ő pedig megtartja Leonisát ötezer tallér fejében. Ezért taksált kettőnket tízezer aranytallérra. Leonisa szülei semennyit sem ajánlottak, tartották magokat számtartóm útján tett ígéretemhez, Cornelio sem ejtett szót Leonisa érdekében. Így, hosszas alkudozás után, számtartóm Leonisáért ötezer, énértem pedig háromezer aranyat kínált. Juszuf engedett társa rábeszélésének - katonái is ezt tanácsolták - és elfogadta az ajánlatot. Ám a számtartónak nem volt kéznél ennyi pénze, ezért három nap haladékot kért az összeg előteremtésére. El akarta árverezni birtokomat, hogy megszerezze a váltságdíjat. Juszuf megörült, mert remélte, ezalatt alkalom kínálkozik az egyezés megünnepelésére; azt mondta, három nap múlva jelentkezik a pénzért, azután visszatért Fabiana szigetére. Ám a balsors még nem elégelte meg kínjaimat; úgy rendelte, hogy a sziget legmagasabb pontjára állított török őrszem hat latin vitorlát észleljen jó messze a tengeren. A strázsa azt hitte, és jól is hitte, hogy a máltai vagy valamelyik szicíliai hajóraj vitorlásai. Amikor leszaladt a hírrel, a parton minden török abbahagyta munkáját - ki ételét főzte, ki meg ruháját mosta - villámgyorsan hajóra szálltak, sosem tapasztalt fűrgeséggel fölszedték a horgonyt, az evezőt víznek, a vitorlát szélnek feszítették, hajójuk orrát a Berber-föld felé irányították, és két óra sem telt

belé, máris eltűntek szem elől. A sziget eltakarta őket, és a közelgő éjszaka leple alatt föl-ocsúdhattak ijedtségökből.

Mahmud barátom, belátásodra bízom, képzelj el, minő lelkiállapotban voltam az úton, hisz minden reményem meghiúsult. Hát még másnap! Mert a két gálya Pantanalea-sziget déli oldalára ért, a törökök partra szálltak - úgy mondták - tűzifa és hús szerzése végett, én meg azt láttam, hogy a parancsnokok is szárazra lépnek és megosztóznak a zsákmányon: minden mozdulatuk egy-egy haláltusa volt számomra. Amikor rám meg Leonisára került a sor, Juszuf magának akarta megtartani Leonisát, ezért két szép korzikai születésű fiút és négy evezőst, vagyis hat keresztényt, köztük engem is Fetalának adott - így hívták a másik gálya arrázét - és Fetala belé is egyezett. Én mindent hallottam, tudtam, mit csinálnak, de semmit sem érthettem szavaikból, sőt az alku se foghattam volna föl, ha Fetala hozzám nem lép és meg nem szólít olaszul:

- Keresztény, most már az enyém vagy. Kétezer aranytallér fejében jutottál birtokomba. Ha meg akarsz szabadulni, négyezret adjál, különben itt ér a halál.

Megkérdeztem, a keresztény kisasszony is az ő rabja lett-e. Azt felelte, nem, mert Juszuf magának tartotta, hogy mór hitre térítse és feleségül vegye. Így is volt, mert az egyik evezős rabszolga jól tudott törökül és hallotta Juszuf meg Fetala egyezkedését, és ő is tudomásomra hozta. Kértem gazdám, próbálja megszerezni Leonisát is, mert én csak a hölgyért fölajánlok tízezer aranytallért. Azt felelte, nem lehet, de megmondja, milyen nagy összeget kínálok; a haszon reményében Juszuf talán eláll szándokától és visszaadja Leonisa szabadságát. Meg is mondta, majd parancsot adott, hogy egész legénysége szálljon hajóra, mert szülőföldjére, Tripoliszba akar menni, Berber-országba. Juszuf ugyancsak elhatározta, Bizertába indul. Hajóra szálltak, éppoly gyorsan, mintha ellenséges gályákat avagy kifosztható bárkákat észleltek volna. Siettek, mert úgy látszott, megváltozik az idő, és vihar kerekedik.

Leonisát nem láthattam a szigeten, de amikor hajóra szálltunk, egyszerre értünk a partra; új gazdája, vagyis legújabb szerelmese kézen fogva vezette. Amikor a partról a hajóra vezető hídra lépett, Leonisa rám pillantott. Én sem vettem le a szemem róla és oly gyöngéden, fájdalomosan néztem rá, hogy magam se tudom, mi módon, látásom elhomályosult, elsötétült a világ előttem, és eszméletlenül a földre rogytam. Később hallottam, Leonisával is ugyanez történt: látták, hogy a hídról a tengerbe esik, de Juszuf utána veti magát és karjában partra hozza. Ezt már gazdám hajóján mondták el nekem, mert amíg öntudatlan voltam, engem is a gályára szállítottak. Mikor magamhoz tértem és láttam, egyedül maradtam a gályán, a másik hajó pedig más irányba indul és eltávolodik tőlünk, magával viszi lelkem egyik felét, vagy inkább egész lelkemet, szívem ismét gyászba borult, újból elátkoztam mostoha sorsomat és fennhangon szólongattam a halált. Úgy jajveszékeltam, hogy gazdám megalégtelte és furkósbottal fenyegetett: ellátja a bajomat, ha el nem hallgatok. Visszatartottam könnyeimet, elfojtottam sóhajaimat, reméltem, az erőfeszítéstől megszakad a szívem, kiadhatom lelkemet, hisz annyira szerette volna elhagyni nyomorult testemet. Ám a sors nem érte be annyival, hogy ilyen szorongatott helyzetbe juttatott, most már teljes pusztulásomra tört és megfosztott minden reményemtől, hogy állapotom jobbra fordul. Ugyanis egyszer csak kitört a fenyegető vihar, és heves déli szél kapott orrba bennünket; meg kellett fordulnunk és a szélre bíztuk a hajót, hadd vigye kénye-kedve szerint, pedig ez nagyon veszélyes volt, mert életünk a hajótól függött.

Az arráz meg akarta kerülni a szigetet, hogy az északi oldalán keressen menedéket; ám terve rosszul sikerült, mert dühöngött az orkán; hiába hajóztunk két napig, alig tizennégy óra alatt hat vagy hét mérföldnyire jutottunk a szigethez, ahonnan elindultunk, és úgy látszott, nincs menekvés, nekiütközünk, mégpedig nem is a fővénynek, hanem az igen magas sziklás partszegélynek; fenyegető helyzetünkben úgy láttuk, menthetetlenül halál fiai vagyunk. A

Leonisát fogva tartó kalózgálya is föltűnt mellettünk; azon is minden török, minden rabszolga nekifeküdt az evezőknek, fékeztek a hajót, hogy a sziklának ne rohanjon. A mieink is így tettek, de kitartóbban és láthatóan nagyobb szerencsével, mint a másik gályán, mert odaát kimerültek a küszködésben, lebírta őket a vihar meg a makacs szélvész: elhajították az evezőt, megnyugodtak sorsukban és szemünk láttára vágódtak a sziklának. A gálya szétroncsolódott a hatalmas ütéstől. Eközben be is esteledett; a hajótöröttek oly rémes ordításba törtek ki, és hajónkon is úgy kiabáltak a pusztulástól rettegők, hogy arráezünk hiába intézkedett, egyetlen parancsát se hallották és rá se hederítettek. Mindenki csak arra ügyelt, ki ne ejtse az evezőt; jónak látták, hogy orral a szél felé forduljunk, két horgonyt a tengerbe vessünk és ezzel is elodázzuk valamelyest a biztosnak ígérkező halált. Bár mindenki iszonyatos halálfélelmet állott ki, én egész mást éreztem: csalárd reménységet tápláltam, hogy a másvilágon meglátom őt, aki az imént hagyta el az árnyékvilágot, ezért türelmetlenül vártam, vagy sülyedjen el hajónk, vagy ütközzék a sziklába; minden pillanat egy évszázados, gyötrelmes haláltusának tetszett. Magas hullámok csaptak át fejemen és a hajó fölött, és ettől fogva azt figyeltem, nem látom-e bennök a szerencsétlen Leonisa holttestét. Ó, Mahmud, nem akarom megszegni ígéreteket, hogy röviden mesélem el balsorsomat, ezért nem óhajtom most hosszasan és részletesen elmondani, minő gondolatok gyötörtek, milyen rettegést, aggodalmat álltam ki azon a hosszú, keserves éjszakán. Elég, ha azt mondom, annyit és oly igen szenvedtem, hogy ha akkor ér utol a halál, bizony vajmi kevés dolga akad velem. A virradat még az éjszakainál is nagyobb viharral fenyegetett; láttuk, gályánk jócskán elkanyarodott, már jókora távolságra vagyon a szikláktól és a sziget egyik fokához vetődött. Ez a törököknek és keresztényeknek egyaránt új erőt, új reményt adott, és hatórai munkával megkerültük a szirtfokot. Mögötte csendesebb, nyugodtabb volt a tenger, könnyebben használhattuk az evezőt. A sziget oltalma alatt a törökök partra tudtak szállani, hogy megnézzék, maradt-e valami a gályából, amelyik az éjszaka sziklára futott. Ám az ég még most sem akarta enyhíteni kínomat; reméltem, karomban tarthatom a halott Leonisát; még élettelen összezúzott testét is szívesen láttam volna, legalább így hágjam át rossz csillagom rendelését, ha már megtagadta tőlem, hogy tisztos vágyaim jutalmaképpen egybekeljek Leonisával. Ezért megkértem egy renegátot - mert ő is partra akart szállani - kutasson hölgyem után, nézze meg, nem dobta-e ki a tenger. De mondom, ezt is megtagadta tőlem az ég, mert abban a pillanatban ismét úgy föltámadt az orkán, hogy a sziget mellett semmi hasznát sem vehettük menedékünknek. Fetala látta ezt és nem akarta kísértetni a szerencsét - amúgy is üldözte hajónkat a balsors - ezért fölhúzatta az árbocra az előtörzsvitorlát és a hajó orrát egy kis ügyeskedéssel a tengernek, tatját pedig a szélnek fordította. Ő maga állott a kormányhoz és kihajózott a nyílt tengerre, szilárd bizalommal, hogy most már semmi sem gátolja útjában. Az evezőket bevontuk a folyosóra, a legénység a padokon meg a lőréseknél kuporgott, az egész gályán egy lélek sem látszott, csak a gályafelügyelő; ő a biztonság kedvéért jó erősen a bordarúdhoz kötözte magát. Hajónk oly fürgén száguldott, hogy három nap és három éjszaka alatt elhaladtunk látótávolságban Trapani, Milazzo és Palermo előtt, majd behatoltunk a messinai világítótoronyhoz mind a kalózok, mind a parton bámészkodók csodálkozására és rémületére. Röviden - mert nem akarom olyan sokáig ecsetelni a vihart, ameddig dühöngött - csak annyit mondok, majdnem egész Szicíliát körüljártuk és hosszú kerülővel, elcsigázva, fáradtan, kiéhezve érkeztünk meg Tripoliszba, a Berber-földre. Gazdám még számba sem vehette a zsákmányt levantei martalócaival, ki sem oszthatta részöket, az uralkodónak járó, szokásos ötödöt sem róhatta le, mert akkora fájdalom nyilallt az oldalába, hogy harmadnapra megnyílt előtte a pokol mélye. Vagyonába tüstént betelepedett a tripoliszi helytartó a szultán ottani hagyatékbiztosával egyetemben - tudod, az örökös nélkül elhalálozottak javait a szultán öröklí - ezek ketten megkaparintották gazdám, Fetala vagyont, és én az akkori tripoliszi helytartó birtokába kerültem. Új gazdámat két hét múlva megtették ciprusi helytartónak, így kerültem ide én is övele. Nem akarom kiváltani magam, bár ő sokszor felszólított, vásároljam meg szabadságomat, mert

Fetala katonáitól úgy hallotta, előkelő ember vagyok; én azonban sosem fogadtam meg a tanácsát, sőt azt mondtam, ha valaki csodákat mesélt neki vagyonomról, csak ámította őt. Ha óhajtod, Mahmud, egészen föltárom előtted gondolataimat: tudd meg, nem akarok hazámba visszatérni, úgysem találnék ott semmiképpen vigasztalást, szeretném, ha a rabság bús gondolataimmal és Leonisa halálának szüntelen kísértő emlékével együtt minden kedvemet elvonná az élettől. Ha igaz, hogy a szakadatlan fájdalom egyszer szükségképpen véget ér, avagy elpusztítja a szenvedőt, az én fájdalmam is megteszi a magáét, mert szabadjára engedem, hadd senyvedjen el néhány nap alatt nyomorult életemet, hiszen alig várom már a halált.

Ó, Mahmud testvér, ez az én szomorú történetem. Emiatt könnyezem, ezért sóhajtozom. Te magad vedd most fontolóra, méltán kél-e sóhaj kebelem mélyiről, méltán patakzik-e a könny szegény szikkadt szíveimből. Meghalt Leonisa és vele minden reménységem. Igaz, ez már Leonisa életében is csak vékony hajszálon függött, de mégis... mégis...

Ezzel a „mégis”-sel elakadt a nyelve, Ricardo elnémult és könnyeit sem tudta visszatartani; amint mondani szokták, patakzott a könny az arcán, mégpedig olyan sűrűn, hogy a földet is eláztatta. Mahmud is sírt vele együtt. A szomorú történet föl-fölkavarta a sajgó emlékeket, és amikor fájdalmuk csillapult, Mahmud tőle telhetően vigasztalni akarta Ricardót, ám ő félbeszakította:

- Barátom, inkább adj tanácsot, mi módon haragítsam meg gazdám és egész környezetemet, hogy ő meg vele együtt mindenki megutáljon, zaklasson, sanyargasson, és így fájdalmat fájdalomra, kínt kínra halmozva, hamarosan megérjem vágyam teljesülését, vagyis halálomat.

- Most már látom - szólott Mahmud - igaz a mondás: ha kibírjuk a szenvedést, ki is tudjuk fejezni érzelmeinket, ámbár az érzések olykor elnémítják az ajkat; de akárhogy van is, Ricardo - fájdalmad akár fölér szavaiddal, akár alattok marad - én bennem mindig igaz barátot találsz, ha tanácsra avagy segítségre van szükséged; ifjú korom meg ez az esztelenség, hogy ilyen maskarába öltöttem, arra int téged, mit se várj tőlem, ne bízzál egyik ajánlatomban sem, én azonban igyekszem, hogy megingassam véleményedet, és gyanúd be ne igazolódjék. Ha nem kérsz is tanácsot meg segítséget, én megteszem, ami javadra válik, hiszen a beteg is mindig olyat kér, amit nem kaphat, és azt adják neki, amire szüksége van. Ebben az egész városban senkinek sincs akkora hatalma, mint az én gazdám, a kádinak; a te gazdád helytartónak jön ide, ám még ő sem tehet annyit. Ha pedig így van - márpedig így van - mondhatom, én vagyok a leghatalmasabb ember a városban, mert gazdám minden óhajomat teljesíti. Azért mondom ezt, mert talán kieszközölhetnők, hogy te is őhozzá kerülj, és akkor majd az idő megmutatja, mit tehetünk egyesült erővel a vigasztalásodra, ha akarsz és tudsz vigasztalódni, és azt is meglátjuk, én hogyan juthatnék méltóbb életbe, vagy legalább olyan helyre, ahol halálomkor nem forog ily veszélyben az üdvösségem.

- Köszönöm, hogy barátságot kínálsz, Mahmud - válaszolt Ricardo - ámbár bizton tudom, bármit teszesz, nem segíthetsz rajtam. De hagyjuk most ezeket a gondokat, gyérünk a sátrakhoz, mert úgy látom, nagy sokaság igyekszik kifelé a városból, nyilván a régi helytartó akarja fölütni sátorfáját a réten; átadja helyét, hogy gazdám bevonulhasson a városba és megejthesse a vizsgálatot.

- Így vagy - mondotta Mahmud. - Jöjj hát, Ricardo, majd meglátod, milyen nagy céccóval üdvözlik egymást, tudom, tetszésedre lessen.

- Isten neki - válaszolt Ricardo - úgyis alighanem szükségem lesz rád, ha gazdám felügyelője - egy elég rosszindulatú korzikai renegát - netán észrevette távolléteimet.

Ezzel be is fejezték a társalgást; a régi pasával együtt értek a sátrakhoz és látták, hogy utóda kijön fogadására a sátor ajtajába.

Mióta Nicosia török kézre került, rendszerint mintegy ötszáz janicsár alkotja a város helyőrségét; most mind ott tolongott Ali pasa kíséretében (mert így hívták a leváltott helytartót). Két szárnyban avagy oszlopban közeledtek, egyesek muskétával, mások pedig meztelen szablyával; megérkezvén, mindannyian Hasszán pasa, az új helytartó ajtaja köré tódultak. Ali pasa mély meghajlással üdvözölte utódát, Hasszán pedig kisebb bókkal fogadta üdvözlését. Azután Ali belépett Hasszán sátorába, a törökök pedig ékesen fölkantározott, hatalmas paripára emelték az új helytartót, körüljárták vele a sátrakat meg jó darabon az egész mezőt, harsányan kiáltoztak és ezt mondogatták a magok nyelvén:

- Éljen, éljen Szolimán szultán és helytartója, Hasszán pasa!

Ezt többször ismételték, mind hangosabban kiabáltak, majd visszavitték urokat a sátorban várakozó Ali pasához. Azután Hasszán, Ali meg a kádi visszavonult, és egy órát hármásban töltöttek.

Ricardo megtudta Mahmudtól, azért zárkóztak be, hogy megtárgyalják, mi légyen Ali pasa félbenmaradt intézkedéseivel. Csakhamar a kádi jelent meg a sátor ajtajában és kihirdette törökül, arabul meg görögül: akárki keresi az igazát, bárki él panasszal Ali pasa ellen, szabadon beléphet, ott találja Hasszán pasát, őt küldte a Nagyúr Ciprusra helytartónak, és ő teljes igazságot, elégtételt szolgáltat.

Az engedély kihirdetése után a janicsárok szabadon hagyták a sátor bejáratát és helyet adtak a folyamodóknak. Mahmud Ricardót is bevezette; Hasszán rabszolgájának senki sem állotta útját. Néhány görög keresztény meg egy-két török lépett be, hogy igazságot kérjen, de valamennyien jelentéktelen dolgokkal állottak elő, és a kádi legtöbbjüket könnyűszerrel elbocsátotta, törvénykönyv, irományok, kihallgatás és szembesítés nélkül. Ugyanis a házasságon kívül minden hivatalos ügyet azonnal és rövid úton elintéznak, inkább valamely tapasztalt férfiú ítélete, mint valamiféle törvény alapján. A barbárok között - ha ugyan ezért barbárnak nevezhetjük őket - minden ügyben a kádi illetékes, ő aztán sebtiben meghallgatja a panaszt, egy pillanat alatt el is dönti a pört, és ítélete ellen nincs föllebbezés semmilyen más bírósághoz.

Eközben belépett egy csausz - olyan kisbíróféle - és jelentette, hogy egy zsidó áll a sátor ajtajában és egy gyönyörű keresztény leányt akar eladni. A kádi parancsot adott, bocsássa be. A csausz kiment és csakhamar visszatért a tiszteletre méltó külsejű zsidóval. A zsidó egy berber-ruhás hölgyet vezetett kézen fogva, a hölgy pedig olyan csinos volt és oly pompás ékszereket viselt, hogy Fez vagy Marokkó leggazdagabb mór leánya is elbújhatott volna mellette, pedig az ottaniak minden afrikai nőn tútesznek öltözködésben, még a csupa gyöngy algíriakon is. Arcát karmazsinvörös tafota fátyol borította; csupasz bokáján két - láthatóan színarany - *karkah* csillogott (így hívják arabul a kar- és bokaperecet). Karja is meztelen volt, avagy inkább átsillant a vékony selyemujjason a gyöngyökkel kirakott aranyperecekkel. Egyszóval a hölgy díszes, pazar öltözetet viselt. Első pillantásra meghökkent a kádi meg a két pasa, mást se szóltak, mást se kértek, csak fölszólították a zsidót, vétesse le a keresztény hölgy fátyolát. Az öreg így is tett és olyan gyönyörű arcot fedett föl, hogy a körülállók szeme káprázott, szíve pedig fölvidult tőle; mintha borús időben, sűrű fellegek közt a nap süttött volna ki a világosságot áhítózők számára. Ilyen volt a keresztény rabnő szépséges bája, varázsa.

Ám a fölragyogó, csodálatos fénysugár a szegény Ricardóra tett legnagyobb hatást, hiszen ő mindenkivel jobban ismerte a hölgyet, annyiszor és annyi könnyel megsiratta, mert halottnak hitte: ugyanis szerelmesét, a kegyetlen Leonisát ismerte föl benne. Ali szíve nagyot dobbant a váratlan látványtól, a keresztény leány csodálatos szépségétől, ám Hasszán szíve is épp akkorát dobbant, épp akkorát sajdukt, sőt a kádi sem kerülhette el, hogy sebet ne üssön rajta a szerelem: ő ámult el legjobban, le sem tudta venni tekintetét Leonisa gyönyörű szeméről. A szerelem hatalmas erejének bizonyosságául el kell mondanunk, hogy abban a pillanatban mind-

hármuk szívébe - véleményök szerint szilárd - reménység költözött, hogy megszerzik a hölgyet maguknak és kedvöket tölthetik vele. Így arra sem voltak kíváncsiak, hogyan, hol és mikor került a zsidó birtokába, csak megkérdezték az öreget, mennyit óhajt a rabnőért. A haszonleső zsidó azt felelte, négyezer dublont, vagyis kétezer aranytallért. Alig mondta ki, Ali pasa rögtön rávágta, hogy megadja a kért árat és azonnal ki is fizeti, csak menjen át vele a kalmár a másik sátorba. Am Hasszán pasa is eltökélte, ha addig él, sem adja másnak a leányt, ezért így válaszolt:

- Magam is megadom a négyezer dublont ennek a zsidónak, noha semmiképpen sem kínálnám föl ezt az árat és nem ellenkezném Ali pasával, ha nem kényszerülnék reá. Ali pasa is el fogja ismerni, hogy nyomós ok készítet és kötelez erre: ugyanis úgy vélem, ez a szépséges rabnő egyikünket sem illet, csakis a Nagyúré lehet, és én az ő nevében akarom megvásárolni. Majd meglátjuk, ki lesz oly vakmerő, hogy megfosszon tőle.

- Én - válaszolt Ali - mert magam is ilyen céllal veszem meg. Jobb, ha én ajándékozom őt a Nagyúrnak, mert én tüstént és könnyen magammal vihetem Konstantinápolyba, és elnyerhetem vele a szultán jóindulatát. Lásd be, Hasszán, nekem most nincs hivatalom, valamiképpen tisztségre kell szert tennem, te pedig három évig biztonságban vagy efelől, hiszen ma kezded el igazgatni és kormányozni Ciprust, ezt a dúsgazdag tartományt. Ennek okáért - meg egyébként is előbb én ajánlottam föl a rabnő árát - gondold meg, ó, Hasszán, és hagyd nekem a leányt!

- Annál nagyobb az én érdemem, ha megvásárolom és elküldöm a Nagyúrnak a hölgyet - felelte Hasszán - mert engem semmiféle érdek nem indít erre. A könnyű szállítást illetően pedig vállalom, hogy cselédeimmel, rabszolgáimmal egy egész gályát fölszerelék és azon küldöm a lányt Konstantinápolyba.

Fölcsattant ám Ali ezekre a szavakra; talpra ugrott, megragadta szablyáját és így kiáltott:

- Ó, Hasszán, ha egy a szándokunk, hogy a Nagyúrnak ajándékozzuk és elvigyük neki ezt a keresztény leányt, jog és igazság szerint át kell engedned őt nekem, hiszen én ajánlottam meg előbb az árát. Ha másképpen gondolsz, itt ez a kard a markomban, ez majd megvédi jussomat és megtorolja vakmerőségedet.

A kádi nem kisebb szenvedélytől lángolt, mint a másik kettő, de csak figyelte, mire válik a dolog; félt, hogy le kell mondania a keresztény leányról, ezért törte a fejét, hogyan csillapíthatná le a nagy csetepatét, de úgy, hogy még a rabnő is az övé legyen, ő pedig semmiképpen se árulja el álnok indulatait és gonosz szándokát: fölkelte hát és a két civakodó közé állott - mert azok is álltak -, majd így szólott:

- Csillapodjál, Hasszán; Ali, te is nyughass! Én is itt vagyok, én majd megtalálom a módját, hogy eligazítsam viszálytokat, mégpedig olyképpen, hogy mindketten célt érjete, a Nagyúrnak is kedvetek szerint szolgáljatok, és mindketten kiérdemeljétek háláját, köszönetét.

A kádi szavainak tüstént engedelmeskedtek, sőt akkor is így tettek volna, ha valami más, nehezebb dolgot kér tőlük, mert az ördögadta pogány ekkora tiszteletben tartja az ősz fűrtöket. A kádi imígyen folytatta:

- Azt mondd, Ali, a Nagyúrnak szánod a keresztény leányt, és Hasszán ugyancsak ezt állítja. Te azt tartod, ha először te ajánlottad föl az árát, téged illet a rabnő. Hasszán más véleményen van, és ámbár nem tudja jussát igazolni, azt hiszem, van olyan joga, mint teneked, mert kétségkívül a tiédde egyszerre született az elhatározása, hogy hasonló céllal megvásárolja a leányt. A te igényed csak annyival erősebb, hogy előbb nyilvánítottad ki, ám emiatt nem hiúsulhat meg Hasszán tisztos szándoka mindenestül. Ezért azt hiszem, ily módon könnyen megegyezhettek: legyen a lány kettőtöké, azután további sorsát bízzátok a Nagyúr akaratára,

hiszen őneki vettétek; rendelkezék véle. Ekképpen, Hasszán, te fizess kétezer dublont, Ali is fizessen másik kétezret, a rabnő pedig maradjon énnálam, amíg kettőtök nevében Konstantinápolyba nem küldöm, már csak azért is, hogy én se maradjak némi jutalom nélkül, ha már jelen voltam ennél a vásárnál. Vállalom, hogy a magam költségén bocsátom útra a címzetthez illő pompával, tisztességgel, tüzetesen megírom a Nagyúrnak, mi történt, és mily nagy buzgóságot tanúsítottatok szolgálatában.

A két szerelmes török nem tudott, nem tudhatott, de nem is akart ellenkezni a kádival; noha látták, ekképpen nem érhetik el céljokat, el kellett fogadniuk a kádi javaslatát, de mindketten reménységet - igaz: kétes reménységet - tápláltak szívökben, azzal kecsegtették magukat, hogy hő vágyuk teljesül. Hasszán úgy gondolta, mivel ő Cipruson marad helytartónak, majd elhalmozza ajándékokkal, lekötelezi, megvesztegeti a kádit, míg az öreg neki nem adja a rabnőt. Ali is azt hitte, így bizton eléri, amit óhajt, mindketten szinte máris markukban érezték zsákmányukat, ezért könnyűszerrel teljesítették a kádi kívánságát, egyetértve, közös elhatározással gondjaira bízta a leányt, és kifizettek a zsidónak fejenként kétezer dublont.

A zsidó azt mondta, ruhával, ékszerekkel együtt nem adhatja annyiért a rabnőt, mert csak a ruha meg az ékszer is megér kétezer dublont. Igaza is volt, mert a lány hajában - a rabnő részben a vállán szabadon, részben elől összefonva és leszorítva viselte a haját - néhány gyöngysor csillogott és nagyon bájosan fonódott egybe a tincsekkel. Kar- és lábperecei hasonlóképpen teli voltak jókora gyöngyszemekkel. Zöld atlaszruházatát mindenütt gazdag aranyhímzés borította. Egyszerűen mindannyian úgy vélték, a zsidó elég olcsóra taksálta az öltözéket; a kádi sem akart szégyent vallani a két pasa mellett, ezért azt mondta, ő megfizeti a ruha árát, hogy ebben az öltözetben küldhessék el a keresztény rabnőt a Nagyúrnak. Az ellenfelek hozzájárultak, mert mindkettő azt hitte, úgymint minden az övé lesz.

Most arról kell szólnunk, mit érzett Ricardo, mikor látta, hogyan bocsátják áruba boldogságát, minő gondolatok futottak át agyán ama pillanatban, milyen rettegés vett erőt rajta, hiszen alig találta meg drága kincsét, máris még fájdalmasabban el kell veszítenie. Föl se tudta fogni, ébren van-e, avagy aluszik, csak bámult, de nem hitt a két szemének, mert lehetetlennek tartotta, hogy ily váratlanul előkerüljön kedvese, ugyanis azt hitte, Leonisa mindörökké lehunyta szemét.

Eközben barátjához, Mahmudhoz lépett és így szólott hozzá:

- Nem ismered őt, barátom?

- Nem ismerem - válaszolt Mahmud.

- Akkor tudd meg, hogy ez Leonisa - mondotta Ricardo.

- Hogy mondd? - kérdezte Mahmud.

- Amint hallod - mondta Ricardo.

- Akkor hallgass és el ne áruld - szólott Mahmud - mert a sors úgy rendeli, hogy épségben és egészségben viszontlássad őt, ugyanis a gazdám birtokába kerül.

- Gondolod, jó lenne úgy állanom, hogy ő is megláthasson? - kérdezte Ricardo.

- Nem - válaszolta Mahmud - meg ne ijeszd, vagy magad meg ne rémülj és el ne áruld, hogy ismered és viszontlátod őt, mert meglehet: nagy veszélybe döntöd tervemet.

- Megfogadom tanácsodat - mondotta Ricardo.

Óvatosan kerülte Leonisa tekintetét. A lány közben földre sütötte szemét és néhány csepp könnyet is ejtett; e pár könnycsepp értéke a keleti gyöngyökével vetekedhetett volna.

A kádi a rabnőhöz lépett, kézen fogta és Mahmud gondjaira bízta. Parancsot adott Mahmudnak, vezesse a városba a lányt, adja át a bírónénak, Halima asszonynak, és mondja meg neki, úgy bánják a lánnyal, mint a Nagyúr rabszolgánőjével. Mahmud így is tett, Ricardo pedig magára maradt és tekintetével követte csillagát, míg Nicosia falainak felhője el nem takarta szeme előtt.

Ricardo a zsidóhoz férközött és megkérdezte, hol vásárolta a keresztény rabnőt, avagy mi módon jutott birtokába. A zsidó azt felelte, Pantanalea szigeténél hajótörést szenvedett néhány török, és őkötük vásárolta a lányt. Ricardo tovább akart kérdezősködni, de félbeszakították, mert a pasák magukhoz hívták a zsidót: éppen azt akarták megtudakolni, amit Ricardo is tudni szeretett volna. Ezért a kalmár faképnél hagyta Ricardót.

A sátraktól a város felé menet, útközben Mahmud szerét ejtette, hogy olaszul megkérdezze Leonisától, hová való; a lány azt felelte, Trapani városába. Mahmud azt is megérdeklődte, nem ismer-e abban a városban egy Ricardo nevű gazdag és nemes lovagot.

Ennek hallatára Leonisa nagyot sóhajtott és így válaszolt:

- Bizony ismerem, de veszttemre.

- Hogyhogy vesztére? - kérdezte Mahmud.

- Mert ő is vesztére ismert engem, nekem pedig szerencsétlenségemre - válaszolt Leonisa.

- Hát szerencséjére ismert-e ugyanabban a városban egy Cornelio nevű másik lovagot? - kérdezte Mahmud. - Dúsgazdag szülők gyermeke, maga pedig fölöttébb elmés, vitéz és nagylelkű ember.

- Őt is ismerem - válaszolt Leonisa - és mondhatom, még inkább veszttemre, mint Ricardót. Hanem kicsoda kegyelmed, hogy így ismeri azt a két lovagot és tudakozódik utánok? Nyilván megkönyörült az ég viszontagságaimon és azért vezetett ide, hogy ha nem érnek is véget szenvedéseim, legalább vigasztalót találjak.

- Palermóban születtem - mondotta Mahmud - nem viseltem mindig ily szokatlan öltözetet, csak kényszerűségből fanyalodtam rá, a lovagokat pedig onnan ismerem, hogy nemrégiben mindkettővel dolgom akadt: ugyanis Corneliót foglyul ejtették a berberföldi, tripoliszi mók és eladták egy rhodoszi török kereskedőnek. A török szigetünkre jött árujával, Corneliót is magával hozta és minden vagyonát őrá bízta.

- Cornelio jól gondját is viseli, mert a magáét ugyan jól gondozza - mondta Leonisa. - Hanem mondja meg, uram, hogyan avagy kivel jött Ricardo Ciprus szigetére?

- Egy kalózzal került ide - válaszolt Mahmud. - A kalóz Trapaniban, egy tengerparti ligetben ejtette foglyul, Ricardo úgy mondta, egy kisasszonnyal egyetemben, de ennek nevét sohasem akarta elárulni nékem. Néhány napig itt tartózkodott gazdájával együtt, mert a kalóz Medina városába, Mohamed sírjához igyekezett, de az indulás napján Ricardo rosszul lett és úgy megbetegedett, hogy gazdája itt hagyta és visszatéréséig gondjaimra bízta; megkért, ha már földiek vagyunk, gyógykezeljem Ricardót, és ha ő nem jönne vissza Ciprusra, értesít, amikor Konstantinápolyba ér, oda küldjem utána rabszolgáját. Ám az ég másképpen rendelte, mert a szerencsétlen Ricardo - bár kutya baja volt - pár nap alatt elpatkolt; igaz, nagyon utálta az életet, folyton valami Leonisa után sóhajtozott, azt mondta, jobban szereti ezt a lányt, mint tulajdon életét és lelki üdvösségét, de szegény Leonisa Pantanalea szigeténél hajótörést szenvedett egy gályával és a tengerbe fulladt, ő pedig azóta is kedvese halálát siratja, panasolja. Végül is sírba vitte a bánat; nem észleltem rajta semmiféle testi nyavalyát, csakis a szív-fájdalom jeleit.

- Uram - mondta Leonisa - kegyelmed bizonnyal sokszor elbeszélgetett azzal a másik ifjúval, akiről szólt, hiszen földiek voltak, ő sohasem tett említést arról a Leonisáról? Nem mesélte, mi módon esett fogságba a lány meg Ricardo?

- De bizony emlegette Leonisát - válaszolt Mahmud - és tudakolta, nem hoztak-e a szigetre egy ilyen nevű, ilyen meg ilyen külsejű keresztény leányt, mert ő szeretné megtalálni és kiváltani, ha a rabnő gazdája belátta már tévedését és nem tartja olyan vagyonosnak a lányt, mint annak előtte. Meglehet, a gazda már nem becsüli olyan sokra Leonisát, mert kedvét töltötte véle. Ha nem követelne többet érte háromszáz, négyszáz aranytallérnál, Cornelio nagyon szívesen kivátaná, mert hajdan szerelmes volt belé egy kicsit.

- Elég kicsit - mondotta Leonisa -, mert négyszáz aranytallérnál többet nem hajlandó áldozni érte. Ricardo bezzeg odaadóbban, bátrabban és derekasabban viselkedett. Isten irgalmazzon halála okozójának, mert én kergettem a pusztulásba, én vagyok az a szerencsétlen, engem siratott, mert azt hitte, a tengerbe faltam. Isten látja lelkem, boldog lennék, ha ő élne, hogy láthassa, éppoly részvétet tanúsítok balsorsa iránt, mint amelyet ő mutatott az én szerencsétlenségem irányában. Mondom, uram, én vagyok Cornelio megvetett és Ricardo oly igen megsiratott kedvese, és most számtalan és különféle viszontagság után jutottam ebbe a nyomorult állapotba. Csak az vigasztal elesettségemben, hogy az ég kegyelméből minden veszélyben mindig megőriztem mocsoktalan tisztességemet. Most azt sem tudom, hol vagyok, ki a gazdám, hová sodor végül is a balsors, kérem hát kegyelmedet - már csak azért is, mert keresztény vérből származik - adjon tanácsot, mert bár megedződtem tengersok bajomban, lépten-nyomon annyi és akkora csapás zúdul reám, hogy magam sem tudom, miképpen birkózzam meg velők.

Mahmud azt válaszolta, ő mindent megtesz, amit tehet érdekében, minden erejét, leleményét latba veti és tanáccsal, segítséggel is szolgálatára leszen. Elmondta neki, hogyan különbözött össze miatta a két pasa, ám végül mégis az ő gazdájának, a kádinak birtokába jutott, de Konstantinápolyba akarják küldeni ajándékuul Szelim török szultánnak. Addig azonban még reméljen az igaz Istenben - mert ő, Mahmud, bár rossz keresztény, hisz őbenne - bízzék, hogy az Úr másképpen rendeli. Azt tanácsolta Leonisának, barátkozzék meg Halimával, a kádi feleségével, mert amíg Konstantinápolyba nem küldik, Halima lesz a gondviselője; egyben a bíróné természetéről is tájékoztatta.

Emellett más hasznos dolgokat is mondott neki, majd hazavezette Halimához és átadta gazdája üzenetét az asszonynak.

A mór hölgy látta a lány szépségét és pompás öltözetét, ezért szívélyesen fogadta Leonisát.

Mahmud visszatért a sátrakhoz, hogy elmesélje Ricardónak, mi történt Leonisával. Meg is találta az ifjút és mindent elbeszélte neki töviről hegyire. Mikor azt mondta, mennyire szánakozott Leonisa Ricardo halála miatt, Mahmud szemébe csaknem könnyek szöktek. Elmondta, milyen mesét talált ki Cornelio rabságáról, hogy kipuhatólja a lány érzelmeit. Tudomására hozta, milyen hűvösen és gúnyosan szólt Leonisa Cornelióról. Mindez balzsam volt Ricardo megszorodott szívére, és az ifjú így szólt Mahmudhoz:

- Mahmud barátom, eszembe jut egy régi történet, apámtól hallottam; tudod, milyen elmés ember volt, és mily nagy kegyekben részesült V. Károly császártól, mert a hadban mindig becsülettel szolgálta uralkodóját. Hát mondom, ő mesélte, hogy amikor a császár Tuniszt ostromolta és be is vette La Goleta erősséggel egyetemben, egyszer a csatateren valami páratlan szépségű mór leányt vezettek sátorába. Mikor a császár elé állították, a sátor hasadékein beszűrődő napsugár éppen a mór leány hajára sütött; ez pedig olyan szőke volt, hogy magával a napsugárral vetekedett. Furcsa dolog, mert a mór leányokat rendszerint feketének tartják. Apám úgy mondta, többek közt két spanyol lovag is tartózkodott a sátorban: az egyik

andalúziai, a másik katalán, de mindketten nagyon elmések és ügyes versfaragók voltak. Mihelyt az andalúziai meglátta a leányt, bámultában versbe kezdett - ők *coplának* hívják ezt a fölöttébb nehéz rímű költeményt - de öt sor után elhallgatott, megakadt, nem tudta befejezni sem a coplát, sem a mondatot, mert hirtelenében nem talált megfelelő rímeket a befejezéshez. Ám mellette a másik lovag hallotta a verset és amikor látta, hogy társa elnémul, mintha szájáról kapná el a szót, tovább folytatta és az eredeti rímekkel be is fejezte a coplát, a császár pedig szerfölött jól mulatott rajta. Mikor megláttam, hogy a gyönyörű Leonisa belép a pasa sátorába, ez jutott eszembe, de úgy gondoltam, nemcsak a napsugár homályosulna el, ha Leonisára sütne, hanem az egész mennybolt is minden fényével, csillagával egyetemben.

- Elég! Ne tovább! - kiáltott föl Mahmud. - Állj meg, Ricardo barátom, mert félek, úgy elveted a sulykot szép és bájos Leonisád magasztalásában, hogy egyszer csak kivetkezel kereszténységedből és úgy viselkedel, mint a pogány! Mondd el, ha óhajtod azt a verset avagy coplát, vagy minek is hívod, azután ha meghallgattuk, majd kellemesebb és talán hasznosabb dolgokról is beszélgetünk.

- Örömet - válaszolta Ricardo - de még egyszer fölhívom a figyelmedet, hogy az első öt sort az egyik lovag, a másik öt sort a másik költötte, mégpedig kapásból. Imígyen szól:

*Mint a nap előbukkanva
az alacsony hegy ormára,
hirtelenül rákragyogva
látványával elvakítja
valamennyit, aki látja:
mint a rubin szikrázása,
fa-örlő szű nem morzsolja:
olyan a te arcod, Áya,
Mohamednek kemény kardja,
mely szívemet általjárja.³¹*

- Jól hangzik - mondotta Mahmud - ám nekem leginkább azért tetszik a hangzása, mert kedved támadt szavalni, Ricardo; ugyanis a szavaláshoz avagy versfaragáshoz nyugodalmas kedély kívántatik.

- A halottas énekeket elsírni szokták, a himnuszokat zsolozsmázzák, márpedig az is versmondás - válaszolta Ricardo. - De hagyjuk ezt, inkább mondd meg, mit szándékozol tenni a mi dolgunkban. Én nem értettem, miről tanakodtak a pasák ott a sátorban, míg te odajártál Leonisával, de velem volt gazdám egyik szolgája, egy velencei renegát, ő jól érti a török nyelvet és elmondta, mit beszélnek. Most mindenekelőtt azt kell kimódolnunk, hogy Leonisa ne kerüljön a szultán kezébe.

- Elsőbb is arra van szükség - mondotta Mahmud - hogy te is az én gazdám birtokába juss. Azután majd meghányjuk-vetjük, mi a legfontosabb tennivalónk.

Eközben megjött Hasszán keresztény foglyainak felügyelője és magával vitte Ricardót. A kádi visszatért a városba Hasszánnal, a pasa pedig néhány nap alatt kivizsgálta Ali hivatali működését, lezárta, lepecsételte jelentését és átadta elődjének, hogy vigye Konstantinápolyba. Ali tüstént útnak is indult, de szigorúan a kádi lelkére kötötte, hamarosan küldje azt a keresztény leányt és írjon a Nagyúrnak, hogy minél előbb foganatja legyen az ajándéknak. A galád kádi mindent megígért, pedig szíve majd elhamvadt a rabnő iránt érzett szerelemtől. Ali csalárd reménységgel távozott, de Hasszán sem bizakodott kevésbé. Mahmud kieszközölte, hogy Ricardo is a kádi tulajdonába kerüljön. Teltek-múltak a napok, és Ricardo nagyon

³¹ Weöres Sándor fordítása

kívánta már látni Leonisát, egy perc nyugalmat sem talált. Mariónak hívatta magát, hogy amíg ő nem találkozik Leoniséval, a lány meg ne hallja a Ricardo nevet. Ám fölöttébb nehéz volt találkozni véle, mert a mórok ugyancsak féltékenyek, és asszonyaik arcát minden férfiember elől eltakarják; igaz, azt nem veszik olyan rossz néven, ha a mór asszonyok keresztények előtt mutatkoznak, talán azért, mert a rabokat nem is veszik emberszámba.

Egy napon Halima asszony történetesen megpillantotta rabszolgáját, Mariót, és úgy megnézte, úgy szemügyre találta venni, hogy az ifjú képe a szívébe és emlékezetébe vésődött. Talán kevesellte hajlott korú férjura lagymatag öleléseit, ezért könnyűszerrel engedett buja kívánságának. Kiöntötte szívét Leonisának is, mert nagyon megszerette a lányt kellemes természete és okos magaviselete miatt; már azért is nagy tisztelettel bánt vele, mert a Nagyúrnak szánták. Elmondta neki: a kádi olyan daliás termetű, szemrevaló keresztény rabszolgát hozott a házhoz, hogy ő még soha életében nem látott annál szebb férfiembert; azt is mondják, a rab *csilibi*, vagyis előkelő ember, renegátjuknak, Mahmudnak szülőföldjéről származik, de ő nem tudja, hogyan adja értésére kívánságát úgy, hogy a keresztény meg ne vesse fölkínálkozásáért. Leonisa megkérdezte a rab nevét, és Halima azt felelte, Mariónak hívják.

- Ha odavaló nemes volna, én ismerném - válaszolta Leonisa. - De egész Trapaniban nincsen Mario nevű ember. Ám módold ki, asszonyom, hogy láthassam és szóljak vele, azután megmondom, kicsoda, és mit várhatsz tőle.

- Így leszen - mondotta Halima - pénteken, ha a kádi imádkozik a mecsetben, bevezetem ide Mariót, itt négyszemközt szólhatsz majd vele, és ha jónak látod, hogy kívánságomra célozz előtte, tedd meg a legjobb belátásod szerint.

Ezeket mondta Halima Leonisának, és még két óra sem telt belé, a kádi máris hívatta Mahmudot meg Mariót, és csakúgy, mint Halima Leonisa előtt, a szerelmes aggastyán sem kertelt, hanem kiöntötte szívét két rabszolgájának, tanácsukat kérte, mi módon tölthetné kedvét a keresztény lánnyal, de úgy, hogy meg ne sértse a Nagyurat, mert a lány a szultánt illeti. Azt is értésökre adta, inkább ezerszer meghal, de nem engedi át Leonisát a szultánnak.

A kegyes mór olyan buzgalommal ecsetelte szenvedélyét, hogy szolgálóinak szíve is tüzet fogott, bár ők éppenséggel másban sántikáltak.

Kisütötték, hogy Mario, mint Leonisa földije - ámbár Ricardo azt mondta, nem ismeri a leányt - megkörménykezi a rabnőt és tudomására hozza a kádi szándokát, ha pedig ily módon nem sikerül célt érniök, a kádi erőszakhoz folyamodik, mert a keresztény leány a hatalmában vagyon. Azután majd azt mondhatják, Leonisa meghalt, és akkor nem kell Konstantinápolyba küldeniök.

A kádi fölöttébb örvendett szolgálai tervének és az elképzelt boldogság örömeire tüstént szabadságot ígért Mahmudnak, sőt azt is megfogadta, halála után fele vagyonát Mahmudra hagyja. Mariónak is megígérte, ha vágya teljesül, visszaadja szabadságát, még pénzzel is ellátja, hogy gazdagon, tisztességben és elégedetten térjen vissza hazájába. Nem fukarkodott az ígéretekkel, de szolgálai is nyakra-főre hitegették, hogy lehozzák neki a csillagot is az égről; főleg Leoniséval kecsegtették, csak adjon alkalmat, hogy szólhassanak véle.

- Éntőlem Mario annyit beszélhet vele, amennyit csak akar - válaszolt a kádi - mert Halimát néhány napra elküldöm görög keresztény szüleihez, és megparancsolom a kapusnak, hogy amíg nőm oda lesz, engedje be Mariót a házba, ahányszor csak ő kívánja, és Leonisának is megmondom, amikor csak kedve tartja, nyugodtan szólhat honfitársával.

Ilyeténképpen megfordult Ricardo szerencséje, most már kedvező szél dagasztotta vitorláját, pedig a szélnek nem is volt tudomása Ricardo gazdáinak mesterkedéséről. Ám a hármas kupaktanács hiába főzte ki ezt a tervet, elsőnek mégis Halima látott a maga tervének meg-

valósításához; hiszen ő is asszony, tehát gyors elhatározású volt, és serényen munkához fogott, ha valamire kedve támadt. A kádi még aznap közölte Halimával, ha akar, ellátogathat szüleihez és ameddig óhajt, elidőzhet nálok. Ám az asszonyt olyan reménységgel kecsegtette Leonisa, hogy nemcsak szüleihez, hanem még Mohamed nemlétező paradicsomába menni is vonakodott volna. Ezért azt felelte az öregnek, egyelőre nem szándékozik látogatóba menni, ha kedve kerekedik, majd megmondja, de akkor a keresztény rabnőt is magával viszi.

- Azt már nem - válaszolt a kádi - nem illik, hogy a Nagyúrnak szánt ajándékot bárki is meglássa, de főképpen attól kell óvakodnunk, hogy a leány keresztényekkel érintkezzék, hiszen tudod, mihelyt a Nagyúr birtokába jut, szerájba zárják, és akár tetszik neki, akár nem, török nő lesz belőle.

- Ha velem jön - mondotta Halima - se baj, hogy szüleim házában lakik és szóba áll velök, hiszen én ugyancsak sokat érintkezem atyámékkal, de azért jó török asszony maradok. Azután meg legfőleg ha négy-öt napot akarok otthon tölteni, mert nagyon szeretlek és nem bírom ki hosszabb ideig, hogy téged ne lássalak.

A kádi nem akart vitába szállni, hogy gyanút ne ébresszen szándoka felől. Eközben eljött a péntek, és a kádi bement a mecsetbe, onnan pedig ki sem jöhetett vagy négy óra hosszat. Mihelyt Halima meglátta, hogy férje átlépte a küszöböt, magához hívatta Mariót; ám az udvari kapunál egy korzikai keresztény állott őrt és nem akarta beengedni az ifjút, amíg Halima ki nem kiáltott neki, hogy bocsássa be. Azután Mario belépett, de reszketett zavarában, mintha egész ellenséges csapattal kellene hadra kelnie.

Leonisa ugyanazt az öltözetet viselte, amiben a pasa sátorába lépett; a folyosóra vezető nagy márványlépcső lábánál üldögélt. Fejét jobb tenyerébe hajtotta, karját térdére támasztotta, szemé másfelé kalandozott, és Mario, amikor bement a kapun, hiába tartott a lány felé, Leonisa nem látta őt.

Ricardo belépett, tekintetét végigjártatta az egész házon, de mindenütt csak tespedt, néma csönd fogadta; végül Leonisa felé nézett. Abban a pillanatban annyi gondolat száguldott a szerelmes Ricardo fejében, hogy az ifjú egészen megzavarodott; följuggant, mert úgy látta, csak mintegy húsz lépés, avagy alig nagyobb távolság választja el örömétől, boldogságától. Eszébe jutott: ő maga fogoly, kincse pedig a más hatalmában vagy. Ily gondokat hánytorgatott magában, lassan lépkedett, félelem és riadtság, öröm és bánat, aggály és önuralom küszködött benne, míg a térség közepére nem ért, üdvének középpontjához. Leonisa egyszeriben arra fordult és Ricardo szemébe nézett; pillantásuk találkozott, de szívök érzelmei nem egyképpen fejeződtek ki. Ricardo megtorpant, lába földbe gyökerezett. Leonisa Mahmud elbeszélése nyomán halottnak hitte Ricardót és most, hogy váratlanul életben látta, eltelt félelemmel, csodálkozással; nem fordított hátat, nem vette le az ifjúról tekintetét, csak hátrált négy-öt lépcsőfokot, kebléből egy kis keresztet húzott elő, több ízben megcsókolta és számtalanszor keresztet vetett, mintha szellemet avagy más túlvilági lényt látna.

Ricardo fölocsúdott és Leonisa viselkedéséből megértette a lány félelmének igazi okát. Ezért így szólott hozzá:

- Ó, szép Leonisa! Fájlalom, hogy Mahmud valótlan hírt közölt halálomról, mert ha a hír igaz lett volna, most nem állnék ki akkora félelmet, nem töprengenék, vajon teljesen és sértetlenül megmaradt-e irántam tanúsított szüntelen közönyöd. Nyugodjál meg, hölgyem, szállj alá, és ha van bátorságod megtenni, amit sohasem tettél, hogy közelíts hozzám, jöjj ide és meglátod, Leonisa, nem vagyok én szellem, hanem Ricardo vagyok, és csakis tetőled függ minden boldogságom.

Leonisa ekkor szájára tette az ujját, és a jelből Ricardo megértette, hogy hallgasson el, avagy csöndesebben szóljon; némileg összeszedte bátorságát, közelebb ment Leonisához és akkor ezeket a szavakat hallotta:

- Halkan beszélj, Mario - úgy hiszem, ez most a neved - és csakis arról társalkodjunk, amit én mondok neked. Gondold meg, ha kihallgatnak bennönket, talán sohasem láthatjuk viszont egymást. Azt hiszem, úrnőnk, Halima hallgatózik. Ugyanis azt mondta, imád téged és engem tett meg vágyainak szószólójául. Ha viszonzni óhajtod szerelmét, igaz, lelkednek nem, de testednek javára szolgál. Máskülönb pedig színlelned kell, már csak az én kedvemért is, de a bevallott asszonyvágyságok egyébként is megérdemelnek ennyit.

Ricardo erre imigyen válaszolt:

- Szépséges Leonisa, sohasem gondoltam, el sem tudtam képzelni, hogy meg kell tagadnom valamely kérésedet, de most belátom, tévedtem. Talán oly ingatag az akarat? Tetszésünk szerint erre vagy arra irányíthatjuk? Illendő-e becsületes, igaz férfiemberhez, hogy ily komoly dologban alakoskodjék? Ha úgy véled, a kettő közül valamelyiket meg kell és meg lehet tennünk, tégy, ahogy tetszik, hiszen úrnője vagy akaratomnak. De tudom, ezzel is csalódást okozol nekem, hiszen sosem ismerted akaratomat, így nem is tudhatod helyesen irányítani. Ám ne mondd, hogy legelső parancsodat sem teljesítem, áthágom kötelességemet, amivel önmagamnak tartozom: teljesítem óhajodat, és amint mondom, hajlandóságot színlelek Halima iránt, ha jutalmul láthatlak téged. Találj ki valami kedvedre való választ, mert színlelt vonzalmam mostantól fogva igazolja és megerősíti válaszodat. Ennek fejében - mert úgy hiszem, többet akkor sem tehetnék érted, ha mint annyiszor ismét neked adnám szívemet - kérlek, röviden mondd el, mi módon szabadultál meg a kalózsok kezéből, és hogyan jutottál a zsidó birtokába, hogy áruba bocsásson.

- Viszontagságaim elbeszéléséhez hosszabb idő kellene - válaszolta Leonisa. - De valamelyest mégis teljesíteni akarom kívánságodat. Tudd meg hát, elválásunk után egy nappal a dühöngő orkán visszahajtotta Juszuf hajóját Pantanalea szigetéhez, és ott a ti gályátokat is viszontláttuk. Ám a miénk menthetetlenül a sziklának rohant. Gazdám látta, hogy közel a vég, ezért hamarjában kiürített két teli vizeshordót, jól befödte és egy kötéllal egymáshoz erősítette őket, engem pedig közéjük helyezett; azután levetkőzött, átölelt egy másik hordót, magát is átkötötte, majd a kötel másik végét az én hordóimra tekerte és elszántan a tengerbe ugrott, engem pedig maga után vonzott. Nekem nem volt bátorságom az ugráshoz, ezért egy másik török megragadott és Juszuf után dobott. Estemben elveszítettem öntudatomat és csak a parton tértem magamhoz két török karjaiban: arccal a föld felé fordítottak és rengeteg vizet öntöttek ki belőlem, mert jócskán ittam. Kábultan és rémülten nyitottam ki a szememet, hát Juszufot láttam magam mellett: feje szétroncsolódott, mert - amint később megtudtam - fejjel a szikláknak vágódott és szörnyethalt. A törökök azt is mondták, mire a kötélnél fogva partra vonszoltak, én is csaknem megfulladtam. Csak nyolcan menekültünk meg a szerencsétlen gályáról. Nyolc napig voltunk a szigeten, és a törökök olyan, vagy még nagyobb tisztelettel bántak velem, mintha a húguk lettem volna. Egy barlangban rejtőzködtünk, mert egy keresztény erősség van a szigeten, és a törökök féltek, hogy a keresztények alászállnak az erődből és fogságra vetik őket. A gálya rakományából némi átázott kétszersültet vetett partra a tenger, éjszakánként abból szedegettek és ily módon táplálkoztunk. A sors tetézte bajomat, mert úgy rendelte, hogy az erősség kapitány nélkül legyen; ugyanis néhány nappal azelőtt a parancsnok elhalálozott, és csupán húsz katona tartózkodott az erődben; ezt egy fiatal fiútól tudtuk meg, mert amikor az erődből lement a partra, hogy kagylót szedjen, a törökök elfogták. A nyolcadik napon egy mór gálya közeledett a partokhoz - ők *karamuzálnak* hívják az ilyen hajót - a törökök meglátták, előjöttek rejtekökből, jeleket adtak a partok mentén hajózó gályának, míg a hajósok föl nem ismerték, hogy törökök integetnek. A hajótöröttek elmesélték szerencsét-

lenségöket, a mórok pedig fölvtették őket gályájukra. A hajón egy dúsgazdag zsidó kereskedő is utazott, övé volt a hajó egész rakománya, vagy legalábbis nagy része. Ez a rakomány pedig posztóból, kelmefélékből és egyéb holmiból állott, ilyesmit szoktak a Berber-földről Keletre szállítani, és a zsidók általában ilyen árukkal kereskednek. A törökök ezen a hajón jutottak el Tripoliszba, engem pedig útközben eladtak a zsidónak; kétezer dublont adott értem. Jókora ár, de a zsidó nem titkolta: szerelmes belém, és ez a vonzalom bőkezűvé tette. Így hát a törökök Tripoliszban maradtak, a gálya pedig ismét útnak indult. A zsidó arcátlanul ostromolt, de én érdeme szerint viszonztam aljas vágyait. Végül belátta, semmi reménye, hogy megnyerjen magának, ezért elhatározta, az első kínálkozó alkalommal túlrad rajtam. Megtudta, hogy Ali meg Hasszán pasa itt tartózkodik a szigeten, és bár eredetileg Khiosz szigetén akarta áruba bocsátani portékáját, úgy gondolta, itt éppoly jól eladhatja. Ide jött hát és úgy számított, engem is elad az egyik pasának, és hogy nagyobb kedvök legyen a vásárhoz, ebbe a ruhába öltöztetett, amit most is rajtam látsz. Úgy hallottam, a kádi vásárolt meg, de csak azért, hogy ajándékba küldjön a szultánnak, félek is ettől nem kevésbé. Itt haláloz álhirét hallottam és mondhatom, elhiheted, gyászba borította szívemet; ám inkább irigyeltelek, mint sajnálalak, nem azért, mert károdát óhajtom - ha nem hajlom is a szerelemre, részvétlen és háládatlan sem vagyok - hanem azért, mert véget ért gyötrelmes életed.

- Jól mondanád, hölgyem - válaszolt Ricardo - örülnék a halálnak, ha meg nem fosztana engem a szerencsétől, hogy téged viszontlátlak. Mert most örvendhetek látásodnak, és ezt az üdvös pillanatot többre becsülöm, mint az örök boldogság kivételével bármi más boldogságot, amit csak életemben avagy halálomban óhajthatok magamnak. A kádi - a tiédnél nem kevésbé viszontagságos úton-módon jutottam kezébe - ugyanazt kívánja tőled, amit Halima éntőlem. Engem bízott meg, tolmácsoljam érzelmeit; elfogadtam a megbízást, de nem azért, hogy kedvére tegyek, hanem mert így kényelmesen szólhatok véled. Lásd, Leonisa, hová juttatott bennönket a balsors: ilyen kérést közvetítségemnek, pedig jól tudod, nem teljesíthetem; magam sem gondoltam, hogy ilyen vágyak szószólója leszek, noha életemet adnám, csak hoppon maradnának; pedig most már becsülöm az életet, mert nagy-nagy boldogságban vala részem: láthattalak téged.

- Nem tudom, mit válaszoljak - mondotta Leonisa - azt sem tudom, hogyan találjunk ki ebből az útvesztőből, ha már, amint mondod, szerencsétlenségünkre belegabalyodtunk. Csak azt mondhatom, minden eszközt meg kell ragadnunk, még a jellemünktől távol állót is, vagyis színlelnünk, alakoskodnunk kell; én majd úgy beszélek Halimával, hogy inkább bizakodjék, mintsem elcsüggedjen. Te is mondhatod a kádinak, amit csak jónak látsz, csak becsületemet veszélybe ne sodord, a kádit pedig jó reménnyel kecsesgtesd. Ha én rád bízom becsületemet, nyugodt lehetsz, én is híven, sértetlenül megőrzöm a tiédet, ha sok-sok szenvedésem és viszontagságom kételyt támaszt is efelől. Könnyű lesz szólnunk egymással, és én vajmi nagy örömmel beszélgetek véled, de csakis úgy, ha soha semmiképpen említést nem teszel rég megvallott szerelmedről, mert mihelyt erre célzasz, azonnal faképnél hagylak; nem akarom, hogy azt higgyed, állhatatlan vagyok, és ha a szabad életben vonakodtam valamitől, a rabság majd engedékenységre bírhat. Az ég segedelmével olyan akarok lenni, mint az arany; az is, minél jobban izzítják, annál tisztább, mocsoktalanabb lesz. Elégedj meg annyival, nincs ellemre, ha látalak, nem úgy mint régen. Mert tudd meg, Ricardo, mindig faragatlannak, nyeglének tartottalak, és úgy véltem, túlságosan sokra becsüled tenmagadat. Azt is megvallom, tévedtem, és most tapasztalataim talán fölfedik előttem az igazságot, lehull a hályog szememről, és ha tisztán látok, már nemcsak hajthatatlan, hanem emberségesebb is leszek. Most menj, Isten vezéreljen, félek, Halima kihallgatott bennönket; ugyanis valamelyest érti a keresztény beszédet, vagy legalábbis az errefelé használatos zagyva nyelvet.

- Jól mondod, señora - válaszolt Ricardo - és végtelenül hálás vagyok, hogy ily világosan beszéltél; ennek éppen úgy örülök, mint a kegynek, hogy láthatlak téged. Amint mondod,

talán a tapasztalat megmutatja, milyen nyílt és szerény természetű vagyok, kiváltképpen irántad való szerelmemben, és ha nem állítasz is korlátot, tilalomfát élém, olyan tisztességgel viselkedem, hogy nagyobbat nem is kívánhatsz. Legyél nyugodt, majd hitegetem a kádit, tégy te is hasonlóképpen Halimával, és gondold meg, señora, mióta megláttalak, föltámadt bennem a reménység: hamarosan elnyerjük az óhajtott szabadságot. Isten veled, máskor majd elbeszélem: mióta elváltam, jobban mondvá elválasztottak tőled, minő viszontagságos utakon vezetett ide a végzet.

Azután elbúcsúztak; Leonisa örült Ricardo egyenességének, az ifjú pedig szerfölött boldog volt, mert már nyájas szavakat is hallott Leonisa ajkáról.

Halima bezárkózott szobájába és imádkozott Mohamedhez, bárcsak Leonisa kedvező hírekkel térne vissza küldetéséből. A kádi a mecsetben időzött és felesége vágyaiért hasonlókkal fizetett; máris repesve csüggött a válaszon. Remélte, nemhiába bízta meg szolgáját, hogy beszéljen Leonisával, sőt elrendelte, Mahmud akkor is tegye lehetővé ezt a találkozást, ha Halima otthon tartózkodnék.

Leonisa szította Halima rút vágyát és buja gerjedelmét, jó reménységgel biztatta, hogy Mario mindent megtesz, ami tőle telik, ám két hónapig várniok kell, míg teljesítheti Halima kívánságát - bár Mario még a hölgynél is sokkal jobban óhajtja, hogy Halimának szolgálatára legyen - ezt az időt és haladékot pedig azért kéri, mert bizonyos imádságokat ajánlott föl Istennek, hogy az Úr szabadítsa meg őt a rabságból. Halima örömmel hallgatta imádott Mariója üzenetét, hitelt adott kifogásának, és elhatározta, ha Mario teljesíti kívánságát, ő a fogadalom letelte előtt is szabaduláshoz segíti az ifjút. Ezért Leonisa útján megkérte, ne habozzék, rövidítse meg a várakozást, mert ő megadja, bármit kér a kádi váltságdíj fejében.

Ricardo is válaszolni akart gazdájának, ám előbb megbeszélte Mahmuddal, mit is feleljen neki; kettesben kisütötték, hogy a kádit semmi jóval nem biztatja, sőt azt tanácsolja, mihelyt teheti, minél előbb vigye Konstantinápolyba Leonisát és majd az úton vagy lassanként, vagy erőszakkal elérheti célját: hogy a szultánnak szánt leány zaklatása miatt pórul ne járjanak, jó lenne valami más rabnőt is vásárolniok; útközben úgy színlelnék, avagy elhitetnék, hogy Leonisa beteg lett, majd egyszer éjnek idején az újonnan vásárolt keresztény leányt a tengerbe dobnák, s azután azt mondanák, a Nagyúr rabnője, Leonisa halt meg. Ezt pedig úgy is meg lehetne tenni és meg is tennék, hogy sohse derüljön ki az igazság, a kádinak ne gyűljék meg a baja az udvarnál, de célját mégis elérje. Később pedig majd további szórakozására is megfelelő és hasznos tervet készítenek.

Szegény feje, az öreg kádi úgy elvakult, hogy mondhattak volna neki még akár ezernyi badarságot, ha reményét táplálják, mindet el is hiszi, mert úgy vélte, akármit hall, javára szolgál és sikert, szerencsét ígér. Így is lett volna, ha a két tanácsadó nem főzi ki azt a tervet, hogy a gályát hatalmába keríti, a kádit pedig elteszi láb alól jutalmul balga szándokáért. De a kádi más bajtól is tartott, sőt úgy gondolta, ennél nagyobb baj nem is érheti a vállalkozásban. Eszébe jutott: felesége, Halima nem engedi el Konstantinápolyba, hacsak maga is férjével nem mehet. Ám aggodalma hamarosan eloszlott, és kijelentette, nem kell keresztény leányt vásárolniok, hogy meghaljon Leonisa helyett, jó lesz erre a célra Halima is, mert ő bizony jobban szeretne megszabadulni nejétől, mint magától a haláltól. Amilyen könnyen született ez a terv, éppoly könnyen született meg Mahmud és Ricardo hozzájárulása is. Ebben meg is állapodtak, és a kádi még aznap tudatta Halimával, hogy a keresztény leánnyal Konstantinápolyba akar utazni a Nagyúrhoz és a szultán kegyességétől azt várja, hogy megteszi őt kairói avagy konstantinápolyi főkádinak. Halima azt válaszolta, helyesli férje elhatározását; ugyanis azt hitte, Mario otthon marad. Ám a kádi közölte, hogy Mariót meg Mahmudot is magával kell vinnie, s ekkor az asszonyosság köpönyeget fordított: ha előbb rábeszélte, most inkább lebeszélte, mégpedig a legmeggyőzőbb érvekkel, amiket csak vágyai az ajakára adtak.

Végezetül kikötötte, ha őt magával nem viszi, az öreg sem mehet sehová. A kádi örömet beleegyezett az asszony kívánságába, remélte, csakhamar lerázhatja nyakáról ezt a nehéz koloncot.

Ezalatt Hasszán pasa sem nyugodott, folyvást zaklatta a kádit, adja már neki azt a rabszolgalányt, aranyhegyeket ígért, sőt még Ricardót is ingyen engedte át a kádinak - pedig az ifjú váltságdíját kétezer aranytallérra becsülte - és éppoly buzgón szorgalmazta Leonisa dolgát, amily serényen a kádi kitervelte, hogy a lánynak halálhírét költik, ha érte küld a szultán. A sok ajándéknak, ígéretnek nem lett semmi foganatja, csak siettette a kádi utazását. Sarkallta a vágy, Hasszán meg követelőzött, sőt még Halima is nógatta - mert az asszony hiú reményeket táplált, légvárakat épített - ezért a kádi húsz nap alatt fölszerelt egy tizenöt pados brigantint, ellátta jó hajósokkal, mórokat meg néhány görög keresztényt fogadott és minden vagyonát a hajóra hordta; Halima csakis apróságokat hagyott odahaza és kérte férjét, engedje meg, hogy szüleit is magával vihesse Konstantinápolyba. Az asszonynak ugyanaz volt a terve, mint Mahmudnak: össze akart játszani a renegáttal meg Ricardóval, hogy kerítsék hatalmukba a hajót. De nem akarta beavatni őket, amíg hajóra nem szállottak. Úgy számított, keresztény földre mennek, visszatér a keresztény hitre és nőül megy Ricardóhoz; tömérdek kincset vitt magával, és ha ráadásul keresztény hitre is tér, bizton hihette, Ricardónak nem lesz ellene kifogása.

Eközben Ricardo ismét szólott Leonisával és egész tervét a lány tudomására hozta, Leonisa pedig a kádi feleségének tervéről tájékoztatta, mert Halima a rabnőjét is beavatta. Titkaikat egymásra bízták, majd Istennek ajánlották magukat és várták az indulás napját.

Azon a napon pedig Hasszán egész a tengerpartig kíserte őket minden katonájával, meg sem moccant, amíg el nem vitorláztak, sőt még azután sem vette le szemét a brigantinról, míg a hajót el nem nyelte a messzeség. A szerelmes mór nagyokat sóhajtott, és úgy tetszett, sóhajainak fuvallata még gyorsabban röpíti a vitorlákat, pedig a hajó a pasa kitépett szívét is magával vitte. Ám Hasszánt hosszú-hosszú ideje nem hagyta nyugton a szerelem, folyvást azon töprengett, mitévő legyen, hogy el ne epossze a vágyakozás; hosszas tanakodásának erős elhatározás lett az eredménye, és most tüstént megvalósította kieszt tervét. Egy másik kikötőben fölszerelt egy tizenhét pados gályát, megrakta ötven katonával - barátja és ismerőse volt mindahány, sok ajándékkal, ígérettel kenyerezte le őket - parancsot adott nekik, kerekedjenek föl, foglalják el a kádi hajóját, minden vagyonával egyetemben és Leonisa, a rabszolgalány kivételével meszárolják le a hajó minden utasát, mert ő a lányt többre becsüli a brigantin minden kincsénél és csakis Leonisát akarja zsákmányul ejteni. Azt is elrendelte, süllyesszék el a hajót, hogy pusztulásának körülményeiről semmi nyom ne maradjon. A fosztogatás reménye szárnyakat adott a martalócoknak, szívökbe bátorságot öntött, habár látták: a brigantinon nem találnak valami nagy ellenállásra, hiszen a hajó utasai fegyvertelenek és nem is sejtik, mi készül ellenük.

Két napja vitorlázott már a brigantin, de a kádi ezt is két évszázadnak érezte; ugyanis már az első napon meg akarta valósítani tervét, ám szolgálai azt tanácsolták, előbb színlelniük kell, mert ha Leonisa beteg, hihetőbb lesz a halála; ehhez azonban az kell, hogy a lány néhány napig gyöngélkedjék. A kádi gyorsan végére akart járni a dolognak, úgy gondolta, elég, ha csak annyit mondanak, Leonisa hirtelen halt meg, azután Halimát a tengerbe vetik, és ő rögtön csillapíthatja vágyát, mert szívét már-már elemésztette a szerelem lángja. De végül mégiscsak engednie kellett két szolgája tanácsának.

Időközben Halima is közölte szándékát Mahmuddal meg Ricardóval, és ők akkor akarták megvalósítani tervét, ha elhagyják Alexandria forgalmas vizeit, avagy ha beérnek Anatólia zezugos szigeterődei közé. Ám a kádi annyira sürgette őket, hogy elhatározták, az első kínálkozó alkalommal munkához látnak. Egy napon - már hatodik napja hajóztak - a kádi meg-

elégelte Leonisa színlelt betegségét, unszolta szolgálait, másnap végezzenek Halimával, takarják le szemfedővel, dobják a tengerbe és hirdessék ki: meghalt a Nagyúr háremhölgye.

Hát újból megvirradt; Mahmud meg Ricardo úgy számított, ezen a napon vagy teljesül a vágyuk, vagy üt az utolsó órájuk, ám egyszer csak észrevették, hogy egy vitorlás és evezős gálya üldözi őket. Keresztény kalóztól féltek, mert azoktól sok jót senki sem várhat; ha csakugyan keresztény tengeri rablók közelednek, a mórokat fogságra vetik, a keresztényeket pedig, noha szabadon bocsátják, egyben ki is fosztják mindenökből. De Mahmud meg Ricardo azzal is beérte volna, ha Leonisával együtt visszanyeri szabadságát. Így képzelődtek, de mégis tartottak a kalóznépség garázdálkodásától, mert ha valaki efféle útonállásra adja fejét, lehet bármi nemzetbeli, állhat bármi törvény alatt, mégis mindig kegyetlen a szíve, garázda a természete. Kezők tovább markolta az evezőt, de védelemre készülődtek és amit tudtak, mindent megtettek. Ám néhány óra múltán látták, utolérlik őket, úgyhogy két óra sem telt belé, a támadók ágyúlövésnyire jutottak hozzájuk. Ennek láttán Ricardóék eldobták az evezőt, bevonták a vitorlákat, fegyvert ragadtak és elszántan várakoztak, bár a kádi azt mondta, mitől se féljenek, mert az török gálya, és semmi kárt sem teszen bennök. Azután parancsot adott, húzzák föl a fehér békezászlót jól láthatóan a hajótat ormára, pedig az elvakult és kapzsi támadók már dühödten készülődtek a gyatrán védett brigantin megtámadására. Ekkor Mahmud félrenézett és látta, hogy nyugot felől gálya közeledik - húszpadosra becsülte - és fölhívta rá a kádi figyelmét; néhány keresztény evezős azt mondta, keresztény hajó tűnt föl. Ettől még nagyobb zavar és ijedtség lett úrrá rajtok, rettegtek és tanácstalanságukban nem tudták, mitévők legyenek, riadtan várták, mit küld rájuk Isten. A kádi úgy megszeppent, hogy azt hiszem, ebben a pillanatban minden remélt élvezetéről lemondott volna, csak Nicosiába visszakerüljön. Ám csakhamar kizökkent kétségeiből, mert az első gálya vad hévvel megtámadta és kis híján elsüllyesztette hajójukat. A kádi rögtön észrevette, hogy támadói nicosiai katonák, átlátott a szitán, azt hitte, itt a vég, ütött az utolsó órája; ha a katonák nem inkább fosztogatással, hanem öldökléssel foglalkoznak, nem is marad ott teremtet lélek életben. Ám épp amikor javában és nekivadulva garázdálkodtak, egy török elkiáltotta magát:

- Fegyverre, katonák, keresztény hajó ütött rajtunk!

Így is volt, mert a kádi brigantinjáról fölfedezett gálya keresztény zászlókat és jelzéseket viselt és teljes erővel nekirontott Hasszán hajójának; de összecsapás előtt valaki török nyelven megkérdezte a hajó orráról, hogy miféle gálya az. Azt a választ kapta, Hasszán pasának, Ciprus helytartójának hajója.

- Hogy lehet az? - kérdezte ismét a török. - Muzulmánok vagytok, mégis megtámadjátok és kiraboljátok ezt a hajót? Pedig úgy tudjuk, a nicosiai kádi utazik rajta!

Erre azt válaszolták, ők csak annyit tudnak, mit parancsolt nekik a pasa, és ők mint Hasszán engedelmes katonái, teljesítették urok parancsát. A keresztény jelzésű hajó kapitánya most már eleget tudott; nem támadta meg Hasszán gályáját, hanem a kádi hajója ellen fordult, első sortüzével több mint tíz törököt leterített rajta, majd elszántan és gyorsan megrohanta. Ám katonái alig tették lábukat a fedélzetre, a kádi tüstént észrevette, hogy támadója nem keresztény, hanem Ali pasa, Leonisa szerelmese. Ali ugyanolyan tervet főzött ki, mint Hasszán, hasonló céllal leste a kádi hajóját, és hogy föl ne ismerjék, keresztény ruhába bújtatta katonáit, remélte, ilyen csellel palástolhatja a nőrablást.

A kádi ismerte a szeretők galád szándokát, fennhangon szapulta aljasságukat, mondván:

- Mi ez, te álnok Ali pasa? Muzulmán, vagyis török vagy, hogyan törhetsz hát reám mint valami keresztény? Hát ti, Hasszán áruló katonái, miféle ördög sarkallt benneteket ekkora gazságra? Hogyan ronthattok természetes uratok ellen, hogy a bujtogatónak buja vágyát kielégítsétek?

Ezekre a szavakra megállott a fegyver a katonák kezében, a törökök összenéztek és egymásra ismertek, hiszen mindnyájan ugyanannak a kapitánynak katonái voltak, közös zászló alatt hadakoztak; a kádi szemrehányása meg tulajdon gaztettök szöveget ütött fejükbe, kardjok éle kicsorbult és harci hevük alábbhagyott. De Ali nem látott, nem hallott semmit, megrohanta a kádit és kardjával akkorát vágott rá, hogy a kádi feje bizonynyal kettéhasad, ha nincsen vagy száz rőfnyi vászon rágöngyölve; azonban az ütés így is ledöntötte lábáról a hajópadok közé.

- Ó, te irgalmatlan renegát - kiáltotta estében a kádi - isteni prófétám ellensége! Lehetséges, hogy senki sem torolja meg aljasságodat és határtalan szemtelenségedet? Te gyalázatos, hogyan merésztél kezet és fegyvert emelni a kádira, Mohamed szolgájára?

Ezek a szavak tetézték az előbbieket hatását, kiváltképpen Hasszán katonái között. A félelem is tüzelte őket, hogy Ali emberei elütik kezökről a zsákmányt - pedig már a markukban érezték - ezért elhatározták, mindent kockára tesznek: előbb csak egy kezdte, de azután mind nekiesett Ali katonáinak oly sebesen, bátran és ádázul, hogy hamarosan helybenhagyták ellenfeleiket: bár Ali csapata sokkal nagyobb volt, mint Hasszáné, alig maradt belőle néhány martalóc. De a maradék összeszedte magát, bosszút állott az elesett bajtársakért, és Hasszán embereiből csupán négyet hagyott életben, azok is csúnyán megsebesültek.

Mahmud meg Ricardo a hajó orrában csak bámulta a viaskodást, időnként kidugták fejüket a hajószobából, figyelték, mire válik ez a lármás, nagy csetepaté; látták, alig lézeng már egy-két török, azok is súlyos sebesültek, így azt gondolták, könnyűszerrel végezhetnek valamennyiükkel. Mahmud előszólitotta Halima két unokaöccsét - mert a kádi felesége őket is magával vitte, hogy segítsenek a zendülésben - azután Halima atyjával egyetemben kardot szereztek a holtaktól, és „Szabadság! Szabadság!” kiáltással kiugrottak a fedélközre. A derék görögök, a keresztény hajósok is segítségükre siettek és így könnyen felkoncolták a törököt, ők maguk pedig egy karcolást sem szenvedtek. Azután általmentek Ali őrizetlen hajójára és játsszi könnyedséggel mindenestül hatalmukba kerítették. A második összecsapásban Ali már az elsők között elesett, mert egy török bosszút akart állni a kádi sérelméért és lekasabolta a pasát. Azután Ricardo tanácsára nekiláttak, hogy Hasszán hajójáról meg a magukéről is minden értékes holmit átszállítsanak Ali gályájára, mert az jókora hajó volt, mindenféle terhet elbírt, minden utat kiállott. A keresztény evezősök is örültek visszanyert szabadságuknak - Ricardo sok mindent szét is osztott közöttük - ezért elvállalták, hogy a hajóval Trapaniba eveznek, avagy ha kell, a világ végére is. Mahmud meg Ricardo ugyancsak örvendett a szerencsés fejleményeknek, és ekkor a mór Halima elé álltak, közölték vele, ha vissza akar térni Ciprus szigetére, saját hajóját felszerelik derék görög hajósokkal, sőt a hajó kincseinek felét is neki adják; ám ő a sok viszontagság közepette még mindig gyöngéden szerette Ricardót, ezért azt válaszolta, velök megy keresztény földre; ennek meg Halima szüléi örültek ám szerfölött.

A kádit ápolgatták, ahogy tudták, és amikor magához tért, neki is megmondták, válasszon két lehetőség között: vagy vitesse magát keresztény földre, vagy saját hajóján menjen vissza Nicosiába. Azt felelte, ha már ide juttatta a sorsa, köszöni, hogy szabadon bocsátják, mert Konstantinápolyba akar utazni és panaszt kíván tenni a Nagyúrnál a Hasszántól meg Alitól elszenvedett sérelem miatt, hanem amikor megtudta: Halima elhagyja és keresztény hitre akar térni, csaknem megtébolult. Végül is felszerelték hajóját, ellátták mindenféle szükséges útravalóval, sőt a pénzéből is visszaadtak neki néhány zecchinót. Elhatározta, visszatér Nicosiába, de vitorlabontás előtt búcsúzóul azt kérte, ölelje meg őt Leonisa, mert ez a kegy, ez a szívesség feledteti minden gondját-baját. Mindnyájan kérlelték Leonisát, legyen kedves az epekedő aggastyánhoz, hiszen ettől semmi bántódás nem éri mocsoktalan női tisztességét. Leonisa hajtott is szavokra és a kérésre kezével illette az öreg fejét, mert a kádi azt remélte, így meggyógyul a sérülése. Leonisa teljesítette minden kívánságát.

Ennek utána Hasszán hajóját meglékeltek; majd mivel kedvező, friss keleti szél fújt, szinte hívogatta a vitorlákat, a hajósok kibontották a vásznat és néhány óra alatt elvesztették szemök elől a kádi hajóját; az öreg pedig könnyes szemmel bámulta, hogyan ragadják tova örömét, vagyonát, lelkét, feleségét a szelek.

De Ricardót meg Mahmudot egész más gondolatok töltötték el a hajóúton. Így hát nem is akartak sehol partra szállni, csak távolról nézték a hatalmas alexandriai öblöt, nem vonták be a vitorlákat, még evezőkre sem volt szükségük, és így érték el Korfu megerősített szigetét; ott vizet vettek föl, majd megállás nélkül elhaladtak a hírhedt epiruszi szirtek szomszédságában és másnap fölfedezték a távolban Paquinót, a termékeny Tinacria hegyfokát; elröpültek mellette, majd Málta jeles szigete mellett is, mert a derék hajó szinte szárnyakat kapott. Végül Máltát elhagyva négy nap múlva fölfedezték Lampadosát, meg azt a másik szigetet, hajótörésük színhelyét; ennek láttán Leonisa megremegett, mert eszébe jutott, milyen veszedelemben forgott itt valamikor. Másnap megpillantották szeretett és hön óhajtott hazájokat. Szívökbe új vidámság költözött, lelkök új örömtől repesett, mert az életben aligha érheti nagyobb öröm az embert, mintha hosszú rabság után épségben, egészségben megtér hazájába; ehhez csak az fogható, ha diadalt aratunk ellenségeink fölött. A gályán találtak egy ládát, teli volt különböző színű selyemlobogókkal, zászlócskákkal, és Ricardo földíszította velök a hajót. Valamivel napkelte után már alig egy mérföldnyire voltak a várostól, fölváltva eveztek, időnként kiáltottak is egyet és így értek be a kikötőbe; egy pillanat alatt hatalmas tömeg verődött össze a lakosságból: látták, milyen kényelmesen úszik a part felé az a díszes hajó, ezért a városból mindenki a tengerpartra tódult.

Ezenközben Ricardo kérve kérte Leonisát, ékesítse föl magát és öltözzék úgy, ahogy a pasák sátorába lépett, mert ő ártatlan tréfát akar űzni Leonisa szüleivel. A lány így is tett: díszre díszte, gyöngyre gyöngyöt, szépségre szépséget halmozott - mert az öröm a szépséget is növelni szokta - és úgy kiöltözött, hogy ismét bámulatot, csodálatot keltett. Hasonlóképpen Ricardo is török ruhát vett magára Mahmuddal meg a többi keresztény evezőssel együtt, mert az elesett törökök ruháiból mindnyájoknak jutott.

Reggel nyolc óra körül érhetek a kikötőbe; mintha a derült, tiszta nap is ezt a vidám bevonulást figyelte, szemlélte volna. A kikötő bejárata előtt Ricardo elsüttette a gálya ütegeit, egy földélteti ágyút meg két falkonyt; a városból ugyanannyi lövéssel válaszoltak. Az egész lakosság izgatottan várta a furcsa hajó kikötését; hanem amikor közelebb ért, meglátták, hogy török hajó - ugyanis kivehették az álmórok fehér turbánját; - ettől aztán ugyancsak megijedtek, cselt gyanítottak, ezért fegyvert ragadtak, a város egész helyőrsége a kikötőbe özönlött és a parton végig lovasok portyáztak; a hajósok mindezt nagy örömmel látták, lassacskán mind közelebb kerültek, végül a kikötőben a part mellett horgonyt vetettek; partra lökték a hajóhidat, egyszerre elengedték az evezőrudat és libasorban, mintha körmenetben haladnának, szárazra léptek. Könnyeztek örömükben, nem is egyszer, hanem sokszor megcsókolták a földet, és ebből mindenki világosan láthatta, hogy a hajósok keresztények és zendüléssel kerítették hatalmukba a gályát. Mindnyájok mögött Halima atyja, anyja meg két unokatestvére szállott partra, amint mondtuk, török viseletben; leghátul a gyönyörű Leonisa zárta be a sort, arcát karmazsin fátyol borította. Ricardo és Mahmud közrefogta a lányt, és ez a látvány az egész báméskodó sokaság figyelmét magára vonta. Partra léptek és úgy tettek, mint a többiek: leborultak és megcsókolták a földet.

Eközben hozzájuk lépett a város kapitánya és kormányzója, mert jól látta rajtuk, hogy ők a csapat vezetői; alig jutott közelükbe, megismerte Ricardót, kitárt karral és a legnagyobb öröm jeleivel sietett, hogy megölelje. A kormányzóval többen is kivonultak, Cornelio meg az édesatyja, Leonisa szülei és egész atyafisága meg Ricardo rokonsága, mert valamennyien tekintélyes polgárai voltak a városnak. Ricardo megölelte a kormányzót és válaszolt a jókívánsá-

gokra. Corneliót karonfogta - a ficsúr elsápadt és majdnem reszketett ijedtében, amikor megismerte Ricardót és látta, hogy karon is fogja - de Leonisa kezét sem engedte el, majd így szólott:

- Uraim, ha megengedik, megkérem kegyelmeteket, mielőtt a városba megyünk és a templomban illőképpen hálát adunk a Mi Urunknak, hogy oly kegyelmes volt hozzánk balsorsunkban, hallgassanak meg engem, mert mondani akarok valamit.

A kormányzó azt felelte, mondja csak bátran, mindannyian örömet és csöndben hallgatják. Az előkelőségek nagy része tüstént Ricardo köré sereglett, ő pedig kissé megemelte hangját és imigyen szólott:

- Nyilván mindnyájan jól emlékeznek még, uraim, minő csapás ért engem néhány hónappal ezelőtt a Sópárolók ligetében, amikor Leonisa fogságba esett. Bizony az sem feledték, hogyan buzgólkodtam kiszabadítása érdekében, hiszen a magam szabadságával nem törődtem, csak az ő kiváltására ajánlottam föl minden vagyonomat, noha ez a látszólagos önzetlenség aligha válhat és ne is váljék dicséretemre, mert áldozatomat lelkem megváltásáért hoztam. Mi történt azóta kettőnkkel, ennek elmondására több idő, más alkalom, több érkezés és más nyelv kellene, nem olyan zavart, mint az enyém. Most annyi is elég: számos és csodálatra méltó esemény után, amikor már ezerszer is elvesztettük a reményt, hogy gyógyírt lelünk viszontagságainkra, az irgalmas ég, bár semminemű érdemmel nem dicsekedhettünk, visszavezérelt minket szeretett hazánkba, eltöltött bennönket örömmel és elhalmozott gazdagsággal. De az én páratlan örömet nem a kincs, nem is visszanyert szabadságom okozza, hanem az a tudat, hogy örül nyilván eme hölgy is - békében, háborúban édes ellenfelem - örül szabadságának, meg annak is, hogy itt látja szemefényét. Osztozom nyomorúságom egykori társainak általános örömeiben is. Bár a sorscsapások, szomorú események más belátásra szokták bírni az embert és meghajlítják a büszke lelket, az én jóreménységemnek hóhéra mit sem változott; mert el sem lehet mondani, mily bátran és sértetlenül vészelt át a sorscsapások okozta hajótörést meg az én heves, ámbár tisztességes tolakodásomat: ebből világosan kitetszik, ha valaki netán megátalkodik valaminő elvében, attól semmi sors alatt nem tágit. Mindezzel végül is azt akarom mondani, vagyonomat ajánlottam e hölgynek váltságdíjul és szerelmes szívemet kínáltam neki. Fáradoztam kiszabadításáért, életemet többször kockáztattam az ő meneküléséért, mint az enyémet. Mindez más, hálásabb lényre talán nem csekély kötelmeket róna, de én nem akarom, hogy ő úgy érezze, kötve a keze. Itt ez az ifjú, csak azt óhajtom, öneki legyél adója!

Ezeket mondván Ricardo fölemelte kezét és illedelmes mozdulattal levette a fátyolt Leonisa arcáról - mintha foszló felhő mögül a nap gyönyörű fényessége bukkant volna elő - majd imigyen folytatta:

- Lásd, ó, Cornelio, íme neked adom ezt a kincset, becsüld jobban, mint bármi becsültnivalót! És te, szép Leonisa, lásd, íme átadlak ennek az ifúnak, hiszen mindig csak őrá gondoltál. Ezt már bezzeg tarthatják önzetlenségnek, ehhez képest mit se számít, ha odaadtam volna vagyonom, életem és becsületem. Fogadd el őt, ó, szerencsés ifjú, fogadd el őt, és ha értelmed fölfoghatja, mily becses kincs birtokába jutottál, gondold csak meg, te vagy a legboldogabb a földön. Az ég mindannyiúnknak gazdagságot adott, de én Leonisával együtt a nekem járó részről is lemondok javadra, úgy hiszem, az is megér jó harmincezer aranytallért. Örvendj mindennek kedved szerint, szabadon, nyugodtan és háborítatlanul. Adja az ég, hogy boldogan élj hosszú éveken át! Én meg, boldogtalan, Leonisa nélkül maradok, így örömet vállalom a szegénységet; ha nem az enyém Leonisa, úgyis csak teher nekem az élet.

Azután elhallgatott, mintha nyelve leragadt volna. De mindenkit megelőzve, hamarosan ismét megszólalt:

- Uram Isten, hogy megzavarják az ember eszét a sanyarú viszontagságok! Én, uraim, nagy jószándékomban azt se néztem, mit beszélek. Pedig a máséból senki sem jótékonykodhat. Mi jogon adhatom én másnak Leonisát? Hogyan mondhatok le valakiről, ha távolról sem az enyém? Leonisa a maga ura, úgyannyira, hogy szüleit kivéve - Isten tartsa meg őket sok-sok évig boldogságban - senki sem korlátozhatja akaratát. Ha nemes érzésű hölgy léte az azt gondolná, tartozik nekem valamivel, föloldom, eltörölöm és semmisnek nyilvánítom kötelmeit. Így előbbi szavaimat megmásítom, Cornelióknak semmit sem adok, hiszen nem is adhatok. Csak vagyonomat ajánlom föl újból Leonisának, ám ezért sem várok más jutalmat, csak hogy ne kételkedjék szándékaim tisztaságában, higgye el, sosem törekedtem más célra, csak ami méltó az ő páratlan tisztességéhez, sok-sok erényéhez és határtalan szépségéhez.

Ekkor Ricardo elhallgatott, Leonisa pedig így válaszolt:

- Ó, Ricardo, ha úgy hiszed, valaminő kegyben is részesítettem Corneliót, amikor szerelmesen és féltékenyen jártál utánam, hidd el, nem vétettem a tisztesség ellen, csak szüleim akaratából és parancsára tettem, mert ők szerették volna, ha Cornelio lesz a férjem, ezért engedtek szigorukból. Ha ez megnyugvásodra szolgál, nyilván a tisztességem és erényem körül szerzett tapasztalataid is kielégítőek voltak. Ezt azért mondom, Ricardo, hogy értésedre adjam, mindig a magam ura voltam, senkinek nem engedelmeskedtem, csak szüleimnek; most is illő alázattal kérem őket, adjanak nekem szabad kezet, hadd rendelkezzem akaratommal, ha már a te hősiességed és önzetlenséged rám bízta a választást.

Szülei azt mondták, tegyen belátása szerint, bíznak éles ítéletében, hogy akaratát mindig becsületének és önmagának javára gyakorolja.

- Nos, engedelmeikkel azt kívánom - folytatta az okos Leonisa - ne vessék szememre, ha levelem tartózkodásomat, hogy hálátlannak ne mutakozzam. Így hát, ó, derék Ricardo, ha akaratom eddig tartózkodó, tétova és tanácstalan volt is, most téged választalak; hadd tudják meg az emberek, nem minden hölgy háládatlan, legalábbis én hálás akarok lenni. Tiéd vagyok, Ricardo, és tiéd leszek mindhalálig - ha valami jobb belátás rá nem bír téged, hogy megtagadd tőlem kezedet - mert ezennel férjemül kérlek.

Ricardo csaknem eszét vesztette ezektől a szavaktól, nem tudta, de nem is tudhatta, mit válaszoljon Leonisának, csak térdre borult előtte, erőszakkal megragadta, számtalanszor megcsókolta kezét és gyöngéd, szerelmes könnyeivel öntözte. Cornelio is sírt bánatában, Leonisa szülei meg a boldogságtól, a környülállók pedig mind könnyekre fakadtak a csodálkozástól meg az örömtől. A város püspöke, vagyis érseke is jelen volt, hozzájárult frigyökhöz, áldását adta rájuk, majd a templomba vezette és nyomban megeskette őket.

Örömben úszott az egész város, és erről számtalan lampion tanúskodott akkor éjjel; sőt Ricardo meg Leonisa rokonsága még azután is több napon át sok játékos mulatságot rendezett. Mahmud és Halima visszatért az egyházba. Halima belátta, vágya nem teljesülhet, nem lehet Ricardo felesége, ezért azzal is beérte, hogy Mahmudhoz ment nőül. A bőkezű Ricardo a zsákmány ötöt illető részéből annyit adott Halima szüleinek és unokatestvéreinek, hogy ők is gondtalanul élhessenek.

Egyszóval mindnyájan boldogan, szabadon és elégedetten éltek, Ricardo híre túlszárnyalt Szicília határain, az „önzetlen szerető” névvel együtt elterjedt egész Itáliában meg sok más földön is, és mindmáig fennmaradt Leonisa számos gyermekében. Leonisa pedig az okosságának, tisztességnek, erénynek és szépségnek ritka példaképe lett.

(Benyhe János fordítása)

RINCONETE ÉS CORTADILLO

A Kis Malom fogadót a Kasztíliaiból Andalúziába vezető út mentén találjuk, a híres alcudiai síkság végében. Történt egyszer egy meleg nyári napon, hogy két tizennégy-tizenöt éves gyerkőc akadt össze a fogadóban. Egyikük se múlt még tizenhét esztendő; a szemrevaló, de fölöttébb toprongyos, ágrólszakadt suhancokról foszlányokban lógott a ruha; köpenyük nem volt, gyolcsnadrágot viseltek, harisnya híján kilátszott csupasz bőrük. Igaz, cipőjük kárpótolta őket: egyikük ütött-kopott saruban járt; a másikuk lyuk-hátán-lyuk lábbelijének már a talpa is elnyűtt, inkább csak koloncnak hordta a gazdája. Egyiknek zöld vadászsapka, a másiknak széles karimájú, lapos kalap fődte a fejét, de annak is hiányzott a szalagja. Egyiknek, mint valami összegöngyölt batyu, zergeszínű ing lógott a hátán meg a mellén, a másiknak bizony még ilyen tarisznya sem fityegett a vállán; terjedelmes ruhadarab borította a mellét: ha tüzetesebben szemügyre vette az ember, kiderült, hogy afféle keményített *vallongallér*. De csak zsírral keményítették, és úgy szétszakadt, széjjelfeslett, hogy csak rostok maradtak belőle. A siheder egy csomag kártyát őrzött, tartogatott benne. A lapok sarka lekopott a használattól; hogy tovább tartsanak, egészen tojás alakúra nyirbálták őket. Gyászolt a két napbarnított suhanc körme, de a kezök sem volt éppen tiszta. Egyikük hosszú tört, a másik sárganyelű kést szorongatott; a gulyások viselnek ilyet.

Leheveredtek egymás mellé kint a fogadó előtt, a pitvaron vagy tornácon, és az idősebbnek látszó így szólt a fiatalabbhoz:

- Hová való és merre tart kegyelmed, nagy jó uram?

- Sehová sem, uram - felelt a kérdezett - de azt sem tudom, merre tartok.

- Az igazat megvallva - mondta a nagyobbik - úgy látom, kegyelmedet sem a pacsirta költötte, aztán meg ez a hely se megtelepedésre való, így hát nyilván folytatni akarja útját.

- Nem tagadom - válaszolt a kisebb - de mégis igazat beszéltem, mert szülőföldemhez semmi jussom; nincs ott nekem senkim az égvilágon, csak az apám, de ő se tart fiának, meg a mostohám, ő aztán mostohán is bánik velem. Csak járom a világot vaktában, míg csak nem talállok valakit: hátha megszán valamicskével, hogy leélhessem nyomorúságos életem.

- Aztán ért valamilyen mesterséghez kegyelmed? - kérdezte a nagyobb.

- Nem én - felelte a másik. - Csak futni tudok, de úgy, mint a nyúl, meg ugrani, mint a szarvas. Ezenkívül a szabóollóval is ügyesen bánok.

- Ez mind üdvös, hasznos, jó tudomány - mondta a nagy. - Egy sekrestyés majd csak rászánja a Mindenszenteknapj adományokat, hogy nagycsütörtökre papírból művirágot szabasson kegyelmeddel a szent sírra.³²

- De én nem ilyen szabáshoz értek ám - válaszolt a kisebb. - Apám szabó és harisnyakészítő az ég irgalmából és megtanított lábszárvédőt szabni, tudja kegyelmed, afféle nyeltes harisnyát; tulajdonképpen kamásli volna a becsületes neve. Olyan ügyesen szabok, hogy igazán letehetném a mestervizsgát, de üldöz a balsors.

- Gyakorta megesik ilyesmi, még cifrább is - felelt a nagyobb. - Mindig azt hallottam, a jó tehetség kallódik el leginkább. De fiatal még kegyelmed, javíthat a során; ha jól látom és nem csalódom, hát más, titkos fortélyai is vannak kegyelmednek, csak nem akarja elárulni őket.

³² Szent sírra - nagyhét alatt sírszerű fakápolnát helyeznek a spanyol templomokba az oltári szentség számára.

- Igaz - válaszolt a kisebb - de nagyon jól mondta kegyelmed, nem kötöm senki orrára.

- No hát, mondhatom, énnám nagy darab földön nem sok titoktartóbb fickót találhat - felelte a nagyobbik. - öntse ki a szívét, legyen bizalommal hozzám. Hogy példát mutassak kegyelmednek, elsőnek magam öntöm ki a szívem, mert úgy vélem, a sors valami rejtélyes okból hozott itt össze bennönket, és mátol fogva életünk utolsó napjáig igaz barátok maradunk. Én, tisztelt uram, Fuenfridába való vagyok; ez a helység arról híres és ösmeretes, hogy kiváló utasok mindig útjukba ejtik. Nevem Pedro del Rincón. Atyám előkelő ember, mert a szent keresztes levél terjesztője, akarom mondani, a köznép nyelvén bulla- avagy cédula-árus.³³ Néhány napig segédkeztem neki tisztében, és úgy kitanultam a szakmát, ha megfeszül, se tudna senki túltenni rajtam a bullaárulásban. Ám egy napon nagyobb kedvem támadt a bullák árához, mint magukhoz a bullákhoz; nyakamba vettem egy tarisznyát, fogtam magam és tarisznyástul Madridban termettem. Ott a szokásos szórakozásokban néhány nap alatt mindent elkótyavetyéltem, és több lett a ránc a tarisznyán, mint egy menyasszonyi keszkenőn. A pénz gazdája utánam eredt, lefűleltek és nemigen kíméltek. De az urak látták zsenge koromat, ezért annyival is beérték, hogy kampóhoz kötöztek, egy kicsit meglegyezgették a hátam és négy évre kitiltottak a főváros területéről. Behúztam a nyakam, türelmesen elszenvedtem a büntetést meg a legyeztetést, és olyan sietséggel indultam számkivetésbe, hogy még lovakat keresni sem volt időm. A holmimból magamhoz vettem, amit tudtam; csak a legszükségesebbre gondoltam, például erre a csomag kártyára - megmutatta a kártyát; amint mondtuk, a gallérjában hordta - ezzel kerestem a kenyeremet Madridtól idáig: kocsmákban és fogadóknak huszonegyeztem. Amint látja kegyelmed, nagyon mocskos, rongyos lapok, mégis csodálatos képességük vagy; ha érti az ember a módját, bármikor emeli meg, ász marad alul. Ha kegyelmed jártas ebben a játékban, tudja, micsoda előny, ha biztos az ember, hogy ász az első lapja. Számíthatja egynek is, tizenegynek is. Ezzel az előnnyel könnyen kivágja a huszonegyet, és dől a pénz a házhoz. Ezenkívül egy követ szakácsától néhány *quínola*- meg *parar*-fogást is tanultam. A *parar* az *andabora* játék másik neve. Így hát, ha kegyelmed a kamásli-szabásban, én a hamiskártyázásban tehetnék mestervizsgát. Ezzel a tudománnyal biztosan nem halok éhen. Ha bekukkantok egy kocsmába, mindig kötélnek áll valaki, hogy egy kis játékkal múlassa az időt. Kettesben rögtön ki is próbálhatjuk. Vessük ki a hálónkat, hátha beleesik itt valamelyik fuvaros jómadár. Úgy értem, mi ketten huszonegyezzünk, mintha pénzben játszanánk, aztán ha valaki be akar állni harmadiknak: ő lesz az első a tejelésben.

- Jól van - mondta a másik - nagyon megtisztelt kegyelmed, hogy elmesélte az életét. Most már én sem titkolhatom a magamét, elmondom hát röviden. Íme. Pedroso helységben születtem Salamanca és Medina del Campo között. Atyám szabó s engem is megtanított a szakmájára; tehetségem volt hozzá, s a mintaszabásról hamarosan áttértem a zsebmetszésre. Meguntam a kicsinyes falusi életet, a mostohám is cudarul bánt velem, így fölszedtem a sátorfámat és Toledóba mentem mesterségem gyakorlása végett. Sokra is vittem, mert nincs fejről lógó ereklys-szelence, nincs olyan rejtett zseb, hogy az én ujjam hozzá ne férjen, avagy ollóm ki ne vágja, még ha Árgus-szemmel őrzik is! Négy hónapig tartózkodtam abban a városban, de sose kerültem hűvösre, rajta se csíptek, meg se kergettek a fogdmegek, de még csak spicli se köpött be. Igaz, lehet vagy egy hete, egy huncut besúgó fölhívta a főbíró figyelmét ügyességemre, s élelmességem úgy megnyerte bíró uram tetszését, hogy látni kívánt. De én szerénységből nem szeretek ily előkelő személyekkel társalkodni, kerültem a találkozást és olyan sietséggel hagytam el a várost, hogy még lovat, néhány garast, egy bérkocsit vagy legalább egy szekeret se tudtam keríteni.

³³ bulla- avagy cédula-árus - a keresztes háborúra adományokat gyűjtő vagy bűnbocsátó cédulákat árusító pap.

- Ugyan hagyjuk - mondta Rincón - most már ösmerősök vagyunk, nincs helye köztünk efféle nagybolásnak, rátartiságnak, valljuk be kereken, hogy egy vasunk sincs, de még lábbelink se.

- Hát jó - felelte Diego Cortado; mert a kisebb így mutatkozott be. - Kegyelmed, Rincón úr, azt mondta, örök barátságot kötünk, kezdjük hát szent és dicséretes szertartásokkal.

Diego Cortado fölállott, megölelte Rincónt, és társa szoros, gyöngéd öleléssel viszonzta. Azután tüstént nekiláttak a huszonegyezésnek a már leírt kártyával: por és törek nem szennyezte, de annál mocskosabb volt a zsírtól meg a huncutságtól. Egy-két forduló után Cortado is mindig ászra emelt, akárcsak mestere, Rincón.

Ekkor egy fuvaros lépett ki a tornácra levegőzni és harmadiknak ajánlkozott, örömmel fogadták; félóra se telt belé, elnyertek tőle tizenkét reált és huszonkét maravédit. Mintha tizenkét lándzsadöfés érte volna a fuvarost huszonkétezer nyavalyatöréssel egyetemben. Azt hitte, a gyerkőcök nem szállnak szembe vele, s vissza akarta venni a pénzét. De az egyik kölyök marokra kapta hosszú törét, a másik meg sárganyelű pengéjét, és úgy megszorongatták a fuvarost, hogy ha társai elő nem kerülnek, aligha viszi el szárazon.

Közben az úton egy utastársaság ügetett arrafelé; fél mérfölddel odább, a Kisbíró fogadóban akart megszállni. Az utasok fölfigyeltek a fuvaros meg a suhancok dulakodására, csillapították őket és megkérdezték a fiúktól, nem Sevilába igyekeznek-e, mert ha oda, tartsanak velők.

- Oda megyünk - mondta Rincón - parancsoljanak velünk kegyelmetek, mindenben szolgálatukra állunk.

Se szó, se beszéd, az öszvérek elé ugrottak és eliszkoltak az utasokkal, faképnél hagyták a lóvátett és dühösen fenekedő fuvarost meg a csaplárosnét. A jó asszony csak ámult-bámult, milyen fufangosak ezek a csavargók. Az imént észrevétlenül kihallgatta beszélgetésüket és amikor megmondta a fuvarosnak, mit hallott, hogy hamis kártyával játszottak, a hajcsár a szakállát tépte, utánuk akart eredni a másik fogadóba, hogy visszaszerezze a pénzét, mert, úgymond, rettentő sérelem esett rajta: két kölök így rászédett, elbolondított ilyen nagy darab embert! De a társai visszatartották; azt tanácsolták, maradjon vesztég, már csak azért is, hogy ki ne tudódjék bárgyúsága és oktondisága. Nem tudták megvigasztalni, végre annyit beszéltek neki, hogy rávették, hagyja futni a fickókat.

Eközben Cortado és Rincón derekasan kitett magáért az utasok szolgálatában, s így az út javarészét a nyergük mögött tehette meg. Jó néhány alkalmuk kínálkozott, hogy kifosszák félgazdáik málháit, de meggondolták, mert nagyon kíváncsiak Sevilába és nem akarták elszalasztani ezt a kényelmes utazást. Mikor elérték a várost, éppen vecsernyére harangoztak; nyilvántartás és illeték-lerovás végett a Vám-kapun mentek be, és itt Cortado már nem tudta megállni, hogy ki ne vágja a társaság egyik francia tagjának csomagját az öszvér farán. Késével olyan hosszú és széles nyílást ütött az iszákon, hogy jócskán kilátszott a belseje, ügyesen kihúzott egypár jó inget, egy napórát meg egy levéltárcát; de amikor meglátták a holmikat, nem sok örömük telt bennök. Úgy gondolták, lehetetlen, hogy ily csekély értékű tárgyak kedvéért cipeli a francia ezt a batyut a nyeregkapáján. Szerették volna újra kiforgatni, de elálltak szándokuktól, mert eszökbe jutott, a francia talán már észrevette a hiányt és biztonságba helyezte maradék holmiját. Így hát elmaradt a fosztogatás; elbúcsúztak jötevőiktől és másnap eladták az ingeket húsz reálért a zsibvásáron az Arenal-kapun kívül.

Ennek utána nekiindultak várost látni. Elcsodálkoztak a katedrális nagyságán és pompáján meg a nyüzsgő hajósnépen, ugyanis a hajók éppen rakodtak. Hat gálya ringott a vízen, s láttukra fölsóhajtottak a fiúk: riadtan gondoltak arra, hogy bűneik miatt egyszer még menthetetlenül a gálya lesz örökös lakásuk. Sok ógyelgő kosaras gyereket pillantottak meg. Kérdősködtek az egyikről, miféle mesterség ez, fáradságos-e, és mennyit jövedelmez. Egy

aszturiai fiút szólítottak meg, s a fiú azt felelte, kényelmes munka ez, még adót se kell fizetni utána, és olykor öt-hat reált is megkeres naponta; eszik-iszik belőle, úgy él, mint hal a vízben, esze ágában sincs, hogy kenyéradó gazda után nézzen. Biztosan tudja, akkor eszik, amikor akar: minden időben megtalálja az eledelét a város legkisebb lacikonyhájában, mert van ám ilyen sok is, jó is Sevilleben. A két barátnak tetszett a kis aszturiai elbeszélése, a munka ellen sem volt kifogásuk; mintha csak rájuk szabták volna ezt a mesterséget, gondolták, hiszen így suttyomban és biztonságban gyakorolhatják a magokét, mert kényelmesen bejárhatnak minden házba. Tüstént eltökélték, megvásárolják a kellékeket a szakmához, ha már vizsga nélkül üzhetik az ipart. Megkérdezték az aszturiaiától, mit vegyenek.

- Vásároljatok mindketten egy új vagy tiszta zsákocskát - felelte - meg három fonott kosarat, két nagyot és egy kisebbet; ezekbe teszitek a húst, halat és gyümölcsöt, a zsákba meg a kenyeret.

El is vezette őket oda, ahol ilyesmiket árultak. A két fiú mindent megvásárolt a franciától zsákmányolt holmik árából. Két óra se telt belé, nekiláthattak új tisztük gyakorlásának; megtartották a kosaras bemutatót és képesített zsákolók lettek. Vezetőjük megmutatta, hová álljanak. Reggelenként a San Salvador-piacra és a mészárszékhez, böjti napon a halpiacra és a folyópartra, minden este ki a folyóra, csütörtökön meg a vásárra.

Jól emlékeztükbe vették a leckét és másnap jókor reggel kiálltak a San Salvador-piacra. Alig értek oda, közrefogta őket a többi hordárgyerek, mert az új kosarak és zsákok elárulták, hogy újoncok a piacon. Ezer kérdést intéztek hozzájuk, és ők mindenre okosan, illedelmesen feleltek. Eközben arra ment egy deákféle meg egy katona. Figyelmesek lettek a két újonc tiszta kosarára, és a deákféle Cortadót, a katona meg Rincónt szólította magához.

- Isten nevében - mondta a két gyerek.

- Jól kezdődik az üzlet - szólt Rincón - mert kegyelmed fogad föl először, uram.

- Nem rossz kezdet - felelt a katona - mert éppen sokat nyertem, meg szerelmes is vagyok és ma lakomát kell adnom hölgyem néhány barátnőjének.

- Hát, csak pakoljon meg kegyelmed kedvire, nem félek én a munkától, erős vagyok: akár az egész piacot a hátamra veszem. Sőt, ha elkel segítségem a sütés-főzésben, azt is jó szívvel megteszem.

A katona elégedetten hallgatta a kedélyes sihedert és följánlotta, ha szolgálni akar, ő megszabadítja ettől az alantas foglalkozástól. Rincón azt felelte, ez az első napja a szakmában, nem akar ily gyorsan búcsút mondani, amíg legalább ki nem tapasztalja, mi a jó, mi a rossz benne. Ha nem találja meg a számítását, szavát adja, hogy a katonához szegődik, még akkor is, ha egy kanonok hívná szolgálatába.

A katona elnevette magát, jól megrakta Rincónt portékával és megmutatta neki a kedvese házáat, hogy ezentúl tudja, és egyedül is megtalálja, ha megint odaküldik. Rincón megígérte, hűségesen, illőképpen szolgálja. A katona három cuartót adott neki, s a fiú egy szempillantás alatt visszatért a piacra, hogy el ne szalassza az alkalmat. Ezt a szemfülességet is figyelmükbe ajánlotta az aszturiai, sőt azt is lelkükre kötötte, ha apróhalat, nevezetesen keszeget, szardíniát avagy félszegúszót szállítanak, nyugodtan kóstolják meg, vegyenek belőle, ha csak annyit is, hogy arra a napra elég legyen; de a legnagyobb ravaszsággal, körültekintéssel járjanak el, meg ne rendüljön a bizalom bennök, mert ebben a mesterségben a bizalom a fő.

Rincón ugyancsak szedte a lábát, de barátját már a helyén találta. Cortado Rincónhoz lépett és megkérdezte, milyen szerencsével járt. Rincón kinyitotta a markát és megmutatta a három cuartót. Cortado a keblébe nyúlt és előhúzott egy degesz erszényt, mely hajdanában jobb napokat láthatott.

- Ezzel fizetett a deák úr ökegyelmessége, no meg két cuartóval - mondta. - Vegye magához, Rincón, ki tudja, mire lesz jó.

Alig csempészte Rincón kezébe az erszényt, hát jött is ám vissza a deák halálos aggodalomban; dőlt róla a verejték, s amikor meglátta Cortadót, megkérdezte a fiútól, nem látott-e véletlenül egy ilyen meg ilyen erszényt, mert elveszett; tizenöt escudo van benne aranyban meg három darab kétreálos, ugyanennyi maravédi cuartókban meg nyolcasokban; és hogy mondja már meg, látta-e kezében az erszényt, amíg együtt voltak vásárolni.

Cortadónak a szeme pillája se rezdült, csak ennyit mondott színlelt csodálkozással:

- Én csak annyit mondhatok erről az erszényről, hogy aligha vészett el, hacsak rossz helyre nem tette kegyelmed.

- Úgy lehet - felelt a deák - rossz helyre tehettem, szegény fejem, mert ellopták tőlem.

- Én is amondó vagyok - toldotta meg Cortado - de csakis halál ellen nincs orvosság. Elsőbb is az a fő, hogy türelmes legyen kegyelmed; oda se neki, végén csattan az ostor, ami elvesz a réven, megtérül a vámon. Meglehet, a tolvaj idővel magába száll és degeszre tömve hozza vissza a bugyellárist kegyelmednek.

- A degeszre tömést elengednék - felelt a deák, de Cortado közbevágott:

- Meg aztán kiközösítő levél, egyházi átok, szorgos nyomozás is van ám a világon, márpedig ez a jószerencse szülőanyja. Az igazat megvallva nem szeretnék a tolvaj bőrében lenni, mert ha kegyelmed valamely szentséges rend tagja, azt hiszem, nagy galádságot avagy szentségtörést követtem volna el.

- Bizony, hogy szentségtörést követett el - mondta az elszontyolodott deák - mert ha nem vagyok is pap, csak egy apácazárda sekrestyése, kápláni harmad, áldott és megszentelt pénz volt a bugyellárisban, egy pap barátom bízott meg, hogy hajtsam be.

- Adj' Isten egészségére - szólt közbe Rincón - nem irigylem a keresetét. De az ítéletnapon minden kiderül, akkor majd megtudjuk, ki volt az a megátalkodott akasztófavirág, aki ellopni, elcsenni és elemelni merészelte a kápláni harmadot. Aztán mondja csak, sekrestyés úr, mennyit keres egy esztendőben?

- Mennyit keresek? A szajhafattya! Most még arról csevegjek, hogy mennyi a keresetem? - fortyant föl a sekrestyés, és elöntötte a pulykaméreg. - Mondd meg, öcskös, ha tudsz valamit az erszényről, különben Isten áldjon, majd kihirdettetem.

- Nem rossz gondolat - mondta Cortado - de ügyeljen kegyelmed, el ne feledje leírni az erszényt, meg hogy pontosan mennyi pénz van benne, mert ha egy garast is téved, mondhatom, holta napjáig lesheti a kulcslyukon!

- Attól ne féljen - felelt a sekrestyés - jobban eszemben van ez, mint a harangozás; egy garassal se tévedek.

Kihúzott a zsebéből egy csipkés szélű kendőt és letörölte verejtékét, mert az izzadság úgy csöpögött az arcáról, mint valami lombikból. Cortado, mihelyt meglátta, kiszemelte magának a zsebkendőt. Mikor a sekrestyés elment, a fiú utánaeredt s a Székesegyház lépcsőjénél utol is érte. Megszólította, félrevonta és rengeteg ostobaságot mondott neki a lopásról meg az erszény megtalálásáról, és jó reménységgel kecsegtette. Hasalásnak hívják az effélét; nem volt egyetlen kerek mondata, úgyhogy a szegény sekrestyés egészen elkábult hallatára. Sehogy se tudta megérteni, mit beszél a gyerek, ezért kétszer-háromszor is elismételtette a mondókáját. Cortado figyelmesen az arcába, a szeme közé nézett. A sekrestyés ugyanígy bámult rá és csüggött a szavain. Nagy zavara alkalmat adott Cortadónak, hogy befejezze munkáját: ügyesen kihúzta a kendőt a sekrestyés zsebéből, azután elbúcsúzott tőle és azt mondta, keresse

föl délután ugyanazon a helyen, mert ő arra gyanakszik, hogy egy magához hasonló termetű és foglalkozású, de kissé enyveskező fiú lopta el azt a bugyellárist, de ő vállalja, hogy előbb vagy utóbb megbizonyosodik efelől.

Ettől némiképpen megvigasztalódott a sekrestyés és elbúcsúzott Cortadótól. A suhanc meg a barátjához sietett, mert Rincón kissé távolabbról mindent látott. Odább egy másik kosaras fiú is tanúja volt a jelenetnek, azt is észrevette, hogy Cortado átadta a kendőt Rincónnak. Hozzájuk lépett és megszólította őket:

- Mondják csak, úrfiak, ugye zsebmetszők kegyelmetek?

- Nem értjük, mit mond, ifiúr - felelte Rincón.

- Tapló van a füliben, maga jópipa? - kérdezte a másik.

- Nem vagyok én vaklő, se füles - szólt közbe Cortado - ha mást is akar, ki vele, ha meg nem, menjen Isten hírével.

- Nem értik? - hüledezett a fiú. - Hát majd én megértetem kelmetekkel; megtanítom én maguknak a csíziót. Azt kérde, uraim: nem tolvajok kegyelmetek? De nem is tudom, minek kérde, hisz látni való, hogy tolvajok. Hanem mondják csak, hogyhogy nem tették tiszteletüket Monipodio úr vámhivatalában?

- Hát errefelé vámot fizetnek a tolvajok, fiatalúr? - kérdezte Rincón.

- Ha nem fizetnek is - felelt a fiú - legalább nyilvántartják őket Monipodio úrnál, a tolvajok atyjánál, mesterénél és támaszánál. Ezért azt tanácsolom kelmeteknek, jöjjenek velem és fogadjanak engedelmességet neki, máskülönben ne merészeljenek lopni az ő engedélye nélkül, mert drágán adják meg az árát.

- Én azt hittem - mondta Cortado - hogy a lopás adó- és illetékmentes szabadfoglalkozás, legföljebb ráadásul szúrja le az ember az adót az illető torkába vagy hátába; de ha már így van, és ahány ház, annyi szokás, mi is az itteni szokásokhoz igazodjunk hát. Ez a vidék a legelőbbvaló a világon, biztosan szerfölött célszerű szokásai vannak. Vezessen hát bennünket kegyelmed az említett urasághoz; hallomásból úgy sejtem, ugyancsak eszes, talpraesett fickó, ráadásul ügyes a szakmájában is.

- Meghiszem azt, hogy eszes, ügyes és életrevaló - felelte a fiú - úgyannyira, hogy négy év óta tölti be főnökünk és atyánk tisztét, de azóta csak négyőnk adta be a kulcsot bitófán, körülbelül harmincon hegedültek vesszővonóval és hatvankettőn kapták marokra a rudat.

- Szó, ami szó, uram - mondta Rincón - úgy értjük ezt, mint tyúk az ábécét.

- Induljunk csak - felelt a fiú - útközben majd szépen megmagyarázom szavaimat néhány mással egyetemben; azokat is érdemes tudni, mert oly fontosak, mint a falat kenyér.

Így aztán más tolvaj- meg vagány-kifejezésekre is megtanította őket; hosszan beszélt, mert az út is hosszú volt.

- Talán bizony kegyelmed is tolvaj? - szólt közbe Rincón.

- Tolvaj vagyok - felelte a vezető - Isten és a jó emberek szolgálatára. Igaz, nincs nagy tapasztalatom, mert még csak az inasévetem töltöm.

- Ilyet se pipáltam még - mondta Cortado. - Hát Isten meg a jó emberek szolgálatára is vannak tolvajok a világon?

- Uram - válaszolt a fiú - én nem ütöm teológiába az orrom. Csak annyit tudok, hogy ki-kí dicsőítheti az Istent a maga szakmájában, kiváltképpen abban a rendben, melyet Monipodio alapított gyermekei számára.

- Kétségkívül szent és jó rend - szólalt meg Rincón - mert Isten szolgálatára neveli a tolvajokat.

- Olyan szent és jó - felelte a fiú - hogy nem tudom, lehetne-e jobb a mi szakmánkban. Van ebben a városban egy nagyon szentséges kép. Mécses ég alatta. Monipodio elrendelte, bármit lopunk, adjunk belőle valamelyes alamizsnát mécsolajra. És mondhatom, bőséges kárpótlást kaptunk jótéteményünkért. A minap is háromszor elhúzták a nótáját egy négyelőnek, mert elkötött két fülest. Vézna volt a jámbor, gyötörte a negyednapos láz, de mukkanás nélkül túrt mindent, mintha hájjal kenetnék. Mi, szakmabéliek, a fickó igazi ájtatosságának tulajdonítjuk ezt, mert a maga erejéből a bakó első zöngeményét se állta volna ki. Tudom, kérdezősködni akarnak, mert egynehány ritka szót említettem; helyreütöm a hibát: kérés nélkül is megmagyarázom. Tudják meg kelmetek, hogy a *négyelő* annyit jelent: lóköttő; *elhúzni a nótáját*: kínvallatásra fogni; a *füles* szíves engedelmséggel azt teszi: számár; az *első zöngemény*: a pribék első kötélcavarintása. De a jócselekedet nem minden: még olvasót is imádkozunk a hét minden napján; pénteken sokan tartózkodunk a lopástól, szombatnapon meg nem közlekedünk Mária nevű asszonnyal.

- Ez mind szép - mondta Cortado - de mondja csak kegyelmed, az elmondottakon kívül van egyéb jóvátétel avagy vezeklés is?

- Jóvátételről szó se lehet - felelt a fiú. - Lehetetlen, mert annyifelé osztják a lopott holmit, hogy minden cimbora, minden céhlegény elviszi a magáét. Ekképpen az igazi tolvaj semmit se tud visszaadni. De nem is szorít rá senki bennünket, mert mi sohasem gyónunk. Ha kiátkozó levelet bocsátanak ki ellenünk, az se jut tudomásunkra. Olvashatják tőlünk bármikor, úgymint kerüljük a templomot; legfőljebb sátoros ünnepen térünk be haszon reményében, mert akkor nagy sokadalom van a templomban.

- Ily kevés jót tesznek ezek az urak - mondta Cortado - mégis azt állítják, jó és szent az életük?

- Mi rossz van ebben? - kérdezte a fiú. - Nem rosszabb, ha eretnek vagy hitehagyó, megöli apját-anyját, avagy butálkodik az ember?

- Talán azt akarja mondani kegyelmed: *bujálkodik*? - szólt közbe Rincón.

- Azt, azt!

- Ez mind rossz - felelte Cortado. - De ha sorsunk úgy akarta, hogy belépjünk ebbe a céhbe, szedje a lábát kegyelmed, mert alig várom már, hogy találkozzam Monipodio úrral, hisz annyi szépet hallok róla.

- Hamarosán teljesül a kívánsága - mondta a fiú - most már idelátszik a Monipodio úr háza. Kegyelmetek csak maradjanak kinn a kapuban, én majd bemegyek, megnézem, ráér-e, mert épp ilyenkor szokott kihallgatást tartani.

- Jól van - egyezett bele Rincón.

A fiú kissé előrement és belépett egy nem valami csinos, inkább pocsék külsejű házba, a két barát meg kint várakozott a kapuban. Vezetőjük csakhamar visszajött, beszólította őket, és ők is belülkerültek. A fiú azt mondta nekik, várjanak egy kis köves udvaron. Az udvart olyan tisztára súrolták, hogy ragyogott, mint a legfinomabb kármin. Egyik oldalban háromlábú pad, a másikban egy csonka korsó meg egy nem kevésbé csorba kancsó volt. Másfelől egy gyékényszőnyeg, közepén egy cserépedény; Sevillában bazsalikomcserépnek hívják.

Míg Monipodio váratott magára, a fiúk figyelmesen szemügyre vették a ház berendezését. Két alacsony szoba nyílt az udvarra; az úr nem nagyon igyekezett, ezért Rincón bemerészkedett az egyikbe s két vívótört látott odabent, meg négy szögön két parafapajzsot, azonkívül egy

nagy ládát földél és egyéb borító nélkül. A padlót három gyékényszőnyeg borította. A szemközti falról a Miasszonyunk afféle pocsék nyomású képe lógott, alatta kis fonott kosár és egy falba erősített fehér bádogszelence. Rincón úgy gondolta, a kosárka alamizsnának, a szelence meg szentelt víznek való. Így is volt.

Eközben két deáköltözetű ifjú lépett a házba - mindketten legföljebb húszévesek lehettek - majd hamarosan két kosaras fiú és egy vak koldus is megjelent és szótalanul sétálgatott az udvaron. Nem soká két flanelruhás öreg toppant be; pápaszemük komollyá és tiszteletre méltóvá tette őket, kezükben csörgő szemű olvasót tartottak. Nyomukban egy hosszú-rokolyás öregasszony tűnt föl, és se szó se beszéd, bement a szobába. Szentelt vizet hintett magára, mélységes áhitattal térdre borult a kép előtt és háromszor megcsókolta a padlót; kezét, szemét ugyanennyiszer az égre emelte, majd nagysokára fölkel, alamizsnát vetett a kosárba és visszament a többiekhez az udvarba. Mindent összevetve vagy tizennégyen verődtek össze hamarjában, különféle ruházatú és foglalkozású emberek.

Az utolsók közt két fura, hosszú bajszú, mokány fickó is akadt. Széles karimájú kalapot, flamand gellért, színes harisnyát, nagy, bokros térdkötőt és szokatlanul hosszú kardot viseltek; tör helyett egy-egy pisztolyt dugtak övükbe, és pajzs lógott a vállszíjukról. Mikor beléptek, végigméreggették Rincónt meg Cortadót: meglepődtek, hogy nem ismerik a fiúkat. Hozzájuk fordultak és megkérdezték, tagjai-e a céhnek.

- Igenis, kegyelmetek szolgálatára - felelt Rincón.

Ekkorra eljött az ideje, hogy Monipodio úr is megjelenjék. Rá várt az egész érdemes társaság és nagy örömmel fogadta. Monipodio negyvenöt-negyvenhat évesnek látszott; magas termetű, barna képű, összenőtt szemöldökű, bozontos, fekete szakállas, szúrós szemű ember volt. Inge elülső nyílásán egész bozót sötétlett, olyan sűrű szőr borította a mellét. Majdnem bokáig érő darócköpenyt viselt, lábát kitaposott cipő, lábszárát bokáig hosszú, gyolcs buggyos nadrág borította. Széles karimájú, harang alakú vagabundus-kalapot viselt; a mellén és vállán átalve-tett szíjon rövid, széles toledói acélkard lógott. Kurta, szőrös keze tömzsi ujjakban végződött. Körme tömpe és karomszerű volt; lábszára nem látszott, de a lábfeje rettentő széles és bütykös volt. Igazán keresve se találhattak volna nála éktelenebb, otrombább szörnyeteget.

A két barát vezetője is előjött vele; átölelte a fiúkat és bemutatta Monipodiónak.

- Ehol-e, erről a két derék fickóról beszéltem kegyelmednek - mondta. - Vakargassa meg őket, Monipodio úr, majd meglátja, méltók, hogy céhünkbe lépjenek.

- Örömet megteszem - felelte Monipodio.

Elfeledtem mondani, Monipodio megjelenésekor minden várakozó hosszan és mély tisztelettel meghajolt előtte a két marcona legény kivételével; ők - amint körükben mondják - csak tessék-lássék megpöccentették a tökfödőt és rögtön folytatták sétájukat.

Monipodio is körbe járt az udvaron és a jövevények foglalkozása, hazája és szülei felől tudakozódott.

- Foglalkozásunk már ismeretes - felelt Rincón - hiszen idejöttünk kegyelmedhez. Hazánkat, úgy hiszem, nem oly fontos megnevezni, szüleinket sem, mert ha valamely tisztas rendbe akarjuk fölvétetni magunkat, nincs helye sok szóbeszédnek.

- Igazad van, fiam - mondta Monipodio - szerfölött okos dolog titkolnunk az efféléket. Mert ha nem úgy hajt az agár, ahogy kellene, nem jó, ha az írnok pecsétje alatt vagy a nyilván-tartóban ott áll, hogy a fogoly neve X. Y., apja ez meg ez, született itt meg itt, fölakasztották, megkorbácsolták, vagy legalábbis valami tisztas fülnek rosszul hangzó dolgot cselekedtek vele ekkor meg ekkor. Ismétlem, nem árt, ha az ember elhallgatja hazáját, titkolja szüleit, sőt

a nevét is megváltoztatja. Bár magunk közt nincs helye semmi titkolózásnak, egyelőre mégiscsak a nevetekre vagyok kíváncsi.

Rincón is, Cortado is megmondta a magáét.

- No hát, az a kívánságom és akaratom, hogy mától fogva a Rincón neve Rinconete, a Cortadoé meg Cortadillo legyen - felelt Monipodio. - Mintha csak rátok szabták volna ezeket a neveket; korotoknak is, szabályainknak is megfelelnek. Törvényeink szerint tudnunk kell céhtagjaink szüleinek nevét, mert évenként miséket szoktunk mondatni halottaink és jótevőink lelkéért. A lopott holmi egy részéből kitelik a miséző pap *stupidiuma*.³⁴ Úgy tartják, hogy az így mondott, így fizetett misék égi *malacot* eszközölnek ki az említett lelkeknek. Jótevőink közt van az ügyész, mert véd bennünket, a fogdmeg is, mert hírt kapunk tőle, a hóhér is, mert megesik a szíve rajtunk; jótevőnk egyik-másik járókelő is, mert ha valamelyőnk iszkol az utcán üldözői elől, és kiabálnak utána, hogy „Tolvaj! Tolvaj! Fogják meg! Fogják meg!”, a mi jóakarónk közbeveti magát és az üldöző sokaság elé áll, mondván: „Hagyják szegény fejét, elég annak a maga baja! Lelke rajta, menjen Isten hírével!” Jótevőink segítségére kész asszonyok is, mert arcuknak verejtékével istápolnak bennünket a dutyiban meg a vesztőhelyen. Jótevőnk apánk meg anyánk is, mert nekik köszönhetjük életünket, meg az írnok is, mert ha minden jól megy, semmilyen gaztett sem bűn, és semmilyen bünt sem sújt kemény büntetés. Céhünk mindezekért *éhfördulót* tart, minden esztendőben a lehető legnagyobb *pumpával* és *ülepélyességgel*.

- Szentigaz - mondta Rinconete; most már ráragadt ez a név - ez a mű méltó kegyelmed híres szárnyaló és mélyenszántó elméjéhez, Monipodio úr. De szüleinél még jó egészségnek örvendenek; ha mégis elhaláloznának, tüstént hírül adjuk ennek az igen üdvös és tekintélyes egyesületnek, hogy az ő lelkükért is kieszközölje azt a *malacot* vagy süldőt, vagy azt az *éhfördulót*, amint kegyelmed mondja, a szokásos *pompával* és *ünnepélyességgel*, ha ugyan nem megyünk többre a *pumpával* és *ülepélyességgel*, amint oly elmésen mondta kegyelmed.

- Így lesz, vagy az ördög szánkázzon végig minden tagomon - felelte Monipodio, majd a vezetőt szólította:

- Hé, Ganchuelo, helyükön vannak az örök?

- Igen - felelte a vezető, mert az ő neve volt Ganchuelo - három ör ügyel, nem kell félnünk, hogy rajtunk ütnek.

- Visszatérve a mi dolgunkra - mondta Monipodio - kíváncsi vagyok, mit tudtok, gyerekek, hogy hajlamotokhoz és képességekhez illő munkát és foglalkozást adjak nektek.

- Én - válaszolt Rinconete - értek valamicskét a kártyafogásokhoz, ösmerem a tarisznyákat, könnyűszerrel átlátok a szitán, jól kártyázok egy, négy vagy akár nyolc lappal is, nem megyek a szomszédba egy kis kártyafurfangért, fogásért, szemfényvesztésért, úgy tudom a dürgést, mint a miatyánkot, ha meg kell tréfálni valakit, úgy kivágom a rezet, hogy egy nápolyi rezesbanda se különben. Ha valaki két reált kér tőlem kölcsön, inkább képen törülöm, nem nézem, ki fia-borja.

- Kezdetnek jó - mondta Monipodio -, de csupa ócska, régi nóta, minden kezdőnek a kisujjában van; csak akkor ér valamit, ha zöldfülűre akadunk, és könnyen beadja a derekát. De majd meglátjuk idővel: ha fél tucat leckét kapsz erre az alapra, bízom Istenben, hogy kiváló céhlegény, tán még mester is lesz belőled.

- Minden tehetséggel kegyelmedet és a tisztelt szaktársakat szolgálom - felelte Rincón.

³⁴ *stupidium* - Monipodio a „*stipendium*” (fizetés, jutalom) helyett mondja, mint alább, „malasztot” helyett ezt: „*malacot*”, „*évfördulő*” helyett pedig: „*éhfördulő*”-t.

- Hát te mit tudsz, Cortadillo? - kérdezte Monipodio.

- Én - válaszolt Cortadillo - két ujjal is kiemelek öt aranyat, azután meg egy-kettőre ügyesen kiforgatok minden zsebet.

- Hát még? - kérdezte Monipodio.

- Semmi mást, instálom - felelt Cortadillo.

- Ne búsulj, fiam - vigasztalta Monipodio - révbe, iskolába jutottál, nem merülsz itt el, hanem jól megismerkedel mindenféle hasznos tudománnyal. Hanem a bátorsággal hányadán vagyunk, gyerekek?

- Hányadán lennénk? - mondta Rinconete. - Nem ijedünk meg a magunk árnyékától. Bátran nekivágunk mi akármilyen vállalkozásnak, ha szakmánkba, mesterségünkbe vág.

- Jól van! - felelt Monipodio. - De szeretném, ha akkor se szállna inatokba a bátorságtok, ha szükség esetén egy mukkanás vagy nyikkanás nélkül kellene kiállnotok, hogy féltucat nótát húzzanak a fületekbe.

- Monipodio úr - válaszolt Cortadillo - már tudjuk, mi fán terem a nóta errefelé. Mindenhez van bátorságunk; nem vagyunk mi olyan maflák, tudjuk, ha az embernek *jár a szája, nyaka bánja*. Mily kegyelmes az ég a vakmerőhöz (hogy így nevezzük): csak a nyelvére bízta életét vagy halálát, hiszen *igen* vagy *nem* majdcsak egyre megy!

- Elég, ne tovább - vágott közbe Monipodio -, mondhatom, ez a megjegyzés önmagában is kötelez, meggyőz, rábír és arra késztet, hogy rögtön teljes jogú céhtagnak fogadjalak benneteket, sőt még újonc-esztendőket is elengedjem.

- Magam is így gondolom - mondta az egyik martalóc, és a beszélgetés minden fültanúja egyhangúlag helyeselt neki. Kérték Monipodiót, tüstént engedje meg, járuljon hozzá, hogy a két fiú a céh teljes jogú tagja legyen, mert mindkettő jócskán rászolgált kellemes megjelelésével és szellemes társalgásával. Monipodio azt felelte, enged a közös kívánságnak és mostantól kezdve teljes jogú tagnak tekinti őket. Lelkükre kötötte, nagy becsben tartsák ezt a jogot, mert azt jelenti, nem kell lefizetniük első lopásuk fele hasznát, és egész évben nem kötelesek alacsonyabb szolgálatokra, nevezetesen: nem kell üzenetet vinniök idősebb céhtagoknak sem a börtönbe, sem pedig lakásukra; tiszta bort ihatnak, lakmározhatnak, amikor, ahogy és ahol akarnak, nem kell engedélyt kérniök fölöttesüktől és rögtön egyenlő arányban részesednek a régibb tagok zsákmányából. Még más kedvezményeket is kaptak, és a többiek nyájás szavakkal helyeseltek, mert mindezt szerfölött kitüntető kegynek tartották.

Egyszer csak egy lihegő fiú futott elő.

- A csendbiztos a ház felé tart, de nincs vele fogdmeg - zihálta.

- Senki se moccanjon - szólt Monipodio -, mert a csendbiztos jó barátunk és sohasem tör a vesztünkre. Maradjatok nyugton, én majd kimegyek és szót értek vele.

Elült a riadalom, és Monipodio kiment a kapuba. Ott találta a csendbiztost; elbeszélgetett vele egy darabig, azután visszatért a házba.

- Ki kapta mára a San Salvador-piacot? - kérdezte.

- Én - felelt a fiúk vezetője.

- Hogy lehet az - mondta Monipodio -, hogy ma reggel azon a környéken lába kelt egy sárga bugyellárisnak tizenöt arany escudóval, két kétreállossal, meg tudom is én, hány cuartóval, mégse került itt elő?

- Igaz, elveszett az erszény - válaszolt a vezető -, de nem én loptam el, és azt se tudom, ki tehette.

- Engem nem teszel lóvá - torkolta le Monipodio -, elő avval az erszénnyel, mert a csendbiztos kéri, ő pedig jó barátunk, és ezer szívességet is tesz egy esztendőben.

A gyerek megint csak esküdözött, hogy mit se tud az erszényről. Monipodio dühbe gurult, szeme mintha szikrát hányt volna:

- Senki se merjen packázni rendünk legapróbb szabályával se, mert az életével játszik. Ide azt a pénztárcát! Ha azért lapul, hogy ne kelljen kiadni a részt belőle, én hiánytalanul megadom a tolvajnak a járandóságát, a többi meg a magaméból pótolom, de a csendbiztos kérését mindenképpen teljesíteni kell.

A kölyök megint csak fogadkozott, átkozódott, hogy ő nem lopta el, még csak nem is látta a bugyellárist. De olajat öntött Monipodio tüzére, sőt az egész banda megbolydult, mert így fölruhák szabályaikat és tisztességeiket.

Rinconete csak nézte a nagy zűrzavart, de úgy gondolta, ajánlatos, hogy lecsillapítsa a civakodást és előjárója kedvére tegyen, mert Monipodio majd megpukkadt haragjában. Összedugta a fejét barátjával, Cortadilloval, és közös megegyezéssel előhúzta a sekrestyés tárcáját.

- Legyen már vége a perpatvarnak, uraim - mondta -, itt az erszény sértetlen tartalmával, amint a csendbiztos mondja. Barátom, Cortadillo emelte el ma, sőt ráadásul egy zsebkendőt is elcsent a gazdájától.

Cortadillo elővette és megmutatta a zsebkendőt.

Ennek láttára megszólalt Monipodio:

- A Jó Cortadillo, mert ezentúl ez legyen a címe és neve, tartsa meg a zsebkendőt, én meghálás vagyok neki ezért a szolgálatért. A bugyellárist vissza kell adni a csendbiztosnak, mert rokona az a sekrestyés. Szívleljük meg a közmondást: ha egy egész tyúkot kapunk, egy combot mink is adhatunk. Többet elnéz nekünk ez a csendbiztos egy nap alatt, mint amennyit mi visszafizetünk vagy visszafizethetünk száz alatt.

Valamennyien egyhangúlag helyeselték a két új tag nagylelkűségét, meg főnökük szavait és véleményét. Monipodio kiment, hogy odaadja az erszényt a csendbiztosnak. Cortadillon rajtamaradt a „jó” melléknév, mintha a Jó Alonso Pérez de Guzmán³⁵ lenne, aki kést dobott Tarifa falain át, hogy lenyakazhassák egyetlen fiát.

Monipodio két festett arcú, rikítón kipirosított ajkú, fehérített keblű lánnyal tért vissza. A lányok sávolgy félködmönt³⁶ viseltek és tolakodó fesztelenséggel illegették-billegették magukat; mindebből Rinconete és Cortadillo világosan látta - és egy csöppet se csalódott -, hogy rosszfélék lehetnek. Alig lépett be az egyik fehérccseléd, kitárt karral Chiquiznaquéhoz sietett, a másik meg Maniferróhoz. (Így hívták a két legényt: Maniferrót vaskeze miatt, mert félkezét lecsapta a bakó.) A fickók nagy örömmel megölelték a lányokat és érdeklődtek, hoztak-e valami kortyolnivalót.

³⁵ Alonso Pérez de Guzmán - (a „jó Guzmán”) spanyol kapitány (1258-1309); Tarifa városát védte a mórok és a lázadó trónörökös ellen. Fia az ellenség kezébe került, és Perez de Guzmánt megfenyegették, lenyakazzák a fiút, ha a város nem adja meg magát. A kapitány inkább tulajdon kését vetette oda, hogy fiát meggyilkolják, de nem adta fel a várost.

³⁶ félködmön - Sevilla városa elrendelte, hogy a nyilvánosházak lakói felhajtott, fekete köpenyt viseljenek az utcán, hogy öltözkében is különbözzenek a tisztességes nőktől. Ezért az utcalányokat „félködmönös dámák”-nak is hívták.

- Hogyne hoztunk volna, édes párom - felelt az egyik, név szerint Gananciosa - mindjárt itt a kis cseléded, Silbatillo, telis-tele kosárral, mindenféle istenadta jóval.

Így is volt, mert abban a pillanatban belépett egy fiú egy kendővel letakart ruháskassal. Mindnyájan megörültek Silbato jöttének, és Monipodio tüstént kihozott egy gyékényszőnyeget a szobából, kiterítette az udvar közepén és elrendelte, hogy telepedjenek mind körbe, mert haragjuk múltán kellemesebb foglalatosság várja őket.

A vénasszony befejezte imádságát a szentkép előtt és megszólalt:

- Fiam, Monipodio, nincs kedvem a dínomdánomhoz, mert két álló napja úgy kóvályog a fejem, hogy majd megbolondulok tőle. De még inkább azért, mert még dél előtt el kell men-nem, hogy elvégezzem ájtatosságomat és gyertyát gyújtsak a Vízöntő Boldogasszonynak meg Szent Ágoston szentséges feszületének; ezt sose mulasztanám el, akár esik, akár fű. Azért jöttem, mert az este Renegado meg Centopiés egy fehérneművel teli ruháskast hozott a házamba, ennél valamivel nagyobb. Csupa lűg volt még a ruha, szegény fejüknek nyilván nem volt idejük kiöblíteni. Kövér cseppekben szakadt róluk az izzadság. Szívfacsaró látvány volt, ahogy becipekedtek nagy-teremtettéze, és végigfolyt a víz angyali képükön. Azt mondták, egy marhakupec nyomát követik, mert néhány birkát leméretett a mészárszékekben, és meg akarják próbálni, hátha ellophatnák a kupec óriási pénzes-zacskóját. Ki se rakták, meg se számolták a ruhát, megbíztak becsületességemben, lelkiösmeretességemben. És úgy teljesítse Isten tisztes kívánságaimat, úgy szabadítson meg minket az igazságszolgáltatás hatalmától, hogy egy ujjal se nyúltam a kashoz, most is úgy áll, ahogy a világra jött.

- Mindent elhiszünk, anyámasszony! - felelte Monipodio. - Maradjon is úgy az a kosár. Alkonyatkor majd elnézek, szemre veszem, mi jó van benne, és szokásom szerint híven, igazságosan mindenkinek kiadom a részét.

- Ahogy akarod, fiam - felelte a szipirtó. - De már későre jár, adj egy kortyocskát, ha van, gyomrom vigasztalására, mert még mindig kavargok.

- Hogyne adnánk, anyóka! - szólt közbe Escalanta (mert így hívták Gananciosa barátnőjét) és levette a kendőt a kosárról. Egy börtömlő bukkant elő vagy félakó borral, meg egy fakupa; könnyűszerrel belefért volna akár két liter is. Escalanta megtöltötte a kupát s az ájtatos vénség kezébe nyomta. Az öreg két marokra kapta és lehörpintett egy kicsit a tetejéből.

- Sokat töltöttél, lányom, Escalanta - mondta -, de Isten erőt ad mindenhez.

Ajkához emelte és egy hajtásra bevedelte az itókát; meg se kottyant neki.

- Guadalcanali bor - szólalt meg végül -, ha egy kicsit pancsolt is! Áldjon meg az Isten, lányom, erővel, egészséggel, mert te is visszaadtad az egészségemet. Hanem félek, hogy megjáróm, mert éhomra ittam.

- Nem lesz baj, öreganyám, aszúbor ez - nyugtatta meg Monipodio.

- Magam is remélem a Szent Szűz nevében - válaszolt a néni. - Mondjátok csak, lányok, nincs néhány cuartótok fogadalmi gyertyára? Úgy loholtam, hogy hírt hozzak a kasról! Buzgalmamban még a bugyellárisom is otthon felejtettem.

- Nekem van, Pipota anyó - felelt Gananciosa (az öreg nénit Pipotának hívták) - fogja, ehol e két cuarto. Az egyikért vegyen már nekem is egy szálát és gyújtsa meg Szent Mihály tiszteletére! Ha másakra is futja, azt meg Szent Balázsnak, mert ők a védőszentjeim. Szeretném, ha Szent Luca asszonynak is gyújtana egyet; őt is nagyon tisztetem, mert meggyógyítja a beteg szemet, de most nincs aprópénzem. Legközelebb majd csak jut valamennyire.

- Jól teszed, lányom! Ne légy zsugori! Nem mindegy ám, hogy még életében maga előtt viszi-e az ember a gyertyát, avagy megvárja, hogy az örökösök, vagy a testámentom-végrehajtó gyűjtsön gyertyát neki.

- Igazsága van, Pipota anyó - szólalt meg Escalanta, azután ő is a zsebébe nyúlt s még egy cuartót adott az öregnek. Megkérte, állítson két szál gyertyát a szerinte legkészségesebb, leg-hálásabb szentek tiszteletére.

Pipota néni fölkerekedett.

- Örvendjete, gyerekeim - mondta -, amíg itt az ideje, mert eljő az aggkor, és aztán siratjátok ifjonti mulasztásaitokat, ahogy én is siratom. Ajánljatok Istennek imáitokban, én is imádkozom magamért is, tiértetek is, szabadítson és óvjon meg az ég veszedelmes foglalkozásunkban, hogy rajtunk ne üssön a hatalom.

Ezután útnak eredt.

Mikor az öreg elvonult, mindnyájan letelepedtek a gyékény körül. Gananciosa a kendőt terítette ki abrosznak. Először is egy nagy köteg retket húzott elő a kosárból meg vagy két tucat narancsot, citromot, azután egy nagy fazekat tele főszeletelt sült tökehállal. Majd egy fél flandriai sajt került elő és egy bögre gyönyörű olajbogyó, egy tál folyami rák meg egy kis borkorcsolya, borsos, kapros tengeri rák meg három hófehér ganduli fánk.

Várhattak vagy tizennégyen a reggelire. Valamennyien előhúzták sárganyelű késüket, csak Rinconete tartott hosszú tört a kezében. A két flanelruhás öreg meg a fiúk vezetője azt a feladatot kapta, hogy körbehordozza a fakupát.

Alig láttak neki a narancsok, mindnyájan kővé meredtek ijedtükben, mert valaki megzörgette a kaput. Monipodio nyugalomra intette őket; belépett az alacsony szobába, leakasztott egy pajzsot, marokra fogta kardját, odament a kapuhoz és tompa, rémítő hangon kikiáltott:

- Ki az?

- Csak én, Tagarote, Monipodio úr - felelt egy hang. - Ma reggel én vagyok az őrszem. Jelentem, hogy Juliana Cariharta közeledik; sír-rí, a haja csupa kóc, úgy látszik, valami baja esett.

Közben már meg is jelent az említett leányzó nagy jajveszékelve. Monipodio meghallotta, kinyitotta a kaput és ráparancsolt Tagarotére, menjen vissza őrhelyére, de ezentúl kisebb zajjal és lármával jelentse, ha történik valami. Az ör megígérte, hogy így is tesz.

Cariharta hasonlatos volt a másik két hajadonhoz és ugyanazt a foglalkozást űzte, mint ők. Haja ziláltnan lobogott, arca merő daganat. Alig ért be az udvarba, ájultan esett a kövezetre. Gananciosa meg Escalanta a segítségére sietett és keblén kikapcsolták a ruháját. Hát a teste csupa véraláfutás, mintha összeverték volna. Vízet locsoltak az arcába; mihelyt fölcsődott, magából kikelve kiabált:

- Sújtsa le Isten és a király igazságos ítélete azt a pofanyúzót zshiványt, azt a gatyagyuri csontmángorlót, azt a porhanyító gazembert! Nincs annyi szál szőr a szakállában, ahányszor megmentettem az akasztófától! Jaj nekem! Kiért áldoztam, pocskoltam ifjú életem színét, javát? Egy megátalkodott, hitvány, elvetemült széltolóért!

- Csillapodj, Cariharta - szakította félbe Monipodio - majd én igazságot teszek. Mondd el, micsoda sérelem ért, még be se fejezed, máris bosszút álltam érte. Talán hajbakaptál a szeretőddel?

- Szeretőmmel? - sipította Juliana. - Inkább az ördög legyen a szeretőm, mint ez a léhűtő, mert ez csak a birkák közt oroszlán, de az emberek közt patkány. Ilyennel osszam meg ágyamat, asztalomat? Inkább jöjjön rám a harmadnapos nyavalya, hisz látjátok, úgyis összetört már az a gyalázatos.

Fölrántotta szoknyáját a térdéig, sőt egy kicsit följebb is, és megmutatta, hogy tele a lába lila folttal.

- Így bánt el velem az a hálátlan Repelido - folytatta -, pedig többet köszönhet nekem, mint tulajdon szülő édesanyjának. És mit gondoltok, miért hagyott helyben? Én bizony semmi okot sem adtam neki. Játszott, vesztített és elküldte hozzám a szolgáját, Cabrillast, kérjen tőlem harminc reált, de én csak huszonnégyet küldtem; ezért náspágolt el. Micsoda munkával, fáradtsággal kerestem azt a pénzt! Kérem az eget, számítsa be bűneim fejében. Azt hitte, több pénzem van, csak elsikkasztom egy részét. Jócselekedetemért, udvariasságomért hálából kiráncigált ma reggel a mezőre a királyi gyümölcsös mögé; egy olajfaligetben lecibálta rólam a ruhát, és se szó, se beszéd, félholtra vert a nadrágszíjával; még a vascsatot se szedte le a csirkefogó, bárcsak már rács mögött, kurtavason látnám. Minden szavam színigaz; itt a bizonyosság, ez a sok lila folt.

Aztán megint rázendített, megint csak igazságot követelt és Monipodio meg az ott levő legények ismét megígérték, hogy igazságot tesznek. Gananciosa kézen fogta és azzal vigasztalta, hogy szívesen lemondana egyik legszebb ékszeréről, ha az ő kedvese is hasonlóképpen cselekednék.

- Mert ha nem tudnád, hadd mondjam meg neked, Cariharta húgám - szólt -, hogy a verés nagy szerelem jele. Mert ha ezek a betyárok megvernek, megraknak, megrugdosnak, akkor imádnak is bennönket. Valid meg az igazat, de lelkedre: amikor Repolido eltángált, meglazs-nakolt, utána nem hízelkedett egy kicsit?

- Egy kicsit? - felelt szipogva Cariharta. - Százezerszer is megölelt. Nem adta volna egy vak lóért, ha elmegyek vele a szállására. Sőt, azt hiszem, a könnye is majd kicsordult szeméből, mikor ellátta a bajom.

- Efelől semmi kétség - felelt Gananciosa. - Ha látná, mit tett veled, könnyekre fakadna fájdalmában. Mert az efféle emberek alighogy elkövetik, máris megbánják a hibát. Meglásd, húgám, míg itt leszünk, eljön hozzád, bocsánatot kér a törtétekért és olyan lesz hozzád, mint a kezesbárány.

- Szavamra - fogadkozott Monipodio - ez a pipogya gazfickó be nem teszi a lábát a kapun, amíg nyilvánosan bocsánatot nem kér bűnéért. Kezet merészelt emelni Cariharta arcára és testére, pedig olyan rendes, serény ez a lány, hogy magával Gananciosával is versenyre kelhet; ez pedig nagy szó ám.

- Jaj, Monipodio úr - szólt közbe Juliana - ne szapulja kegyelmed azt az átkozottat, mert igaz, kötnivaló, mégis jobban szeretem, mint tulajdon szívem gyökerét. Barátnőm, Gananciosa annyi jót mondott mentségére, hogy föltámadt bennem a jólélek. Már megyek is és előkerítem a csibészt.

- Ezt nem ajánlom - vágott közbe Gananciosa - mert fejébe száll a dicsőség, elbízza magát és úgy az ujjá köré csavar, hogy na! Légy nyugodt, húgám, mondtam, hamarosan előkukullog, mert nem lesz maradása a bűnbánattól. Ha meg nem jön, olyan verses levelet írunk neki, hogy nem teszi az ablakba.

- Ez igen - mondta Cariharta - ezer írivalóm van neki.

- Ha írnom kell, itt leszek én - ajánlkozott Monipodio. - Nem vagyok ugyan poéta, de ha nekigyürkőzik az ember, egy-kettőre kivág kétezer sor verset. Ha nem sikerül kellőképpen, van nekem egy borbély komám, nagy versfaragó: minden időben kihúzza a bajból bennünket. De egyelőre reggelizzünk, fejezzük be, ha már nekikezdünk.

Juliana készségesen hajlott a főnök kérésére. Valamennyien visszatértek a lakomához és hamarosan a kosár fenekére meg a tömlő aljára értek. Nyakalták az itókát a vének, mint a kefekötő, az ifjak is ittak derekasan, a nők meg rogyásig. Az öregek engedélyt kértek, hogy távozzanak. Monipodio azonnal elengedte őket, de a lelkükre kötötte: pontosan adjanak hírt mindenről, ha fontos és hasznos lehet a közösségnek. Azt válaszolták, hogy rajta lesznek, és elvonultak. Rinconete kíváncsi természetű volt; előbb bocsánatot és engedélyt kért, majd megtudakolta Monipodiótól: mire való a céhben az a két galambősz, komoly, tisztas külsejű agastyán. Monipodio azt felelte, hogy az ő nyelvökön dongónak, vagyis szaglászónak hívják őket. Egész nap a várost járják, szimatolják, melyik házba lehetne betörni az éjjel; ha valaki pénzt hoz a tőzsdéről vagy a pénzváltótól, nyomon követik, meglesik, hová viszi, még azt is, hová teszi. Ha kilesték, megbecsülik, milyen vastag a ház fala, lerajzolják a lyukfúrásra legalkalmasabb helyet, hogy megkönnyítsék a bejutást. Egyszóval a céh leghasznosabb, vagy legalábbis nagyon hasznos tagjainak nevezte őket. Azt is mondta, ha fáradozásuk sikerrel jár, egyötöd részt kapnak a haszonból, mint őfelsége a kincstárból. S végül hozzátette, hogy nagyon jóra való, nagyon becsületes, jó hírű, példás életű, istenfélő és lelkiismeretes emberek, és minden áldott nap különleges áhítattal hallgatnak szentmisét. Egyes szerény dongók a jogos illetményüknél jóval kevesebbel is beérik; kivált ez a kettő, aki most ment el. Két teherhordó is dolgozik a céhben: minden pillanatban más házban járnak, így a városban minden háznak ismerik a bejáratát, kijáratát, tudják, hová érdemes betörni, hová nem.

- Szép, szép - mondta Rinconete - és szeretném, ha némi hasznára lehetnék ennek a hírneves céhnek.

- Az ég minden nemes szándékot kegyel - felelt Monipodio.

Beszélgetésüket kapuzörgés zavarta meg. Monipodio kiment, hogy megnézzék, ki kopog.

- Nyissa ki kegyelmed, Monipodio úr - mondta valaki - én vagyok, Repolido.

Cariharta meghallotta a hangot, és ő is elkiáltotta magát:

- Ki ne nyissa kegyelmed, Monipodio úr, ki ne nyissa ennek a tarpeiai hajósnek,³⁷ ennek az ocañai tigrisnek!³⁸

De azért Monipodio beeresztette Repolidót. Cariharta meglátta és több se kellett neki: föluggott, beszaladt a pajzsos szobába, magára zárta az ajtót és belülről ordította:

- Vigyétek előlem ezt a semmirekellő ördögpoéfát, az ártatlanok hóhérát, a szelíd galambok vércsáját!

Maniferno és Chiquiznaque visszatartotta Repolidót, mert a legény mindenáron be akart menni Carihartához. De nem hagyták, s így csak kívülről szónokolt:

- Elég legyen, ne durcáskodj már, tubicám! Az Istenért, nyugodj meg, aztán menjünk egybe!

- Még hogy egybekeljek - nyelvelt Cariharta. - Nézzé meg az ember, mit vett a fejébe! Ugye szeretné? Inkább egy csontvázal kelek egybe!

³⁷ tarpeiai hajós - Cariharta a római Capitolium mellett levő tarpeiai sziklát valami veszedelmes tengeri sziklának képzeleli.

³⁸ ocañai tigris - „hircanai tigris” helyett; Ocaña spanyol kisváros.

- Ej-ej, te buta - felelt Repolido - hagyjuk már el, későre jár! Ne beszélj ám lóhátról, hallod-e, ha ilyen szelíden szólok, így bánkódva jövök hozzád! Mert a rézangyalát, ha dühbe gurulok, úgy megraklak, hogy az előbbi ütlegelés csak simogatás lesz ehhez képest. Hallgass el, mi is elhallgatunk, ne etessük az ördögöt!

- Én még vacsorát is főznék neki, csak elvinne téged, hogy sose kerülne a szemem elé!

- Na, mit mondtam - fakadt ki Repolido. - Istenemre, látom már, a sarkamra kell álmodnom, ha ráncba akarom szedni ezt a makrancos fehérnépet!

- Az én jelenlétemben ne marakodjatok - szólt közbe Monipodio. - Cariharta előjön, de nem a fenyegetésre, hanem az én kedvemért, és aztán minden rendben lesz. Egy kis perpatvar után két igazi szerelmes közt édes a kibékülés. Hé, lányom, Juliana, hé, Carihartám, gyere ki az én kedvemért, fogadom, hogy Repolido térden állva kér bocsánatot tőled.

- Ha megteszi - mondta Escalante - mindannyian pártját fogjuk, és kérjük Julianát, jöjjön elő.

- Ha meg kéne alázkodnom, térdet kéne hajtanom - mondta Repolido - egy egész svájci regimentnek se adnám be a derekam. De ha Carihartának kedve telik benne, Isten neki, nemcsak térdet hajtok, hanem akár hasra is vágódok előtte.

Chiquiznaque meg Maniferro elnevette magát, és Repolidót egyszeriben előntötte a pulykaméreg. Azt hitte, csúfot üznek belőle, és éktelen haragra lobbant.

- Ha valaki röhög, de ha csak röhögni akar is... mert Cariharta aszonta... meg én aszontam... - ordított - csak aszondom: hazudik. Hazudik, aszondom, ahányszor csak röhög, de ha csak röhögni akar is!

Chiquiznaque és Maniferro elképedt ekkora nevetlenség és durvaság láttán. Monipodio észbekapott, hogy nagy baj lesz, ha nem lép közbe, ezért nyomban közbeavatott:

- Ne tovább, uraim, elég legyen, nyeljék le a gorombaságokat. Nem történt semmi, rá se rántsanak!

- Nyilván nem is nekünk mondták ezt a sok rondaságot - felelte Chiquiznaque. - De ne is mondják, mert ha magunkra vesszük, megmutatjuk, hogy értünk ám a dobveréshez!

- Nálam is van dobverő, Chiquiznaque úr - pattogott Repolido - ha szorul a kapca, még hegedülni is tudok. Aszontam, hazudik, aki röhög. Akinek nem tetszik, jöjjön utánam, egy arasznyi késsel álljon helyt a szaváért.

Azzal meglódult a kapu felé.

Cariharta minden szót hallott s látta, hogy Repolido dühösen elrohan. Ő is előugrott és el-sikította magát:

- Fogják meg, el ne engedjék, mert emberhalál lesz. Nem látják, milyen mérges? Pedig bátorság dolgában Magadebús Júdás³⁹ kismiska hozzá képest! Gyer' ide, szemem fénye, hős vitézem!

Utána szaladt és jól megmarkolta Repolido köpönyegét. Monipodio is odasietett, és ketten visszatartották a durcás legényt. Chiquiznaque és Maniferro nem tudta, dühöngjön-e, vagy se, csak várta, mitévő lesz Repolido. Cariharta és Monipodio kérésére visszajött a fickó és így szólt:

- Az ember sose törjön borsot a barátja orra alá, ne gúnyolódjon vele, főleg, ha látni való, hogy bosszankodik.

³⁹ Magadebús Júdás - Makkabeus Júdás zsidó szabadsághős eltorzított neve.

- Senki sem akarja itt se gúnyolni, se bosszantani a barátját - felelt Maniferro. - Ha már mindnyájan barátok vagyunk, akkor hát kezet rá!

- Mind jó barátok módjára szóltak kegyelmetek - mondta Monipodio - így hát kezet adhatnak egymásnak.

Kezet is adtak melegiben. Escalante lehúzta a topánkáját és úgy püfölte, mintha dobot verne. Történetesen egy új pálmaseprő is kallódott az udvaron. Nosza fölkapta hát Gananciosa és végighúzta a tenyerét rajta. Érdes, tompa hangot adott a seprő, de jól illett a papucs-dobhoz. Monipodio eltört egy tányért, két cserepet az ujja közé fogott és boszorkányos csattogtatással kísérte a papucsot meg a seprőt.

Rinconete és Cortadillo nagyon csodálkozott, hogy miféle új találmány ez a seprő, mert sose láttak még ilyen hangszert.

Maniferro észrevette meglepetésöket és így szólt hozzájuk:

- A seprőt csodáljátok? Jól is teszitek, mert nem eszeltek még ki a világon ennél frissebb, vidámabb, olcsóbb talpalávalót. Szavamra, a napokban hallottam egy deáktól, hogy nem talált föl jobb, gyorsabban megtanulható, könnyebben játszható muzsikát se Orrfejhús,⁴⁰ aki megszabadította a pokolból Férjedíszé asszonyt, se Áristom,⁴¹ aki fölpattant a delfinre és úgy szállt le a tenger hátáról, mintha bérelt öszvéren lovagolt volna, de még az a másik nagy zenész se, aki száz kapujú várost⁴² épített ugyanannyi mellékajtóval. Nem kell ehhez se lefogó, se húr, se pengető, de még hangolásra sincsen szükség. Azt mondják, egy városbéli lovag találta föl, aki a muzsika Hektorjának tartja magát.

- El is hiszem - felelte Rinconete - hanem hallja csak: énekelni akarnak a zenészeink. Úgy látom, Gananciosa köpött egyet, nyilván nótára akar gyűjtani.

Csakugyan, Monipodio megkérte a lányt, énekeljen néhány divatos seguidillát. De elsőnek Escalante kezdett belé és lágy, hajlékony hangon így énekelt:

*Sevilla szülötte, szőke, szép legény
szívem elrabolta, érte égek én.*

Gananciosa folytatta:

*Van, ki nem bolondul, forróvérű lány
a szöghajú, nyalka, szép legény után?*

Azután Monipodio vette át és szaporán csattogtatta cserepeit:

*Két igaz szerelmes nem tart haragot,
ha nagy a bosszúság - örömük nagyobb.*

Cariharta sem akarta magába fojtani örömét: a másik topánkáját is lehúzta, táncra perdült és így folytatta a rigmust:

*Jaj, ne bánts, ne üss már, te eszeveszett,
hisz ha engem ütsz meg, önmagad vered!*

⁴⁰ Orrfejhús - Orpheusz, legendás görög költő, aki az alvilágot is megjárta felesége, Euridice („Férjedíszé”) után.

⁴¹ Áristom - Arion, mesés görög költő; mikor a tengerbe dobták, egy delfin a hátára vette és partra szállította.

⁴² Százkapujú város - a monda szerint Thébai görög várost Amphion költő emelte: lantjának szavára a kövek megmozdultak és falakká lettek.

- Ne ilyen alkalmi nótát! - vágott közbe Repolido. - Minek kaparjunk elő régi históriákat? Ami elmúlt, elmúlt. Másról szóljon hát a nóta. Punktum!

Úgy látszott, ha már belekezdtek, nem is akarják egyhamar abbahagyni a kántálást, de sürgető kopogást hallottak a kapu felől. Monipodio kikémlelt, hogy ki van ott. Az őr jelentette, hogy az utcasarkon föltűnt a bíró, és két megbízhatatlan fogdmeg, Tordillo meg Cernícalo ballag előtte. Odabent is meghallották és úgy megriadtak, hogy Cariharta meg Escalanta összecserélte a papucsát. Gananciosa is elhajította a seprőt, Monipodio meg a cserepeket, és zavart csend vetett véget a zenebonának. Chiquiznaquének elakadt a szava, Repolido megszeppent, Maniferróban is megfagyott a szusz, és ki erre, ki arra, mind elillant: fölmásztak a padlásra meg a tetőre és a másik utcán át iparkodtak kereket oldani. Soha váratlan puskalövés, sem hirtelen mennydörgés nem riasztott úgy meg gyanútlan galambrajt, ahogy a bíró közeledésének híre elrémítette és fölbolygatta az egész társaságot, az összeverődött érdemes népséget. Rinconete és Cortadillo, a két újonc nem tudta, mitévő legyen, csak állt és várta, mire fordul e hirtelen támadt vihar. De semmi sem történt; csak az őr jött vissza és jelentette, hogy a bíró jócskán elhaladt és semmi jelét sem adta gyanújának.

Míg Monipodio beszélgetett az őrral, egy ifjú lovag érkezett a kapuhoz; úgynevezett utcai ruhát viselt. Monipodio bevezette magával, előhívatta Chiquiznaqué, Maniferrót és Repolidót, de megparancsolta, hogy a többi elő ne dugja az orrát. Rinconete és Cortadillo az udvaron maradt, így minden szót hallhatott Monipodio és az újonnan érkezett lovag társalgásából.

- Miért teljesítették olyan rosszul megbízásomat? - kérdezte a lovag.

Monipodio azt felelte, még nem tudja, mit végeztek, de itt ez a legény, őrá bízták a dolgot, ő majd részletesen számot ad a munkáról. Eközben előjött Chiquiznaque, és Monipodio megkérdezte tőle, elvégezte-e a feladatát, azt a tizennégy öltésnyi késszúrást.⁴³

- Melyiket? - kérdezte Chiquiznaque. - A sarki boltos megkéselését?

- Igen - mondta a lovag.

- Hát... az úgy van - válaszolt Chiquiznaque - hogy ma este megvártam a háza kapujában; vecsernye előtt ért haza. Közelébe lopóztam, szemügyre vettem a pofáját, hát láttam: olyan kicsi, hogy teljességgel lehetetlen tizennégy öltésnyit végighasítani rajta. Így aztán nem teljesíthettem ígéretemet és nem tudtam eljární a destrukció szerint...

- Talán instrukciót akar mondani kegyelmed, nem destrukciót - szólt a lovag.

- Úgy, úgy - felelt Chiquiznaque. - Amint mondom, láttam: olyan keskeny meg ványadt a pofája, hogy nem fér el rajta a tervezett döfés, de nem akartam hiába járni, ezért az egyik inasát késeltem meg. Annak biztosan még több is elfért volna a képén.

- De én jobban szeretném - mondta a lovag - ha a gazdájának adott volna hét öltésnyi döfést, mint az inasnak tizennégyest. Tulajdonképpen az én megbízásomat nem teljesítették kellőképpen. De sebaj, meg se sóhajtom azt a harminc dukát előleget. Isten áldja kelmeteket!

Alighogy kimondta, megemelte a kalapját, hátat fordított és távozni készült. De Monipodio megragadta a lovag tarka köpönyegét:

- Megálljon csak kegyelmed! Tartsa a szavát, mert mi derekasán és nagy tisztességgel álltuk a magunkét. Húsz dukát hiányzik még, innen pedig el nem megy addig kegyelmed, amíg meg nem fizeti, vagy itt nem hagy valamit a pénz fejében.

⁴³ tizennégy öltésnyi késszúrás - akkora, hogy a sebésznek tizennégy öltéssel kell összevarrnia.

- Hát ezt nevezi kegyelmed szótartásnak? - méltatlankodott a lovag. - Az inast késelik meg a gazda helyett?

- De jól tud számolni az úr! - mondta Chiquiznaque. - Úgy látszik, elfelejtette a közmondást, hogy aki Beltránt szereti, kutyáját is kedveli!

- Mi köze ehhez a közmondásnak? - kérdezte a lovag.

- Hát nem egyre megy - folytatta Chiquiznaque - hogy így mondom, avagy úgy, hogy aki Beltránt nem szereti, a kutyáját se kedveli? Eszerint Beltrán a kereskedő, az inas a kutyája. Kegyelmed nem szereti Beltránt; ha a kutyáját verem, Beltránt páholom el, s ezzel rendeztem az adósságom, elvégeztem a feladatom. Így aztán nincs más hátra, szurkolja le azt a pénzt szó nélkül, de most mindjárt!

- Magam is amondó vagyok - tette hozzá Monipodio. - Minden szavadat a számból vetted ki, Chiquiznaque barátom. Így hát, fiatalúr, ne húzzon ujjat szolgálival és barátaival, hanem fogadja meg a tanácsom és fizesse ki tüstént a munkánkat. És ha azzal is beéri, hogy annyi szúrást kapjon a gazda, amennyi a pofájára fér, tekintse úgy, hogy már pályázhatják is!

- Így már szíves örömet megfizetem mind a két késelést - válaszolta a lovag.

- Biztos lehet, akárcsak keresztény hitében, hogy Chiquiznaque úgy kicirkalmazza azt a kalmárt, mintha úgy született volna - fogadkozott Monipodio.

- Hát erre a biztosítékra meg ígéretre - mondta a lovag - fogják ezt a láncot foglalóul a hiányzó húsz dukát fejében, meg újabb negyven dukát ellenében a következő késelésért. Ezer reált ér; lehetséges, hogy az egészset megtarthatják, mert úgy látom, újabb tizennégy rovátkos késelést kell rendelnem.

Díszes művű láncot oldott le a nyakáról és átnyújtotta Monipodióknak. Monipodio a súlyáról meg a tapintásáról rögtön látta, hogy nem hamisítvány. Nagy örömmel, de udvariasan fogadta, mert szerfölött jó nevelésben részesült. Ismét Chiquiznaque kapta a megbízást, s a legény vállalta, hogy még aznap este végre is hajtja.

A lovag nagyon elégedetten távozott, Monipodio meg előszólította a rejtőzködőket és menekülőket. Valamennyien előszállingóztak. Monipodio közéjük állott, a köpenye hajtókájából előhúzott egy jegyzetfüzetet és odaadta Rinconetének, mert ő maga nem tudott olvasni. A fiú kinyitotta és az első oldalon ezt látta:

A HÉTEN VÉGREHAJTANDÓ KÉSELESEK JEGYZÉKE

Első a sarki boltosnak, ötven escudóért; előleg harminc escudo. Végrehajtó: Chiquiznaque.

- Azt hiszem, nincs más, fiam - mondta Monipodio - lapozz tovább, keresd meg a botozások jegyzékét. Rinconete lapozott egyet és ezt a fölírást találta:

BOTOZÁSOK JEGYZÉKE

Alatta ez állott:

*A Lóhere csaplárjának tizenkét bot, de istenigazából,
egyenként egy escudójával. Előleg nyolc escudo. Határidő
hat nap. Végrehajtó: Maniferro.*

- Ezt már törölhetik, mert még ma este letudom a munkát - mondta Maniferro.

- Van még más, fiam? - kérdezte Monipodio.

- De van ám - mondta Rinconete - ahol e:

*A púpos szabónak, csúfnevén Tengelicének hat derekas
botütés egy hölgy kérésére, aki otthagya zálogba a
nyakékét. Végrehajtó: Desmochado.*

- Csodálom, hogy még fönnáll ez a tartozás - mondta Monipodio. - Biztosan valami baja esett annak a Desmochadónak, mert már két nappal elmúlt a határidő, mégsem végezte el a munkát.

- Tegnap találkoztam vele - szólalt meg Maniferro. - Azt mondta, azért nem tudta teljesíteni a kötelességét, mert a púpos betegeskedik és nem mutatkozik.

- El is hiszem - mondta Monipodio - mert Desmochado derék fickó; ha nem ütközik ilyen komoly akadályba, már nagyobb vállalkozásokat is végrehajtott volna. Van még valami, te gyerek?

- Nincs, uram - felelte Rinconete.

- No, menj csak tovább - szólt Monipodio - keresd meg a közönséges megcsúfolások jegyzékét.

Rinconete tovább lapozott és egy másik oldalon ilyen beírást talált:

*KÖZÖNSÉGES MEGCSÚFOLÁSOK, MÉGPEDIG:
LELOCSOLÁS, BEKÁTRÁNYOZÁS, SZÉGYEN-
SÜVEG, SZARVAK KISZÖGEZÉSE, BEUGRATÁS,
MEGIJESZTÉS, MEGKERGETÉS, SZÍNLELT
KÉSELES, PÖKVERSEK STB.*

- Mi van alatta? - kérdezte Monipodio.

- Az - mondta Rinconete - hogy kátránnyal be kell kenni azt a házat...

- Ne olvasd - vágott közbe Monipodio - tudom, melyiket, sőt, éppen én hajtom végre ezt a tréfát, összesen nyolc escudo jár érte, négyet adtak előlegbe.

- Így igaz - mondta Rinconete - minden be van írva. Továbbá ez is itt van: *Szarvkiszögezés*.

- Ezt is hagyd ki - szólt közbe Monipodio - ne olvasd se a házat, se a helyet; elég, ha megtréfálják, nemhogy még nyilvánosan is meghurcolják őket; ekkora vétket nem veszek a lelkemre. Legalábbis én inkább száz szarvat meg szégyensüveget⁴⁴ kiszögeznék, ha megfizetik a munkámat, mintsem hogy kikürtöljem, akár szülő édesanyámnak is.

- Ennek végrehajtója Narigueta - folytatta Rinconete.

- Ez már megtörtént, ki is fizették - szólt Monipodio. - Nézd csak meg, van-e még ott valami! Ha jól emlékszem, lenni kell ott egy húsz escudos megriasztásnak is. Felét már kifizették. Végrehajtó az egész társaság. Határidő az egész folyó hó. Meg is csináljuk maradéktalanul, nem lesz abban hiba egy se. Régóta esett már ilyen mulatságos história a városban! Add ide a könyvet, fiam, tudom, nincs más benne; azt is tudom, gyatrán hajt az üzlet, de hát borúra derű, jön még idő, hogy több dolgunk lesz, mint szeretnénk. Egy falevél se rezdül Isten akarata nélkül, nem kívánhatjuk hát, hogy bárki is tetteles bosszút forraljon. Annál kevésbé, mert többnyire mindenki bátor a maga dolgában, és nem akar fizetni, ha saját kezével is elvégezheti a munkát.

- Úgy van - szólt közbe Repolido -, de halljuk kegyelmed parancsait, utasításait, Monipodio úr, mert későre jár, és mindjárt tűrhetetlen lesz a hőség.

⁴⁴ szégyensüveg - az inkvizíció elítéltjei viselték.

- Elrendelem - felelt Monipodio - hogy mindnyájan menjetek a helyetekre, senki se moccanjon onnét vasárnapig! Akkor ismét összejövünk ezen a helyen és igazságosan elosztjuk, ami addig csurran-cseppen. A Jó Rinconetének és Cortadillónak vasárnapig a városon kívül adunk területet: az Arany-toronytól⁴⁵ az Alcázar-kapuig. Ott nekiülhetnek a lapverésnek. Láttam én már náluk ügyetlenebbeket is, mégis minden áldott nap húsz reálnyi aprópénzzel meg ezüsttel is jártak haza onnan, pedig csak egy csomag kártyájuk volt, abból is hiányzott négy lap. Majd Ganchoso megmutatja a helyüket. Ha elköszálnak a San Telmóig,⁴⁶ San Sebastiánig,⁴⁷ üsse kő: óhatatlan, hogy a máséba ne tévedjen az ember.

A két fiú kezét csókolt a kegyért; megfogadta, jól és híven, illőképpen, a legnagyobb szorgalommal végzi a dolgát.

Ekkor Monipodio kihúzott a köpenye hajtókájából egy összegöngyölt papírlapot, a céh tagjainak névsorát, és megkérte Rinconetét, írja föl a nevét a Cortadillóéval egyetemben. De nem találtak kalamárist, így odaadta neki a papírt, hogy az első patikában írja be: Rinconete és Cortadillo, a céh tagjai, újoncidejük nincs, Rinconete hamiskártyás, Cortadillo zsebmetsző; év, hó, nap; apjuk, anyjuk neve, születésük helye: kimarad.

Ekkor az egyik vén dongó lépett be.

- Jelentem kelmeteknek - mondta - hogy a lépcsőn találkoztam a málagai Lobillóval. Azt mondja, olyan sokra vitte a szakmájában, hogy még üres lappal is kifosztja magát az ördögöt is. Rögtön nem jöhet, hogy feliratkozzon és szokás szerint engedelmességet fogadjon, mert valaki megdöngönyözte, de vasárnap okvetlen tiszteletét teszi.

- Mindig tudtam, hogy ez a Lobillo páratlan tökélyre emelkedik a szakmájában - mondta Monipodio. - Kívánni se lehetne az övénél jobb, alkalmasabb kezét hozzá. Mert a jó szakembernek éppoly szüksége van jó szerszámra, mint fogékony tehetségre.

- Egy Tintores utcai fogadóban a csuhás Judióval is találkoztam - folytatta az öreg. - Oda költözött, mert meghallotta, hogy két gazdag pofa lakik a szállóban. Meg akarja próbálni, hátha játékra csábíthatja őket, ha csak kis összegben is, mert akkor már könnyebb áttérni a nagyra. Ő is azt ígéri; vasárnap megjelenik a társaságban és beszámol magáról.

- Ez a Judío is körmönfont egy tolvaj - szólt Monipodio. - Nagyon érti a dolgát. Napok óta nem látom, ez pedig öreg hiba. Szavamra, ha nem javul meg, nem hagyok szórt a kobakján, mert csak olyan pap az, mint a pogány; annyit tud latinul, mint az öreganyám. Van még valami újság?

- Nincs - felelt az öreg - legalábbis tudtommal.

- Hát akkor erőt, egészséget - mondta Monipodio - fogják kelmetek ezt a csekélységet! - Szétosztott köztük vagy negyven reált. - Aztán vasárnap mindenki itt legyen. Nem lesz hiány semmiben!

Mindnyájan köszönetet mondtak neki. Repelido és Cariharta, Escalanta és Maniferro, Gananciosa és Chiquiznaque megint összeölelkezett. Megbeszélték, hogy este, ha elvégezték otthoni munkájukat, összejönnek Pipota anyó házában. Monipodio azt mondta, ő is elnéz a ruháskas számbavétele végett, de rögtön tovább indul, hogy letörlessze azt a kátránykenést.

⁴⁵ Arany-torony - arab építmény Sevillában, a Guadalquivir folyó partján; 1220-ban épült, ma a kikötőparancsnokság székhelye.

⁴⁶ San Telmo - Cervantes idejében park a Guadalquivir mellett, később palota is épült itt hasonló névvel.

⁴⁷ San Sebastián - rét és park Sevilla délkeleti részén.

Megölelte, megáldotta és újokra bocsátotta Rinconetét meg Cortadillót, s a lelkökre kötötte, sose legyen állandó szállásuk, se tartózkodási helyük, mert így kívánja mindnyájuk érdeke.

Ganchuelo elkísérte a fiúkat és megmutatta területüket; figyelmeztette őket, hogy vasárnap el ne maradjanak, mert azt hiszi, Monipodio előadást tart a szakmájukkal kapcsolatos dolgokról. Azután elment és magára hagyta a két barátot, ők meg csak ámultak-bámultak a látottakon.

Rinconete gyerkőc létére is fölöttébb eleven eszű volt, és jó képességekkel áldotta meg a természet. Apjával bullát árult, ezért konyított valamit a helyes beszédhez és sokat nevetett, ha eszébe jutott, milyen szavakat hallott Monipodiótól meg bandájától, az érdekes céh többi tagjától. Még jobban tetszett neki, hogy a főnök malaszt helyett malacot mondott, meg hogy stipendium helyett stupidiummal dicsekedtek, és hogy Cariharta ezer más sértés közepette tarpeiai hajósnak és hircaniai helyett ocañai tigrisnek nevezte Repolidót. Azon is nagyon derült, hogy Cariharta kérte az eget: fogadja el bűneiért vezeklésül a huszonnégy reál fejében végzett munkáját. De leginkább azon csodálkozott, mennyire reménykednek, milyen biztosak benne, hogy az égbe jutnak. Sohasem mulasztják el ájtatosságukat, pedig nyakig úsznak a tolvajlásban, emberölésben és egyéb, Istent sértő vétkekben. Jót kacagtak az öreg Pipotán is, mert otthon tartogatja a lopott ruháskast, mégis viaszgyertyát akar gyújtani a szentképeknek, s ezért aztán reméli, hogy egyenest az égbe jut. Hasonlóképpen ámultak azon is, milyen tiszteletet, engedelmességet tanúsítanak e lelketlen, otromba, faragatlan ember, Monipodio iránt. Rinconetének eszébe jutott, mit olvasott Monipodio jegyzetfüzetében, és hogy milyen munkákra adják fejüket a banda tagjai. Végül elgondolkodott: mily gondatlan az igazságszolgáltatás Sevilla híres városában, hiszen szinte mindenki szeme láttára él ez az ártalmas és elfajzott népség! Eltökélte, hogy rábeszéli társát, ne folytassák sokáig ezt a csavargó, hitvány, zaklatott, szabados és kósza életet. De fiatal volt, meg tapasztalatlan is, ezért mégiscsak így élt néhány hónapig; közben is akadtak kalandjai, de azok már hosszabb elbeszélést kívánnak. Így más alkalomra hagyom a két barát és mestere, Monipodio életének és csodálatos tetteinek történetét e gyalázatos tanintézet egyéb kalandjaival egyetemben. Mindezek fölöttébb figyelemre méltók lesznek és intő például szolgálnak az olvasóknak.

(Benyhe János fordítása)

AZ ANGOL-SPANYOL KISASSZONY

Az angolok gazdag zsákmánnyal vonultak el Cádiz városából.⁴⁸ Clotaldo angol lovag, az egyik tengeri svadrony kapitánya Essex gróf tudta és akarata nélkül egy körülbelül hétéves leánykát is magával vitt Londonba. A gróf mindent tűvé tett a kislány után, vissza akarta adni szüleinek, mert elpanaszolták, hogy gyermeküknek nyoma veszett; kérték, ha megelégszik a kincsekkel és nem óhajt túszoikat szedni, őket se sújtsa ekkora csapással; ha koldusbotra juttatta is, legalább ne fossa meg őket kislányuktól, mert ő volt a szemök fénye, a leggyönyörűbb gyermek az egész városban. A gróf kihirdette ármádiájában, hogy akárki őrzi a leányt, életével játszik, ha vissza nem adja. Clotaldo a hajóján rejtegette Isabelát - így hívták a kislányt -, mert erős, ámbár tiszta vonzalom támadt benne a gyermek páratlan szépsége iránt, és sem a félelem, sem a fenyegető büntetés nem tudta rábírní, hogy engedjen a gróf parancsának. Végül is a szülők lemondtak Isabeláról; búsultak vigasztalanul. Clotaldo pedig szerfölött örvendezett, és amikor Londonba értek, a szépséges kislányt becses zsákmányul nejének adományozta.

A jósors akaratából titokban Clotaldo egész házanépe katolikus volt, noha nyilvánosan látszólag királynőjük hitét vallották. Clotaldo tizenkét éves fiát, Ricaredót szülei Isten félelmében és szeretetében nevelték és teljesen beavatták a katolikus hit igazságaiba. Clotaldo felesége, az okos, nemes szívű és ájtatos Catalina úgy megszerette Isabelát, mintha csak a saját lánya volna: dédelgette, nevelte és taníttatta. A lányka pedig olyan tanulékony volt, hogy bármire oktatták, könnyedén elsajátította. Telt-múlt az idő, és a nagy jómódban Isabela lassan-lassan elfeledte, mit köszönhet igazi szüléinek; de azért gyakorta megemlékezett rólok és epekedett utánuk. Megtanult angolul, de spanyolul sem felejtett el, mert a gondos Clotaldo titkon spanyolokat hívott a házához, hogy beszéljenek a kislánnyal. Így, amint mondtuk, nem feledte el anyanyelvét, de úgy beszélt angolul, mintha Londonban született volna. Oktatták mindenféle női munkára, amit előkelő kisasszony tudhat, avagy tudnia illik, majd tűrhetően megtanították olvasásra meg betűvetésre is. Hanem legtöbbször a zenélésben vitte: tökéletesen játszott minden hangszeren - már ami hölgyek kezébe való - és játékát dallal kísérte, mert az ég olyan gyönyörű hanggal ajándékozta meg, hogy szárnyaló éneke mindenkit elragadott.

Természetes adottságai mellé sok kiváló tulajdonságra is tett szert. Ezek lassacskán lángra gyújtották Ricaredo szívét, és Isabela is barátsággal, szeretettel volt kenyéradója fiához. Eleinte a szerelem úgy kerítette hatalmába Ricaredót, hogy az ifjú kedvét lelte Isabela rendkívüli szépségében, tetszéssel szemlélte számtalan báját, erényét, úgy szerette, mintha édes-húga volna, és vágyai nem hágták át a tisztesség és jó erkölcs korlátait. Ám amint nőtt Isabela - már tizenkét éves volt, amikor Ricaredo szerelmes lett belé - az ifjú már nem érte be annyival, hogy kedvtelve és tetszéssel szemléli: korábbi nyájas hajlandósága forró vágyakozássá változott, hogy magáévá tegye Isabelát és örömét lelje benne. De célját csakis házasság útján kívánta elérni, mert Isabela egyedülálló tisztessége miatt - ők is Isabelának hívták a leánykát - más eszközre nem is gondolhatott, de maga Ricaredo sem táplált volna ilyen reményt még akkor sem, ha módja van rá: nagyon becsülte Isabelát, és a maga nemes fölfogása sem tűrte volna, hogy valami gonosz gondolat férközzék szívébe. Ezerszer is ki akarta nyilvánítani akaratát szülei előtt, de mindig meggondolta, mert tudta, hogy egy dúsgazdag, előkelő - és hozzájuk hasonló, titkos katolikus - skót kisasszonyt szemeltek ki feleségül neki. Természetes - úgy vélekedett - ha már főrangú hölgy férjéül szánták, vonakodnak majd fiokat egy rabszol-

⁴⁸ Az angolok... vonultak el Cádiz városából - a spanyol nagy armada támadásáért az angolok úgy álltak bosszút, hogy 1596-ban egy angol hajóraj Essex parancsnoksága alatt megrohanta és kifosztotta Cádiz városát.

galánynak adni (ha így nevezhetjük Isabelát). Csak töprengett tanácstalanul, milyen úton-módon érje el tisztes szándokát; annyira emésztette magát, hogy már-már élete is veszedelemben forgott. De úgy számított, nagy gyávaságról tenne tanúbizonyságot, ha tétlenül várná halálát, nem keresne valami gyógyírt betegségére; ezért összeszedte bátorságát és nagy nehezen megvallotta tervét Isabelának.

Az egész háznép szerette Ricaredót, kiváltképp a szülei - részben mert ő volt egyetlen gyermekük, részben pedig szilárd jelleme, nagy bátorsága és fényes értelme miatt - ezért betegsége mindenkit megrázott és szomorúságba döntött a háznál. Az orvosok nem tudtak kiokosodni, ő maga sem merte, de nem is akarta fölfedni, mi a baja. Végezetül elhatározta, tovább nem viaskodik mondvacsinált aggályaival: egy napon, mikor Isabela egyedül tért be hozzá ápolására, az ifjú így szólította meg bágyadt hangon, akadozó nyelvvél:

- Szép Isabela, a te kiválóságod, szilárd erényed és páratlan szépséged juttatott ebbe az állapotba. Ha nem akarod, hogy az elképzelhető legnagyobb gyötrelmek martalékaul essem és úgy hagyjam el az árnyékvilágot, tisztes kívánságomat hasonlóval viszonzod: ugyanis nőül akarlak venni téged, de szüleim tudta nélkül, mert félek, ők nem sejtik úgy, mint én, hogy mennyi érték vagyon tebenned, és bizton megtagadják tőlem életem legfőbb javát. Ha szavadat adod, hogy az enyém leszesz, én is szavamat adom, mint jó katolikus keresztény, hogy a tiéd leszek. Ha még nem élvezhetjük is szerelmünket - mert az Egyház és szüleim áldása nélkül erre sor nem kerülhet - már az a gondolat is talpraállít, hogy minden bizonnyal az enyém vagy: ettől visszatér örömöm, vidámságom, és majd csak elközelget vágyam boldog beteljesülése.

Isabela lesütötte a szemét, úgy hallgatta Ricaredo szavait: ezzel is bizonyosságot tett, hogy tiszte ssége vetekszik szépségével, okossága pedig szemérmességével. Látván, hogy Ricaredo elhallgatott, szép illedelmesen és okosan imígyen válaszolt:

- Señor Ricaredo! Az ég szigorának avagy irgalmasságának - mert nem tudom, mely végletnek tulajdonítsam sorsom alakítását - úgy tetszett, hogy elragadja szüleimet és helyettök a tiédet adja nekem; én háládatos vagyok irányomban tanúsított végtelen sok jótéteményekért és eltökéltem, akaratomat mindig az ő akaratuk alá vetem; ennek okáért az ő beleegyezésük nélkül nem szerencsének, hanem balsorsnak vélném, ha ily felbecsülhetetlen kegyben akarnál részesíteni engem. Ha az ő tudtokkal érne a boldogság, és méltónak találatnám tehozzád, már most kinyilvánítom hajlandóságomat - ha az ő akaratuk is támogatja - de amíg hozzájárulásuk késik avagy elmarad, csillapítsa vágyadat, hogy én örökké és tiszta szívvel annyi jót kívánok teneked, amennyit az ég megadhat.

Isabela itt végezte be erényes és okos szavait, és Ricaredo ott nyomban lábadozni kezdett. Betegsége alatt szülei már minden reményről letettek, de most új bizodalom költözött szívökbé. A fiatalok illőképpen elbúcsúztak egymástól, Ricaredo könnyezett, Isabela pedig álmélkodott, hogy olyan nagymértékben elnyerte Ricaredo szerelmét. Az ifjú fölkelte betegágyából - szülei csodának tartották - és nem akarta tovább titkolni gondolatait: egy napon kiöntötte szívét édesanyjának. Hosszú beszélgetésük végén azt mondta neki, ha nem adják hozzá Isabelát, ha megtagadják tőle választottját, egyenest a halálba kergetik. Ricaredo áradozott, az egekig magasztalta Isabela erényeit, olyannyira, hogy végül anyja azt hitte, még jól is jár a fia, ha nőül veheti Isabelát. Beleegyezését adta és jó reménnyel kecsgettette Ricaredót, hogy ő majd rábírra a fiú atyját, járuljon hozzá a házassághoz. Így is lett: elmondta férjének, mi mindent hallott Ricaredótól, és könnyűszerrel rávette Clotaldót, teljesítse fia forró kívánságát, keressen ürügyet, hogy megghiúsuljon az a félig-meddig megbeszélrt frígy a skót kisasszonnyal.

Ekkor Isabela tizennégy, Ricaredo pedig húszéves volt, de már zsenge, viruló ifjúságukban is tanújelét adták az érett kor megfontoltságának és bölcsességének.

Szülei akarata szerint Ricaredónak négy nap múlva kellett volna a házasság szent igájába hajtania fejét. Clotaldóék okosnak és szerencsésnek tartották, hogy rabnőjökre esett a választásuk, mert Isabela hozománya, vagyis erényei a skót kisasszony minden kincsével fölértek. A menyegzői ruhák már elkészültek, a barátokat meg a rokonságot összehívták, már csak az volt hátra, hogy a királynőt is értesítsék az esküvőről, mert az ő akarata és beleegyezése nélkül az előkelő származásúak nem köthettek házasságot. Halasztgatták a bejelentést, mert nem kételkedtek, hogy megkapják az engedélyt. Hát, mondom, így állott a dolog, négy nap múlva akarták megtartani az esküvőt, ám egy este valami megzavarta örömeiket: a királynő követe parancsot adott Clotaldónak, másnap reggel vezesse Őfelsége színe elé a Cádizban foglyul ejtett spanyol lánykát. Clotaldo azt felelte, örömet teljesíti Őfelsége parancsát. A követ távozott, Clotaldóék szívére pedig tanácstalanság és riadt félelem telepedett.

- Jaj - mondta señora Catalina - ha a királynő megtudja, hogy katolikusnak neveltem a kislányt! Akkor kiderül, hogy minálunk mindnyájan igaz keresztények vagyunk, hisz ha a királynő megkérdi Isabelától, mit tanult nyolc esztendő raboskodása alatt, akármilyen okos is ez a kislány, ugyan mit válaszolhat szegény feje, hogy ártalmunkra ne legyen?

Ennek hallatára Isabela is megszólalt:

- Ez a félelem ne aggasszon téged, úrnőm! Én bízom az égben, hogy isteni könyörületessége a kellő pillanatban olyan szavakat ad ajkamra, hogy nemcsak károtokra nem lesznek, hanem bőséges javatokra is szolgálnak.

Ricaredo reszketett, mintha valami kellemetlenségtől tartana. Clotaldo minden módon iparkodott erőt venni önnön rettegésén, de csak abban talált vigaszt, hogy erősen bízott Istenben és Isabela okosságában. A lánynak lelkére kötötte, semmi szín alatt bajba ne keverje őket katolikus hitök miatt, mert noha lelkök kész a vértanúságra, gyarló testük még húzódozik a keserű pohártól. Isabela ekkor és még többször is megnyugtatta őket, ne féljenek, őmiatta nem sújtja a családot az a gyanított és rettegett csapás. Mert bár akkor még nem tudta, mit fog válaszolni, ha kérdezik a fogadáson, szilárdan élt benne a remény: felelete, amint mondta, javokra válik.

Akkor éjjel sok mindent meghánytak-vetettek, kiváltképp azt hajtogatták, ha a királynő tudná, hogy ők katolikusok, nem ily nyájas üzenetet küldött volna nekik, ugyanis parancsából az derül ki, csupán látni akarja Isabelát, mert - csakúgy, mint mindenkinek a városban - fülébe jutott a lány páratlan szépségének és kiválóságának híre. De azt hitték, elég vétek, hogy ők maguk nem mutatták be Isabelát a királynőnek, ámbár - gondolták - jól kimenthetnék magukat, ha azt mondanák, mióta Isabela hozzájuk került, nőül választották és szemelték ki Ricaredo fiok számára. Igaz, így is megjárhatják, mert akkor meg a királynő engedélye nélkül tervezték a házasságot; ámbár úgy vélték, ez a vétek nem érdemel súlyos büntetést.

Ebben vigasztalást is leltek és megállapodtak, Isabelát nem fogolyhoz illő szerény ruhába, hanem menyasszonyi díszbe öltöztetik, hiszen van már előkelő vőlegénye: az ő fiuk.

Ezt határozták és másnap spanyol viseletbe öltöztették nevelt lányukat. Gazdag, aranyszövvettel bélelt, zöld, áttört atlaszruhát adtak reá, a kelmét pazar ékkövekkel szegték, kivágásait gyöngyökkel rakták körül. Isabela nyakékén, övén gyémántok csillogtak, és miként a spanyol főrangú hölgyek, legyezőt viselt. Fejének fő ékessége hosszú, dús, szőke haja volt: befönt koszorújában elszórt gyöngyök, gyémántok tündököltek. Ilyen fényes öltözékben, gyönyörű természetével és csodás szépségével hintón jelent meg aznap Londonban, és minden nézelődőnek szemét-szívét elragadta. A hintóban Clotaldo, a neje és Ricaredo ült mellette, az előkelő rokonság pedig lóháton kísért. Clotaldo azért részesítette rabnőjét ekkora megtiszteltetésben, hogy a királynőt is rábírja, úgy bánjék Isabelával, mint Ricaredo mátkájával.

Hát, mikor a palotába értek, Isabela a királynő nagy fogadótermébe lépett; szépségének hatása minden emberi képzeletet fölülmúlt. A nagy és tágas csarnokban a kíséret két lépést hátramaradt, Isabela pedig előresietett; most, hogy kivált a többi közül, úgy tetszett, mintha derűs, csöndes éjszakán csillag vagy holdudvar úsznék az égi tájakon, avagy pirkadatkor napsugár csillanna elő két orom között. Üstököshöz is hasonlított, és tüze nem egy jelenlevő szívét fenyegette, mert Isabela gyönyörű szemének napsugarával megperzselte őket a szerelem. A lány udvariasan és mély hódolattal térdre ereszkedett a királynő előtt és angol nyelven így szólott:

- Nyújtsa kezét Fölséged szolgálóleányának, aki ezentúl még többre tartja női méltóságát, mert ama szerencsében volt része, hogy Fölséged magas színét megláthatta.

A királynő jó ideig szótlánul szemlélte Isabelát, és úgy tűnt neki - amint később egy udvarhölgyének mondta - a csillagos eget látja: csillaga Isabela öltözetének számtalan gyöngye, gyémántja; napja, holdja a lány szép szeme, ábrázata; mindenestül a szépség új csodája. A királynő körül az udvarhölgyek is erőltették szemüket, hogy apróra megnézzék Isabelát; ki a lány élénk tekintetét, ki arcának színét, ki sudár termetét, ki meg édes hangját magasztalta. Olyan is akadt, aki merő irigységből így szólott:

- A spanyol kisasszony megjárja, de öltözkéje jobb is lehetne.

A királynő némileg fölcúsódott ámulatából, fölemelte Isabelát és ezt mondta:

- Beszélj spanyolul, leányom, jól megértem és örömet hallgatom.

Majd Clotaldóhoz fordult:

- Clotaldo - mondotta - zokon veszem, hogy annyi évig rejtegetted előlem ezt a kincset; ám nyilván drágasága indított kapzsiságra téged. Köteles vagy visszaadni őt nekem, mert jog szerint engem illet.

- Úrnőm - felelte Clotaldo - Fölséged minden szava szentigaz. Megvallom vétkeimet, ha bűn, hogy addig tartogattam ezt a kincset, míg illőképpen, teljes tökéletességében Fölséged színe elé nem bocsáthattam. Most már elérte a tökélyt, és úgy gondoltam, becsességben gyarapodva hozom az udvarba és engedélyt kérek Fölségedtől, hogy Isabela Ricaredo fiam felesége lehessen, én pedig annyit adhassak kettejükben királyi Fölségednek, amennyit csak adhatok.

- Még a neve is tetszésemre vagyon⁴⁹ - válaszolt a királynő. - Más se kellett, csak hogy Isabelának hívják a spanyol kisasszonyt, nagyobb tökélyt már nem is kívánhatok tőle. Hanem, Clotaldo, tudod-e, hogy tudomásom van róla, Isabelát engedelmem nélkül jegyezted el fiadnak?

- Így igaz, Úrnőm - felelte Clotaldo - de magam is, őseim is sok és jeles szolgálatot tettünk a koronának, és én bizakodtam, ezek fejében Fölséged nemcsak ilyen engedélyt, hanem még nagyobb kegyeket is megadna. Kivált, mert fiam még legényember.

- Az is marad - mondta a királynő. - Nem lesz övé Isabela, míg maga Ricaredo rá nem szolgál a leány kezére. Vagyis azt akarom: Ricaredo ne a te érdemeiddel, de ősei szolgálatával se bizonyítsa, hogy méltó Isabelára, hanem ő maga lépjen szolgálatomba, és maga váljék érdemessé erre a kincsre, mert úgy megszerettem Isabelát, mintha édesleányom volna.

Isabela, alighogy meghallotta az utolsó szavakat, ismét térdre borult a királynő előtt és így szólt hozzá spanyol nyelven:

⁴⁹ Még a neve is tetszésemre vagyon - ugyanis ekkor az angol királynő szintén „Isabela”, vagyis Erzsébet volt.

- Királyi asszonyom, az ilyen elégtétel viszontagságait inkább szerencsének, mintsem balsorsnak kell tartanunk. Fölséged már leányának nevezett; jósága ily zálogának birtokában mi bajtól félhetek és mi jót ne reméljek?

Isabela annyi bájjal és kellemmel beszélt, hogy egészen levette lábáról a királynőt. Az uralkodó fölszólította, maradjon szolgálatában és egy nemes hölgynek, főudvarhölgyének gondjaira bízta, tanítsa meg Isabelának az udvari módit. Ricaredo azt hitte, vége szakad életének, mert elszakították tőle Isabelát. Csaknem eszt veszejtette és riadtan, remegve térdre hullott a királynő előtt.

- Felség - mondotta - nincsen szükség biztatásra, hogy szolgálatába lépjek. Én se kérek más jutalmat, csak amiért atyáim és őseim szolgálták koronás urokat. De mert Fölséged azt óhajtja, új vágyakkal, új igényekkel szolgáljam, tudni szeretném, mi módon, milyen téren mutathatom meg hogy teljesítem kötelességemet, amint Fölséged reám rótt.

- Két kalózhajó áll útra készen - válaszolt a királynő. - Parancsnokukká Lansac bárót neveztem ki. Téged az egyik hajó kapitányává teszek, mert bár ifjú vagy, származásod biztosíték, hogy hajósvéred pótolja hiányzó tapasztalatodat. Gondold meg, mily kegyes vagyok hozzá: alkalmat adok, hogy királynőd szolgálatában megmutasd, ki vagy, tanúságot tégy eszességedről, bátorságodról, és elnyerd a nézetem szerint legnagyobb jutalmat, amit csak kívánhatsz. Én magam őrizem meg számodra Isabelát, noha úgy látom, erénye lesz az ő igazi őrizője. Isten vezéreljen! Úgy hiszem, szerelmes vagy, így nagy tetteket várok hős karodtól. Minden hadakozó király boldog lenne, ha tízezer szerelmes katona szolgálna seregében, mert az ilyen vitézek azt a jutalmat remélik győzelmeikért, hogy örvendhetnek kedvesökkel. Kelj föl, Ricaredo, gondold meg, van-e mondanivalód Isabelának, akarsz-e szót váltani vele, mert holnap reggel útnak indulsz.

Ricaredo kezét csókolt a királynőnek, hálálkodva mondott köszönetet kegyességéért, majd Isabela elé térdelt, szólni akart hozzá, de nem tudott, mert torka elszorult, nyelve elakadt, szemébe könnyek törtek, ő pedig, amennyire tudta, törekedett, hogy leplezze meghatottságát. De bárhogy iparkodott, a királynő szeme előtt nem rejtette el könnyeit.

- Ne restelkedjél, mert sírva fakadtál, Ricaredo - mondta a királynő - ne is bánkódjál, hogy ebben a sorsdöntő pillanatban ily gyöngéd jelét adtad szíved érzelmeinek, mert más dolog a csatározás ellenséges haddal és más a búcsúzkodás kedvesüktől. Isabela, öleld meg Ricaredót, add rá áldásodat, mert szerelme méltó kegyeidre.

Isabela mint hitvesét szerette Ricaredót; nagy zavarban volt, úgy lesújtotta Ricaredo fájdalma és megalázkodása, hogy nem értette a királynő parancsát, hanem maga is könnyekre fakadt, nem látott, nem moccant, csak sírt öntudatlanul, mint egy alabástromszobor. A mátkapár gyöngéd, szerelmes érzései sok körülállót megrikáttak; Ricaredo elhallgatott, Isabela meg sem szólalt, Clotaldo és kísérete pedig hódolattal köszöntötte a királynőt és tele részvéttel, bánattal, könnyek között elhagyta a fogadótermet.

Isabela úgy elárvult, mintha most temette volna szüleit; félt, hogy második úrnője nem olyan szokások szerint akarja nevelni, mint az első. Egyszóval az udvarnál maradt, Ricaredo pedig két nap múlva elvitorlázott. Sok gond mardosta, de különösen kettő dúlta föl szívét. Egyfelől tudta, hőstetteket kell véghezvinnie, ha ki akarja érdemelni Isabelát. Másfelől úgy érezte, mit sem tehet, ha ragaszkodik hitéhez, mert katolikus vallása tiltja, hogy kardot vonjon katolikusok ellen, ha pedig nem ránt kardot, észreveszik: ő igaz keresztény; avagy gyávának tartják, akkor meg ugyancsak veszélyben az élete, és tervei elé akadályok tornyosulnak. De végül eltökélte: vallásos meggyőződését alárendeli szerelmes hajlandóságának, és szívből könyörgött az éghez, adjon alkalmat neki, hogy keresztény kötelességeinek sérelme nélkül bizonyosságot tehessen vitézségéről, rászolgáljon királynője elismerésére és Isabela kezére.

Hat napig hajózott a két vitorlás kedvező széllel a Terceira-szigetek felé, mert azon a környéken mindig akad Kelet-Indiából jövő vagy Nyugat-Indiából arra tévedt portugál hajó. Hat nap múlva bőszi vihar kapta oldalba őket; a Földközi-tengeren déli szélnek hívják ezt a szelet, de az óceánon másképpen nevezik. Olyan sokáig és hevesen tombolt az orkán, hogy nem juthattak a szigetek közelébe, kénytelenek voltak Spanyolország felé kanyarodni. A spanyol partok mellett a gibraltári szoros bejáratánál három vitorlást, egy hatalmas-nagy meg két kisebb gályát fedeztek föl. Ricardo a vezérhajó mellé simult hajójával, tudni kívánta, a parancsnok meg akarja-e támadni a három vitorlást. De már messziről látták, a vezérhajó főárbocára fölhúzzák a fekete lobogót, közelebből pedig kürtök és recsegő trombiták hangját hallották; nyilvánvalóan azt jelezte, hogy a hajón meghalt a tengernagy, vagy valami más főrangú személyiség. Aggodalmasan közelítettek egészen hallótávolságba; ez sem esett meg, mióta a kikötőben fölszedték a horgonyt. A vezérhajóról átkiáltottak Ricaredo kapitányért, menjen át, mert a tengernagy gutaütést kapott az este és meghalt. Mindnyájan elszomorodtak, csak Ricaredo örvendezett; nem a tengernagy halálának, hanem mert most ő lett mindkét hajó teljhatalmú parancsnoka. Ugyanis a királynő úgy rendelte, ha valami baj éri a tengernagyot, Ricaredo álljon a helyére. Ricaredo ügyesen át is kúszott a vezérhajóra. Ott egyesek az elhunyt parancsnokot siratták, mások meg az élőt ünnepelték. Végül mindannyian engedelmességet fogadtak Ricaredónak és rövid szertartással kikiáltották parancsnokukká; több idejük nem is maradt, mert a fölfedezett három hajó közül a két kisebb elszakadt a nagytól és a két angol hajó felé tartott.

Rögtön kiderült, hogy török gályák, mert félhold volt a zászlajukon. Ricaredo nagyon meörült: remélte, ha az ég irgalmas lesz hozzá, nem megvetendő zsákmányt ejt, mégpedig katolikus hitsorsosainak sérelme nélkül. A két gálya olyan közel merészkedett, hogy a törökök már fölismerték az angol hajókat, bár azok megtévesztés céljából nem angol, hanem spanyol fölségjeleket viseltek, hogy ha valaki találkozna velük, kalózhajónak ne nézze őket. A törökök azt hitték, Indiákról hazafelé tartó vitorlásokkal találkoztak, és mindkettőt könnyűszerrel hatalmukba keríthetik. Lassanként egyre közelebb férköztek, Ricaredo pedig szándékosan nem zaklatta támadóit, hadd érjenek ütegeinek hatósugarába. Így a legjobb pillanatban süttette el az ágyúkat, és öt golyóbis olyan erővel - vágódott az egyik gálya közepébe, hogy a hajó teljesen kettészakadt, tüstént az oldalára dőlt és menthetetlenül süllyedni kezdett. A másik gályán látták, ennek már fele sem tréfa, sebtiben megcsáklyázták és a nagy vitorlás oldalához vontatták a sérült hajót. Ám az angol hajók gyorsak és fürgék voltak, úgy térültek-fordultak, mintha evezősök lettek volna. Ricaredo újból megtöltette az ágyúkat, a nagy hajóig üldözte és rengeteg golyóval árasztotta el a törököt. Mikor a szétlőtt gálya a nagy hajóhoz ért, legénysége rögtön a sorsára bízta és sebbel-lobbal iparkodott a nagy vitorlásra. Ricaredo látta ezt, meg azt is, hogy az ép gálya a sérülttel foglalkozik, ezért mindkét hajójával megrohanta és úgy közrefogta a sértetlen gályát, hogy az megfordulni sem tudott, de még evezőinek sem vehette hasznát. Olyannyira, hogy a törökök innen is megfutamodtak és a nagy hajóra menekültek. Nem is védekezni szándékoztak, csak pillanatnyilag akarták megmenteni életüket. A gályákat hajtó keresztény evezősök kitepték karikaikat, összetörték láncukat, elvegyültek a törökkel, és ők is a nagy vitorlásra kerestek menedéket. Az angol muskétások célba lőttek a hajó oldalán fölfelé kapaszkodó menekültekre, de csakis a törökökre, mert Ricaredo megparancsolta, keresztényekre senki se tüzeljen. Így csaknem minden török otthagya a fogát, és ha följutottak a hajóra, a közéjük vegyülő keresztények koncolták fel őket török fegyverekkel, mert az elbukó vitézek ereje a fölocsúdo gyöngékbe költözik. A keresztények spanyol hajóknak vélték az angol vitorlásokat és úgy föllelkesültek, hogy csodákat műveltek szabadságukért. Végezetül, mikor már hírmondó is alig maradt a törökből, néhány spanyol kiállott a hajó fedélzetére és fennszóval hívogatta vélt honfitársait, menjenek és örvendjenek győzelmük jutalmának.

Ricaredo megkérdezte tőlük spanyolul, miféle hajón utaznak; azt felelték, a vitorlás Portugál-Indiából jön megrakva fűszerszámmal és annyi gyönggyel, gyémánttal, hogy egymillió aranynál is többet ér; de a vihar erre vetette és jócskán megrongálta; ágyújuk nincs, mert a tengerbe dobálták, a legénység beteg és félholt az éhségtől, szomjúságtól; a kalóz Arnaute Mamí két gályája tegnap kardcsapás nélkül hatalmába kerítette őket. De - úgy hallották - a tömérdek kincs nem fért el a két hajón, ezért a kalózok vontatókötéltre vették a vitorlást és elindultak vele a közeli Larache folyó torkolata felé. Ricaredo azt válaszolta nekik, tévednek, ha megszabadítóik hajóit spanyolnak vélik, mert azok bizony az angol királynő hajói. Ettől a hírtől gondolkodóba estek és megszeppentek, akik hallották, mert úgy hitték - és joggal - hogy csöbörből vödörbe jutottak. De Ricaredo azt mondta, mitől se tartsanak, legyenek nyugton szabadságuk felől, hacsak ellenállást nem tanúsítanak.

- Lehetetlen ellenállanunk - válaszolták - mert amint mondtuk, a hajónak nincs tűzérsege, meg minekünk sincs fegyverünk. Így kénytelenek vagyunk parancsnokuk jó szívére és nagylelkűségére bízni magunkat. Ha megszabadított bennünket az elviselhetetlen török rabságtól, illendő, hogy be is tetézzé ezt a nagy kegyet és jótéteményt, mert ez híressé teheti őt széles e világon mindenütt, ahová csak eljut nevezetes diadalának és nagylelkűségének híre, hisz minket is inkább reménységgel, mintsem félelemmel töltött el.

Ricaredónak tetszett a spanyol beszéde; tanácsot hívott össze a hajóján és fölvetette a kérdést, mi módon küldhetnének minden keresztényt Spanyolországba, de úgy, hogy az angolokat semmi veszély ne fenyegetse, bántódás ne érje, és az ennen sokaságuktól nekibátorodó spanyolok meg ne támadják őket. Olyan vélemény is akadt, hogy Ricaredo egyesével hívja át a maga hajójára, és amint jönnek, a földézet alatt gyilkoltassa le a spanyolokat; így öljk le őket mind egy szálíg és a nagy vitorlással bátran és gondtalanul hajózzanak Londonba.

De Ricaredo így válaszolt:

- Ha Isten ily kegyes volt hozzánk, ennyi kincset adott kezünkbe, nem akarok hálátlansággal, kegyetlen szívvel fizetni érte; nincs is rendjén, hogy karddal orvosoljam, amit ésszel-okossággal is orvosolhatok. Így hát azt gondolom, egyetlen katolikus keresztény se pusztuljon el; nem azért, mert nagyon kedvesek nekem, hanem azért, mert jómagamat fölöttébb sokra tartom, és nem szeretném, ha mai haditettünkkel én is, ti is, akik társaim voltatok a diadalban, nemcsak hősi hírnevet szereznének, hanem egyszersmind kegyetlenségükről is hírhedté válnánk. Mert a vitézséggel sosem fért meg a kegyetlenség. Cselekedjünk hát ekképpen: egyik hajónk egész tűzérsejét telepítsük át a nagy portugál vitorlásra, ne is hagyjunk itt semmi fegyvert, de mást sem az élelmen kívül, embereinkkel rakjuk meg a nagy hajót, vigyük el Angliába, a spanyolok pedig menjenek haza Spanyolországba.

Senki sem mert ellenkezni Ricaredo javaslatával, egyesek még hősnek, nagylelkűnek és leleményesnek is tartották. Mások meg túlon túl katolikusnak ítélték szívökben. Az elhatározást tett követte: Ricaredo ötven muskétással átment a portugál hajóra. Égő kanóccal, mindannyian éberem figyeltek. A vitorlásom csaknem háromszáz embert találtak: ennyi menekült meg a gályákról. Ricaredo azután a hajólajstromot kérte, de valaki - az előbb ugyanaz beszélt vele a hajó korlátjáról - azt válaszolta, a lajstromot magához vette a kalózgályák parancsnoka, az meg a gályákkal együtt a tengerbe vészett. Ricaredo tüstént beállította a csigát, kisebbik hajóját a nagy vitorlás oldalához kormányoztatta és jó erős emelők segítségével, csodálatra méltó ügyességgel átszállították az ágyúkat a kis hajóról a nagy vitorlásra. Azután Ricaredo röviden szólott a keresztényekhez és megparancsolta, szálljanak át a kiürített hajóra. Ott bőven találtak élelmet, még több embernek is elég lett volna több mint egy hónapra. Ricaredo pénzt hozatott hajójáról és átszálláskom mindegyiknek adott négy spanyol aranytallért, hogy úgy-ahogy elláthassák magukat szükséges holmival, ha partra lépnek; mert a szárazföld olyan közel volt, hogy Ávila és Calpe magas hegyei odalátszóttak. Mind alig győzött hálálkomni,

mert ilyen jót tett velök. Utoljára az a spanyol szállott át, aki a többiek nevében beszélt. Így szólt Ricaredóhoz:

- Derék lovag! Nagyobb szerencsémnek tartanám, ha magaddal vinnél Angliába és nem küldenél Spanyolországba, mert bár ott van szülőházam, és csupán hat napja távoztam el onnét, nem terem ott nékem semmi más, csak szomorú emlékek, magánoskodás. Tudd meg, uram, Cádiz elestekor, úgy tizenöt esztendővel ezelőtt elveszítettem a lányomat; bizonynal az angolok hurcolták Angliába, és vele együtt elvesztettem öregségem nyugodalmát, a szemem világosságát, mert mióta őt nem látom, semmilyen látványban sem telik örömöm. Lányom és vagyonom elvesztése miatt - mert ráadásul koldusbotra jutottam - úgy odavoltam a nagy szomorkodástól, hogy nem akartam, de nem is tudtam tovább üzni kereskedő foglalkozásomat, pedig amíg adtam - vettem, úgy hírlett, én vagyok a leggazdagabb kalmár az egész városban. Így is volt, mert a sokszázezer tallért meghaladó kintlevőségemen kívül otthon, a négy fal közt található vagyonom is megért jó ötvenezer tallért. Mindenemet elvesztettem, ám föl se venném, csak a lányom megmaradt volna. Ez a nemzeti csapás engem kiváltképpen fájdalmasan sújtott, utána pedig úgy megviselt az ínség, hogy nem bírtam már tovább, és feleségemmel - ott üldögél, az a szomorú asszony - elhatároztuk, elmegyünk Indiákra, ott húzzuk meg magunkat a tönkrejutott szegények menedékén. Hat napja fölszálltunk egy postahajóra, de alig hagytuk el Cádizot, talákoztunk ezzel a két kalózgályával és fogságba estünk; így újból utolért bennünket a balszerencse, és még nagyobb nyomorúságba jutottunk. Ám rosszabbul is járhattunk volna, ha a kalózok el nem fogják azt a portugál hajót; azzal aztán addig bajlódtak, míg be nem következett, amit kegyelmed is látott.

Ricaredo megkérdezte, hogyan hívták a lányát. A spanyol azt válaszolta: Isabela. Ricaredo eddig csak gyanította, de most már végleg meggyőződött, hogy drága Isabelája édesatyjának történetét hallotta. Nem adott neki semmi hírt a lányáról, csak azt mondta, szíves-örömet magával viszi feleségével együtt Londonba, ott talán hallanak valamit elveszett kedvesökről. Azután vezérhajójára vette őket, a portugál vitorlásra pedig tengerészeket és elegendő őrséget állatott.

Aznap este fölronták a vitorlákat és a megszabadított foglyok hajója miatt sietve eltávolodtak a spanyol partoktól. Ezen húsz török is utazott; Ricaredo őket is szabadon bocsátotta, így mutatta, hogy nem a katolikusok iránt érzett rokonszenve, hanem természetes jóindulata és nagylelkűsége indította irgalomra. Kérte a spanyolokat, az első kínálózó alkalommal adják vissza a törökök teljes szabadságát, így a kalózok háláját is kiérdemelte. Eleinte tartós, kedvező szél mutatkozott, de azután elcsendesedett egy kicsit. Az angolok nagyon megrettentek a szélcsendtől, hibáztatták Ricaredót nagylelkűségével egyetemben, mondván, hogy a megszabadított spanyolok hírül adhatják a történeteket Spanyolországban, és ha netán hadigályák vannak a kikötőben, az angol hajók után eredhetnek, megszorongathatják és alighanem el is veszejthetik őket. Ricaredo jól tudta, igazuk van, de nyájas szavaival mindet meggyőzte, megnyugtatta; ám attól még jobban meggyugodtak, hogy föltámadt a szél, belekapott minden vitorlájukba; nem kellett azokat se bevonni, se kifeszíteni, és kilenc nap alatt meglátták Londont. Útnak indulásuk után harminc nappal győztesen tértek vissza a városba.

A tengeragy halála miatt Ricaredo nem akart örömujjongással bevonulni a kikötőbe, ezért a győzelmi jelzéseket gyászjelekkel váltogatta: hol örvendező harsonák, hol meg fojtott hangú trombiták szóltak; vidám dobok perdültek és fegyverek csörrentek, de szomorú, jajongó sípszó válaszolt nekik; egyik árbocról félholdakkal telehintett lobogó lógott lefelé fordítva, a másíkról hosszú, fekete tafota zászló csücskei csókolgatták a vizet. Ilyen különböző jelzésekkel hajózott be Ricaredo a londoni öbölbe; a portugál hajónak sekély volt a kikötő, ezért a nagy vitorlás kint maradt a nyílt tengeren.

A partról tömérdek ember nézte őket és nem tudták, mire véljék ezeket a zászlókat és ellentmondó jelzéseket. A kisebb hajóban egy-két jelről jól fölismerték Lansac báró vezérhajóját, de föl nem foghatták, hogyan változhatott a másik hajó a tengeren veszteglő hatalmas vitorlássá. De kétségek hamar eloszlott, mert a talpig csillogó, pazar fegyverzetbe öltözött, hős Ricaredo csónakba ugrott, majd nem is várt kíséretet, csak a nyomába csődülő számtalan sokaság közepette gyalogosan a palotába ment; a királynő már a tornácon volt: híreket várt a hajókról.

A többi udvarhölgy között Isabela is a királynő mellett tartózkodott. Angol ruhát viselt, és ez az öltözet éppoly jól illett neki, mint a spanyol. Ricaredo még oda se ért, máris megelőzte egy futár és hírül adta az ifjú visszatértét. Ricaredo nevének hallatára Isabela összerendezte, jövetelétől jó és rossz fejleményeket sejtett, remélt és egyszersmind rettegett. Ricaredo magas termetű, jó növésű, szép szál ember volt. Mell- és hátvértet, páncélgallért, kar- és csípővédőt, aranyos, cirádás milánói fegyverzetet viselt, ezért ugyancsak megnyerte a nézelődők tetszését. Fejét nem sisak, hanem széles karimájú, oroszlánvörös kalpag borította három, flandriai módon bokrétaiba kötött, tarka-barka tolldísszel. Svájci nadrágja fölött ékes szíjon széles kardja lógott. Díszes öltözetében olyan délcegen járt, hogy egyesek Marshoz, a hadak istenéhez hasonlították, másokat meg arcának szépsége ragadott bámulatra, és azt mondják, ezek Venushoz találták hasonlatosnak, mintha az istennő ily álöltözetben akarta volna megtréfálni Marsot. Végül Ricaredo a királynő elé járult, térdre ereszkedett és így szólt:

- Királyi Fölség! Fölséged szerencséje az én vágyaimnak is szolgálatába szegődött. Lansac tengernagy halála után - mert a tengernagyot szélütés érte - Fölséged jóvoltából én vettem át a parancsnokságot, és a jósors két török gályát hozott utamba. Az ott látható nagy vitorlást vontatták. Megtámadtam őket, és katonáid úgy küzdöttek, mint máskor: a két kalózgályát elsüllyesztették. Egyik hajónkon királyi nevedben szabad elvonulást engedtem a törökök fogságából megmenekült keresztényeknek. Csak két spanyolt, egy nőt és egy férfit hoztam magammal, mert kedvük támadt, hogy Fölséged magas színét meglássák. Az a vitorlás a Portugál-Indiából jövő hajók egyike, viharba került és török fogságba jutott. A pogány könnyűszerrel, jobban mondva kardcsapás nélkül hatalmába kerítette. Néhány portugál utas azt mondta, a hajó fűszerszám, gyöngy, gyémánt és egyéb rakományának értéke az egymillió aranyat is meghaladja. Egy ujjal se nyúltunk semmihez, a török sem férhetett a kincsekhez; mert az ég mindezeket Fölségednek szánta, és én meg is őrzettem királynőm számára, hiszen kapok én olyan drágaságot Fölségedtől, hogy újabb tíz hajó rakományával maradok érte adósa. Fölséged már megígérte nekem ezt a drágaságot, az én jó Isabelámat. Őbenne találok meg kincsemet és jutalmamat nemcsak ezért a vállalkozásért, amit Fölséged szolgálatában véghezvittem, hanem sok másért is, amit véghezvinni szándékozom, hogy csaknem mérhetetlen tartozásom egy részét letörlesszem, mert Fölséged oly drága kincset kínál nekem.

- Állj föl, Ricaredo - válaszolt a királynő - és hidd el, úgy szeretem Isabelát, hogy ha fizetségül adnám őt neked, nem tudnád megszolgálni ennek a hajónak rakományával, de még Indiák minden megmaradt kincsével sem. Neked adom, mert megígértem, mert méltó hozzád, és te is méltó vagy őhöz. Csakis érdemeiddel szolgáltál rá kezére. Ha te megőriztél nekem a vitorlás kincseit, én is megőriztem neked a te kincsedet. Talán úgy gondolsz, csekélység, hogy visszaadom jogos tulajdonodat, de én tudom, nagy hálával tartozol kegyességemért, mert a vágyakon vett kincsek a vásárlónak szívében bírják becsöket: éppen annyit érnek, mint maga a szerelmes szív, annak értékét pedig a földkerekségen semmi föl nem mérheti. Íme, itt van Isabela: a tiéd. Amikor akarod, hitvesed lehet, azt hiszem, kedve telik benne, mert okos és megbecsüli irányában tanúsított barátságodat. Nem kegynek, csak barátságnak mondom; így akarom növelni méltóságomat, hogy kegyeket csakis én osztogathatok neki. Menj, pihend ki magad és jöjj el holnap, mert részletesebben szeretném hallani hőstetteid történetét. Hozd el

azt a két spanyolt is, akiről beszéltél, hogy önszántokból akartak engem meglátogatni; szeretnék köszönetet mondani nekik.

Ricaredo kezét csókolt a királynőnek ezért a sok kegyért. Az uralkodó belépett egy terembe, a hölgyek pedig körülfogták Ricaredót. Köztük señora Tansi, Isabela meghitt barátnője örvendett a legnagyobb tekintélynek, mert okos, szellemes, talpraesett teremtségek tartották. Így szólt Ricaredóhoz:

- Mi az, señor Ricaredo? Minek ezek a fegyverek? Talán azt hitte, csatázni jön ellenségeivel? Pedig igazában itt valamennyien barátnői vagyunk, csak Isabela nem: őt spanyol származása nem sok jóindulatra készíti kegyelmed iránt.

- Señora Tansi! Csak jussak eszébe Isabelának. Mert ha eszébe jutottam - mondta Ricaredo - tudom, indulatja csakis jó lehet; hiszen ily sok erénnyel, ésszel és ritka szépséggel nem fér meg a rút háládatlanság.

Erre már Isabela is megszólalt:

- Señor Ricaredo, úgyis kegyelmedé leszek, jogában áll hát, hogy rám pazarolt dicséreteinek és rám ontandó kegyeinek minden jutalmát számon kérje tőlem tetszése szerint.

Ilyen és hasonló illedelmes szavakat váltott Ricaredo Isabelával meg a hölgyekkel. Volt ezek közt egy csitri lány, és az mást sem csinált, csak Ricaredót bámulta, amíg az ifjú el nem távozott. Emelgette Ricaredo csípővértjét, megnézte, mi lehet alatta, végigtapogatta kardját, majdnem belébújt a csillogó fegyverekbe, gyermekes együgyűséggel nézegette magát bennök, mint a tükörben. Mikor Ricaredo elment, a kisasszony ily szavakkal fordult az udvarhölgyekhez:

- Hölgyeim, most már elhiszem, hogy gyönyörű dolog lehet a háború, hiszen a fegyveres férfiak még a hölgyek közt is jól mutatnak.

- De még milyen jól! - válaszolta señora Tansi. - Nézzék meg Ricaredót; mintha csak a nap szállott volna földre, és az sétálgatna ilyen díszruhában az utcán.

Mindnyájan kacagtak a kisasszony megjegyzésén és Tansi fura hasonlatán. Egyesek sügtakbúgtak, mondván: orcátlanság volt Ricaredótól, hogy fegyveresen jött a palotába; mások azonban védelmére keltek és azt mondták, katona léte joggal fitogtatta délcegségét. Szülei, barátai, rokonai és ismerősei a szíves szeretet jeleivel fogadták Ricaredót. Aznap este szerencsés vállalkozásának öröme egész Londonban nagy vigasság uralkodott. Isabela szülei már Clotaldo házában laktak. Ricaredo elárulta ugyan kilétüket, de szüleinek lelkére kötötte, semmi hírt se adjanak Isabeláról, míg ő maga, Ricaredo föl nem világosítja a vendégeket. Ezt a figyelmeztetést megkapta Catalina asszony, Ricaredo édesanyja és a ház minden cselédje, szolgálója. Még aznap este nem kevés ember szeme láttára sok hajóval, bárkával, csónakkal megkezdődött a nagy vitorlás kincseinek kirakása és be sem fejeződött nyolc napig: a hajó csak úgy ontotta a gyomrába zárt tömérdek fűszerszámot és más, értékesnél értékesebb árucikket.

Az estét követő napon Ricaredo elment a palotába; magával vitte Isabela atyját és édesanyját, mondván, hogy a királynő látni kívánja őket. A két spanyol vadonatúj angol ruhát öltött. Mindnyájan megérkeztek a terembe, ahol a királynő udvarhölgyek körében várta Ricaredót. A királynő örömet akart szerezni, kedvében kívánt járni a lovagnak, ezért maga mellé vette Isabelát és éppen olyan ruhába öltöztette, amelyet első alkalommal viselt az udvarnál; a lány most is éppoly gyönyörű volt, mint akkor. Isabela szülei elcsodálkoztak, ámultak-bámultak, hogy egyszerre annyi pompát, fényességet látnak. Isabelára néztek, de nem ismerték föl, ám szívők megsúgta, mily közel a kedvesük: nagyot dobbant kebelökben, nem búsító riadalommal, hanem valami rejtélyes örömmel, csak nem tudták, honnan támad ez az öröm. A királynő nem engedte, hogy Ricaredo térden álljon előtte; szólt neki, keljen föl; egyenesen a lovag

kedvéért egy bársonyszéket állítottak a terembe, azon kínált helyet neki. Szokatlan kegy volt ez a büszke királynőtől, és egyik-másik udvaronc össze is sűgött:

- Ricaredo ma nem azon a széken ül, amit adtak neki, hanem a fűszerszámon, amit hozott.

Egy másik is közbeszűlt:

- Most beigazolűdott a közmondás: az ajándék a követ is megpuhítja, mert Ricaredo ajándékai meglágyították királynűnk kemény szívét.

A harmadik is közbeszűlt:

- Most, hogy ilyen jól űl a nyeregben, jó néhányan akarják majd kivetni belűle.

Valűban, a királynű űjabb megtisztelű kegyetűl sok szemtanű keblűben irigysűg kapott tápűt Ricaredo ellen. Mert bármily kegyel tűnteti ki valamelyik alattvalűját az uralkodű, dárdát dűf vele az irigyek szívűbe. A királynű tűzetesen meg akarta tudni Ricaredűtűl, hogyan folyt le a csata a kalűzhajűkkal. A lovag isműt elmesűlte és Istennek meg katonái hűs karjának tulajdonította a gyűzedelmet; minden vitezűt dicsűrettel halmozta el, egyiknek-másiknak hűstetteit - akik kitűntek a tűbbi kűzűl - rűszletesen is ismertette, ezzel valamennyiűknek, kivált a kiválűk számára megnyerte a királynű kegyűt.

Mikor odáig jutott elbeszűlésűben, hogy Őfelsűge nevűben visszaadta a tűrűkűk és keresztűnyek szabadságát, így szűlűt:

- Az itt állű nűrűl és fűrfirűl beszéltem tegnap Fűlsűgednek - ekkor Isabela szűleire mutatott - űk űhajtották látni Fűlsűged magas színűt és kűrve kűrtek, hozzam magammal űket. Cádizbűl valűk és elbeszűlésűkbűl tudom, de meg látom és észre is veszem rajtok, hogy elűkelű és érdemes emberek.

A királynű kűzelebb szűlűtotta űket. Isabela az állítűlagos spanyolokra, sűt cádiziakra tekintűt, kíváncsi volt, hátha ismertűk a szűleit. Isabela pillantása találkozott anyjájűval; a hűlgy mereven és figyelmesen szeműgyre vette a lányt, és Isabela emlékezetűben néhány homályos emlék derengűt: gyanakodni kezdűt, valamikor rűgen már látta az elűtte állű hűlgyet. Atyja ěppoly zavarban volt, nem merűszelt hitelt adni a szeme elű tárulű valűságnak. Ricaredo rendkűvűli figyelemmel kísűrte a kűtelyek kűzt hánűdűk, a három tanácsalan lűlek ězelmeit és rezdűlűseit, amint űgy vergűdűtek a bizonytalanságnak, hogy ismerik-ě egymást, avagy nem. A királynű észrevette a kűt spanyol zavarát és Isabela nyugtalanságát, mert látta, a lányt elűnti a forrűság és kezűt tűbb ězben fűlemeli, hogy haját megigazgassa. Isabela már szerette volna, ha megszűlal az anyjának vűlt hűlgy; ha szeműnek nem hitt, talán a hang eloszlatja kűtségűt. A királynű azt mondta Isabelának, kűrdezze meg a vendűgektűl spanyol nyelven, mifűle ok indította űket, hogy elutasítsák a szabadság űrűműt, ha Ricaredo fűlkínálta nekik, hiszen a szabadság a legfűbb java nemcsak az eszes teremtműnyeknek, hanem az oktalan állatoknak is.

Isabela mindezt megtudakolta ědesanyjátűl, az asszony pedig egy szűval sem vűlaszolt, csak botladozű lűptekkel, szinte űntudatlanul Isabelához sietűt, nem tűrűdűt az illemmel, az udvaroncok ámulatájűval és megrűkűnyűdűsűvel, Isabela jobb fűlűhez emelte kezűt és fűlfedett ott egy fekete anyajegyűt; ez a jel vűgleg megerűsította gyanűját. Most már biztosan tudta, hogy a lánűa áll elűtte; megűlelte Isabelát és fennszűval így kiáltott:

- Ő, szívem, ědes lányom! Lelkem drágasága!

Nem bírta folytatni, ájultan hanyatlűt Isabela karjába. Atyja, amilyen okos, ěppoly gyűngűd szívű is volt; nem szavakkal fejezte ki ězelmeit, csak kűnnyei peregtek vűgig tiszteletre műltű ábrázatán és bűsűgesen fűrűsztűttűk szakállát. Isabela megcsűkolta ědesanyja arcát, majd atyja felű fordult, és pillantása elárulta, milyen boldog, mennyire űrűl a lelke, hogy ott látja űket. A királynű elcsodálkozűt a tűrtűnteken és így szűlt Ricaredűhoz:

- Úgy gondolom, Ricaredo, te tervelted ki ezt a találkozást, de nem tudom, megmondjam-e neked: aligha tetted jól, mert tudjuk, a váratlan öröm csakúgy halált okozhat, mint a szomorúság.

Ezt mondván Isabelához fordult és félrevonta édesanyjától. A spanyol hölgy arcába vizet locsoltak, ettől magához tért, kissé összeszedte magát, a királynő elé térdelt és így szólt:

- Bocsássa meg Fölséged vakmerőségemet, nem csoda, ha elhagyott az eszméletem örömömben, hiszen megtaláltam ezt a drága kincset.

Isabela tolmácsolta édesanyja szavait, és a királynő azt válaszolta, a hölgynek igaza van. Amint elbeszéltük, így ösmerte meg szüleit Isabela, és így lelték meg őt a szülei. A királynő a palotában marasztalta őket, hogy kedvökre betelhessenek lányuk látásával, kibeszélgethessék magukat és örvendhessenek néki. Ricaredo nagyon boldog volt és újból kérte a királynőt, teljesítse ígéretét, mert szavát adta, neki adja Isabelát, ha ő talán érdemes a lányra. Könyörgött, ha még nőm érdemelte ki Isabela kezét, a királynő tüstént bízson rá olyan feladatokat, hogy méltó lehessen rá és elnyerhesse szerelme tárgyát. A királynő látta, Ricaredo sokra tartja szolgálatát és vitézségét, és nincs szükség újabb próbatételre, hogy érdemességét bizonyítsa. Így azt válaszolta, négy nap múlva neki adja Isabelát és mindkettőjüket tőle telhető megtiszteltetésben részesíti.

Ricaredo boldogan búcsúzott, reménykedett, hogy hamarosan övé lesz Isabela, és nem kell rettegnie elvesztésétől; mert a bizonyosság a szerelmesek leghőbb vágya-álma. Telt, múlt az idő, ám nem oly gyorsan, ahogy ő szerette volna, mert ha reményeinek teljesedését várja az ember, mindig azt hiszi, nem röpül, hanem valóságos lajhárlábakon cammog az idő. De végül eljött a nagy nap; Ricaredo nem vágyainak beteljesülését várta tőle, hanem új bájakat remélt fölfedezni Isabelában, s azt gondolta, ezek arra indítják, hogy ha lehet, még jobban szeresse kedvesét. Ám ama rövid idő alatt, míg azt hitte, jószerencséjének hajója kedvező szélben halad az óhajtott rév felé, akkora vihart támasztott tengerén a balsors, hogy ezerszer is attól félt, ott leli halálát.

Ugyanis a főudvarhölgynek - az ő gondjára bízták Isabelát - volt egy huszonkét éves fia; úgy hívták: Arnesto gróf. Főúri rangja, előkelő származása, meg hogy anyja oly nagy kegyben állott a királynő előtt, mondom, ezek mind túlságosan önteltté, büszkévé és kihívóvá tették. Hát ez az Arnesto oly hevesen beleszeretett Isabelába, hogy szíve megperzselődött Isabela szeme sugarától. Bár Ricaredo távolléte alatt egynémely jelekkel föltárta hajlandóságát Isabelának, sohasem talált meghallgatásra. Az udvarlás kezdetén a közöny és visszautasítás rendszerint eltántorítja céljoktól a szerelmeseket, de Isabela közönyösségének számos és nyilvánvaló jele éppen ellenkező hatást tett Arnestóra: szerelmét szította a féltés, és Isabela feddhetetlen erényétől még hevesebb lángra lobbant. Látván, hogy a királynő nézete szerint Ricaredo érdemes lett Isabelára, és a lovag oly rövid idő alatt minden bizonnyal nőül kapja a leányt, meg akart válni életétől. Ám mielőtt e gyáva és becsstelen orvossághoz folyamodott, beszélt édesanyjával, mondván, kérje meg a királynőt, adja nőül hozzá, Arnestóhoz Isabelát, különben számíton rá, hogy fia életének ajtaján kopogtat a halál. Az udvarhölgy csodálkozott fia szavain; ismerte Arnesto makacsságát és hirtelenkedő természetét, tudta, lelke mily szenvedélyesen ragaszkodik vágyai teljesüléséhez, ezért megijedt: szerelme valaminő gyászos véget ér. Az anyáknak szívkön fekszik gyermekeik java, így hát ő is megígérte fiának, beszél a királynővel; nem remélt sikert, tudta, lehetetlen rábírnia a királynőt, másítsa meg szavát, de szorultságában nem akarta elmulasztani a menekvés utolsó lehetőségét.

Aznap reggel a királynő parancsára oly ékesen felöltöztették Isabelát, hogy a toll nem meri leírni öltözkését. Maga a királynő tette Isabela nyakába a vitorlásról való legszebb, gyöngyös kősöntyűjét - értékét húszezer dukátra becsülték - és gyémántgyűrűt húzott az ujjára; az is megért vagy hatezer aranytallért. Az udvarhölgyek lelkendezve készültek a közeledő esküvői

ünnepekre, ám egyszer csak belépett a királynő főudvarhölgye és térdén állva kérte az uralkodót, halassza el még két nappal Isabela esküvőjét, és Őfelsége ezzel az egyetlen kegyével bőven megadja szolgálatainak minden remélt és megérdemelt jutalmát. A királynő előbb tudni akarta, miért kéri olyan buzgón a halasztást, hiszen minden idővesztés egyenesen rácsúfol az ő uralkodói adott szavára. De az udvarhölgy nem nyilatkozott, míg a királynő ígéretet nem tett, hogy teljesíti kérését; így is lett, mert a királynő nagyon kíváncsi volt a kérés okára. Mikor első kívánsága teljesült, az udvarhölgy föltárta a királynő előtt fia szerelmét, és hogy mennyire fél: ha Arnesto nem kapja nőül Isabelát, az ifjú végez magával, vagy valamilyen botrányos cselekedetet követ el. Azt mondta, csak azért kérte ezt a két nap haladékot, hogy alkalmat adjon őfelségének: gondolkodjék, mi módon lehetne legjobban orvosolni fia bánatát.

A királynő azt felelte, ha nem adta volna királyi szavát, megtalálná a kivezető utat ebből a szövevényes labirintusból, de szavát meg nem szegi és Ricaredo reménységét a világ semmi kincséért meg nem hiúsítja. Az udvarhölgy elvitte fiának ezt a választ, Arnesto pedig - se szó, se beszéd - féltéstől és szerelemtől égve magára szedte minden fegyverét, egy gyönyörű, erős paripával Clotaldo háza elé rúgtatott és fennhangon szólította Ricaredót, mutassa magát az ablakban. Ricaredo ekkor már vőlegényi díszbe öltözött és az alkalomhoz illő kísérettel éppen a palotába akart indulni. De meghallotta a kiáltozást, mondták neki, hogy ki kiabál és milyen fegyverzetben vetődött oda, ezért némi aggodalommal kihajolt az egyik ablakon. Arnesto meglátta és így szólt:

- Ricaredo, jól figyelj, mit akarok mondani: királyi asszonyunk megparancsolta, hogy szolgálatába állj és hőstettekkel tedd magad érdemessé a páratlan Isabelára. El is mentél, arannyal megrakott hajókkal tértél vissza, és azt hiszed, ezzel megvásároltad és kiérdemelted Isabelát. Királyi asszonyunk neked ígérte őt, mert azt gondolta, nálad jobban senki sem szolgálja uralkodónkat udvarában, és senkinek sincs nálad több jussa, hogy érdemes legyen Isabelára. Pedig könnyen meglehet, ebben tévedett. Mivel erre a véleményre jutottam és ezt való igaznak is tartom, kijelentem: nem hajtottál végre olyan tetteket, hogy Isabelát megérdemeld, de nem is tehetsz olyat, hogy ily javak birtokába juss. Érdemtelen vagy reá és ha ellenem szólasz, én kihívlak életre-halálra.

A gróf elhallgatott, és Ricaredo imigyen válaszolt:

- Gróf úr, semmiképpen sem vagyok kénytelen elfogadni kihívását, mert nemcsak azt valloam meg, hogy érdemtelen vagyok Isabelára, hanem azt is, hogy őt a világon senki meg nem érdemli. Ekképpen egyetértek szavaival és ismét mondom: nem illethet kihívása; ám ha ilyen vakmerően kihívni merészelt, mégis elfogadom.

Ellépett az ablaktól és sebtiben fegyvereit kérte. Rokonsága fölzúdult a palotába készülő kísérettel egyetemben. Sok ember látta fegyverben Arnesto grófot, sokan hallották hangoskodó kihívását, így csakhamar akadt valaki, aki elmenjen a királynőhöz és jelentse a történeteket. A királynő megparancsolta a testőrség kapitányának, tartóztassa le a grófot. A kapitány gyorsan teljesítette a parancsot és amikor megérkezett, Ricaredo még éppen csak kijött a házból. A lovag gyönyörű paripára ült és azt a fegyverzetet viselte, amivel partra szállott.

A gróf meglátta a kapitányt és rögtön kitalálta, mi járatban van; eltökélte, nem hagyja elfogatni magát és fennszóval odakiáltott Ricaredónak:

- Lásd, Ricaredo, milyen akadály áll az utunkba. Ha meg akarsz fenyíteni, majd megkeresel. Én is föltettem, hogy megfenyítlek, hát én is kereslek téged. Két kereső pedig könnyen egymásra talál, hagyjuk akkorra szándokaink megvalósítását.

- Jól van - válaszolta Ricaredo.

Ekkor teljes csapatával odaért a kapitány és őfelsége nevében felszólította a grófot, adja meg magát. A gróf engedett a parancsnak, de csak úgy, ha egyenest a királynő elé, nem pedig máshová viszik. A kapitány beleegyezett: az őrség közrefogta a grófot és elvitte a palotába a királynő elé. A főudvarhölgy már tájékoztatta az uralkodót, mennyire szereti Arnesto Isabelát; könnyezve könyörgött a királynőnek, bocsásson meg a grófnak, mert Arnesto ifjú és szerelmes, ilyenkor pedig könnyen megtéved az ember.

Mikor Arnesto a színe elé ért, a királynő nem sokat teketóriázott: kardját elvétette, őt magát meg egy toronyba záratta. Ezek az események nagyon meggyötörték Isabela és szülei szívét, hiszen oly hamar viharfelhőket láttak nyugalomok tengerén. Az udvarhölgy azt mondta a királynőnek, viszály törhet ki az ő rokonsága és Ricaredóék közt, ezért azt tanácsolta, távoztassa el az uralkodó a torzsalkodás okát, vagyis Isabelát, küldje haza Spanyolországba a lányt, és így nem kell félniük a következményektől. Érveit azzal is megtoldotta, hogy Isabela katolikus és olyan szilárd az igaz keresztény hitben, hogy a sok-sok rábeszélés mind kárba vesztett: egy hajszálnyira sem bírta eltántorítani katolikus meggyőződésétől. Erre a királynő azt felelte, ha Isabela ilyen jól meg tudta őrizni atyái hitét, ő így még többre tartja; a Spanyolországba küldésről pedig szó sem essék, mert nagyon kedveli a gyönyörű Isabelát, sok-sok báját és erényét, és ha nem is aznap, hát előbb-utóbb minden bizonnyal nőül kell adnia Ricaredóhoz, hiszen megígérte.

A királynő elhatározásától az udvarhölgy úgy elkeseredett, hogy egy szóval sem válaszolt; mint már előbb, most is úgy gondolta, ha Isabelát el nem teszi láb alól, semmi módon nőm hajlíthatja meg fiának konokságát, nem bírhatja rá, hogy békén hagyja Ricaredót; ezért akkora kegyetlenségre szánta el magát, hogy főrangú hölgy fejében sohasem fordulhatott meg ilyesmi, pedig ő főrangú hölgy volt. Eltökélte, méreggel elpusztítja Isabelát. Mivel a nők többnyire gyorsan határoznak és igen elszántak, még aznap este megmérgezte a lányt: befőtten adott neki és erőltette, csak egye meg, jót tesz a szívdobogásának. Isabela megette a befőtten, és kis idő múlva duzzadni kezdett a nyelve meg a torka, ajka megfeketült, hangja elrekedt, keble elszorult, és szeme elhomályosult: a mérgezés nyilvánvaló jelei mutatkoztak rajta. Az udvarhölgyek a királynőhöz futottak, elmondták, mi történt, és azt állították: a gonosztett a főudvarhölgy műve. A királynő könnyűszerrel el is hitte ezt és meglátogatta Isabelát; a lány már csaknem kiszenvedett. A királynő gyorsan elhívatta orvosait, és amíg oda nem értek, addig is nagy mennyiségű unikornis-port és sokmás ellenmérget adatott Isabelának; mert a hatalmas uralkodók mindig készen állnak hasonló eshetőségre. Azután megjöttek a doktorok, még erősebb orvosságokat hoztak a betegnek és kérték a királynőt, vallassa ki az udvarhölgyet, miféle mérget adott a lánynak; mert mindenki tudta, senki más, csakis Arnesto gróf édesanyja mérgezte meg Isabelát. Az udvarhölgy nem is tagadott, és adatai birtokában az orvosok annyi és olyan hatásos gyógyszert alkalmaztak, hogy ettől, Isten segítségével, Isabela életben maradt, legalábbis reménykedtek, hogy megmenekül.

A királynő elfogatta és a palota egyik szűk szobájába záratta udvarhölgyét, mert megérdemelt büntetéssel akarta sújtani. A vádlott azzal védekezett, hogy Isabela meggyilkolásával szolgálatot tett volna az égnek, ha a földet egy katolikustól, saját fiát pedig a viszálykodás okától megszabadítja.

A szomorú hírek hallatára Ricaredo csaknem esztét vesztette, úgy őrjöngött és oly siralmasan panaszkodott.

Végül is Isabela megmaradt, ám ennek fejében a természet ugyancsak elváltoztatta: szemöldöke, pillája, haja kihullott, arca felpuffadt, színét elvesztette, bőre fekélyes, szeme vizenyős lett. Utóbb úgy megcsúnyult, hogy bár azelőtt a szépség csodája volt, most rút szörnyetegnek tetszett. Ha valaki ilyennek látta, arra gondolt, rosszabbul járt Isabela, mintha meghalt volna a méregtől. Mindazáltal Ricaredo kérve kérte a királynőt, engedje meg, hogy hazavihesse

jegyesét, mert szerelme Isabela testéről átszállott a lelkére, és ha Isabela elveszítette is szépségét, számtalan erényét el nem veszíthette.

- Jól mondd - válaszolt a királynő. - Vidd el őt, Ricaredo, és tudd meg, gyönyörűséges ékszerrel viszel éktelen fadobozba zárva. Isten a tanúm, úgy szeretném neked visszaadni, ahogyan rám bíztad; de hát nem tehetem, bocsáss meg érte. A gaztett elkövetőjét megbüntettem, ez talán némileg kielégíti bosszúvágyadat.

Ricaredo sok mindent mondott a királynőnek, mentegette a főudvarhölgyet, bocsánatért könnyörgött számára, mert - úgymond - a hölgy mentségei még nagyobb botlások megbocsátására is elegendők. Végül átadták Isabelát szüleinek és Ricaredónak; a lovag hazavitte őket otthonába, vagyis szülei házához. A drága gyöngyök és gyémántok mellé más ékszereket és más ruhákat is ajándékozott a királynő, így fejezte ki, mennyire szereti Isabelát. A lány rútsága két hónapig nem változott, semmi nyoma sem volt, hogy Isabela visszanyeri eredeti szépségét; de azután bőre hámlani kezdett, és előtűnt gyönyörűsége arca.

Ekkortájt Ricaredo szülei már lehetetlennek hitték Isabela fölépülését, ezért Ricaredo tudta nélkül elhatározták, üzennek azért a skót kisasszonyért, hiszen Isabela előtt őt szemelték ki fiúk nejeül. Nem kételkedtek, az új menyasszony valóságos szépsége feledteti Ricaredóval Isabela immár letűnt báját. Úgy számítottak, Isabelát elküldik szüleivel Spanyolországba és annyi pénzt, vagyont adnak nekik, hogy kárpótolják őket régi veszteségeikért. Másfél hónap se telt belé - Ricaredo mit sem sejtett - és egyszer csak megjelent az új ara, illő kísérettel; olyan gyönyörű volt, hogy Isabela régi szépségének elmúlása után egész Londonban nem akadt párja. Ricaredo megdöbbsent, mikor váratlanul megpillantotta a kisasszonyt, félt, hogy látogatása megijeszti és sírba viszi Isabelát. Meg akarta nyugtatni jegyesét, ezért fölkereste a betegágyánál és a lány szülei előtt így szólott hozzá:

- Isabelám, lelkem! Szüleim még nem fogták föl teljesen, mily kedves vagy te énnekem. Nagyon szeretnek engem, ezért egy skót kisasszonyt hoztak a házhoz; már régebben őt szánták nőmül, mikor én még nem ismertem a te erényeidet. Úgy vélem, azt remélik, a kisasszony ragyogó szépsége kitörli szívemből a tiédet, pedig a te képed mélyen szívembe vésődött. Isabela! Szerelmem első pillanatától fogva sohasem hittem, hogy annak célja és beteljesülése az érzéki vágy kielégülése; ha testi szépséged az érzéseimet ejtette meg, számtalan erényed a szívemet ejtette rabul, ugyannyira, hogy ha szépnek szerettelek, rútnak meg imádlak, és most szavaim bizonyosságul add a kezed!

Isabela odanyújtotta jobbját, Ricaredo pedig megszorította és így szólott:

- Ó, szívem, Isabela! A katolikus hitre esküszöm, amire szüleim oktattak, vagy ha ez kevés, esküszöm a római pápa vallására - mert azt vallom, hiszem és tartom szívemben - fogadom az egy igaz Istenre, ő hallja szavunkat, hogy a férjed leszek, és máris az vagyok, ha hajlandó vagy magad mellé emelni engem.

Isabela zavartan, szülei pedig ámulva, csodálkozva hallgatták Ricaredo szavait. A lány nem tudta, mit tegyen, mit válaszoljon, nem győzte csókolgatni Ricaredo kezét; könnyeivel küszködve mondta, hogy férjéül fogadja Ricaredót és rabszolgájának tekinti magát. Ricaredo megcsókolta Isabela rút arcát, pedig amíg szép volt ez az arc, az ifjú sohasem merte illetni. Isabela szülei forró és bőséges könnyhullatással ünnepelték a kézfogót. Ricaredo azt mondta, majd meglátja, hogyan, de mindenképpen elodázza a menyegzőt a nálok lakó skót leánnyal. Azt is hozzátette, ha szülei Spanyolországba akarják küldeni hármukat, ne szabadkozzanak, hanem menjenek el és várják őt Cádizban vagy Sevilleban két esztendeig. Szavát adta, addig utánok megy, ha az ég élni engedi, és ha két év múltán sem ad hírt magáról, biztosak lehetnek benne, hogy valami nagy akadály, vagy még inkább a halál állott az útjába.

Isabela azt válaszolta, nemcsak két esztendeig, hanem egész életében vár rá, míg csak Ricaredo halálának hírére nem hallja, mert abban a pillanatban az ő halálának is üt az órája. E gyöngéd szavaktól mindannyian ismét könnyekre fakadtak, Ricaredo pedig kiment és megmondta szüleinek, hogy semmiképpen sem házasodik meg és nem nyújtja kezét skót menyasszonyának, amíg el nem zárandokolt Rómába, hogy megnyugtassa lelkiösmeretét. Ezeket az érveket elmondhatta szüleinek és a Clisternával érkezett rokonságnak - a skót kisasszonyt hívták Clisternának -; könnyűszerrel elhitték, mert mindannyian katolikusok voltak. Ricaredo egy év haladékot kért, és Clisterna beleegyezett, hogy apósa házában várja meg vőlegénye visszatértét.

Így hát ez már elrendeződött volna, és Clotaldo megmondta Ricaredónak: úgy döntött, ha a királynő hozzájárul, hazaküldi Isabelát szüleivel együtt Spanyolországba, talán a hazai levegő megkönnyíti és siettetí fölépülését, hiszen máris lábadozik. Ricaredo nem akarta elárulni terveit, ezért nyájasan válaszolt atyjának, hogy cselekedjék legjobb belátása szerint; csak arra kérte, ne fossza meg Isabelát semmilyen gazdag ajándéktól, amit a királynőtől kapott. Clotaldo megígérte neki és még aznap elment engedélyt kérni a királynőtől, hogy Isabelát és szüleit Spanyolországba küldhesse, Clisternát pedig összeházasíthassa Ricaredóval. A királynő mindenhez hozzájárult és helyeselte Clotaldo elhatározását. Udvarhölgyét még azon a napon, jogi tanácsadók és bírói eljárás nélkül, elmozdította tisztéből és kötelezte, hogy tízezer aranytallér kártérítést fizessen Isabelának; Arnesto grófot a kihívás miatt hat évre számkivette Angliából. Négy nap se telt belé, Arnesto már útra készen állott, hogy elinduljon a száműzetésbe, és a kártérítés összege is egybegyűlt. A királynő elhivatott egy gazdag francia kereskedőt - ez londoni lakos volt, de kapcsolatban állott franciaországi, itáliai és spanyolországi üzletházakkal - átadta neki a tízezer aranytallért és utalványt kért róla, hogy az összeget fizessék ki Isabela atyjának Sevilleben avagy Spanyolország más városában. A kereskedő leszámította a maga hasznát, jutalékát, és azt mondta a királynőnek, az összeget biztosan és maradéktalanul átutalja sevillei üzlettársához, egy másik francia kereskedőhöz, mégpedig ekképpen: ír Párizsba és ott egy másik üzletfelével állíttatja ki a váltót, hogy ne angliai, hanem franciaországi keltezés legyen rajta, mert Anglia és Spanyolország között tilos a kereskedelmi kapcsolat, azután már elég, ha Isabela szülei fölmutatják az ő kézjeggyével ellátott, keltezetlen meghatalmazó írást, a sevillei kereskedő rögtön kifizeti az összeget, mert már előbb értesítést kap a párizsi pénzváltótól. Végül is a királynő olyan biztosítékokat kért a kereskedőtől, hogy nem lehetett kétség a kifizetés fölől. De nem érte be ennyivel: egy flamand hajósgazdát is elhivatott, akinek hajója másnap készült Franciaországba; valamelyik francia kikötőben engedélyt akart szerezni, hogy Spanyolországba mehessen, mintha nem Angliából, hanem Franciaországból hajóznék. A királynő melegen megkérte a kapitányt, vigye magával Isabelát meg a szüleit, és nagy gonddal, épségben szállítsa partra őket az első spanyol kikötőben. A kapitány a kedvében akart járni a királynőnek: azt mondta, teljesíti kérését és partra teszi őket Lisszabonban, Cádizban avagy Sevilleben. Az uralkodó átvette az írásokat a kereskedőtől és üzent Clotaldónak, vissza ne tartsa az Isabelának adott királyi ajándékokat, sem az ékszert, sem a ruházatot. Másnap Isabela és szülei búcsúlátogatásra mentek, és a királynő nagy szeretettel fogadta vendégeit. Átadta nekik a kereskedő levelét és gazdag útravalóval ajándékozta meg őket, mind pénzzel, mind pedig egyéb holmikkal. Isabela olyan szavakkal mondott köszönetet, hogy ismét, örökre biztosította magának a királynő kegyét. Az udvarhölgyektől is elbúcsúzott; most már, mert csúnya lett, szívesen marasztalták volna, nem irigykedtek szépségére, hanem örömmel élvezték kedélyét és elmésségét. A királynő megölelte és a jószerencse meg a hajóskapitány oltalmába ajánlotta mindhármukat; kérte Isabelát, a francia kereskedő útján értesítse őt, ha szerencsésen Spanyolországba érnek és mindenképpen tudósítsa egészségi állapotáról. Azután elbúcsúzott Isabelától és szüleitől, ők pedig még akkor délután hajóra szálltak. Clotaldo, a felesége és egész házanépe megsiratta Isabelát, mert fölöttébb szerették nevelt lányukat. Ricaredo nem volt jelen a búcsúzásnál: nem akarta elárulni gyöngéd

érzelmeit, ezért azon a napon néhány barátjával vadászatra hívatta magát. Señora Catalina rengeteg ajándékot adott Isabelának az útra, véget nem ért az ölelkezés, volt ott könnyhullatás bőviben, meg unszolás, hogy írjon ám Isabela nagyon sokszor, és a lány meg a szülei mindenért köszönetet mondtak. Ugyannyira, hogy Clotaldóék ha sírtak is, vigasztalást találtak.

Este a hajó elvitorlázott; kedvező széllel jutott el Franciaországba, megszerezte a szükséges iratokat, hogy Spanyolországba mehessen, és harminc nap múlva horgonyt vetett a cádizi kikötőben. Isabela és szülei partra szálltak, és mivel a városban mindenki ösmerte őket, az őszinte öröm számos jelével fogadták a családot. Ezrével fejezték ki örömeiket, hogy Isabela előkerült, és mind a mórok fogságából - minden kalandjukról értesültek a Ricaredo jóvoltából szabadonbocsátott foglyoktól - mind pedig az angolok kezéből megszabadultak.

Ekkor már nagyon reménykedtek, hogy Isabela visszanyeri eredeti szépségét. A hajó javítása miatt egy hónapot Cádizban töltöttek, azután tovább mentek Sevillebe, hogy megnézzék, átvehetik-e azt a tízezer aranytallért, amiről váltót hoztak a francia kereskedőhöz. Sevillebe érkezésük után két nappal megkeresték és meg is találták a pénzváltót és átadták neki a londoni francia kereskedő utalványát. A sevillei bankár elismerte hitelesnek az írást, de azt mondta, nem fizetheti ki a pénzt, amíg Párizsból meg nem érkezik a váltó meg az értesítés, ám minden pillanatban várja. Isabela szülei szép házat béreltek a Szent Paula-zárdával szemközt, mert Isabela egyik unokahúga - kiváló hangú lány volt, gyönyörűen énekelt - apáca volt abban a szent kolostorban. Közel akartak maradni hozzá, meg Isabela is azt mondta Ricaredónak, ha föl akarja keresni őt, Sevilleben megtalálja, lakását pedig megtudhatja attól a rokon apácától a Szent Paulában. Könnyen megismerheti, csak érdeklődjék a kolostor legszebb hangú apácája után; ezt az ismertetőjelet nem könnyű elfeledni.

A párizsi értesítésre újabb negyven napot kellett még várniok, megérkezése után két nappal a francia kereskedő átadta a tízezer aranytallért Isabelának, ő pedig szüleinek. Isabela sok ékszeréből is pénzzé tettek egynéhányat, árát a tízezer tallérhoz csapták és ebből a pénzből Isabela atyja visszatért kereskedő foglalkozásához; akik ismerték nagy veszteségeit, nem kevéssé csodálkoztak. Végül pár hónap alatt visszanyerte elveszett hitelét, Isabela pedig korábbi szépségét, úgyannyira, hogy ha szép lányokra terelődött a szó, mindenki az „angol-spanyol kisasszonyt” magasztalta, mert erről a nevről és szépségéről az egész városban ismerték. A sevillei francia kereskedő közvetítésével Isabela és szülei tudósították megérkezésükről az angol királynőt és illő hódolattal megköszönték, hogy olyan sok kegyben részesítette őket. Clotaldónak és Catalina asszonynak is írtak, és Isabela „szüleim”-nek, szülei pedig „nász-uramék”-nak szólították őket. A királynő nem válaszolt, de Clotaldo és felesége igen; megírták, örülnek szerencsés megérkezésüknek, és hogy fiúk, Ricaredo az ő útrakerülésük után egy nappal elindult Franciaországba, onnan pedig más országokba, mert szükségét érezte, hogy megnyugtassa lelkiösmeretét; sok mást is írtak még, kifejezték nagy szeretetüket és baráti készségüket. Erre a levélre Isabeláék nem kevésbé udvarias, szívélyes és hálálkodó levéllel válaszoltak. Isabela rögtön arra gondolt, Ricaredo azért hagyta el Angliát, hogy őt fölkeresse Spanyolországban. Ebben a reménységben nem volt nála boldogabb a világon; iparkodott úgy élni, hogy ha Ricaredo Sevillebe ér, még föl se lelje menyasszonyának lakóhelyét, máris fülébe jusson jó híre. Ritkán vagy sohasem ment el hazulról, hacsak a kolostorba nem, és búcsú sem nyújtott neki enyhülést, csupán a klastromi. Nagypénteken otthonából és imaszobájából gondolatban végigjárta a keresztút szentséges állomásait és elmélkedett a Szentlélek hét ajándékáról. Sosem járt a folyóparton, tájára se ment Trianának,⁵⁰ népünnepélyt sem bámult a

⁵⁰ Triana - Sevilla délnyugati külvárosa, gyár- és munkásnegyed a Guadalquivir jobbpartján; népes cigánytelepe ma is fogalmat ad, milyen élete volt itt a gyülevész lakosságnak Cervantes korában.

tabladaí réten meg a jézei kapunál,⁵¹ pedig ott Szent Sebestyén napján, ha jó idő járja, annyi ember nyüzsög, hogy aligha lehetne számba venni. Egyszóval nem vett részt semmiféle nyilvános sevillai vigalomban avagy ünnepségben. Teljesen a magánynak, az imádságnak, a jó szándékok fölindításának szentelte magát és várta Ricaredót. A leány visszavonultsága nemcsak a környékbeli léhűtők vágyait szította, tüzelte, hanem minden szoknyavadászt, ha egyszer is látta Isabelát. Emiatt aztán volt ám éjszakánként szerenád, meg napközben versenyfutás az utcájukban! De hiába epekedtek: Isabela nem nagyon mutogatta magát; a kerítőnőknek meg csak gyűlt a keresetök, mert azt bizonygatták, nálok jobban senki meg nem környékezheti a kisasszonyt. Egyik-másik ficsúr már úgynevezett varázslathoz akart folyamodni, pedig az csupa csalás, ostobaság. Isabela azonban mindennek ellenállott, mint szikla a tengerben, amit szél, hullám csak ostromol, de meg nem ingathat.

Másfél esztendő telt el így, végéhez közeledett a kétéves várakozás - mert ennyit kért Ricaredo - és a viszontlátás reménye most még az eddiginél is jobban próbára tette Isabela szívét. Már azt hitte, megjön a férje, már szinte látta és faggatta, milyen akadály tartotta vissza oly sokáig, már szinte hallotta, hogyan mentegetőzik Ricaredo, már meg is bocsátott neki, már szinte ölelte és szívére szorította, ám egyszer csak levelet kapott señora Catalinától. Az angol nyelvű levél ötven nappal előbb kelt Londonban, és lefordítva így hangzott:

Kedves leányom! Jól ismerted Guillartét, Ricaredo apródját. Ő kísérte el fiamat, mert a másik levelemben tudattam, hogy a te útrakeresésed után másnap Ricaredo is fölkerekedett Franciaországba és más országokba. Nos, ez a Guillarte tizenhat havi távollét után - addig semmit sem tudtunk a fiamról - azzal a hírrel tért haza, hogy francia földön Arnesto gróf orozva meggyilkolta Ricaredót. Gondold el, lányom, hogyan fogadta ezt a hírt az atya, én meg a jegyese; ez ideig nem is táplálhatunk kételyt szerencsétlenségünk felől. Kedves leányom, arra kérlek Clotaldóval egyetemben, buzgón ajánld Isten kegyelmébe Ricaredo lelkét, igazán megérdemli ezt a jótéteményt, hiszen tudod, mennyire szeretted téged. Könyörögi a Mi Urunkhoz, adjon nekünk türelmet és nyugalmas halált, mi is fohászkodunk, esedezünk, hogy hosszú, életet adjon neked és szüleidnek.

A levél meg az aláírás alapján Isabela sem kételkedhetett: el kellett hinnie, hogy meghalt a férje. Nagyon jól ismerte Guillarte apródot, tudta: igazmondó és magától nem költi urának halálhírét, de meg oka sincs rá, csakúgy, mint señora Catalinának, hiszen neki sem érdeke, hogy ilyen szomorú híreket küldjön. Végül is hiába töprengett, akárhogy tanakodott, nem tudott szabadulni a gondolatától, hogy a gyászos hír igaz.

Könnytelen szemmel olvasta végig a levelet, fájdalmának semmi jelét sem mutatta, szenvtelen arccal és látszólagos nyugalommal fölkelt a magas kerevetről, ahol ült, bement imaszobájába, térdre borult a szent feszület képemása előtt és fogadalmat tett: apáca lesz, hiszen most már özvegynek tekintheti magát. Szülei leplezték, kíméletesen palástolták, milyen fájdalmat okoz nekik a szomorú hír; vigasztalni akarták Isabelát bánatában. Isabela pedig nyugalmat talált szent és kegyes elhatározásában, csaknem megbékélt fájdalmával, és még ő vigasztalta szüleit; fölfedte előttük szándokát, de ők azt tanácsolták, várja meg, míg eltelik a két esztendő, mert Ricaredo azt ígérte, addig megérkezik; akkor meggyőződhetnek, csakugyan meghalt-e Ricaredo, és Isabela nyugodtabban teheti meg azt a sorsdöntő lépést. Isabela hallgatott szavokra és a két esztendőből még hátralevő hat és fél hónapot jámbor foglalatosságokkal töltötte, de nem mondott le tervéről, hogy kolostorba vonul; már ki is választotta a Szent Paula-zárdát, ahol az unokahúga élt.

⁵¹ Tabladaí rét, jézei kapu - Sevilla déli külvárosában van, Trianával szemben, a Guadalquivir balpartján.

Eltelt a két év, és eljött a pillanat, hogy Isabela fátylat öltön. Az esemény híre szétfutott a városban, és a kolostor megtelt szemlélődőkkel; azon a rövid szakaszon Isabeláék házatól a kolostorig még az utca is tele volt érdeklődőkkel, mert látásból avagy csupán hallomásból ismerték az angol-spanyol kisasszonyt. Isabela szülei meghívták barátait, azok ismét másokat vittek magukkal, és így olyan tisztes kíséret támadt, hogy ilyen alkalmakkor nem sok hasonlót láttak Sevilleben. Ott volt a városbíró, a püspöki helynök, az érseki vikárius a város minden előkelőségével, urakkal, hölgyekkel egyetemben. Mindnyájan annyira kívánták látni Isabela szépségének napját, hiszen oly sok hónapra elhomályosult. Úgy szokás, a hajadonok a lehető legékesebb öltözetben járuljanak felöltetni a fátylat, hiszen már úgyszólván lemondanak minden világi pompáról és távol tartják magukat a hívságoktól, ezért Isabela is a lehető legdíszesebben akart felöltözni; azt a ruháját vette föl, amelyikben az angol királynőt látogatta meg, erről az öltözetéről pedig már tudjuk, milyen pazar és tetszetős volt. Előkerült a sok gyöngy, a híres gyémánt a nyakékkal meg a szintén nagyon értékes övvel együtt. Ez a sok ékesség és Isabela szépsége mindenkit Isten dicsőítésére indított. Isabela gyalogszerrel indult el hazulról, hiszen oly közel lakott a kolostorhoz: nem volt szüksége kocsira, hintóra. Ám a nagy tolongásban mégis sajnálták, hogy nem ültek kocsiba, mert nem tudták megközelíteni a zárdát. Egyesek a szüleit, mások az eget magasztalták, mert Isabelának annyi szépséget juttatott osztályrészül. Egyesek fölágaskodtak, látni kívánták, mások, ha egyszer sikerült megpillantaniuk, előreszaladtak, csak még egyszer láthassák. Leginkább egy ismeretlen ember fáradozott ekképpen, úgyszólván, hogy többen is fölfigyeltek rá. A kiváltott rabok köntösét viselte, mellén a Szentháromság-rend jelével, ez azt mutatta, a fogoly a trinitáriusok irgalmának köszönheti szabadságát. Isabela fél lába már belül volt a kolostor kapuján és a főnökasszony meg az apácák szokás szerint elébe mentek fogadására a kereszttel, de ekkor a rab fennszóval fölkiáltott:

- Állj meg, Isabela, állj meg! Amíg én élek, te nem lehetsz apáca!

Isabela és szülei e szavak hallatára megfordultak és látták, a sokaságon át a rab furakodik feléjük. Fejéről leesett kék, kerek sapkája, és elötüntek dús, göndör aranyfürtjei; arca piros meg fehér volt, mint a kármin és a hó, és ezekről a jelekről mindenki tüstént látta, hogy idegen. Végül is addig csetlett-botlott, míg Isabelához nem ért, akkor megragadta a lány kezét és ezt mondotta:

- Megismersz, Isabela? Nézd, én vagyok Ricaredo, a férjed.

- Megismerlek - mondta Isabela - hacsak nem kísértet vagy, hogy háborítsd nyugalmaidat.

Isabela szülei karonragadták a rabot, figyelmesen szemügyre vették és végül fölismerték Ricaredót. Az ifjú szemébe könny szökött, letérdelt Isabela előtt és könyörgött, ne adjon semmit arra a furcsa öltözékre, hanem ismerje föl hitvesét, és férjének balsorsa ne tántorítsa el adott szavától. Isabela jól emlékezett még, hogyan értesült szerelmese haláláról Ricaredo anyjának leveléből, de mégis jobban akart hinni a szemének meg az elébe tárt igazságnak. Átölelte hát a rabot és így szólt:

- Uram, nincs kétség, te vagy az, csakis te másíthatod meg jámbor elhatározásomat. Uram, nincs kétség, te vagy szívem másik fele, hiszen te vagy az én valóságos férjem. Mindig emlékezetemben éltél és szívemben őriztelek. Anyádat asszony írt és haláláról tudósított. Ez a hír, ha már túléltem, arra bírta, hogy Istennek szenteljem életemet; éppen most akartam kolostorba lépni. Ám Isten ily szerencsés akadállyal mutatja meg: más a szándéka, és mi nem cselekedhetünk akarata ellen, nekem sincs okom, hogy vonakodjam. Jöjj hát, uram, szüleim házába, mert az a te háza is, és ott egybekelünk szent hitünk, a katolikus vallás szertartásai szerint.

A városbíró, a püspöki helynök, az érseki vikárius meg a környülállók minden szót hallottak; nagyon csodálkoztak, nem tudták, mire véljék a hallottakat, kérték, tüstént magyarázzák meg nekik, miféle história ez, ki az az idegen, és micsoda házasságról van szó.

Isabela atyja minderre azt válaszolta, ezt a történetet nem lehet ott elmondani, és némi idő is kellene hozzá. Mindenkit megkért, ha kíváncsi rá, forduljon vissza házukhoz, hiszen ott van a közelben, ott mindent megtudhat a teljes igazsághoz híven és elcsodálkozhat ezen az egyedülálló, furcsa kalandon.

Ekkor az egyik jelenlevő felkiáltott és megszólalt:

- Uraim, ez az ifjú hírneves angol kalóz! Én ismerem, mert jó két esztendővel ezelőtt ő ragadta el az algiri kalóztól azt az Indiáról jövő portugál hajót. Semmi kétség, ő az, én ismerem, mert ő adta vissza a szabadságomat, és még pénzzel is ellátott, hogy Spanyolországba jöjjenek. Nem is csak engem, hanem háromszáz más foglyot is.

Ezeztől a szavaktól nagy izgalom támadt a tömegben, most már mindenki még jobban szeretett volna tisztán látni ebben a bonyolult históriában. Végezetül az előkelőbbek, a városbíróval meg a két főrangú egyházi személlyel visszakísérték Isabelát otthonába. Az apácák elszomrodtak és zavartan sirákoztak, hogy le kell mondaniuk a szép Isabeláról. Ő pedig otthon, házuk egyik nagy szobájában leültette az urakat. Ricaredo maga akarta elbeszélni a történet elejét, de ő nem tudott elég jól spanyolul, ezért úgy gondolta, jobb, ha Isabela nyelvére és okosságára bízta.

A vendégek mind elhallgattak, áhítattal csüggték Isabela szavain, ő pedig belekezdett. Én rövidebbre fogom, csak annyit mondok, mindent elbeszélt attól kezdve, hogy Clotaldo elrabolta őt Cádizból, egészen addig, míg vissza nem tért szülővárosába; közben azt is elmondta, milyen csatát vívott Ricaredo a törökkel, milyen nagylelkűen bánt a keresztényekkel, hogyan tettek fogadalmat: egymáséi lesznek; beszélt a kétesztendő várakozásról, meg arról, hogy jegyesének halálhírét hallotta és hitelesnek is tartotta, ezért amint látták, elhatározta, kolostorba vonul. Magasztalta az angol királynő nagylelkűségét, meg Ricaredónak és szüleinek katolikus hitét, végül megkérte Ricaredót, most már ő is mondja el, mi történt vele, mióta Londont elhagyta, mesélje el kalandjait egész a jelen pillanatig, míg a rabok köntösében elő nem került azzal a jellel, miszerint a trinitáriusok irgalmának köszönheti szabadságát.

- Így vagyon - válaszolt Ricaredo - és röviden elbeszélem hallatlan viszontagságaimat. Fölkerekedtem Londonból, hogy elodázzam azt a házasságot, hiszen nem vehettem nőül Clisternát, a katolikus skót kisasszonyt, bár amint hallották Isabelától, szülei őt szánták hitvesemnek. Guillartét is magammal vittem, az apródot, ő róla írta anyám, hogy halálom hírét Londonba vitte. Franciaországon át Rómába értem, és ott lelkem földerült, hitem szilárdabb lett. Megcsókoltam a Legfőbb Pásztor lábát, meggyóntam bűneimet a legfőbb gyóntatónak, ő pedig föloldozott és kiszolgáltatta nekem a szükséges iratokat: tanúsította gyónásomat, vezeklésemet, és azt is, hogy visszatértem közös anyánkhöz, az egyházhoz. Ennek utána sorra látogattam a szent városban található számtalan szent helyet, és a nálam levő kétezer aranytallérból ezerhatszázat átadtam egy pénzváltónak, egy bizonyos Roqui nevű flórenci bankárra szóló utalvány fejében. A maradék négyszáz tallérral pedig Spanyolországba akartam jönni, ezért Génua mentem és ott meghallottam, hogy két génuai gálya áll útra készen Spanyolország felé. Szolgámmal, Guillartéval egy Acquapendente nevű helységbe érkeztem - Rómából Flórenc felé menet ez az utolsó pápai birtok - egy kocsmában avagy vendégfogadóban szállottam meg, és ott halálos ellenséggemmel, Arnesto gróffal találkoztam. Négy álruhás szolgálta kísérte, maga is álöltözetben volt, és úgy hallottam, Rómába tart, de inkább kíváncsiságból, mintsem katolikus buzgóságból. Azt gondoltam, nem ismert meg, és efelől semmi kétséget sem tápláltam. Szolgámmal óvatosan bezárkóztam egy szobába és elhatároztam, ha beesteledik, másik fogadóba költözöm. De elállottam szándékomtól, mert láttam,

milyen gondtalanul jár-kezel szolgáljaival a gróf, és ebből még jobban meggyőződtem, hogy nem ismertek fel. Szobámban vacsoráltam, bezártam az ajtót, de nem akartam lefeküdni, hanem magam mellé készítettem a kardomat és lelkemet Istennek ajánlottam. Szolgám elaludt, én pedig egy széken bóbiskoltam; de valamivel éjfél után négy pisztolylövés ébresztett föl, hogy örök álmra szenderítsen. Később megtudtam, a gróf és szolgálai lőttek rám; halottnak hittek és az elkészített lovakon odábbálltak, a fogadósna pedig lelkére kötötték, temessen el, mert előkelő ember vagyok. A fogadós később elmondta, hogy szolgám fölébredt a dörrenésre és ijedtében kiugrott az ablakon; kiesett az udvarra, elkiáltotta magát: „Jaj nekem, megölték a gazdám!” majd elszaladt a fogadóból. Úgy megijedhetett, hogy nyilván meg sem állt Londonig, mert ő vitte haza halálom hírért. A fogadósok följöttek a szobámba és engem ott találtak: négy golyó meg sok sörét ütött sebet rajtam. De oly szerencsésen, hogy egyik sérülés sem volt halálos. Mint katolikus keresztény, gyóntatót kértem és élni akartam a szentségekkel. Fölvettem az utolsó kenetet, de meggyógyítottak, ha két hónapig nem tudtam is útra kelni. Két hónap múlva Genuába mentem, de nem találtam más alkalmatosságot, csak két kis evezős hajót; ezeket béreltem ki két előkelő spanyollal közösen, az egyiket azért, hogy előttünk hajózzék és derítse föl, jó felé járunk-e, a másikon magunk akartunk utazni. Így bebiztosítva haladtunk a part mentén, mert nem akartunk kimerészkedni a nyílt tengerre. Ám amikor a francia partoknál Las Tres Mariás környékére értünk és első hajónk földérítést végzett, egy kis öbölből váratlanul előkerült két könnyű török gálya, egyik a tenger felé, másik a szárazföld felé vágta el az utunkat, és mi hiába igyekeztünk partra vergődni, elébünk kerültek és foglyul ejtettek bennünket. A gályára raktak és mindannyiunkat meztelenre vetkeztettek, az evezősöket minden rakományukból kifosztották és hagyták, hadd fussanak a partnak, le sem horgonyozták őket, mondván, jók lesznek azok még, mert újabb *galimát* hoznak a török kalózoknak; ugyanis így nevezik a keresztényektől ejtett zsákmányt. Könnyen elhihetik, ha mondom, bűnük eresztem a fejem fogságbaesésem miatt, kiváltképpen azért, mert elvesztek a Rómában kapott iratok. Egy bádogdobozban tartottam őket az ezerhatszáz dukátról szóló váltóval együtt. Ám a jósors akaratából egy keresztény, spanyol rabszolga kezébe jutottak, és ő magához vette őket. Ha a törökök megkaparintják, azt is kiderítik, ki a tulajdonosuk, és akkor legalább olyan összeget kellett volna fizetnem kiváltásomért, amilyenről az utalvány szólt. Algírba vittek bennünket, és ott rabok kiváltásával foglalatokodó trinitárius atyákkal találkoztunk. Beszéltem velök, megmondtam, ki vagyok, és úgy föltámadt bennük a könyörületesség, hogy bár idegen vagyok, kiszabadítottak, mégpedig ekképpen: háromszáz dukátot adtak értem, százat rögtön, kétszázat pedig amikor a jótékony szerzetesek hajója visszatért a rabokat megszabadító atya kiváltására, mert ő több pénzt költött, mint amennyi nála volt, és ezért Algírban maradt kezesként négyezer dukát fejében. Mert az irgalmas redemptorista atyák könyörületessége és nagylelkűsége oly határtalan, hogy ennen szabadságukat odaadják a másokéért, és maguk maradnak rabságban, csak kiválthassák a rabokat. Szerencsés szabadulásom után ráadásul az elvesztett dobozt is visszakaptam az írásokkal meg a váltóval egyetemben. Megmutattam a derék atyának, aki engem kiváltott, és váltságdíjamon fölül még ötszáz dukátot kínáltam neki vállalkozásának támogatására. Csaknem egy év telt el, amíg a rabszállító hajó visszatért, és ha elmesélném, mi minden történt velem abban az esztendőben, újabb história kerekednék belőle. Csak annyit mondok, az egyik török megismert - ő is ott volt a húsz között, akiket a már említett keresztényekkel együtt szabadon bocsátottam - de hálasan és derekasan viselkedett, nem árult el; ha a törökök megtudják, hogy én sülyesztettem el két bárkájokat és én ragadtam el tőlök azt az Indiákról jövő nagy vitorlást, vagy elküldenek a szultánnak, vagy életemet veszik. De a Nagyúr kezében is örökre lemondhattam volna szabadságomról. Végezetül a redemptorista atya Spanyolországba hajózott velem és ötven más kiváltott kereszténnyel együtt Valenciában körmenetet tartottunk, azután mindenki mehetett, ahová akart, szabadulásának jelével, ezzel a köntössel. Ma érkeztem ebbe a városba és annyira kívántam látni nőmet, hogy haladéktalanul a kolostor után tudakozódtam, mert ott

kellett hírt kapnom Isabeláról. Ott pedig szemtanúi voltak, mi történt velem. Most már csak ezekre az írásokra kell tekinteniük, és láthatják, elbeszélésem éppoly igaz, amily csodálatos.

E szavakkal tüstént kihúzta egy bádogdobozból és a püspöki helynök kezébe adta az említett írásokat. A vikárius meg a városbíró úr szemügyre vette őket, de semmit sem talált bennök, ami ellentmondana Ricaredo történetének. Nagyobb bizonyosság kedvéért pedig az ég úgy rendelte, hogy az a flórenci pénzváltó is jelen legyen, akire az ezerhatszáz dukátos utalvány szólt: kérte, mutassák meg neki a váltót, meg is mutatták, ő pedig azonnal elismerte, mert már több hónappal azelőtt tudomása volt az átutalásról. A nézők szája tátva maradt, ámulatból bámolatba estek. Ricaredo újból megígérte, ötszáz dukátot följánl foglyok kiváltására. A városbíró megölelte Ricaredót, Isabelát meg a lány szüleit, és udvarias szavakkal elbúcsúzott tőlük. A két előkelő egyházi személy is hasonlóképpen tett és megkérte Isabelát, foglalja írásba ezt a történetet, hogy az érsek úr is elolvashassa; Isabela meg is ígérte.

A környülállók eddig néma csöndben hallgatták a furcsa históriát, de most fönnszóval dicsérték Istent nagy-nagy csodáiért; a legkisebbtől a legnagyobbig mindenki szerencsét kívánt Ricaredónak, Isabelának meg a szüleinek, és elbúcsúztak a háznéptől. Isabeláék bejelentették, nyolc nap múlva kívánnak egybekelni, és kérték a városbíró, tisztelje meg a menyegzőt jelenlétével. Mondanunk sem kell, a városbíró beleegyezett, és nyolc nap múlva a város előkelőivel együtt ő is ott volt az esküvőn.

Ennyi viszontagság és hányattatás után kapták vissza Isabela szülei a lányukat, így nyerték vissza vagyonukat, Isabela pedig az ég irgalmából és számtalan erényének segítségével annyi sorscsapás után is oly előkelő férjet talált, mint Ricaredo. Úgy hírlík, még ma is élnek bérelt lakásukban a Szent Paula-kolostorral szemközt; később meg is vásárolták a házat egy Hernando de Cifuentes nevű burgosi nemesember örököseitől.

Ez az elbeszélés arra taníthat bennünket, mily hatalma vagyon az erénynek meg a szépségnek, mert külön-külön és együttesen még ellenségek közt is szerelmet támaszthatnak, továbbá, hogy az ég még legnagyobb viszontagságainkat is legfőbb javunkra fordíthatja.

(Benyhe János fordítása)

AZ ÜVEGDIÁK

Két nemes diák a Tormes⁵² partján sétálgatva arra lett figyelmes, hogy egy tizenegy év körüli parasztruhás fiú alszik egy fa alatt. Megparancsolták szolgájuknak, hogy keltse fel. Mikor felébredt, megkérdezték tőle, honnan való és mi történt vele, hogy itt alszik ezen az elhagyatott vidéken. A fiú azt felelte, szülőföldje nevét elfelejtette. Salamanca városába igyekszik, gazdát keres, aki szolgálataiért kitaníttatja. Megkérdezték tőle, tud-e olvasni. Azt mondta, tud ő még írni is.

- Akkor hát - szólt az egyik úrfi - nem emlékezőtehetség híján felejtetted el szülőhelyed nevét.

- Már akárhogyan van is - felelte a fiú - sem azt, sem szüleim nevét nem hallja meg tőlem senki addig, míg becsületet nem szereztem mindkettőnek.

- És ugyan mi módon gondold, hogy becsületet szerezhetsz nekik? - kérdezte a másik úrfi.

- Tudományommal - válaszolt a fiú - és tudós-híremmel, mert hallottam már, a püspökök is csak emberekből lesznek.

Ez a válasz arra indította a két úrfit, hogy fogadják fel, vigyék magukkal és taníttassák ki, mint sokan teszik ott az egyetemen szolgájukkal. A fiú azt mondta, Tomás Rodaja a neve. Ebből és öltözkézből gazdái arra következtettek, alkalmasint valamilyen szegény földműves ember fia.

Néhány nap múlva fekete ruhát adtak rá,⁵³ és alig telt el néhány hét, Tomás nem mindennapi tehetségnek adta jelét. Annyi hűséggel, pontossággal és igyekezettel szolgálta gazdait, hogy úgy látszott, mintha egész idejét szolgálatuknak szentelné, pedig a tanulásban sem mulasztott semmit. És mivel a szolga jó szolgálatai jó bánásmódra bírják a gazdát, Tomás Rodaja idestova már nem szolgája, hanem pajtása volt a két úrfinak.

Nyolc évet töltött velük az egyetemen és ezalatt úgy kitüntette magát tehetségével és figyelemre méltó ügyességével, hogy mindenki becsülte és szerette. Jobbadán a jogot tanulmányozta, de még ennél is inkább a humanista tudományokban jeleskedett, és szerencsés emlékezőtehetsége mindenkit elképesztett. Mivel pedig ehhez még ritka éles elme is járult, ez a két kiválóság csakhamar ismertté tette.

Elkövetkezett az idő, hogy gazdái befejezték tanulmányaikat és hazatértek szülőföldjükre, Andalúzia egyik legjelesebb városába. Tomást is magukkal vitték, s ő néhány napig velük maradt. De mert heves volt benne a vágy, hogy visszatérjen a könyvekhez Salamancába (ez a város mindenkit elbűvöl, mindenki visszasóvárog oda, ha otthonos békéjét valaha megízlelte), engedélyt kért gazdaitól, hogy visszamehessen. Azok jóindulatúak és bőkezűek lévén, megadták neki az engedélyt és úgy ellátták minden jóval, hogy három évig gondtalanul élhetett.

Búcsút vett hát tőlük nagy hálálkodás után és elindult Malagából. Mert ez volt gazdájának szülőhelye. Mikor a zambrai lejtőn lefelé Antequera felé igyekezett, egy úrral találkozott, aki díszes útiöltözetben lovagolt arra, két, ugyancsak nyeregben ülő szolgájával. Csatlakozott hozzá és megtudta, hogy egyfelé tartanak. Összebarátkoztak, elbeszélgettek egyről-másról, és Tomás hamarosan bizonyosságát adta nem mindennapi tehetségének, akárcsak a lovag a maga előkelőségének és úri mivoltának. Elmondta, hogy ő kapitány öfelsége gyalogságában, és zászlósa most toboroz neki újoncokat Salamanca környékén. Dicsérte a katonaéletet, élénk

⁵² Tormes - a Duero mellékfolyója; Salamanca városán, a régi hírneves egyetemi székhelyen halad keresztül.

⁵³ fekete ruhát adtak rá - a tehetősebbeket kiszolgáló szegény diákok fekete ruhát viseltek.

színekkel ecsetelte Nápoly városának szépségét, Palermo mulatságait, Milánó gazdagságát, Lombardia ünnepségeit és a fogadók pazar lakomáit. Kellemesen és részletesen leírta, mi az, hogy „*acconcia, padrone*”⁵⁴, meg hogy „*gyeride, manigoldo*”, meg „ide azt a makrélát”, „*li pollastri*” és „*li maccheroni*”. Egekig magasztalta a szabad katonaéletet és az olaszországi szabadságot. Ám egy szót se szólt a hidegben való őrtállásról, a támadások veszedelmeiről, az ütközetek rémségeiről, ostrom idején az éhezésről, az aknák pusztításairól és más egyébről: ezt sokan csak a katonáskodás terhes ráadásának vélik és gondolják, pedig éppen ez a dolog veleje. Egyszóval annyi mindent elmondott neki és olyan jól mondta, hogy a mi Tomásunk állhatatossága megingott, és ő is kedvet kapott arra az életre, amelyhez mindig közel van a halál.

A kapitány - don Diego de Valdivia volt a neve - kedvét találta Tomás jó megjelenésében, képességeiben és fesztelen viselkedésében, megkérte hát, menjen vele Olaszországba, ha másért nem, már csak kíváncsiságból is, hogy világot lásson. Felajánlotta neki asztalát, szűkség esetén a zászlót is, mert zászlóhordozója, úgymond, rövidesen távozni készül. Nem sok rábeszélésre volt szükség, Tomás egy szempillantás alatt végiggondolta, szép dolog lenne, ha megnézné Olaszországot, Flandriát és több más földet, országot, hiszen a hosszú utazások pallérozzák az ember elméjét, ezért mindenre ráállt. Legfőljebb három-négy évet tölthet el így, és ha ezt hozzáadja még zsenge korához, együtt sem lesz annyi, hogy könnyűszerrel vissza ne térhessen a tanuláshoz. És mintha minden a kívánsága szerint menne, azt felelte a kapitánynak, szíves-örömmel elmegy vele Olaszországba, de csak azzal a feltétellel, hogy nem esküszik fel a zászlóra és nem sorozzák be a hadseregbe, mert nem akarja magát lekötöni. A kapitány ugyan azt mondta, bátran besoroztathatja magát, akkor megkapja a katonáknak járó ellátást és zsoldot is, tőle pedig annyi szabadságot kaphat, amennyit csak akar.

- Ezzel - mondta Tomás - lelkiismeretem ellen cselekednék és kapitány uram lelkiismerete ellen is, így hát jobb, ha szabad maradok és nem vállalok kötelezettséget.

- Az ilyen aggodalmaskodó lelkiismeret - mondta don Diego - inkább szerzeteshez illő, mint katonához. No de mindegy, most már bajtársak vagyunk.

Még aznap este elérték Antequerába és néhány nap múlva derekas utazás után eljutottak a század állomáshelyére. Az közben már felkerekedett és elindult Cartagena felé; négy más századdal együtt az útbaeső helységeken keresett szállást. Tomás itt megismerkedett a biztosok tekintélyével, néhány kapitány jó sorával, a szálláscsinálók ügybuzgalmával, a fizető kvártélymesterek fondorkodásával, a szállásadók panaszaiával, a kiutalásokkal kapcsolatos üzemekkel, az újoncok szemtelenségével, a fogadósok veszekedéseivel, málhás állatok fölös számban való igénylésével, és mindannak szinte elkerülhetetlen kényszerűségével, amit látott, és ami nem nagy épülésére szolgált.

Tomás is levetette diákruháját, cifra katonamundért öltött, azzal, hogy mint mondani szokás, lesz, ami lesz. Addig sok könyvet hordott magánál, de most nem tartott meg mást, csak egy szűzmáriás imakönyvet meg egy Garcilasót⁵⁵ kommentár nélkül, mert ez a kettő elfért zubbonya zsebében. Gyorsabban eljutottak Cartagenába, mint maguk kívánták volna, mert a menetelés változatos és sok szabadságot enged, és mindennap új, szívderítő élményekre ad módot. Cartagenában négy nápolyi gályára szállottak, és itt Tomás Rodaja belekóstolt az úszó házak különös életébe, ahol az embereket többnyire poloskák kínozzák, meglopják a gályarabok, zaklatják a tengerészek, rácsálják az egerek és ide-oda hánnyák a hullámok. A nagy viharok és szélvészeken megijesztették, kiváltképp a Lion-öbölben, mert hát ilyent is átéltek, s az egyik Korzikába vetette őket, a másik pedig Franciaországba, Toulonba üzte hajóikat.

⁵⁴ *acconcia, padrone* - olaszul ezt jelenti: „teríts gazda”; a többi olasz szó jelentése: *manigoldo*: fickó; *li pollastri*: csirke; *li maccheroni*: makaróni.

⁵⁵ Garcilaso de la Vega - toledói költő, a spanyol reneszánsz líra kiváló képviselője (1503-1536).

Végül is kialvatlanul, csapzottan és karikás szemmel elértek Génua szép és pompás városába. Ott partra szálltak a szélvédett kikötőben, ellátogattak az egyik templomba, majd a kapitány minden emberével együtt a fogadóba ment, s ott egy vidám pillanat minden átélt viszontagságukat elfeledtette.

Itt ismerték meg a trevisói bor édességét, a Montefiascone ízességét, az Asperino tűzességét, Kandia és Szoma görög nedűjének nemességét, az Öt Szőlőskert nagyszerűségét, a Garnacha zamátát és szelídségét, a Chéntola parlagiságát, csak a közönséges római bor nem mert mutatkozni ez uraságok között. És miután a kocsmáros rendre elősorolta nekik ezt a sok különféle fajta bort, késznek nyilatkozott, hogy nemcsak amúgy átabotában és nem is jelképesen, hanem valószínűsítően és kézzelfoghatóan eléjük varázsolja Madrigalt, Cocát, Alaejost és az inkább császári, mint királyi várost, a vigasság istenének kincsesládáját; felajánlotta Esquiviast, Alanist, Cazallát, Guadalcanalt és Membrillát, nem feledkezve meg Ribadaviáról és Descargamariáról sem. Egy szó, mint száz, a kocsmáros több bort felsorolt nekik és többet rakott eléjük, mint amennyit maga Bacchus őriz pincéiben.

A jó Tomás ugyancsak csodálkozott a génuai nők szőke haján, a férfiak előkelő és daliás külsején, a város bámulatos szépségén, mert ott a házak úgy állanak a sziklák között, mintha merő gyémántok volnának arany foglalatban.

Másnap valamennyi század partra szállt, hogy Piemonte felé meneteljen. De Tomás nem akarta velük megtenni ezt az utat, hanem gyalogszerrel igyekezett Róma és Nápoly felé, hogy a nagy Velencén és Loretón át Milánóba és Piemontéba jusson. Ott kellett találkoznia megbeszélésük szerint don Diego de Valdiviával, ha ugyan közben, mint az mondta, nem irányítják őket tovább Flandriába. Két nap múlva Tomás búcsút vett a kapitánytól és további öt nap múlva Firenzébe érkezett, ám előbb meglátogatta Luccát, ezt a kicsi, de fölöttébb takaros várost, ahol a spanyolokat szívesebben látják és jobban megvendégelik, mint Olaszország egyéb vidékein.

Firenze szerfölött megnyerte tetszését szép fekvésével és tisztaságával, pazar épületeivel, hűs folyójával és tetszetős utcáival. Négy napig időzött itt, azután útnak eredt Rómába, mert ez a városok királynője és a világ úrasszonya. Sorra látogatta templomait, imádkozott ereklyéi előtt és megbámulta nagyságát. S ahogyan az oroszán körmeiből ki-ki következtethet nagyságára és vadságára, azonképpen ő is megismerte Róma dicsőségét töredezett márványaiból, fél és egész szobraiból, mállatag íveiből és leomlott fürdőiből, nagyszerű oszlopcsarnokaiból és hatalmas színházaiból, híres és szent folyójából, amely folytonosan öntözi partjait és megszenteli a belétemetkezett mártírok tetemének számtalan ereklyéivel; hídjaiból, amelyek mintha egymást nézegetnék, és utcáiból, amelyek már nevükkel is rangosan emelkednek a világ minden más városa fölé, mint a Via Appia, a Flaminia, a Giulia és több más ilyen. De nem kevésbé megcsodálta a halmokat is, amelyek részekre osztják a várost, a Monte Celiót, a Quirinált és a Vatikánt, a másik négygel egyetemben, melyeknek neve ugyancsak a római nagyságot és fenséget hirdeti. Nem kerülte el figyelmét a Bíborosok Kollégiumának méltósága, a Szentatya fensége és a sok országbeli népek tarka-barka sokasága sem. Mindezt megnézte, megfigyelte és jól megjegyezte magának.

Végigjárta a hét templomot, meggyónt egy papnak és megcsókolta özszezsége lábát, majd agnusdeikkal⁵⁶ és olvasókkal megrakodva elhatározta, hogy Nápolyba megy. De mert éppen fordult az évszak és a nyári időjárás rossz és ártalmas minden szárazföldi utasnak, ha Rómába megy vagy onnan távozik, Tomás tengeren indult el Nápoly felé. Ha Róma láttán csodálkozott, Nápoly képe csak tetézte ámulatát, mert ez a város az ő és mindazok véleménye szerint, akik csak látták, a legszebb Európában, ha ugyan nem az egész földkerekségen.

⁵⁶ agnusdei - pápai áldással ellátott viaszérme a Bárány képével.

Innen Szicíliába ment. Megnézte Palermót, majd Messinát. Palermónak fekvése és szépsége nyerte meg tetszését, Messinának pedig kikötője és az egész szigetnek gazdagsága, emiatt jogosan és méltán nevezik Szicíliát Itália magtárának.

Visszatért Nápolyba, onnan Rómába, aztán elzarándokolt a Loretói Miasszonyunkhoz; a szent templomban sem külső, sem belső falat nem látott, mert minden tele volt rakva mankókkal, szemfedőkkel, láncokkal, bilincsekkel, béklyókkal, parókákkal, viaszfigurákkal és festményekkel, meg képekkel, annak nyilvánvaló jeléül, hogy számosan felsorolhatatlanul sok kegyben részesültek Isten kezéből Szent Anyjának közbenjárása által. Merthogy ottani szentséges képét felmagasztosítsa és megdicsőítse, tengernyi csodával jutalmazta az emberek áhítatát, ha a mondott adományokkal ékesítették házának falát. Látta azt a házat és szobát⁵⁷ is, ahol elhangzott a legnagyobb és legfontosabb híradás, amelyet kaptak - ha nem értették is - mind az egek, mind az angyalok és mind az örök hajlékok lakói.

Innen, miután Anconában hajóra szállt, Velencébe ment. Ennek a városnak nem volna párja széles e világon, ha Kolumbusz nem született volna. Hála az égnek és a nagy Hernando Cortésnak, aki meghódította a nagy Mexikót: hogy a nagy Velencének vetélytársa legyen. Ez a két nevezetes város hasonlít egymáshoz; utcáin víz folyik, s a kettő közül az európai az Óvilág csodája, az amerikai pedig az Újvilág ámulatának tárgya. Gazdagsága végtelennek, kormányformája bölcsnek, helye bevehetetlennek, bősége dúsnak, vidéke elragadónak tűnt Tomás szemében, egyszóval egészében és minden részében méltónak találta arra a hírnévre, amely nagyszerűségéről a föld minden táján elterjedt. Még jobban meggyőzte ennek igazságáról a híres Arzenál épülete, ahol a gályákat előállítják, egyéb vízi járművekkel együtt, melyeknek se szeri, se száma.

A Velencében talált gyönyörűségek és szórakozások kis híján Kalüpszó⁵⁸ varázsával hatottak kíváncsi utasunkra, szinte elfeledtetvén vele eredeti szándékát. De egyhónapi ott-tartózkodás után Ferrarán, Parmán és Piacenzán keresztül mégis Milánóba ment, Vulcanus e műhelyébe,⁵⁹ amely szálla a francia királyság szemében,⁶⁰ s amelyről azt mondják, egyformán tud ígérni és adni, mert páratlanná teszi nagysága és temploma, és bámulatos bősége mindenben, ami az emberi élethez szükséges.

Innen Astiba távozott és idejekorán ért oda, mert másnap indult a sereg Flandriába. Barátja, a kapitány örömmel fogadta, s az ő társaságában és bizalmas környezetében utazott Flandriába. Megérkezett Antwerpenbe, s ez a város nem kevésbé csodálatra méltó, mint azok, amelyeket Olaszországban látott. Látta Gentet és Brüsszelt, látta, az egész ország éppen fegyverkezik, hogy a következő nyáron hadra keljen. Mikor ily módon teljesült az a vágya és látta mindazt, amit látott, elhatározta, visszatér Spanyolországba és befejezi tanulmányait Salamancában.

Elhatározását nyomban tett is követte, bajtársa nagy sajnálkozására, aki búcsúzáskor arra kérte, tudósítsa őt egészségéről, megérkezéséről és további sorsáról. Megígérte neki, amit

⁵⁷ a házat és szobát - Loreto nevezetes zarándokhelyét, a Casa santát, ahol Szűz Mária az angyali üdvözlést fogadta, a legenda szerint angyalok szállították Názárethből Dalmáciába, majd 1294-ben Loretóba.

⁵⁸ Kalüpszó - nimfa és királynő a görög mitológiában; Homérosz Odüsszeiája szerint bűbájosságaival hét évig visszatartotta a haza igyekvő Odüsszeust.

⁵⁹ Vulcanus e műhelyébe - Vulcanus a tűz és az ércok kovács-istene volt a latin mitológiában. Cervantes itt azért nevezi Milánót Vulcanus műhelyének, mert történetünk idején a lombard főváros híres volt fegyvergyártásáról.

⁶⁰ szálla a francia királyság szemében - a XVI. században a francia királyok több kísérletet tettek a milánói hercegség elfoglalására.

kívánt, aztán Franciaországon át visszatért Spanyolországba, úgyhogy útközben nem is látta az éppen ugyancsak fegyverkező Párizst.⁶¹ Végezetül megérkezett Salamancába. Barátai szívesen fogadták és támogatásukkal tovább folytathatta tanulmányait, s ezek végeztével a jogtudomány licenciátusa lett.

Ekkoriban történetesen egy fölöttébb szemrevaló nőszemély érkezett Salamanca városába. Nosza, a környék minden madara rögtön odasietett a csalétekre és csábos szóra. Nem volt egyetlen deák, aki meg nem látogatta. Tomásnak értésére jutott, hogy az illető hölgy állítólag Olaszországban és Flandriában élt. Ő is elment tehát, hogy megnézzze, hátha ismeri, és a látogatásnak az lett az eredménye, hogy a nő fülig beleszeretett Tomásba. Ez pedig észre sem vette, és hacsak erőszakkal oda nem viszik, át sem lépi többé a hölgy küszöbét.

A dolog vége az lett, hogy a nő értésére adta hozzá való hajlandóságát és felajánlotta neki vagyonát. De mert Tomás többet törődött a könyveivel, mint minden más időöltéssel, semmi-féle viszontszerelmet nem érzett a hölgy iránt. Mikor pedig a hölgy látta, az ifjú semmibe veszi, sőt talán irtózik is tőle, s közönséges, rendes eszközökkel nem tudja bevenni Tomás szívének sziklavárát, más módszereken kezdte törni a fejét, amelyek véleménye szerint hathatósabbak lennének és hozzásegítenék vágyainak teljesüléséhez. Ezért egy mór szolgáló tanácsára toledói birsalmavelőben úgynevezett varázsszert adott Tomásnak, abban a hitben, hogy a bűvös étkekkel szerelemre gerjesztheti. Mintha ugyan volnának a világon füvek, vajakosságok és bűvigék a szív vonzalmának kikényszerítésére. Múltán mondják méregkeverőnek azokat az asszonyokat, akik ilyen bájitalokat és bájételeket kotyvasztanak, mert bizony nem tesznek egyebet, csak mérget adnak annak, aki beveszi: számtalan alkalommal bebizonyította már ezt a tapasztalat.

A birsalmavelőnek olyan szörnyű hatása volt Tomásra, hogy az ifjúnak keze-lába azonnyomban reszketni kezdett, mintha eskóros volna. Így is maradt eszméletlenül több órán keresztül, majd mintegy bódultan nézett maga köré és nehéz, dadogó nyelvvel azt mondta, birsalmavelőt evett, attól lett félholt, s azt is elmondta, ki adta neki. A bíróságnak értésére jutott az eset, kerestette a baj okozóját, ő azonban tettének rossz következményét látván, hamar kerekelt oldott és többé nem mutatkozott.

Tomás hat hónapig nyomta az ágyat. Közben lefogyott, és mint mondani szokás, csont és bőr lett, és úgy látszott, elment a szép esze. Noha minden lehető orvossággal megpróbálkoztak, csak testi betegségét tudták meggyógyítani, elmebeli fogyatékosságát nem. Úgyhogy felgyógyult ugyan, de a legfurcsább téboly kerítette hatalmába, ennél furcsábbat még nem láttak háborodott emberek között. Azt képzelte magáról a szerencsétlen, hogy mindenestül üvegből van, és elképzeléséhez képest, mihelyt valaki közeledett hozzá, szörnyűséges kiáltozásban tört ki, értelmes szavakban és mondatokban mindenkit kérve kért, hogy valamiképpen oda ne menjenek hozzá, különben összetörik, mert ő igazán és valósággal más, mint a többi ember, fejbúbjától a talpáig üveg.

Hogy kizökkentsék ebből a különös rögeszméből, sokan, nem törődve kiáltozásával és könyörgésével rárontottak és megölelték, azt mondták, lám, mégsem törik el. Ám ennek csak annyi lett a haszna, hogy a boldogtalan szörnyű jajveszékeléssel végigvágódott a földön, és olyan ájulás jött rá, hogy négy órába telt, míg felocsúdott; mikor pedig felocsúdott, ismét csak azért könyörgött és esdekelt, hogy még egyszer ne közelítsenek hozzá. Beszéljenek vele távolról és kérdezzék tőle, amit akarnak, mindenre a rendesnél értelmesebben fog válaszolni, mert ő üvegből, nem pedig húsból való ember, márpedig az üveg finomabb és érzékenyebb anyag, rajta keresztül gyorsabban és hathatósabban működik a lélek, mint a súlyos és gyarló

⁶¹ ugyancsak fegyverkező Párizst - ez az adat lehetővé teszi a történet idejének hozzávetőleges megállapítását; Flandria és Párizs 1567-ben és 1588-ban volt egyszerre fegyverben.

földi testben. Néhányan ki akarták próbálni, igazat mond-e, ezért sok bonyolult dolgot kérdeztek tőle, de ő mindenre a legnagyobb éleselméjűséggel válaszolt, az egyetem legnagyobb tudósainak s az orvostudomány és filozófia professzorainak nem kis ámulatára. Ezek nem győztek csodálkozni, hogy valaki rendkívüli kótyagosságában üvegembernek képzelet magát, mégis ilyen értelmes és minden kérdésre ilyen találó, elmés válaszokat tud adni.

Tomás azt kérte, adjanak neki valamilyen tokot, hogy abba tegye testének törekeny edényét, össze ne törjön, ha szűk ruhát vesz rá. Adtak hát neki egy barna köpenyt és egy nagyon bő inget; módfelett óvatosan fel is öltötte és egy pamuttsinórral megerősítette a derekán. Cipőt semmiképpen nem akart lábára húzni. Hogy pedig azok, akik enni adtak neki, ne közeledjenek hozzá, azt találta ki, hogy egy rúd végére éjjeli edényt akasztott, s az emberek abba tettek néhány szem gyümölcsöt, ami éppen termett abban az évszakban. Húsról és halról hallani sem akart, inni pedig csak kútból vagy folyóból ivott, tenyerével merítve a vizet. Ha végigment az utcán, mindig középen járt és felnézett a háztetőre, mert attól tartott, leesik egy téglát és összetöri. Nyáron szabad ég alatt hált, télen pedig behúzódott egy csűrbe és nyakig belefúrta magát a szalmába, mondván, ez a legmegfelelőbb és legbiztonságosabb az üvegembernek. Ha mennydörgött, reszketett, mint a nyárfalevél, kiment a mezőre és addig nem tért vissza a helységbe, míg el nem vonult a vihar.

Barátai hosszú időn át fogságban tartották. De mikor látták, hogy baja csak súlyosbodik, elhatározták, mindent ráhagynak és engedik, menjen, ahová akar. Így is cselekedtek, ő pedig szanaszét járt-kelt a városban, csodálkozást és szálnalmat keltve minden ismerősében.

Az utcagyerekek mindjárt körülvették, ő azonban botjával távol tartotta és arra kérte őket, beszéljenek hozzá messzebről, hogy össze ne törjön, mert üvegember lévén, nagyon gyönges és törekeny. A gyerkőcök a világ legrakoncátlanabb népsége; Tomás hiába kért, rimánkodott, sárral, sőt kövekkel kezdték dobálni, hogy lássák, vajon valóban üvegből van-e, amint állítja. Ő azonban úgy jajveszékelt és olyan handabandázást művelt, hogy a felnőttek megszánták és rászóltak, sőt rá is húztak a gyerekekre, hagyják abba a dobálózást. Egy ilyen napon, mikor túlságosan zaklatták, odafordult hozzájuk és ezt mondta:

- Mit akartok tőlem, ti fickók, hiszen olyan toladók vagytok, mint a legyek, olyan undokak, mint a poloskák, olyan szemtelenek, mint a bolhák. Azt hiszitek, én vagyok a római cseréphegy,⁶² hogy ennyi cserepet és téglát hajigáltok rám?

Hogy hallják szidalmait és válaszait, mindig sokan szegődtek sarkába, és még a gyerekek is hasznosabbnak látták, ha hajigálás helyett meghallgatják. Így mikor egyszer a salamancai zsbivásár előtt ment el, az egyik ócskásasszony odakiáltott hozzá:

- Lelkemre mondom, diák uram, szívből sajnálom szerencsétlenségét, de mit csináljak, ha mégsem tudom megsíratni?

Amaz feléje fordult és nagyon kimért hangon ezt mondta:

- *Filiae Hierusalem,*⁶³ *plorate super vos et super filios vestros.*

Az ócskásasszony férje megértette a mondás csípősségét és így szólt:

- Hé, tisztelt üvegdiák úr, magában is több a kópéság, mint a hóbert.

- Egy cseppet sem törődöm vele - felelte a diák - fő az, hogy ostoba nem vagyok.

⁶² római cseréphegy - a Testaccio-domb Róma déli részén, a Tevere balpartján. Anyaga nagyrészt rom és cseréptörmelék.

⁶³ *Filiae Hierusalem...* - a latin bibliai idézet magyar jelentése: „Jeruzsálemnek leányai, ne sírjatok én rajtam, hanem ti magatokon sírjatok és a ti magzatitokon.” (Lukács 23, 28.)

Egy napon, mikor egy örömtanya előtt ment el, és annak sok lakója ott állt a kapuban, azt mondta, ezek a Sátán hadseregének málháslovai, és szállásuk a pokol hajlékában van.

Valaki megkérdezte tőle, milyen tanácsot és vigaszt adna egyik barátjának, aki nagyon búsul, mert a felesége megszökött tőle. Erre így felelt:

- Mondja meg neki, adjon hálát az Istennek, hogy elvitték házából az ellenségét.

- Szóval ne menjen utána? - kérdezte amaz.

- Eszébe ne jusson - válaszolt az üvegdíák - mert ha megleli, örökös és szavahihető tanúját találja benne gyalázatának.

- Nos hát, ha ez így van - folytatta a másik - mit tegyek én, hogy békességben élhessek a feleségemmel?

- Add meg neki, amire szüksége van - szólt a diák - hagyd, hogy mindenkinek parancsoljon a házban, csak azt ne engedd, hogy neked parancsoljon.

Egy fiú ezt mondta neki:

- Tisztelt üvegdíák úr, meg akarok ugrani hazulról, mert apám folyton ver.

Ennek azt felelte:

- Jegyezd meg magadnak, fiam, hogy a szülőktől kapott ütleget becsületet hoz, csak amit a hóhértól kapsz, az hoz rád szégyent.

Egy templom kapujához érve, látta, egy paraszt lép be oda, olyanféle, aki mindig nagyra van tisztá keresztény származásával, mögötte pedig egy másik ember jön, de annak már nem volt olyan jó híre, mint az elsőnek. A diák hangosan utána kiáltott a parasztnak:

- Várj, Domingo, engedd előre a szombatot.⁶⁴

Az iskolamesterekről azt mondta, boldogok, mert mindig angyalokkal van dolguk, de még boldogabbak volnának, ha a kis angyalok nem volnának olyan taknyosak.

Valaki megkérdezte tőle, mi a véleménye a kerítőnőkről. Azt felelte, annál veszedelmesebbek, minél közelebb laknak, legveszedelmesebbek pedig akkor, ha a szomszédban vannak.

Hibbantágának, válaszainak és mondásainak híre elterjedt egész Kasztíliaában és fülébe jutott egy főrangú, előkelő úrnak is az udvarnál. Ez magához akarta hívatni és egy Salamancában lakó lovagot, barátját bízta meg, hogy küldje el hozzá a diákot. A lovag, mikor egy nap találkozott vele, ezt mondta:

- Tudja meg, üvegdíák úr, egy udvari személyiség akarja látni és magához hívatja.

Erre így felelt:

- Mentsen ki kegyelmed annál az úrnál. Nem vagyok én a fővárosba való, mert sok bennem a szégyenérzés, és nemigen tudok hízelegni.

De a lovag mindenáron magával akarta vinni a fővárosba és ezért cselhez folyamodott. Betették a diákot egy szalmás kosárba, amilyenben üvegeket szállítanak, a súly kiegyenlítéséül egy másik kosárba pedig köveket raktak. A szalma közé néhány üvegtárgyat helyeztek, így adván értésre a diáknak, hogy üvegportékának viszik. Mikor Valladolidba értek, éppen esteledett. Kikapták annak az úrnak a háza előtt, aki érte küldött. Az úr nyájasan fogadta és ezt mondta neki:

⁶⁴ Várj, Domingo, engedd előre a szombatot - szójáték; a Domingo férfinév vasárnapot is jelent. A szombattal azt akarja mondani a diák, hogy a második ember ősei közt zsidók is vannak. Amint a szombat megelőzi a vasárnapot, illő, hogy a másik ember is megelőzze Domingót.

- Isten hozta házámban, üvegdiák úr, jól utazott? Hogy szolgál az egészsége?

A diák így felelt:

- Nincs rossz utazás, csak vége legyen egyszer. Rossz csak az akasztófához vezető út. Az egészségem se jó, se rossz, mert pulzusom üteme azonos az agyaméval.

Másnap sok sólymot és ölyvöt, valamint más vadászmadarat látott az ülőrudakon, s azt mondta, a sólymász hercegeknek és nagyuraknak való szórakozás, de megjegyzendő, hogy az öröm úgy viszonylik benne a haszonhoz, mint kétezer az egyhez. A nyúl vadászat kellemesebb, kivált ha kölcsönvett agarakkal művelik.

A nemes úrnak tetszett ez az örültség, és megengedte a diáknak, járkáljon a városban egy ember védelme és őrizete alatt; ennek arra kellett ügyelnie, hogy az utcagyerekek ne bántsák. Egy hét alatt minden gyerek és az egész székváros megismerte. Amerre csak járt, minden utcán és minden sarkon válaszolatott a feltett kérdésekre. Többek között egy főiskolás megkérdezte tőle, nem költő-e, hiszen úgy látszik, mindenre van tehetsége. De ő azt mondta neki:

- Eddig még nem voltam sem olyan balga, sem olyan szerencsés.

- Nem értem, mit jelent az, hogy balga és szerencsés - mondta a főiskolás.

- Nem voltam olyan balga, hogy fűzfapoéta legyek, sem olyan szerencsés, hogy kiérdemeljem a jó költő nevét.

Egy másik pennaforogató azt kérdezte tőle, mennyire becsüli a költőket. A költészetet, úgy mond, sokra, a költőket azonban semmire. Megkérdezték tőle, miért mondja ezt. Azt felelte, a költők száma rengeteg, de olyan kevés köztük a jó, hogy olybá vehető, mintha nem is volnának; ami pedig nincs, azt nem érdemes becsülni. A költészetet azonban csodálja és tiszteli, mert magában foglal minden más tudományt, valamennyit felhasználja, valamennyit magára ölti díszül és csodálatos műveket hoz napvilágra, ezek pedig hasznára, gyönyörűségére és bámulatára szolgálnak a világnak. És hozzátette:

- Jól tudom én, mit ér a költő, mert eszembe jutnak Ovidiusnak ezek a sorai:

*Cura ducum fuerunt olim regumque poetae:
Praemiaque antiqui magna tulere chori.
Sanctaque majestas, et erat venerabile nomen
Vatibus, et largae saepe dabantur opes.*⁶⁵

És annál is kevésbé feledkezem meg a költők magas méltóságáról, mert Platón az istenek tolmácsainak nevezi őket, Ovidius pedig még ezt mondja róluk:

*Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.*⁶⁶

⁶⁵ Cura ducum fuerunt... - idézet Ovidius latin költő (i. e. 43-i. sz. 16) A szerelem művészete című munkájából. (III. könyv)

Magyarul:

„Hajdan a költőket fejedelmi urak kegye védte,
Gyakran részesedett dús jutalomban a lant.
Szent neve hódolatot keltett s becsülést a dalosnak,
Gazdag ajándék is gyült özönével elé.”

(Gáspár Endre fordítása.)

⁶⁶ Est Deus in nobis... - az idézet Ovidius Ünnepek című elbeszélő művéből származik. (6. könyv.)

„Isteni lény lakozik s gyűjt bennünk mennyei szikrát.”

(Gáspár Endre fordítása.)

Meg azt is, hogy:

*At sacri vates, et Divum cura vocamur.*⁶⁷

Ezt mondják a jó költőkről, mert a rosszakról, a kontárokról ugyan mi egyebet mondhatnának, mint hogy a világ legpipogyább és legnagyobbképpűbb fráterei?

Aztán még hozzátette:

- Látni kell az ilyen alkalmi rímfaragót, mekkora feneket kerít a dolognak, ha társaságban fel akarja olvasni egy szonettjét. Ilyeneket mond: „Hallgassanak meg kegyelmek egy kis szonettet, tegnap este költöttem bizonyos alkalomból. Megengedem, hogy nem ér semmit, de van benne valami, nem is tudom, micsoda szépség!” Azzal félrehúzza a száját, felrántja a szemöldökét, kotorász a zsebében, és ezer más piszkos, szakadozott papír közül, amelyeken még ezer szonett van, előszedi azt, amelyet fel akar olvasni, és végül mézédés, epekedő hangon elszavalja. Ha aztán véletlenül a hallgatók kópéságból vagy tudatlanságból nem dicsérik, kijelenti: „Kegyelmek vagy nem értették a szonettet, vagy én nem olvastam fel jól, így hát legokosabb, ha még egyszer elmondom, kegyelmek pedig hallgassák több figyelemmel, mert bizony mondom, ez a szonett megérdemli.” És még egyszer elszavalja, újabb gesztusokkal és újabb szünetekkel. Azt is érdemes meghallgatni, ha egyik a másikat kritizálja. Hallották már, hogy csaholnak a fiatal kutyakölykök az öreg, méltóságteljes kuvaszokra? És mit mondjon az ember azokról, akik leszólják a híres és kiváló férfiakat, akik a költészet igazi fényét sugározzák és bokros, komoly teendőik mellett üdülésül és szórakozásul művelvén a költészetet, kimutatják isteni tehetségüket és szellemi nagyságukat, az akadémuskodó tudatlannak bosszúságára, aki vaktában ítél és értetlenül csepül, de azért azt akarja, hogy tiszteljék és becsüljék a butaságot - mert ő annak mennyezete alatt trónol - és a tudatlanságot, mert az szertartástermekben kevélykedik.

Máskor megkérdezték tőle, mi az oka annak, hogy a költők legnagyobbbrészt szegények. Azt felelte, azért, mert azok akarnak lenni, hiszen hatalmukban állana, hogy gazdagok legyenek, mindössze élniük kellene az alkalommal. A gazdagság ott van a kezük ügyében, hiszen imádott hölgyeik mindig módfelett gazdagok: hajuk arany, homlokuk csiszolt ezüst, két szemük zöld smaragd, foguk elefántcsont, ajkuk korall, nyakuk átlátszó kristály, ha pedig sírnak, könnyük folyékony gyöngy, nem is szólván arról, hogy nincs az a kemény és terméketlen föld, amelyből léptük nyomán ne fakadna tüstént jázmin és rózsza, lehetetük meg valószínűs tisztá ámbra, pézsma és mósusz. Mindez eléggé bizonyítja és igazolja nagy gazdagságukat. Ezeket mondta és más efféléket a rossz költőkről, mert a jókról mindig csak jót mondott és az egekig magasztalta őket.

Egy napon a Szent Ferenc sétányon néhány rosszul mázolt festményt látott és azt mondta, a jó festők másolják a természetet, a rosszak másítják. Egy másik napon igen vigyázatosan, hogy el ne törjön, hozzátámaszkodott egy könyvárus sátrához és így szólt:

- Ez a foglalkozás nagyon kedvemre való lenne, ha nem volna egy bibéje.

A könyvárus megkérdezte, mi az. Erre így szólt:

- Agyafürtságot követnek el, ha megveszik a könyv jogát, de akkor is rászedik a szerzőt, ha netán saját költségére nyomatja ki művét, mert ezerötszáz helyett háromezret nyomatnak ki belőle, és mikor a szerző azt hiszi, az ő könyveit adják el, másokét árusítják.

Ugyanezen a napon történt, hogy hat megkorbácsolásra ítélt bűnözőt vezettek végig az utcán, és a kikiáltó tudtul adta: „A legelsőt lopásért.” A diák odakiáltotta az előtte állóknak:

⁶⁷ At sacri vates... - „Látnok, szent a nevünk, s mondják, az Egek maguk óvnak.” Idézet Ovidius Szerelmek című versgyűjteményéből. (3. könyv.) (Gáspár Endre fordítása.)

- Gyorsan lóduljatok innen, testvérek, hogy valaki rajtatok ne kezdje a számolást.

És amikor a kikiáltó eljutott odáig, hogy: „A leghátulsót...”, a diák ezt mondta:

- Ez biztosan az iskolásfiúk kezese.

Egy fiú ezt mondta neki:

- Üvegdiák testvér, holnap egy kerítőnőt korbácsolnak meg.

Erre azt felelte:

- Ha nem nőt mondtál volna, azt hinném, hogy egy kocsit döngetnek el.⁶⁸

Véletlenül éppen ott volt egy gyaloghintóvivő s így szólt a diákhoz:

- Talán rólunk is van valami mondanivalója, üvegdiák úr?

- Semmi más - válaszolt az üvegdiák - csak annyi, hogy egy-egy közületek is több vétekről tud akármelyik gyóntatónál. Azzal a különbséggel, hogy a gyóntató hallgat róluk, ti pedig, mielőtt megtudjátok, az első kocsmában kikürtölitek.

Hallotta ezt egy öszvérhajcsárlegény, mert minden fajtájú nép hallgatta folyton, és azt mondta neki:

- Bezzeg rólunk, Kancsó uram, keveset vagy semmit nem mondhat, mi mind jóra való emberek vagyunk és szükségesek a társadalomnak.

Az üvegdiák így felelt:

- A gazda becsülete rávall a szolgálóra. Ezért csak nézd meg, kinek szolgálasz, mindjárt megtudod, mekkora a becsületed. Ti vagytok a legközségesebb söpredék a föld hátán. Egyszer, amikor még nem voltam üvegből, olyan bérbe vett öszvéren utaztam, hogy százhuszonegy hibát számoltam össze rajta, de az mind csupa nagy és életveszélyes hiba volt. Minden öszvérhajcsár egy kicsit kerítő, egy kicsit zsebmetsző és egy icipicit pojáca. Ha gazdáik (mert így nevezik azokat, akiket öszvéreiken visznek) fajankók, nagyobb szerencsét csinálnak velük, mint amennyi az utolsó években zúdult erre a városra; ha idegenek, meglopják őket; ha diákok, szidalmakkal árasztják el; ha papok, elátkozzák; ha pedig katonák, reszketnek tőlük. Ezek, akárcsak a matrózok, a fuvarosok és a szekeresek, különlegesen, a maguk módján élnek. A fuvaros az élete nagyobb részét egy másfél rőfnyi helyen éli le, mert az öszvér jármától a kocsi elejéig alig nagyobb a távolság. Ideje felét énekléssel tölti, másik felét káromkodással és hogy azt kiabálja: „Térj ki az útból!” Ha pedig úgy fordul, hogy ki kell rántania egy kereket a sárból, többet használ neki két kutyateremtette, mint három öszvér. A tengerészek pogány, faragatlan emberek, és nem ismernek más nyelvet, csak amit a hajókon használnak: jó időben szorgalmasak, rossz időben lusták; ha vihar van, sokan parancsolnak és kevesen fogadnak szót; istenük a ládájuk és függőágyuk, szórakozásuk pedig az, ha tengeribetegnek látják az utasokat. A szekeresek pedig olyan legények, akik elváltak az ágyneműtől és a lószerszámmal élnek házasságban; oly szorgalmasak és igyekvők, hogy lelkiüdvösségüket szívesebben elveszítik, mint egy napi útjukat; zenéjük a mordály dörgése, fűszerük az éhség, reggeli imádságuk az abrakolás, istentiszteletük pedig, hogy lábukat se teszik be misére.

Mikor ezeket mondta, egy gyógyszerészár ajtajában állott és a patikushoz fordulva, így szólt hozzá:

- Kegyelmednek derék foglalkozása van, ha nem volna olyan ellensége a lámpának.

⁶⁸ egy kocsit döngetnek el - Cervantes korában a közhit szerint régebben sok fajtalanságot követtek el zárt kocsikban; a kerítőről így jut az üvegdiák eszébe a kocsi.

- Miért lennék én ellensége a lámpának? - kérdezte a patikus.

Az üvegdiák pedig ezt felelte:

- Azért, mert ha véletlenül kifogy az orvossághoz való olaja, a legközelebbi lámpából vesz. Azonkívül még egy bökkenője van ennek a foglalkozásnak, olyan, hogy a világ legügyesebb orvosát is megfosztja minden hitelétől.

Mikor megkérték, magyarázza meg szavait, azt válaszolta, egyik-másik patikus, csak hogy meg ne kelljen vallania, nincs meg nála az orvos receptjén rendelt szer, a hiányzó helyett más szereket ad, mert azoknak szerinté ugyanolyan hatásuk és tulajdonságuk van, pedig dehogy van. Nem csoda hát, ha a rosszul kotyvasztott gyógyszer az ellenkezőjét éri el annak, amit a jónak kellene elérnie.

A patikus megkérdezte tőle, mi a véleménye az orvosokról, ő pedig ezt felelte:

- *Honora medicum propter necessitatem, etenim creavit eum Altissimus. A Deo enim est omnis modela, et a rege accipiet donationem. Disciplina medici exaltabit caput illius, et in conspectu magnatum collaudabitur. Altissimus de terra creavit medicinam, et vir prudens non abhorrebit illam.*⁶⁹ Ezt mondja az Ecclesiasticus az orvostudományról és a jó orvosokról. De a rosszról ennek fordítottját lehetne elmondani, mert nincs ember, aki náluk többet ártana a közösségnek. A bíró csűrheti-csavarhatja az igazságot, az ügyvéd érdekből megvédheti a jogtalan keresetet, a kereskedő kiszípolozhat bennünket, szóval valamennyien, akikkel kényszerből dolgunk akad, valamilyen módon kárt okozhatnak nekünk. De egyikük sem veheti el az életünket, úgy hogy még büntetéstől se kell tartania. Csak az orvosok ölhetnek meg bennünket minden félelem és minden fáradság nélkül, oly módon, hogy recipén kívül más fegyvert nem is használnak. Gaztettük sohasem jut nyilvánosságra, mert nyomban föld alá kerül. Emlékszem, mikor még húsból voltam és nem üvegből, mint most, egy beteg elküldte ez utóbbi fajtából való orvosát, hogy másikkal gyógyíthassa magát. A felsült orvos négy nap múlva elvetődött abba a patikába, ahová a másik küldte a receptjeit. Megkérdezte a patikust, hogy érzi magát az a beteg, akit ezelőtt ő kezelt, és hogy a másik orvos rendelt-e neki hashajtót. A patikus azt felelte, éppen nála van egy hashajtó-recept, másnap kell elkészítenie a betegnek. Kérte az orvos, mutassa meg, és látta, hogy ez van a végén: „Sumat diluculo”⁷⁰; kijelentette: „Ezzel a hashajtóval nagyon meg volnék elégedve, de a diluculóval nem, az túlságosan híg.”

Ilyeneket és más efféléket mondott minden foglalkozásról, az emberek mindenütt köréje gyűltek és nem bántották ugyan, de békén sem hagyták. Mindazonáltal mégsem tudott volna megmaradni az utcagyerekektől, ha a melléje adott ór meg nem védi.

Az egyik ember megkérdezte tőle, mit tegyen, hogy ne irigykedjék senkire. A diák így válaszolt:

- Aludj. Mert amíg alszol, egyenlő vagy azzal, akire irigykedsz.

Egy másik megkérdezte, mit tegyen, hogy elnyerjen egy hivatali megbízatást, amelyre már két éve pályázik. Ennek ezt mondta:

- Szállj lóra és tartsd szemmel azt, akinél a megbízatás van, eredj a nyomába, így majd csak eléred.

⁶⁹ Honora medicum - idézet az Ecclesiasticus ószövetségi könyvéből (38, 1-4.) az orvosok dicséretére. „Becsüld meg az orvost, mert szükség van rá, hisz a Magasságbeli rendelte őt. Istentől van az orvos minden bölcsessége, a királytól pedig ajándékban részesül. Az orvos tudománya felmagasztalja az ő fejét, és dicséretet nyer a főemberek előtt. A Magasságbeli teremtette a földből az orvosságokat, és okos ember nem iszonyodik tőlük.”

⁷⁰ Sumat diluculo - latin nyelvű használati utasítás; ezt jelenti: „reggel beveendő”.

Egy másik alkalommal egy vizsgálóbíró ment el mellette. Hivatalos úton járt valami büntett ügyében. Két törvényszolga volt vele, és nagy csődület követte. A diák megkérdezte, ki ez az ember, és amikor megmondták neki, így szólt:

- Fogadni mernék, ennek a bírónak vipera van a mellében, pisztoly a tarsolyában és mennykő a kezében, hogy elpusztítson mindent, ami a kezeügyébe kerül. Emlékszem, volt egyszer egy barátom, egy esetben olyan súlyos ítéletet hozott, hogy jó néhány lattal többet nyomott a bűnös bűnénél. Megkérdeztem, miért hozott ilyen kegyetlen ítéletet, miért követett el ilyen nyilvánvaló igazságtalanságot. Azt felelte, az ítéletet úgyis megfellebbezik, és a tanácsbeli uraknak ilyenképpen módjuk lesz könyörületeseknek mutatkozni, mert ők majd enyhítik és kellő mértékére szállítják le a túlságosan szigorú büntetést. Én azt feleltem neki, jobb lett volna, ha úgy ítél, hogy megkímélje az urakat ettől a fáradságtól, akkor igazságos és okos bírónak tartanák.

A sokaságban, amely - mint már említettem - mindig körülvette és hallgatta, egy ismerőse is volt diákruhában. Ezt valaki licenciátus úrnak nevezte, de üvegdiákunk tudta, hogy még az alsó iskolákat sem végezte el, nemhogy a licenciátus címet elnyerte volna. Így szólt hát:

- Vigyázzon, komám uram, a redemptorista barátok⁷¹ meg ne találják a címét, mert elviszik, mint gazdátlan jószágot.

Erre azt mondta a barátja:

- Legyünk egymáshoz kíméletesek, üvegdiák úr, hiszen, tudja, magas és mély tudományokban járatos ember vagyok.

Az üvegdiák pedig ezt felelte:

- Csakugyan tudom, hogy Tantalosz⁷² kegyelmed a tudományokban, mert olyan magasak, hogy nem éri el őket, és olyan mélyek, hogy nem tud hozzájuk férkőzni.

Mikor legközelebb egyszer egy szabó elárusítóbódéjához támaszkodott, látta, hogy a mester ölbetett kézzel ül, és ezt mondta neki:

- Látni való, mester uram, az üdvösség útját járja.

- Miből látja? - kérdezte a szabó.

- Miből látom? - felelte az üvegdiák. - Hát abból, hogy nincs semmi dolga, és így alkalma sincs arra, hogy hazudjon.

Aztán így folytatta:

- Boldogtalan az a szabó, aki nem hazudik és ünnepnapon dolgozik. Csodálatos dolog, hogy ebben a mesterségben jóformán alig talál az ember valakit, aki rendes ruhát csinál, de annál többen vannak, akik silányat varrnak.

A cipészekről azt mondta, hogy véleményük szerint sohasem csinálnak rossz lábbelit. Mert ha a vevőnek szűk a cipő és szorít, azt mondják, nem tehetnek róla, a divat így kívánja, és ha két óra hosszat járnak benne, úgy szétmegy, mintha papucsot viselnének. Ha pedig bőre sikerül a lábbeli, azt mondják, a köszvény miatt voltak kénytelenek ilyenre csinálni.

⁷¹ redemptorista barátok - az egyik szerzetesrend tagjai; afrikai rabságban sínylődő keresztény foglyok kiváltásával foglalkoztak, ezért a talált holmik öhozzájuk kerültek jótékony célra.

⁷² Tantalosz - kisázsiai király; a görög monda szerint egy vétkéért azzal büntették az istenek, hogy éhét-szomját sose enyhíthesse; ha inni akart, a folyóvíz tüstént elapadt, ha gyümölcsöt akart szaksztani, az ágak elérhetetlen magasba emelkedtek.

Egy elmés ifjú - tartományi írnok - folyton kérdésekkel és tudakozódásokkal ostromolta, és elmondott neki minden újdonságot, mi történt a városban. Mert az üvegdiák mindenről megmondta véleményét és mindenre válaszolt. Ez az írnok egyszer azt mondta neki:

- Üvegdiák uram, ma éjjel meghalt a börtönben egy elítélt pénzkölcsönző.

Az üvegdiák így felelt:

- Jól tette, hogy sietett a meghalással, mielőtt a hóhér kölcsönvette volna a nyakát.

A Szent Ferenc sétányon egy csoport génuaival találkozott. Mikor elment előttük, az egyik odakiáltotta neki:

- Jöjjön ide, üvegdiák úr, költsön nekünk egy szép történetet.

Ő pedig ezt felelte:

- Nem költök én, mert tovább adják Génuaiban.

Egyszer egy szatócsnéval találkozott, aki nagyon csúnya, de mindenféle drágakövekkel, gyöngyökkel és sallangokkal teleaggatott leányát kísérte. Az üvegdiák így szólt az anyához:

- Jól tette, hogy így kikövezte, így legalább utcára lehet vinni.

A pástétomsütőkről azt mondta, évek óta büntetlenül dupla-vagy-semmit játszanak, mert két maravédiról négyre, négyről nyolcra és nyolcra egy fél réalra emelték a pástétom árát, csak mert így tartotta kedvük.

A bábjátékosokról minden rosszat elmondott. Hogy csavargó népség, illetlen módon bánnak a szent dolgokkal, mert a színpadjaikon mutogatott bábokkal gúnyt űznek az ájtatosságból, ugyanabba a zsákba gyömöszölik az Ó- és Újtestamentum legtöbb, ha ugyan nem minden alakját, aztán erre a zsákra ráülnek enni-inni a kocsmákban és lacikonyhákban, szóval csodálkozik az ember, hogy akiknek ez volna a tisztjük, nem hallgattatják el örökké és nem száműzik az országból a céhet.

Egyszer történetesen egy főúri pompával öltözködő komédiás ment el mellette. Mikor meglátta, a diák így szólt:

- Emlékszem, láttam ezt az embert egyszer a színpadon belisztezett arccal és kifordított bundában. A színházon kívül mégis folyton nemesi szavára esküdzik.

- Lehet, hogy az is - vetette közbe valaki - hiszen elég színész van, aki jó és előkelő családból származik.

- Ez igaz lehet - válaszolt az üvegdiák - de annyi bizonyos, a színpadnak legkevésbé van szüksége jó családból való emberekre. Jó külsejűekre, tisztességtudókra és szaporanyelvűekre annál inkább. Azt is megmondhatom róluk, arcuk verejtékével keresik kenyerüket, töméntelen munkával, folytonos szereptanulással és azzal, hogy cigányok módjára helységről helységre vándorolnak, egyik fogadóból a másikba, és nem alusznak, hogy másoknak gyönyörűséget szerezzenek, mert a mások meglelégedése az ő örömük. Az is javukra írandó, hogy mesterségükkel nem csálnak meg senkit, mert portékájukat mindig nyilvánosan mutogatják, lássa ki-ki és ítéljen belőle. Az igazgatók munkája módfelett nagy és gondjuk tengernyi, mert sokat kell keresniük, ha nem akarják, hogy az év végén annyi adósságuk legyen, hogy kénytelenek legyenek kiegyezni hitelezőikkel. Mindamellet mégis szükségesek az államban, amint kellenek a lugasok, a fasorok, a kellemes sétányok és minden, ami tisztos szórakozást nyújt.

Egyik barátja, folytatta aztán, mindig azt mondogatta, aki színésznőnek udvarol, egyszerre több hölgynek hódol: királynőnek, nimfának, istennőnek, konyhalánynak, pásztorlánynak, és ha véletlenül úgy hozza a sora, még apródnak és lakáznak is, hiszen a színésznő mindezeket a szerepeket játszani szokta.

Valaki megkérdezte tőle, ki a legboldogabb a világon. Azt mondta rá, hogy Nemo.⁷³ Mert: „*Nemo novit patrem; Nemo sine crimine vivit; Nemo sua sorte contentus; Nemo ascendit in coelum.*”

A kardvívókról azt mondta, olyan tudományban vagy művészetben mesterek, amelyet, ha szükségük van rá, nem tudnak. Amellett jócskán önhittek is, mert ellenfeleik szenvedélyes mozdulatait és gondolatait csálhatatlan matematikai formulákra próbálják visszavezetni.

Különösen haragudott azokra, akik festik a szakállukat. Egy ízben két ember veszekedett előtte. Vitatkozás közben az egyik - portugál volt - belemarkolt láthatóan festett szakállába és így bizonykodott a spanyolnak:

- Olyan igaz, mint hogy ez a szakáll az enyém.

Mire az üvegdiák közbeszólt:

- Csak a szőre, atyafi, a színe nem.⁷⁴

Egy másik embernek jáspisszínű, tarka szakállá volt a sok festéstől. Ennek az üvegdiák azt mondta, olyan a szakállá, mint egy szemétdomb. Egy harmadiknak pedig, akinek szakállá félig fehér, félig fekete volt, mert elmulasztotta az utánaövő szálak megfestését, azt mondta, vigyázzon, vitába ne keveredjen senkivel, mert akármit fog állítani, nyomban ráolvassák a fejére, hogy hazug és kétszínű ember.

Elbeszélte egyszer, hogy egy jóra való és nagyon értelmes lány a szülei unszolására odaigért a kezét egy őszhajú aggastyánnak. Ez az esküvő előtti estén nem a Jordán vizéhez járult, mint az öregasszonyok javallják, hanem a hajvizes üveghez, és az úgy megfiatalította a szakállát, hogy lefekvéskor hó volt, felkeléskor szurok. Eljött az esküvő órája, és mikor a leány meglátta a színehagyott vőlegényt, azt mondta szüleinek, adják ahhoz a férfihoz, akit ismer, mert ő máshoz nem megy. Azok azt mondták, hiszen ott áll előtte a férfi, akit bemutatnak neki és akihez nőül akarják adni. De a lány azt felelte, ez nem ugyanaz, és tanúkra hivatkozott, hogy akivel szülei eljegyezték, komoly, fehér szakállú férfi volt, ennek a mostaninak pedig egy ősz szál sincs a szakállában, tehát nem is az, akinek mondja magát. Addig erősködött, míg a festett szakállú elszégyellte magát, és az eljegyzés felbomlott.

A dueñákra ugyanúgy haragudott, mint a festett szakállúakra. Sok csípős történetet tudott sápirozásukról, nagy, szemfödő forma főkötőikről, kényeskedésükről, akadékoskodásukról és szertelen fös vénységükről. Bosszankodott gyomorgörceik és gyakori fejfájásuk, főkötőjüknel is cicomásabb modoruk, hasznavehetetlenségük és cifrázkodásuk miatt.

⁷³ Nemo - latin szó; jelentése: senki se. Itt a diák tréfásan személynév-értelemben alkalmazza. A latin mondatok jelentése: „Senki se ismeri az atyát. Senki se él bűn nélkül. Senki se elégedett a sorsával. Senki se száll az égbe.”

⁷⁴ Csak a szőre, atyafi, a színe nem - az eredetiben portugál nyelvű szójáték: „Por istas barbas, que tenho no rosto” - (A szakállra, ami itt van az arcomon) mondja a portugál. A diák szintén portugálul felel: „Olhai, homem, não digais, tenho, senão tiño” - (Ide hallgasson, jóember, ne azt mondja: van, hanem azt; festek).

tenho (tényu) portugálul: nekem van.

tiño (tinyo) spanyolul: festek.

Valaki ezt kérdezte tőle:

- Hogyan lehetséges, üvegdiák uram, hogy annyi mesterségről mondott már rosszat, de a jegyzőkről még soha?

Erre így válaszolt:

- Ha üvegből vagyok is, olyan törékeny nem vagyok, hogy a többnyire tévelygő többség véleményével sodortassam magam. Azt látom, a rossznyelvűek ábécéje és hangpróbája a jegyzők céhe. Mert ahogyan a tudományok megtanulásának előfeltétele az ábécé, és ahogyan az énekesnek, mielőtt énekel, ki kell próbálnia a hangját, a rágalmazók is, mielőtt nyelvük élességét megmutatnák, a jegyzőket, a törvényszolgákat és az igazságszolgáltatás más embe-reit pocskondiázzák. Holott jegyzők nélkül az igazság szégyenkezve és megcsúfolva sompo-lyogna ezen a világon. Nemhiába mondja az Ecclesiasticus: „*In manu Dei potestas hominis est, et super faciem scribae imponet honorem.*”⁷⁵ A jegyző a köz szolgálja, és nélküle a bíró nem tudná jól végezni dolgát. A jegyzőknek szabadoknak kell lenniük, nem lehetnek rabszol-gák, sem rabszolgák fiai, törvényes gyermekeknek kell lenniük, nem fattyúknak, sem alantas származásúaknak. Titoktartást fogadnak, hűséget, megvesztegethetetlenséget, és hogy sem barátság vagy ellenséges érzület, sem személyes előny vagy hátrány nem fogja őket eltéríteni attól, hogy jó keresztény lelkiismerettel teljesítsék tisztüket. De ha ehhez a hivatalhoz ennyi jótulajdonság kell, miért gondoljuk, hogy az ördögnek éppen a Spanyolországban élő húszezer jegyző az igazi szüretje, mintha mind a húszezer az ő szőlőskertjében nőtt volna? Én bizony nem hiszek ebben és azt sem helyeslem, ha más hiszi. Mert azt állítom, ezekre az emberekre jól kormányzott országban a legnagyobb szükség van. Ha pedig túl sok a joguk, ugyanannyi bajuk is van hozzá, és ebből a két szélsőségből olyan középút adódhatik, hogy ahhoz bizvást igazodhatnak.

A törvényszolgákról azt mondta, nem csoda, ha akad itt-ott ellenségük, hiszen az a mestersé-gük, hogy elfogják az embert, vagy lefoglalják, amiye van, tömlöcbe tartás vagy költségére lakmározzanak.

Az ügyvédek hanyagságát rosszállotta és az orvosokhoz hasonlította őket, akik egyformán behajtják járandóságukat, akár meggyógyul a beteg, akár nem: az ügyvédek is ugyanezt teszik, akár megnyerik a pört védenekiknek, akár nem.

Az egyik ember megkérdezte, melyik földet szereti legjobban. Azt felelte rá, azt, amelyik hamar és bőven terem. De a kérdező ezt mondta:

- Nem ezt kérdeztem, hanem hogy melyik város különb, Valladolid vagy Madrid.

Erre azt felelte:

- Madridban az különb, ami fenn és lenn van, Valladolidban, ami a kettő közt van.

- Ezt nem értem - válaszolta a kérdező.

A diák megmagyarázta:

- Madridban az ég és a föld, Valladolidban a házak.

Hallotta egyszer az üvegdiák, amint egyik ember elmondta a másiknak, hogy mikor Valla-dolidba jött, felesége súlyos betegségbe esett, mert megártott neki a levegő. Erre megjegyezte:

- Lehet, hogy ő ártott meg a levegőnek, amilyen zsémbes és összeférhetetlen...

⁷⁵ In manu Dei potestas - latin idézet az Ecclesiasticus ószövetségi könyvéből (10, 5.). „Az ember sikere Isten kezében vagyon és a főemberre Ő ruházza tekintélyét.”

A zenészekről és küldöncökről azt mondta, reményeik és kilátásaik nagyon korlátozottak, mert ezek legfeljebb kengyelfutóig vihetik, amazok pedig legjobb esetben királyi zenészek lehetnek.

A kurtizánoknak nevezett nőszemélyekről azt a véleményt nyilvánította, hogy több bennük a nyájasság, mint az egészség, legalábbis a legtöbb esetben.

Egyszer templomban volt és látta, hogy egy öregembert hoznak temetni, egy csecsemőt keresztelni és egy fiatal lányt esketni, mindhármát egyszerre. Erre megjegyezte, hogy a templom olyan csatatér, ahol az öregek elesnek, a kisderek győznek, és a nők ünneplik a diadalt.

Egyszer egy darázs megcsípte a nyakán, mert ő nem merte lerázni magáról, hogy üvegteste el ne törjön. De azért panaszkodott. Valaki megkérdezte tőle, hogyan érezheti a darázscsípést, hiszen ő üvegből van. Azt felelte, a darázs minden bizonnyal rágalmazó darázs volt, mert a rágalmazók nyelve és fulánkja még a bronztesten is áthatol, nemhogy az üvegen.

Mikor véletlenül egy pocakos barát ment el mellette az utcán, egyik hallgatója ezt mondta:

- Ez a páter a hektikától nem tud mozogni.

Az üvegdiák haragosan rászólt:

- Sohase felejtsük el, mit mond a Szentlélek: „*Nolite tangere christos meos.*”⁷⁶

És még jobban haragra lobbanva, figyelmeztette az embereket, hogy a sok szent közül, akiket az egyház az utóbbi években szentté avatott vagy a boldogok sorába felvett, egyiket sem hívták Ilyen kapitánynak, Olyanfi Olyan szekretáriusnak, sem Amolyan grófnak, örgrófnak vagy hercegnek, hanem Diego fráternek, Jacinto fráternek, Raimundo fráternek, szóval csupa fráterek és barátok voltak. Mert a kolostor a mennyország Aranjueze,⁷⁷ amelynek gyümölcsei rendszeren Isten asztalára kerülnek.

A rossznyelvűek nyelvét a sas szárnyaihoz hasonlította, mondván, hogy az is megtép és szétszaggat minden más madarat, ha hozzá közeledik.

A játékbárlangok gazdájáról és a hivatásos játékosokról is csoda dolgokat beszélt. Az előbbiekről azt mondta, mindenkit becsapnak, mert lefölozik annak nyereségét, akinek éppen kedvez a szerencséje, aztán magukban azt kívánják, bárcsak veszítene és menne át a bank a másik játékoshoz, hogy attól is behajthassák a sápot. Magasztalta a játékos türelmét, aki egész éjjel kártyázik és veszít, de akármilyen dühös és bosszús is, a világ minden kincséért nem szólna egy kukkot, hogy a másik fel ne álljon a nyereséggel, inkább Barabás minden kínját elviseli. Hasonlóképpen dicsérőleg beszélt néhány becsületes játékbárlangtulajdonos lelkiismeretességéről, aki semmi áron nem engedné meg, hogy házában mást játsszanak, mint betétest és pikétet, és a hónap végén szépszerével, minden kockázat nélkül mégis több pinkapénzt vág zsebre, mint akik tűrik, hogy huszonegyest és minden más házárjátékot játsszanak náluk.

Mindent egybevetve, annyi okos dolgot mondott, hogy ha nem jajveszékel úgy, valahányszor hozzányúltak vagy közelébe mentek, ha nem viseli furcsa öltözékét, nem iszik és nem eszik olyan keveset, és nem ragaszkodik ahhoz, hogy nyáron a szabadban, télen pedig pajtában háljon - ez a már említett hóbertjaival világos bizonyítékát adta háborodottságának - mindenki a világ egyik legokosabb emberének tartotta volna.

⁷⁶ *Nolite tangere christos meos* - latin idézet a Zsoltárok könyvéből (105, 15.) „Az én fölKentjeimet ne illessétek.”

⁷⁷ Aranjuez - városka Madrid közelében; kies vidékén II. Fülöp pompás királyi kastélyt építtetett 1561-ben. Hajdan itt nyaralt a királyi udvar.

Két évig, vagy kevéssel tovább tartott ez a hibbantsága Akkor Szent Jeromos rendjének egyik barátja, akiben megvolt az a különös tehetség, hogy a süketnémáknak visszaadja hallásukat és úgy-ahogy a beszélőkéességüket, az örülteket pedig meggyógyítsa, gondjaiba vette az üvegdiákat és irgalmas szívétől indítva, meggyógyította. A diák visszanyerte előbbi ép elméjét, értelmét és józanságát. Mikor a barát látta, hogy meggyógyult, diákruhába öltöztette és visszaküldte a fővárosba, hogy ott most már okosságának is ugyanannyi tanújelét adja, mint annak előtte örülségének, hivatalt vállaljon és híres ember legyen belőle.

Az üvegdiák szót fogadott és most már nem Rodaja, hanem Rueda néven visszatért a fővárosba. De alig érkezett oda, az utcagyerekek rögtön felismerték. Mikor az eddigigől annyira különböző öltözetében látták, nem mertek utánakiabálni vagy kérdéseket intézni hozzá, de azért sarkába szegődtek és így beszéltek:

- Nem ez az örült üvegdiák? Bizony, ő az. Most már épelméjű. Azért rendes ruhában ugyanolyan kótyagos lehet, mint azelőtt rongyaiban. Kérdezzünk valamit tőle és megtudjuk, hányadán vagyunk.

A licenciátus mindezt hallotta és hallgatott, de nagyobb zavarban volt, mint mikor még kótyagosan járta a világot.

Amit a gyerekek megtudtak, csakhamar a felnőtteknek is értésére jutott, és mielőtt a licenciátus elért a törvényszékre, több mint kétszáz főnyi tömeg csatlakozott hozzá. Ezzel a tanárokénál is számosabb gyülekezettel lépett be az épületbe; ott csakhamar körülvették, ahányan csak a házban voltak. Mikor látta, hogy ekkora tömeg állja körül, emelt hangon így szólott:

- Uraim, én vagyok az egykori üvegdiák, most már Rueda licenciátus. Sok szerencsétlenség, amilyen az ég engedelmeivel néha adódik a világon, elvette tőlem az eszemet, de Isten kegyelméből visszanyertem. Azokból, amiket örült koromban mondtam, láthatják, miket fogok mondani és tenni józan ésszel. Salamancában végeztem a jogot. Mint szegény diák tanultam ott és licenciátus lettem. Ebből láthatják, címemet inkább tudásomnak, mint a szerencsének köszönhetem. Most idejöttem a székvárosba, ebbe a nagy embervadonba, hogy ügyvédeskedéssel keressem a kenyerem. Ha nem engedik, ügyetlen és védtelen leszek, és kereset helyett halálokat lelem. Az Isten szerelmére, ne akarják, hogy a csődületből csőd legyen, és amit örült fejjel elértem - megélhetésemet - okos fejjel elveszítsem. Amit az utcán kérdeztek tőlem, kérdezzék most otthonomban és meglátják, hogy aki, mint mondani szokás, ingujjából rázta ki a jó válaszokat, meggondoltan még jobbakat fog adni.

Mindannyian meghallgatták, de néhányan el is oldalogtak. Sokkal kisebb kísérettel tért vissza szállására, mint amivel jött.

Másnap ismét elindult, és ugyanez történt. Újabb beszédet mondott, de nem ment vele semmire. Sokat tett fel és nem nyert semmit. Mikor látta, ily módon éhen fog halni, elhatározta, otthagyja a székvárost és visszatér Flandriába, hogy ott karja erejéből éljen, ha tehetségéből nem tudott megélni. És szándékát végrehajtva, a városból távozóban ezt mondta:

- Ó, város, mennyire táplálsz a szemtelen akarnokok vágyait és mennyire elsorvasztod a jóra való törekvők reményét: jóllakatod az arcátlan svihákokat és éhen halatod a szerény szegénylőseket.

Így szólt és meg sem állt Flandriáig. Ott jó barátja, Valdivia kapitány társaságában fegyverrel vívta ki magának azt a tekintélyt, amelyre tudományával szeretett volna szert tenni, és mikor meghalt, eszes és bátor katona emlékezete maradt utána.

(Gáspár Endre fordítása)

A VÉR HATALMA

Egy meleg nyári estén, Toledóban, éppen a folyóparti üdülésből tért hazafelé egy idősebb nemes ember a feleségével, kisgyermekük, valamint tizenhat éves lányuk és egy szolgáló társaságában. Tizenegy óra lehetett, az éjszaka tiszta, az út magányos, járásuk pedig lassú volt, nehogy fáradtsággal kelljen a toledói folyóparton vagy a völgyben töltött pihenés, üdülés árát megadniok. A jó közbiztonság és a város lakóinak barátságos hajlamai bizodalommal töltötték el a derék nemest és tisztcsaládját, csak ballagtak s nem is gondoltak arra, hogy valami bajuk támadhat; ám amiképpen a bajok jó része váratlanul érkezik, hirtelen olyan szerencsétlenség szakadt rájuk, amely békés nyugalmaikat megzavarta és sok-sok éves könnyhullatásuk oka lett.

Nem több, mint huszonkét éves lehetett az a városukbéli lovag, akit gazdagsága, előkelő származása, romlott hajlandósága, túlzó szabadossága és a rossz társaság oly tettek és merészségek elkövetésére ragadtatott, amik származásához nem illettek és féktelen ember hírébe hozták.

Ez a lovag ugyanis - nevét egyelőre tisztességből elhallgatva csak Rodolfónak nevezzük - négy barátjával, csupa víg és pökhendi legénnyel, éppen lefele jött az úton, amelyen a nemes ember felfelé haladt, összetalálkozott a két csapat, a bárányok a farkasokkal, és Rodolfo meg társai orcájukat elfedve, nyeglén és szemérmetlenül fürkészni kezdték az anyát, a leányt és a szolgáló arcát. Felháborodott ezen az idős férfi és kemény szavakkal rájuk olvasta merészségüket, azok meg fintorokkal és csúfondáros beszéddel válaszoltak, majd folytatták útjukat anélkül, hogy tovább okvetetlenkedtek volna. Ám Leocadia arcának feltűnő szépsége - így hívták ugyanis a nemes ember leányát - oly mélyen belevésődött Rodolfo emlékezetébe, hogy a féktelen ifjúban vágy ébredt, hogy a leányt az esetleg súlyos következményekkel sem törődve, magáévá tegye. Gondolatát tüstént közölte is társaival, majd ezek egy szempillantás alatt elhatározták, visszafordulnak és a leányt elrabolják, hogy ezzel Rodolfo kedvére tegyenek. Mert a szabadosság útjait járó gazdagok mindig lelnek kicsapongásaikat szentesítő, gonosz ízlésüket dicséretesnek mondó társakra. És így, alighogy megszületett és szavakba öltözött az aljas szándék, azt jóváhagyni, Leocadia elrablását elhatározni s őt magát el is rabolni, szinte egyetlen pillanat műve volt. Arcuk elé kendőt kötöttek, kivont karddal visszafordultak és alig néhány lépésnyire utol is érték azokat, akik még szinte hálát is alig adhattak Istennek, hogy ama orcátlan férfiatól megszabadította őket. Rodolfo rátört Leocadiára, karjába kapta és már menekült is vele. A lánynak a védekezésre ereje sem volt, az ijedség megnémította, kiáltani sem tudott, de még szeme fénye is elhomályosult, s így ájultan és eszméletlenül nem látta, hogy ki és hová viszi. Hangosan kiáltott az apja, sikoltott az édesanyja, zokogott öcsikéje, haját tépte a szolgáló, ám a kiáltást nem hallotta senki, a sikoltás nem hatolt emberfia füléig, nem keltett szánalmat a sírás, és hasztalan volt a hajtépés is, mindent befödött a táj kihalt magánya, az éj néma csendje s a gonosztevők lelkének könnyörtelensége. Végül is vígan távoztak el ezek, amazok meg ottmaradtak magukba roskadva. Rodolfo akadálytalanul hazaért, Leocadia szülei pedig meggyalázva, összetörve és kétségbeesetten tértek meg otthonukba; vakon lányuk szép szemei, szemük fénye nélkül, magányosan, hiszen Leocadia volt napjaik édes és kellemes társasága, s kétségektől mardosva, vajon jelentsék-e szerencsétlenségüket az igazságszolgáltatásnak, hiszen attól féltek, hogy így ők maguk vernék dobra becsületük elvesztését. Szegény nemesek lévén, maguk is rászorultak volna valaki kegyére, azt sem tudták, ki ellen tegyenek panaszt, ha csak éppen nem saját balsorsuk ellen.

Rodolfo eközben agyafűrt ravaszsággal, és anélkül, hogy bárki is meglátta volna, már házába és szobájába vitte Leocadiát. Érezvén, hogy a leány eszméletlen, szemét egy kendővel bekötötte, hogy ha magához térne, ne láthassa az utcákat, amerre elhaladnak, sem a házat és a szobát, ahol tartózkodik. Rodolfónak még élt az apja, házában a fiúnak külön lakosztálya volt, kulccsal szobájához és az egész lakrészhez, mert ilyen gondatlanok a szülők, akik gyermekeiknek mindenáron kedvében akarnak járni. E szobában azután Rodolfo, még mielőtt Leocadia föleszmélt volna ájulásából, már be is töltötte rajta vágját. Mert a legénykor buja hevülete ritkán vagy sohasem törődik kényelem vagy olyanfajta körülmények megteremtésével, amik a vágyat tüzelnék vagy sarkallnák. Értelmének fénye elborult, sötétben rabolta el Leocadia legdrágább kincsét, és mivel a bujaság vétke rendszerint nem tekint túl a már betöltött vágy korlátain, Rodolfo szinte azt szerette volna, ha Leocadia már eltűnnék onnan, s az ötlött eszébe, hogy így, ájultan, ahogy van, kiteszi az utcára. S már indult volna is, hogy dologhoz lásson, amikor észrevette, hogy a lány feleszmél és így szól:

- Hol vagyok, ó, én boldogtalan? Mi ez a sötétség, mi ez a homály, ami körülvesz? Ártatlanságom büntudatlan paradicsoma, vagy bűneim pokla-e? Jézusom! Ki érint? Ágyban, én? Meggyalázva? Hallasz, anyámasszony? Hallasz, drága jó apám? Jaj, én szerencsétlen! Bizony tudom, hogy szüleim nem hallanak, és ellenségeim érintenek. Akkor volnék csak igazán szerencsés, ha e sötétség körülöttem örökké tartana, s szüleimnek nem kellene meglátniuk a világ világosságát, s ez a hely, bárhol legyek is, elveszett becsületem temetőjévé válhatnék. Mert többet ér a becstelenség, amelyről senki nem tud, mint a tisztesség, amit az emberek a szájukra vesznek. Emlékszem már, de bár soha emlékezni nem kellene! Nemrég még szüleimmel együtt mentem az úton, emlékszem már, hogy rám támadtak, tudom és érzem már, hogy nem lesz abban semmi köszönet, ha az emberek szeme elé kerülök. Ó, te, akárki légy is, aki itt vagy velem - és ezzel megragadta Rodolfo kezét - ha lelked képes arra, hogy kérést befogadjon, ha már diadalmaskodtál jó híremen, könyörgök, diadalmaskodj életemen is: fossz meg tőle tüstént, nem való, hogy élete legyen annak, akinek becsülete nincsen. Tekintsd azt, hogy a meggyalázásomra fordított kegyetlenséged szigora bocsánatosabb lesz, ha könyörületességed rábír arra, hogy megölj. Így egyszerre leszel kegyetlen és könyörületes!

Rodolfót zavarba hozta Leocadia érvelése, és mivel kevés tapasztalattal bíró legény volt, nem tudta, mit mondjon, mit tegyen. Hallgatása csak még nagyobb csodálkozásra készítette Leocadiát, aki most kezével próbált megbizonyosodni arról, hogy mégsem árny vagy kísértet ül mellette. Ám mivel testet érintett és az erőszak is eszébe jutott, amellyel szülei mellől elragadták, rádöbrent arra, hogy szerencsétlensége valóság. És most már ezzel a gondolattal fonta tovább érvei fonalát, s meg-megszakítva azt számtalan felcsukló zokogással és sóhajjal, így folytatta:

- Merész ifjú - mert tetteid arra indítanak, hogy fiatalnak ítéljelek - megbocsátom a rajtam esett sérelmet, ha megígéred és esküvel erősíted, hogy amint gyalázatomat sötétséggel fedted be, örök hallgatást is borítasz majd reá és senkinek nem szólsz majd róla. E csekély ellenszolgáltatást kérem tőled a rajtam esett oly nagy bántalomért, ám ez számomra mégis a legtöbb, amit kérhetek, és a legtöbb, amit te adhatsz. Vedd figyelembe, hogy arcod soha nem láttam, s azt látni nem is akarom. Mert ha az engem ért sérelemre emlékezni kell is, elkövetőjére emlékezni nem kívánok, nem akarom emlékezetemben megőrizni gyalázatom szerzőjének képemását. Panaszomnak csak a menny és magam leszünk tudói. Nem akarom, hogy a világ is hallja, mert az nem a való események szerint ítéli meg a dolgokat, hanem úgy, amint vélekedésének jobban megfelel. Nem is tudom, miért és hogyan mondom néked ezeket az igazságokat, amik sok múltó év, sok megtörtént eset tapasztalatából szoktak leszűrődni, az én éveim száma pedig még a tizenhetet sem éri el; azzal magyarázom ezt magamnak, hogy a fájdalom megköti, de egyszersmind föl is oldja a megszorodottak nyelvét, egyszer el-túlozva a bajt, hogy elhiggyék neki, másszor ki sem mondja, hiszen úgysem segít rajta.

Akárhogy legyen is, hallgassak bár vagy szóljak, úgy vélem, arra kell indítanom téged, hogy higgy nekem vagy segíts rajtam, mert ha nem hiszel, azt tudatlanságod teszi, ha meg segítened lehetetlen, megkönnyebbüléshez nem juthatok. Nem akarok kétségbeesni, hiszen neked oly kevés fáradságodba kerül, hogy segíts rajtam; ne bízz abban és ne várd, hogy az idő múlása enyhíti majd ellened érzett jogos haragomat. Tetézni se kívánd a rajtam esett sérelmeket; most, hogy már lebírtál, minél kevesebbyszer töltöd kedved rajtam, annál kevésbé fognak fel-lángolni gonosz vágyaid. Tekintsd, hogy véletlenül gyaláztál meg, úgy, hogy egyetlen okos szót se ejthettem. Én meg majd úgy teszek, mintha nem is születtem volna erre a világra, vagy ha igen, hát azért, hogy boldogtalan legyek. Tégy majd ki az utcára, vagy legalábbis a Nagytemplom közelébe, onnan már hazatalálok; de meg kell esküdnöd, hogy nem követsz, hogy nem akarod megtudni, megkérdezni sem a szüleim nevét, sem az enyémet, sem rokonaimét. Hisz ha csak olyan gazdagok volnának, mint amennyire nemesek, nem lennének most olyan szerencsétlenek miattam. Felelj hát szavaimra, de ha attól félnél, hogy hangodról rád ismerek, tudd meg, apámon és gyóntatómon kívül más férfival még nem beszéltem, és oly kevés férfiszót hallottam, hogy hangjukról nem tudom megkülönböztetni őket.

Rodolfo azzal válaszolt a szerencsétlen Leocadia okos érveire, hogy megölelte, így mutatva ki, hogy vágyainak kielégítését és a lány megbecsztelését meg akarja ismételni. Midőn Leocadia ezt észrevette, zsenge korát meghazudtoló erőről tevényt tanúságot, kézzel-lábbal, foggal-szóval védekezett:

- Tudd meg, te áruló és lelketlen ember, akárki légy is, hogy amikor meggyaláztál, zsák-mányodat egy érzéketlen fatörzstől vagy kőoszloptól raboltad el, legyőzetésem és diadalod bére galádságod és a megvetés lesz; de amit most akarsz megkapni, az csak halálom árán lesz tiéd; ájult voltam, hogy megtiportál, semmivé tettél, de most erő van bennem, s ha le akarsz teperni, előbb végezned kell velem; mert ha most ébren, védekezés nélkül engednék aljas vágyaidnak, még azt hihetnéd, csak színleltem ájulásomat, amikor tönkretenni merésztél.

Végül is Leocadia oly kitartó bátorsággal védekezett, hogy Rodolfo ereje és vágyai lelohadtak; s mivel a Leocadiával szemben tanúsított szemérmetlen magatartását csak fellobbanó bujasága okozta, ebből pedig sohasem születhet az ellobbant vágy helyét betöltő igaz szerelem, nem maradt más benne, csak a megbánás, vagy legalábbis valami langyos segítő szándék. Így hát Rodolfo, lehűtve és fáradtan, szó nélkül otthagytá Leocadiát az ágyban, házában, s a szoba ajtaját bezárva elindult, hogy megkeresse társait s megtanácskozza velük, mitévő legyen.

Leocadia látva, hogy egyedül maradt és bezárták, felkelt az ágyból, körbejárta a szobát, végigtapogatta a falakat, talál-e ajtót, amelyen át megszökhetne, vagy ablakot, ahonnan levethetné magát. Meglelte az ajtót, de az zárva volt, rátalált az ablakra, ki is nyitotta, beáradt a hold fénye s oly világos lett, hogy Leocadia még a szobát díszítő selyemdamaszt színét is megtudta állapítani: látta, hogy az ágy aranyozott és oly dúsan ékített, hogy inkább hercegi nyoszolyának, mint valami magányos lovag fekhelyének tetszett; megszámolta a székeket és asztalokat, megjegyezte, merre van az ajtó, s bár látta, hogy néhány kép függ a falon, a festményeken nem tudta kivenni, mit ábrázolnak. Az ablak nagy volt, vastag, cirádás rács védte, s rajta egy kertbe látott, amelyet szintén magas falak zártak körül: mindez megakadályozta abban, hogy szándéka szerint az utcára vesse magát. Amit a szoba jómódra valló dús díszítéseiből látott és megfigyelt, értékre adta, hogy annak gazdája nem akármilyen előkelő és vagyonos ember, hanem a leggazdagabbak közül való. Az ablak mellett egy íróasztalon észrevett egy tiszta ezüsből való kis feszületet, felvette és ruhája ujjába rejtette, ám e tettében nem ájtatosság vagy lopási szándék, hanem okos előrelátás vezérelte. Amikor ezt elvégezte, bezárta az ablakot, úgy, mint előbb volt, majd visszatért az ágyhoz és várta, mi lesz a vége a rosszul kezdődött kalandnak.

Számítása szerint félóra sem múlt el, amikor hallotta, hogy nyílik az ajtó, valaki hozzá lép és szó nélkül beköti szemét egy kendővel, majd karjára veszi, kiviszi a szobából és érezte, hogy maga mögött ismét bezárja az ajtót. Rodolfo volt, aki bár társai keresésére indult, aztán mégsem akarta megtalálni őket, mert úgy vélte, nem jó, ha tanúi lesznek, mi történt a lánnyal. Gondolta, inkább azt mondja majd nekik, hogy gonosz tettét megbánta és a leányt, annak könnyeitől megindulva, letette valahol az úton. Majd, hogy ezt így eldöntötte magában, sietve visszatért, és mint a leány kérte, Leocadiát kitette a Nagytemplom mellé, mert attól félt, megvirrad, s a nappal megakadályozza szándékában, és a lányt majd másnap éjszakáig szobájában kell őriznie. Sem erőszakoskodni nem akart már vele, sem alkalmat adni neki, hogy felismerje. Elvitte hát a Városházáról elnevezett térig, és ott elváltoztatott hangon, félig portugál, félig spanyol nyelven azt mondta, hogy innen már biztonságban hazamehet, mert senki követni nem fogja. S mielőtt Leocadia levehette volna szeméről a kendőt, behúzódott valahová, hogy a lány meg ne láthassa.

Leocadia egyedül maradt, levette szeméről a kötést, felismerte a helyet, ahová kitették, körülnézett, nem látott senkit, de attól félve, hogy követhetik, minden lépésnél megállt, és így ért el a házukig, amely már nem volt messze onnan. Hogy félrevezesse azokat, akik, ha esetleg követnék, kikémlelhetik, belépett egy házba, amelynek kapuját nyitva lelte, s onnan kis idő múltán hazatért. Szüleit magukba roskadva, felöltözve találta; eszükbe sem jutott, hogy lepihenhetnének. Amikor leányukat meglátták, tárt karokkal futottak hozzá és könnyes szemmel megölelték.

Leocadia riadalommal vegyes örömmel kérte meg szüleit, vonulnának félre vele; meg is tették, ő pedig néhány szóval elmondta nekik mindazt a szerencsétlenséget, ami érte, annak összes körülményeit és azt, hogy támadójáról, tisztessége elrablójáról nem tud semmit. Elmondta nekik, mit látott a helyszínen, ahol balsorsának tragédiája lejátszódott, leírta az ablakot, a kertet, a rácsot, az asztalokat, az ágyat, a selyemdamaszt huzatot, és végül megmutatta nekik az elhozott fészületet. A fészület láttán ismét megeredtek a könnyek, felhangzott a bosszúért esengő fohászkodás, és már csak azért sóvárogtak, hogy a bűnöst csodálatos büntetés érje. Elmondta Leocadia azt is, hogy bár ő meggyalázóját megismerni nem akarja, ám ha szülei mégis jónak látnák megtudni annak kilétét, a fészület révén megtehetik oly módon, hogy a város összes plébániáján kihirdettetik a sekrestyével, hogy az, aki egy ilyen fészületet elveszített, megkaphatja az ő általuk kiszemelt papnál, s így megtudván, ki a fészület tulajdonosa, megtudhatnák ellenségük kilétét és azt, hogy hol lakik. Erre így felelt az apja:

- Jól mondtad volna, lányom, ha az emberek körmönfont ravaszsága meg nem hiúsítaná a te okos elképzelésedet, mert nyilvánvaló, hogy abban a szobában, amelyről szóltál, még a mai napon észreveszik majd, hogy hiányzik a fészület s tulajdonosa biztos lesz benne: az a személy vitte el, aki vele volt. Ha pedig fülébe jut, hogy e szent kegytárgy valamely papnál van, a kereszt inkább szolgál majd arra, hogy kitudódjék, ki adta azt a papnak, mintsem hogy felfedje tulajdonosát, aki elvesztette. Mert megteheti a gazdája, hogy elküld valakit maga helyett, akinek megmondta, milyen az a kereszt; ha meg így tesz, hát inkább csak összezavar bennünket, mintsem tájékoztat, hiszen mi is élhetünk ugyanezzel a gyanított csellel oly módon, hogy egy harmadik személy útján juttatjuk el a fészületet a paphoz. Azt tedd, lányom, hogy őrizd meg a fészületet, ajánld magad oltalmába s mivel ő volt szerencsétlenséged tanúja, biztonnyal küld majd bírót is, aki igazságot szolgáltat néked. És tartsd eszedben, lányom, hogy egy szemernyi elveszett tisztesség, ha nyilvánosságra kerül, nagyobb kárt okoz, mint egy véka titokban maradt gazság, és mivel nyilvánosan tisztességben élhetsz Istennel, ne bántson, hogy te magadat titokban becsstelennek érzed, mert az igazi becsstelenség a bűn, s az erény a valódi tisztesség; szóval, vággyal és cselekedettel bánthatjuk meg Istent, és mivel te sem szóval, sem gondolattal, sem tettel meg nem bántottad, tekintsd magad becsületesnek, mert én annak tekintelek és soha másként nem fogok rád nézni, mint szerető atyád.

E bölcs szavakkal vigasztalta meg atyja Leocadiát, anyja megölelte és ő is igyekezett vigasztalni. A leány ismét sírt és sóhajtott, és elhatározta, hogy, mint mondani szokták, befedi fejét és éppoly tisztas, mint szegényes ruháiban, szülei oltalmában visszavonultan él majd.

Rodolfo eközben hazatérve észrevette, hogy hiányzik a fészület, sejtette is, hogy ki vitte el, de nem gondolt semmire, és mint gazdag ifjú, nem is sajnálkozott miatta; szülei sem kérdezték felőle, amikor három nappal később útnak indulván Itáliába, mindent, ami szobájában volt, átadott megőrzésre anyja egyik szobalányának. Ezt az itáliai utazást Rodolfo már régen elhatározta, és atyja, aki már járt ebben az országban, szintén rábeszélte, mondván, hogy nem is lehet igazi lovag, aki csak a hazájában az; idegen földön is annak kell lennie. Ez és egyéb okok készítették Rodolfo akaratát arra, hogy atyjáét teljesítse, az pedig fiát ellátta Barcelonára, Génúára, Rómára és Nápolyra szóló nagy összegű hitellevelekkel, és így az ifjú tüstént indult két társával s már előre fente a fogát, mert néhány katonától hallott Itália és Franciaország fogadóinak gazdagságáról s arról, mily bőkezű szabadsággal szállásolják ott el a spanyolokat. Vígán csengett fülének az *Ecco li buoni pollastri, piccioni, presciutto e salciccie*,⁷⁸ meg más effajta szavak, amikről a katonák onnan hazatérve megemlékeznek, míg elszenvedik a spanyol kocsmák és vendégfogadók szűkös kényelmetlenségeit. Végül is úgy ment el, hogy a Leocadia és ő közte történekről annyi sem maradt az emlékezetében, mintha soha meg nem történtek volna.

A lány eközben szülei házában és a lehető legnagyobb visszavonultságban töltötte életét, senki előtt nem mutatkozott, mert attól félt, hogy gyalázata leri róla, mintha csak a homlokára volna írva. Ám néhány hónap múlva már kényszerből kellett megtennie azt, amit addig csak kedve szerint tett: látta, kénytelen visszavonultan és rejtve élni, mert teherben tudta magát, s emiatt a már-már elfeledett könnyek ismét előntöttek szemét, sóhajai és sirákozásai ismét sebezni kezdték a szelek fülét, s még jó édesanyjának okos szavai sem szolgáltak vigaszára. Röpiült az idő, eljött a szülés órája, s minden oly titokban történt, hogy még bábát sem mertek hívni, feladatát az anyja végezte el, Leocadia pedig olyan gyönyörű kisfiút hozott a világra, amilyen gyönyörűt csak elképzelni lehet. Ugyanolyan rejtve és titokban, mint ahogy megszülte, falura vitték a gyereket, ott nevelkedett négy évig, majd nagyapja, mint kis unokaöccsét, hazahozta, s ha nem is nagy gazdagságban, de legalább erényesen nevelték.

A kisfiú - nagyapja után Luisnak keresztelték - szép arcú, szelíd természetű és éles eszű gyerek volt, s már zsenge korában minden cselekedete arról tanúskodott, hogy apja nemes ember, lehetett. Így azután bájossága, szépsége és okossága miatt nagyszülei úgy megszerették, hogy leányuk szerencsétlenségét már szinte szerencsének tartották, mert ilyen unokájuk lett. Amikor a gyerek az utcán járt, ezrével hullt rá az áldás: volt, aki szépségét, akadt, aki szülőanyját áldotta, némelyek apját dicsérték, aki nemzette, mások azt, aki ilyen jó nevelést adott neki. Ismerősök és ismeretlenek rajongása közben érte el a gyermek a hétéves kort, ekkor már olvasott latinul és spanyolul, jól formált, szép betűkkel írni is tudott, mert nagyszüleinek az volt a szándékuk, hogy ha már gazdagságot nem adhatnak neki, legalább erényesnek és műveltnak neveljék. Mintha a műveltség és az erény nem volna olyan kincset érő vagyon, mely fölött a rablóknak nincs hatalmuk!

Történt pedig egy napon, hogy miközben a kisfiú a nagyapja üzenetét vitte egyik rokonukhoz, áthaladt egy utcán, ahol éppen lovasverseny folyt; megállt nézelődni, és hogy jó helyről lászon mindent, átfutott egyik oldalról a másikra, és már el nem kerülhette, hogy egy ló, melyet lovasa már nem tudott megállítani, rohantában el ne gázolja. Átvágtatott rajta, s a gyermek, mintha csak meghalt volna, elnyúlt a földön, és fejéből bőven ömlött a vér. Alig történt meg mindez, amikor egy lovag, aki szintén a lovasversenyt szemlélte, szokatlan fűrgeséggel

⁷⁸ Ecco li buoni pollastri... - olasz kifejezések: „Ehol a finom csirkehús, galamb, sonka, kolbász.”

leugrott a nyeregből, odafutott a kisfiúhoz és annak az embernek a karjából, aki éppen tartotta, átvette a magáéba, s mit sem törődve azzal, hogy ez ősz fejéhez és nagy tekintélyéhez nem illik, hosszú léptekkel a maga házába sietett a gyermekkel s ott megparancsolta szolgálóinak, induljanak és hozzanak sebészt, hogy meggyógyítsa a kisfiút. Számos lovag követte, sajnálkoztak, hogy baleset ért egy ilyen szép gyermeket, és így később híre ment, hogy az elgázolt kisfiú Luisico volt, ennek és ennek a lovagnak az unokaöccse; és ekkor megnevezték a gyermek nagyapját. A hír szájról szájra járt, amíg nagyszülei és édesanyja fülébe is eljutott, s ezek, amikor az esetnek hírét vették, észt vesztve, mint az örültek siettek megkeresni kedvesüket. A lovag, aki a kisfiút a házába vitte, ismert és előkelő volt, s többen akik látták, megmondták azt is, melyik házban lakik. Amikor odaértek, a gyermek már a sebész kezében volt. A ház urai, a lovag és a felesége megkérték azokat, akiket a gyermek szüleinek tartottak, ne sírjanak, ne siránkozzanak, mert ezzel mit sem használnak a gyermeknek. Az orvos híres sebész volt, kiváló érzékkel és biztonsággal kezelte a kisfiút, és azt mondta, a seb nem olyan súlyos, mint kezdetben hitte. A kezelés közben Luis magához tért - mert addig eszméletlen volt - örült, hogy látja nagybátyját és nagynénjét, azok meg sírva kérdezték, hogy érzi magát. Azt felelte, jól, csak a teste és a feje fáj nagyon. Az orvos elrendelte, hogy ne beszéljenek hozzá, hagyják pihenni. Így is történt, és nagyapja köszönetet mondott a ház urának, hogy olyan könyörületesen bánt unokaöccsével. Erre a lovag azt felelte, nincs mit megköszönniük, mert amikor látta, hogy a gyermek elesik és elgázolják, úgy tetszett neki, mintha gyengéden szeretett fia arcát látná, s ez indította arra, hogy karjába vegye, hazahozza, s itt is maradhat a gyermek mindaddig, amíg a kezelés tart, ők pedig megadnak neki mindent, amit csak lehet és amire szüksége van. Felesége, egy nemes hölgy, ugyanezt mondta és még melegebben megígért mindent.

Ily nagy keresztényi jóság ámulatba ejtette a nagyszülőket, de még inkább az anyát, akinek felzaklatott lelkét az orvos szavai némiképp megnyugtatták, s most figyelmesen körülnézve a szobában, ahol a fia feküdt, több jelről világosan ráismert arra a helyiségre, ahol ártatlanságát elvesztette volt, és ahol szerencsétlensége kezdődött. És bár a szoba nem volt selyemdamasztal díszítve, mint akkor, felismerte a berendezést, látta a kertre néző ablakot, rajta a ráccsal, s mivel az ablak zárva volt, megkérdezte, vajon kertre néz-e. Igennel válaszoltak; de legélesebben az ágyra emlékezett, amely temetői sírja lett, sőt még az íróasztal is ott állt, amelyen annak idején a feszületet találta. Végül azután minden gyanúját igazolni látszott az utcára vezető lépcső, amelynek fokait, amikor bekötött szemmel kivitték a szobából, okos előrelátással megszámolta. És mikor gyermekét e házban hagyva hazafelé indult, e lépcsőfokokat ismét megolvasta, és a két szám pontosan egyezett. És így összevetve egyik jelet a másikkal, minden részletből úgy látta, hogy elképzelése valóságnak bizonyul, erről részletesen be is számolt anyjának, aki okosan megtudakolta, vajon a lovagnak, akinek házában unokája tartózkodott, van-e, vagy volt-e fia. S megtudta, hogy van, mégpedig az, akit mi Rodolfónak nevezünk, és az ifjú éppen Itáliában tartózkodik. Felbecsülte az időt, amit mondtak neki, hogy mióta van Spanyolországtól távol, látta, hogy éppen hét éve, és az unokája is annyi idős. Minderről beszámolt a férjének, és lányukkal hármasan megegyeztek, hogy megvárják, milyen sorsot szán Isten a sebesült gyermeknek; az pedig két hét múlva túl volt a veszélyen és egy hónap múlva talpra állott; közben anyja és nagyanyja állandóan látogatták, a ház urai pedig ajándékokkal halmozták el a gyermeket, mintha csak a saját fiúk volna. Amikor doña Estefanía - mert így hívták a lovag feleségét - néhanap elbeszélgetett Leocadiával, elmondta neki, hogy a gyermek úgy hasonlít Itáliában levő fiához, hogy valahányszor csak ránéz, szinte mintha a saját fiát látná. E szavakból erőt merítve, Leocadia egyszer, mikor egyedül voltak, megragadta az alkalmat, hogy elmondja neki ilyen vagy ehhez hasonló szavakkal azt, amiben szüleivel megegyeztek:

- Aznap, asszonyom, mikor szüleim meghallották, hogy unokaöccsüket milyen szörnyű baj érte, úgy vélték, attól tartottak, bezárult előttük a mennyország és rájuk szakadt az egész világ. Úgy képzeltek, hogyha unokaöccsüket elvesztik, szemük fényét, öregségük támaszát veszti el vele, hiszen úgy szeretik, ahogy kevés szülő a saját gyermekét. De mint mondani szokás, kit miben sebez az Isten, ad is reá orvosságot; orvosságra lelt a gyermek ebben a házban, nékem meg felelevenedett néhány emlékem, amiket, míg élek, nem fogok elfeledni. Én, asszonyom, nemes vagyok, mert nemesek a szüleim, s mert az volt minden őszám, és közepes vagyoni javakkal is híven megőrizték becsületüket, bárhol éltek is.

Csodálkozva és figyelmesen hallgatta doña Estefanía Leocadia szavait és bár látta, szinte hihetetlennek tartotta, hogy a leány ilyen fiatalon ennyire okos lehet, hiszen szemre húsz év körülnek becsülte. Így hát nem is válaszolt, szót sem szólt neki, csak várta, hogy a leány folytassa szavait; az pedig elmondta Rodolfo csúf tettét, saját gyalázatát, elrablását, hogyan kötötték be a szemét, mint hozták ebbe a szobába, azt, hogy milyen jelekről ismerte fel, hogy ez az a szoba, amit gyanított; s mindennek megerősítésére elővette kebléből az innen elhozott feszületet és így fohászkodott hozzá:

- Te, Uram, aki a rajtam tett erőszak tanúja voltál, te légy bírása annak, milyen jóvátételre van jogom. Arról az íróasztalról hoztalak el, hogy mindig emlékeztess az engem ért bánatomra; nem azért, hogy kérjelek, állj bosszút elkövetőjén, hiszen megbüntetését nem kívánom, de hogy vigaszért esdjem hozzád s balsorsomat türelemmel viselhessem. E gyermek, asszonyom, aki iránt kimutattatok keresztényi jószágokat, a ti valódi unokátok. Az ég útmutatása volt, hogy elgázolják, s így házatokba hozva őt, én itt megelhessem - mert megelni remélem - ha nem is a bajomat legjobban enyhítő gyógyírt, de legalább a szert, ami lehetővé teszi, hogy elviseljem balsorsomat.

Így szólt s magához szorítva a feszületet, ájultan hullott Estefanía karjába, akinek - nő és nemes asszony lévén - éppannyira természete volt az együttérzés és a könyörület, mint amennyire természetes a férfiak könyörtelensége. Amint Estefanía látta, hogy Leocadia elájul, arcát arcához szorította, s könnyei oly bőven záporoztak, hogy Leocadiát nem kellett vízzel felloccsolni, anélkül is magához tért.

Ebben a helyzetben lelte a két asszonyt a véletlenül belépő lovag, Estefanía férje; kézen fogva vezette Luisicót. Látva felesége könnyeit és Leocadia ájulását, kérte, mondanák meg neki tüstént, miről van szó. A gyermek unokanővéreként ölelte meg anyját, jótevőjeként nagyanyját, és ő is megkérdezte, miért sírnak.

- Jelentős dolgokat kell közölnöm veled, uram - felelte Estefanía a férjének - s egybefogva minden mondandómat, csak ennyit: tudd meg, ez az ájult nő itt a leányod s ez a gyermek az unokád. Így igaz ez, ahogy mondom, nékem ez a leány mondta, s megbizonyosodtam felőle, s bizonyítja a gyermek arca, amelyben mindketten a fiunk arcát ismertük fel.

- Ha nem mondasz ennél többet, asszonyom, nem értelek - felelte a lovag.

Ekkor magához tért Leocadia s a feszületet magához ölelve olyan volt, mintha könnyek tengerében úszna. Mindez nagy zavarba ejtette a lovagot, s ebből a felesége segítette ki azzal, hogy elmondta mindazt, amit Leocadia adott tudtára. A lovag pedig az ég isteni akaratából mindent el is hitt, olyannyira, mintha csak számos szavahihető tanú bizonyította volna. Megvigasztalta és megölelte Leocadiát, megcsókolta unokáját, és még aznap gyorsfutárt küldött Nápolyba, értesítve fiát, hogy tüstént induljon haza, mert egy különleges szépségű és hozzá illő hölgyel kívánják összeházasítani. Leocadiát és fiát már vissza sem engedték a lány szüleinek házába, ezek pedig boldogok voltak és nem győztek hálálkodni Istennek, hogy leányukat ily nagy szerencse érte.

Elért a futár Nápolyba, és Rodolfo már elképzelte magának, milyen édes öröm lesz oly szép nőt ölelni, amilyent apja jelzett; a levél vétele után két nappal, két társával együtt, akik azóta sem hagyták el, felszállt az egyik gályára a négy közül, amelyek Spanyolországba készülven szinte kapóra jöttek neki, és szerencsés széllel, tizenkét nap alatt Barcelonába érkezett; onnan a postakocsi hét nap alatt Toledóba röpítette, s oly hódítóan, oly csinosan lépett apja házába, hogy szinte maga volt a megtestesült hódító délcegség.

Örültek a szülők, hogy fiuk egészségesen és szerencsésen megérkezett. Leocadia csak rejtek-helyéről függesztette rá tekintetét, nehogy doña Estefanía utasításait megszegje, tervét felborítsa. Rodolfo társai tüstént haza akartak menni, de doña Estefanía nem engedte el őket, mert tervei végrehajtásához szüksége volt rájuk. Már esteledett, amikor Rodolfo megjött, és míg a vacsora készült, Estefanía félrehívta fia barátait, mert úgy gondolta, hogy ők ketten biztosan ott voltak a három között, akiket Leocadia említett, hogy elrablása éjjelén Rodolfót kísérték volt. Nagy könyörgések közepette kérlelte őket, mondanák meg, emlékeznek-e, hogy fia ennyi és ennyi évvel ezelőtt egy bizonyos éjszakán elrabolt egy leányt. Mert az egész családjának becsülete és lelki nyugalma függ attól, hogy ebben az ügyben megtudja az igazságot. Kérése oly kedves, oly meggyőző volt, és oly mértékben tudta biztosítani őket arról, hogy ha felfedik is a rablást, abból semmi bajuk nem származhat, hogy azok végül is jónak látták bevallani az igazságot, azt ugyanis, hogy az említett nyári éjszakán ők ketten, meg egy harmadik barátjuk, Rodolfóval együtt elraboltak egy leányt, hogy Rodolfo elmenekült vele, míg ők a leány családjának tagjait - akik kiáltozva próbálták gyermeküket védelmezni - feltartóztatták, másnap meg Rodolfo elmondta nekik, hogy a leányt hazavitte, és hogy csak ezt tudják mondani arra, amit doña Estefanía kérdez tőlük.

A két barát vallomása azután már az ilyen esetekben óhatatlanul felmerülő kétséget is eloszlatta, és Estefanía úgy határozott, hogy előre elgondolt tervét végre is hajtja. Ez pedig a következő volt:

Kevéssel azelőtt, hogy vacsorához ültek volna, Rodolfóval anyja bement egy szobába, fia kezébe adott egy arcképet és így szólt:

- Rodolfo, fiam, kedvedre való vacsorát akarok adni neked, hogy azon bemutathassam jövődöbeli feleségedet. Ez a kép itt az arcképe. Figyelmeztetni kívánlak, hogy ami szépségéből hiányzik, azt pótolja erénye; nemes és okos, módjával gazdag is, és mivel apád meg én őt választottuk számodra, biztosíthatlak, ez a leány a néked való feleség.

Figyelmesen szemlélte Rodolfo a képet, majd így szólt:

- Ha a festők, akik pedig bőkezűen szokták adományozni a szépséget azoknak, akiket lefestenek, ezzel a személlyel is bőkezűen bántak, nincs kétségem afelől, hogy ez a nő az életben maga a megtestesült rútság. Hitemre mondom, édes asszonyanyám, helyénvaló és jó az, hogy a gyermekek mindenben engedelmeskednek szüleiknek, de az is helyénvaló és még jobb, ha a szülők igyekeznek a fiaik izlésének legjobban megfelelő körülményeket megteremteni, és mivel a házasság olyan csomó, amit csak a halál old meg, az volna jó, ha kötelékei egyazon vastagságú szálakból lennének sodorva; bár az erény, a nemesség, az okosság és a vagyoni javak megörvendeztethetik értelmét annak, aki feleségével együtt szerencsefíként mindet megkapja, ám hogy a rútság felvidámítsa a férj szemét, azt már lehetetlennek tartom. Fiatal ember vagyok, mégis úgy vélem, jól összeillik a házasság szentségével az az igaz és jogos gyönyör, amelyben a házasság örömeiket lelik, és ha ez hiányzik, sántít a házasság és ellentmond második értelmének, merthogy valaki azt képzelhesse, hogy egy rút arc, amit a nap minden órájában, a szobában, asztalnál és ágyban látunk, gyönyörködtetni képes, azt csaknem lehetetlennek tartom. A maga életére mondom, édesanyám, adjon nekem olyan élettársat, akiben örömet, nem pedig bosszúságomat lelem, hogy se erre, se arra nem tekingetve, együttesen és egyenes úton húzhassuk mindketten az ígát, amit reánk rak az ég. Ha ez a hölgy

nemes, okos és gazdag, mint kegyelmed, asszonyanyám, mondja, biztosan talál majd férjet, akinek a természete az enyémtől különbözik, mert van, aki a nemességet keresi, más az okosságot, akad, aki pénzre, akad, aki szépségre vágyik. Én ez utóbbiakhoz tartozom. Mert nemességet, hála az égnek, őseimnek és szüleimnek, bőven kaptam örökségbe; ami az okosságot illeti, ha egy asszony nem buta, ostoba vagy bamba, elég ha éleselméjűségével nem tündöklök és balgaságával nem hivalkodik; a gazdagságot illetően pedig ugyancsak szüleimnek köszönhetem, hogy a szegénységtől félnem nem kell. A szépséget keresem, szép feleségre vágyom, s nem kell hogy más hozománya legyen, csak a tisztessége és a jó szokásai, mert ha a feleségem ezt hozza magával a házasságba, én örömet szolgálom az Urat és boldog öregséget biztosítok szüleimnek.

Nagyon megörült anyja Rodolfo szavainak, látva, hogy tervei így jó úton haladnak. Azt felelte neki, igyekezni fog, hogy kívánsága szerint házassítsa meg, ne bánkódjék hát mert a házassági megállapodást könnyű lesz felbontani ezzel a hölgygel. Megköszönte Rodolfo édesanyja szavait, és mivel eljött a vacsora órája, asztalhoz ültek. Ott ült már Rodolfo apja és anyja, meg a két barát, amikor doña Estefanía, mint aki valamiről elfeledkezett, így szólt:

- Ó, én vétkesen feledékeny asszony, no, én ugyancsak udvariasan bánok a vendéggel! Menj csak - szólt oda az egyik szolgálóhoz - mondd meg doña Leocadiának, tekintsen el ezúttal a szigorú illetőtől és tisztelje meg jelenlétével asztalunkat, ahol rajtunk kívül csak hódolói, fiaim ülnek.

Mindezt jó előre megbeszélték, és Leocadia már tudta, mit kell tennie. Kevéssel utóbb meg is jelent, s váratlan belépésekor oly gyönyörű volt, amilyen gyönyörű csak maga a felékesített tökéletes szépség lehet. Téli idő járta, és így arany- és gyöngygombokkal pettyezett fekete bársonyruhába öltözve lépett be s ehhez gyémántos övet és nyakéket viselt. Hosszú, sötét-szőke haja szalagos fürtökbe bodorodott, s a szálak közé beszórt szikrázó gyémántos fejké szinte elkápráztatta mindazok szemét, akik csak ránéztek. Leocadia csupa báj, csupa tűz volt. Kézen fogva vezette kisfiát, előtte pedig két szolgálólány haladt, és két ezüst kandeláberben égő gyertyaszállal világította meg. Mindenki felállt és olyan tisztelettel vették körül, mintha csak csoda folytán valami égi tünemény jelent volna meg köztük. Mondják, hogy akik jelen voltak, tátott szájjal csodálták és szót sem tudtak ejteni az ámulattól. Leocadia könnyed bájjal, finom illemtudással hajolt meg, Estefanía pedig kézen fogta és Rodolfóval szemben maga mellé ültette. A gyermeket nagyapja mellé ültették. Rodolfo, aki a legközelebről szemlélhette Leocadia páratlan szépségét, ezt mondogatta magában:

„Ha az anyám választotta feleség csak fele ilyen szép volna, én lennék a legboldogabb férfi a világon! Egek Ura! Micsoda látvány! Mintha csak valami emberi alakot öltött angyalt látnék!”

És így Leocadia gyönyörű képe lassanként lelkébe hatolt és egészen eltöltötte, a leánynak pedig most, hogy a vacsora alatt szintén így közélről láthatta azt a férfit, akit - hiszen lesből megnézte magának - már szeme világánál is jobban szeretett, eszébe jutott mindaz, ami Rodolfo és közte történt. Lelkében csüggedni kezdett az Estefanía által elültetett remény, hogy Rodolfo a férje lesz, attól félt, hogy az anya ígéretei is csak olyan rövidéletűek lesznek, mint amilyen az ő szerencséje volt eddig, eszébe ötlött, mily közel van a boldogsághoz vagy örök boldogtalansághoz, s mindez oly hevesen tört rá, gondolatai annyira összezavarodtak, hogy szíve elszorult, kiverte a verejték, arcán elhalványult a pír; elájult s fejét doña Estefanía karjára kellett hajtania, aki mikor ezt látta, zavartan magához ölelte a leányt. Mindannyian felugrottak s az asztalt odahagyva Leocadia segítségére siettek. De együttérzését mégis Rodolfo mutatta ki legjobban: igyekezetében, hogy hamarabb odaérjen, kétszer is megbotlott és elesett. Ám a leány sem attól, hogy ruháját kigombolták, sem attól, hogy arcába vizet hintettek, nem tért magához, sőt az, hogy keble nem hullámozott, érverését pedig nem tudták

kitapintani, egyre határozottabb jelekkel mutatta, hogy meghalt. Persze a ház kevésbé tapintatos szolgálói és szolgálói hangos kiáltozással vitték szét halálhírét. E szomorú hír Leocadia szüleinek fülébe is eljutott - őket is vidámabb alkalomra tartotta elrejtve doña Estefanía - és a társaságukban tartózkodó plébánossal együtt, megbontva a doña Estefanía által szabott rendet, berontottak a szobába.

A pap sietve Leocadiához lépett, hátha mutatja még a leány némi jelét annak, hogy bűneit megbánta és így megadhatja neki a feloldozást, de ahol csupán egy ájultat vélt találni, kettőt lelt, mert Rodolfo is ott feküdt, arcával Leocadia keblére borulva. Anyja, gondolva, hogy úgylis az övé lesz, utat nyitott neki, hogy Leocadiához férjen, ám amikor látta, hogy fia elájul, kis híján ő is elvesztette eszméletét, s el is vesztette volna, ha nem veszi észre, hogy Rodolfo magához tér s feleszmél, röstelkedve, hogy ilyen túlzásokra ragadtatta magát. Ám anyja, mintha csak kitalálta volna, mit érez a fia, így szólt:

- Ne röstellj, fiam, hogy így elragadtattad magadat, inkább azt röstellj, amit meg nem tettél volna, ha megtudod, amit már tovább nem titkolhatsz, igaz bár, hogy mondandómat vidámabb alkalomra tartogattam: tudd meg, lelkem fiam, hogy ez az ájult hölgy, akit karjaimban tartok, ez a te igazi feleséged, mondom, az igazi, mert én meg apád őt választottuk számodra, az pedig, akit az arcképen láttál, hamis.

Amikor ezt Rodolfo meghallotta, szerelemre lobbant vágyától tüzelve, és a „feleség” szó elhangzása után megszabadulván mindattól a tartózkodástól, amit a hely és a helyzet parancsolta tisztesség és illem ráerőltetett, ráborult Leocadia arcára s ajkát a lány ajkára illesztve, mintha csak arra várt volna, hogy a leány lelke kiszálljon, és ő a maga lelkébe fogadhassa. Ám amikor legjobban hullottak a bánat könnyei, s leghangosabb volt a fájdalom okozta panasz, amikor Leocadia anyja a haját, apja meg a szakállát tépte, s kislánya sikongása az egekig hatolt, Leocadia magához tért, és visszatért vele az öröm és a boldogság, amely a jelenlevők szívét egy időre elhagyta. Leocadia Rodolfo karjai között találta magát, és az illendőségtől indítva, erőnek erejével szabadulni igyekezett onnan, de az ifjú így szólt hozzá:

- Nem, úrnőm, ez nem lehet! Ne ellenkezzél, hogy meg szabadulhass annak a férfinak karjából, aki szívébe zárt téged.

Leocadia ekkor már teljesen visszanyerte eszméletét, doña Estefanía pedig elállván attól, hogy eredeti elhatározását végrehajtsa, azt mondta a papnak, hogy tüstént adja össze fiát és a leányt. A pap pedig ezt meg is tette, mivel a történetek olyan időben mentek végbe, amikor a manapság szokásos szent és jogos intézkedések és kihirdetések nélkül, csupán a házasulandók szándéka is elég volt a házasság megkötéséhez, és nem volt semmi nehézség, amely egybekelésüket megakadályozta volna. Ezután más tollnak s más, a magaménál csiszoltabb elmének hagyom, hogy leírja a résztvevők általános örömét: azt, hogy miként ölelték magukhoz Rodolfót Leocadia szülei; miképpen adtak hálát az égnek s az ifjú szüleinek; milyen fogadalmat tett egymásnak a két család; miként ámuldoztak Rodolfo barátai, hogy mindjárt érkezésük estéjén váratlanul ily szép lakodalomba csöppentek; s mint ámuldoztak még jobban, amikor doña Estefanía mindük előtt elmesélte, hogy Leocadia az a leány, akit Rodolfo velük együtt rabolt el; és mindezt nem kevésbé feszült figyelemmel hallgatta maga az ifjú is. S hogy az elhangzottak valóságáról még inkább meggyőződjenek, megkérte Leocadiát, mondaná meg, milyen jelből tudta meg mindezt, bár ő nem kétli, hogy így van, hiszen úgy látszik, szülei már alaposan kiderítették. Leocadia így felelt:

- Amikor egy másik ájulásomból feleszmélvén magamhoz tértem, a te karjaidban leltem magamat, uram, de becsület nélkül; ám most már nem sajnálom, hogy így történt, mert amikor mostani ájulásomból feleszméltem, ugyanazok a karok öleltek át, de ezúttal becsületben. S ha ez a bizonyíték elegendő nem volna, itt ez a feszület, rajtam kívül senki el nem orozhatta

tőled, ha ugyan másnap reggel észrevetted, hogy eltűnt; ugyanaz a feszület ez, amelyet kezében tart úrnőm...

- Te vagy az én úrnőm, lelkem úrnője, és az is leszel, amíg csak Isten úgy akarja, édes angyalom.

S ezzel ismét megölelte Leocadiát, és megint bőven hullott rájuk a többiek áldása és jókívánsága.

Behozták a vacsorát, és megjöttek a külön ez alkalomra hívott zenészek is. Rodolfo magára ismert fia arcának tükrében, a négy nagyszülő sírt örömében, s nem maradt zug a házban, ahová az öröm ujjongása el ne hatolt volna. És bár az éj sebesen röppent könnyű, fekete szárnyain, Rodolfónak mégis úgy tetszett, mintha nem is szárnyakon járna, hanem mankón bicegne, annyira vágyott már arra, hogy drága feleségével kettesben maradhasson. Végre azután eljött ez a várt pillanat is, mert végül mindennek eljön az ideje. Indultak mind, hogy lefeküdjenek; síri csend borult az egész házra, ám nem e történet tanulságára, hisz a boldog házaspár ma is Toledóban élő számos gyermeke és nemes leszármazottaik nem is engednék, hogy ez a tanulság feledésbe merüljön, s híre marad annak, hogy Rodolfo és Leocadia sok és boldog évet töltöttek el fiaikkal és unokáikkal együtt ők maguk is örömben, s hogy mindezt az ég akarata és a vér hatalma tette lehetővé, a kiontott vére, amit Luisico derék, nemes és jámbor nagyapja pillantott meg ott az utcán.

(András László fordítása)

A SZERELEMFÉLTŐ AGGASTYÁN

Nem sok esztendővel ezelőtt Extremadura egyik helységéből, mint a tékozló fiú, fölkerekedett egy nemes szülőktől származó hidalgo, bejárta Spanyolország, Itália meg Flandria különféle vidékeit, és fecsérelte az éveket, akárcsak a vagyonát. Időközben szülei elhaláloztak, öröksége elúszott, ő meg hosszas barangolás után Sevilla jeles városában állapotodott meg, és ott bőséges alkalmat talált, hogy maradék vagyonkáját is elkótyavetyélje. Látván, hogy pénzéből kikopott, barátja pedig még csak édeskevés akad, a sok sevillai éhenkórász orvosságára fanyalodott: elment Indiákra, mert Amerika volt Spanyolország sorsüldözöttjeinek oltalma, menedéke, lázadók temploma, gyilkosok búvóhelye, sipisták tanyája és szállásadója - a kártyások a hamisjátékost hívják sipistáknak - feslett nőszemélyek csábító reménye, sokak közös csalódása és kevesek különös szerencséje.

Hát eljött az idő, hogy flotta indult Indiák felé; hidalgónk megegyezett a parancsnokkal, összecsomagolta elemózsiáját, gyékénypokrócával egyetemben, búcsút mondott Spanyolországnek és Cádizban hajóra szállott. Nagy vígasság közepette fölszedték a horgonyt és szélnek feszítették a vitorlákat; enyhe, kedvező szél fújdogált, néhány óra alatt elfedte előlük a szárazföldet, de fölfedte a vizek hatalmas atyjának, az Óceánnak tágas, téres síkját.

Utasunk merengett, forgatta emlékezetében, mennyi és hányféle veszedelemben volt része kósza éve alatt, és milyen rosszul intézte sorát világeletében; oda lyukadt ki, hogy szilárdan föltette magában: változtat életmódján, jobban ügyel vagyonára, ha pénzre tesz szert Isten kegyelméből, és ezentúl óvatosabban bánik az asszonyokkal. Míg Filipo de Carrizales lelkében ilyen vihar dúlt - mert így hívják történetünk hőst - a tengeren csaknem teljes szélcsend uralkodott. Majd ismét föltámadt a szél és olyan erősen dobálta a hajókat, hogy senki sem tudott egy helyben megmaradni; így Carrizales is kizökkent tűnődéséből és kénytelen volt minden figyelmét a hajóút gondjainak szentelni. Szerencsés útjuk végén baj és kellemetlenség nélkül érkeztek Cartagena⁷⁹ kikötőjébe. De nem ezekkel az eseményekkel kívánunk foglalkozni; befejezésül csak annyit mondok, hogy Filipo mintegy negyvennyolc éves korában vetődött Indiákra, húsz esztendőt töltött odakint, és serénysége, szorgalma révén több mint százötvenezer jó aranytallérokat szerzett.

Gazdag volt, fölvitte Isten a dolgát, de csakúgy, mint a máséba, az ő szívébe is természetes vágyódás költözött, hogy megtérjen hazájába; lemondott kínálkozó, fényes kilátásairól és elhagyta Perut, ahol annyi kincset halmozott össze. Minden vagyonát arany- és ezüstrudakba fektette, a hercehurca elkerülései végett nyilvántartásba is vétette, és visszatért Spanyolországba. Sanlúcarban szállott partra, években, kincsekben gyarapodva ért Sevillebe, zavartalanul kiváltotta poggyászát és fölkereste barátait. Már egyet sem talált életben, ezért haza akart menni szülőföldjére, noha már hallotta, hogy minden atyjafia jobblétre szenderült. Indiákra menet, szűkölködő szegényember korában sok gond kínozza, egy perc nyugalmat sem talált a tenger hajjai közt, de most, hogy hazaért, ha más okból is, nem kevesebb gond zaklatta a nyugalomban; akkoriban azért került az álom, mert ínséggel küszködött, most meg gazdagsága miatt nem tudta lehunyni a szemét; mert a gazdagság súlyos teher ám, ha nem szokott hozzá az ember és nem tud élni vele, olyan súlyos, mint a nyomor, ha sosem tudunk kikevergőzni belőle. Bajjal jár a kincs, csakúgy, mint ha nincs. Ha nincs, segít valami közepes vagyonka, de ha mértéktelenül gyarapodik, a bajt is szaporítja.

⁷⁹ Cartagena - itt természetesen nem a spanyol földközi-tengeri kikötővárosról, hanem a dél-amerikai (colombiai) Cartagena kikötőről van szó.

Carrizales nem zsugoriskodott, mert katonáéknál néhány év alatt megszokta a bőkezűséget, inkább azon járt az esze, mit kezdjen a pénzével. Ha heverteti, semmi haszna belőle, sőt ha otthon tartja, tápot ad vele az irigységnek és csábítja a tolvajokat. Elment a kedve, hogy ismét a viszontagságos kalmárkodásra adja fejét, úgy gondolta, egész életében bőven lesz már tejbe aprítani valója; hátralevő idejét szülőföldjén óhajtotta leélni, vagyonát a hazai földbe akarta fektetni, ott kívánta eltölteni öregségét zavartalan nyugalomban, hogy megadhassa Istennek, amit adhat, mert a világnak már kamatostul megadta, ami illeti. Másfelől úgy vélte, hazája olyan inségben szenved, olyan elesett ott a nép, hogy ha ő hazamegy, céltáblája lesz mindenféle alkalmatlankodásnak, amivel csak a nincstelenek keseríthetik módos szomszédjukat, kiváltképpen ha nem tudnak máshoz folyamodni szükségökben. Szerette volna, ha van valakije, hogy élete végén ráhagyhassa javait. Ez a gondolat arra sarkallta, vegye szemügyre, milyen erőben van; úgy találta, bírja még a házasság igáját. De alig támadt ez az ötlete, úgy elrémült, hogy megingott szándékában, és elhatározása szertefoszlott, mint ködpára a szélben. Mert ha nőtlen volt is, nem akadt nála féltékenyebb természetű ember széles e világon: már a házasság pusztá gondolatára is gyötörte a féltés, emésztette a gyanakvás és riogatta a képzelődés, mégpedig oly hevesen, istenigazából, hogy végeredményben úgy döntött, nem házasodik meg.

Ezt már eltökélte volna, ám még mindig nem tudta, mihez kezdjen hátralevő napjaiban. Egyszer az utcán a sors akaratából hősünk fölemelte a tekintetét és egy hajadont pillantott meg az egyik ablakban; a lány tizenhárom-tizennégy évesnek látszott, és arca olyan szép, olyan kellemetes volt, hogy az öreg Carrizalest minden ereje cserbenhagyta, esendő vénsége meghódolt Leonora ifjúsága előtt (mert így hívták a szép kisasszonyt). Azután nem sokat teketóriázott, megeredt a nyelve, és így okoskodott magában:

„Ez a leányzó takaros egy teremtés; házuk külseje arra vall, nem valami gazdag; gyerek még: ifjú kora elaltathatja gyanúmat. Őt veszem feleségül; elzárom a világtól, kedvem szerint nevelem, jellemét teljesen magam alakítom. Nem vagyok olyan öreg, hogy lemondjak a reményről: lesznek még örököseim. Nem nézem, van-e, nincs-e hozománya, mert jócskán megáldott engem az ég, és ha tehetős az ember, ne a vagyont, hanem az örömet keresse a házasságban; ugyanis az öröm megnyújtja, de a hitvesi civódás megrövidíti az életet. Eddig hát, ne tovább: a kocka el van vetve, őt rendelte nekem az ég.”

Ezt hajtogatta magában, nem is egyszer, hanem százszor, és néhány nap múlva szólott Leonora szüleivel. Megtudta, hogy vagyontalanok, de nemes származásúak. Tudomásukra hozta szándékát, beszélt nekik magáról és gazdagságáról, kérte őket, adják hozzá a lányukat. Leonora szülei haladékat kívántak, hogy megtudakolják, valót mondott-e, meg hogy ő is utánanézhessen nemességüknek. Elbúcsúztak, kölcsönösen felvilágosítást szereztek egymásról és meggyőződtek: az igazsághoz híven mutatkoztak be. Végezetül Leonora Carrizales felesége lett; a féltékeny aggastyán szívében úgy föllángolt a szenvedély, hogy már előre húszezer dukátot adományozott nejének.

Ám alig mondta ki az igent, őrző féltékenysége kerítette hatalmába az öreget; oktanul rettegett, és többet főtt a feje, mint valaha. Először úgy adott ízelítőt szerelemféltő természetéből, hogy nem engedett szabót a feleségéhez; nem tűrte, hogy mértéket vegyenek róla, bár sok ruhát óhajtott csináltatni neki. Inkább körülnézett, keresett egy olyan asszonyt, akinek termete és alakja nagyjából hasonlított Leonoráéhoz: talált is egy szegény nőt s az ő méretére csináltatott ruhát. Fölpróbálta feleségére, látta, illik neki, ezért a többi is arra a mértékre szabatta. Annyi és olyan ékes holmit varratott, hogy a fiatalasszony szülei nem tudták, hová legyenek örömeikben, mert ilyen kiváló vejük akadt, maguk és lányuk javára. Leonora ámuldozott a sok cicomán, mert soha életében nem viselt mást, csak csíkos szoknyát tafota ujjassal.

Másodjára Filipo úgy tett bizonyosságot féltékenységéről, hogy nem akarta megtartani az esküvőt, míg be nem rendezi külön otthonukat. Ezt pedig imígyen tette: vásárolt egy házat tizenkétezer dukátért a város egyik előkelő részén; mellette kút, kertjében sok narancsfa volt. Az utcára néző ablakokat meg általában a ház minden ablakát befalaztatta, úgyhogy csak az égre lehessen kilátni rajtok. A kapualjban - Sevillában tornácnak hívják - istállót csináltatott egy öszvérnek, fölé meg szalmapadlást emeltetett egy kis kuckóval: ott lakott az öszvér gondozója, valami vén, herélt néger. Az udvar falai olyan magasra emelkedtek, hogy ha valaki bement a házba, csak egyenest fölfelé az égre nézhetett; semmi mást nem láthatott. A bejáratot tolóajtóval választották el az udvartól. Filipo gazdag berendezést hozatott és úgy feldíszítette a házat kárpittal, kerevettel, ékes baldachinnal, hogy minden arról tanúskodott, nagyúr ott a gazda. Hasonlóképpen négy fehér rabszolganőt vásárolt és arcukra bélyeget süttetett. Két szerecsen szolgát is hozott a házhoz; alig tudtak spanyolul. Megállapodott egy szakáccsal, hogy élelmet vegyen és hordjon nekik, de a házban ne aludjék, sőt a tolóajtón belül se tegye a lábát, csak adja be a portékáját. Ennek utána vagyona egy részét kiadta kamatra megbízható embereknek, más felét meg bankba tette, s valamicskét magánál is tartott szükség esetére. Generális kulcsot csináltatott minden szobához és mindent lakat alatt tartott, amit csak általában, vagy évadja szerint egész esztendőre vásárolni szoktak. Ilyeténképpen mindent rendbetett, elintézett és elment ipáékhoz a feleségéért. A család nagy könnyhullatással adta oda a lányt, mert úgy érezte, a sír nyeli el Leonorát.

A zsenge Leonora még nem sejtette, mi történt vele; együtt könnyezett szüleivel, áldásukat kérte, elbúcsúzott tőlük és férje karján, rabnői, cselédei kíséretével eltávozott új otthonába. Mikor hazaértek, Carrizales intő szavakat intézett a ház népéhez, Leonorát a cselédek őrizetére bízta, meghagyta nekik, semmi módon, semmi szín alatt sem engedjenek beljebb senkit a második ajtónál, még a herélt szerecsent sem. Leonora szemmeltartását és ellátását különösképpen egy fölöttébb körültekintő, komoly dueña lelkére kötötte; egyenesen azért alkalmazta, hogy Leonora nevelője és minden házi munka felügyelője legyen, irányítsa a rabnőket meg a Leonorával egyidős két hajadont; mert felesége mulattatása végett illő társalkodónőket is fogadott. Megígérte, jól bánik velök és mindenben a kedvüket keresi, csak ne érezzék fogolynak magukat; továbbá hogy ünnepnapokon kivétel nélkül mindannyian elmennek misére, de jókor reggel, hogy még a hajnal is alig tekinthessen arcukra. A cselédek, rabnők megfogadták, mindent teljesítenek kívánsága szerint, készséggel, jó szívvel, zúgolódás nélkül. Az új asszony csak vállat vont, lehajtottá fejét és azt mondta, mindig engedelmeskedik férjének, és csakis az ő akaratát tartja szeme előtt.

Efféle óvintézkedések után a derék extremadurai bezárkózott a házába és legjobb tehetsége szerint élvezte a házasság gyönyöreit. A tapasztalatlan Leonorának tetszett is, nem is; így töltötte idejét dueñája, társalkodónői és rabszolgái között. A ház asszonynépe, hogy agyonüsse az időt, torkosságra adta fejét, és kevés nap múlt el, hogy ezerféle csemegét, mézzel, cukorral ízesített nyalánkságot ne kotyvasztott volna. Az efféléhez minden szükségest bőven megtaláltak, és urok is szívesen megadta nekik, amit szemök-szájok kívánt, mert úgy vélte, ezzel elfoglalja, szórakoztatja őket, s nem marad idejük, hogy rabságukra gondoljanak. Leonora együtt hancúrozott cselédeivel, az ő szórakozásukban lelte örömét, sőt ártatlanságában még babákat és más gyerekjátékokat is fabrikált; ez is romlatlanságáról, zsenge koráról tanúskodott. A féltékeny férj mindezt a legnagyobb elégedettséggel látta, azt hitte, megtalálta az elképzelhető legjobb életmódot, és emberi gonoszság, praktika semmiképp sem zavarhatja nyugodalmát. Így csak azon buzgólkodott, hogy ajándékot hordjon feleségének; lépten-nyomon unszolta, csak kérje bátran, ami eszébe jut: minden kívánsága teljesül.

Ha Leonora misére ment - amint mondtuk: hajnalban - szülei sem hiányoztak a templomból és férje jelenlétében szót váltottak vele. Sajnálták lányukat rabélete miatt, de Carrizales annyi ajándékkal halmozta el őket, hogy bőkezű vejük adakozása feledtette szánalmukat.

Filipo korán kelt, megvárta a szakácsot - este mindig cédulát tettek a tolóajtóra, úgy adták tudtára, mit kell hoznia másnapra - és amikor a szakács megjött, Carrizales elment hazulról, többnyire gyalogszerrel. Mindkét ajtót bezárta, az utcait is, meg az udvarit is, és a szerencsén a két ajtó közt maradt. Filippo üzleti ügyek után járt; nem sok volt neki, csakhamar visszatért, bezárkózott házába és szórakozott: ajándékokat adott feleségének, dédelgette cselédeit; mindannyian szerették nyájas, kellemes modora miatt, de főleg azért, mert mindenkihez bőkezűnek mutatkozott. Egy esztendő alatt beleszoktak ebbe az életbe és elhatározták, holtuk napjáig ekképpen élnek; így is történt volna, ha az emberi nem fortélyos bajkeverője föl nem borítja számításukat, amint alább meghalljátok.

Mondjátok csak, ha oly eszesek, körültekintők vagytok, miképpen óvhatta volna jobban biztonságát az agg Filippo? Hiszen még jószágból sem túrt hímet a háznál! Az ő otthonában kandúr sosem irtotta az egeret, kankutya nem ugatott; Carrizales csak nőstény állatot tartott. Nappal töprengett, éjjel virrasztott, ő volt szeme fényének Árgusa, a bakter meg az őrző a háza körül: az udvari kapun belül sohasem került férfiember. Barátaival az utcán egyezkedett. A szobáit, termeit díszítő tapéták csakis nőalakokat, virágokat, tájképeket ábrázoltak. Tiszteség, illem, szemérmesség illatozott az egész házban: hosszú téli estéken a cselédek mesét mondtak a kandalló mellett, de tekintettel voltak Filipóra és nem szöttek soha semmiféle fajtalanyságot a történetbe. Leonora színaranyra látta az aggastyán ezüst-ősz fűrtjeit, mert a fiatal lányok lelkébe úgy vésődik az első szerelem, mint pecsét a viaszba. A túlzott őrizetet bölcs óvatosságnak tartotta, azt hitte, úgy vélte, minden fiatalasszonyra így vigyázni. Gondolatai nem szálltak túl a négy falon, akaratát, vágyát is mindig alárendelte férje akaratának. Csak akkor látta az utcát, ha misére ment, de akkor még sötét volt, és csak visszafelé jövet nézhetett szét világossal. Soha ilyen elzárt kolostort, soha elvonultabb apácákat, soha jobban őrzött aranyalmát! És lám, Carrizales mégsem tudta elkerülni, megakadályozni, hogy bekövetkezzék a rettegett csapás; legalábbis azt hitte, bekövetkezett.

Él Sevilában valamiféle tunya, naplopó népség - általában *lézengőknek* hívják - köztük egy-egy városrész minden rendű-rangú fiai megtalálhatók, még a legvagyonosabbak is: üresfejű, kikent, kifent, simaszájú piperkőcök. Öltözetükről, életükről, gondolkodásukról és szokásaikról sokat elmondhatnánk, de jó okaink vannak, hogy hallgassunk rólok. Egy ilyen léhűtőnek - *virote*, vagyis ficsúr volt a neve, mert a fiatal házasokat *mantón*-nak hívják - megakadt a szeme az óvatos Carrizales házában; látta, mindig zárva tartják, és kedve kerekedett kitudni, vajon kicsoda lakhat benne. Úgy sarkallta a kíváncsiság, hogy nem kímélte magát: töviről hegyre kiderítette, amit kívánt. Megtudta, mi az aggastyán bogara, mi módon őrzi szépséges feleségét, és ettől vágya támadt, hogy megpróbálja, bevehetné-e fortéllyal vagy erőszakkal ezt a féltve őrzött erősséget. Megbeszélte a tervét barátaival, két virotéval meg egy mantónnal, és elhatározták, munkához látnak, mert efféle csínyekhez mindig akad segítő meg tanácsadó.

Ügyködtek-bajlódtak, hogyan fogjanak ehhez az ügyes-bajos vállalkozáshoz. Jó néhányszor összeült a kupaktanács, végezetül megállapodtak: Loaysa - így hívták a fiatalurat - színleg eltávozik néhány napra a városból, hogy ekképpen eltűnjék barátai szeme elől. Így is tett. Azután tiszta, gyolcs lábravalót, tiszta inget öltött, de olyan rongyos, foltos condrát húzott fölibe, hogy az egész városban egyetlen ágrulszakadt sem viselt olyan undorító gúnyát. Kis szakállát levágta, egyik szemét bekötötte, fél lábát szorosan bepólyálta, két mankóra támaszkodott, és olyan szegény nyomorék lett belőle, hogy még az igazi is elbújhatott mellette.

Ilyeténképpen vecsernyekor minden este odaállott Carrizalesék kapujába. Ekkor már zárva volt a ház; Luis, a szerencsén, csukott ajtók közt aludt. Loaysa állóhelyében elővett egy kis gitárt - zsíros kis szerszám volt, egy-két húr hiányzott róla - és minthogy értett valamelyest a zenéhez, pattogó, vidám dalokra gyűjtött, hangját elváltoztatta, hogy rá ne ösmerjenek. Egyre-másra énekelt a bolondos románcokat mór ifjakról, leányokról, mégpedig oly kellemesen,

hogyan az utcán minden járókelő fölfigyelt, és amíg csak abba nem hagyta, gyerekek álltak körül. Az ajtók közt Luis, a szerecsen is hegyezte a fülét. Elbűvölte a ficsúr muzsikája, és a fél karját is odaadta volna, csak kinyithatná a kaput, hogy még jobban hallja; a négernek annyira kedvelik a zenét. Loaysa, ha meg akart szabadulni hallgatóságától, befejezte a dalolást, fogta gitárját, hóna alá kapta mankóját és odábbállott.

Négy-öt alkalommal muzsikált már a négernek; az ő kedvéért énekelt, mert úgy gondolta, csakis Luison kezdheti az erőd ostromát. Nem is tévedett. Egy este szokása szerint a kapuba állott és hangolgatta a gitárját. Mikor meghallotta, hogy a néger fölnesselt, a kapufélfához lépett és halkán így szólt:

- Nem szánnál meg egy kis vízzel, Luis? Majd meghalok szomszám, még énekelni se tudok.

- Nem lehet - mondta a szerecsen - mert nincs kapukulcsom, de hasadék sincs, hogy kinyújthatnám az edényt.

- Hát kinél van a kulcs? - kérdezte Loaysa.

- A gazdánál - válaszolt a szerecsen - ő pedig a legféltékenyebb ember a világon. Nem élném túl, ha megtudná, hogy szóba elegyedtem valakivel. De mondd csak, ki vagy te, aki vizet kérsz tőlem?

- Én - felelte Loaysa - szegény sánta koldus vagyok, Isten nevében kéregetek a jó lelkektől. Emellett gitározni tanítok néhány négernek meg más ágruvszakadtakat. Három városatyá három szerecsen szolgáját úgy megtanítottam, hogy játszhatnak, danolhatnak akármilyen tánchoz a kocsmában. Fizettek is érte tisztességgel.

- Én sokkal többet fizethetnék - mondta Luis - ha tanulhatnék tőled. De nem lehet, mert a gazdám reggel, ha elmegy, bezárja az utcai kaput, és ha megjön, megint csak bezárja, engem meg itt hagy a két ajtó között.

- Istenemre, Luis - szólt Loaysa, mert már tudta a néger nevét - ha kimódoznál, hogy néhány este bejussak hozzád és leckét adjak neked, két hét nem sok, annyi se telne bele, úgy kioktatnálak a gitározás művészetére, hogy nem vallanál szégyent játékkoddal az utcasarkon. Mert tudnod kell, fölöttébb ügyes mester vagyok, és azt is hallottam, jó képességeid vannak. Magas hangodról sejtem és megállapíthatom, hogy nyilván jól énekelsz.

- Tűrhetően - válaszolt a szerecsen - de mit ér, ha nem tudok más nótát, csak a *Vénusz csillagát*, azután meg azt, hogy *Hímes zöld mezőre*, meg azt a másikat, amelyik mostanság járja, hogy aszongya:

*Börtönablak rácsát-vasát
reszkető kéz szorongatja.*

- Ez mind semmi ahhoz képest, hogy én mire tanítanálak - mondta Loaysa. - Tudok minden románcot a mór Abindarráezről⁸⁰ meg hölgyéről, Jarifáról, Tomum-bej, a nagy szofi⁸¹ viselt dolgairól, ismerek minden vallásos zarabandát, de olyanokat ám, hogy még a portugálok is hasra vágódnak tőle. Könnyen, ügyesen tanítok, akár ne is erőltess magad, nyolc-tíz hektónyi sőt sem eszel meg, máris kiváló muzsikuss vagy, mindenféle gitárral elboldogulsz.

⁸⁰ Abindarráez - fejedelmi származású, mór lovag; mikor spanyol fogságba esett, azt kérte, bocsássák szabadon három napra, hogy szerelmét, Jarifát feleségül vehesse. Elengedték, s ő három nap múlva vissza is tért keresztény rabtartójához. Becsületességének jutalmául az antequerai városbíró visszaadta szabadságát.

⁸¹ szofi - a régi perzsa uralkodók neve.

A szerecsen fölsóhajtott:

- De mire megyek - mondta - ha nem tudlak beereszteni a házba?

- Jót mondok - szólt Loaysa. - Adok neked egy darab viaszt, te meg okkal-móddal kaparintsd meg gazdádtól a kulcsokat; nyomd a viaszba őket, hogy tolluk rajza benne maradjon. Megkedveltelek, ezért egy lakatos barátommal megcsináltatom a kulcsok mását; így éjjel belopózhatsz hozzád és jobban megtanítlak, mint az indiai János papot.⁸² Nagyon sajnálnám, ha ilyen hang, mint a tiéd, elkallódnék, csak azért, mert nem értesz a gitárhoz. Szeretném, ha megtanulnál játszani, Luis testvér, mert a világ legszebb hangja sem érvényesül hangszerkíséret, gitár vagy klavicembalo, orgona vagy hárfa nélkül. Ám a te hangodhoz épp a gitár illik legjobban, mert ez a legkönnyebb és legolcsóbb zeneszerszám.

- Jó is lenne - válaszolt a szerecsen - de nem lehetséges; az én kezembe kulcsok sose kerülnek, napközben sosem válik meg tőlük a gazdám, de még éjjel is a párnája alatt altatja őket.

- Akkor mást mondok - szólt Loaysa - ha ugyan kiváló zenész akarsz lenni; mert ha nem, kár tanácsokon törnöm a fejemet.

- Hogyne akarnék - felelte Luis - mindent megteszek, ami csak embertől telik, hogy muzsikus legyen belőlem.

- Akkor hát - folytatta a ficsúr - kapard ki egy kis földet a kapufélfánál, én a lyukon benyújtok neked egy fogót meg egy kalapácsot. Éjszaka könnyen kihúzhatod vele a zár szögeit. Azután ugyanígy visszaszögezhetjük a zárlemezt, észre sem veszik, hogy leszereltük. Ha bezárkózom veled abba a színbe, vagy oda, ahol alszol, olyan serényen munkához látok, hogy még nagyobb hasznomat veszed, még jobban haladsz tudományodban, mint mondtam. Lesz-e mit ennünk, ne gondold vele! Viszek én elemózsiát kettőnknek is több mint egy hétre valót. Vannak nekem tanítványaim, barátaim, nem hagynak ők nélkülözni.

- Élelemre ne legyen gondunk - mondta a szerecsen - kapok én olyan porciót a gazdámtól, meg suttyomban a szolgálók is olyan jól tartanak, hogy hármunknak is elég lenne. Ide hát avval a fogóval, kalapáccsal, majd ások én akkora gödröt a kapufélfánál, hogy beférjen a szerszám, aztán meg betemetem, betapasztom a lyukat sárral. Az se baj, ha egy kis zajt csapnék, amikor leveszem a zárat, mert gazdám a kaputól olyan messze alszik, hogy csoda vagy nagy balszerencse lenne, ha meghallaná.

- Hát Isten neki - mondta Loaysa - két nap múlva mindent megkapsz, Luis, hogy végrehajtsuk ragyogó tervünket. Vigyázz, ne egyél nehéz ételt, mert semmi haszna, csak tönkreteszi a hangot.

- Én kivált a bortól rekedek be - válaszolt a szerecsen - de nincs olyan hang a világon, hogy lemondjak a borról miatta!

- Azt én se mondom - mondta Loaysa - Isten őrizz; igyál, Luis fiam, igyál, váljék egészségedre! Sose tesz kárt a bor, ha mértékkel isszák.

- Én mértékkel iszom - válaszolt a néger - van nekem egy kancsóm, kereken két liter fér bele. Ezt töltik meg a szolgálók gazdám tudta nélkül; titokban a szakács is hoz egy flaskát, abba is éppen két liter fér, így aztán kipótolja a kancsót.

- Szavamra, jól teszed - mondta Loaysa - mert szikkadt torok csúnyán morog.

- Menj Isten hírével - szólt a szerecsen - hanem esténként elgyere ám danolni addig is, míg el nem hozod, ami kell a bejutásodhoz; máris viszket az ujjam, alig várom azt a gitárt.

⁸² az indiai János pap - mesés keleti keresztény király; neve Cervantes korának spanyol szóhasználatában közönséges fogadkozó-formulává laposodott.

- Hogyne jönnék - válaszolt Loaysa - ráadásul vadonatúj nótákkal.

- Jó lesz - mondta Luis - de most is danolhatnál egyet, hogy jókedvvel térjek nyugovóra; a fizetség felől meg ne aggódjál, koldus uram, módos ember se fizet többet énnálam.

- Erre nem is gondolok - szólott Loaysa - fizess aszerint, amint tanítlak; most meg hallgasd csak ezt a kis dalt, ha belül leszek, csudákat is hallasz!

- Adja Isten - válaszolt a szerecsen.

A hosszú párbeszéd végén Loaysa elénekelt egy csinos kis románcot, és a néger boldogan, örvendezve hallgatta; alig várta már, hogy kaput nyithasson.

Loaysa, alighogy eltávolodott a kaputól - gyorsabban, mintsem mankós embertől várhatták volna - rögtön megiramodott és beszámolt tanácsadóinak a sikerrel kecsegtető kezdeti eredményről. Meg is találta őket, és elmondta, miben állapodott meg a négerrel. Másnap szerszámokat szereztek, olyan erőseket, hogy úgy elcsippentették a szöget, mintha fából volna.

A ficsúr nem felejtette el, mit ígért: muzsikált a szerecsennek, és Luis is híven kiásta a gödröt, hogy beférjen rajta mesterének adománya. Azután úgy elleplezte a lyukat, hogy ha csak rosszindulatú gyanakvással nem fürkészik, föl ne fedezhessék. A második éjszakán Loaysa beadta a szerszámokat, és Luis szerencsét próbált: csekély erőfeszítéssel ki is húzta a szögeket és a zárlemezzel kezében befogadta mesterét, Orpheusát. A dalnok mankói, rongyos ruhája, bepólyált füllába láttán ugyancsak elcsodálkozott. Loaysa levette szeméről a kötést, mert nem volt szüksége rá, és amint belépett, megölelte, arcon csókolta derék tanítványát. Kezébe nyomott egy jókora bortömlőt meg egy doboz befőttet és más édességeket, mert jól megtömte ilyesmikkel a tarisznáját. Azután elhajította mankóját és ficáinkolt, mint akinek kutya baja; ettől a szerecsen még jobban elképedt.

- Tudd meg, Luis testvér - mondta neki Loaysa - sántaságom nem betegség, hanem csak felfűg. Így keresem a kenyeremet: sántaságommal szájalmat keltek, muzsikámmal gyönyörűséget szerzek, és kéregetek Isten nevében. Úgy élek, mint hal a vízben. Az együgyűek meg az élehetetlenek fölfordulnak éhen. Ám erről majd bővebben hallasz barátkozásunk folyamán.

- Majd meglátjuk - válaszolt a néger - hanem most parancsoljuk meg ennek a lemeznek, menjen vissza a helyére, hogy észre ne vegyék a turpisságot.

- Nosza - felelte Loaysa.

Szögeket vettek elő a tarisznájából és a néger nagy meglepedésére visszaerősítették a zárat, úgy, amint volt. Loaysa fölmászott a szalmapadlásra és ahogy tudott, levackolt a szerecsen kuckójában. Azután Luis viaszos kanócot gyűjtött, Loaysa meg nem vesztegette az időt, megfogta gitárját, halkán, édesen megpendítette és úgy elbűvölte a négert, hogy Luis magánkívül volt örömében. Játszott egy keveset, majd italt vett elő és megkínálta tanítványát. A szerecsen - bár édességet evett - olyan jóízűen ivott a tömlőből, hogy a bor még a muzsikánál is jobban elvette az eszét. Ezután Loaysa figyelmeztette, most már itt a lecke ideje; hanem a szegény ördög kobakjában négy ujjnyi borocska kóválygott, és Luis sehogy sem találta el a fogásokat. De azért Loaysa elhitette vele, hogy már legalább két nótát megtanult. Furcsa, de a szerecsen el is hitte és egész éjszaka mást sem tett, csak a hamis, húrhíjas gitárt cincogtatta.

Hajnal felé lefeküdtek és aludtak, ha keveset is. Reggel hat óra felé előkerült Carrizales, kinyitotta az udvari meg az utcai kaput és várta a szakácsot. Jött is az hamarosan, beadta az ételmet a tolóajtón és elment. Carrizales most a szerecsent szólította, bújjék elő, vegye át az árpát az öszvérnek, meg a maga porcióját is. Ezután az öreg bezárta mindkét kaput és elment hazulról. A mester meg a tanítványa ugyancsak örvendezett, mert Carrizales nem vett észre semmi különöset az utcai kapun.

Alig tette ki lábát a házigazda, a szerencsen előkapta a gitárt és úgy rázendített, hogy minden szolgáló meghallotta. Kérdezték is a tolóajtón:

- Mi az, Luis? Mióta van gitárod? Kitől kaptad?

- Kitől? - szólott Luis. - A világ legjobb zenésztől. Hat nap se telik belé, jó hatezer nótára megtanít.

- Aztán hol az a muzsikus? - kérdezte a dueña.

- Nincs messze - felelte a néger. - Ha nem volnék olyan szégyenlős, ha nem félnék úgy a gazdámtól, tán mindjárt meg is mutatnám; szavamra, tinektek is tetszene.

- Hol lehet, hol láthatnánk - kérdezte a dueña - hisz urunkon kívül ebbe a házba sose lépett férfinember?

- Hát én egy szót se szólok, amíg meg nem látjátok a tudományom - mondta a szerencsen - de ő majd megtanít olyan gyorsan, ahogy mondtam.

- Szó, ami szó - válaszolt a dueña - ha nem valami ördög a mestered, fogalmam sincs, ki taníthatna meg olyan rövid idő alatt.

- Türelem - mondta a néger - egy napon meghalljátok, meglátjátok.

- Az nem lehet - szólott közbe egy másik lány - mert nincsen utcai ablakunk, nem hallgatunk, nem láthatunk senkit.

- Hát jó - mondta Luis - csak a halál ellen nincs orvosság; kivált, ha tudtok meg akartok hallgatni is!

- Hogyne hallgatnánk, Luis testvér - mondta az egyik szolgáló - ha megnémulnánk, sem hallgathatnánk jobban. Mondhatom, barátom, majd elepedek valami szép hang után. Mióta itt befalaztak bennünket, még madárdalt se hallottunk.

Loaysa szerfölött nagy örömmel hallgatta ezt a csevegést; úgy gondolta, ez is kedvez neki, a jószerecsen is kezére jár, hogy teljesedjék akarata. A szolgálók elbúcsúztak, de a néger megígérte nekik, amikor meg se gondolnák, odaszólítja őket: hallgassák meg azt a szépséges hangot. Azután otthagya a lányokat, behúzódot elzárt kuckójába, mert félt, ura visszatér és rajtakapja, hogy beszélget velök. Tanulni szeretett volna, de napközben nem mert játszani, meg ne hallja a gazdája. Carrizales haza is tért nemsokára: szokása szerint bezárta a kapukat és visszavonult otthonába. Azon a napon egy néger szolgáló adta ki Luis eledelét a tolóajtón. Luis azt mondta neki, éjszaka, ha urok elaludt, jöjjenek le mindnyájan a tolóajtó köré és egész biztosan meghallhatják azt az énekest. Igaz, előbb kérve kérte mesterét, lenne szíves játszani és énekelni aznap éjjel a tolóajtó mellett, hogy ő szégyenben ne maradjon: mert megígérte a szolgálóknak, gyönyörű hangot fognak hallani. Biztosította Loaysát, hogy a szolgálók hálából bőségesen megvendégelik. A mester kérte magát egy kicsinység, húzódozott a szerencsen szívbeli óhajának teljesítésétől. Végül hajlott kedves tanítványa kérésére, de csakis önzetlenül, a Luis kedvéért. A néger megölelte és örömeiben csókot nyomott Loaysa arcára; úgy fölvidult a megígért szívességtől, hogy aznap ugyan jól tartotta Loaysát: mintha csak otthon ennék, vagy talán még jobban, mert lehetséges, odahaza szükségét lát a mester.

Beesteledett, és éjfélkor, vagy egy kicsit előbb, sugdolózás támadt a tolóajtó körül. Luis rögtön tudta, megjött az asszonynép; szólott mesterének, jól föl húrozták, még jobban fölhangolták a gitárt és leszálltak a szalmapadlásról. Luis megkérdezte, kik és hányan hallgatóznak. Azt felelték, mindahányan, kivéve úrnőjüket, mert ő a férjével alszik. Ettől Loaysa elszontyolodott, de azért nem akart elállni szándokától, tanítványának is kedvében óhajtott járni, ezért halkan megpengette gitárját és olyan hangokat csalt ki belőle, hogy a néger csak ámult-bámult a fülelő láncsapattal együtt. Hogy is mondhatnám el, mit éreztek a szolgálók a *Fáj a*

szívem meg a zarabanda ördögös hangjainak hallatára? (Akkoriban újdonság volt Spanyolországban a zarabanda.) Minden öreg táncraperdült, a fiatalja majd megszakadt, de csak lopva, fura csöndben; még öröket, kémeket is állattak, hogy jelentsék, ha az öreg felébred. Loaysa seguidillákat is énekelt, és ezzel végleg betetőzte a hallgatóság örömét. A lányok kérve kérték a néget, mondja meg, ki az a csodálatos zenész. A szerencsén azt válaszolta: szegény koldus, de nincs olyan simamodorú világfi az egész sevillai koldusnépségekben. Unszolták, mutassa is meg nekik a dalnokot, és el ne engedje vagy két hétig a háztól, ők gazdagon megjutalmazzák, megadnak mindent, amit szeme-szája kíván. Érdeklődtek a szerencséntől, hogyan tudta becsempészni a házba. De Luis erre nem válaszolt, egyébiránt azt mondta, fúrjanak egy kis lyukat a tolóajtón, majd azután betapasztják viasszal; ő igyekszik, hogy magánál tartsa mesterét.

Loaysa is szólott velök, szolgálatukba ajánlotta magát, mégpedig oly választékos szavakkal, hogy a rabnők rögtön látták, ilyen beszéd nem telik a szegény koldus elméjétől. Kérték, másnap éjjel megint álljon a kapuhoz, ők majd kimódolják: úrnőjük is lejöjjön és meghallgassa, noha férjeura szerfölött éberén alszik (nem az öregség, hanem a féltékenység miatt). Loaysa azt felelte, ha szeretnék nyugodtan hallgatni énekét, ad ő nekik olyan port, hogy ha Carrizales borába keverik, az aggyastán tovább és mélyebben alszik, mint máskor szokott.

- Jézus, segíts - mondta az egyik lány - ha ez igaz, mekkora szerencse köszöntött ránk váratlanul, érdemtelenül! Nem az öregnek lesz az álompor, hanem az élet pora mindnyájunknak, meg feleségének, szegény Leonora úrnőnknek. Mert gazdánk magára nem hagyja se éjjel, se nappal, egy pillanatra sem téveszti szem elől. Jaj, lelkem édes uram, ide avval a porral, Isten fizessen meg érte, teljesüljön minden kívánsága! Siessen, ne késsen, hozza máris, uram; én vállalom, hogy gazdánk borába keverem és megitatom vele. Adná Isten, föl se ébredne három nap, három éjjel, mert addig vígan élénk világunkat!

- El is hozom - mondta Loaysa. - Olyan port hozok, hogy bárki beveheti, semmi kárt nem okoz, csak nagyon mély álomba merül tőle az ember.

A lányok kérlelték, csak hozza gyorsan, majd megígérték: másnap éjjel lyukat fúrnak a kapun és lehívják úrnőjüket, hogy ő is lássa, hallja az énekest, és elbúcsúztak. Már hajnalra járt, de a szerencsén mégis gitárleckét kért. Loaysa oktatta is, és buzdította, hogy tanítványai közt egy se akadt ilyen jó fülű. Pedig szegény feje a néger sem akkor, sem azután sohasem tudta megtanulni a keresztfogást.

Loaysa barátai éjszakánként hűségesen odaálltak az utcai kapu elé hallgatózni, hátha mond valamit Loaysa, hátha szüksége van egyre-másra. A megbeszélt jelből Loaysa értesült, most is ott vannak a kapuban; a félfá tövében vájt lyukon át röviden tudatta, milyen szerencsésen alakult a vállalkozása, és nagyon kérte őket, szerezzenek valami altatót, hogy beadathassa Carrizalesnek; mert ő úgy hallotta, létezik ilyenféle por. Azt felelték, van egy orvos barátjuk, ad az olyan gyógyszert, amelyet csak tud, ha van. Biztatták, ne csüggedjen, megígérték, a következő éjszaka óvatosan visszajönnek, és sebtiben elbúcsúztak.

Leszállt az éj, és a galambraj előröppent a gitár hívó szavára. Vele jött a butuska Leonora is, reszketett, rettegett, hogy fölébred a férje. Eleinte úgy félt, hogy nem is akart lemenni, de a szolgálói - kivált a dueña - telebeszélték a fejét az édes muzsikáról meg a szegény dalnok daliás termetéről (a dueña nem is látta Loaysát, de nagyon dicsérte és azt mondta, Absolon meg Orpheus elbújhat mellette), úgyannyira, hogy a szegény úrnő beadta a derekát, hajtott szavokra és megtette, amit nem akart, de sohasem is akarhatott. Elsőbb is lyukat fúrtak az ajtón, hogy láthassák a muzsikust, Loaysa már levetette gúnyáját és bíborpiros, bő, tafota tengerésznadrágban állott előttük. Hasonló színű aransyújtásos zekét, ugyancsak piros atlaszsüveget meg keményített szárnyas csipkegallért viselt. Mindezt a tarisznájából varázsolta elő, mert gondolta, megeshet: át kell öltöznie.

Deli termetű, takaros ifjú volt. A fehérnép olyan rég nem látott már férfiembert az öreg házigazdán kívül, hogy azt hitték, angyal szállott elébük. Egymás után járultak a nyíláshoz és szemügyre vették. Hogy jobban láthassák, a szerencsen tetőtől talpig megvilágította Loaysát viaszos kanóccal. Mikor már mindnyájan kigyönyörködték magukat, még a tört beszédű néger szolgák is, Loaysa elővette gitárját és akkor éjjel olyan gyönyörűségeken énekelt: elbűvölte hallgatóságát; a lányok csak ámuldoztak az öreg dueñával egyetemben, és mindannyian kérlelték Luist, vegye rá, bírja rá mesterét, kerüljön beljebb, hogy közelebből is láthassák és hallhassák, ne csak kukucskáljanak, ne remegjenek, hogy ilyen messze vannak uroktól, mert Carrizales meglepheti, rajtakaphatja őket; ám ha bent rejtik el Loaysát, nem kell ilyesmitől tartaniuk.

Leonora erőlyesen tiltakozott, mondván, ilyet már ne tegyenek, be ne bocsássák a dalnokot, mert ő nem veszi a lelkére. Hiszen így is kényelmesen láthatják, hallhatják, és nem forog veszélyben a hitvesi becsület.

- Becsület? - szólt a dueña. - Azt meghagyjuk a királynak. Kegyelmed csak zárkózzék be avval a Matuzsálemmel, de minket hagyjon, hadd szórakozzunk, ahogy tudunk. Különben ez az úriember olyan tisztességesnek látszik, biztosan nem akar mást tőlünk, csak amit magunk is akarunk.

- Hölgyeim - mondta erre Loaysa - én csak azért jöttem ide, hogy lelkemmel és életemmel szolgáljak kegyelmeteknek. Ugyanis megesett a szívem ezen a hallatlan raboskodáson, és sajnálom, hogy ebben a tömlöcbe le kell mondaniok a világ örömeiről. Atyám életére, olyan szelíd, engedelmes, jóakarátú és egyszerű ember vagyok, hogy csakis azt teszem, amit parancsolnak. Ha kegyelmetek közül valaki így szól hozzám: „Mester, üljön ide; mester, menjen oda; mester feküdjön emide; mester, fusson amoda” - úgy megteszem, mint a francia király legkezeesebb, idomított ölebe.

- Ha így van - mondta a tudatlan Leonora - mi módon juthatna be, művész úr?

- Hát - szólt Loaysa - próbálják meg kegyelmetek megszerezni az udvari ajtó kulcsának viaszlenyomatát! Én majd elintézem, hogy estére elkészüljön a mása, és azzal célt érünk.

- Ha erről a kulcsról másolatot csinálunk - mondta az egyik lány - akkor minden ajtó kitarul előttünk, mert ez generáliskulcs.

- Annál jobb - válaszolt Loaysa.

- Jól van - mondta Leonora - de ez az úr esküdjék meg először, idebent semmi mást nem csinál, csak gitározik és énekel, ha kérjük, másodszor, hogy nyugton marad azon a helyen, ahová bezárjuk.

- Esküszöm - mondta Loaysa.

- Ez az eskü fabatkát sem ér - válaszolt Leonora. - Esküdjék meg atyja életére, esküdjék a keresztre és csókolja meg szemünk láttára.

- Atyám életére esküszöm - szólt Loaysa - meg a kereszt jelére, amit méltatlan ajakam csókol.

Ujjából keresztet formált és háromszor megcsókolta.

Ennek utána az egyik lány szólalt meg:

- Hanem el ne feledje ám uraságod azt a port, mert azon fordul meg minden.

Ezzel aztán be is fejeződött az éjszakai beszélgetés. Mindenki örvendezett a tervnek. A sors egyre jobb irányba terelte Loaysa ügyét: ekkortájt, hajnali két óra után az utcába vezette a ficsúr barátait. Megadták a szokásos jelet, vagyis megzendítettek egy szájdorombot. Loaysa beszélt velök, tudatta szándokát és megkérdezte, van-e nálok álompor, avagy valami más, hogy elaltassák Carrizalest. A generáliskulcsot is megemlítette. Barátai azt felelték, másnap

éjszaka hoznak port vagy kenőcsöt, mégpedig olyan erőset, hogy ha valakinek bekenik vele az ütőerét meg a halántékát, olyan mély álomba merül, hogy föl sem ébred két napig, hacsak le nem mossák ecettel, ahol bekenték; a kulcs viaszlenyomatát meg csak adja oda nekik, mert azt is könnyűszerrel elkészítetik. Ezután elbúcsúztak; Loaysa és tanítványa az éjszaka aludt még, amennyit tudott. Az ifjú nehezen várta már a következőt, hogy meglássa, állják-é szavokat barátai, elhozzák-é a kulcsot. Bár a várakozók lomhának, lassúnak érzik múlását, mégis szárnyal az idő, mint a gondolat, és eléri kitűzött célját, mert soha meg nem áll, meg nem pihen.

Hát, leszállt az éj és eljött a szokásos óra, hogy a cselédség apraja, nagyja, fehérje, feketéje a tolóajtó köré csődüljön; mert mindnyájan látni akarták szerájukban az ifjú dalnokot. De Leonora nem mutatkozott. Loaysa kérdezősködésére azt felelték, úrnőjük lefeküdt szemfüles férjével együtt, Carrizales pedig kulcsra zárta hálószobájuk ajtaját és a párnája alá tette a kulcsot; asszonyuk azt mondta nekik, már kéznél is tartja a puha viaszt, és ha az öreg elalszik, ő megpróbálja kiszedni feje alól a generáliskulcsot, belenyomja a viaszba, és nemsokára mehetnek a lenyomatért, majd kinyújtja a macskalyukon.

Loaysa álmélkodott az aggastyán agyafürtségén, de azért nem ment el a kedve. Javában töprengett, amikor meghallotta a szájdorombot. A kapuhoz lépett és ott is találta barátait; benyújtottak neki egy tégellyel abból a szóbanforgó kenőcsből. Loaysa átvette a tégelyt és fölszólította őket, várjanak egy kicsit, mert odaadja nekik a kulcs lenyomatát. Visszasietett a tolóajtóhoz és megkérte a dueñát - mert úgy látszott, a dueña kívánja legjobban Loaysa bejutását - vigye be a kenőcsöt señora Leonorának, mondja meg neki, micsoda ereje van az orvosságnak, csak próbálja meg, kenje be a férjét olyan óvatosan, hogy Carrizales meg ne érezze, és csuda dolgot fog látni. A dueña így is tett; Leonorát már a macskanyílásnál találta. Az ifjasszony végigfeküdt a padlaton, arcát a lyukhoz illesztette. Hát a dueña közelebb ment, ő is lehasalt és úrnője fülébe súgta, elhozta a kenőcsöt, meg hogy-mint kell alkalmazni, hogy hatásos legyen. Leonora elvette az írt és azt válaszolta a dueñának, hogy semmiképpen sem tudja megszerezni a kulcsot, mert férje - szokásától eltérően - nem a párnája alá, hanem a két derékalj közé tette és féltetével rajta fekszik; de mondja meg a dalnoknak, ha a kenőcs olyan hatásos, amint állítja, könnyen kiszedhetik a kulcsot, ahányszor csak akarják, így nem is szükséges viaszlenyomatot venni róla. Lelkére kötötte, siessen, adja át az üzenetét és forduljon vissza megnézni, hogyan hat az ír, mert azonnal be akarja kenni a férjét.

A dueña leszaladt, elmondta, mi újság, Loaysa pedig útjokra bocsátotta kulcsra várakozó barátait. Leonora szinte a lélegzetét is visszafojtotta, remegve, halkan közelebb lopózott és bekente féltékeny férjeura ütőerét, hasonlóképpen az orralyukát is. Épp az orrát kenegette, mikor úgy tetszett, az aggastyán összerezzen; a fiatalasszony halálra vált, akárha, tetten érték volna. De azért ahogy csak tudta, bedörzsölte az előírt testrészeket: mintha csak temetésre balzsamozta volna férjét.

Az altató kenőcs csakhamar érezttette hatását, mert az öreg egyszerűen úgy elkezdett horkolni, hogy még az utcára is kihallatszott. Leonora fülének kellemesebb zene volt ez, mint a szerecsen tanítójának muzsikája. Még mindig alig hitt a szemének, közelebb ment férjéhez, megrázta egy kicsit, azután erősebben, majd egy kicsit még erősebben, hogy fölébred-é. Végül úgy nekibátorodott, hogy a másik oldalára fordította, de Carrizales még akkor sem adott életjelt magáról. Ezt látva odament az ajtó macskanyílásához és már nem olyan halkan, mint az imént, odaszólt a várakozó dueñának:

- Örvendj, nénemasszony - mondta neki - mert Carrizales úgy alszik, a halott se különben.
- Akkor mit tétovázol, úrnőm? Elő a kulcsot - szólt a dueña - a dalnok már több mint egy órája vár.
- Várjál csak, jó asszony, már megyek is érte - felelt Leonora.

Visszament az ágyhoz, benyúlt a derékaljak közé, előhúzta a kulcsot, de az öreg rá sem hederített. Leonora ugrándozott örömében, habozás nélkül kinyitotta az ajtót és a dueña kezébe nyomta a kulcsot. A dueña határtalan örömmel fogadta. Leonora megparancsolta, nyissanak ajtót a muzsikusnak, vezesse a folyosóra a dalnokot; ő nem mer mozdulni onnét, ki tudja, mi történik. De mindenekelőtt eskesse meg újból, hogy mindenben enged parancsaiknak; ha nem lenne hajlandó ismét megesküdni, semmiképpen se bocsássa beljebb.

- Így lesz - mondta a dueña - hitemre, be nem teszi a lábát, ha előbb meg nem esküszik egynehányszor és meg nem csókolja hatszor a keresztet.

- Ne szabj rá taksát - szólt Leonora - csókolja meg, ahányszor akarja, de csókolja meg. Hanem kösd ki, esküdjék szülei életére és mindenre, ami kedves előtte, mert így biztonságban leszünk, nyugton élvezhetjük játékát, énekét, mert, hitemre, érzéssel muzsikál. Menj is már, ne időzz, ne töltsük beszélgetéssel az éjszakát.

A derék dueña megemelte szoknyáját és szokatlan fürgeséggel a tolóajtóhoz iramodott. A ház népe már várta. Mikor megmutatta nekik a kulcsot, úgy megörültek, hogy vállukra kapták az asszonyságot, mint a deákok szokták az új professzort, megéljenezték, kivált amikor hallották: nincs szükség kulcsmásolatra, mert a bekent öreg úgy elaludt, hogy övék a ház, ahányszor csak kedvök tartja.

- No, asszonyság - mondta az egyik leányzó - nyissuk hát ki ezt az ajtót, ez az úr meg kerüljön beljebb, várt már eleget, mink meg oda se neki, csapjunk egy kis zenebonát!

- Nem addig van a' - válaszolt a dueña - előbb meg kell esketnünk, mint az elmúlt éjszaka.

- Olyan derék ember ez - mondta egy rabnő - egy-két eskü meg se kottyán neki.

Ekkor a dueña kinyitotta, majd félig kitárta az ajtót és előszólította Loaysát. Az ifjú mindent hallott a tolóajtó nyílásánál: közelebb ment és tüstént be akart lépni, de a dueña Loaysa mellére tette a kezét és így szólt:

- Uram, tudja meg kegyelmed, úrnőnket kivéve ebben a házban a kapun belül lelkemre és Istenemre, mindannyian tiszta hajadonok vagyunk, akárcsak szülő édesanyánk.⁸³ Igaz, én negyvenévesnek látszom - pedig még a harmincat sem töltöttem be, mert két és fél hónap híja vagyok - Isten úgyse mégis hajadon vagyok. Csakis azért láthat korosnak, mert a gond, baj, munka, lótás-futás odacsap egy nullát, vagy ha éppen kedve szottyan, néhanapján kettőt is az ember éveéhez. Ha meg így áll a dolog, márpedig így áll, oktalanság lenne két, három avagy négy dal fejében elveszejtني az ide bezárt tömérdek sok tisztaságot, mert még ez a Guiomar nevezetű néger cseléd is ártatlan. Így hát, lelkem uraságom, mielőtt birodalmunkba lép, tegyen ünnepélyes fogadalmat kegyelmed, hogy csakis azt míveli, amit jómagunk parancsolunk. Ha úgy véli, sokat kérünk, gondolja meg, hogy sokkal többet kockáztatunk. Ha jóindulattal közeledik kegyelmed, meg se sóhajtja azt az esküt, mert aki fizetni akar, a záloggal nem fukar.

- Jól mondta, ugyan jól mondta ám, Marialonso asszonyság - szólalt meg az egyik lány - szakasztott, ahogy elmés teremtésnek kell, látszik, hogy érti a csíziót. Ha nem akar megesküdni az úr, föl is út, le is út!

Ekkor megszólalt Guiomar, pedig nem sokat konyított a spanyol nyelvhez:

- Esküdik, nem esküdik, bánja is én; hozzon akár ezer ördög, csak bévül legyen már a kapun. Felőlem esküdhet, ha bévül kerül, úgysis fittyet hányunk az esküjére.

⁸³ hajadonok... akárcsak szülő édesanyánk - ez a kifejezés Cervantes korában üres, tartalmatlan, nyomatékostó fordulat. Itt, akárcsak Az ál-nagynéni című elbeszélésben, kirívó önellentmondásával a komikus hatás eszköze.

Loaysa nagy nyugalommal hallgatta señora Marialonso szónoklatát és higgadt komolysággal, méltósággal válaszolt:

- Hölgyeim és barátnőim, valóban, mindig az volt a szándokom, sohasem más, hogy erőm szerént kedvöket keressem, örömet szerezzek kegyeteknek, így nem esik nehezemre az eskü, amit kérnek. Mindazáltal szeretném, ha valamelyest bíznának szavamban, mert ha a magamfajta ember a szavát adja valamire, annyit ér, mintha írásban kötelezné magát. Ne ítéljenek a látszatról. Hadd hozzam kegyelmetek tudomására, hogy „szurtos pajta: szorgos varga”; meg aztán „rossz tarisznya: jó borissza”. Ám hogy mindnyájan megbizonyosodjanak jóakaratom felől, úgy végeztem, esküt teszek talpig férfihöz és katolikushoz ülő módon. Ezért esküszöm a makulátlan impertinenciára, annak is legszentebb és legbőségebb forrására, Libanon szent hegyének zegeire-zugaira és mindenekre, amik csak írva vagynak az óriás Fierabrás⁸⁴ haláláról és Nagy Károlyról szóló igaz történet bevezetőjében, hogy fogadalmamat meg nem szegem, át nem hágom, és eme hölgyek között a legkisebbnek és legalantasabbnak parancsát is lesem. Ha másképpen tennék, avagy tenni szándékoznám, úgy cselekedetemet most és a jövőben, a jövőben és most semmisnek, érvénytelennek és meg nem történtnek nyilvánítom.

A derék Loaysa eddig jutott fogadalmában, mikor az egyik figyelmesen hallgató leányzó elrikkantotta magát:

- Ez aztán az eskü, még a követ is meglágyítja! Itt csapjon belém az istennyila, ha több fogadkozást kívánok; ennyi esküdözéssel akár a cabrai barlangba⁸⁵ is bejuthatnál!

Elkapta Loaysa buggyos nadrágját, berántotta a fiatalurat, és valamennyi szolgáló tüstént köréjük sereglett. Azután egyikük elszaladt úrnőjéhez a hírral; Leonora őrt állott alvó férje mellett és mikor meghallotta a szolgától, hogy a dalnok fölfelé tart, nagyon megörült, de mindjárt gondolkodóba is esett és megkérdezte, megeskették-e az ifjút. A lány azt felelte: meg ám, mégpedig olyan újdonságú mondókaival, hogy soha életében nem hallott olyat.

- Hát, ha megesküdtök - mondta Leonora -, akkor a markunkban vagyon. Jól tettem, hogy megeskettetek!

Eközben odaért az egész lánycsapat; a dalnok középen haladt, a szerencsen és Guiomar, a néger szolgáló meg világított nekik. Loaysa megpillantotta Leonorát és a hölgy lábához akarta vetni magát, hogy kezet csókoljon. Leonora egy szót sem szólt, csak intett, hogy keljen föl. A többiek is megnémultak, pisszenni sem mertek; féltek, hogy urok meghallja. Loaysa szemügyre vette Carrizalest és megnyugtatta őket, beszélhetnek akármilyen hangosan, mert urokat olyan írral kenték be, hogy életét nem fenyegeti veszély, de olybá vehetik, mintha meghalt volna.

- Én is azt hiszem - mondta Leonora -, mert ha nem így lenne, már hússzor is fölébredt volna, olyan éberen alszik sokféle nyavalyája miatt. De mióta bekentem, úgy horkol, mint egy ló.

- Hát akkor - szólt a dueña - menjünk abba az elülső szobába, ott hallgathatjuk az úr énekét és vigadhatunk egy kicsinyég.

- Gyerünk - mondta Leonora -, de Guiomar maradjon itt őrizőül és jelentse, ha Carrizales fölébred.

- A fehérek elmennek, én meg maradjak, mert néger vagyok. Lelketek rajta - válaszolt Guiomar.

A néger lány hátra is maradt, a többiek meg átmentek a másik szobába, ahol díszes padlat várta őket. Közrefogták a dalnokot és valamennyien leültek. A derék Marialonso gyertyát

⁸⁴ Fierabrás - alexandriai óriáskirály, a Nagy Károly históriája című fantasztikus kalandregény egyik alakja.

⁸⁵ cabrai barlang - félelmes szakadék Cabra helység mellett, Córdoba környékén; Cervantes korában a nép a pokol bejáratának tartotta.

ragadott és tetőtől talpig végigmérte a derék muzsikust. „Jaj, de gyönyörű, göndör üstök!” - mondta az egyik lány. „Jaj, micsoda fehér fogsor! Kutya legyen, ha nem szebb és fehérebb, mint a hámozott mandola!” - mondta a másik. „Jaj, mekkora szem! Anyám életére, olyan zöld, mintha smaragdból volna!” - szólt a harmadik. Egyik a száját, másik a lábát magasztalta, valamennyien apróra, tüzetesen sorra vették Loaysa minden porcikáját. Csak Leonora hallgatott, de ő is megbámulta a dalnokot, és úgy látta, daliásabb, mint férjeura. Eközben a dueña elvette a gitárt a szerencséntől, Loaysa kezébe nyomta és megkérte, játsszék, énekeljen el egy dalt, ami akkoriban nagyon divatos volt Sevillában és így hangzott:

*Édesanyám, lelkem,
Engem ne őrzess.*

Loaysa teljesítette kívánságát. Mind fölkerelkedtek és szaporán ropták a táncot. A dueña ismerte a dalt és rázendített gyatra hangon, de annál vígabban:

*Édesanyám, lelkem
Engem ne őrzess,
magam ha nem vigyázok,
te meg nem őrzesz!*

*Mondják, meg van írva
- bölcs utasítás -
szívünk a tiltás
újult vágyra bírja,
nincsen annak írja,
szerelmem ha tiltod,
lángját tovább szítod,
Ezért ne őrzess,
magam ha nem vigyázok,
te meg nem őrzesz!*

*Akarat, erény
magát ha nem ója,
úgy más meg nem ója,
félelem s erély.
Nincs ott már segély,
várja száz halála,
mégis ráatalál a
nyitra; ne őrzess,
magam ha nem vigyázok,
te meg nem őrzesz!*

*Akit hajt a vére,
szerelemre csábít,
mint a lepke áhít
lángra, tűzre, fényre,
rakhatsz ám kezére
vasat, béklyót, láncot,
ő járja a táncot
mégis; ne őrzess,
magam ha nem vigyázok,
te meg nem őrzesz!*

*Ámor nyila, ijja
senkit nem kímél, a
legszebb is kiméra
szerelem ha híjja,
szívét ha megvívja,
forró vágya rebben,
hó-kacsója lebben,
ezért ne őrzess,
magam ha nem vigyázok,
te meg nem őrzesz!*

A lányok a derék dueña vezetésével éppen daluk és táncuk végére jutottak, mikor előszaladt Guiomar, az őrszem. Remegett minden íze, mintha nyavalya törné; halkán és rekedten csak ennyit mondott:

- Úrnőm, az úr fölébredt; úrnőm, az úr fölébredt, föl is kelt és erre tart!

Ha láttatok békésen szemelgető galambrajt a mezőn és láttatok, hogy a puska éles dörrenésekor mily riadtan kap szárnyra és az eleségről megfélemlkezve mily kergülten, fejvesztve hasítja a levegőt, képzelhetitek, hogyan fogadta Guiomartól a váratlan hírt a meghökkent táncosok ijedt csapata. Ki erre, ki arra, mind a maga mentségét és menekvését kutatta; elbújtak a padlásszobákban meg a ház zugaiban és magára hagyták a dalnokot. Loaysa is abbahagyta az éneklést, gitározást, és zavarában azt sem tudta, mitévő legyen. Leonora csak tördelte szép kezét, señora Marialonso pedig arcul csapdosta önmagát, igaz, hogy csak kíméletesen. Egyszóval teljes volt a zűrzavar, rémület, ijedelem. Ám a dueña furfangosabb volt, mint a többiek, és hamarabb föl is ocsúdott: Loaysát beparancsolta saját szobájába, ő meg úrnőjével a fogadószálában maradt: úgy számított, majd csak kivágja magát, ha urok megtudakolja, mit keresnek ott. Loaysa azonnal elrejtőzött, a dueña meg fülelt, nem jön-e a gazdája. Semmi zajt sem hallott, így összeszedte bátorságát és lassan-loppal ura hálószobájához settenkedett. Hallotta, hogy Carrizales horkol, mint annak előtte, megbizonyosodott, hogy alszik, megemelte szoknyáját és visszafutott úrnőjéhez a jó hírrel: férje az igazak álmát alussza; Leonora nem csekély örömmel fogadta az újságot.

A derék dueña, ha már így kedvezett neki a szerencse, nem akarta elszalasztani az alkalmat, hogy a többi lánynál előbb élvezze a kaland örömeit, mert nem kevés gyönyörűséget remélt az ifjú dalnoktól. Azt mondta Leonorának, várjon a szálában, míg ő elmegy Loaysáért, faképnél hagyta úrnőjét és betért Loaysa rejtékebe. Az ifjú zavartan töprengett, híreket várt, mit mível a bekent aggastyán. Átkozta azt az álnok kenőcsöt, barátai hiszékenységét és önnön szeleburdiságát, mért is nem próbálta ki máson az orvosságot, mielőtt Carrizalesnek adatta. Eközben belépett a dueña és megnyugtatta, az öreg alszik, mint a bunda. Nagy kő esett le Loaysa szívéről. Az ifjú figyelmesen hallgatta Marialonso szerelmes szavait. Észrevette a dueña illetlen szándokát és föltette magában, hogy kihasználja: ezzel a csalétkkel keríti horogra úrnőjét. Javában beszélgettek, mikor a többi szolgáló is előszállingózott ki innen, ki onnan, a ház különféle részeiből, hogy megnézzze, csakugyan fölébredt-e Carrizales. Látták, síri csönd honol, bementek a szálába, ahol úrnőjüket hagyták, és megtudták, hogy alszik a gazda. Érdeklődtek, hová lett a dalnok meg a dueña; Leonora meg is mondta, és a lányok ahogy jöttek, ugyanolyan csendesen a dueña szobája elé csődültek és az ajtókon át kihallgatták kettejük csevegését.

Guiomar, a néger szolgáló sem hiányzott a csapatból, ám a szerecsennek nem volt se híre, se hamva: mihelyt meghallotta, hogy ura fölébredt, átkarolta gitárját és elbújt a szalmásszínbe, vackán magára húzta pokrócát és nyakra-főre izzadozott ijedtében. De azért folyton pengette a gitár húrjait, mert - az ördög bújjon belé - úgy szerette a muzsikát. A lányok csak félfüllel

hallották a szipirtó bókjait, de mindenikök szapult a szaporán. Egy se érte be annyival, hogy lecsoroszláztá, azt is hozzátette: gatyabolond, szőröspofájú, boszorkány; sőt még mást is vagdostak a fejéhez, de illendőségből elhallgatjuk. Kiváltképpen akkor kacagtatok volna, ha halljátok, milyen furcsán, mulatságosan pocskondiázza a duonát Guiomar, a portugál-szerecsen szolgáló, aki nem nagyon tudott spanyolul. Nos, a dueña meg Loaysa végezetül abban állapodott meg, hogy az ifjú hajlandó señora Marialonsónak kedvét tölteni, ha előbb őt a dueña szívvel-lélekkel úrnője kegyeibe ajánlja.

Az asszonyság csak ímmel-ámmal hajlott a dálnok kérésére, de ígért fűt-fát, még a lehetetlent is, csak betölthesse vágyát; úgy elúrhodott a szenvedély testén, lelkén, minden porcikáján. Magára hagyta Loaysát és kiment szólani úrnőjével. Meglátta, hogy minden szolgáló ott nyüzsög az ajtaja előtt, rájuk parancsolt, menjenek szobájukba, majd másnap éjjel kevesebb izgalommal, avagy éppenséggel zavartalanul szórakozhatnak a dálnok muzsikájára; az éjszaka már úgylis elvette kedvöket ez a riadalom.

A szolgálók tudták, hogy a jó asszony egyedül akar maradni, de engedelmeskedniük kellett, mert señora Marialonso mindnyájoknak parancsolt. A cselédek eltakarodtak, a dueña pedig bement a szálába és olyan kitartón, olyan szívhez szóló, cikornyás szavakkal kérlelte Leonorát, hogy töltsé kedvét Loaysának, mintha napok óta erre készült volna. Dicsérte az ifjú daliás külsejét, bátorságát, elméjét és férfiúi erőit, leföcsötte, mennyivel több öröme telnék asszonyának az ifjú szerelmes karjaiban, mint öreg férje öleléseiben. Bizonygatta, hogy szerelmök titokban marad és tartósan élvezhetik gyönyöreit; még mást is mondott, amit csak ajakára adott az ördög, tűzbe jött és olyan meggyőzően szavalt, hogy nemcsak az együgyű, óvatlan Leonora zsenge és járatlan szívét, hanem a kőkemény márványt is megindította volna. Ó, dueñák! Mi hasznotok a világban, ha csak azon jár az eszetek, hogy ezernyi jószándokot, szemérmetes erényt megingassatok? Ó, ti hosszú, szegett fejkötők, kik főrangú hölgyek padlatának és fogadószálaának ékességül rendeltettek, mily rútul visszaéltek már-már nélkülözhetetlen tisztetekkel! Végül is annyit beszélt a dueña, annyit bizonykodott a dueña, hogy Leonora megadta magát, Leonora lépre ment, Leonora elbukott és megcsúfolta okoskodó férje minden óvatosságát. Carrizales pedig megtiport becsületének halálos álmát aludta.

Marialonso kézen fogta úrnőjét - Leonora szeme könnyben úszott - és csaknem erőnek erejével betuszkolta Loaysa szobájába, sanda, ördögi vigyorral áldását adta rájuk, majd magukra hagyta őket, rájuk zárta az ajtót és lefeküdt aludni a fogadószálaába, jobban mondvá, várta a megszolgált jutalmat, gyönyörűséget. De az elmúlt éjszakákon annyit virrasztott, hogy ott a padlaton elnyomta az álom.

Most aztán megkérdézhettük volna Carrizalestől - ha nem tudjuk, hogy aluszik - vajon mivé lett körmönfont óvatossága, aggályos gyanakvása, sok intelme, fondorkodása? Mit ért, hogy otthona himnemű lénynek még csak színét sem látta? Mivé lettek háza vastag és magas falai, a keskeny tolóajtó, a vakablakok, az a híres elzárkózás, meg a Leonorának adott jókora hozomány, az a tömérdék ajándék, mit ért, hogy dédelgette cselédeit, rabszolgáit, és tejbe-vajba fürösztötte őket, mindent megadott nekik, amit szükségesnek vélt, vagy amit kívánhattak. De amint mondtuk, kár lett volna kérdésekkel zaklatni őt, mert úgy aludt, hogy ágyút süthettek volna el a füle mellett. Ha meghallaná és talán válaszolna is, nem találna jobb feleletet, csak vállat vonna, összehúzná szemöldökét és imigyen szólana: „Úgy hiszem, egy naplopó, romlott ifjú fondorlata, egy álnok dueña gonosz praktikája meg egy elbolondított, megkörnyékezett gyereklány óvatlansága döntötte romba minden művet!” Ments Isten minden emberfiát ily ellenségektől, mert az effélék ellen csődöt mond az okosság pajzsa és élet veszejti a megfontoltság szabályja.

Mindazonáltal Leonora a kellő pillanatban oly derekasan ellenszegült ravasz csábítója erőszakos rohamainak, hogy Loaysa hiába fáradozott, nem tudott erőt venni Leonorán, a

hölgy diadalt aratott és végül mindketten elaludtak. Eközben az ég akaratából elmúlt a kenőcs hatása, és Carrizales fölébredt. Szokása szerint mindenfelé tapogatott ágyában, de kedves párjának hűlt helyét találta. Megdöbbsent, rémülten kiugrott az ágyból, fürgébben és elszántabban, mintsem hajlott koráról gondolhatnátok. Feleségét a szobában sem lelte; hanem észrevette, az ajtó tárva a derékaljak közül meg eltűnt a kulcsa; azt hitte, menten megtébolyodik. De némileg összeszedte magát, kiment a folyosóra, és hogy meg ne hallják, lábujjhegyen a fogadószálához lopózott, ahol a dueña aludt. Ám Leonorát ott is hasztalan kereste; tovább ment a dueña szobájába, halkán kinyitotta az ajtót és meglátta, amit bárcsak sose látott volna; örömmest lemondott volna szeme világáról, csak ilyet ne lásson. Megpillantotta Leonorát Loaysa karjában: olyan mélyen aludtak, mintha a féltékeny aggastyán helyett ők éreznék a kenőcs hatását.

Carrizalesnek elállott a szívverése a szeme elé táruló siralmas látványtól; torkára forrt a szó, karja bénultan lehanyatlott, ő maga meg hideg márványszoborrá dermedt. Bár a harag megtette a magáét, fölrázta csaknem halálos aléltóságából, a fájdalom úgy lesújtotta, hogy elakadt a lélegzete. De még így is méltó bosszút állott volna ezért az égbekiáltó gáztettért, ha fegyver van a keze ügyében. De nem volt, így elhatározta, visszamegy szobájába egy törért, és ellenségei vagy akár egész házanépe vérével mossa le a becsületén ejtett foltot. Evvel a tisztessé, helyénvaló elhatározással amilyen csöndesen és óvatosan jött, visszament a szobájába, de ott úgy elszorította szívét a kín meg a fájdalom, hogy minden ereje elhagyta és ájultan hanyatlott ágyára.

Eközben megvirradt, és a nappal egymás karjának hálójában lepte meg az ifjú paráznákat. Marialonso is fölébredt és jelentkezni akart jutalmáért, mert úgy vélte, megszolgált érte. De látta, későre jár, és azt gondolta, elhalasztja a következő éjszakára. Megrémült ám Leonora, látván, hogy már itt a reggel, elátkozta léhaságát meg azt az álnok dueñát; riadt léptekkel mindketten Carrizaleshez siettek, foguk közt könnyörögtek az egekhez, bárcsak még mindig horkolna. Látták, hangtalanul hever az ágyon, azt hitték, aluszik, mert még tart a kenőcs hatása, és örömtől repesve összeölelkeztek. Leonora a férjéhez lépett, megfogta az egyik karját, átfordította Carrizalest a másik oldalára, hátha fölébred és be sem kell dörzsölni ecettel, bár azt mondták, úgy kell magához téríteni. Ám a mozdulatra Carrizales föleszmélt bódulatából, nagyot sóhajtott és megszólalt bágyadt, panaszos hangon:

- Jaj, minő szomorú véget tartogat nekem a balsors!

Leonora nem hallotta tisztán a szavait, de látta, ébren van, beszél, és nagyon csodálkozott, hogy a kenőcs nem hat olyan sokáig, mint mondták. Közelebb ment, szorosan átölelte férjét, arcával Carrizales arcához simult és így szólott:

- Mi bajod, uram? Úgy tetszik, keseregsz valamin.

A szerencsétlen aggastyán meghallotta édes ellensége hangját, lankadtan kinyitotta szemét, szinte kábultan, csodálkozva nézte Leonorát. Szempillája se rebbent; nagy erőfeszítéssel jó ideig meredt feleségére, végül megszólalt:

- Señora, kegyeskedjél tüstént elhivatni nevemben szüleidet, mert valami szorongatja szívemet, nagyon megfáradtam, attól tartok, hamarosan itt kell hagynom az árnyékvilágot és halálom előtt még látni szeretném őket.

Leonora kétségkívül hitt férjének, de nem gondolta, hogy a látottaktól jutott ily válságos állapotba, inkább a kenőcsre gyanakodott. Azt válaszolta, teljesíti kívánságát, és tüstént elküldte szüleikért a szerezest; azután átölelte Carrizalest és úgy dédelgette, mint soha máskor, olyan gyöngéd, szerelmes szavakkal faggatta, mit érez, mintha őt szeretné legjobban a világon. Carrizales, amint mondtuk, kábultan nézte, és felesége minden szavára, ölelésére úgy érezte, lándzsát döfnek szívébe.

A dueña már elújságolta a háznépnek meg Loaysának, hogy beteg a gazda, de azt is hozzátette, hogy ennek fele se tréfa, mert Carrizales elfelejtette bezáratni az utcai kaput, amikor a néger elment Leonora szüleiért. Ezen a megbízáson is szerfölött csodálkoztak, mert amióta Leonora férjhez ment, sem az apja, sem az anyja nem fordult meg a háznál. Egyszóval mindenki csak hallgatott tanácstalanul, hasztalan keresték urok betegségének magyarázatát, Carrizales pedig időnként olyan mélyen és olyan fájdalmasan sóhajtozott, mintha lelkét lehelné ki minden sóhajával. Leonora sírt, hogy ilyen állapotban látja férjét, Carrizales meg csak nevetett, mintha nem lenne eszénél, mert hazugnak hitte felesége könnyeit. Eközben megjöttek Leonora szülei; csodálkoztak, hogy az utcai kaput, de még az udvari ajtót is nyitva találják, és a kihalt, csöndbe temetkezett háztól ugyancsak megrémültek. Vejük szobájába tértek, és a leírt látvány fogadta őket: Carrizales a felesége kezét fogta és egyre bámulta Leonorát; mindketten bőven ontották a könnyeket. Leonora azért, mert még sosem látta, hogy sír a férje, Carrizales pedig azért, mert látta, milyen csalfa könnyeket sír asszonya.

Mihelyt Leonora szülei beléptek, Carrizales megszólalt:

- Üljenek le itt kegyelmetek! Mindenki távozzék a szobából, csak señora Marialonso maradjon idebent.

Így is cselekedtek, ők pedig ötten bent maradtak. Carrizales nem várta, hogy valaki megszólaljon, megtörölte a szemét és nyugodt hangon így szólott:

- Nászuram, nászasszony, bizonynal nem szükséges tanúkat állatnom, hogy elhiggyék: igazat beszélek. Nyilván jól emlékeznek, hisz nem feledhették el, mennyi szeretettel, mily jó szívvvel adták nekem kedves lányukat törvényes hitvesül egy évvel, egy hónappal, öt nappal és kilenc órával ezelőtt. Azt is tudják, milyen bőkezűn megajándékoztam Leonorát, olyan hozománnyal, hogy abból három hasonló rangú lányt is gazdagon kiházashattak volna. Arra is emlékezniük kell, mily készségesen fölruháztam őt, mindennel fölékesítettem, amit csak megkívánt, vagy én sejtettem, hogy tetszésére legyen. Ipamuramék jól látták: félek ettől a csapástól, amibe bizton bele is halok, látták, hogy természetes hajlamaimtól indítva, hosszú életem világszerte gyűjtött sokféle és csodálatos tapasztalatainak birtokában mint iparkodtam a legnagyobb óvatossággal megőrizni ezt a drága kincset, amit magamnak választottam és kegyelmetektől meg is kaptam: házam falát magasra húzattam, az utcai ablakokat berakattam, a kapukra kettős zárat tettem, tolóajtót csináltattam, miként a klastromokban szokás; minden rendű, rangú hímnemű lényt kitiltottam örökre, cselédlányokat, rabnőket hoztam a ház szolgálatára; ha kértek valamit tőlem, semmit sem tagadtam meg sem Leonorától, sem a szolgálóktól; nőmet magam mellé emeltem, legtitkosabb gondolataimat megosztottam vele, minden gazdagságomat kezébe adtam. Tulajdonképpen azért tettem mindezt, hogy biztonságban élvezhessem áldozataim gyümölcseit, Leonora pedig óvakodjék, hogy valami módon gyanút ne ébresszen szerelemföltő szívemben. Ám ha nem teljesen az ég akaratára bízunk kívánságainkat és nem a gondviselésbe vetjük bizodalunkat, semminő emberi igyekezet el nem háríthatja Isten büntetését; így nem csoda, hogy én is megcsalattam reményeimben, és most a magamfözte méreg oltja ki életem. De látom, nem tudják, mire véljék, mily szavakra nyílik ajkam, ezért véget vetek ennek a hosszú bevezetőnek és egy szóval mondom el, amit soksokezerrel sem lehetne elmondani. Tudtára adom kegyelmeteknek: akármit mondtam, akármit tettem, az lett a vége, hogy ma hajnalban őt, aki életem és nyugalmam vesztére jött a világra - ekkor Leonorára mutatott - egy szép ifjú karjában találtam, és az ifjú most is ennek az ocsmány dueñának a szobájában van bezárva.

Alig fejezte be utolsó szavait Carrizales, Leonora a szívéhez kapott és ájultan rogyott férje lábára. Marialonso elsápadt, Leonora szüleinek pedig elszorult a torka, egy szót sem tudtak szólani. De Carrizales imigyen folytatta:

- Ezért a sérelemért nem akarok és nem is akarhatok közönséges bosszút állani. Ha eljárásom rendkívüli volt, azt akarom, bosszúm is rendkívüli legyen: magamon állok bosszút, mert ebben a bűnben én vagyok a legvétkesebb. Gondolhattam volna, hogy ez a tizenöt éves gyereklány nem való, nem illik egy csaknem nyolcvan esztendős aggastyánhoz. Mint a selyemhernyó, magam szőttem halálos gubót magamnak, téged nem hibáztatlak, ó, megszedített gyermekem! - ekkor lehajolt és megcsókolta az ájult Leonora arcát - mondom, téged nem hibáztatlak, mert álnok vénasszonyok bujtogatása meg szerelmes ifjak bókjai könnyűszerrel diadalt aratnak a zsenge kor zsenge elméjén. De hogy ország-világ meglássa, milyen bizodalmat, szeretetet, jóakaratot tápláltam irántad, itt, halálom küszöbén még egyszer meg akarom mutatni érzelmemet, álljon példaképül a világ előtt, ha nem is a jóság, de legalább a hallatlan, sosem látott hűség példaképül. Akarom, tüstént hívjanak jegyzőt: megmásítom végrendeletemet, Leonorának kétszer annyit hagyok, és kérem, halálom után, vagyis rövidesen, rendelkezék közével - akkor már szabadon teheti - és menjen nőül ahhoz az ifjúhoz, akit szegény öreg fejem ősz fűrtjei soha meg nem sértettek. Így majd meglátja, nemcsak életemben iparkodtam, hogy tőlem telhetően kedvében járjak, hanem halálomban is, és azt akarom, teljék öröme kedvesében, mert nyilván oly igen szereti. Vagyonom többi részét jótékony célra hagyományozom, de kegyelmeteknek is hagyok annyit, hogy tisztességgel éljenek hátralevő éveikben. Gyorsan jöjjön az a jegyző, mert kínok gyötörnek és hovatovább elmeszik életem fonalát.

Ekkor rettentő ájulás jött rá, lehanyatlott Leonora mellé, olyan közel, hogy arcuk összeért; a szülőknek szokatlan és szomorú volt ez a látvány, csak néztek szeretett lányukra és kedves vejökre. A gonosz dueña azt gondolta, úrnője szülei szemrehányásokkal illetnék, ezért haladéktalanul kisietett a szobából, elment, megmondta Loaysának, mi minden történt, és azt tanácsolta, tüstént távozzék a házból, neki majd lesz gondja, hogy a szerencsen által tájékoztassa a fejleményekről, hiszen zárt ajtó már nem állja útjokat. Loaysa csodálkozott a híreken és megfogadta a tanácsot: ismét felöltözött koldusnak, elment barátaihoz és elmesélte szerelmi kalandja furcsa és páratlan viszontagságait.

Hát amíg a két szerencsétlen eszméletlenül feküdt, Leonora atyja elküldött barátjáért, egy jegyzőért. Mire a jegyző megjött, lányuk is, vejök is magához tért. Carrizales a szavaihoz híven végrendelkezett: nem tártá föl Leonora botlását, sőt tisztos szókkal kérlete nejét, ha ő elhalálozik, nyújtsa kezét annak az ifjúnak, akit titkon említettek. Ennek hallatára Leonora a férje lábaihoz vetette magát; szíve majd kiugrott a kebléből.

- Én uram, én mindenem - mondta - élj sok-sok évig. Igaz, akármit mondok is, nem tartozol hinni nekem, de tudd meg, csak gondolatban vétkeztem ellened.

Mentegetőzésbe fogott, híven és töviről hegyire el akarta mesélni a történeteket, de nyelve elakadt, ő maga meg újból elájult. A szánandó aggastyán átkarolta alélt hitvesét, szülei is ölelgették Leonorát. Mindnyájan oly keserves sírásra fakadtak, hogy még a végrendeletíró jegyző sem tudta visszatartani könnyeit, velök kellett sírnia. Carrizales a ház minden cselédjéről gondoskodott végrendeletében, a rabnőknek és a szerecsennak visszaadta szabadságát, de az álnok Marialonsónak mit sem hagyott, csak a bérét fizette meg. Száz szónak is egy a vége, az aggastyánt úgy emésztette a fájdalom, hogy a hetedik napon sírba tették.

Felesége özvegy és gazdag lett, de csak sírt-rítt szüntelen. Loaysa várta, hogy Leonora teljesíti férje akaratát - mert az ifjú tudott Carrizales végrendeletéről - de hiába, mert egy hét sem telt belé, az özvegy elvonult a város egyik legszigorúbb kolostorába apácának. Loaysa pedig dühösen, mintegy szégyenében elhajózott Indiákra. Leonora szülei nagyon bántódtak, csak az vigasztalta őket, hogy vejök bőkezűen gondoskodott rólok végakarataiban. A szolgálók hasonlóképpen vigasztalódtak, a sok rabnő meg a szerecsenn pedig visszanyert szabadságának

örvendezett. Az elvetemült dueña koldusbotra jutott, és minden gyalázatos reménye meg-
hiúsult.

Magam is szeretnék már elbeszélésem végére jutni. Ez a történet azt példázza, azt tükrözi,
mily kevésbé lehet bízni kulcsban, falban, tolóajtóban, ha megvan a rossz hajlandóság, és
hogy még kevésbé bízhatunk a zsenge fiatalságban, ha a fekete apácaruhás dueñák, azok a
hosszú, fehérfátylas bajkeverők biztató szavakat duruzsolnak a fülébe.

Csak azt nem tudom, miért nem serényebben mentegetőzött Leonora, miért nem hozta
féltékeny férje tudomására, hogy tisztán és sértetlenül került ki a kalandból. De zavarában
elakadt a nyelve, férje pedig olyan sietséggel szállott a sírba, hogy nem hagyott időt mente-
getőzésre.

(Benyhe János fordítása)

A NEVEZETES MOSOGATÓLÁNY

Burgos híres és nevezetes városában, nem sok évvel ezelőtt, két főrangú és gazdag lovag élt; az egyiket don Diego de Carriazónak hívták, a másikat don Juan de Avendañónak. Don Diegónak volt egy fia - az apja nevét viselte - don Juannak szintén, ezt don Tomás de Avendañónak hívták. Hogy a szavakkal takarékoskodjunk, a két fiatal lovagot, történetünk főhőseit csak Carriazónak és Avendañónak fogjuk nevezni. Carriazo talán tizenhárom éves vagy valamivel több lehetett, amikor elfogta a csavargás vágya, és bár erre a szülői ház rossz bánásmódja okot nem adott, csak a saját kedvére és gyönyörűségére elszokolt a szülői házból és - mint a gyerekek mondják - elment világgá. Annnyira örült a szabad életnek, hogy annak minden kényelmetlensége és nyomorúsága közepett sem hiányzott neki az apai ház bősége, nem fárasztotta a gyaloglás, nem bántotta a hideg, nem gyötörte a hőség. Az év minden szakát nyájas és enyhe tavasznak érezte; úgy aludt a szalmán, mint a párnán, olyan élvezettel bújt meg egy kocsmá mellett a szénakazalban, mintha fehér vászonlepedők közé feküdt volna. Meg is ismerte alaposan a csavargóéletet, úgyhogy magának a híres Alfarachénak⁸⁶ is előadásokat tarthatott volna róla.

Három évet töltött otthonától távol, ezalatt megtanult kockázni Madridban, kártyázni a toledói kocsmában és bankot adni a sevillai várfalak lábánál. De ha otthon volt is ennek az életmódnak nyomorúságában és szűkösségében, igazi hercegnek mutatkozott minden dolgában: ezer jel árulta el, hogy jó házból való, mert nagylelkű és méltányos volt pajtásaival szemben. Csak ritkán látogatta Bacchus remetelakait és ha ivott is bort, mindig csak keveset. Így hát sohasem került azoknak a szerencsétleneknek a sorába, akiknek arcába száll a túl sok ital, mintha cinóberrel vagy okkerrel mázolták volna be. Egyszer, Carriazo kópé létére is erényes volt, tiszta, jól nevelt és okosabb az átlagnál. Keresztülment a kópé-élet minden fokán, míg csak mesterré nem avatták a zaharai⁸⁷ tonhalászok között, a kópé-élet központjában.

Ó, ti konyhai csirkefogók, mocskosak, szurtosak, akik ragyogtok a zsírtól, ti, akik szegénységet vagy betegséget színleltek, zsebeket metszetek a toledói Zocodoveren⁸⁸ vagy Madrid főterén, áhítatos szavú álvakok, sevillai kosaras gyerkőcök,⁸⁹ rongyos csöcselék és mind a számtalan nép, akik valamennyien kópénak mondjátok magatokat! Húzzátok le a sátorponyvát, hagyjátok abba a hengegést és ne nevezzétek így magatokat tovább, amíg két évet nem töltöttek a tonhalászok akadémiáján! Ez, ez az a központ, ahol a tétlenség találkozik a munkával, ahol a mocskos tiszta lesz, a háj izom, az éhség gyorsan jön, a jóllakás bőséges, ahol nem hord álcát a bűn, mindig van játék, veszekedés gyakran, csipkelődés lépten-nyomon, de halálos késszúrás is akad; folyik a tánc, mint a menyegzőkön, a verseket pedig úgy tudják, mintha könyvből olvasnák: tanulságos románcokat csakúgy, mint pajzán dalokat. Itt énekelnek, ott civódnak, emitt káromkodnak, amott játszanak és mindenütt lopnak. Itt tanyázik a szabadság és ragyog a munka; sok főrangú apa keresteti vagy keresi meg maga itt a fiát, és meg is találja. Úgy fáj nekik, hogy ebből az életből kiragadják, fiaikat, mintha a vesztőhelyre vinnék őket.

⁸⁶ Alfarache - Mateo Alemán sevillai író (1547-?) híres kópéregényének, a Guzmán de Alfarachenak csavargó hőse.

⁸⁷ Zahara - kis spanyol kikötőváros az Atlanti-óceán partján, Gibraltár és Cádiz közt; tonhalászatáról híres.

⁸⁸ Zocodover - Toledo főtere.

⁸⁹ sevillai kosaras gyerkőcök - a szemfüles sevillai hordárfiúk életéről részletesen tudósít Cervantes a Rinconete és Cortadillo című elbeszélésben.

De ebbe a sok édességbe, amit leírtam, egy mérges folyadék keserősége vegyül: nem álmodhat itt senki békésen, nem hagyja nyugton a félelem, hogy egy szempillantás alatt elviszik Zaharából a berberek földjére. Ezért azután éjszaka a parti őrtoronyban gyűlnek össze és őrszemeket állítanak vigyázni, és csak az ő éberségükben bízva merik lehunyni a szemüket. Nemegyszer előfordult már, hogy őrszemek, csavargók, kapitányok, bárkák, hálók és az egész sürgő sokadalom Spanyolországban tért nyugovóra és Tetuánban látta meg a pirkadatot. De ez a félelem nem tartotta vissza attól a mi jó Carriazónkat, hogy három nyáron keresztül oda ne menjen és jól ne érezze magát köztük. Az utolsó nyáron olyan szerencsével járt, hogy közel hétszáz ezüstöt nyert kártyán; elhatározta, úriasan felöltözik és visszamegy Burgosba, az anyjához, aki már rengeteg könnyet hullajtott miatta. Elbúcsúzott számos jó barátjától és megígérte, hogy a következő nyáron megint velük lesz, ha betegség vagy halál nem akadályozza. Otthagyták náluk lelke másik felét és minden vágyát a sívó homokban, mely az ő szemében üdőbb és zöldebb volt az eliziumi réteknél. Minthogy pedig megszokta már a gyaloglást, így indult útnak és fonott talpú cipőjében Zaharától Valladolidig ment, a három kacsáról szóló dalt énekelve. Tizenöt napot töltött ott, hogy sötétbarna arcára kifehéredjen és hogy rendbeszedje magát, a piszkos csavargóruhákat ledobja és tiszta lovagi ruhát vegyen fel. Ezt mind előteremtette az ötszáz reálból - mert ennyivel érkezett Valladolidba -, sőt még félre is tett százat, amiből ösvért és szolgát bérelt, úgyhogy illő módon és tisztességesen jelenhetett meg szülei előtt. Nagy örömmel fogadták, óh minden barátjuk, rokonuk eljött hozzájuk, hogy hozott-istent mondjon a szerencsésen hazatért fiúnak. Meg kell jegyeznem, hogy don Diego a vándorélet alatt a Carriazo nevet Urdialesre cserélte fel, és ezen a néven szólították mindazok, akik valódi nevét nem ismerték.

Azok között, akik a nemrég érkezettet meglátogatták, ott volt don Juan do Avendaño és fia, don Tomás; az utóbbival Carriazo, mert egykorúak és szomszédok voltak, igen szoros baráti kapcsolatba került. Carriazo rengeteg csodálatos dolgot hazudott össze szüleinek és a többieknek mindarról, ami hároméves távolléte alatt történt vele; de még célzással sem érintette soha a tonhalászokat, noha lélekben mindig velük volt; különösen amikor megint közeledett az idő, amikor barátainak megígérte, hogy visszatér. Nem szórakoztatta őt a vadászat, amire apja fogta, sem a sok pompás és kellemes társas összejövetel, melyek mindennaposak voltak a városban: minden időtöltés untatta; minden gyönyörnek elébe helyezte a tonhalászat örömét.

Barátja, Avendaño sokszor látta szomorúnak vagy szórakozottnak, ezért barátságukra hivatkozva rászánta magát, hogy megkérdezze ennek okát; mert ha lehet és van rá mód, mindenképpen orvosolni akarta, akár a tulajdon vérével is. Carriazo nem akart kertelni előtte, hogy meg ne szegje baráti fogadalmát; elmesélte hát neki pontról pontra az életet a nagy háló mellett és elmondta, hogy minden gondolata, minden szomorúsága abból a vágyból fakad, hogy oda visszatérhessen. Olyan szépen írta le mindezt, hogy Avendaño, mikor végighallgatta, inkább dicsérte, mint kárhoztatta az ízlését. A beszélgetésnek így az lett a vége, hogy Carriazo szavaira Avendaño is elhatározta: elmegy vele, és együtt töltenek egy nyarat a leírt boldog életben. Ez nagy meglepéssel töltötte el Carriazót, mert úgy látta, olyan tanút és kezest nyer barátjában, aki igazolja a pórias vállalkozást. Elhatározták, annyi pénzt szednek össze, amennyit tudnak; a legjobb ürügynek azt találták, hogy Avendañónak két hónap múlva Salamancába kell mennie - már három esztendő ott töltött, hogy kedvére tanulmányozhassa a görög és a latin nyelvet - mert apja most azt kívánta, folytassa tanulmányait kiválasztott fakultásán. E célra pénzt is ad, abból jut majd mindkettőjüknek.

Carriazo előadta apjának, hogy szívesen elmenne Avendañoval tanulni Salamancába. Apja ennek úgy megörült, hogy beszélt az öreg Avendañoval, és elhatározták, együtt küldik őket Salamancába, mindazt nyújtva nekik, amire az ő fiaik igényt tarthatnak. Elérkezett a távozás napja; ellátták őket pénzzel és irányításukra velük adtak egy nevelőt, igen tisztességes, de nem túlságosan okos embert. A két apa utasításokat adott a fiúknak, mit kell tenniük, hogyan kell

élniök, erényben és tudományokban tökéletesbedniök, mert minden diáknak, de főleg a jó házból valónak arra kell törekednie, hogy munkájával és virrasztásával ilyen eredményt érjen el. A fiúk alázatosnak és engedelmesnek mutatkoztak; az anyák sírtak; az apák áldást osztottak; végre a fiúk útnak indultak, saját öszvéreikkel és a ház két szolgájával, valamint a nevelővel, aki szakállt növesztett, hogy tekintélyt szerezzen magának.

Mikor Valladolid városába értek, azt mondták a nevelőnek, két napot ezen a helyen akarnak tölteni és mindent jól megnézni, mert sohasem voltak itt és sohasem látták eddig. A nevelő szigorúan és keményen korholta őket ottmaradásukért, azt mondva, akiknek ilyen sietséggel kell a tanuláshoz látniok, mint nekik, egy órát sem szabad gyerekségek bámulására vesztegetni, még kevésbé két napot, és hogy lelkiismerete nem tűri, hogy ebben a kérdésben engedjen, tehát rögtön tovább kell menniök, különben...

Eddig terjedt a nevelő úr vagy inkább a majordomus ügyessége; ez a név jobban talál rá. A fiúk akkor már túl voltak az aratáson és a szüreten, mert már ellopták a majordomustól a négyszáz aranyat, amit magával vitt, azt kérték, csak egy napot adjon nekik. Meg akarják nézni ugyanis az Argales-kutat, melynek vizét nagy és széles csöveken akkor kezdték a városba vezetni. A nevelő utoljára, bár fájó szívvel, mégis engedett, noha meg akarta takarítani az éjszakai szállás költségét; ezért Valdeastillasban akart hálni, és onnan Salamancáig a tizennyolc mérföldet két nap alatt akarta megtenni; Valladolidtól még huszonkét mérföld volt az út Salamancáig. De hiába, másra gondol a ló és másra, aki megnyergeli; minden másképp történt, mint szeretne volna.

A két fiú, csak egy szolgával és két igen jó, szelíd öszvérrel útnak indult, hogy megnézze az Argales-kutat, mely régi voltáról és vizéről oly híres, akár a Caño Dorado vagy a tiszteletre méltó Priora-kút - béke rajta - vagy a Leganitos, vagy a kitűnő Castellana-forrás, melyek messze felülmúlják a Corpa-kutat és a manchai Pizarrát. Megérkeztek az Argaleshez, és mikor a szolga azt hitte, Avendaño a nyergen levő zacskóból valami itókát húz elő, ehelyett azt látta, zárt levelet vesz ki és meghagyja neki: azonnal térjen vissza a városba és adja át azt a nevelőnek, azután pedig várja meg őket a Campo-kapunál. A szolga engedelmeskedett, fogta a levelet, ők pedig a gyeplőt, és az éjszakát már Mojadosban töltötték, két nappal később Madridban voltak, további négy nap múlva pedig a piacon eladták az öszvéreket. Volt, aki nemcsak ígért nekik hat aranyat, hanem aranyban meg is adta az állatok árát. Parasztruhába öltöztek: széles malaclopóba, gatyába, bugyogóba, és barna harisnyát húztak. Akadt zsisbárus, aki reggel megvette a ruhájukat, estére pedig úgy átváltoztatta őket, hogy tulajdon szülőanyjuk sem ismerte volna fel egyiket sem. Könnyedén öltözve, kedvük szerint, gyalog indultak útnak, kard nélkül; mert kardjaikat is megvette a zsisbárus, noha ez nem vágott a szakmájába.

Hagyjuk őket most az úton, hiszen elégedettek és vidámak, és mondjuk el, mit tett nevelőjük, mikor kibontotta a borítékot, melyet a szolga hozott, és látta, hogy ez van benne:

Kérjük kegyelmedet, Pedro Alonso uram, legyen türelemmel és térjen vissza Burgosba. Közölje szüleinkkel, hogy mi érett megfontolás után, figyelembe véve, mennyivel fontosabb a lovag számára a kard a betűnél, elhatároztuk, Salamanca helyett Brüsszelbe megyünk, Spanyolország helyett Flandriába. Magunkkal visszük a négyszáz aranyat; az öszvéreket el fogjuk adni. Nemes lovagi szándékunk és a hosszú út elég mentség bűnünkre, melyet senki sem fog annak ítélni, ha nem gyáva. Máris indulunk és akkor térünk vissza, amikor Isten rendeli, aki őrizze meg kegyelmedet, ezt kívánják legjelentéktelenebb tanítványai. Kelt az Argales kútjánál, lábunkkal már a kengyelen, hogy Flandriába induljunk. - Carriazo és Avendaño.

Pedro Alonso elképedt a sorok olvastán; szaladt a pénzeszsákhoz, üresen találta, ez megerősítette a levélben foglaltak igazságát. Megmaradt öszvérén azonnal Burgosba indult, gyorsan közölni a hírt gazdáival, hogy orvosolhassák a bajt és módot találjanak fiaik felkutatására.

Erről azonban nem számol be ennek az elbeszélésnek a szerzője, mert amint Pedro Alonso öszvérhátra szállt, magára hagyja és rátér annak elmondására, mi történt Avendañoval és Carriazóval, mikor Illescasba értek. Amint beléptek a város kapuján, két öszvérhajcsárral találkoztak, alighanem andalúziaiakkal, mert bő vászonnadrágot, tarka vászonzekét, bőrgallért, görbe tört és szíjatlan kardot viseltek; az egyik szemlátomást Sevilleből jött, a másik oda tartott. Az utóbbi így szólt társához:

- Ha gazdáim nem előztek volna meg annyira, még szívesen itt maradnék és ezerfélet kérdeznék tőled, amit szeretnék tudni. Nagyon csodálkoztam azon, amit meséltél, hogy a gróf felakasztatta Alonso Genist és Riberát, még csak nem is fellebbezhettek.

- Bizony, szomorú eset! - felelt a sevillei. - A gróf csapdát állított nekik és saját maga ítélkezett felettük, mert katonák voltak; a kezére játszották őket, és a törvényszék nem tudta őket megszabadítani. Mert ördög bűjt ebbe a Puñonrostro grófba, barátom, a lelket is kiszorítja belőlük. Már Sevilletól tíz mérföldnyire is kisöpörte a zsiványokat, tolvaj már fel se bukkan a környéken; mindenki úgy fél tőle, mint a tűztől. Azt mondják azonban, hamarosan elhagyja tisztségét, mert nem akar lépten-nyomon vitába szállni a törvényszék uraival.

- Isten éltesse őket ezer esztendeig! - mondta az, aki Sevilleba tartott. - Ők atyaként bánnak a nyomorultakkal és oltalmazza a szerencsétleneket! Hány szegénylegény harapott már a fűbe egy önkényes bíró vagy előljáró haragja miatt, mert az rosszul volt tájékozva, vagy elragadta a szenvedély! Több szem többet lát, mint kettő: az igazságtalanság mérge nem kerít hatalmába olyan gyorsan sok szívet, mint egyetlenegy.

- Prédikátor lettél - mondta a sevillei - és ahogy nekiiramodtál, nem fogod egyhamar befejezni, én pedig nem várhatlak meg. Ma éjjel ne ott szállj meg, ahol szoktál, hanem a sevillei fogadójában, mert ott láthatod a legszebb mosogatólányt, akit ismerek. A Tejada kocsmásként hozzá hasonlítva szürke, mint a hamu. Nem mondok többet, csak hogy az a hír járja: maga a főbíró fia bolondul utána. Az egyik gazdám megfogadta, amint Andulúziából hazatér, két hónapot Toledóban fog tölteni, abban a fogadóban, csak hogy a látásával beteljen. Egyszer már adtam neki emlékül egy csípést, és cserébe hatalmas pofont kaptam. Olyan kemény, mint a márvány, makrancos, mint a sayagói parasztlányok, csípős, mint a csalán; de ünnepi képe van és újévi ábrázata; az egyik orcáján a nap ragyog, a másikon a hold. Az egyik rózsza, a másik szegfű, de jázmin és liliom is akad közte. Nem mondok többet, pillants rá és látni fogod, semmit sem mondtam ahhoz képest, amit mondhattam volna szépségéről. A két szürke öszvéremet, amit ismersz, szívesen rááldoznám, ha nekem adnák feleségül. De tudom, nem adják nekem, mert ez a lány főpap vagy gróf számára való kincs. Megint csak azt mondom: meglátod majd magad. Isten veled, megyek tovább.

A két öszvérhajcsár elbúcsúzott; beszélgetésük elképesztette a két barátot, akik végighallgatták; főleg Avendañót, ö benne a legény együgyű leírása a mosogatólány szépségéről hő vágyat keltett, hogy láthassa ezt a csodát. Carriazo is kíváncsi lett rá, de nem olyan mértékben, mert jobban vágyódott a tonhalászok közé jutni, nem akart időt vesztegetni arra, hogy megnézzék Egyiptom piramisait vagy a hét csoda bármelyikét, vagy akár valamennyit együttvéve.

Útközben Toledo felé menet azzal szórakoztak, hogy ismételtették a hajcsárok szavait és utánozták, majmolták hangjukat és mozdulataikat. Carriazo volt a vezető - már járt egyszer ebben a városban - és a Sangre de Cristónál⁹⁰ lefelé haladva, el is értek a sevillei fogadójához; de nem mertek ott szállást kérni, mert nem voltak megfelelően öltözve. Már besötétedett, és

⁹⁰ Sangre de Cristo - régi, mór stílusú kapu a toledói Zocodover téren, a város keleti részén. Közeliében ma is megvan a hasonló nevű fogadó, ezt hívták Cervantes korában „a sevillei fogadójá”-nak (Mesón del Sevillano). Itt lakott a nagy író - emléket tábla és mellékszobor hirdeti - állítólag itt írta A nevezetes mosogatólányt.

Carriazo nógatta Avendañót, menjenek máshova szállást keresni; de nem volt képes elvonszolni őt a fogadó bejárata elől, ahol várakozott, nem jön-e ki véletlenül a híres mosogatólány. Már este volt, és a lány nem jött; Carriazo mérgelődött, de Avendaño konokul a helyén maradt. Azután, hogy szándékát végrehajtsa, bement a fogadó udvarába azzal az ürüggyel, hogy burgosi lovagok iránt érdeklődik, akik Sevilla városába tartanak. Alig lépett be, látta, hogy az udvarra nyíló kamrából egy lány jön ki, talán tizenöt éves lehetett, valamivel több vagy kevesebb; parasztruhában volt és égő gyertyát vitt egy gyertyatartóban.

Avendaño szeme azonban nem a lány ruháját nézte, hanem az arcát, mert az olyannak tűnt előtte, amilyennek az angyalokat szokták festeni. Egészen elképedt és kővé vált a lány szépségétől, nem volt képes kérdést intézni hozzá, olyan nagy volt zavara és álmélkodása. A lány mikor meglátta őt, így szólt:

- Mit keres, testvér? Talán valamelyik itt lakó uraság szolgálja?

- Egyiké sem, csak a kegyelmedé - felelt Avendaño telve bámulattal és ijedtséggel.

A lány erre a feleletre így szólt:

- Menjen csak, testvér, az Isten megáldja; aki szolgál, annak nincs szüksége szolgára.

Majd gazdáját hívta és így szólt:

- Nézze csak, uram, mit akar ez a legény.

Kijött a gazda és megkérdezte tőle, mi járatban van. Azt válaszolta, hogy Burgosból való lovagokat keres, akik közül az egyik az ő gazdája. Előre küldte őt Alcalá de Henaresbe, ahol egy fontos ügyet kellett elintéznie, és azt parancsolta, utána jöjjön Toledóba és várja meg a sevillai fogadójában, ahol ő is meg fog szállni, mégpedig ez éjszaka vagy legkésőbb másnap. Avendaño olyan jól kiszínezte hazugságát, hogy a gazda elhitte és így szólt:

- Maradjon csak a fogadóban, barátom; itt megvárhatja a gazdáját.

- Nagyon köszönöm, gazduram - felelt Avendaño - legyen szíves akkor egy szobát adni nekem és a pajtásomnak, aki velem jött és most odakinn áll. Van nálunk pénz, megfizetjük, mint bárki más.

- Jól van - felelt a gazda.

Majd a lányhoz fordult és így szólt:

- Costancica, mondd meg Argüellónak, hogy kísérje az ifjúkat a sarokszobába és adjon nekik tiszta ágyneműt.

- Így lesz, uram - felelt Constanza; mert így hívták a lányt.

Meghajolt a gazda előtt és elment. Távolléte olyan volt Avendañónak, mintha az utas előtt lenyugszik a nap, és zordon, sötét éjszaka jön helyette. Kisietett Carriazóhoz, hogy beszámoljon neki, mit látott és mit végzett; barátja rögtön ezer jelét látta annak, mennyire megszállotta őt a szerelem nyavalyája. De Carriazo most nem akart szólni semmit, míg nem látta, megérdemli-e Constanza szépsége azokat a különös dicséreteket és hatalmas túlzásokat, melyek szinte az égig emelték.

Végre beléptek a fogadóba, és Argüello - talán negyvenöt éves nőtiszt lehetett - az ágyak főintézője és a szobák rendbentartója, elvezette őket egy szobába, mely nem szolgált sem a lovagok, sem szolgálk számára, hanem azoknak, akik valahol középütt álltak a két rend között. Vacsorát kértek, de Argüello azt felelte, ebben a fogadóban nem adnak ételt senkinek, legfeljebb megfőzik és elkészítik azt, amit a vendégek kívül megvásárolnak és magukkal hoznak, de vannak a közelben csárdák és lacikonyhák, oda lelkiismeretfurdalás nélkül elme-

hetnek és ehetnek, amit akarnak. Megfogadták Argüello tanácsát és elmentek az egyik csárdába; Carriazo itt azon rágódott, amit elébe raktak, Avendaño pedig azon, amit magával hozott: gondolatain és ábrándjain.

Carriazo nagyon csodálkozott, milyen keveset vagy semmit sem eszik Avendaño. Hogy egészen megismerje barátja gondolatait, úgy szólt hozzá, miközben hazafelé tartottak a fogadóba:

- Holnap reggel korán kell kelniünk, hogy a meleg beállta előtt már Orgazban lehessünk.
- Nem lesz jó - felelt Avendaño - mert mielőtt elhagynám ezt a várost, szeretném megnézni nevezetességeit, és pedig a Sagrariót,⁹¹ Juanelo⁹² gépezetét, a San Agustín⁹³ kilátóit, a király kertjét és a Vegát.⁹⁴
- Nem bánom - felelt Carriazo - két nap alatt mindezt meg lehet nézni.
- Szeretném, ha lassabban haladnánk; nem megyünk Rómába, valami megüresedett hivatalt elfoglalni.
- Ugyan, ugyan - felelt Carriazo. - Üssenek agyon, pajtás, ha nem szívesebben maradsz Toledóban, mint hogy folytasd a megkezdett vándorlást.
- Ez igaz - válaszolt Avendaño - olyan lehetetlen számomra lemondani arról, hogy a szép leánya arcát lássam, mint ahogy nem lehet a mennyországba jutni jótettek nélkül.
- Nemes elhatározás - mondta Carriazo - és méltó az ilyen nemes szívhez, mint a tiéd! Valóban illik don Tomás de Avendaño-hoz, don Juan de Avendaño fiához, aki jó lovag, elég gazdag, vidám fickó és eszes is, hogy beleszeressen, belehabarodjon egy mosogatólányba, aki a sevillai kocsmában szolgál!
- Az én szememben ugyanaz - válaszolt Avendaño - ha don Diego de Carriazo, a hasonló nevű apa fia, akinek apja az Alcántara-rend lovagja, maga pedig alighanem szintén az lesz, mihelyt nagykorúságát eléri, testben-lélekben egyformán nemes és minden nagyszerű tulajdonsággal rendelkezik, beleszeret - ugyan kibe? Ginebra királynéba?⁹⁵ Nem, dehogy, hanem a zaharai tonhalász-tanyába, pedig azt hiszem, rútabb Szent Antal kísérteteinél is.
- Elbántál velem, pajtás! - felelt Carriazo. - Ugyanazzal a késsel gyilkoltál meg, amivel én ejtettem sebet rajtad. Hagyjuk abba a vitát, gyerünk, aludjunk. Reggelre majd csak lesz valahogy!
- Nézd csak, Carriazo, te még nem is láttad eddig Costanzát. Megengedem, ha láttad, annyi gorombaságot és sértést vághatsz a fejemhez, amennyit akarsz.
- Már látom, mi lesz ebből - mondta Carriazo.
- Micsoda? - kérdezte Avendaño.
- Én elmegyek a tonhalászokhoz, te pedig itt maradsz a mosogatólányodnál - szólt Carriazo.

⁹¹ Sagrario - gyönyörű kápolna a toledói székesegyházban.

⁹² Juanelo - cremonai órás; V. Károly és II. Fülöp szolgálatában állott. Híres gépezete a Tajo folyó szintjét emelte magasabbra a toledói Alcántara híd közelében.

⁹³ San Agustín - toledói templom és kolostor.

⁹⁴ Vega - kies mezőség Toledo északnyugati részén; temető, római cirkusz-rom és egy kis templom van rajta.

⁹⁵ Ginebra királyné - Artus, mitikus brit király híres-szép felesége, a gazdag breton-kelta mondakör egyik főalakja.

- Nem leszek ilyen szerencsés - mondta Avendaño.

- Sem én olyan ostoba - felelt Carriazo - hogy a te rossz ízlésed miatt lemondjak az én pompás kedvtelésemről.

Így vitatkozva értek el a fogadóig és hasonló vitákkal telt el a fél éjszaka. Úgy érezték, alig alhattak többet egy óránál, mikor felébresztette őket az út felől felhangzó pásztorsípok szava. Fölültek az ágyban, hallgatóztak, majd Carriazo így szólt;

- Fogadni mernék, már felkelt a nap, és valami ünnepség készül a karmeliták kolostorában, itt a közelben; azért szól így a zene.

- Nem lehet - felelt Avendaño - nem aludtunk annyit, hogy már nappal lehessen.

Míg ezen tanakodtak, valaki kopogott a szobájuk ajtaján, és mikor megkérdezték, ki az, kívülről azt a választ kapták:

- Legények, ha szép muzsikát akartok hallani, keljetek fel és hajoljatok ki a szemközti teremben az utcára nyíló ablak rácsán; nincs benn senki.

Fölkeltek, de mikor az ajtót kinyitották, nem találtak senkit; nem is tudták, ki figyelmeztette őket. Minthogy azonban hárfaszót hallottak, látták, hogy igazán muzsika szól, és ingben, úgy, ahogy voltak, beléptek a terembe; ott már két-három más vendég állt a rács mellett. Helyet találtak maguknak, s nemsokára a hárfa és egy gitár szavára, gyönyörű hangon felzendült egy szonett; Avendaño sose tudta elfeledni:

*Ritka szerény teremtés, ki a szépet
oly csodálatos tökélyre emeled,
hogy a természet szinte túltesz benned
magán és már-már mása lesz az égnek;*

*ajkodon keljen szó, kacaj vagy ének,
nyájasnak lássanak bár, vagy ridegnek
(a jó illem tesz meg csupán ilyennek),
egész lelkiünket elbűvölted végleg.*

*S hogy ezután még jobban ismerjék meg
szépségedet, amelynek nincsen párja,
s erényedet, mely bukni nem tanul,
ne szolgálj többé, szolgáljanak téged
azok, kiknek kezére s homlokára
a korona s a jogar fénye hull.*

Nem volt szükség arra, hogy valaki megmondja nekik, ez a zene Costanzának szól, mert ezt nyíltan felfedte a szonett; úgy csendült Avendaño fülében, hogy az ifjú nem bánta volna, ha süketnek születik és az is marad élete végéig. Mert ettől a pillanattól rossznak kezdte tartani a lányt; szívét átdöfte a féltékenység irgalmatlan lándzsája. A legrosszabb pedig az volt, hogy nem tudta, kire legyen féltékeny. De gondjaitól hamar megszabadította valaki: ott állt a rácsnál és így szólt:

- Milyen együgyű a főbíró fia: éjjeli zenét ad egy mosogatólánynak! Igaz, nem láttam nála takarosabb teremtest, pedig elég sokat láttam; de nem kellene ilyen nyilvánosan udvarolni neki.

Egy másik így felelt:

- Nekem pedig határozottan mondták, hogy a lány rá se hederít, mintha csak senkifia lenne az a legény; fogadni mernék, most is édesdeden alszik az úrnője ágya mögött, ahol a fekvőhelye van, nem is hallja se a zenét, se a dalt.

- Így is van - felelt a másik - mert nem tudok nála erkölcsösebb leányzót; csodálatos pedig, hogy ilyen házban, ahol ennyien jönnek-mennek, mindennap új emberek járnak és ő is minden szobába bejáratos, semmi rosszat nem tudnak róla.

Mikor Avendaño ezt meghallotta, újraéledt és fellélegzett, úgyhogy végig tudta hallgatni a többi dalt, amit a zenészek különböző hangszerek szavára énekeltek; mind Costanzához szólt, de ő, mint a vendég mondta, mit sem bánva mindezt, aludt tovább. Pirkadatkor a muzsikások pásztorsípjaikkal elbúcsúztak és elmentek. Avendaño és Carriazo visszatért szobájába; amelyik birt közülük, reggelig aludt, majd mindketten felkeltek, mert látni kívánták Costanzát; de az egyiknek vágya kíváncsiságból eredt, a másiké szerelemből. Costanza mindkettőnek igen tetszett, mikor kilépett gazdája szobájából; olyan szép volt, hogy mindketten látták; az öszvérhajcsár minden dicsérete kevés volt és egyáltalában nem túlzott. Zöld posztószoknyát és ugyanazzal a posztóval szegett pruszlikot viselt. Pruszlikja nyaka alacsony volt, de az ingéé magas, nyakban berakás, fekete selyemmel szegett pánt díszítette; agátcsillagos nyakék alabástrom oszlopon; mert nyaka nem volt kevésbé fehér. Ruhája Szent Ferenc-zsinórral volt átkötve és laza övvel, melyről jobboldalt nagy kulcsesomó függött. Nem papucsot viselt, hanem duplatalpú színes cipőt; harisnyája nem látszott; csak éppen sejteni lehetett, hogy szintén színes. Hajába fehér szalagot font; hajfonata olyan hosszú volt, hogy övig ért; gesztenyebarna haja vörösesbe játszott; de olyan tiszta, olyan sima és szépen fésült volt, hogy semmihez sem lehetett volna hasonlítani, csak aranyszálakhoz. Füléből két gyöngynek látszó üveg-fülbevaló függött; haja fejdíszül is szolgált.

Mikor kilépett a szobából, keresztet vetett, mély áhítattal és nyugalommal meghajolt a Miasszonyunk képe előtt, amely az udvar egyik falán függött; azután felnézett, észrevette a két fiatalembert, akik őt nézték. Alighogy meglátta őket, visszament a szobába és felkeltette Argüellót.

Most el kell mondanom, mit látott Carriazo Costanza szépségéből; mert hogy Avendaño milyennek látta, azt elmondtam, mikor először megpillantotta. Csak annyit mondok, Carriazo sem találta kevésbé szépnek, de ő nem szeretett bele. Annyira nem, hogy nem is akart több éjszakát a fogadóban tölteni, hanem rögtön indulni akart a tonhalászhokhoz. Közben Costanza sürgetésére kijött a folyosóra Argüello két másik lánykával; ezek szintén a házban szolgáltak és gallegók⁹⁶ voltak. Kellett ott ennyi cselédség, mert sok ember száll meg a sevillai fogadjában, Toledo egyik legjobb és leglátogatottabb szállójában. Odasiettek a házban levő vendégek legényei is, zabot kértek; a gazda előkerült, hogy ellássa őket, közben a szolgálólányait szidta. Ugyanis miattuk ment el a háztól az egyik legény, aki nagyon ügyesen és jó beosztással adta ki a zabot, úgyhogy egy szem sem tűnt el a kezén. Mikor ezt Avendaño meghallotta, így szólt:

- Sose fárasztja magát, gazduram: adja át nekem az elszámolási könyvet; mert amíg itt kell lennem, szívesen rendben tartom, kiadom a zabot és a szalmát, amit kérnek. Nem fog kegyelmednek hiányozni az a legény, aki itthagya.

- Igazán örülök ennek, fiatalember - felelt a gazda - mert én nem tudom ezt magam ellátni; sok minden egyéb dolgom van, házon kívül is. Kerüljön csak lejjebb, átadom a könyvet, de vigyázzon ezekre az öszvéres legényekre, mert valóságos ördög valamennyi és egy véka zabot kevesebb lelkiismeretfurdalással lopnak el az ember szeme láttára, mintha szecska volna.

Avendaño lement az udvarba, átvette a könyvet és mérni kezdte a zabot, akár a vizet, szép rendben vezette be a tételeket, a gazda meg volt elégedve, olyannyira, hogy így szólt:

⁹⁶ gallegók - a Spanyolország északnyugati részén levő Galícia tartomány lakói.

- Adná az Isten, ne is jöjjön meg a gazdája, és hogy szívesen megmaradjon az én házámban, akkor másképpen beszélhetnénk. Mert az a fiú, aki elment, talán nyolc hónappal ezelőtt került a házamba rongyosan és soványan, most pedig két szép rend ruhája van és kövér, mint egy vidra. Mert tudnia kell, fiam, ebben a házban jó az ellátás, nem is beszélve a keresetről.

- Ha itt maradnék - felelt Avendaño - nem nagyon törődnék a keresettel; mindennel megelégednék, ha csak ittmaradhatnék ebben a városban, mert azt hallom, ez a legkülönb Spanyolországban.

- Annyi bizonyos - felelt a gazda - a legjobbak és leggazdagabbak közül való. Most azonban más baj is van: találnom kell valakit, aki vizet hozzon a folyóról, mert elment tőlem egy másik fiú is; az én derék szamarammal járt és mindig színig megtöltötte az edényeket, úgyhogy valóságos tavat csinált a házból. Azért szeretik az öszvérhajcsárok az én házámba hozni gazdáikat, mert itt mindig bőségesen találnak vizet; nem kell állataikat levinni a folyóhoz, hanem itt a házban itatják meg a jószágot a nagy vízmedencéből.

Meghallotta ezt Carriazo; látta, hogy Avendaño már hivatalt vállalt a házban; nem akart tétlen maradni és arra gondolt, milyen öröme lesz a barátjának, ha alkalmazkodik szeszélyéhez. Így szólt hát a gazdának;

- Ide azzal a számmal, gazduram, én éppúgy felkantározom és rárakom a terhet, ahogy a pajtásom bevezeti a könyvbe a kiadott takarmányt.

- Igaz - mondta Avendaño - az én asturiai Lope barátom csudamód érti ám a vízhordást, kezeskedem érte.

Argüello a folyosóról hallgatta ezt a beszélgetést, hallotta, amint Avendaño azt mondta, kezeskedik a barátjáért, és beleszólt:

- És mondja, uram, ugyan ki kezeskedik kegyelmedért? Mert azt hiszem, kegyelmednek is inkább kezesre lenne szüksége, mint hogy másért kezeskedjen.

- Hallgass, Argüello - mondta a gazda - ne ártsd bele magadat, ha nem kérdeztek; én megbízom mindkettőben. Inkább vigyázatok, ne kössetek bele a legényekbe a házban, mert miattatok hagy itt valamennyi.

- Hogyhogy? - mondta egy másik lány. - Nálunk maradnak a fiatal emberek? Szavamra mondom, ha egy úton mennék velük, nem bízám rájuk a bortömlőt.

- Hagyd a bohóckodást, te gallego - válaszolt a gazda - eredj a dolgod után. Ki ne kezdj a fiúkkal, mert ellátom a bajodat.

- Pedig nagy kedvem van rá! - felelt a gallego lány. - Nagyon kíváncsi vagyok! Igazán nem tapasztalhatta, gazduram, hogy túlságosan törődnék a fiatal emberekkel akár itt a házban, akár házon kívül; nem szolgáltam rá a rossz véleményére. A fiúk mind alamusziak, elmennek, amikor a kedvük tartja, ha nem adunk is rá okot. Bizonyos, hogy csupa derék ember: mindig olyankor hagyják faképnél a gazdájukat, mikor az legkevésbé sem gondolná.

- Sokat beszélsz - felelt a gazda - fogd be a szád és láss a dolgod után!

Közben Carriazo már felkantározta a szamarat, egy ugrással rajta termett és elindult a folyó felé; Avendaño nagyon megörült, mikor látta gyors elhatározását. Lám, hogyan lett Avendaño a fogadó inasa Tomás Pedro néven, mert ezt a nevet adta magának, és hogyan lett vízhordó gyerek Carriazo, asturiai Lope néven; ezek az átváltozások méltóak lennének a nagyorrú költő⁹⁷ tollára is.

⁹⁷ nagyorrú költő - Ovidius latin költő; egyik műve az Átváltozások.

Alighogy Argüello megtudta, a két fiú a házban marad, menten kiszemelte magának az asturiait és máris a magáénak tartotta. Elhatározta, nagyon jól fog bánni vele, hogyha a fiú szemérmes és húzódozó természetű lenne, akkor is megpuhuljon, mint a vaj. A kényeskedő gallego lány ugyan, ezt mondta el magában Avendañóról, és minthogy kettejüket nagy barát-nőkké tette a közös munka, a sok terepere és a közös hálás, mindjárt elmondták egymásnak is szerelmes terveiket. Elhatározták, még aznap éjjel nekifognak a két közönyös szerető meghódításának; először azonban eldöntötték, hogy megkérik őket: nem szabad féltékenynek lenniök, akármit tesznek is hölgyeik. Mert a leányok nem tudnák jól ellátni benső barátaikat, ha nem vetnének ki adót a külsőkre.

- Hallgassatok, testvérek - mondták, mintha a fiúk ott volnának mellettük és már a szeretőik lennének - hallgassatok és hunyjátok be a szemeket. Az játsszon a csörgődobon, aki tud, az vezesse a táncot, aki érti; akkor nem lesz kanonok, akinek dúsabb élete lenne, mint amilyent mi nyújtunk nektek.

Ilyen és hasonló tartalmú és természetű dolgokat mondott a gallego lány meg Arguello. Közben a mi derék asturiai Lopénk a folyókanyar felé haladt lefelé a Carmen lépcsőn⁹⁸ és a tonhalászok tanyájára gondolt, meg helyzete hirtelen változására. Talán emiatt történt, talán a sors rendelte így, de amint lefelé baktatott a szűk sikátorban, találkozott egy vízholdó szamarával, amely megrakva tartott felfelé. Minthogy pedig az ő útja lefelé vitt, számára pedig fiatal volt, erős és pihent, úgy ment neki a fölfelé igyekvő, fáradt, nyeszlett párának, hogy az végigvágódott a földön. A korszók összetörtek, a víz kifolyt; a vízholdó pedig a káron felbőszülve, rátámadt az újdonsült vízholdóra, aki még a szamár hátán ült; mielőtt az még leszállhatott volna, jó tucatnyi botütést mért rá, ezek bizony nem estek nagyon jól az asturiainak. Mire végre sikerült leszállnia a samárról, annyira feldühödött, hogy nekiment ellenfelének, két kézzel torkon ragadta és a földre lökte; az pedig olyan erősen bevágta fejét egy kőbe, hogy két helyen is betört a koponyája. Úgy ömlött a vér, hogy Lope azt hitte: megölte az embert.

Arra ment több más vízholdó és mikor így összetörve látták társukat, megtámadták Lopét, erősen szorongatták és így kiáltoztak:

- Törvényt! Törvényt! Ez a vízholdó meggyilkolt egy embert!

És míg így kiáltoztak, bottal, ököllel ütötték-verték. Mások az összeesett emberhez futottak, látták, betört a koponyája és már halálán van. Szájáról szájra járt a hír felfelé a lépcsős sikátoron; a Carmen téren meghallotta egy bíró és két poroszlóval olyan sebesen, mintha repülne, a verekedés színhelyére sietett. Ekkorra a sebesültet már samárhátra kötözték, a Lope állatát elvették, őt magát pedig több mint húsz vízholdó vette körül, nem engedték menekülni, hanem úgy összeverték a bordáit, hogy már nagyobb életveszélyben volt, mint a sebesült; csak úgy záporoztak rá az ökölcsapások és a botütések; meg akarták bosszulni a máson esett sérelmet.

Mikor a bíró megjött, a nép utat engedett neki, ő pedig a poroszlók kezére adta az asturiait; samarát meg a sebesültét pedig - hátán a gazdával - maga előtt hajtva, elment velük a tömlőcbe. Olyan sok ember és annyi gyerkőc kísérte, hogy alig tudott magának utat vágni az utcákon át. A tömeg zajára kikukkantott Tomás Pedro meg a fogadós a ház kapuján, mi ez a nagy kiáltozás, és látták Lopét két poroszló között, arca, szája csupa vér. A gazda rögtön számára után nézett és azt egy harmadik poroszló hatalmában látta, ki közben csatlakozott hozzájuk. Érdeklődött, miért viszik Lopét a tömlőcbe? Meghallotta, mi történt; nagyon

⁹⁸ Carmen-lépcső - lejtős toledói utca; a Zocodover tértől, a sevillai fogadójától a Tajo folyó irányában halad.

megijedt a szamara miatt, mert félt, hogy elveszíti, vagy nagyobb költséggel jár a visszaszerzése, mint amennyit megér.

Tomás Pedro követte pajtását, de nem engedték, hogy egy szót is váltson vele; a nagy tömeg, az Árgus-szemű bíró és a kísérő poroszlók megakadályozták. De addig nem hagyta el, amíg nem látta, hogy tömlőcbe csukják, a föld alá, két pár bilincsbe verve; a sebesültet meg a kórházba vitték, oda Tomás szintén bement, hogy megtudakolja, hogyan gyógyul. Úgy látta, a seb veszélyes, és az orvos is azt mondta.

A bíró a saját házához vitte a két szamarat és öt reált abból a nyolcból, amit a poroszlók Lopétól elvettek.

Tomás Pedro zavartan és szomorúan tért vissza a fogadóba. Ott új gazdáját nem kisebb gondban találta és elmondta neki, milyen helyzetbe jutott pajtása, meg hogy a sebesült életveszélyben van, és elbeszélte, mi történt a számarral. De azt is elmondta, hogy szerencsétlenségéhez újabb kellemetlenség is járult, ugyanis találkozott útközben gazdájának egy jó barátjával, s az azt mondta neki, ura a nagy sietségben, hogy két mérföldet megtakarítson, Madridból az acecai kompon ment tovább és az éjjel Orgazban hál meg. Átadott az ő számára tizenkét aranyat azzal az utasítással, hogy menjen Sevillebe, ura ott fog várakozni rá.

- De ezt most már nem tehetem meg - tette hozzá Tomás - mert nem lenne helyes, ha barátomat a tömlőcbe és a veszélybe itt hagynám. Gazdám most megvan nélkülem is; különben is olyan derék, jóakarátú ember, meg fogja bocsátani, ha véték ellene, ha ezzel barátomon segítek. Tegye meg, gazduram, fogadja el ezt a pénzt és vegye a kezébe ezt az ügyet; addig is megírom a gazdának, mi történik itt, és tudom, elég pénzt fog küldeni, hogy minden bajból kimeneküljünk.

A fogadós tenyérnyire nyitotta a szemét örömeiben, látva, hogy a számar elvesztéséért részben kárpótlást kap. Elvette a pénzt és megvigasztalta Tomást, elmondta neki, tud Sevilleben olyan embereket, akiknek nagy befolyása van a bíróságon, nevezetesen egy apácát, aki a főbírónak rokona, és az nagyon hallgat rá; a kolostornak, amelyben az apáca lakik, van egy mosónője, annak a lánya a legjobb barátnője egy nagyon neves és bennfentes barát húgának, a barát pedig ismeri a nevezett apácának a lelkiatyját; ez a mosónő a fogadóba is jár mosni.

- Ha pedig megkéri a lányát - mert megkéri - beszéljen a barát húgával, hogy az beszéljen a fivérével, hogy szóljon a gyóntatóatyjának, hogy az tegye szóvá az ügyet az apáca előtt, ő meg szíveskedjék egypár sort írni a főbírónak - hiszen ez nem nagy dolog - és kérje meg, nézzon utána a Tomás ügynek, akkor kétségtelenül jó eredményt várhatunk. Csak a vízfordó meg ne haljon, és ezenfelül ne hiányozzon a kenőcs se, amivel a hatósági embereket megkenjük, mert ha nincsenek megkenve, jobban nyikorognak, mint az ökrösszekér.

Tomás nagyon hálálkodott a fogadós kilátásba helyezett közbenjárásáért, amit ilyen végtelen tekervényes hálózaton keresztül kívánt érvényesíteni. Bár tisztában volt vele, hogy a fogadós inkább ravasz, mint együgyű, megköszönte neki jóságát és átadta a pénzt, megígérve, hogy sokkal több is lesz majd, mert az ő gazdájában megbízhatnak. Argüello, mihelyt bilincsben látta új kedvesét, rögtön szaladt a tömlőcbe, hogy ennivalót vigyen neki, de nem engedték be hozzá, úgyhogy nagyon haragosan és elégedetlenül tért vissza; jó szándékaitól azonban nem állt el ilyen könnyen. Szerencsére tizennégy nappal később a sebesült túl volt az életveszélyen, húsz napra rá pedig az orvos kijelentette, hogy kutya baja. Tomás közben tudtul adta, ötven aranyat vár Sevilleből, és most a pénzt zsebéből előhúzáva, átadta a fogadósnak, gazdája hamisított levelével együtt. A fogadós nem nagyon gondolt rá, hogy e levelezés valódiságát ellenőrizze, hanem átvette a pénzt és nagyon örült az aranyaknak.

Hat arany fejében a sebesült elállt panaszától; az asturiait elítélték tíz aranyra és a költségekre, a szamarat pedig lefoglalták. Lope elhagyta a tömlőcöt; de nem akart visszatérni pajtásához,

mert fogsága idején felkereste Argüello és szerelmével üldözte őt, s ez nagyon kellemetlen és bosszantó volt számára: inkább felköttené magát, minthogy kedvét töltsze az erkölcstelen némberek. Az volt hát a terve, ha Tomás továbbra is kitart szándéka mellett, ő szamarat vásárol és a vízhordó mesterséget folytatja mindaddig, míg Toledóban maradnak. Így nem fogják munkakerülőnek tartani, sem mint olyat fogságba vetni; egyetlen rakomány vízzel egész nap kedvére járkálhat a városban, kikapós nők után nézve.

- Szépet könnyebben találhatsz itt, mint kikapóst, mert a város arról híres, hogy egész Spanyolországban itt vannak a legokosabb asszonyok, és a szépség náluk együtt jár az erkölccsel. Ha nem hiszed, nézd meg Costancicát; nála olyan bővében van a szépség, hogy a feleslegével gazdaggá tehetné nemcsak ennek a városnak, hanem az egész világnak minden szépét.

- Lassabban, Tomás uram - felelt Lope - ne imádd olyan nagyon a mosogatókisasszonyt, mert különben nemcsak bolondnak, hanem eretneknek is foglak tartani.

- Mosogatólánynak nevezed Costanzát, Lope testvér? - felelt Tomás. - Isten bocsássa meg neked és vezessen rá tévedésed felismerésére!

- Hát nem mosogatólány? - felelt az asturiai.

- Még nem láttam, hogy egyetlen tányért is elmosott volna.

- Nem számít - felelte Lope - ha egyetlen tányért nem mosott is el, de kettőt meg százat igen.

- Azt mondom neked, barátom - szólt Tomás - sohasem mosogat, nem csinál mást, csak kézimunkázik és vigyáz a fogadó ezüstműjére, mert az van bőven.

- Akkor miért nevezik az egész városban - vetette közbe Lope - a nevezetes mosogatólánynak, ha nem mosogat? Lehet, hogy az a nevezetes benne, hogy csak ezüstöt tisztít, cserépedényt nem. De hagyjuk ezt, Tomás, inkább mondd el, hogyan állnak reményeid?

- Sehogy - felelt Tomás. - Amióta téged lecsuktak, szót sem válthattam vele, de ha a vendégek szólnak hozzá, mindig csak lesüti a szemét és összeszorítja az ajkát. Olyan erkölcsös és óvatos, hogy tartózkodása csakúgy imádatra készítet, mint szépsége. Csak az teszi próbára türelmemet, hogy a főbíró fia, ez az eleven, merész fickó, eped utána és zenével igyekszik őt meghódítani. Alig múlik el éjjel szerenád nélkül, olyan nyíltan, hogy az énekesek néven nevezik, dicsérik és magasztalják. De a lány rá sem hederít, napnyugtától reggelig ki nem mozdul úrnője szobájából. Ennek a pajzsnak köszönhetem, hogy szívemet nem járja át a féltékenység nyila.

- Akkor hát mihez kezdesz, ha lehetetlen meghódítanod ezt a Portiát, ezt a Minervát, ezt az új Pénelopét, aki cseléd, mosogatólány alakjában meghódít, pulyává tesz és megsemmisít?

- Ne gúnyolódjál rajtam, Lope pajtás; tudom, a legszebb arcot szeretem, melyet a természet csak alkotott, és a legcsodálatosabb erényt, mely ma lehetséges ezen a világon. Neve Costanza, nem Portia, sem Minerva, sem Pénelopé;⁹⁹ fogadóban szolgál, ezt nem tagadhatom; de mit tehetek ha úgy érzem, a sors titkos erői hajtanak, és imádnom kell őt? Nézd csak, barátom - folytatta Tomás - nem tudom hogyan magyarázzam meg neked, de a szerelem ezt az alantas mosogatólányt, ahogy te nevezed, úgy felmagasztalja az én szememben, hogy ha látom is, nem látom, és ha ismerem is, nem ismerem. Még ha megpróbálnám is, nem tudnám őt rövid ideig sem alantas helyzetében tekinteni, mert rögtön felbukkan előttem szépsége, varázsa, nyugalma, tisztessége és tartózkodása, elűzik a lelkemből ezt a gondolatot és értésemre adják, hogy a paraszt külső alatt valami nagyértékű és nagyérdemű kincsnek kell rejtőznie. De akárhogy van is, szeretem még, és pedig nem azzal a közönséges szerelemmel,

⁹⁹ Portia, Minerva, Pénelopé - a görög-római történelem, illetve mitológia nőalakjai; itt a szüzi erény, illetve a hitvesi állhatatosság jelképei.

mint annyi mást, hanem olyan tiszta vággyal, hogy csak szolgálni kívánom őt, és szeretném, ha ő megkedvelne és becsületes jóakarattal viszonzná, az én becsületes szándékaimat.

Erre az asturiai hangosan felkiáltott:

- Ó, plátói szerelem! Ó, nevezetes mosogatólány! Ó, boldog idők, mikor a szépség aljas vágy nélkül kelt szerelmet, mikor a tisztesség világít, de nem éget, a báj örömet kelt, nem mohóságot, és az alacsony sors kivívja, hogy magasba lendüljön Fortuna kerekén! Ó, ti szegény tonhalak, akiket ebben az évben nem fog meglátogatni szerelmes barátotok! Jövőre azonban jóváteszem a dolgot, hogy az én kedves tonhalászaim ne panaszkodjanak rám.

- Látom már, asturiai, milyen nyíltan gúnyolsz ki engem - szólott Tomás. - Nyugodtan elmehetsz a tonhalaidhoz; én itt maradok lesen, és ha visszafelé tartasz, itt meg fogsz találni. Ha magaddal akarod vinni a pénzt, ami téged illet, rögtön megkapod és menj békével. Kövesse mindenki azt az ösvényt, amerre a sorsa vezeti.

- Okosabbnak hittelek - felelt Lope. - Hát nem látod, hogy csak tréfálok? De tudom, te komolyan veszed a dolgot, és én komolyan a segítségedre leszek mindenben. Sokat szeretnék érted tenni, cserébe csak arra kérlek: ne hozz abba a helyzetbe, hogy Argüello kísérthessen; inkább megszakítom veled a barátságomat, de nem teszem ki magam az ő barátsága veszélyének. Szavamra mondom, pajtás, többet beszél, mint egy népszónok, és borgőzös lehelletét egy mérföldnyire lehet érezni; minden felső foga hamis, alighanem a haja is, és hogy ezekért a hiányokért kárpótlást nyújtson, amióta feltárta előttem rossz szándékát, horganyfehérrel festi magát és úgy kendőzi az arcát, hogy már tiszta gipsz-maskarának látszik.

- Ez színigaz - felelt Tomás - rosszabb ez a nő még a gallego lánynál is, aki engem gyötör. Azt megtehetjük, hogy csak ma éjjel maradsz a fogadóban, holnap pedig megveszed a szamarat, ahogy tervezed, és kerülni fogod a találkozást Argüellóval; én pedig itt maradok, állva a gallego lány üldözését és a gyógyíthatatlan sebet, melyet Costanza szeme sugara ejtett rajtam.

Ebben megegyezett a két barát és elmentek a fogadóba, ahol az asturiait Argüello igen nagy szeretettel fogadta. Éjszaka táncmulatságot tartottak a fogadó kapujában az odavalósi és környékbeli öszvérhajcsárok. Az asturiai gitározott, Argüellón és a két gallego lányon kívül még három lány volt ott egy másik fogadóból. Sokan titokban azért jöttek, hogy Costanzát lássák, nem a táncot; ő azonban nem mutatkozott; így sok szándék füstbe ment. Lope úgy pengette a gitárt, hogy az szinte beszélt. A lányok, főként Argüello, arra kérték, énekeljen valami románcot; ő rá is állt, ha úgy táncolják el, ahogy a komédiákban táncolnak és énekelnek. Tévedés ne essék, mindig azt kell tenniük, amit ő énekel, semmi mást. Az öszvérhajcsárok közt akadt néhány jó táncos, a lányok közt nemkülönben. Lope, hogy a torkát megtisztítsa, kettőt is köpött; ezalatt elgondolta, mit fog mondani; minthogy pedig könnyen és gyorsan gondolkozott, szerencsés rögtönzéssel így kezdett énekelni:

*Lépjén elő szép Argüello,
nincsen még egy ilyen lány,
egyét bókoljon és lépjén
hátra kettőt azután.*

*Jó erősen fogja kézen,
kinek neve Barrabás,
az andaluz öszvérhajcsár,
de a táncban főapát.*

*A két gallego lány közül,
ki kocsmában konyhalány,
jöjjön a pufókabb arcú,
rajta pruszlik, semmi más.*

*Ragadja meg őt Torote,
mind a négyen szaporán
váltogatva, forgolódva
kezdjék el a kontrapászt.*¹⁰⁰

Amit az asturiai énekelt, a fiúk és lányok betűről betűre utána csinálták. Mikor azonban váltogatásról kezdett beszélni, közbeszólt Barrabás: eleget csúfolják az öszvérhajcsárokat, hogy nem váltják sűrűn a fehéreneműjüket.

- Muzsikus koma, vigyázzon, mit énekel, ne csúfoljon senkit, mert rossz a gúnyája. Itt senki sincs rongyokban, és mindenki úgy öltözik, ahogy Isten engedi.

A fogadós hallotta a fiú tudatlanságát és közbeszólt:

- Fiam, ez idegen tánclépés neve, nem csúfolódás a rossz öltözék miatt.

- Ha így van - szólt a fiú - nincs semmi baj; csak játsszák tovább a zarabandát meg a chaconát, és tányérozzanak, ahogy tetszik; van itt, aki nyakig megtöltse a perselyt.

*Keljen minden tündérfiú
és minden tündérleány,
mivel a chacona tánca
szélesebb, mint tengerár.*

*Csattogjanak kasztanyetták,
mind bókoljon, súrolják
kezükkel a port a földön,
vagy a ganajdomb csucsát.*

*Mind derekasan csinálta,
nincs panasz és nincs szidás,
sorra vessenek keresztet
s legyen füge-mutatás.*

*Köpjék le a rima fattyát,
hisz nem rossz a mulatás,
mivel a chacona táncból
kimaradni nem szokás.*

*Rímet váltok, szép Argüello,
szebb vagy, mint az ispotály,
te vagy a legújabb múzsám,
megengedj és megbocsáss.
Ahol árad a chacona,
ott a víg élet folyója.*

*Itt van a jó testgyakorlás,
az egészség gyámola,
a tagokból kirázódik
lustaság és nyavalya.*

*A mellében nevetés forr
annak, aki táncolja,
s aki nézi és hallgatja,
hogyan szól a muzsika.
Higany csordul a bokából,
elolvad a táncos ma,*

¹⁰⁰ Weöres Sándor fordítása

*és gazdája jókedvétől
leröpi a papucs.*

*Fölcsap a tüzes heves vér
a vénékben újhodva,
s az ifjakban megduzzadva
hetykén szökken magasba.
Mert hol árad a chacona,
ott a víg élet folyója.*

*Ki számolja, hányszor próbált
az a nemes szenyora,
míg forog a zarabanda,
pésame, perramora,
betörni, hol szűken nyílik
a rendházak ajtaja,
hogy gonosz tüzet zúdítsen
szent cellák lakóira!
Ki számolja, hányszor szidta
a táncot a táncosa,
mert azt képzeli a buja
és azt hiszi a buta,
hogy hol árad a chacona,
ott a víg élet folyója.*

*Füstösképi indián nő,
kinek olyan a szaga,
hogy talán több szentségtörést
vitt végbe, mint Aroba,
ez a nő, kit híven követ
a konyhalányok hada,
az apródok légiója,
az inasok csapata,
esküszik és meg se pukkan,
mondogatja, ihaja:
bármit mond a hájas pufi,
ő a konyha bimbaja,
és hol árad a chacona,
ott a víg élet folyója.¹⁰¹*

Mialatt Lope énekelt, ringott a táncoló öszvérhajcsárok és mosogatólányok sora; összesen tizenketten lehettek. Lope hozzáfogott, hogy más, tartalmasabb és értékesebb dolgokat énekeljen, mikor egy álarcos fiú, aki a táncot nézte, úgy szólt, anélkül, hogy álarcát levette volna:

- Hallgass, te részeg, iszákos, borissza, fűzfapoéta, macskazenész!

Mások is odasiettek és olyan sértéseket vágtak a fejéhez, hogy Lope jobbnak látta elhallgatni. De az öszvérhajcsároknak annyira nem tetszett az éneke, hogy ha a fogadós meg nem nyugtatja őket, baj lett volna a dologból; így is folyton rázták az öklüket, de arra jöttek a poroszlók és valamennyiüket hazaküldték.

¹⁰¹ Weöres Sándor fordítása

Alighogy eltűntek, a városrész minden éber lakója egy férfihangra lett figyelmes; a sevillai fogadója előtt egy kövön ült a férfi és olyan csodálatos, kedves dallamot énekelt, hogy valamennyien felfüleltek rá és kénytelenek voltak végighallgatni. Leginkább azonban Tomás Pedro leste, mert őt érintette legjobban nemcsak a zene, hanem a szövegnek minden szava is. Nem is dal volt ez öneki, hanem kiközösítő bulla; bámulattal töltötte el a szívét. A muzsikusz ezt a románcot énekelte:

*Merre jársz, hogy fel se bukkansz,
szépség áhított szférája,
emberiség gyönyörére
Jóistennek alkotása?*

*Menny, hol örök szerelemnek
vagyon biztos lakozása;
minden jót magával-sodró
első-mozgató kristálya;
tündöklő hely, hol átlátszó
tisztá víznek csobogása
szerelem tüzét hűsíti
s fellobbantja tiszta lángra;
megújult mennyboltozat, hol
páros csillag ragyogása
süt az égre és a földre
s nem kölcsön-fény a világa;
az Ósatya zord kínjának,
ki fiat temet gyomrába
s nincs gyógyír a bánatának,
ellenszegül vidámsága;
győzedelmes alázatnak
a felséggel dacolása,
a magasztos Jupitert is
fölemeli a jósága.*

*Láthatatlan, finom háló,
mely keményen ejt rabságba
vad és csapodár vitézt is,
aki győzött sok csatába;*

*negyedik Menny, második Nap,
a legelsőt veti árnyba,
hogya magát megmutatja,
mert boldog s telt, aki látja;*

*komoly hírnök, kinek szólal
rendkívüli okossága,
szándékánál is ezerszer
meggyőzőbb a hallgatása;*

*a második menny-szférából
csak szépséged pompázása
fakad, és a legelsőből
csupán holdad sugárzása;*

*e szféra te vagy, Costanza,
bár a sors mostohasága
oly méltatlan helyre vetett,
hol nincs csillagodnak lángja;*

*legyél sorsodnak kovácsa
és egyezz a változásba,
váljék fagyod barátságra
és közönyöd nyájasságra.
Akkor megládd, édes hölgyem,
mennyi rangos, büszke dáma
irigyli a szerencsédet,
s világszépek sokasága.
Ne kutass a messzeségben,
lásd, vonzalmam felkinálva,
a legdúsabb, a legtisztább,
Ámor ritka adománya.¹⁰²*

Abban a pillanatban, mikor az utolsó verssor befejeződött, két tégladarab repült a muzsikus lába elé. Ha a fejét érték volna, könnyen kiverhették volna belőle a zenét és a költészetet. Szegény megijedt és olyan sebességgel futott felfelé a hegyoldalban, hogy egy agár sem érte volna utól. Bizony szomorú a sorsa a muzsikusoknak, denevéreknek és baglyoknak, mindig ilyen éjszakai zavar és támadás fenyegeti őket! Pedig mindenkinek, aki hallgatta a kövel dobált énekes hangját, nagyon tetszett; legjobban Tomás Pedrónak, ő a hangot és a románcot egyaránt csodálta. De azért szerette volna, ha ezt a szép zenét másnak és nem Costanzának szánták volna, még ha a lány nem hallotta is.

Barrabás, az öszvérhajcsár nem értett vele egyet; ő szintén figyelte a muzsikát és amikor az énekest futni látta, így szólt:

- Menj csak, te örült, Judás trubadúrja, bolhák marják ki a szemedet; ki az ördög tanított arra, hogy egy mosogatólánynak szféráról, mennyről és szerencsekerékről dalolj és elnevezd holdnak, mifenének? Mondtad volna meg neki, mindenkinek a nevében, aki szépnek találja a versezetedet, hogy szívós, mint a spárga, pöffeszkedő, mint a tollbokréta, fehér, mint a tej, erkölcsös, mint egy apáca, kényeskedő és makrancos, mint egy bérelt öszvér, és keményebb, mint a kődarab; mert ezt felfoghatta volna és örült volna neki. De hogy elnevezed hírnöknek meg hálónak, mozgatónak meg felségnek: hát ezt inkább mondhatnád egy diáknak, mint egy mosogatólánynak. Nem is értem, minek vannak olyan költők a világon, akiknek verseit senki meg nem érti. Én legalább - pedig Barrabás vagyok - semmiképpen sem értem, mit énekelt ez a muzsikus: ugyan mit ért belőle Costancica? Neki ugyan több esze van, mert békén fekszik az ágyában és füttyöl még az indiai János papra is! Ez a muzsikus amellet nem is a főbíró fiának zenészei közül való, azok többen vannak, és néhanapján mégis meg lehet őket érteni; ez a fráter nagyon felbőszített!

Akik Barrabást hallották, mind nagyon mulattak rajta és igen találónak tartották véleményét és kritikáját. Ezek után valamennyien lefeküdtek, és alig csendesedett el odakinn minden, Lope azt hallotta, hogy halkan kopogtatnak az ajtajukon.

- Ki kopog? - kérdezték.

Halkan válaszoltak nekik:

- Argüello meg a gallego lány; nyissatok ajtót, mert megfagyunk.

- Csakugyan? - kérdezte Lope. - Mi meg itt majd megsülünk a hőségtől.

- Hagyd a tréfát, Lope - felelt a gallego - kelj fel és nyiss ajtót, olyan szépen kiöltöztünk, mintha hercegnők lennénk!

¹⁰² Weöres Sándor fordítása

- Hercegnők, ilyenkor! - mondta Lope. - Nem hiszem; inkább boszorkányok lesztek, vagy gonosz teremtések. Menjetek innen, különben fogadom, ha felkelek, a szíjam vasával pipacs-pirosra verem a feneketeket!

Mikor meghallották, hogy ilyen durván felelnek nekik - bizony nem ezt várták - megijedtek az asturiai dühétől és terveik meghiúsultát látva, reményüket veszítve, szomorúan és szerencsétlenül visszatértek ágyukba. Mielőtt azonban elmentek az ajtó elől, Arguello a kulcslyukhoz dugta a képét és így szólt:

- Nem számár szájába való a méz!

Mintha ezzel nagy igazságot mondtak volna és méltó bosszút álltak volna, úgy tértek vissza szomorú ágyukba. Mikor Lope meghallotta, hogy visszafordultak, így szólt Tomás Pedróhoz, mert ő szintén ébren volt:

- Nézd csak, Tomás, mondd, hogy küzdjek meg két óriással vagy akár egy egész tucat oroszlánnal a kedvedért, annyi az nekem, mintha egy pohár bort innám. De ha arra kényszerítesz, hogy ezzel az Argüellóval menjek öltre, hát ebbe nem megyek bele akkor sem, ha különben lenyilazna! Látod, micsoda tündérkisasszonyokat hozott nekünk a sors ma éjjel? Hát most már várjuk meg a hajnalt, aztán beszélünk róla.

- Megmondtam már neked, pajtás - felelt Tomás - hogy tegyél kedved szerint: elmehetsz az utadra vagy megveheted a szamarat és felcsaphatsz vízfordónak, ahogy elhatároztad.

- Minden bizonnyal felcsapok vízfordónak - felelt Lope - most azonban aludjunk át azt a kevés időt, ami még van reggelig, mert a fejemet nagyobbnak érzem, mint egy hordót, és semmi kedvem most csevegni veled.

Elaludtak; azután megvirradt, és felkeltek. Tomás elindult kiadni a zabot, Lope pedig a közeli jószágvásárra, hogy megfelelő szamarat vegyen.

Tomást elragadták gondolatai, és mivel a déli pihenő magánya alkalmat adott neki, néhány szerelmes verset költött és azokat beleírta ugyanabba a könyvbe, ahová a zab kiadását vezette, hogy majd onnan tisztázza le őket, azután pedig kitéri vagy kitörli a lapokat. Mielőtt azonban erre sor kerülhetett volna, mikor egyszer oda volt valahol, a könyv a pajtában, a zab közt maradt, s így a fogadás kezébe került. A gazda kinyitotta, hogy lássa, hogyan áll az elszámolás, és észrevette a verseket; bizony nyugtalan lett, meg is ijedt tőlük. Bement a feleségéhez, de mielőtt felolvasta volna őket, behívta Costanzát. Kedveskedéssel kevert fenyegetésekkel megtudakolta, vajon Tomás Pedro, a zabosztó legény, mondott-e neki valami bókot vagy illetlen szót, vagy adta-e másképp jelét annak, hogy szereti. Costanza megesküdt, köztük még nem hangzott el egyetlen szó sem, és a legény soha egy szempillantással sem árulta el előtte, hogy gonosz gondolatai vannak. A fogadás és a fogadóné el is hitte, mert megszokta, a lány nem mond mást, csak a színigazságot, akármit kérdeznek is tőle. Szóltak, hogy elmehet, majd a fogadás így szólt feleségéhez:

- Nem tudom, mit gondoljak. Tudnod kell, asszonyom, Tomás ebbe a könyvbe a zabtételek közé néhány verset írt, azt kell hinnem belőlük, szerelmes Costanzába.

- Halljuk a verseket - felelt az asszony - majd meglátom, hogy áll a dolog.

- Bizonyára - szólt a férje - hiszen magad is költő vagy, így rögtön tudni fogod az értelmüket.

- Nem vagyok költő - felelt az asszony - de tudod, hogy értelmes vagyok és a négy főimát latinul is ismerem.

- Okosabban tennéd, ha spanyolul mondanád el őket, mert pap nagybátyád már megmondta, hogy csupa ostobaságot fecsegsz össze, amikor latinul imádkozol, és így az ima nem ér semmit.

- Ez a nyíl az unokahúgod tegezéből való; irigykedik rám, hogy olyan folyékonyan olvasok a latin imakönyvben.

- Bánom is én, legyen, ahogy akard - felelt a fogadós. De figyelj, ehol vannak a versek:

Ki lel kettesben nyugalmat?

Aki hallgat.

Ki győzelmes, ha szerelmes?

A türelmes.

Ki örül, hogy sorsa édes?

A hűséges.

*Csak eképpen lehetséges
diadalmi pálmát nyernem,
ha lelkem e küzdelemben
néma, buzgó és erényes.*

Mondd, mi táplál, szerelem?

Kegyelem.

Honnan jó, mi szerterombol?

Bántalomból.

Közöny mutatása éleszt?

Szerteszéleszt.

*Bizonyságnak ez elég lesz,
hogy szerelmem nem-múló,
mert a bánat-okozó
nem irgalmaz, nem is érez.*

Ki nem remél, mire várna?

Halálára.

Mi tud mégis orvosolni?

Félig-halni.

Nem jobb-e a sírba menni?

Jobb szenvedni.

*Gyakran szokták emlegetni
s igaznak kell elfogadni:
a szélnek el kell robogni,
s a szélcsöndnek megérkezni.*

Tüzem fölfedjem azonnal?

Alkalommal.

S ha olyan nem létezik?

Érkezik.

A halál is eljön addig.

Érjen addig

*hited és reményed lángja,
s ha megtudja ezt Costanza,
könnyedet kacajra váltja.¹⁰³*

- Van több is? - kérdezte a fogadósne.

- Nincs - felelt a férje - de mit gondolsz ezekről a versekről?

- Először is - mondta az asszony - tisztáznunk kell, hogy Tomás írta-e.

¹⁰³ Weöres Sándor fordítása

- Efelől nincs kétség - felelt a férj. - Ugyanaz a kéz írta a zabelszámolásokat és a verseket, nem lehet tagadni.

- Nézd csak, férjürem - mondta a fogadósne - ha a versekben előfordul is Costanza neve - ebből csakugyan arra lehetne következtetni, hogy neki szánták őket - azért ezt még nem kell mindjárt a mi Costanzánkra értenünk. Van a világon más Costanza is, nemcsak a miénk. De akárhogy van is, nem mond semmit, ami foltot ejthetne a lányon, és nem is kér tőle semmi lényegest. Figyeljünk és figyelmeztessük a lányt is, mert ha a fiú csakugyan szereti, akkor bizonyos, hogy még több verset is fog írni és megpróbálja őket a lányhoz juttatni.

- Nem lenne jobb - mondta a férje - ha megszabadulnánk ettől a gondtól és elkergetnénk a fiút?

- Ezt rád bízom - felelt az asszony - de ha, mint mondod, a fiú tisztességesen szolgál, nem venném lelkemre, hogy ilyen jelentéktelen ok miatt elküldjem.

- Akkor rendben van - felelt a férj - résen állunk, ahogy mondtad, és az idő majd megmutatja, mit kell tennünk.

Ebben megegyeztek, és a fogadós visszavitte a könyvet oda, ahol megtalálta. Tomás nyugtalanul tért vissza, kereste a könyvét, meg is találta, és hogy még egyszer ijedséget ne okozzon neki, lemásolta a verseket és kitépte azokat a lapokat. Elhatározta, hogy megkockáztatja: az első kínálkozó alkalommal feltárja tervét Contanza előtt. De a lány minden léptét a tisztesség és az óvatosság irányította, és senkinek sem adott alkalmat, hogy ránézzen, még kevésbé, hogy szóba elegyedjék vele. A fogadóban rendszerint rengeteg ember volt, rengeteg szem figyelt, ez még jobban megnehezítette a beszélgetést a lánnyal; szegény szerelmes fiú már egészen nekikeseredett.

Aznap azonban, amikor Costanza megjelent, egy kendő volt az arcán; a kérdésekre a lány elmondta, azért viseli, mert nagyon megfájdult a zápfoga.omásnak ötleteket adott a vágyakozás, azonnal kitalálta, mit kell tennie, és így szólt:

- Costanza kisasszony, adok kegyelmednek egy imádságot, ha azt kétszer elmondja, egy szempillantás alatt megszűnik a fájdalom.

- Jól, van - felelt Costanza - el fogom imádkozni, mert tudok olvasni.

- Az a kikötésem - mondta Tomás - hogy senkinek sem szabad látnia, mert ezt az imát nagyon nagyra tartom és nem akarom, hogy sokan megismerjék, és így elveszítse az értékét.

- Megígérem, Tomás - mondta Costanza - nem adom oda senkinek; de adja ide rögtön, mert nagyon kínoz a fájdalom.

- Emlékezetből le fogom írni - felelt Tomás - és rögtön átadom.

Ezek voltak az első szavak, melyeket Tomás Costanzának, Costanza pedigomásnak mondott, mióta a fiú a házban volt, pedig azóta már huszonnégy nap telt el. Tomás visszavonult, leírta az imát és sikerült úgy átadnia Costanzának, hogy senki se látta; a lány pedig nagy örömmel és áhitattal, egyedül lépett be a kamrába, kibontotta az írást és látta, hogy az így szól:

Szívem hölgye! Burgosi lovag vagyok; ha egyszer apám helyére lépek, évi hatezer aranyat jövedelmező majorátust fogok örökölni. Szépségének hírére, mely messze földre elterjedt, elhagytam otthonomat, ruhát cseréltem és abban az öltözékben, amit rajtam lát, beálltam urunk szolgálatába. Ha erényéhez méltó módon az enyém kíván lenni, mindenképpen be fogom bizonyítani, hogy igazat mondok. Ha pedig erről meggyőződött és úgy kívánja, a férje leszek és a legboldogabb ember ezen a világon. Most csak azt kérem, az én szerelmes és tiszta gondolataimat ne vesse ki az utcára, mert ha gazdánk

megtudja a dolgot és nem hisz nekem, el fog űzni engem a közelségéből, ez pedig annyi, mintha halálra ítélné. Engedje meg, hölgyem, hogy láthassam, addig is, amíg nem hisz nekem; hiszen nem érdelek ily szigorú büntetést, ha nincs más bűnöm, csak az, hogy kegyedet imádom. Feleljen a szemével úgy, hogy észre ne vegyék, akik egyre bámulják kegyedet; mert olyan ez a szempár, hogy a haragja öl, a szelídsége feltámaszt.

Amíg Tomás arra gondolt, hogy Costanza most az ő levelét olvassa, dobogott a szíve félelmében és várta vagy halálos ítéletét, vagy feltámadását. Costanza újra kilépett és felkötött képével is olyan szép volt, hogy ha a szépséget valami meglepetés fokozni tudná, azt lehetne gondolni: a megrökönyödés tette még szebbé, mert Tomás levelében annyira mást talált, mint amit várt. A levelet apró darabkákra tépte és így szólt Tomáshoz, aki alig állt a lábán:

- Tomás testvér, ez az imádság inkább ármány és boszorkányság, mint szent fohász; nem hiszek neki, nem akarom felhasználni, és azért tépem el, hogy más kezébe ne kerüljön, aki hiszékenyebb nálam. Tanuljon más, könnyebb imádságot, mert ez bizonyosan nem lesz hasznára.

E szavak után belépett a fogadósnéhoz és Tomást otthagya zavarában. Az kissé megvigasztalta a fiút, hogy egyedül Costanza tudja titkos szándékait. Minthogy a lány nem számolt be róluk a gazdának, legalább nincs veszély, hogy elkergetik a háztól. Tomás úgy érezte, az első lépéssel ezer akadályon vágta át magát, mert minden nagy és kétséges dologban a kezdet a legnehezebb.

Míg a fogadóban ez történt, az asturiai elment a jószágvásárba, hogy szamarat vegyen magának. Talált ugyan sokat, de egyik sem felelt meg neki. Egy cigány mindenáron rá akart tukmálni egyet, de szamarát inkább a fülébe öntött higany ösztöklélte, mint a saját fürgesége. De ha mozgásra jónak látszott is, nagyságra annál kevésbé: nagyon kicsi volt, nem olyan növésű, amilyet Lope szeretett volna; ő olyan állatot keresett, hogy őt magát is elvigye ráadásul, akár üresek a korsók, akár tele vannak. Közben odaérkezett egy fiú és így szól a fülébe:

- Fiatalember, ha vízfordásra alkalmas állatot keres, nekem van itt a közelben, a réten egy szamaram, annál nincs a városban se jobb, se nagyobb. Azt ajánlom, ne vegyen jószágot a cigányoktól, mert még ha egészségesnek látszik is, minden barmuk csökönyös és tele van nyavalyákkal. Ha olyant akar venni, amilyenre szüksége van, egy szót se szóljon, csak jöjjön velem.

Az asturiai hitt neki és kérte, vezesse el ahhoz a nagyszerű samárhoz. Így elmentek kéz a kézben, ahogy mondani szokás, a király kertjéig, ahol egy meritőkerék árnyékában több vízfordót találtak; szamaraik a közeli réten legeltek. Az eladó megmutatta a szamarát, s az asturiainak rögtön megtetszett. Valamennyien, akik ott voltak, dicsérték az állatot, milyen erős, hogy bírja a járást és milyen sokat zabál. Hamar megegyeztek, és minden más biztosíték és adat nélkül megvette a szamarat tizenhat aranyért, teljes felszereléssel; a közvetítők és a tanúk tisztét a többi vízfordó látta el. Lope készpénzben fizetett, mégpedig aranyban, jókívánságokkal halmozták el a vásár és a céhbe lépés alkalmából és bizonygatták, érdemes szamarat vásárolt, mert gazdája, aki most eladta, alig egy év alatt, amellet, hogy tisztességesen eltartotta magát a samárral együtt, két rend ruhát szorzott, pedig túl se terhelte, tönkre se tette az állatot. Most a tizenhat arannyal visszatér szülőföldjére, ahol egy távoli rokonával jár jegyben.

Azokon kívül, akik a samár eladását közvetítették, még négy vízfordó volt ott, a földön heverésztek és kártyáztak; a rét volt az asztaluk, kabátjuk az asztalkendő. Az asturiai nézni kezdte őket és látta, nem vízfordó legények, hanem főpapok módjára játszottak: mindegyiknek legalább száz réalja volt ezüstben és váltópénzben. Az egyiknek sikerült valamennyiük pénzét elnyernie és ha egyikükkel nem osztja meg, mind pénz nélkül marad. Az a kettő,

akinek teljesen elfogyott a pénze, felkelt. Ezt látva a számár eladója azt mondta, ő is szívesen játszana, ha volna egy negyedik, mert hármában nem kedveli a játékot. Az asturiai nem volt ünneprontó, így beállt negyediknek. Rögtön leültek és nekifogtak istenigazából, inkább a pénzt, mint az időt vesztegetve. Lope rövid idő alatt elvesztette a hat aranyat, ami nála volt; pénz nélkül maradt és azt mondta, ha a számban akarnak vele játszani, azt is felteszi. Olyan szerencsétlenül játszott, hogy egymás után négy kiosztásban elvesztette a számár négy negyedrészt; maga az eladó nyerte vissza. Mikor azonban felkelt, hogy visszavegye a szamarát, az asturiai azt mondta neki, ő csak a számár négy negyedét játszotta el; a farkát adják oda neki, azután vihetik Isten hírével.

Valamennyien nevettek, hogy a farkat kéri; egy-két szakértő azt mondta, nem jogos a kívánsága, mert amikor ürüt vagy más jószágot eladnak, a farkát sohasem veszik meg külön, mert az szükségképpen vele jár az állat egyik hátsó részével. Lope azt válaszolta, az ürü berberföldön öt részből áll és az ötödik a farok. Mikor az ürüt feldarabolják, a farok ugyanannyit ér, mint bármely más rész. Azt elismeri, hogy ha a jószágot elevenen adják el és nem feldarabolva, a farok vele jár; de az övét nem adta el, hanem eljátszotta, a farkat pedig nem volt szándékában eljátszani.

Adják hát vissza neki rögtön, minden tartozékával, mégpedig az agynyúlványtól, ahol kezdődik, az egész gerinccsonton át, a végében levő utolsó szőrszálig.

- Legyen, ahogy akarja - szolt az egyik - adják oda neki, a többi megmarad.

- Úgy van! - felelt Lope. - Ide azzal a farokkal, különben a világ minden vízhordója sem veszi el tőlem a szamarat. Ne higgyék, hogy becsaphatnak engem, mert sokan vannak. Olyan ember vagyok: kiállok akárkivel, és ha a törömből két hüvelyknyit a hasába szúrok, azt se tudja, kitől, honnan és hogyan kapta. Abba sem egyezem bele, hogy a farokért arányos részt fizessenek, hanem adják ide valóságosan, vagyis vágják le a számról.

A nyertes és a többiek úgy látták, nem lesz jó erőszakolni az ügyet, mert az asturiai igen bátor és nem fog engedni. Az pedig megszokta a tonhalászok életmódját, minden külsőségét, regényességét, esküdözését és kérkedését, eldobta kalapját, megragadta a tört - kabátja alatt viselte - és olyan pózba vágta magát, hogy az egész vízhordó társaságban félelmet és tiszteletet keltett. Végre az egyik - értelmesebbnek és józanabbnak látszott a többinél - rávette őket, tegyék fel egy lapra a számár egynegyedét a farka ellen. Ebben megegyeztek. Lope nyert, a másik nem engedett, elvesztett még egy negyedet és még három leosztás után számár nélkül maradt. Most pénzben akart játszani; Lope nem szívesen állt rá, de a többiek olyan kihívóan viselkedtek, hogy meg kellett tennie. El is nyerte a vőlegény útiköltségét, egy garasa sem maradt. A szerencsétlen annyira kétségbeesett, hogy levetette magát a földre és fejét a kőbe verte. Lope jólelkű, bőkezű és irgalmas volt, felemelte, visszaadta neki egész elnyert pénzét és a tizenhat aranyat a számarért; saját pénzét is szétszította a körülállók közt, és különös bőkezűsége elképesztette őket. Ha még Tamerlán¹⁰⁴ idejében és szokásai közt lettek volna, bizonyára ki is kiáltják a vízhordók királyának.

Lope nagy kísérettel tért vissza a városba, Tomásnak elmondta a történeteket, és Tomás is beszámolt neki sikeréről. Nem volt kocsma, se csapszék, se csavargótanya, ahol ne hallották volna, hogyan játszotta el Lope a szamarat és hogyan nyerte vissza a farkánál fogva, mindenütt tudtak az asturiai heveségéről és bőkezűségéről. Minthogy azonban a csöcselék rendszerint gonosz, rosszindulatú és rosszmájú, Lopénak nem a bőkezűségére, bátorságára és jó tulajdonságaira gondolt, hanem csak a farokra. Alig járkált két napig a városban, vizet szállítva, azt látta, ujjal mutatnak rá és azt mondják: „Ihol a farkos vízhordó!” Az utcán

¹⁰⁴ Tamerlán - XIV. századi tatár fejedelem.

ácsorgó gyerkőcök is megtudták az esetet, és alig mutatkozott Lope valamelyik utca elején, valamennyien ezt kiáltották, ki innen, ki onnan: „Asturiai, ide azt a farkat! Hoci a farkat, asturiai!” Lope látta, mennyi nyelv és mennyi hang támad rá, jobbnak vélte, ha hallgat; úgy gondolta, ha csendben marad, elnémítja a szemtelenkedőket. De hiába, mennél jobban hallgatott, annál jobban kiabáltak a gyerekek. Így aztán türelem helyett haraggal próbálkozott: leszállt a számárról és bottal kergette meg a kölyköket. Ezzel aztán szikrát is vetett a lőporos hordóba; mintha csak sárkányfejeket vágott volna le: amint egyet lemetszett, vagyis egy gyereket elpáholt, abban a szempillantásban nem hét, hanem hétszáz nőtt a helyébe, és még pimaszabbul és még sűrűbben kérték tőle a farkat. Utoljára okosabbnak gondolta, ha visszahúzódik szállására, melyet barátjától távol bérelt, hogy Argüello elől meneküljön. Itt akarta bevárni, amíg elmúlik ennek a rossz planétának a hatása, és a gyerekek elfelejtik tőle a számárfarkat kérni.

Hat napon keresztül ki se lépett az utcára, hacsak este nem, mikor felkereste Tomást és megkérdezte, hogy halad a dolga. Tomás elmondta neki, hogy mióta a levelet átadta Costanzának, egy szót se tudott váltani többé vele. Úgy látszik, most még óvatosabb, mint eddig: egyszer hozzá akart lépni, hogy megszólítsa, de a lány meglátta ezt, megelőzte és így szólt: „Tomás, nem fáj semmim nincs szükségem se szavakra, sem imákra. Örüljön, hogy nem vádolom be az inkvizíciónál és ne fárassza magát.” Mindezt azonban úgy mondta, hogy a szemében nem volt sem harag, se semmi ridegség, amiből arra lehetne következtetni, hogy rossznéven veszi az esetet. Lope elmondta, üldözik a gyerekek, a szamár farkát kérik tőle, mert ő is azt kérte, amikor olyan ügyesen visszanyerte az állatot. Tomás azt tanácsolta neki, legalább számaron ne hagyja el a házat, lehetőleg kihalt, távoli utcákon járjon, és ha ez nem elég, abba kell hagynia ezt a mesterséget, akkor aztán biztosan véget vet az arcátlankodásnak. Lope megkérdezte tőle, zaklatta-e azóta a gallego lány. Tomás nemmel felelt, pedig a lány szüntelenül ajándékokkal próbált kedveskedni neki, melyeket a konyhában lopott a vendégektől. Ezután Lope visszatért szállására és elhatározta, hat napig ki se teszi a lábát, legalábbis a számarral.

Éjjel tizenegy óra tájban lehetett, mikor hirtelen, egész váratlanul azt látták, belép a fogadóba egy sereg poroszló és utolsónak a főbíró. A fogadás is nyugtalankodni kezdett, a vendégek is; mert ahogy az üstökösök megjelenése mindig felidézi a balsorstól és szerencsétlenségtől való félelmet, úgy az igazságszolgáltatás emberei is, ha hirtelen és csapatosan belépnek egy házba, meghökkentik és megijesztenek még a tiszta lelkiismeretű embereket is. A főbíró egy terembe lépett és a fogadóst hívatta; az remegve ment oda, tudakolta, mit óhajt a nagyhatalmú úr. Mikor a főbíró meglátta, nagy komolysággal kérdezte:

- Maga a fogadás?

- Igen, uram - válaszolt - és készen állok, hogy kegyelmed minden parancsát teljesítsem.

A főbíró meghagyta, mindenki távozzék a szobából és hagyják őt magára a fogadóssal. Így történt, és amint egyedül maradtak, a főbíró így szólt a fogadóshoz:

- Fogadás, milyen cselédséget tart a házában?

- Uram - felelt az - van itt két gallego lány, egy házvezetőnő és egy legény, aki a zabot és a szalmát kiadja.

- Senki más? - kérdezte a főbíró.

- Senki, uram - felelt a fogadás.

- Akkor mondja meg nekem - szólt a főbíró - mi van azzal a lánnyal, akiről hallom, itt szolgál és olyan szép, hogy az egész város a nevezetes mosogatólánynak hívja? Azt is hallottam már róla, hogy Perico fiam szerelmes belé, és nincs éjszaka, hogy éjjeli zenét ne adna neki.

- Uram - felelt a fogadós - ez a nevezetes mosogatólány, ahogy mondják, valóban itt van a házban, de nem cseléd és nem is volt az soha.

- Nem értem, mit mond, fogadós uram, hogy ez a mosogatólány cselédje is, meg nem is.

- Úgy van, ahogy mondom - erősködött a fogadós - és ha kegyelmed megengedi, elmondom, hogyan áll a dolog, pedig ezt sohasem tettem senkinek.

- Mielőtt mást hallanék, látni kívánom a mosogatólányt; hívja ide - szólt a főbíró.

A fogadós kihajolt a terem ajtaján és így szólt:

- Hallod-e, asszony! Szólj Costancicának, jöjjön be.

Mikor a fogadósné meghallotta, hogy a főbíró Costanzát hivatja, nyugtalan lett, kezét tördelte és így szólt:

- Ó, én szerencsétlen, mit akarhat a főbíró Costanzával! Valami nagy baj van nyilván, mert ennek a lánynak a szépsége megbabonázza az embereket.

Mikor Costanza ezt meghallotta, így szólt:

- Ne búsuljon, úrnőm, majd meglátom, mit akar a főbíró úr; és ha valami baj történt volna, bizonyos lehet benne, hogy nem az én hibám.

Nem várta meg, míg másodszor is hívják, hanem egy ezüst gyertyatartóba égő gyertyát tett, és inkább szégyenkezve, mint félve, belépett oda, ahol a főbíró várta.

Amint a főbíró meglátta, szólt a fogadósnak, csukja be a terem ajtaját, majd felkelt, fogta a gyertyatartót, amelyet Costanza magával hozott és megvilágítva a lány arcát, tetőtől talpig végignézte. Costanzának az ijedségtől kipirult az arca, olyan szép és szemérmes volt, hogy a főbírónak úgy rémlett: földre szállott angyal szépségét bámulja. Miután jól megnézte, így szólt:

- Fogadós, ez a kincs nem arra való, hogy egy kocsma olcsó foglalatában maradjon. Máris megmondom, Perico fiamnak megvan a magához való esze, ezt jól bebizonyította a választásával. Azt mondom, kisasszony, joggal tartják híres, neves, nevezetesnek; de ezek a jelzők nem illenek mosogatólányhoz, inkább grófnőhöz.

- Nem mosogatólány, uram - szólt a fogadós - csak az a teendője a házban, hogy az ezüsthelmi kulcsát őrzi, mert bőven van, hála Istennek, ebben szolgálom ki a tiszteletre méltó vendégeket, ha házamat felkeresik.

- Mégis azt mondom, fogadós - szólt a főbíró - nem illendő és helyes dolog ilyen kisasszonynak fogadóban élnie; talán rokona?

- Nem rokonom, nem is szolgálóm, és ha kegyelmed tudni óhajtja, kicsoda voltaképpen, mihelyt kiment, elmondhatok kegyednek olyan dolgokat, hogy bizonyára felkeltik tetszését és csodálkozását.

- Szívesen meghallgatom - mondta a főbíró - akkor hát menjen ki most Costancica, de már is megígérem, gondját viselem, mintha az apja lennék, mert érdeme és szépsége mindenkit arra kényszerít, hogy szolgálatára álljon.

Costanza egy szót sem felelt, csak igen nagy illendőséggel mélyen meghajolt a főbíró előtt, majd kiment a teremből; kinn már remegve várta úrnője, hogy megtudja, mit akar tőle a főbíró. Costanza elmondta neki, mi történt, és hogy a gazda most benn maradt a főbíróval, s olyan dolgokat mond el neki, melyeket neki nem szabad hallania. A fogadósné csak nem akart megnyugodni és folyton imádkozott, míg a főbíró el nem távozott. Akkor látta, hogy az ura szabad. A fogadós pedig, mikor egyedül volt a főbíróval, ezeket mondta neki:

- Számításom szerint, uram, ma éppen tizenöt éve, egy hónapja és négy napja annak, hogy hordszéken, zarándoknak öltözve, a fogadóba érkezett egy úri hölgy. Négy szolga kísérte lovon, két komorna és egy társalkodónő meg kocsin jött vele. Két öszvér volt velük, ragyogó kantárral; ezek gyönyörű ágyat hoztak és konyhafelszerelést. Egyszóval, egészen hercegi módon utazott, látszott, hogy főrangú hölgy. Noha negyvenéves lehetett vagy valamivel több is, mégis tökéletesen szép volt, de beteg, sápadt, és annyira fáradt az úttól, hogy azt kérte: azonnal állítsák fel az ágyat. Éppen ebben a szobában vetették meg a szolgák. Megkérdezték tőlem, ki a leghíresebb orvos a városban. Azt feleltem, amelyik a kút mellett lakik. Rögtön elmentek érte, és ő hamar meg is jött; mikor egyedül maradtak, a hölgy megmondta neki a betegségét. A vizsgálatnak az lett az eredménye, hogy az orvos megparancsolta: vessenek neki másutt ágyat, ahova nem hallatszik semmi zaj. Azonnal átvitték egy másik szobába, s azt odafenn az orvos is jónak találta. A szolgák közül senki sem lépett be az úrnőhöz, csak a komornák szolgálták ki a társalkodónővel. Én meg a feleségem megkérdeztük a szolgákat, ki ez a hölgy, hogy hívják, honnan jön, hova megy, férjnél van-e, özvegy vagy leányzó, és miért vett fel zarándokruhát. Valahányszor kérdeztük őket, mindig csak azt a választ kaptuk, hogy a zarándok előkelő és gazdag kasztíliai hölgy, de nincs gyermeke, örököse. Néhány hónapja vízibetegségben szenved és elhatározta, zarándokútra megy a guadalupéi Szűz Máriához, ezért viseli most ezt az öltözetet. De a nevét nem volt szabad elárulniuk, csak zarándok hölgynek nevezték. Csak ennyit tudtunk meg ekkor; három nappal később azonban - ezt az időt a hölgy betegágyban töltötte - az egyik komorna hívatott engem meg a feleségemet. Bementünk hozzá és zárt ajtó mögött, szolgálónői előtt, szinte könnyes szemmel mondta el nekünk talán pontosan ugyanezeket a szavakat: „Barátaim, az ég a tanúm rá, önhibámon kívül kerültem ebbe a nehéz helyzetbe, amelyről most beszámolok. Áldott állapotban vagyok és olyan közel a szüléshez, hogy már fájdalmak gyötörnek. A velem levő szolgák közül senki sem tudja nehéz helyzetemet és szerencsétlenségemet. Hölgyeim előtt se nem tudtam, se nem akartam rejtegetni; hogy elmeneküljek az otthoni rosszindulatú tekintetek elől és ez az óra ne ott érjen utol, megfogadtam, elzarándokolok a guadalupéi Szűzhöz. Bizonyára ő döntött így, hogy a kegyelmek házában szüljek. Kegyelmeket kell tehát arra kérnem, segítsenek és támogassanak engem titokban, mert megérdemli ezt, aki becsületét most a kegyelmek kezébe teszi. A jótettért, amelyet velem gyakorolnak - mert annak kívánom nevezni - ha nem is érdem szerint, de legalább úgy fogok fizetni, hogy jóakaratomnak tanújelét adjam. Első jel gyanánt pedig fogadják tőlem ezt az erszényt, kétszáz arannyal.” - Ezzel kihúzott az ágypárna alól egy zölddel és arannyal hímzett erszényt, feleségem kezébe adta, ő meg olyan zavartan csüggött a zarándokon, hogy csak átvette, de egy szó köszönetet vagy valami udvariasságot sem mondott. Én, emlékszem, azt mondtam neki, erre nem volt szükség, mert olyan emberek vagyunk, akik nemcsak érdekből, hanem emberségből is szívesen teszünk jót, ha alkalom kínálkozik. Ő így folytatta: „Fontos, barátaim, hogy rögtön eldöntsék, hova helyezik a csecsemőt, ha megszületik, és mit lehetne hazudni annak, akinek átadják. Most maradjon a városban, később szeretném, ha falura kerülne. Ha Isten megvilágosít és megengedi, hogy fogadalmamat beteljesítsem, akkor a továbbiakat megtudjátok, ha Guadalupéból hazatérek. Közben lesz időm átgondolni mindent és kiválasztani a legalkalmasabb módot. Bábára nincs szükségem, nem is akarok, mert voltak már más, tisztességesebb szüléseim, és tudom, hogy egyedül, szolgálóim segítségével is kiállok ezeket a nehézségeket; legalább egy tanúval kevesebb lesz.” - Itt a szegény zarándoknő abbahagyta a töprengést és bőséges zokogásban tört ki. Részben azonban megvigasztalódott időközben magához tért feleségemnek okos szavaira. Én rögtön elmentem, hogy helyet keressek a csecsemőnek, bármely órában születik is meg. Ugyanazon éjszaka, tizenkettő és egy óra között, mikor a házban mindenki aludt, a derék asszony egy kislányt szült, azóta sem láttam szebbet, és ez ugyanaz a lány, akit az imént látott kegyelmed. Anyja nem jajgatott szülés közben, és a gyerek sem sírt, amikor megszületett. Valami csodálatos csend és nyugalom volt körülöttük, ahogy a különös, titokzatos eset

megkívánta. Még hat napig ágyban maradt, és mindennap meglátogatta az orvos, de annak nem mondta meg, honnan ered a baja. A rendelt orvosságokat sohasem használta, csak szolgálait akarta megtéveszteni, hogy orvost lássanak nála. Mindezt ő maga mondta el nekem, amikor a veszélyen túl volt, és nyolc napra ugyanolyan vagy hasonlóan duzzadt testtel kelt fel, mint amilyenül ágyának esett. Elindult a zarándokútra és húsz nappal később majdnem egészségesen tért vissza, mert lassan-lassan letett a színlelésről, mert a szülés után is vízi-betegnek tette magát. Mikorra visszatért, a kislányt már kiadtam táplálásra, mint unoka-húgomat, egy innen két mérföldnyire eső faluba. A keresztségben a Costanza nevet kapta, mert anyja így rendelte. Az asszony nagyon meg volt elégedve eljárásommal és búcsúzáskor átadott egy aranyláncot; ma is megvan. Hat szemet levett belőle és azt mondta, azokat az fogja magával hozni, aki egyszer eljön a lányért. Azonkívül egy fehér pergamenlapot vágott el hullámosan, úgy, ahogy a kezek egymásba kulcsolódnak; ha ilyenkor írnak valamit az ujjakra, az elolvasható, mikor azonban a kezek elválnak, megoszlanak a betűk és velük az értelem. Ha azonban az ujjak megint összekapcsolódnak, újra folyamatosan olvasható a szöveg. Mintha az egyik pergamenlap a másiknak lelke volna, összeillesztve olvashatók, széjjelválasztva nem, hacsak ki nem találja valaki, mi van a hiányzó felén. Majdnem az egész lánc az én birtokomban van és őrzöm addig, míg valaki a jellel nem jelentkezik. Az asszony azt mondta nekem, két éven belül elküld a lányért és meghagyta, hogy addig ne rangjához illő módon, hanem parasztlány gyanánt neveljem fel. Arra is figyelmeztetett, hogy ha valamely okból nem tudna olyan hamar a lányért küldeni, ha közben felnövekszik és megjön is az esze, sohase mondjam el neki, hogyan született. Végre bocsánatot kért tőlem, hogy nem mondja meg a nevét és a rangját, hanem ezt más, megfelelőbb alkalomra tartogatja. Utoljára átadott nekem négyszáz aranyat, feleségemet forró könnyek közt átölelte és elment, mi pedig csodáltuk okosságát, finomságát, szépségét és óvatosságát. Costanza két évig növekedett a faluban, azután magammal hoztam, és ahogy az anyja parancsolta, mindig parasztruhában járatam. Tizenöt éve, egy hónapja és négy napja várom azt, akinek el kell jönni érte, de a nagy késedelem miatt most már nem nagyon számítok erre. Ha ebben az évben nem jön meg, az az elhatározásom, hogy lányommá fogadom Costanzát és átadom neki egész gazdaságomat, mely hála Istennek, hatezer aranynál többet ér. Most még, főbíró uram, ha lehetséges, szólni akarok Costancica jóságáról és erényeiről. Először és legfőképpen áhítatos: minden hónapban meggyón és áldozik; olvasni, írni tud; nála jobb himzönő nincs Toledóban; a tű mellett úgy énekel, mint az angyalok; erényben nincsen párja; ami pedig a szépségét illeti, kegyelmed látta már őt. Pedro úrfi, a kegyelmed fia, még nem beszélt vele életében; időnként ad neki éji zenét, a lány azonban sohasem hederít rá. Sok főrangú uraság szállt meg ebben a fogadóban, napokkal elhalasztották a továbbutazást csak azért, hogy látásával beteljenek. Tudom azonban, senki sincsen, aki joggal dicsekedhetne vele, hogy egy szót is váltott a lánnyal, akár egyedül, akár társaságban. Ez az igazság, uram, a nevezetes mosogatólány történetében, aki nem mosogat, ahogy az igazsághoz híven elmondtam.

A fogadós elhallgatott, és a főbíró soká késett a válasszal, annyira megzavarta a hallott történet. Végre azonban kérte, mutassa meg neki a láncot meg a pergament, mert látni kívánja őket. A fogadós elment értük és mikor elhozta, a főbíró meggyőződött róla, hogy csakugyan híven mondott el mindent. A lánc művészien volt összeállítva apró szemekből, a pergamenen pedig egymás alatt úgy, hogy az egyes betűk között a másik félpergamen mindig ürt hagyott, ezek a betűk voltak: E. A. I. A. I. E. Ebből látta, a pergamenlapot össze kell illeszteni a másik félpergamenel, hogy az írás érthető legyen. Úgyesnek találta ezt a jelet és bizonyosra vette, hogy a zarándok hölgy, aki a fogadósnak ilyen láncot adott, nagyon gazdag lehetett. Úgy gondolta, a szép kislányt elviszi a fogadóból, mihelyt talál egy kolostort, ahova elviheti. Egyelőre annyival is megelégedett, hogy elvitte a pergament és meghagyta a fogadósnak: ha eljönnek Costanzaért, értesítse őt és közölje vele, ki jött a lányért, mielőtt megmutatná a nála

maradt láncot. Most már a nevezetes mosogatólány csodálatos történetén és páratlan szépségén egyaránt csodálkozott.

Amíg a fogadás együtt volt a főbíróval és főképpen amikor Costanzát hívták, Tomás magánkívül volt; ezer különböző gondolat küzdött a lelkében és egyikben sem lelte kedvét. Mikor azonban látta, hogy a főbíró elment, és Costanza otthon maradt, megint lélegzethez jutott, és érverése, mely majdnem elakadt, megint működni kezdett. Nem merte megkérdezni a fogadóst, mit akart a főbíró; az nem is mondott el neki semmit, csak a feleségének, aki ugyancsak magához tért és hálát adott Istennek, hogy ilyen ijedtségtől megmentette.

Másnap, egy óra tájban, négy lovas kíséretében, két tiszteletre méltó külsejű idősebb lovag lépett a fogadóba, miután előbb megkérdezték az egyik gyalogos legényt - két gyalogos szolga jött velük -, hogy ez-e a sevillai fogadója. Mikor igenlő választ kaptak, valamennyien betértek. A négy lovas leszállt lováról és sietett a két idősebbnek segédkezni a leszállásban, ebből látszott, hogy ők ketten az urak hatuk közül. Costanza a szokott nyájasságával lépett ki, hogy az újonnan érkezett vendégeket lássa; amint az egyik öreg megpillantotta őt, így szólt társához:

- Don Juan uram, azt hiszem, megtaláltuk, akit keresünk.

Tomás odasietett, hogy a lovakat elhelyezze, és azonnal megismerte apja két szolgáját, azután pedig apját és a Carriazót is; őket kettejüket urazták a többiek; csodálkozott jövetelükön, de úgy gondolta, bizonyára a tonhalászokhoz mennek őt és Carriazót keresni, mert valaki elárulhatta nekik, hogy nem Flandriában, hanem ott találhatók. De nem mert ilyen öltözékben mutatkozni előttük, hanem inkább, mindent kockáztatva, kezével eltakarta arcát, elhaladt mellettük és felkereste Costanzát. A jó szerencse úgy hozta, hogy egyedül találta. Gyorsan és akadozó nyelvvvel, mert félt, hogy a lány megakadályozza a beszédben, így szólt hozzá:

- Costanza, a két idős lovag közül az egyik, aki most érkezett, az én apám; az, akit don Juan de Avendañónak hívnak; kérdezd meg az embereit, van-e fia, akit don Tomás de Avendañónak hívnak, mert az én vagyok. Ebből láthatod és ellenőrizheted, hogy igazat mondtam neked a magam személyéről, és ajánlatom is tisztességes. Most pedig Isten veled, mert míg ezek el nem mentek, nem szándékozom visszatérni a fogadóba.

Costanza nem felelt neki semmit, de ő nem is várt választ, hanem eltakarta arccal, ahogy jött, megint kiment és elindult beszámolni Carriazónak, hogy apjuk a fogadóban van. Közben a fogadás kiáltozott Tomás után, hogy jöjjön zabot adni, mikor azonban nem került elő, maga adta ki. Az egyik idős lovag félrehívta az egyik gallego lányt és megkérdezte, hogy hívják azt a csinos leányt, akit láttak, lánya vagy rokona-e a fogadósnek, vagy vendég a házában.

- A lányt Costanzának hívják - válaszolt a gallego - nem rokona sem a fogadósnek, sem a fogadósénak, és nem tudom, kicsoda, micsoda; de azt tudom, hogy nagyon a begyemben van, mert minden esélyét elveszi a többi lánynak, akik a házában vannak, pedig mi is ott hordjuk a képünket, ahova az Isten teremtette. Nincs vendég, aki rögtön meg ne kérdezné: ki ez a szép lány; aki ne mondaná: ejnye, de csinos, de gyönyörű, ez tetszik nekem, szavamra, nem rossz, vigye az ördög a többi, sose legyen rosszabb; nekünk pedig senki se mondja: „Hát ti meg kik vagytok, ördögök vagy asszonyok, vagy mi a szösz?”

- Ha ennyire kedvence mindenkinek - vetette közbe a lovag - bizonyára sokat tapogatták, ölelgetik a szállóvendégek?

- Próbálja csak meg, uram - felelt a gallego - makrancos lány ez; szavamra, aranyba foglalnák érte, ha csak nézni engedné magát; de szúrós, akár a tüske; mintha csak imádságon élne, egész nap kézimunkázik és imádkozik; valamelyik nap még tán csodákat is fog tenni, alighanem akkor, amikor én gazdag leszek; a gazdasszonyom azt mondja, vérében van a csendesség.

A lovag nagyon elégedett volt a gallego lány felvilágosításával és meg sem várva, hogy sarkantyúit levegyék, hívta a fogadóst, félrevonult vele az egyik terembe és így szólt:

- Fogadós uram, ki akarok váltani egy zálogot, melyet kegyelmed őriz évek óta. Cserébe ezer aranyat hoztam, ezeket az aranylánc-szemeket és ezt a pergament.

E szavakkal elővette a nála levő láncszemeket. A fogadós felismerte a pergament is, nagyon megörült a felajánlott ezer aranynak és így felelt:

- Uram, a zálog, melyet ki óhajt váltani, itt van a házban; de nincs itt most a lánc, sem a pergamen, amivel a próbát meg kell ejtenünk. Hiszem azonban, igaz járatban van, kérem tehát, legyen türelemmel, és mindjárt visszatérek.

Azonnal elsietett, hogy a főbíró tájékoztassa a történekről és arról, hogy két lovag van a fogadóban, Costanzáért jöttek. A főbíró éppen befejezte ebédjét és kíváncsi lévén a történet végére, rögtön lóra ült; elment a sevillai fogadójába, magával vitte a bizonyító pergamenlapot. Alighogy a lovagokat meglátta, kitárt karra megölelte az egyiket és így szólt:

- Isten hozta! Örülök a jövetelének, don Juan de Avendaño, unokafivérem!

A lovag is átölelte őt és ezt mondta:

- Csakugyan jó, hogy eljöttem, unkafivér uram, mert olyan jó egészségben láthatom, amilyent mindig kívánok kegyelmednek. Ölelje meg rokonom ezt a lovagot, don Diego de Carriazo urat, előkelő férfiú és nekem jó barátom.

- Ismerem már don Diego urat - felelt a főbíró - és készséges szolgája vagyok.

Ők is megölelték egymást, miután pedig így tanújelét adták szeretetüknek és udvariasságuknak, beléptek egy szobába, s egyedül maradtak a fogadóssal; annál már ott volt a lánc, és most így szólt:

- A főbíró úr már tudja, mi hozta ide kegyelmedet, don Diego de Carriazo uram. Mutassa meg kegyelmed a szemeket, amelyek ebből a láncból hiányzanak, a főbíró úr pedig megmutatja majd a pergament, mert az ő kezében van; legyen meg a próba, már évek óta várom.

- Így hát - felelt don Diego - nem kell a főbíró úrnak újra számot adnom arról, miért jöttem, mert abból, amit fogadós uram mondott, láthatja, mi történt.

- Valamit elmondott nekem, de még sokat kívánok tudni; íme a pergamen.

Don Diego kivette a másikat és egymáshoz illesztve a két darabkát, összerakták őket. A fogadós lapján levő betűknek, vagyis az E. A. I. A. I. E. betűnek a másik pergamenen ezek feleltek meg: Z. Z. G. Z. J. L.; valamennyi együtt ezt adta: „Ez az igazi jel.” Mindjárt összehasonlították a lánc szemeit is, és a bizonyítékok jóknak mutatkoztak.

- Ez megvan - szólt a főbíró - most, ha lehet, tudni szeretnők, kik a szép zálog szülei.

- Az apja - felelt don Diego - én vagyok, anyja már nem él; olyan előkelő hölgy volt, hogy én a szolgája lehetnék. De ha fátyol borítja is a nevét, jó hírét ne borítsa semmi, és ne róják fel neki, amit most nyilván hibájának látnak. Ezért hát elmondom, a zálog szülőanyja, egy előkelő lovag özvegye, visszavonultan élt egyik falujában, nyugodt és békés életét tisztességben és erényben töltötte szolgálói és szolgálói körében. Úgy rendelte a sors, hogy egyszer arra a tájra vetődtem vadászatra és meg akartam látogatni. A déli pihenő ideje volt. Mikor elértem a kastélyához, mert a nagy udvarházat joggal nevezhetem így, lovamat egyik szolgámra bíztam. Anélkül, hogy bárkivel is találkoztam volna, eljutottam a szobába, ahol a hölgy egy fekete kereveten déli álmát aludta. Nagyon szép volt, és a csend, a magány és az alkalom inkább merész, mint tisztességes vágyat ébresztett bennem. Nem töprengtem nagyon soká, hanem csak becsuktam az ajtót magam mögött, hozzáléptem és felébresztettem; azután szorosan

átkaroltam és így szóltam hozzá: „Úrnőm, ne kiáltozzon kegyelmed, mert ezzel csak világgá kürtölné szégyenét. Senki se látott, mikor a szobába léptem, mert jószerencsém azt akarta, hogy az enyém legyen; álmod bocsátott összes szolgálóra, és ha azok ide sietnének is a kegyelmed kiáltozására, nem tehetnének mást, csak hogy megöljenek engem. De ha meghalok is, a kegyelmed karjai közt halok meg és még halálommal is foltot ejtek a hírnevén.” Így lett az enyém akarata ellen, erőszakkal. Fáradt volt, zavart, megadó, egy szót sem tudott vagy akart hozzám szólni, mikor pedig kábultan és tehetetlenül magára hagytam, hogy visszamenjek ugyanazon az úton, amerre jöttem, felkerestem egy barátomat, aki onnan két mérföldre lakik egy faluban. A hölgy hamarosan máshova költözött, két esztendeig nem láttam, nem is kerestem; akkor hallottam, hogy meghalt. Talán húsz napja lehet, a hölgy régi háznagya igen udvarias hangon megkért, keressem fel, azt írta, lelki nyugalma és becsülete számára fontos ügyről van szó. Felkerestem, hogy mit akar, de távolról sem vártam azt, amit mondott nekem. Halálán volt és kímélte a szavakat, röviden elmondta, asszonya a halála előtt mindent elmondott neki, mi történt közöttünk, hogyan ejtettem erőszakosan teherbe és hogy szégyenét elrejtse, hogyan ment zárandokútra a guadalupi Szűzhöz, hogyan szülte meg ebben a házban a lányát, akinek a Costanza nevet kellett kapnia; megmondta, milyen jelek révén ismerhetem fel őt, mégpedig az imént látott lánc és pergamenlapok segítségével; átadott nekem harmincezer aranyat, úrnője hagyta hozományul leánya részére. Megvallotta, csak haszonlesésből nem adta át nekem rögtön, mikor úrnője meghalt, és azért nem közölte velem, amit halálos ágyán rábizott, hogy a pénzt megkaparinthassa. Most azonban rövidesen számot kell adnia Urának, ezért lelkiismerete megnyugtatóra átadja nekem a pénzt és megmondja, hol, hogyan találhatom meg leányomat. A pénzt átvettem, a jeleket is, mindenről beszámoltam don Juan de Avendaño úrnak, és útnak indultunk ebbe a városba.

Éppen idáig jutott don Diego az elbeszélésében, mikor kiáltozást hallottak az utcára nyíló kapuból:

- Mondják meg Tomás Pedrónak, a zabosztó legénynek, hogy barátját, az asturiait elfogták; siessen a tömlöcbe, ott várja.

Mikor fogolyról és tömlőcről hallott a főbíró, azonnal szólt, vezessék elébe a foglyot és a poroszlót, aki kíséri. Szóltak a poroszlónak, hogy a főbíró van ott, és meghagyta, jöjjenek be a fogollyal együtt, így hát ennek meg kellett történnie. Belépett az asturiai, képe csupa vér volt. Amint a terembe lépett, rögtön észrevette apját és Avendañoét is; megzavarodott és hogy fel ne ismerjék, egy keszkenővel, mintha a vért törölné le magáról, eltakarta az arcát.

A főbíró megkérdezte, mit tett ez a legény, hogy olyan csúnyán elbántak vele. A poroszló azt felelte, a fiú vízfordó, asturiainak mondják, és az utcagyerekek így szokták csúfolni: „Ide a farkat, asturiai, hoci a farkat!” Röviden elmondta azt is, miért kéri tőle a farkat, és valamennyien jót nevettek az eseten. Elmondta, hogy a legény az Alcántara-hídon haladt, mikor a gyerekek üldözni kezdték kiáltozásaikkal: „Ide a farkat!” Erre leszállt a számról, szétütött köztük, egyet megragadott és botjával félholtra verte. Mikor ő le akarta tartóztatni, ellenállt, és ezért bántak el vele ilyen csúnyán. A főbíró megparancsolta, mutassa az arcát; a poroszló látta, hogy a fiú nem akarja elárulni magát, ezért odalépett és elvette a keszkenőt. Az apja azonnal megismerte őt és izgatottan így szólt:

- Don Diego fiam, hogyan kerültél ebbe a dologba? Miféle öltözék ez? Hát még nem tettél le csavargó életedről?

Carriazo térdre esett, apjának lába elé, és a lovag könnyes szemmel sokáig ölelgette.

Don Juan de Avendaño tudta, hogy don Diego együtt volt don Tomással, az ő fiával, s érdeklődött utána; erre azt a választ kapta, hogy don Tomás de Avendaño éppen ebben a fogadóban adja ki a zabot és szalmát a lovaknak. Mikor az asturiai ezt mondta, valamennyien elcsodálkoztak, és a főbíró szólt a fogadósnek: kerítse elő a zabmérő legényt.

- Azt hiszem, nincs a házban - felelt a fogadós - de utánanézek.

Keresésére indult. Don Diego megkérdezte Carriazót, mit jelentenek ezek a változások, és mi bírta rá őket, hogy egyikük vízhordónak, a másik meg háziszolgának álljon. Carriazo erre azt válaszolta, nem felelhet a kérdésre nyilvánosság előtt, csak négyszemközt.

Tomás Pedro ezalatt szobájában rejtőzött, hogy onnan látatlanul végignézze, mit csinál a házban az apja meg az öreg Carriazo; nyugtalanította a főbíró érkezése és az egész fogadóban uralkodó zűrzavar. A fogadósnek hamar elárulta valaki, hogy odabenn bújt el; a gazda fel is ment érte és inkább erőszakkal, mint Tomás önszántából, levitte magával. Így sem akart engedni, ha maga a főbíró ki nem jön az udvarra és nevén nem szólítja e szavakkal:

- Jöjjön csak le kegyelmed, rokon uram, nincs itt se medve, se oroszlán.

Tomás ekkor lement, és lesütött szemmel, mély alázattal letérdelt apja előtt, ő pedig nagy örömmel ölelte át: ahogy a tékozló fiú atyja fogadta elveszettnek hitt fiát. Közben megjött a főbíróért a hintó, hogy hazavigye, mert ilyen ünnepnapon nem mehetett vissza lovon. A főbíró hívatta Costanzát, kézen fogta és e szavakkal mutatta be apjának:

- Fogadja, don Diego uram, ezt a zálogot, értékesebbet nem is kívánhatna; te pedig, szépséges kisasszony, csókolj kezét atyádnak, és köszönd meg Istennek, hogy alantas helyzetedből ily tiszteletre méltó rangra emelt.

Costanza nem értette és nem is tudta elképzelni, mi történt vele, zavarodottan és remegve nem tehetett mást, csak térdre esett apja előtt, elkapta kezét és hevesen csókolgatni kezdte, szüntelen könnyekkel öntözte, mert a gyönyörű szemből csak úgy patakzott a könny. Míg ez történt, a főbíró rávette unokafivérét, don Juant, menjenek át valamennyien az ő házába. Don Juan először ellenkezett, de a főbíró annyira unszolta, hogy engednie kellett. Így hát valamennyien hintóba szálltak; mikor azonban a főbíró azt mondta Costanzának, ő is szálljon fel, a lány elszontyolodott, összeölelkezett a fogadósneval, és olyan keservesen pityeregtek mindketten, hogy a jelenlevők szíve elszorult tőle.

A fogadósne így szólt:

- Hát elmegy, gyermekem, és itt hagysz engem? Van szíved elhagyni anyádat, aki ennyi szeretettel nevelt fel?

Costanza sírt és nem kevésbé nyájas szavakkal felelt. A főbíró ekkor, ellágyulva, meghagyta, hogy a fogadósne is szálljon be a hintóba és mindaddig, míg Toledóban maradnak, ne váljon el a lányától, ha már annak nevelte. Tehát valamennyien, a fogadósneval együtt hintóba szálltak és elmentek a főbíró házába; ott a főbíró felesége - hercegi sarj - igen szívesen fogadta őket. Bőségesen lakmározta, utána pedig Carriazo elmondta az apjának, hogy don Tomás a Costanza iránt érzett szerelmében vállalt szolgálatot a kocsmában, és annyira szerelmes a lányba, hogy ha nem derült volna is ki előkelő származása, mosogatólánnyként is feleségül vette volna.

A főbíró felesége rögtön felöltöztette Costanzát egyik hasonló korú és termetű lánya ruhájába; ha szép volt parasztlánynak, rangosan öltözve úgy tetszett, mintha az égből szállt volna alá. Annyira illett rá az öltözék, mintha születése óta mindig úri kisasszony lett volna, és a legszebb, divatos ruhákat viselte volna. Ennyi vidám között azonban a szomorú ember sem hiányozhatott: don Pedro volt ez, a főbíró fia; rögtön átlátta, hogy Costanza nem lesz az övé, és

így is történt. Ugyanis a főbíró, don Diego de Carriazo és don Juan de Avendaño egymás közt elhatározták, hogy don Tomás vegye feleségül Costanzát, akinek az apja hozományul adja az anyjától maradt harmincezer aranyat; don Diego de Carriazo, a vízhordó vegye el a főbíró lányát, don Pedro pedig, a főbíró fia, don Juan de Avendaño egyik lányát; atyja felajánlotta, megszerzi az engedélyt, hogy rokon létére elvehesse. Így azután mindenki elégedett és vidám volt; a városban pedig elterjedt a nevezetes mosogatólány szerencsésének és a házasságoknak híre.

Rengeteg ember szaladt össze, hogy megnézze Costanzát új ruhájában, amelyben olyan rangosnak mutatkozott, mint már említettem. Látták a zabosztólegényt is, Tomás Pedrót, mint don Tomás de Avendañót, úri módon felöltözve; látták, hogy az asturiai Lope igen takaros lovag lett, mert ruhát váltott és elhagyta szamarát meg korsóit; de azért, amikor teljes díszben végigment az utcán, most is akadt, aki a farkat kérte tőle.

Egy hónapot töltöttek Toledóban, azután visszatértek Burgosba: don Diego de Carriazo, a feleségével és az apjával, Costanza a férjével, Tomással, meg a főbíró fia, aki látni akarta rokonát és jegyesét. A sevillainak megmaradt az ezer aranya, és Costanza még egy csomó ékszert adott úrnőjének, mert így nevezte nevelőanyját.

A nevezetes mosogatólány története alkalmat adott az aranyos vizű Tajo poétáinak, hogy gyakorolják tollukat Costanza páratlan szépségének dicséretében és ünneplésében; ő különben ma is él még, derék zabosztó legényével együtt. Él Carriazo is, három fia nem követte apja példáját, nem sokat törődik vele, vannak-e még tonhalászok a világon, hanem szorgalmasan tanul a salamancai egyetemen. De apjuk, ha vízhordó szamarat lát valahol, rögtön arra gondol, mi történt vele Toledóban, és ma is fél, hogy egy óvatlan pillanatban felhangzik a csúfolódás: „Ide a farkat, asturiai; hoci a farkat!”

(Pál Endre fordítása)

A KÉT LEÁNY

Sevilla városától öt mérföldre van egy Castilblanco nevű helység; a sok közül egyik fogadója, pompás negyedvér idegen ló hátán, alkonyattájt vándor érkezett. Szolga nem volt véle, s ő meg sem várva, hogy kengyelét tartsák, nagy könnyedséggel leugrott a nyeregből.

Tüstént ott termett a buzgó és szolgálatkész fogadós, ám mégsem elég gyorsan, mert mire odaért, a vándor már a kapualj egyik köpadján ült, sebes mozdulattal gombolta ki zubbonyát a mellén, karját szétvetette, világosan látszott rajta, hogy elájult. Odasietett a jólelkű fogadós, vizet locsolt az utas arcába és így eszméltre térítette. Meglátszott a vándoron, röstell, hogy így láthatták, begombolkozott és kérte, adnának neki nyomban egy szobát, ahová, ha lehetséges, magában visszavonulhasson.

Azt felelte erre a fogadós, hogy az egész házban csak egy szobájuk van, az is kétágyas, és így, ha netán másik vendég érkezne, kénytelen-kelletlen azt is ott kell elszállásolnia. A vándor erre kijelentette: kifizeti ő mindkét ágy bérét, akár jön más vendég, akár nem, elővett egy aranytallért és azzal a föltétellel nyújtotta át a fogadós, hogy az üres ágyat senkinek ki nem adja.

A fogadós nem volt elégedetlen a fizetéssel s megígérte, még akkor is megteszi, amit a vándor kíván, ha maga a sevillai dékán érkezne is éjjel a házába. Megkérdezte, óhajt-e a vendég estebédet; az nemmel válaszolt, csak azt kívánta, hogy lovát lássák el, majd elkérte a szoba kulcsát és felemelvén nagy bőriszákjait, elvonult, a szoba ajtaját kulcsra zárta, sőt mint később kitűnt, még két székkal is megtámasztotta.

Alig zárkózott be, máris tanácskozással dugta össze a fejét a fogadós, az abrakoló fiú meg a véletlenül éppen ott időző két szomszéd; mindnek akadt szava az új vendég feltűnő szépségéről, daliás termetéről, s megállapították, hogy ilyen szépet még soha nem láttak, életkorát találgatták és abban egyeztek meg, hogy tizenhat-tizenhét éves, ha lehet. Erre, arra, amarra, mint mondani szokás, meghányták-vetették, hogy mi lehetett az ájulás oka, aztán, mivel ezt megállapítaniuk nem sikerült, csak tovább ámuldoztak daliás külsején. A szomszédok hazatértek, a fogadós nekilátott, hogy gondját viselje a negyedvér paripának, a fogadós meg, hogy vacsorát készítson, ha netán új vendégek érkezne.

És lám, kis idő is alig telt el, belépett egy másik vendég, kevéssel idősebb az elsőnél, de annál nem kevésbé deli termetű; a fogadós éppen csak hogy meghallotta, máris így szólt:

- Teremtő Atyám, mi ez! Tán ma éjjel csupa angyalok szállnak meg házámban?

- Miért mondja ezt, fogadós asszony? - kérdezte a lovag.

- Semmiért, uram - felelt a kocsmárosné - csak annyit mondok, hogy le se szálljon kegyelmed a lóról, mert nincs szabad ágyam, azt a kettőt, ami volt, egy lovag foglalta el, ott van bent a szobában, s bárha csak egyre van szüksége, meg is fizette mindkettőt, hogy senki a szobájába be ne lépjen, mert bizonyára kedveli az egyedüllétet. Pedig, istenemre és lelkemre, nem tudom, miért; sem az arca, sem a termete nem olyan, hogy rejtegetnie kellene, hanem inkább, hogy mindenki lássa és áldását adja rá.

- Olyan jóképű, fogadós asszony? - kérdezte a lovag.

- Még hogy jóképű? De még annál is jobb - felelt az asszony.

- Fogd csak, fiú - mondotta erre a lovag - akit ennyire dicsérnek, azt nekem meg kell néznem, még ha a pusztai földön hállok is.

Ezzel már nyújtotta is a kengyelt a vele jött lovászlegénynek, leszállt, vacsorát adatott magának, s meg is kapta. És még vacsora közben belépett a falu egyik törvényszolgája - amilyen már a kis helységekben lenni szokott - s míg a lovag vacsorázott, leült mellé egy kis tereferére. S amint szó szót követett, a törvényszolga felhajtott vagy három icce bort, elrágcsálta egy fogolymadár mellehúsát meg a püspökfalatját, amivel a lovag kínálta meg, s mindezért azzal fizetett, hogy az udvar híreiről kérdezősködött, meg a flandriai háborúról, a szultán csillagának leáldozása felől, s nem feledkezett meg az erdélyi eseményekről sem, hogy a Jóisten tartsa meg egészségben.

A lovag csak evett és hallgatott; nem olyan vidékről jött, hogy e kérdésekre megfelelhett volna. Itt tartottak, amikor a fogadós befejezte a negyedvér paripa abrakolását, s odaült, hogy ő is megízleljen legalább annyi kortyocskát a saját borából, mint amennyit a törvényszolga. Minden felhörpintett korty után elébb hátra, majd oldalt hajtotta a fejét a bal vállára, és dicsérte a bort, magasztalta az egekig, bár nem merte sokáig odafent hagyni, nehogy a felhők közt vízzel keresztelődjék meg. S így, ahogy egyik szavukat a másikba öltötték, megint csak dicsérni kezdték a szobájába zárkózott vendéget, elbeszélték ájulását, meg hogy miként zárta magára az ajtót, hogy egy falat nem sok, annyit sem vacsorázott, mérlegelték az iszákok dolgát, a pompás negyedvér lovat, meg a tetszetős ruhát, amit az úton viselt. Cseppet sem illett mindehhez, hogy nem volt véle szolgalegény. Addig-addig áradoztak, amíg a lovnak ismét kedve támadt, hogy megnézzék az utast, s kérte a fogadóst, intézné úgy a dolgot, hogy ő befekhesse aludni a másik ágyba, adna is néki érte egy aranytallért. S bár a kapzsiság megingatta a kocsmáros akaratát s arra készítette, hogy a kívánságot teljesítse, mégis lehetetlen volt megtennie, mert a vendég bévülről bezárta az ajtót, s ő nem merte felébreszteni álmából, hiszen az oly busásan megfizette mind a két nyoszolyát. No, erre aztán a törvényszolga könnyítette meg a dolgukat, mondván:

- Hát azt lehet tenni, hogy én majd kopogok az ajtón és azt mondom, hogy én vagyok a hatóság, és a bíró parancsára ebben a fogadóban kell ezt a lovag urat elszállásolnom, s mivel más ágy nincs, hát azt kapja parancsra, ami van; mire a vendég tiltakozni fog az erőszak ellen, mert az ágyat ő kibérelte, és nincs jog, amely elvehetne valamit valakitől, ami az övé; így aztán a fogadós sem lesz ludas a dologban, kegyelmed pedig eléri, amit akar.

Mindnyájuknak tetszett a törvényszolga fortélya, s a kíváncsi lovag négy reált adott néki érte. Tüstént dologhoz is láttak, s az első vendég végül nagy bosszankodva bár, de ajtót nyitott a hatalom előtt. A másik meg bocsánatot kért az alkalmatlankodásért - mert úgy látszott, alkalmatlankodik - és lefeküdt az üres ágyba. Ám az első vendég nem felelt szavára, sőt arcát sem mutatta meg, mert alighogy ajtót nyitott, máris visszabújt ágyába, a fal felé fordult, s hogy válaszolnia se kelljen, alvást színlelt. A másik lefeküdt s remélte, hogy majd reggel, amikor felkelnek, kielégítheti kíváncsiságát. Hosszú decemberi éjjel volt, s a hideg meg az út okozta fáradtság azt kívánta volna, hogy nyugvással töltsék, de mivel az első vendégnek nem volt nyugodalma, kevéssel éjfél után oly keservesen kezdett sóhajtozni, mintha sóhajával a lelke akarna kiszakadni. Így aztán a második utas, bár aludt, fel kellett hogy ébredjen az elsőnek szánni való panaszkodására. S elámulván a sóhajokat kísérő zokogáson, figyelmesen fülelni kezdett, mit is suttog amaz magában, mert úgy tetszett, hogy azt teszi. A szoba setét volt, s az ágyak egymástól távol álltak, de azért csak meghallotta egyebek közt azt is, amit a szájalomra méltó első vendég gyenge és fojtott hangon mondott:

- Ó, én szerencsétlen! Merre sodor végzetem ellenállhatatlan ereje? Melyik útra térjek s mily menekvést remélhetek e szövevényes útvesztőből, amelybe kerültem? Jaj, kevés és tapasztalatlan éveim, nem tudok dönteni, nem szolgálhattok tanáccsal sem! Mi lesz a vége titkos zarándoklatomnak? Jaj, sárba taposott tisztesség! Ó, háládatlan szerelem! Jaj a becsületes szülők s a megbántott rokonok tisztességének! És jaj nekem, ezerszer is jaj, hogy ily szabad-

jára engedtem vágyaimat! Ó, színlelt szavak, mily igazán arra készítettetek, hogy nektek tettekkel válaszoljak! De kire panaszkodom, gyenge lélek?! Nem én magam akartam-é ámítani magamat? Szerencsétlen lány létemre nem magam fogtam-é a kést, hogy kiöljem, majd sárba tiporjam agg szüleimnek tisztességembe vetett hitét? Ó, áruló Marco Antonio! Miképpen lehetséges, hogy édes szavaidba a durvaság és a megvetés epéjét keverted? Hol vagy most, háládatlan? Hová szöktél, ismeretlen? Felelj, lásd, szólok hozzád, várj meg, követelek, emelj fel, le ne hulljak, fizess meg tartozásod, segíts rajtam, hisz annyira elköteleztelek!

E szavakkal elhallgatott, s jajai, sóhajai közül kiviláglott, hogy szeme bőven ontja a forró könnyeket. A második vendég mindezt nyugodt csendben hallgatta, s a hallottakból arra következtetett, hogy a panaszkodó minden bizonnyal nőszemély, s ez azután csak még inkább arra sarkallta, hogy szemügyre vegye; nemegyszer rászánta magát, odamegy az asszonynak hitt személy ágyához; meg is tette volna, ha abban a pillanatban meg nem hallja, hogy az felkel s a szoba ajtaját kinyitva, hangos szóval kiált a fogadósnak, nyergeljék meg lovát, mert indulni akar. A fogadós jó sokáig váratott magára, végre azt felelte, hogy nyughasson, hisz még éjfél sem múlt el, s oly nagy a setéség, hogy istenkísértés volna útnak eredni. Meg is nyugodott az utas e szavak hallatára s ismét bezárva az ajtót, keserű sóhajjal az ágyra vetette magát.

A másíknak, aki mindezt végighallgatta, úgy rémlett, helyes volna, ha szólna hozzá, és segítő szándékkal felajánlva mindazt, amit megtehet, ezzel arra készítetné az első vendéget, hogy az magát felfedvén, panaszos históriáját elmesélje neki. Ezért hát így szólt:

- Bizony mondom, nemes uram, ha sóhajaid és a mondott szavak nem készítetnének arra, hogy részvéttel legyenek a baj iránt, mely panaszra indít, úgy vélném, hogy minden természetes érzület hiányzik belőlem, vagy lelkem kőből s a szívem kemény bronzból van. S ha az irántad érzett részvét s a bennem megfogant szándék, hogy életemet bajodra írként felajánljam - ha egyáltalán van ír bajodra - illetudó választ érdemel, kérlek, viszonzásképpen ne vond meg tőlem válaszodat, s mondd el fájdalmad okát, anélkül, hogy bármit is eltitkolnál.

- Ha e fájdalom nem bolygatott volna fel lelkem mélyéig - felelt a panaszos szavú másik - eszemben kellett volna tartanom, hogy nem vagyok egyedül e szobában, féket kellett volna raknom nyelvemre, csillapítót sóhajaimra; ám fizetségképpen azért, hogy eszem akkor hagyott cserben, amikor leginkább szükségem lett volna rá, megteszem amit kérsz, mert így felidézvén bajaim keserű históriáját, újabb kínjaim talán véget érnek. De ha azt akarod, hogy megtegyem, amit kívánsz, meg kell ígérem hitedre, melyről a nékem tett ajánlatban tettél tanúbizonyságot, és személyedre, mely szavaid után ítélve sokat ígér, hogy bármit hallasz is tőlem, ágyadból meg nem mozdulsz, sem az enyémmhez nem közelítesz, sem nem kérdezel tőlem többet, mint amit néked én magam elmondani akarok. Mert ha ezeknek ellenkezőjét tennéd, amint csak hallom, hogy mozdulsz, az ágyam fejénél levő karddal átszúrom szívemet.

A másik ezer lehetetlenséget is megígért volna, csak hogy kíváncsiságát kielégítse, és azt felelte, hajszálnyira sem fog eltérni attól, amit az első vendég kért tőle, s ezt ezernyi esküvéssel is megerősítette.

- E biztosítékokkal - szólt az első - megteszem azt, amit eddig meg nem tettem, elmondom életemet, halld hát. Tudnod kell, uram, hogy én, aki e fogadóba, amint bizonyára mondták is neked, férfiruhában érkeztem, szerencsétlen leány vagyok, legalábbis egy hete még az voltam, és most már csak azért nem vagyok leány, mert tapasztalatlanságom és örülségem folytán hittem a csalfa férfiak csavaros és cirkalmas szavainak. Nevem Teodosia, Andalúzia egyik jelentős helységében van otthonom, nevét elhallgatom, mert néked nem oly fontos az, hogy megtudd, mint nékem az, hogy eltitkoljam. Szüleim nemes emberek s elég gazdagok. Egy fiuk van és egy leányuk; fiúgyermekük becsületükre szolgál, leányuk meg az ellenkezőjére. Bátyámat szüleim Salamancába küldték tanulni, engem meg otthon neveltek erényes voltuk-

hoz, nemességükhöz illő áhítatra és okosságra. Mindig engedelmes leányuk voltam, s ez nem is esett nehezemre, akaratom az övékét követte s attól soha egy hajszálnyit el nem tért mindaddig, amíg csak megfogytakozott jószerencsém, vagy tán kacérságom miatt pillantásom rá nem esett egy szüleimnél gazdagabb s hozzájuk hasonlóan nemes szomszédunk fiára. Amikor első ízben láttam, csak azt éreztem, hogy jólesik látnom, s ez igazán nem sok, ha csak falunkszerte dicsért és becsült finom öltözködését, kedvességét, arcvonásait és szokásait említtem is, nem is szólva ritka éles eszéről, valamint illemtudásáról. De mi hasznom is abból, hogy ellenségemet dicsérem, vagy csak hosszasan mesélem is szerencsétlenségem okait, vagy, jobban mondva, örültségem kezdetét? Egyszóval hát ő is látott engem egyszer, majd sokszor, a szobám ablakával szemben levő ablakból, s nékem úgy tetszett, hogy pillantásával a lelkét küldte felém. Az én szemem meg szintén boldog volt, hogy láthatta, szívesen nézte őt, sőt arra kényszerített, hogy színigaznak higgyek el mindent, amit mozdulataiból és arcvonásaiból kiolvastam. A látás a beszéd közbenjárója és közvetítője volt, a beszéd pedig annak, hogy ő közölje vágyát, vágya meg annak, hogy felgyújtsa az enyémet, és ez hitelt adjon az övének. Eztán következtek az ígéretek, esküvések, könnyek és sóhajok, s mindaz, amit - úgy vélem - egy hű szerető megtehet, hogy szíve állhatatosságát, vágyainak tisztességét tudtul adja. S bennem, szerencsétlenben, aki addig még soha hasonló helyzetbe és körülmények közé nem kerültem, minden szava olyan volt, mintha ágyúgolyó döngtetné tisztességem erődfalát, minden könnye láng volt, amelyben becsületem hamvadt el, minden sóhaja dühöngő szél, mely csak növelte a tűzvészt s végül felemésztette tisztességemet. Végül is az ígéretére, hogy szülei ellenére, akik másnak szánták, férjemmé lesz, szabódásommal felhagytam, s magam sem tudom, miképpen, szüleim tudta nélkül, az övé lettem. Esztelenségemnek csak egy tudója volt, Marco Antonio egyik apródja; mert ez a neve nyugalmam megbontójának. S alighogy magáévá tett, két nap múlva eltűnt a faluból, és sem szülei, sem más nem tudta megmondani vagy elképzelni, hová mehetett. S akinek szava van rá, az lehet megmondhatója, miképpen maradtam ott, mert én csak érezni tudtam és tudok. Hajam téptem, mintha csak eltévelyedésemért az volna bűnös; arcom gyötörtem, mert úgy véltem, hogy az okozta szerencsétlenségemet; átkoztam sorsomat, vádoltam gyors elhatározásomat. Könnyeim úgy záporoztak szüntelenül, hogy csaknem beléjük fulladtam, és a zaklatott keblemből feltörő sóhajok közt csendben panaszkodtam az égnek, erőltettem képzeletem, hátha lelek valamely utat vagy ösvényt gyógyulásomra, és arra az elhatározásra jutottam, hogy végül is férfiruhát öltök, elhagyom szüleim házáat és felkutatom ezt az új csábító Aeneast,¹⁰⁵ ezt a kegyetlen és hitszegő Birenót,¹⁰⁶ becsületes gondolataimnak, törvényes és jogos reményeimnek megcsalóját. Így azután nem is nagyon merültem bele a töprengésbe, s amikor kedvezett az alkalom, felvettem bátyám egyik útiruháját s megnyergelve apám negyedvér lovát, egy vaksötét éjszakán elindultam otthonról Salamanca felé, ahová, mint később mondták, Marco Antonio is mehetett, mivelhogy ő is diák és társa bátyámnak, akiről már szóltam. Ugyancsak magamhoz vettem egy jó summa pénzt, aranyban, mindarra, amire váratlan utamon szükségem lehet. Legjobban az gyötör, hogy szüleim követhetnek, és a ruha, valamint a velem levő paripa nyomán rám lelnek. S ha ettől már nem félnék is, félek bátyámtól, aki Salamancában van, s ha felismer, megértheti, milyen veszélynek teszem ki életemet, mert még ha meghallgatná is mentegetőzésemet, becsülete legkisebb porcikája is többet ér mindannál, amit én mentségemre felhozhatok. Így tehát legfőbb elhatározásom, hogy akár életem árán is megkeressem lelketlen férjemet, hiszen nem tagadhatja le, hogy az, rávallana nálam hagyott záloga, egy gyémántgyűrű a belevéssett felírással: „Marco Antonio - Teodosia férje.” Ha megtalálom,

¹⁰⁵ Aeneas - Vergilius latin költő Aeneis című epikus költeményében Aeneas cserbenhagyja szerelmét, Dido királynőt.

¹⁰⁶ Bireno - Ariosto XVI. századi olasz költő Őrjöngő Orlando című eposzának egyik szereplője: szerelmesét, Olimpiát egy pusztaszigeten hagyja.

majd tőle magától tudom meg, mi volt bennem az, ami őt arra készítette, hogy ily sürgősen elhagyjon, feltett szándékom, hogy betartassam véle adott szavát és hitét. Ha meg ezt nem teszi, életét veszem, és oly gyors leszek a bosszúban is, mint amilyen könnyen engedtem magam meggyalázní. Mert szüleim nemes vére olyan hullámokban árad bennem, hogy előre látom: vagy orvoslást, vagy bosszút találok a gyalázatra. Ez hát, lovag uram, igaz és boldogtalan történetem, te akartad tudni, s tán elegendő mentség arra, hogy sóhajaimmal és szavaimmal álmodból felébresztettelek. Én csak arra kérlek, azért esdek, hogy ha már orvoslást nem is, legalább tanácsot adj, mint kerüljem el a rám leselkedő veszélyeket, hogyan csillapítsam félelmemet, hogy rám találjanak, és mondd meg, mit kell tennem, hogy elérjem, amire vágyom.

A férfi végighallgatta a szerelmes Teodosia történetét, aztán sokáig nem felelt, és hallgatása oly hosszúra nyúlt, hogy a leány már-már azt hitte, elaludt és nem hallott az egészből semmit. S hogy gyanújáról megbizonyosodjék, így szólt:

- Alszol, uram? És tán nem is volna baj, ha aludnál, mert ha valaki, akit a szenvedély hevít, olyannak mondja el gondjait, aki azokat nem érzi, rendjén is van, ha hallgatóját inkább elálmosítja, mintsem szánalomra készíti.

- Nem alszom - felelt a lovag - sőt annyira ébren vagyok, balsorsoddal annyira együtt érzek, hogy nem is tudom, vajon mondjam-e: éppúgy szívembe markol, éppúgy fáj nekem, mint neked magadnak, és ezért tanácsom nemcsak abból áll majd, hogy tanácsot adok, hanem abból is, hogy minden erőmmel segíteni foglak. S mert szavaidból, amint a veled történeteket elbeszélted, kitűnik, mily különleges értelemmel ruházott fel az ég, és így inkább a magad elgyengült akarata csapott be, mintsem Marco Antonio szép szavai, éveid gyér számát tekintem mentségnek eltévelyedésedre, hiszen hogy is lehetnének tapasztalataid a férfiak végtelen csalárdságáról ily fiatalon! Nyugodj meg, hölgyem, és ha tudod, aludd át azt a kevés időt, ami az éjszakából még hátra van; napkeltekor pedig majd kettesben tanácskozunk és meglátjuk, milyen megoldást lelhetünk, hogy javadra szolgáljon.

Teodosia legjobb tudása szerint megköszönte a lovag szavait és igyekezett pihenni egy keveset, hogy ezzel a lovagnak is módot adjon az alvásra. Ám az egy pillanatra sem tudta lehunyni szemét, sőt annyira hánykolódni kezdett az ágyán s oly nagyokat sóhajtott, hogy Teodosia kénytelen volt megkérdezni, mi bántja, mert ha olyan szenvedély gyötörné, amin ő segíteni tud, ugyanolyan készséggel állna rendelkezésére, mint amilyenel a lovag ajánlotta fel neki segítségét. A lovag erre így válaszolt:

- Ha már nyugtalanságomra felfigyeltél, asszonyom, annak te magad vagy oka, s ezért azt te magad le sem csillapíthatod, mert ha megtehetnéd, már nem is volna semmi bajom.

Teodosia nem érthette, mi is rejlik e zavaros érvelés mögött, inkább azt gyanította, hogy a lovagot valamiféle szerelmes szenvedély gyötri, sőt arra is gondolt, hogy ennek ő maga az okozója, s gyanúja nem is látszott alaptalannak, hiszen a szoba kényelme, a magány, a sötétség, s a tudat, hogy egy asszonnyal fekszik egy szobában, könnyen ébreszthetett a lovagban rossz gondolatokat. És ettől való féltében nagy sietve és csendben felöltözött, derekára kötötte kardját és törét és így, az ágy szélén ülve, várta a hajnal jöttét, mígnem az a csárdák és vendégfogadók szobáiban szokásos réseken és hasadékokon beszűrő fényével hamarosan jelezte is érkezését. A lovag is ugyanazt tette, amit Teodosia, és alighogy felcsillant a nappal világa, felkelt ágyából és így szólt:

- Kelj fel, úrnőm, Teodosia, az a szándékom, hogy utadon elkísérlek és addig nem engedlek el magam mellől, amíg Marco Antonio törvényes férjeddé nem lesz. S ha nem, úgy vagy ő, vagy én életünket veszítjük. Ebből láthatod, milyen eltökélt szándékot keltett bennem balsorsod.

És míg ezeket mondotta, kitérte a szoba ablakait és ajtóit.

Teodosia már vágyott arra, hogy világos legyen, nappali fényben akarta látni, milyen is az a férfi, akivel egész éjszaka beszélgetett. Ám amikor ránézett és felismerte, már inkább arra vágyott, hogy soha hajnalra ne virradt volna, és ott nyomban örök éjszakára zárulnának le szemei, mert alig fordult feléje a lovag - hiszen az is vágyott már arra, hogy meglássa a leányt - Teodosia felismerte benne bátyját, akitől oly nagyon rettegett, s e látványtól csaknem szeme világát veszítette, csak állt, meredten, némán, arcából kifutott a pír, ám félelméből erőt, a veszélyből pedig okosságot merítve kezével töréhez nyúlt, hegyénél megfogta, térdre hullt bátyja előtt és így szólt hozzá zavart és riadt szóval:

- Fogd e vasat, uram és drága bátyám, s büntess meg vele azért, amit elkövettem. Engedj szabad utat haragodnak, mert oly nagy az én vétkem, hogy nem érdemel könyörületet. Bevallom vétkeimet és nem akarom, hogy bűnbánatom szolgáljon mentségemül. Csak azt kérem tőled, olyan legyen a büntetés, hogy csak életemtől, de ne becsületemtől foszson meg, hiszen azt szüleim házáat elhagyva, úgyszólván veszélybe sodortam, s ezért hálás volnék neked, ha a büntetés, amellyel sújtasz, titokban maradna.

Csak nézte, nézte őt a bátyja, és bár a leány merészsége arra készítette volna, hogy bosszút álljon, az elkövetett bűnről számot adó gyöngéd és hatásos szavak annyira meglágyították szívét, hogy hűgát megenyhült arccal, békés mozdulattal emelte fel a földről, vigasztalta is, ahogy csak tudta, és egyebek közt azt mondta neki, hogy mivel a már elkövetett örülségre nem talál méltó büntetést, azt ezúttal felfüggeszti. És mivel úgy látja, még nem hiúsult meg minden lehetőség a történetek jóvátételére, ő inkább, mintsem bosszút állna a húga könnyelműségéért s ennen sérelméért, igyekszik minden módon orvosolni a bajokat.

E szavakra Teodosia visszanyerte bátorságát, arcába visszatért a pír, és csaknem holt reményei ismét feléledtek. Don Rafael - mert így hívták a fivérét - nem akart tovább beszélni a történetekről, csak annyit mondott hűgának, hogy változtassa nevét Teodosiáról Teodoróra, aztán tüstént térjenek vissza Salamancába, hogy ott együtt megkeressék Marco Antoniót, bár ő úgy véli, az ifjú nincs a városban, mert tanulóháza lévén, biztosan szót váltott volna véle. Ámbár lehet, hogy az ellene elkövetett gyalázatos tette némította el és elvette kedvét attól, hogy őt felkeresse. Az újdonsült Teodoro mindenben engedett bátyja akaratának. Ekkor belépett a fogadás, és megparancsolták neki, szolgáljon fel reggelit, mert utána nyomban indulni akarnak.

Mialatt az istállófiú nyergelt és a reggelit hozták, egy utazó nemes ember tért be a fogadóba; don Rafael tüstént megismerte. Ismerte Teodoro is és így nem mert kijönni a szobából, nehogy az meglássa. A két férfi megölelte egymást, és don Rafael megkérdezte az újonnan jöttet, mi hír van a falujukban. Erre az azt felelte, hogy Santa María kikötője felől jött, ahol négy evezős gálya volt éppen akkor indulóban Nápoly felé, és ő úgy látta, az egyikre felszállt Marco Antonio, don Leonardo Adorno fia. Don Rafael nagyon megörült ennek és úgy vélte, hogy ha ilyen váratlanul éppen arról kap hírt, ami őt oly igen érdekli, az jó jel, és azt mutatja, hogy terve sikerülni fog. Megkérte barátját, cserélne el a magával hozott öszvért apja jól ismert negyedvér lováért, s nem azt mondta neki, hogy Salamancából jön, hanem azt, hogy oda igyekszik, és nem akarja a jó paripát ilyen hosszú útra magával vinni. A másik udvarias ember volt, no meg barátja is, beleegyezett a cserébe és elvállalta, hogy a lovat eljuttatja don Rafael apjához. A két férfi együtt reggelizett, Teodoro meg egymaga, és amikor elérkezett az indulás ideje, barátjuk útnak eredt Cazalla irányába, ahol sokat érő örökölt birtoka volt. Don Rafael nem ment oda, nem akart tovább időzni a nemes emberrel, ezért azt mondta, még aznap vissza kell térnie Sevillába. S amikor látta, hogy barátja már eltávozott, föl is nyergeltek, a számla is elkészült, és a fogadást kifizették, elbúcsúztak, útnak indultak a fogadóból, és valahányan csak látták őket, ámultak-bámultak szépségük és nemes tartásuk láttán, mert ha don Rafael húga szép és előkelő, ő maga délceg és jónövésű férfi volt.

Kifelé menet azután don Rafael elmesélte hűgának a Marco Antonióról kapott híreket, s elmondta, hogy nézete szerint a lehető legsebesebben iparkodniuk kell vissza, Barcelona felé, mert ott rendszerint néhány napra kikötnek az Itáliába menő vagy Spanyolországba érkező gályák; ott megvárhatnák a hajókat, ha azok még nem értek oda, és minden bizonnyal meg is találják Marco Antoniót. Hűga azt felelte, hogy ő nem akar mást, mint a bátyja, és cselekedjék legjobb belátása szerint. Don Rafael a magával hozott lovászyereket is türelemre intette, közölte vele, hogy Barcelonába kell mennie, és biztosította, hogy amíg vele van, nem lesz panasza a fizetésre. A legény a vígkedélyű inasok közé tartozott, ismerte don Rafael bőkezűségét, és így azt felelte, szolgálja és elkíséri akár a világ végére is. Don Rafael megkérdezte a hűgát, mennyi pénz van nála. A leány azt felelte, ő bizony meg nem számolta, csak azt tudja, hogy hétszer vagy nyolcszor nyúlt bele apja íróasztalába és kezét arany escudókkal tele húzta ki onnan. Ebből aztán don Rafael kiokoskodta, lehet vagy ötszáz escudó a lánynál, nála is volt még kétszáz, meg egy aranylánc, úgy számította, talán nem lesznek pénz híjával, és egyre inkább bízott abban, hogy Marco Antoniót megtalálják Barcelonában.

Azután sietve haladtak, nem vesztegettek el egy napot sem, és anélkül, hogy útjukat bármi baj vagy akadály gátolta volna, két mérföldnyire megközelítettek egy falut, amely Barcelonától kilenc mérföld távolságra volt, és úgy hívták: Igualada. Az úton hallották, hogy egy lovag, aki Rómába készül követnek, Barcelonában várja a gályákat, mert azok még nem érkeztek meg a kikötőbe. Ez a hír azután örömmel töltötte el őket. Így felvidámodva indultak tovább, míg csak egy útjukba eső kis erdőhöz nem értek. Látták, hogy az erdőből egy férfi fut feléjük és néha rémüldözve vissza-visszatekint. Don Rafael elébe állt és így szólt hozzá:

- Mi elől menekülsz, jó ember, vagy mi történt veled, hogy félelmedben, mert látszik rajtad, hogy félsz, ily könnyűlábúnak mutatkozol?

- Hogyisne futnék sebesen és rettegve - felelt az ember - ha már csoda folytán sikerült megmenekülnöm egy rablóbandától, amely itt tanyázik az erdőben?

- Ez baj - mondta a lovászyerek - ez baj, Istenemre! Rablócskák ilyenkor? Én mondom, mérget vehetünk rá, hogy alaposan ellátják a bajunkat.

- Ne adjátok bűnnek a fejeteket, öcsém - felelte az erdőből futó ember - mert az útonállók már elmentek, és otthagytak a fákhoz kötözve több mint harminc embert egy szál ingben, és csak egy férfit engedtek szabadon, hogy eloldozza a többieket, ha már ők eltűntek egy dombocska mögött.

- Ha így áll a dolog - mondta Calvete; mert így hívták a lovászyereket - akkor nyugodtan elindulhatunk, mert ahol a rablók egyszer támadtak, oda néhány napig nem térnek vissza. Erről én biztosítalak benneteket; már kétszer is a kezükbe kerültem, és tudom, hogy mi náluk a módi és a szokás.

- Így is van - hagyta rá a férfi.

Ezt hallván, don Rafael úgy határozott, hogy behatolnak az erdőbe, és nem is kellett sokáig menniök, hamarosan ráleltek a megkötözöttekre - negyvennél is többen voltak - éppen eloldozásukkal foglalatostkodott az, akit a rablók szabadon hagytak. Különös egy látvány tárult eléjük: néhányan teljesen meztelenül voltak, másokon a rablók condrai, némelyikük sírt, mert kirabolták, néhány másik a többiek furcsa öltözkését nevette. Az egyik aprólékosan mesélgette, mi mindent vettek el tőle, a másik meg azon sopánkodott, jobban fáj neki, hogy elveszett az *agnus*,¹⁰⁷ amit ládában hozott Rómából, mint az a számtalan egyéb holmi együttvéve, ami vele volt. Egyszóval: mindenféle csak a nyomorult kifosztottak sírása és jajgatása hallatszott. Mindezt nagy fájdalommal nézte végig a két testvér és hálát adott az égnek, hogy ilyen nagy

¹⁰⁷ agnus - viaszlapocska a Bárány képével; kegytárgy, melyet a pápa megáldott.

és közeli veszélytől szabadította meg őket. Ám a legnagyobb szánalmat mégis egy cserfa törzséhez kötözött, tizenhat évesnek látszó fiú keltette bennük, különösen Teodoróban. A fiún egy szál ing és durva csalánvászon nadrág volt, de arcáról olyan szépség sugárzott, hogy valahányan csak látták, nem tudták róla levenni tekintetüket. Teodoro leszállt a nyeregből, hogy eloldozza, a fiú meg igen udvarias szavakkal megköszönte a jótettet, és Teodoro, hogy azt még meg is toldja, megkérte Calvetét, a lovászfíút, adná kölcsön köpenyét a kedves ifjúnak, amíg az első faluban másikat nem vesznek neki. Calvete átadta köpenyét, Teodoro ráterítette a legényke vállára és megkérdezte tőle, hová való, honnan jön, és merre visz útja. Mindennél don Rafael is jelen volt, és a legény elmondta, hogy Andalúziába való, és amikor a faluját megnevezte, kitűnt, hogy az az ő falujuktól alig két mérföldre van. Elmondta azt is, hogy Sevilából jön, és feltett szándéka, hogy Itáliába megy szerencsét próbálni a fegyverforgatásban, ahogy sok más spanyol tette akkoriban. Ám jószerencséje rosszra fordult, amikor a rablókkal akadt össze, és ezek nagy summa pénzen felül olyan ruhákat is elraboltak tőle, hogy olyat háromszáz escudóért sem kaphat. Ám mindezek ellenére tovább akarja folytatni útját, mert nem olyan fajtából való ő, hogy az első balszerencsétől vérébe fagyjon az izzó vágy heve.

A legény okos szavai meg az, hogy hallották, az övékéhez oly közeli faluból való, no meg a szépségében rejlő ajánlólevél arra készítette a két testvért, hogy segítsék mindenben, amiben csak tudják; némi pénzt szétosztottak a láthatóan legjobban rászorulóknak, különösen a papok és szerzetesek közt - volt vagy nyolc belőlük - majd felültették az ifjút Calvete öszvéreire és nem időzve tovább, rövidesen elérték Igualadát, ahol megtudták, hogy a gályák az előző napon megérkeztek Barcelonába, és ha a parti hullámverés nem siettetí az indulásukat, két nap múlva szedik fel a horgonyt.

E hírek hallatára másnap még a napnál is korábban keltek, pedig nem is aludtak egész éjszaka, mert a két testvér még a vártnál is nagyobb izgalomban töltötte az estét, s ezt az okozta, hogy az asztalnál ülve - velük volt az ifjú is, akit kimentettek szorult helyzetéből - Teodoro hosszan és merően a legény arcára függesztette szemét és amikor figyelmesebben megnézte, úgy látta, mintha a füle át volna fűrva. Ebből és az ifjú egy szégyenkező tekintetéből az a gyanúja támadt, hogy a fiatalember asszonyszemély, és már azt kívánta, érne véget a vacsora, hogy négy szemközt győződhessék meg gyanújáról; don Rafael még vacsora közben megkérdezte a fiút, kinek a fia, mert ő az összes falujabeli nemest ismeri, ha ugyan az a faluja, amit mondott. Mire az ifjú azt felelte, hogy ő a jól ismert lovag, don Enrique de Cárdenas fia. Erre don Rafael azt válaszolta, ő jól ismeri don Enrique Cárdenast, de tudja és biztos benne, hogy egy fia sincs; ám ha azért mondta, mert nem akarja szüleit felfedni, az sem baj, ő soha többet nem fogja erről kérdezni.

- Igaz - felelte az ifjú - hogy don Enriquénak nincs fia, de van egy fivérének, don Sanchónak.

- Annak sincs fia - válaszolt don Rafael - csak egyetlen leánya van, és arról az hírlik, hogy a legszebb lány egész Andalúziában, noha ezt csak hallomásból tudom, mert bár sokszor voltam a falujukban, látni még egyszer sem láttam.

- Mindaz, amit mondtál, uram, igaz - felelte az ifjú - don Sanchónak csak egyetlen leánya van, de nem olyan szép, mint a híre tartja; és ha azt mondtam, hogy don Enrique fia vagyok, csak azért tettem, hogy tartsatok valamire, mert én csak don Sancho egy régi háznagyának fia vagyok, ott születtem az ő házában; egyszer nagyobb összegű pénzt csentem el apámtól, és ezzel magamra haragítottam. Elhatároztam hát, hogy Itáliába megyek, amint mondtam is nektek, és a hadak útját járom, mert azt tapasztaltam, hogy azon még a homályos származásúak is hírnevet szerezhetnek maguknak.

Mind e szavakat, meg a módot, ahogy mondta, Teodoro megfigyelte és gyanújáról mindjában megbizonyosodott. Véget ért a vacsora, leszedték a terítőket, és míg don Rafael levetkő-

zött, Teodoro - aki elmondta neki gyanúját - bátyja jóváhagyásával és engedélyével félrevonta az ifjút egy utcára néző széles ablak erkélyére, ott szemtől szembe állt vele és így kezdett beszélni hozzá:

- Szeretném, señor Francisco - mert a fiú azt mondta, ez a neve - ha annyi jót tehettem volna veled, amennyi téged arra kényszerítene, hogy bármit is akarok vagy szeretnék tőled kérni, meg ne tagadhasd. De a rövid idő, amióta ismerlek, ezt nem tette lehetővé, tán majd a jövőben megtudod, milyen választ érdemel az, ha én kívánok valamit; ha pedig azt, amit most kérek tőled, nem volna kedved megtenni, azért én éppúgy szolgálatodra állok majd, mint most, mielőtt kérésemet felfedtem volna. Azt akarom, tudd meg azt is, hogy bár olyan fiatal vagyok, mint te, nagyobb tapasztalattal rendelkezem a világ dolgaiban, mintsem éveim száma sejteni engedné; nos, e tapasztalat vezetett arra a gyanúra, hogy nem férfi vagy, mint öltözőked mutatja, hanem nő, és mint azt szépséged hirdeti, jó házból születél; sőt talán boldogtalan is vagy; ezt az álruha adja értésemre, mert soha nem jókedvében cserél ruhát az, aki ezt megteszi. Nem tagadhatod, hogy nő vagy, hisz ez világosan meglátszik átfúrt füleden; óvatlan voltál, hogy e lyukat valami testszínű viasszal be nem tömted, el nem kendőzted, mert előfordulhatott volna, hogy valami hozzám hasonlóan kíváncsi, de nem ily jó szándékú személy napfényre hozza azt, amit oly ügyetlenül tudtál eltitkolni. Mondom hát, ne habozz, és azzal a feltétellel mondd meg, ki vagy, hogy én felajánlom neked segítségemet, és bármit kérsz, biztosítlak titoktartásomról.

Az ifjú nagy figyelemmel hallgatta Teodoro szavait és amikor látta, hogy elhallgat, egy szót sem felelt, csak megragadta kezét, szájához emelte, hevesen megcsókolta és bőven öntözte szép szeméből hulló könnyei árával. E furcsa érzelmekitörés Teodoróból is hasonlóvá váltott ki és társául szegődött a sírásban, hiszen sajátos és természetes tulajdonsága az előkelő hölgyeknek, hogy mások érzelmein és bajain meghatódnak. Ám miután nagy nehezen elhúzta kezét, figyelmesen várta, mit válaszol neki, az pedig számtalan sóhajjal így panaszkodott:

- Nem akarom tagadni és nem is tagadhatom, uram, hogy amit gyanítasz, valóban igaz: nő vagyok és a legboldogtalanabb mindazok között, akik valaha e világra születtek. És mivel a felajánlott segítőszándék arra késztet, hogy mindenben engedelmeskedjem neked, amit csak kívánsz, halld hát, elmondom, ki vagyok, ha ugyan nem fáraszt, hogy mások boldogtalan sorsát végighallgasd.

- Éljek örökké boldogtalanságban magam is - felelte rá Teodoro - ha az az öröm, hogy megtudom, fel nem ér a bánattal, hogy e boldogtalanság a tiéd; mert máris úgy érzem, mintha a magamé volna. - Majd, hogy újra megölelte, ismét és szívéből megnyugtatta az ifjút, az most már valamennyire lecsillapodott és így folytatta:

- Szülőföldemről szólva az igazat mondtam; szüleimről beszélve nem mondtam igazat, mert don Enrique nem az apám, hanem a nagybátyám; fivére, don Sancho az atyám. Én vagyok don Sanchónak az a lánya, akiről bátyád említette, hogy olyan ünnevelt szépség volna, s hogy ebben mennyi az igazság és mennyi a hamisság, az világosan látható: cseppet sem vagyok szép; nevem Leocadia, az álruha okát pedig tüstént meghallod. Két mérföldre falumtól, Andalúzia egyik leggazdagabb és legnevesebb helységében él egy előkelő lovag, aki a nemes és ősi Adornók Genuából való családjának leszármazottja. E lovagnak van egy fia, aki, ha a fáma nem túlozza el dicséretét, mint az én esetemben, olyan, amilyennek a nemes embert kívánni lehet. Ez a fiatalember, tehát egyrészt azért, mert szülőhelyünk szomszédos, másrészt mert éppúgy kedveli a vadászatot, mint atyám, néha eljött hozzánk, öt-hat napig is nálunk volt és ezeket a napokat, sőt néha még az éjszaka egy részét is kint töltötte apámmal a mezőn. Egy ilyen alkalommal úgy hozta a szerencse vagy a szerelem, de lehet, hogy csak az én gyérszámú tapasztalataim - melyek azonban elegendőek voltak ahhoz, hogy erényes gondolataim magaslátáról ledöntsének jelenlegi alantas állapotomba - hogy tüzetesebben szemügyre vettem

Marco Antonio kedvességét és okosságát, mint ahogy az magamfajta tartózkodó leányhoz illik, és tekintetbe véve családjá régi nemességét, apja nagy vagyonát, gazdagságát, úgy képzeltem, leghőbb vágyam teljesedik, ha őt férjemül megnyerhetem. E gondolatra azután még figyelmesebben megnéztem magamnak, de minden bizonnal figyelmetlenül is, mert észrevette, hogy nézem, s ennek az ármányos férfinak nem is kellett több kapu, hogy szívem titkába behatoljon és lelkem legdrágább kincseit megrabolja. De nem is tudom, uram, miért mesélem neked ilyen aprólékosan szerelmem történetét - hiszen ez oly kevésbé tartozik ide - ahelyett, hogy rögtön elmondanám azt, hogy ő sok kérlelés után mi mindent mondott nekem; hitét és szavát adta ugyanis, nagy, szilárd és jámbor esküvéssel - legalábbis én annak hittem - hogy férjemmé lesz, minekutána én felajánlottam néki, hogy tegyen velem, amit akar. Ám én - noha szavát és esküvéseit elegendőnek tartottam, hogy azokat mégse fűjja el a szél - írást tettem vele, s azt ő erős kézzel meg is írta, nevét is aláaknyarította és olyan részleteket is belevett, hogy annál többet nem kívántam. Amikor az írást megkaptam, kiterveltem, hogy egy éjszaka jöjjön át falujából az enyémbé és egy kerti falat átugorva osonjon szobámba, ahol anélkül, hogy meglephetnének bennünket, leszüretelheti a csak néki szánt gyümölcsöt. El is érkezett végre az éjszaka, amelyre annyira vágytam...

Eddig hallgatott Teodoro és egész szívével csüngött Leocadia szavain, melyek mindegyike mintha a szívét döfte volna át, különösen amikor Marco Antonio nevét hallotta, látta Leocadia zarándoki szépségét, figyelembe vette értékes tulajdonságait és története elmondásából kiviláglo nem mindennapi okosságát. Ám amikor a leány odaért, hogy „elérkezett az éjszaka, amelyre annyira vágytam”, már csaknem elvesztette türelmét, esze fellázadt ellene és nem tudván türtőztetni magát, így szólt:

- És hát amikor eljött a boldogságos éj, mit tett ő? Szerencsésen megérkezett? Háltál vele? Megerősítette újra az adott írást? Örült-e, hogy az övé lett, amiről azt mondd, néki volt rendelve? Megtudta-e atyád, vagy hogy fejeződött be hát e történet, amely ily tisztességesen és bölcsen kezdődött?

- Úgy fejeződött be - felelte Leocadia - ahogy itt látsz engem, mert sem én nem háltam vele, sem ő nem hált velem, sőt el sem jött a megbeszélrt találkára.

Fellélegzett e szavak hallatára Teodosia, visszanyerte lélekjelenlétét, amely a féltékenység megveszekedett dögvészétől sarkallva és szorongatva már csaknem elhagyta, s ha a lány tovább folytatja elbeszélését, tán még a csontjába és velejébe is beivódott volna, hogy türelmének teljesen vége szakadjon. Ám annyira mégsem tudott felengedni, hogy a legnagyobb izgalommal ne hallgassa Leocadia szavait, amikor az folytatta a történetet:

- Nemcsak hogy nem jött el, de nyolc nap múlva biztos forrásból megtudtam, hogy falujából eltávozott, és a szülői házból elvitte magával egy előkelő lovag Teodosia nevű, tündöklő szépségű és nagyon okos leányát; s mert ily nemes szülőkről volt szó, a leányrablás híre az én falumba és aztán az én fülembé is eljutott, s a hírrel elért a féltékenység hideg és rettegett lándzsája, átdöfte a szívemet, és olyan tűz perzselte lelkemet, hogy abban hamuvá porladt tisztességem, felemésztődött hitem, kiszikkadt türelmem és elveszett a józan eszem is. Hhaj, én szerencsétlen! Képzeletemben Teodosiát a napnál is gyönyörűbbnek láttam, és elmésebbnek, mint maga a megtestesült bölcsesség; leginkább pedig boldogabbnak, mint boldogtalan magamat. Ismét elolvastam, ami az írásban volt, láttam, hogy az hiteles, a fogadalom érvényben van, amit tartalmaz, le nem tagadható, s bár a reménységem úgy kapaszkodott bele, mint valami ereklyébe, amikor eszembe jutott, milyen gyanús társat vitt Marco Antonio magával, minden reménységem szertefoszlott, arcomba martam, hajam téptem, átkoztam balsorsomat, és csak azt sajnáltam, hogy ezt az önmarcangolást atyám kényszerű jelenléte miatt nem folytathatom megállás nélkül. Végül is, hogy gáttalanul bánkódhassam, vagy véget vethessek életemnek, hisz az a legbiztosabb, elhatároztam, hogy odahagyom apám házát, és mivel, úgy

látszik, az alkalom elgörcsözi, elhárítja az akadályokat a rossz gondolatok végrehajtásának útjából, minden félelem nélkül eloroztam apám egy apródjának ruháit, apámtól pedig nagyobb összegű pénzt, és egy sötét éjszaka fekete köpenyébe burkolózva elhagytam otthonom. Néhány mérföldet gyalog tettem meg, mígnem egy Osuna nevű faluba érkezve felkérkedtem egy szekérre és két nap múlva elértem Sevillet; azért igyekeztem oda, mert biztos voltam benne, hogy ott, még ha keresnek, sem találják rám. Ott másik ruhát meg egy ösvért vettem, és néhány lovaggal, akik Barcelonába igyekeztek, hogy le ne maradjanak az Itáliába induló gályákról, tegnapig utaztam; akkor történt velem, amiről már tudtok, útonállóak rabolták el minden holmimat és egyebek közt azt a kincsemet is, amely egészségben tartott és bánatom súlyát enyhítette, Marco Antonio írását, amellyel Itáliába akartam menni, hogy ott őt megtalálva, szőszegése tanúbizonyságaként és az én állhatatosságom zálogául bemutassam neki és betartassam vele ígéretét. Bár egyidejűleg arra is gondoltam, hogy aki letagadja a váltót, amit a lelkébe vésve kell hordoznia, könnyen letagadhatja a papírra írt szavakat is; mert világos, hogy a páratlan Teodosia társaságában lévén, rá sem akar majd nézni a szerencsétlen Leocadiára, bárha így lesz, abba én belehalok, és odaállok kettejük elé, hogy láttomra megbolyduljon nyugalmuk, ne higgye az a lány, békecsöndnek ellensége, hogy olyan olcsón élvezheti azt, ami az enyém, én majd megkeresem, rátalálok, és ha tudom, megfosztom életétől is.

- De hát mi bűne lehet Teodosiának - kérdezte Teodoro - ha Marco Antonio őt talán éppúgy becsapta, mint téged, doña Leocadia?

- Hát becsaphatta-e őt - felelt Leocadia - ha magával vitte, és ha két szerető együtt van, lehet-e becsapásról beszélni? Persze hogy nem lehet, ők boldogok, hiszen együtt vannak, legyenek bár, mint mondani szokás, a legtávolabbi és perzselő líbiai sivatagban, vagy a néptelen és messzi, fagyos Szküthiában; akárhol is legyen az a lány, neki öröme van Marco Antonióban, és amint megtalálom, csak ő fog fizetni mindazért, amit elszenvedtem.

- Lehet, hogy tévedsz - válaszolt Teodosia - én jól ismerem a te ellenségedet, akiről beszélsz, tudom, milyen jól nevelt és milyen visszavonultan él, soha nem bocsátkoznék olyan kalandba, hogy elhagyja szülei házáat, sem Marco Antonio akaratának nem adná be derekát, és ha még megtette volna is, téged nem ismert, mit sem tudott arról hogy mi van közted és Marco Antonio közt, így nem is bánthatott meg semmiben, és ahol nincs megbántás, ott nincs helye a bosszúnak sem.

- A visszavonultságáról ne essék szó - mondta Leocadia - mert éltem én is olyan visszavonultan és tisztességesen, mint akármelyik más leány, mégis megtettem, amit hallottál. Hogy Marco Antonio elvitte magával, az sem kétséges; és hogy az a leány engem meg nem bántott, ha higgadtan nézem a történeteket, azt is belátom. De a mardosó féltékenység kínja olyannak mutatja őt gondolataimban, mintha kardot döfött volna a szívem kellős közepébe. Érthető hát, ha a fegyvert, amely ennyire megsebzett, ki akarom szakítani a szívemből és darabokra akarom törni, annál is inkább, mert az okosság azt diktálja, távolítsuk el magunktól, ami fájdalmat okoz, a természet meg azt, hogy gyűlöljük azokat, akik bántanak bennünket és feldűlják nyugalmlinkat.

- Legyen úgy, ahogy mondod, doña Leocadia - felelt erre Teodosia - úgy látom, szenvedélyed nem engedi, hogy józanabbul érvelj, azt is látom, nem vagy olyan állapotban, hogy hallgass a jó tanácsra; magamról csak azt mondhatom, amit már mondtam: segítek és támogatlak minden igaz dologban tehetségem szerint és ugyanezt ígérhetem bátyám nevében is; természete és nemes szíve másra nem is indíthatná. Utunk Itáliába visz, ha kedved tartja, jöjj velünk, most már többé-kevésbé tudod, kifélék vagyunk; csak arra kérek, add hozzájárulásodat, hogy bátyámnak elmondjam, amit történetedről tudok, hogy ő is a néked kijáró udvariassággal és tisztelettel bánjon veled, és ő is úgy vegyen gondjaiba, ahogy illik. Úgy vélem, most nem

volna helyes, ha női ruhát ölténél, és ha ebben a faluban mód van rá, hogy felöltözhess, holnap reggel majd megveszem a legjobb és néked legjobban illő öltözetet. Ami pedig többi szándékodat illeti, hagyd, hogy az idő gondoskodjék róluk, mert az nagy mestere annak, hogy a legreménytelenebb esetekre is megtalálja és megadja az orvosságot.

Leocadia megköszönte a Teodorónak vélt Teodosia szíves ajánlkozását és megengedte neki, hogy tetszése szerint bármit elmondjon bátyjának a hallottakból, csak arra kérte, ne vonja meg tőle oltalmát, mert már látja, mennyi veszély fenyegetné, ha kilétét felismernék.

Ezzel elbúcsúztak és nyugovóra tértek. Teodosia a bátyja szobájába, Leocadia meg mellettük egy másikba. Don Rafael még nem aludt, várta hűgát, hogy megtudja, mi történt az asszony-személynek vélt fiúval. S hogy a lány belépett, megkérdezte felőle, s az, még mielőtt lefeküdt volna, töviről hegyire elbeszélte mindent, amit Leocadia mondott neki, azt, hogy kinek a lánya, szerelmét, Marco Antonio írását, és hogy mi a szándéka. Don Rafael mindezen nagyon elcsodálkozott és így szólt hűgához:

- Ha ez a lány az, akinek mondja magát, csak annyit mondhatok neked, hűgom, hogy falujában a legelőkelőbbek közül való, és egész Andalúzia egyik legnemesebb hölgye. Apánk jól ismeri az övét, és szépségének híre egyezik azzal, amit arcáról leolvashattunk. Erről pedig az jut eszembe, hogy óvatosan kell eljárunk, nehogy előttünk válthasson szót Marco Antoniódal, mert némiképp gondot okoz nekem az írás, amiről azt mondta, hogy az ifjú adta neki, hiszen elvesztette. De nyugodj meg és fekdj le, hűgom, mindenre találunk majd orvosságot.

Teodosia, ami a lefekvést illeti, megtette, amit a bátyja mondott neki, ám, hogy megnyugodjék, az nem az ő akaratától függött, mert lelkén már úrrá lett a féltékenység mardosó betegsége. Ó, mennyivel szebbnek látta képzeletben saját magánál Leocadiát, s mily nagynak Marco Antonio hűtlenségét! Ó, hányszor elolvasta, vagy olvasni vélte a lánynak adott írást! Mily szavakat, mily fogadkozásokat képzelt belé, miket bizonyosnak és nagyon hatásosnak gondolt! Hányszor kétségbe vonta, hogy a lány elvesztette az írást és hányszor képzelte, hogy Marco Antonio még az írás nélkül is, még akkor is beváltja ígétét, ha már nem is emlékeznék, mivel tartozik a leánynak!

E gondolatokkal töltötte az éj nagy részét, és nem jött álom a szemére. Don Rafael sem pihent többet hűgánál, mert alighogy meghallotta, kicsoda Leocadia, szívében felparázslott a szerelem, mintha már nagyon régtől fogva erre a jeladásra várt volna. Mert nagy a szépség ereje, hogyha valaki rátekint és felismeri, vágya már fut is utána, és amikor valami utat-módot felfedezni vél, hogy e szépséget el is érje és kedvét töltse véle, szíve oly roppant hevesességgel gyúl lángra, akár a száraz és gyúlékony löpor, ha csak egyetlen szikra is hozzáér. Don Rafael nem a fához kötve és rongyos férfiruhában képzelte maga elé Leocadiát, hanem női öltözékben, szülei házában, s szüleihez hasonlóan előkelő és gazdag származásúnak. Gondolatai nem időztek és nem is akartak időzni az oknál, amely lehetővé tette, hogy megismerje; már arra vágyott, hogy felvirradjon a hajnal és megkeressék Marco Antoniót, nem annyira azért, hogy sógorává tegye, inkább hogy megakadályozza Leocadia házasságát; a szerelem annyira hatalmába ejtette, hogy már azt se bánta volna, ha hűga hoppon marad, Marco Antonio pedig életét veszíti, ha így remélheti, hogy Leocadia az övé lesz. Ez a remény pedig, akár erőszak, akár ajándékok és jócselekedetek képében, sikerrel kecsegtette, hiszen az idő és az alkalom mindenre kedvezett.

Míg magát ilyen ábrándokba ringatta, meg is nyugodott kissé; nemsokára ki is világosodott. Felkeltek, és don Rafael beszólította a fogadóst; megkérdezte, lehet-e a faluban ruhát venni egy apródjának, akit az útonállók levetkőztettek. A fogadós azt felelte, neki volna egy alkalmas eladó ruhája, be is hozta, és Leocadiára éppen ráillett. Don Rafael kifizette a fogadóst, a leány pedig amikor a ruhát magára öltötte, és kardot meg tört kötött fel hozzá, oly bájos és kecses volt, hogy don Rafael nem bírta levenni a szemét róla, Teodosia pedig még féltéke-

nyebb lett. Calvete fölnyergelt, reggel nyolckor elindultak Barcelona felé, és úgy döntöttek, ezúttal nem mennek fel a híres montserrati kolostorba,¹⁰⁸ hanem akkorra hagyják, amikor majd Isten segítségével nyugodtabban térnek vissza szülőföldjükre. Nehéz volna elmondani, milyen gondolatok foglalkoztatták a két testvért, és milyen különböző érzésekkel néztek Leocadiára. Teodosia a halálát kívánta, don Rafael az életét, de mindketten féltékenyek voltak és izzottak a szenvedélytől. Teodosia hibákat keresett benne, hogy reményei szerte ne foszljanak, don Rafael pedig oly tökéletesnek látta, hogy percről percre nagyobb szerelemre gyúlt iránta. Mindamellet az útjokról sem feledkeztek meg s így aztán röviddel naplemente előtt el is érték Barcelonát.

Nagyon tetszett nekik a város gyönyörű fekvése, és az volt a véleményük, hogy a világ szép városai közt is a legszebbek közé tartozhat, dicsőségére válik Spanyolországnak, rettegés és borzalom a közeli és távoli ellenségnek, ajándék és gyönyör lakóinak, védelem az idegennek, a lovagi erények iskolája, hű és boldog példája mindannak, amit egy nagy, híres, gazdag és szerencsésen alapított várostól a hozzáértő és érdeklődő kívánhat. Ahogy beljebb mentek a városba, hatalmas ricsaj ütötte meg a fülüket, látták, hogy sok ember futkos kiáltozva, és mikor a zaj és lőtás-futás okáról kérdezősködtek, azt a feleletet kapták, hogy a parton horgonyzó gályák legénysége fellázadt és összeverekedett a városbéliekkel. Amikor ezt don Rafael meghallotta, oda akart menni, hogy megnézzé, mi történik, noha Calvete lebeszélte erről, mondván, hogy nem okos dolog belerohanni a nyilvánvaló veszélybe, jól tudja ő, hogy nehezen szabadul ép bőrrel az, aki ilyen csetepatékba belekeveredik, mert az ilyesmi gyakran megesik ebben a városban, ha gályák érkeznek. Calvete jó tanácsa sem volt elegendő, hogy don Rafaelt eltérítse szándékától, így aztán mindannyian követték, és ahogy a tengerpartra értek, látták ám, hogy számos kard kikerült a hüvelyéből, a sok ember meg könyörtelenül szabdálja egymást; közben aztán anélkül hogy leszálltak volna a nyeregből, oly közel kerültek, hogy még a verekedők arcát is jól kivehették, mert még nem ment le a nap. Hatalmas embertömeg zúdult arrafelé a városból, és sokan szállhattak partra a gályákról is, mert a parancsnok, aki a hajók felett rendelkezett - egy don Pedro Vique nevű valenciai lovag - a vezérgálya orráról fenyegette azokat, akik a keskeny csónakokba szálltak, hogy társaik segítségére siessenek. Ám amikor látta, hogy se jó szó, se fenyegetés nem használ, tatjukkan fordítottatta a gályákat a város felé és vaktöltéssel riasztó lövést adott le az egyik ágyúból, ezzel jelezve, hogy ha szét nem szélednek, a következő lövésnél már magja is lesz a lövedéknek. Eközben don Rafael figyelmesen szemlélte a kegyetlen és késhegyig menő küzdelmet, és észrevette, hogy azok közt, akik a gályabeliek oldalán leginkább jeleskednek, derekasan küzd egy körülbelül huszonkét éves, vagy annál valamivel idősebb zöldruhás ifjú, akinek fején gyémántosnak látszó, gazdag paszománnyal díszített kalpag ékeskedik. Valahányan csak nézték a viadalt, mind őt figyelték, oly ügyesen harcolt, és oly furcsán feltűnő volt az öltözeke. Teodosia és Leocadia szeme is csak őt nézte, de annyira hogy egyazon szavakkal és egy időben így kiáltottak fel:

- Istenemre! Vagy a szemem csal, vagy az a zöldruhás ott Marco Antonio! - s ezt mondvá hallatlan könnyedséggel ugrottak le öszvérükről, és törüket meg kardjukat kirántva, félelem nélkül hatoltak az összekavarodott tömeg kellős közepébe, és egyik az egyik, másik a másik oldalára állt Marco Antoniónak, mert ő volt a zöldruhás ifjú, akiről szó esett.

- Ne félj, señor Marco Antonio - szólt Leocadia, amint odaért - mert az harcol az oldaladon, aki a saját életét emeli pajzsának elé, hogy a tiédet megvédelmezze.

- Mi kétség férhet ehhez - vágott közbe Teodosia - ha én itt vagyok!

¹⁰⁸ montserrati kolostor - több mint ezeréves búcsújáróhely Barcelona mellett, magas hegyek között.

Don Rafael, aki látta és hallotta, mi történik, ugyancsak követte őket és melléjük állt. Marco Antoniót annyira elfoglalta a támadás és a védekezés, hogy nem figyelt a két lány szavaira, inkább úgy belefeledkezett a verekezésbe, hogy szinte lehetetlennek tetsző dolgokat művelt. Ám mivel a városbeliek száma pillanatról pillanatra nőtt, a gályások kénytelenek voltak a vízre visszavonulni. Marco Antonio is kénytelen-kelletlen visszahúzódott, s két oldalán, vele együtt a két bátor és új Bradamante¹⁰⁹ és Marfisa,¹¹⁰ vagy ha úgy tetszik, Hippolüté¹¹¹ és Penteszileia.¹¹²

Eközben hatalmas lova hátán odaérkezett egy katalán lovag - a Cardonák híres családjából származott - és a küzdő felek közé állva a városbelieket visszaintette, azok meg, ismervén őt, hallgattak rá. Ám néhányan még messziről kövekkel hajigálták a vizen menedéket keresőket, és a balszerencse úgy hozta magával, hogy az egyik kő olyan erővel sújtotta halántékon Marco Antoniót, hogy az ifjú a már térdig érő vízben elvágódott. Amint ezt Leocadia látta, magához ölelte és karjában tartotta. Ugyanezt tette Teodosia is. Don Rafael, egy kissé távolabb tőlük, a rázáporozó kövek ellen védekezett, és amikor hölgye, valamint húga és sógora segítségére akart sietni, elébe állt a katalán lovag és így szólt hozzá:

- Nyugodj meg, uram, ennyivel tartozol egy jó katonának, és tisztelj meg azzal, hogy az oldalamra állsz, én majd megszabadítlak a megbokrosodott köznép tomboló orcátlanságától.

- Ó, uram - felelte don Rafael - engedj utamra, olyasmit látok nagy veszélyben, aminél semmit sem szeretek jobban ebben az életben.

A lovag útjára engedte, de ő mégsem érkezett oda idejében, mert a vezérgálya csónakjába már felvették Marco Antoniót és Leocadiát, aki az ifjút egy percre sem engedte ki karjából, Teodosiát pedig, aki velük akart a csónakba szállni - tán azért, mert fáradt volt, vagy mert elfogta a bánat, hogy Marco Antonio megsebesült, vagy mert látta, hogy a legnagyobb ellensége van vele - elhagyta az ereje, nem tudott a csónakba felkapaszkodni és minden biztonnyal ájultan hullott volna a vízbe, ha bátyja idejében oda nem ér, hogy támogassa, pedig ő sem érzett kisebb fájdalmat hűgánál, amikor látta, hogy Leocadia Marco Antonióval távozik, mert már ő is felismerte az ifjút. A katalán lovag megnyerő külsejük miatt megkedvelte don Rafaelt és férfinak vélt hűgát, és a partról szólítva őket kérte, mennének vele, ők pedig szükségből, és mert félt volt, hogy a még meg nem békélt tömeg bántalmazza őket, kénytelenek voltak elfogadni a lovag ajánlatát. A lovag leszállt lováról és maga mellé vonva a két testvért, mezetlen karddal hatolt át a felzaklatott csőcselék között, felszólítva őket, vonuljanak vissza; a tömeg félre is húzódott. Don Rafael körütekintett, meglátja-e valahol Calvetét az ösvérekkel, ám az nem volt sehol, mert amikor a két testvér leszállt a nyeregből, ő fogta az állatokat és elment egy vendégfogadóba, ahol más alkalommal is meg szokott szállni. A lovag hazaérkezett - háza az egyik legelőkelőbb volt a városban - és megkérdezte don Rafaelt, melyik gályán jöttek. Ő azt felelte, hogy egyikén sem, éppen akkor érkeztek a városba, amikor a csetepaté elkezdődött, és mivel a küzdők közt felismerték a kövel megsebesített és csónakba emelt lovagot, maguk is belesodródtak a veszélyes helyzetbe. Megkérte, adna parancsot, hogy a sebesültet partra szállítsák, mert élete és boldogsága függ attól, hogy ez megtörténjék.

¹⁰⁹ Bradamante - Rinaldo di Montalbano lovag gyönyörű és harcias húga Ariosto Örjögő Orlandójában.

¹¹⁰ Marfisa - szép amazon Ariosto epikus költeményében.

¹¹¹ Hippolüté - szküthiai amazon királynő; Herkules győzte le.

¹¹² Penteszileia - amazon királynő a görög mitológiában; Akhilleusz ölte meg.

- Örömet megteszem - felelte a lovag - biztos vagyok benne, hogy a parancsnok, aki igen előkelő férfiú és rokonom is, szívesen teljesíti kérésemet.

Nem is maradt tovább, visszatért a gályára, ahol Marco Antoniót éppen gyógyították. A bal halántékon ütött seb veszélyes és az orvos szerint súlyos volt. A lovag elintézte a parancsnokkal, hogy a sebesült gyógyítását a szárazföldön folytathassák, majd az ifjút nagy óvatossággal a csónakba tették és kivitték a partra. Leocadia nem akarta magára hagyni, ő is beszállt vele és úgy követte, mint reményeinek vezérlő sarkcsillagát. Amikor szárazra értek, a lovag hordszéket hozatott házából, hogy azon vigyék. Míg ez történt, don Rafael megkerestette Calvetét, aki a vendégfogadóban aggódott gazdái sorsa miatt, és roppant megörülvén, amikor megtudta, hogy jól vannak, ő is odament don Rafael szállására.

Eközben a ház ura, Marco Antonio és Leocadia is megérkezett, s a lovag mindnyájuknak vendégszerető és fényűző szállást adott. Tüstént megparancsolta, kerítsék elő a város egyik híres seborvosát, hogy gyógykezelje Marco Antoniót. Az el is jött, de nem akarta kezelni másnapig, mondván, hogy a katonai és hajóorvosoknak, minthogy lépten-nyomon sok sebesült kerül kezük alá, nagy gyakorlatuk van, és így jobb, ha ő másnapig nem nyúl a beteghez. Elrendelte, hogy a sebesültet vigyék egy nyugalmas szobába és hagyják pihenni. Ebben a pillanatban érkezett meg a gálya orvosa és beszámolt a városi orvosnak a sebről, hogyan kezelte azt, és hogy szerinte a sebesült életveszélyben forog. Ebből a városi orvos azonnal látta, hogy az eddigi gyógykezelés helyes volt, és a hallottak alapján ő is eltúlozta Marco Antonio állapotának veszélyességét.

Leocadia és Teodosia mindezt olyan érzéssel hallgatta végig, mintha a saját halálos ítéletét hallaná, ám fájdalmukat nem akarták elárulni, magukba fojtották és hallgattak; Leocadia pedig úgy döntött, megteszi, amit véleménye szerint becsülete kedvéért meg kell tennie. Így azután, mikor a két orvos eltávozott, bement Marco Antonio szobájába és a ház ura, don Rafael, Teodosia és más személyek jelenlétében odalépett az ágy fejéhez, megfogta a sebesült kezét és így kezdett beszélni:

- Nem vagy olyan állapotban, señor Marco Antonio Adorno, hogy hosszú beszédet tartsak most neked. Ezért csak azt szeretném, ha meghallgatnád néhány szavamat, mik ha testednek nem is, lelkednek minden bizonnal hasznára válnak majd, ám hogy mondandómat elmondhassam, az kell, adj engedélyt rá, s közöld, végig tudsz-e hallgatni. Mert ha már amióta csak ismerlek, azon igyekszem, hogy soha kedved ellenére ne tegyek, nem volna helyes, ha most e percekben - lehet, hogy utolsó perceidben - terhedre volnék.

E szavakra Marco Antonio felnyitotta szemét, figyelmesen Leocadiára függesztette, inkább hangjáról, mintsem arcáról csaknem felismerte a leányt, és legyengült, fájdalmas hangon megszólalt:

- Mondd el, uram, amit akarsz, nem érzem magam oly halálosan rosszul, hogy meghallgatni ne tudnálak, sem a hangod nem oly kellemetlen a fülemnek, hogy hallanom teher volna.

Teodosia ezt a párbeszédet feszült figyelemmel hallgatta, és Leocadia minden szava olyan volt számára, mint egy szívét átfűrő nyílvevessző, de ugyanezt érezte don Rafael is, aki ugyan csak hallgatta, mit beszélnek. Leocadia így folytatta:

- Ha a fejedet ért ütés, vagy jobban mondva az, ami engem talált lelken, nem törölte ki emlékezetedből annak a leánynak a képét, akiről még nem is olyan régen azt mondtad, ő a te mennyországod és mindenséged, bizonyára jól emlékezel arra, ki volt Leocadia, és mint adtad neki saját kezed irásával megerősített szavadat, tán nem feledted el nemes szüleit, sem azt, hogy e leány maga a megtestesült szemérem és tisztesség volt, és hogy elkötelezted magad neki, hiszen, amit csak kívántál mindenben kész volt a kedvedre tenni. S ha mindezt nem feledted el, bár most nagyon is más ruhában látsz, könnyen rám ismersz, én vagyok Leocadia,

aki attól félve, hogy újabb balesetek és sorscsapások megfoszthatnak attól a férfitől, aki oly jogosan az enyém, amint megtudtam, hogy keresztülgázolva számtalan akadályon, elhagytad falodat, tüstént elhatároztam, hogy ebben az öltözékben követlek, és feltett szándékom volt, hogy bárhol is vagy a földön, mindaddig kereslek, amíg csak meg nem találalak. És ha valaha is tudtad, mily nagy lehet az igaz szerelem ereje s egy megcsalt asszony haragja, ezen nem kell csodálkoznod. Került ugyan némi fáradozásomba, hogy célomat elérjem, de mivel végre-
valahára odajutottam, hogy találkoztam veled, minden fáradozásomat csak pihenésnek tartom és nyugovásnak tekintem. És mivel ilyen súlyos állapotban vagy, s Istennek netán az lenne a szándéka, hogy jobblétre szenderülj, boldogabb volnék, ha eltávozásod előtt megtennéd, amivel önmagadnak tartozol. Én megígérném neked, és meg is ígérem, halálod után olyan életmódot fogok folytatni, hogy mihamarabb követhesselek végső és kényszerű utadon. Először Isten nevében kérlek, mert vágyaim és fohászaim hozzá szállnak, másodsorban önmagadért, mert oly sokkal tartozol rangodnak és tenmagadnak, és végül magamért, akinek többel vagy adósa, mint bárki másnak e világon, tégy itt tüstént törvényes feleségeddé, és ne engedd meg, hogy az igazságszolgáltatás végezze el azt, amire józan belátásod is oly nyomós és alapos okokkal beszél rá.

Leocadia elhallgatott. A szobában levők mind ámulva csendben hallgatták szavait, majd ugyanilyen csendben várták Marco Antonio választát. Az pedig így hangzott:

- Nem tagadhatom, señora, ismerlek, és sem arcom, sem hangom nem engedné, hogy ezt letagadjam. Azt sem tagadhatom, mily sokkal tartozom neked, azt sem, mily rangosak és nemesek szüleid, s nem vonom kétségbe páratlan tisztességedet és erényes ájtatosságodat sem. Nem tekintlek és nem foglak tekinteni kevesebbnek azért, hogy megszokott ruháidtól oly eltérő öltözékben jöttél utánam, hogy megkeress, sőt, ezért még jobban becsüllek és foglak is becsülni, mint valaha is tehettem. De ha már balszerencsém ebbe a helyzetbe juttatott, mely mint mondod, s mint én is vélem, életem utolsó állomása lesz, s mert az ilyen súlyos pillanatok rászorítják az embert az igazság kimondására, meg akarom mondani neked az igazságot, s ha az pillanatnyilag nem lesz is kedvedre való, lehet, hogy később hasznodra válik majd. Megvallom, szop Leocadia, nagyon szerettelek, és szerettél te is, de egyben azt is megvallom, hogy az írást inkább a te kívánságodra adtam neked, semmint a magam jószántából. Mert már hosszú napokkal azelőtt, hogy azt aláírtam volna, szívem és lelkem egy másik, falumbeli leányé volt, ismered te is, neve Teodosia, szülei éppoly nemesek, mint a tied. S ha néked kezem írásával írt kötelezvényt adtam, néki a kezemet nyújtottam, oly tettekkel és tanúkkal kötelezvényt el magam visszavonhatatlanul, hogy lehetetlen a szabadságomat e földön másnak adnom. Irántad érzett szerelmem csak időtöltés volt, s egyéb virágait, mint amelyekről te magad is tudsz, le nem szakítottam, ezzel pedig semmiben meg nem bántottalak, s magad sem veheted zokon. Teodosiával másképpen történt: lánysága gyümölcsét téptem le, mindent, amit adni tudott, és akartam is, hogy adjon, mert hittem és biztos voltam abban, hogy férje leszek, amint az is vagyok. S ha őt és téged egyszerre hagytalak el - téged a bizonytalanságban és megcsalva, őt rettegésben, mert úgy vélte, meggyalázva - nem sokat töprengtem, legénymódra gondolkodtam, hisz az vagyok, s azt hittem, nem nagy dolog mindaz, ami történt, megtehettem, nem kell aggályoskodnom. S akkor egy gondolatom támadt s arra unszolt, valósítsam meg a régi tervemet, menjek Itáliába, töltsen ott ifjúságom néhány évét, aztán onnan majd visszatérve meglátom, milyen sorsot szánt neked és igazi feleségemnek az Isten. Ám megkönyörült rajtam az ég, és hittel hiszem, ezért tette lehetővé, hogy ebbe a helyzetbe jussak, amelyben láttok, hogy számtalan bűneimről az igazat meggyónva, még életemben fizethessem meg tartozásomat, hogy te kiábrándulva és szabadon élhess, azt tehesd, amit legjobbnak látsz. Ha pedig Teodosia megtudja halálomat, tudja meg tőled és a jelenlevőktől azt is, megtartottam a néki még életem virágjában adott szavamat, s ha a rövid idő alatt, ami még hátra van életemből, szolgálatodra lehetek valamiben, señora Leocadia, mondd meg, és ha csak azt nem

kéred, hogy feleségül vegyelek, mert azt nem tehetem, erőmhöz mértén bármi mást megteszek, hogy kedvedre tehessek vele.

Míg Marco Antonio ezeket a szavakat mondta, fejét könyökén nyugtatta, majd amikor beszédét befejezte, karja elernyedtt, és úgy látszott, elájult. Tüstént mellette termett don Rafael és az ifjút szorosán magához ölelve, így szólt:

- Térj magadhoz, uram, öleld meg barátodat és fivéredet, hisz te akartad, hogy azzá legyek. Ismerj rám, don Rafael vagyok, diáktársad, igaz tanúja leszek akaratomnak s annak, hogy milyen kegyet gyakorolsz húgommal, mikor hitvesedként ismered el.

Marco Antonio feleszmélt, nyomban megismerte don Rafaelt, melegen átölelte és arcát megcsókolva, így szólt hozzá:

- Azt mondom én neked, bátyám és uram, hogy látásod roppant öröm nekem, s ennek fejében nem érhet más, csak valami szörnyű bánat, mert azt szokták mondani, örömrre jó a bú, de én szívesen fogadok már bármilyen szomorúságot cserébe azért a boldogságért, hogy láthattalak.

- Hát pedig én ezt az örömet meg is akarom toldani azzal - felelt rá don Rafael - hogy kincset mutatok neked: szeretett hitvesedet.

És Teodosiát keresve, ott lelte őt sírva az emberek háta mögött, reménykedő várakozásban és dermedten, mert a látottak és hallottak után nem tudta, bánkódjék-e vagy örüljön. Bátyja kézen fogta, ő meg nem ellenkezett, engedte, hogy don Rafael odavezesse Marco Antonio elé, az meg ráismert, megölelték egymást, és mindketten gyengéd és szerelmes könnyeket sírtak. Valahányan csak jelen voltak, bámulva nézték e furcsa eseményt és várták, mi lesz a vége. Ám a kiábrándított és szerencsétlen Leocadia, aki most már saját szemével látta, mit tett Marco Antonio, s látta a don Rafael öccsének tartott ifjút annak karjában, akit ő tekintett a saját hites urának, látta megcsúfolt vágyait, szertefoszlott reményeit, és míg a többiek azt figyelték, mit tesz a beteg a karjában tartott apróddal, elszökött szemük elől, kiment a teremnek is beillő szobából és egy szempillantás alatt kiért az utcára, s már az volt a szándéka, hogy világgá megy kétségbeesésében, vagy legalábbis valahová, ahol elbújhat az emberek szeme elől. Ám alig ért az utcára, don Rafael máris észrevette eltűnését és olyan hévvel kezdett kérdezősködni, látták-e, mintha csak a lelke veszett volna el; de senki sem tudott felvilágosítást adni, hová mehetett Leocadia. Ám ő egy percet sem várt tovább, kétségbeesetten indult keresésére, és először odament, ahol korábban Calvete vett szállást, hátha odaigyekezett a lány, hogy valami lovat vagy öszvért szerezzen, amelyen tovább mehet. Ott sem találta, s mint az örült róttá az utcákat, mindenütt Leocadiát keresve. Aztán eszébe jutott, hátha visszament a gályára, kiért a tengerpartra, de még mielőtt odaért volna, hallotta, hogy a szárazföldről valaki hangos kiáltozással hívja a vezérgálya csónakját. A kiáltozóban ráismert a szép Leocadiára, az pedig lépéseket hallván a háta mögött, cselt gyanított és kivont karddal, óvatosan várta, hogy don Rafael a közelébe érjen. Ráismert azonban és nagyon bánta, hogy a férfi megtalálta, s ráadásul ilyen kihalt helyen, mert don Rafael nem egy jelét adta annak, hogy Leocadia nemcsak hogy nem ellenszenves neki, hanem oly nagyon szereti, hogy a leány boldog lett volna, ha Marco Antonio szerelmes bele ennyire.

Mily szavakkal mondhatnám most el, mit, mit nem mondott don Rafael Leocadiának, s azt, hogy milyen szavak áradatával vallotta meg néki lelke titkait, szinte leírni sem merem. Ám a kényszer rávisz, hogy néhányat mégis elmondjak, mert egyebek közt e szavakat is mondotta:

- Ha szerencsém híján, szép Leocadia, most a bátorságom is hiányoznék, s nem merném felfedni néked lelkem titkait, az örök feledés szívébe temetődnek el a legbecsületesebb szerelmes szándék, amely valaha is szerető szívben született, vagy születni fog. De igaz vágyaimon nem akarok erőszakot tenni, hát jöjjön, aminek jönnie kell; azt akarom, señora, tudd meg - ha ugyan felzaklatott elméd a szavaimat befogadni képes - hogy Marco Antonio

csak egy dologban különb nálam: abban, hogy te őt szereted. Vagyok én is olyan nemesi származású, mint ő, a vagyonnak nevezett javakban nem jár sokkal előttem, ami pedig a természetadta javakat illeti, nem volna illő, hogy magamat dicsérjem, már csak azért sem, mert a te szemedben e tulajdonságaim nem becsülendők. Mindezt csak azért mondom el néked, gyötrődő úrnőm, hogy bajaid végszükségében fogadd el a sorskínálta orvosságot és segítséget. Már látod, hogy Marco Antonio nem lehet a tiéd, mert az ég azt akarja, hogy húgomé legyen, és ugyancsak az ég, amely ma Marco Antoniót elvette tőled, cserébe énvelem akar téged kárpótolni, aki másra sem vágyom már az életben, minthogy férjeddé lehessek. Lásd, ha eddig balszerencse üldözött, most a jószerencse kopogtat ajtódon, s ne hidd, hogy merészségedért, amellyel Marco Antonio keresésére indultál, kevésbé becsüllek majd, vagy nem úgy fogok rád tekinteni, mint ahogy akkor érdemelnéd, ha soha meg nem tetted volna. Mert abban az órában, amikor megfogant bennem az akarat és az eltökéltség, hogy egy életre úrnőmmé tegyelek és ezzel felérjek hozzád, el kell hogy feledjem, amint már el is felejtettem mindazt, amit a történekről tudtam és láttam. Jól tudom, ugyanaz az erő kényszerített engem arra, hogy ily fékevesztetten, ajtóstul a házba rontva imádni kezdjelek, s testestül-lelkestül tiéd legyek, mint ami téged jelenlegi helyzetedbe sodort, és így felesleges, hogy azt próbáljam magatartásodban mentegezni, amit soha ballépésnek nem tekintettem.

Leocadia némán hallgatta don Rafael szavait, csak olykor-olykor hallatott egy sóhajt szíve legmélyéből. Don Rafael megfogta a lány kezét, számtalan csókkal borította, hiszen annak ereje sem volt, hogy tiltakozzék, majd így folytatta:

- A főlének boruló csillagos ég, a szavainkat hallgató csendes tenger és e habfürdette homokpart, ahol pihenünk, legyen hát tanúja, lelkem úrnője, hogy valóban az leszel; mondj hát igent, s kétség sem fér ahhoz, hogy beleegyezésednek tisztességed és boldogságom egyként hasznát látja. Ismétlem, lovag vagyok, s mint tudod, gazdag, és szívemből szeretlek; ezt becsüld leginkább. Elhagyatva állsz a világban, olyan ruhában, ami nem válik becsületedre, távol szüleid és rokonaid házatól, egy lélek sincs, aki e szükségben melléd állna, s szertefoszlott reménységed, hogy elérd, amit akartál. Ehelyett most saját és becsületes ruhádban térhetsz vissza otthonodba, s oly jó férj kísér majd, mint az, akit te magad választottál. Gazdag leszel és boldog, becsülni, szolgálni, sőt dicsérni fognak mindazok, akikhez történeted híre eljut, s ha mindez így van, márpedig valóban így van, nem tudom, mit habozol még. Ismét csak azt mondom, emelj fel hát nyomorúságom sarából az égbe azzal, hogy magadhoz érdemesnek tartasz, s ha ezt teszed, magadért is teheted, mert ezzel az illem és a józan ész szabályainak engedelmeskedve egyszerre mutatkozol majd hálásnak és okosnak.

- Hát - szólt ekkor az eddig habozó Leocadia - ha már így rendelte az ég - és az ő akaratával sem én, sem más halandó szembe nem szállhat - legyen meg az akarat, meg a tiéd, uram. És csak maga az ég tudja, mennyire szégyellem, hogy akaratodnak így teszek eleget. Nem azért, mintha meg nem érteném, mit nyerek azzal, hogy engedelmeskedem neked, hanem mert attól félek, hogy ha kedvedre teszek, majd más szemmel nézel rám, hisz szemed talán meg is csalt mindmostanáig. Ám bárhogy légyen is, nem vesztek semmit, ha elnyerem don Rafael de Villavicencio törvényes hitvesének nevét, s e ranggal boldogan fogok élni. Ha pedig jó tulajdonságaimnak - majd ha már hitveseddé lettem - részük lesz abban, hogy valamennyire becsülj is, hálát fogok adni az égnek, hogy ennyi viszontagság és balszerencse segített ahhoz a jószerencsééhez, hogy a tied lehettem. Nyújtsd hát a kezéd, don Rafael, hogy az enyém legyen, fogadd tiédként az enyémet cserébe, s tanúnk legyen, mint mondod, az ég, a tenger, a homokpart és a csend, amit csak az én sóhajaim és a te kérlelő szavaid törtek meg.

Azután szótlánul tűrte, hogy don Rafael megölelje, kezüket nyújtották egymásnak, és ezt az éjszakai új mátkaságot minden elmúlt szomorúságuk ellenére is, csak szemük hulló örömkönnyeivel ünnepelték meg. Azután visszatértek a lovag házába, az már nagyon bánkódott

távollétük miatt, s aggódott Marco Antonio és Teodosia is, akiket közben a pap már össze is esketett. Teodosia javaslatára ugyanis, aki attól félt, hogy valami szerencsétlen baleset fel-dúlhatja meglelt boldogságát, a lovag tüstént papért küldött, aki megeskesse őket, s mikor don Rafael és Leocadia visszatért, és don Rafael elmondta, mi történt közte és Leocadia közt, a lovag is annyira megörült, mintha csak közeli rokonai volnának, mert jellemző tulajdonságuk a katalán nemeseknek, hogy tudják, mi a barátság, készségesek a rászoruló idegenhez. Az ottlevő plébános megparancsolta Leocadiának, vesse le férfiöltözetét és öltön női ruhát, s ehhez a lovag is gyorsan hozzájárult azzal, hogy feleségének, az ottani híres és ősnemes Granollec-családból származó előkelő hölgynek két gazdagon ékesített ruhájába öltöztette a két lányt. Elküldött a seborvosért is, aki nagyon megsajnálta a sebesültet; látta, hogy milyen sokat beszél és nem hagyják egyedül, ezért először is azt parancsolta, hogy hagyják csendben pihenni. Ám Isten úgy rendelte - s ha szemünk láttára akar csodát tenni, cselekedeteinek eszközeként használja fel azt is, amire még a természet sem képes - hogy Marco Antoniónak csak javára vált az öröm meg a sok beszéd, úgyhogy másnap, amikor sebet bekötözték, látták, hogy túl van a veszélyen, és két hét múlva már olyan egészségben kelt fel az ágyból, hogy minden kockázat nélkül útnak indulhatott.

Tudnunk kell azt is, hogy Marco Antonio, míg a betegágyat nyomta, fogadalmat tett, ha Isten meggyógyítja, gyalog elzarándokol a galíciai Santiagóba,¹¹³ s e fogadalmához don Rafael, Leocadia, Teodosia, sőt még Calvete, a lovászfű is csatlakozott, ez ritka dolog a magafajtatól, de don Rafael jósága és egyszerűsége arra készítette a fiút, hogy gazdáját mindaddig kísérje amíg szülőföldjükre vissza nem térnek. És látva, hogy zarándokként, gyalog teszik meg majd az utat, don Rafael öszvérével együtt a többiekét is elküldte Salamancába; akadt, aki elvigye őket. Aztán eljött az indulás napja, felöltötték a kurta vándorköponyeget, magukhoz vettek mindent, ami csak kellett, elbúcsúztak a származására igen előkelő, személy szerint is híres bőkezű lovagtól, don Sancho de Cardonától, aki annyit segítette s oly sok mindennel meg-ajándékozta őket, és valamennyien megígérték neki, hogy nemcsak maguk fogják örökre megőrizni emlékét, hanem utódaiknak is örökül hagyják, ha mással meg nem szolgálhatják, legalább így hálálják meg neki, hogy kegyeivel elhalmozta őket. Don Sancho mindnyájukat megölelte s azt mondta, ilyen a természete, s ennek tudják be, ha jól cselekedett velük vagy bárkivel, akit kasztíliai nemesnek tudott vagy hitt. Még vagy kétszer megölelgették egymást, némi bánattal kevert örömmel elbúcsúztak, és kényelmes ütemben - már amennyire a két zarándok hölgy törekeny volta megengedte - három nap alatt elérték Montserratba, ahol meg-cselekedték mindazt, amit a jó katolikus keresztényeknek tenniük kell, azután ugyanabban az ütemben folytatták útjukat, és minden viszontagság vagy akadály nélkül Santiagóba érkeztek. Majd amikor ott fogadalmukat buzgó ájtatossággal teljesítették, elhatározták, hogy most már, amíg csak haza nem érnek, nem is cserélik fel más ruhával zarándok-öltözetüket. Lassan jártak, nem fárasztották magukat, így végül szépen célhoz értek. Ám még mielőtt megérkeztek volna, feltűnt a távolban Leocadia faluja - amely mint mondtuk, egy mérföldre volt Teodosia falujától¹¹⁴ - egy lankás domb csúcsáról egyszerre pillantották meg mindkettőt, s örömeikben - legalábbis a két menyecske - nem tudták visszafojtani a szemükből feltörő könnyeket, hiszen e látványtól feléledt bennük az elmúlt események emléke is.

Arról a helyről, ahol álltak, a két falu közt széles völgyre nyílt kilátás, s annak mélyén egy olajfa árnyékában megláttak egy lovagot. Hatalmas lovon ült, bal karján hófehér pajzs, jobbja-ban hosszú és vastag, háromrészes lándzsa. Amikor figyelmesebben körülnéztek, észrevették,

¹¹³ galíciai Santiago - Galicia Spanyolország északnyugati tartománya; Santiago de Compostela híres búcsújáróhely.

¹¹⁴ egy mérföldnyire volt Teodosia falujától - Cervantes elfeledte, hogy az elbeszélés elején azt írta: a két falu két mérföldnyire volt egymástól.

hogy egy olajfaliget felől két másik lovag közeleg, ugyanolyan fegyverzetben; éppolyan előkelő s nemes tartásúak voltak, mint az első. Nemsokára látták, hogy találkoznak egymással hárman, majd rövid együttlét után ismét szétválnak, és a később jöttek közül az egyik félrevonul azzal, akit elsőnek pillantottak meg az olajfa alatt. Ezek ketten belevágták sarkantyújukat lovuk oldalába, halálos ellenséggént rontottak egymásnak s derekasan és fürgén forgatták a lándzsát. Hol kitérték a másik szúrása elől, hol pedig elhárították azt, de olyan ügyesen, hogy azonnal kitűnt, mindketten mesterei a bajvívásnak. A harmadik csak nézte őket s nem mozdult helyéről. Ám don Rafael nem bírta elviselni, hogy csak messziről nézze ezt a különös és elkeseredett küzdelmet, hűgától és hitvesétől követve nekiiramodott lefelé a lejtőn és csakhamar odaért a két küzdőfélhez, éppen idejében, mert már mindkét lovag megsebesült. Egyiküknek leesett a kalapja s vele fejéről az acélsisak, s mikor arccal feléjük fordultak, az egyikben don Rafael, a másikban Marco Antonio ismerte fel apját. Leocadia figyelmesebben nézte a harmadik, nem küzdő lovagot, és a maga édesatyjára ismert benne. E látványra mind a négyen megdermedtek és csak álltak elhűlve. Ám a józan ész csakhamar fölébe kerekedett izgalmuknak, s a két sógor hevesen a küzdő felek közé vetve magát, így kezdett kiáltozni:

- Elég, lovag urak, ne tovább! Saját fiaitok kérnek könyörögve! Apámuram, Marco Antonio vagyok! - mondta Marco Antonio. - Én vagyok, én, aki miatt, úgy vélem, ily szigorú ráncba vonod össze tiszteletre méltó szemöldököd! Csillapodjék haragod, dobd el a lándzsát, vagy fordítsd más ellenség felé, mert akivel szemben állasz, mától fogva testvéred!

Csaknem ugyanilyen szavakkal szólt don Rafael is atyjához, mire a két lovag megállt s figyelmesen megnézte, ki szól hozzájuk. És amikor megfordultak, látták, hogy don Enrique, Leocadia atyja leszállt lováról és összeölelkezett a zarándoknak vélt leánnyal. Az történt ugyanis, hogy Leocadia odaért hozzá, felfedte magát és néhány szóval elmagyarázta neki, hogy don Rafael a férje, Marco Antonio pedig Teodosia hites ura, s kérte, békítené ki a küzdőket.

E szavak hallatára Leocadia apja leszállt lováról, és mint mondtuk, megölelte leányát, majd otthagya őt, sietett, hogy a másik két férfit kibékítse, noha erre már nem volt szükség, mert azok felismerték fiaikat, s lovukról leszállva összeölelkeztek, s valamennyien a szeretet és öröm könnyeit sírták. Egybegyűlt a három apa, újra meg újra megnézték gyermekeiket és nem tudták, mit mondjanak; megérintették testüket, nem kísértetek-e, mert érkezésük oly váratlan volt, hogy még efféle gondolatok is felötlöttek bennük. Ám amikor némiképp megbizonyosodtak felőle, hogy mégis ők azok, megint csak kibuggyantak a könnyek s vége-hossza nem volt az ölekezésnek. Eközben a völgy szélén nagy csapat fegyveres tűnt fel, gyalogosan meg lovon, jöttek, hogy megvédjék falujuk nemes urát. De amikor a közelükbe értek és látták, hogy azok holmi zarándokokat ölelgetnek és szemük könnyben úszik, még a lovasok is leszálltak a nyeregből és ámulva, várakozva csak álltak ott, mígnem don Enrique néhány szóval elmondta nekik mindazt, amit lányától, Leocadiától hallott. Erre az emberek is megölelték a zarándokokat, és olyan öröm vett erőt rajtuk, hogy annál már több sem kellett. Don Rafael röviden, mert sürgetett az idő, még egyszer elmesélte nekik szerelmük történetét, mint házasodott ő össze Leocadiával és Marco Antonio Teodosiával, s az újságok hallatára az ottlevők csak még jobban örvendeztek. Ezután az öt zarándok felült a segítségül érkezett emberek állatai közül kiválasztott lovakra, és megegyeztek abban, hogy Marco Antonio falujába mennek, mert az ő apja felajánlotta, tartsák ott egyszerre mindkét menyegzőt. Ezzel azután el is indultak. Néhány ember előresietett, hogy a két ifjú pár rokonainak és barátainak megvigye az örömdetes hírt.

Az úton don Rafael és Marco Antonio megtudta, hogy az összeveszés azért történt, mert Teodosia és Leocadia apja kihívta párbajra Marco Antonio atyját, azt hívén, hogy ő tudott fia csalárdságáról. Azok ketten együtt érkeztek a párbaj színhelyére, de a kihívott felet egyedül

találták, s lovagok módjára nem akarván ebből előnyt szerezni, úgy döntöttek, egymás után vívniak meg vele és folytatják a küzdelmet egyikük vagy mindkettejük haláláig. Így is lett volna, ha közben gyermekeik meg nem érkeznek. Hálát is adott a négy zárandok Istennek, hogy minden ilyen szerencsésen történt. Az érkezésüket követő napon aztán Marco Antonio apja tündökletes királyi pompával és bőkezűséggel ünnepelte meg fia és Teodosia, valamint don Rafael és Leocadia menyegzőjét. Az ifjak pedig hosszú és boldog életet éltek hitvesükkel együtt, előkelő utódok nemzedéke származott a két házasságból, s ezek még ma is élnek Andalúzia két legszebb falujában. S ha itt nevükről említés nem történik, az csak azért van, hogy a két hölgy jó hírére csorba ne essék, mert akadhatnának esetleg rossz nyelvek vagy ostoba szükkeblűek, akik könnyen lobbanó vágyaikért, s hirtelen elhatározásukért, hogy férfiruhába öltöztek, megrónák őket. Az ilyeneket arra kérem, ne köszörüljék rajtuk csípős nyelvüket, amíg önmagukba nem néztek, vajon érte-e már őket a Cupido nyilának mondott fegyver, mert az valóban ellenállhatatlan, s a vágy erőt vesz a józan észen. Calvete, a lovászfíú, megkapta azt az öszvért, amit don Rafael Salamancába küldetett, s a két ifjú pártól még sok egyéb ajándékot is. Az akkori költőknek pedig volt min tollukat koptatni, míg e különös történet hősnőinek, az éppoly merész, mint becsületes két leánynak szépségét dicsérték ékes szavakkal.

(András László fordítása)

CORNELIA

Don Antonio de Isunza és don Juan de Gamboa, a két jó barát, két előkelő, nagyon okos és egyidős lovag volt. Salamancában lévén diákok, elhatározták, odahagyják tanulmányaikat és elmennek Flandriába. Hajtotta őket az ifjonti vér heve, hogy - mint mondani szokás - világot lássanak, és mert úgy vélték, hogy bár a fegyverforgatás mindenkinek való mesterség, mégis legjobban a nemes születésű és előkelő ifjakhoz illik. El is jutottak hát Flandriába, mégpedig éppen békeidőben, illetve épp akkor, amikor már megbeszélések és tárgyalások folytak arról, hogy a békét hamarosan megkötik. Antwerpenben levelet kaptak szüleiktől, akik megírták, mennyire haragszanak rájuk, hogy tanulmányaikat félbeszakították, de legalább értesítették volna őket szándékukról, hogy útjukra a rangjukhoz illő kényelemeiről gondoskodhattak volna. Látván ebből szüleik bánkódását, az ifjak végül is elhatározták, visszatérnek Spanyolországba, hiszen Flandriában úgy sincs mit tenniük. Ám hazatérésük előtt még végig akarták látogatni Itália legnevesebb városait, majd mikor már mindet látták, megállapodtak Bolognában, és mivel el voltak ragadtatva a város kiváló egyetemétől, úgy döntöttek, ott folytatják tanulmányaikat. E szándékukat közölték szüleikkel is, azok pedig végtelenül megörültek, és örvendezésüket azzal is kimutatták, hogy fiaikat bőkezűen ellátták pénzzel, mert az volt a kívánságuk, hadd mutassák meg az ifjak mindenütt, ahol megfordulnak, kik ők és kik a szüleik. Így aztán, már tanulmányaik megkezdésének első napjától fogva, a két ifjút mindenki szépen öltözködő, elmés és jól nevelt nemes lovagnak ismerte meg.

Don Antonio huszonnégy éves lehetett, de nem több, don Juan pedig még nem töltötte be a huszonhatot. Szép ifjúkorukat még az is ékesítette, hogy ráadásul jóképű fiúk, zeneértők, költők, ügyes és bátor lovagok voltak, s e tulajdonságaik miatt valahány emberrel csak érintkeztek, mind kedvelte és szerette őket. Később számos barátjuk akadt, az ottani egyetemen tanuló sok spanyol diák közül is egynéhány, ezenkívül városbéli és idegenek is. Mindhez bőkezűnek és illemtudónak mutatkoztak, és egyáltalán nem voltak olyan pökhendiek, mint amilyenek a spanyolokat tartják. Legények voltak, jókedvűek is, s cseppet sem borsódzott a hátuk, ha a városbéli szépségekről hallottak. És akadt ugyan nem egy lány vagy férjes asszony, akinek szépségét és erényes voltát szárnyra kapta a hír, ám egyikük sem ért fel a Bentivogliknak - Bologna egykori urainak - ősi és gazdag családjából való Cornelia Bentivoglival. Cornelia gyönyörű szép volt és bátyja, a becsületére oly kényes és bátor Lorenzo Bentivogli őrizete és oltalma alatt élt. A két testvér apátlan-anyátlan árva volt, de szüleik, ha magukra hagyták is őket, vagyont is hagytak rájuk, s a gazdagság nagy vigasz ám az árvaságban. Cornelia oly visszavonultan élt, és bátyja oly féltve őrizte a leányt, hogy az sem maga nem mutatkozott sehol, sem Lorenzo nem tűrte el, hogy hűgát meglássák. Cornelia szépségének híre felcsigázta Juan és Antonio vágyát, hogy a lányt, ha másként nem, legalább a templomban megpillanthassák. De minden fáradozásuk hiábavaló volt, és mert a kielégíthetetlen vágy a reménynek gyilkosa, megcsappant hát érdeklődésük is. Így azután csak kedves tanulmányaiknak meg némely ártatlan, ifjonti mulatozásnak éltek, éppoly vidáman, mint tisztességesen. Éjjel ritkán hagyták el szállásukat, ám ha ilyenkor mégis az utcára léptek, együtt mentek és jól felfegyverkezve.

Történt egyszer, hogy egy este dolguk lévén, Antonio azt mondta Juannak, induljon csak el nélküle, ő még marad, hogy elmondjon néhány imát, és majd később barátja után megy.

- Ugyan - felelt Juan - megvárlak, de még az sem lesz baj, ha ma este el sem megyünk itthonról.

- Nem, ezt semmiképpen nem akarom - válaszolt Antonio - menj csak, szippants egy kis friss levegőt, s ha ugyanarra mégy, amerre járni szoktunk, én tüstént követlek.

- Tégy, ahogy jólesik - mondta Juan - maradj csak nyugodtan, s ha jönnél, ma éjjel is ugyanazon az útvonalon megyek, mint máskor szoktunk.

Juan elindult, Antonio meg otthon maradt. Sötétségbe hajló éjszaka volt, tizenegy óra. Ment vagy két-három utcányit, magányosnak érezte magát, nem akadt kivel beszélnie, elhatározta hát, hogy hazamegy, és amikor visszafordulva végigment egy utcán, ahol a kapukat márványos boltívek támasztották, hallotta, hogy az egyik kapuból rápisszegnek. Az éjszaka és a kapualjak homályában nem tudta kivenni, honnan jön a pisszegés. Megállt egy kicsit, figyelt és látta, félig kinyílik egy kapu, odalépett s hallotta, amint halkan megszólal egy hang:

- Te vagy az, Fabio?

Akár az volt, akár nem, don Juan mindenesetre rámondta, hogy igen.

- Akkor fogd ezt - feleltek bentről - helyezd biztonságba, aztán jöjj vissza, mert nagyon fontos.

Juan kinyújtott keze valami csomagba ütközött, és amikor át akarta venni, érezte, mindkettőre szüksége van hozzá, s így két kézre fogta. Ám alighogy a csomag hozzákerült, a kaput bezárták, s ő ott állt az utcán egy batyuval, amiben nem tudta, mi van. De csaknem azonnymban elkezdett sírni egy újszülöttnak látszó csecsemő, s a sírást meghallva, Juan csak állt zavartan, tétován, nem tudta, mit tegyen s hogy viselkedjék ilyen esetben. Ha odamegy és kopog a kapun, attól félt, veszélybe sodorja azt a személyt, akié a csecsemő, ha otthagyja a gyermeket, azt teszi ki veszélynek, ha meg hazaviszi, ott nincs, aki gondját viselje, nem is ismer senkit az egész városban, akire rábízhatná. De hogy azt mondták neki, helyezze biztonságba és aztán térjen vissza, mégis úgy döntött, hazaviszi, rábízta a szállásukon a szolgáló-asszonyra, aztán visszajön, hogy meglássa, szükség van-e valamiben közreműködésére, mert jól látta, hogy összetévesztették valakivel és csak tévedésből adták az ő kezébe a csecsemőt.

Végül is nem sokat töprengett tovább, hazavitte a gyermeket, de Antoniót már nem találta otthon. Belépett az egyik szobába, hívta a gazdasszonyt, kitakarta a csecsemőt és látta, hogy a gyermek gyönyörű. A pólyákról, amelybe be volt csavarva, úgy látszott, gazdag szülők gyermeke lehet, s mikor a szobaasszony kibontotta, azt is látták, hogy fiú.

- Ezt a gyereket - mondta Juan - meg kell szoptatni, éspedig a következőképpen: leveszed róla ezt a himzett pólyát és más, szerényebb kendőbe csavarod, majd anélkül, hogy egy szót is szólnál arról, hogy én hoztam haza, elviszed egy bábaasszony házához, mert az ilyeneknek mindig akad ismeretségük és mindig találnak megoldást az ilyen szükségben. Pénzt is viszel magaddal, hogy szívesen fogadja, és arra, hogy kik a gyermek szülei, azt mondod, amit akarsz, csak azt tartsd titokban, hogy én hoztam.

Azt felelte a gazdasszony, hogy így tesz, Juan pedig a lehető legsebebben visszatért az előbbi helyre, hogy lássa, ismét rápisszegnek-e. De kevéssel azelőtt, hogy a házhoz ért volna, ahonnan szólították, nagy kardcsattogásra lett figyelmes, mintha sokan szabdalnák egymást. Megállt, fülelt, de nem hallott egyetlen szót sem, a vasak zenéje hangzott csak süketen, s a szikrák fényében, amit a megsebzett kövek csaltak elő a kardokból, homályosan látta, hogy több ember támad egyre, s hogy ez így van, afelől abból is megbizonyosodott, hogy e szavakat hallotta:

- Hah, árulók, sokan vagytok, én meg egymagam! De galádságtok nem lesz sok hasznotokra!

Ezt látván és hallván Juan, bátor szívétől vezérelve, két ugrással a magányos férfi oldalán termett, kirántotta kardját és törét - az is volt vele - majd olasz nyelven, hogy spanyol voltát fel ne ismerjék, így szólt a védekezőhöz:

- Ne félj, segítség jött és melletted marad, amíg életéből tart. Forgasd csak szaporán a kardot, árulókkal könnyű elbánni, még ha sokan vannak is.

E szavakra egyik ellenfelük így válaszolt:

- Hazudsz, nem akad itt áruló; mindenre feljogosít, ha valaki a veszített becsületét akarja visszaszerezni.

Többet nem mondott, mert nem is volt rá mód, oly serényen egymásnak estek az ellenfelek; hatan lehettek, ahogy Juan látni vélte. Társát annyira szorongatták, hogy az egyszerre két dőfést is kapott, a mellén, és a földre roskadt. Don Juan azt hitte, megölték, nagy könnyedséggel és bátorsággal a többiek elé ugrott hát, s a törszúrások és karddöfések olyan záporát zúdította rájuk, hogy megfutamította őket. De sem támadó, sem védekező buzgalma nem lett volna elegendő, ha nem segíti a jószerecsé azzal, hogy az utca lakói lámpásokat gyújtanak az ablakban és kiáltozva hívják a csendbiztost. Ezt látva, ellenfeleik otthagyták az utcát és kardjukat hüvelyébe dugva eltávoztak. Ekkorra már az elesett is felkelt, mert a dőfések egy gyémántos boglárt értek s abban megakadtak. A küzdelemben leesett Juan kalapja; míg kereste, egy másikat lelt, s anélkül, hogy megnézte volna, övé-e vagy sem, a fejébe csapta. Az elesett odalépett hozzá és így szólt:

- Lovag uram, bárki légy is, bevallom, az életemet köszönhetem neked, s ezért azt mindennel, amim van és amit tehetek, a te szolgálatodra ajánlom. Tedd meg nekem azt a kegyet, hogy megmondod nevedet és hogy ki vagy, hadd tudjam, kinek tartozom hálával érte.

Juan erre azt felelte:

- Nem vagyok érdekelt az ügyben, nem akarok hát udvariatlan lenni. Hogy megtegyem, uram, amit kérsz, és hogy kedvedre legyek vele, csak annyit mondok, spanyol lovag vagyok és itt tanulok ebben a városban. Ha nevedet is tudni akarod, megmondanám, mert esetleg valamely más dologban szükséged lehet rám; tudd meg, nevem don Juan de Gamboa.

- Nagyon leköteleztél ezzel - felelte az, aki az előbb elesett - de én, don Juan de Gamboa uram, nem mondom meg neked, ki vagyok, nevedet sem, mert azt szeretném, mástól tudd meg, ne tőlem, nekem meg gondom lesz rá, hogy tudassák veled.

Juan először megkérdezte, megsebesült-e, mert látta, két hatalmas szúrás érte, az pedig azt felelte, hogy Isten után egy boglárkő mentette meg, de ellenségei még így is végeztek volna vele, ha az ifjú nincs mellette. Ekkor látták, hogy egy csapat ember jön feléjük, és don Juan így szólt:

- Ha ezek visszatérő ellenségeid, készülj fel, uram, és mutasd meg, ki vagy. Bár én úgy vélem, ezek nem ellenségek, hanem barátok.

Így is volt; nyolc férfi ért oda hozzájuk, körülvették az elesettet, halkan és titkolódzva néhány szót váltottak vele úgy, hogy Juan nem hallhatta, mit beszélnek. A férfi, akit megvédelmezett, ezután Juanhoz fordult és ezt mondta:

- Ha e barátaim nem jöttek volna, semmiképp nem hagynálak el, don Juan uram, amíg csak biztos helyre nem érsz velem. Ám most a legmelegebben arra kérlek, menj, hagyj magamra, mert ez nagyon fontos nekem.

E szavakat mondva a fejéhez nyúlt, érezte, nincs rajta a kalapja, és az újonnan jöttekhez fordulva kérte, adnának neki egyet, mert az övé leesett. Alighogy ezt kimondta, Juan már a sebesült fejére is tette az utcán talált kalapot. A másik megtapogatta, majd Juanhoz fordulva így szólt:

- Ez nem az én kalapom. Az életedre kérlek, don Juan, vidd magaddal e viadal emlékeként, őrizd meg, mert úgy vélem, ismert kalap ez.

A férfinak adtak egy másik kalapot, Juan pedig, hogy teljesítse kérését, néhány rövid udvarias szó után otthagya anélkül, hogy megtudta volna, kicsoda; aztán hazaindult, mert nem akart már elmenni a kapuig, ahol a csecsemőt átadták neki, látta ugyanis, hogy az egész városnegyed ébren van és zsidong a verekezés miatt.

Történt pedig, hogy szállására visszatérőben feleúton találkozott barátjával, don Antonio Isunzával, s mikor egymásra ismertek, Antonio így szólt:

- Gyere fel velem, Juan, és az úton majd elmondom, milyen különös dolog esett meg velem, talán életedben nem hallottál ehhez hasonlót.

- Magam is mesélhetnék egy-két ilyen történetet - felelt Juan - de menjünk, ahova csak akarsz, és mondd el a tiédet.

Antonio vezette és így szólt:

- Tudnod kell, hogy alig több mint egy órával azután, hogy elindultál, én is útnak eredtem, hogy megkeresselek. Harminc lépést is alig tehettem, mikor csaknem beleütköztem egy izgatottan közeledő, emberforma fekete valamibe, és amikor egészen a közelembe ért, rájöttem, hogy hosszú csuklyás köpenybe burkolt asszonyszemély, aki sóhajtozva, zokogástól elcsukló hangon így szólt hozzám: „Az ég szerelmére, uram, idegen vagy, vagy idevalósi?” - „Idegen vagyok, spanyol” - válaszoltam erre. Ő meg: „Hála az égnek, nem akarja tán, hogy a szentségek felvétele nélkül haljak meg.” „Megsebesültél, asszonyom? - kérdeztem én. - Vagy valami halálos betegségben szenvedsz?” - „Halálos is lehet a bajom, ha gyorsan nem kerül rá orvosság. A spanyoloknál oly általánosan uralkodó udvariasságra kérlek, uram, a lehető leggyorsabban vezess ki ebből az utcából, vigyél szállásodra, és ott, ha úgy kívánod, megtudod majd, mi a bajom, és még ha jó hírem vallja is kárát, azt is megtudod, hogy ki vagyok.” Míg hallgattam, mit mond, úgy tűnt, a szükség diktálja szavait, s ezért szót sem kérdezve többet, kézen fogtam, majd elhagyott utcákon át a fogadóba vezettem. Santisteban, az apród nyitott ajtót. Utasítottam, húzódjon vissza, és az asszonyszemélyt, anélkül, hogy a fiú láthatta volna, szobámba vittem, ő pedig, alighogy betette a helyiségbe a lábát, ágyamra vetette magát és elájult. Odaléptem hozzá, felemeltem az arcát borító kendőt és megpillantottam a legnagyobb szépséget, amit emberi szem valaha is láthatott. Becslésem szerint tizennyolc éves lehet, vagy annál inkább kevesebb, de több semmi esetre sem. Ámultan álltam ily kimondhatatlan szépség láttán. Sietve egy kevés vizet hintettem az arcára, ettől magához tért, gyengén sóhajtott, és első szavai ezek voltak: „Ismersz, uram?” - „Nem - feleltem - s nem is lett volna nékem jó az, ha olyan szerencsém akad, hogy ily csodás szépséget ismerhessek.” - „Boldogtalan az - felelte ő - akinek szerencsétlenségére szépséget ad az ég. De, uram, nincs időnk most arra, hogy a szépséget dicsérjük, nagy bajok várnak sürgős orvoslásra. Könyörgök, zárj be engem e szobába, ne engedd, hogy bárki is meglásson, aztán térj vissza oda, ahol velem találkoztál, és nézz körül, látsz-e küzdő embereket. Ne állj egyiknek az oldalára sem, hanem tégy békét köztük, mert ha a küzdők bármelyikének is baja esik, az csak az én szerencsétlenségemet fogja növelni.” Otthagytam hát bezárva a szobában és jöttem, hogy kibékítsem a viaskodókat.

- Van még más is, amit mondani akarsz, Antonio? - kérdezte Juan.

- Tán amit eddig mondtam, nem is elég neked? - kérdezte Antonio. - Nem mondtam tán, hogy a legcsodálatosabb szépség van szobámba zárva?

- A dolog kétségkívül furcsa - szólt Juan - de halld, mi történt velem.

S ezzel töviről hegyire elmesélte, mi történt vele; azt, hogy a gondjaira bízott csecsemőt a gazdasszony őrzi, s hogy ez utóbbinak megparancsolta, cserélje fel szegényesebbre a gyermek gazdag szülőkre valló potyáját, vigye el a kisdedit valahová, ahol megszoportatják, vagy leg-

alábbis pillanatnyilag segítenek rajta. Elmondta azt is, hogy a küzdelem, amelyet Antonio keres, már véget ért, s hogy a küzdők közt béke van, ő részt vett a viadalban, és megítélése szerint a küzdőfelek mind rangos és előkelő személyek voltak.

Mindketten csodálkozva hallgatták egymás történetét, majd sietve visszatértek a fogadóba, hogy lássák, szüksége van-e valamire a bezárt asszonyszemélynek. Az úton Antonio még azt is elmondta Juannak, hogy megígérte a hölgynek, nem engedi, hogy bárki is meglássa, sem azt, hogy rajta kívül bárki más a szobába léphessen, amíg csak az asszony másként nem kívánja.

- Se baj - felelt Juan - majd eljön az ideje, hogy megláthassam, mert már igencsak szeretném megnézni, hisz annyira dicsérted szépségét.

Eközben meg is érkeztek, és egyik apródjuk lámpásának fényénél Antonio a Juan fején levő kalapra tekintett s látta, csak úgy csillog a gyémánttól; levette róla s lám, a csillogás egy csüngő szalagra erősített ékkörsortól eredt. Csak nézték, forgatták mindketten és megállapították, ha valamennyi valódi, mert annak látszottak, több mint tizenkétezer dukátot ér. Ebből aztán végleg megbizonyosodtak, hogy a viaskodók előkelő emberek voltak, különösképpen pedig az, akit Juan megsegített; emlékezett rá, mondta is az neki, hogy cseréljék el a kalapot, és tartsa meg magának, mert ismert kalap az. Utasították az apródokat, vonuljanak vissza, Antonio kinyitotta szobáját és látta, hogy a hölgy az ágy szélén ül, arcát tenyerében nyugtatja, s a szeméből forró könny záporozik. Juan már nagyon vágyott arra, hogy lássa, s amennyire csak tudta, bedugta fejét az ajtó nyílásán; a síró nőnek abban a pillanatban szemébe tűnt a gyémántok csillogása, és felpillantva így szólt:

- Lépj be, herceg uram, lépj be. Miért fukarkodsz annyira magaddal, hogy csak ily kevésbé engeded, hogy lássalak?

Erre Antonio így felelt:

- Nincs itt, úrnőm, semmiféle herceg, aki szemed előtt megjelenni vonakodnék.

- Hogyhogy nincs? - felelt a hölgy. - Aki itt most a szobába bepillantott, az a ferrarai herceg, nehezen rejtheti el kalapja dús ékességeit.

- Asszonyom, a látott kalapot nem a herceg viseli. S ha meg akarsz győződni arról, ki az, aki hordja, adj engedélyt, hogy beléphessen.

- Lépjen hát be szerencsével - mondta az asszony - bár ha nem a herceg, azzal csak növeli boldogtalanságomat.

Juan ezt hallva s látva, hogy engedélyt kapott a belépésre, kezébe fogta a kalapot és belépett a szobába; mikor a hölgy elé állt s az látta, hogy nem ő a gazdagon ékített kalap tulajdonosa, akinek vélte, akadozó hangon és gyorsan forgó nyelvvel így szólt:

- Ó, én szerencsétlen! Uram, tüstént mondd meg, ne hagyj már várakoznom: ismered e kalap gazdáját? Hol hagyta őt, vagy hogy jutott e kalap birtokodba? Él-e - bárcsak élne! - vagy így adja tudtomra, hogy meghalt? Jaj, szerelmem, mi történt itt! Fövegedet látom, itt vagyok nélküled, bezárva, s ha nem tudnám, hogy spanyol nemesek hatalmában, a félelem, hogy becsületed elveszítem, már az életemtől is megfosztott volna!

- Csillapodjál, úrnőm - szólt Juan - sem e kalap gazdája nem halt meg, sem te magad nem vagy olyan helyen, ahol bármi bántalom érhetne, rendelkez mindennel, ami erőnkől telik, életünket is készek vagyunk áldozni azért, hogy megvédjünk és megoltalmazzunk. Azt szeretnénk, ha nem volna alaptalan a spanyolok jóságába vetett hited, s mivel mi azok vagyunk és előkelők (ezért látszunk pökhendinek), légy biztos benne, hogy olyan tiszteletet fogunk tanúsítani irányodban, amit személyed megérdemel.

- Én magam is így vélem - felelt a hölgy. - De ha mindez így van, válaszolj, uram: miként jutott e gazdagon ékített kalap birtokodba, vagy hol van gazdája, Alfonso d'Este, Ferrara hercege?

Ekkor Juan, hogy ne várákoztassa tovább, elmesélte, hogyan keveredett egy csetepatéba, miként állt az egyik lovag oldalára, aki az asszony szavaiból ítélve, kétségkívül csak Ferrara hercege lehetett. Elmondta, miként vesztette el a herceg a viaskodás közben kalapját, hogyan találta meg ő, és hogy a kalap gazdája azt mondta neki, tartsa meg, mert ismert kalap az. Közölte a hölgygel, hogy a viadal befejeződött anélkül, hogy a lovag vagy ő megsérült volna, s mikor a küzdelem véget ért, emberek jöttek, akik, úgy látszik, a herceg szolgálai vagy barátai lehettek, legalábbis ő úgy vélte. A herceg pedig megkérte, hagyja őt magára és menjen el; nagyon hálás volt a kapott segítségért.

- Így hát, asszonyom, e dúsan ékített kalap úgy került birtokomba, mint elmondtam neked, gazdáját pedig, ha ő a herceg, akit mondasz, még egy órája sincs, hogy elhagytam, jól érezte magát, egészséges volt és semmi baja. Így igaz ez, s ez szolgáljon vigaszodra, ha vigasz lehet számodra a herceg jólléte.

- Hogy megtudjátok, uraim, valóban jogom és okom van kérdezősködni felőle, figyeljete és hallgassátok meg - bár nem tudom, elmondjam-e - szerencsétlen históriámat.

Míg mindez történt, a gazdasszony azzal volt elfoglalva, hogy a gyermek éhségét próbálta mézzel enyhíteni, s a gazdag szülők gyermekére valló pólyát szegényesebbel cserélte fel. És amikor ezzel elkészült, el akarta vinni egy bábaasszony házába, ahogy Juan parancsolta neki, de amikor elhaladt a szoba előtt, ahol a históriájába kezdő hölgy tartózkodott, a csecsemő sírni kezdett, a hölgy meghallotta, felállt, feszülten figyelni kezdett és egyre tisztábban hallotta a gyermeksírást, így szólt:

- Uram, milyen csecsemő ez, úgy tűnik, mintha most született volna?

Don Juan válaszolt:

- Ezt a gyereket ma éjjel tették ide a házunk elé, és most a gazdasszony megy vele, hogy keressen valakit, aki megszoptassa.

- Hozzák ide, az Isten szerelmére - szólt a hölgy - megteszem én könyörületből a mások gyermekének, ha már az ég nem engedi, hogy a magaménak megtegyem.

Juan kiáltott a gazdasszonynak, elvette tőle a gyermeket s bevitte a hölgynek, aki kérte, a karjába tette és így szólt:

- Itt van, úrnőm, az ajándék, amit ma éjjel kaptunk, és nem is ez az első; alig múlik el hónap, hogy ne találunk olyesmit a házunk küszöbén.

A hölgy karjába vette a csecsemőt, figyelmesen megnézte az arcát csakúgy, mint a szegényes, de tiszta kendőket, amikbe becsavarták, majd könnyeivel küszködve fejkendőjével letakarta keblét, hogy így illendőképpen szoptathasson, majd a gyermeket kebléhez emelte, arcát arcához szorította, tejével táplálta s a kisded orcáját könnyeivel fürösztötte. Így maradt, fejét fel sem emelte, amíg csak a gyermek el nem engedte a mellét. Eközben mind a négyen csendben voltak, a csecsemő, úgy látszott, szopik, de nem így történt, mert az asszonyok közvetlenül a szülés után még nem tudnak szoptatni; így amikor a hölgy ezt észrevette, Juan felé fordulva így szólt:

- Hiába igyekeztem, hogy könyörületes legyek, látszik, hogy még kezdő vagyok az ilyes-miben; intézkedj, uram, hogy a gyermek száját kenjék meg egy kevés mézzel, és ne engedd, hogy ily késő éji órán kivigyék az utcára; mielőtt pedig majd elvinnék, hozzák be ismét, megvigasztal, ha látom.

Don Juan visszaadta a gyermeket a gazdasszonynak, utasította, hogy viselje gondját reggelig, csavarja ismét a gazdagon ékített pólyába, amelyben hozta, és el ne vigye, mielőtt néki nem szólna. Ezután visszatért a szobába, ahol most hárman magukra maradtak, s a szép hölgy így szólt:

- Ha azt akarjátok, hogy beszéljek, adjatok valamit ennem, mert ha nem, hát tüstént elájulok, amúgy is elég okom van rá.

Antonio nyomban odasietett egy asztalszekrénykéhez, mindenféle befőttet vett elő belőle, az ájuló hölgy evett is egynémelyikből, majd ivott rá egy pohár hideg vizet; ettől aztán magához tért és némiképp megnyugodván, így szólt:

- Üljetek le, uraim, és hallgassatok meg.

Úgy is tettek, ő meg felkuporodott az ágyra, szoknyáját szétterítette, fejéről leengedte hátára a fátyolt, s így nem hullt árnyék fedetlen arcára, mely olyan volt, mintha a hold, vagy még inkább mintha maga a nap bukkant volna elő, legszebb, legfényesebb tündöklésében. Szemből folyékony gyöngyszemek peregtek, hófehér patyolatkendővel szárítgatta azokat, s keze olyan volt, hogy ember legyen a talpán, aki eldönthetné, mi volt fehérebb, a keze vagy a kendő. Végül is, hosszas sóhajtozás után - csillapítani igyekezett keble pihegését - kissé fájdalmas és zavart hangon megszólalt:

- Én vagyok, uraim, az az asszonyszemély, akinek nevét városszerte sokszor hallhattátok, mert akármi is legyen róla az igazság, kevés szó akad, amely ne kürtölné világgá szépségem hírét. Igen, én vagyok Cornelia Bentivogli, Lorenzo Bentivogli húga. S azzal, hogy ezt mondtam, egyszerre két igazságot tudtok meg: az egyik, hogy nemes, a másik, hogy szép vagyok. Apám és anyám korán elhalt, még gyermekségemben árvaságra jutottam, bátyám nevelt, s kisleány korom óta maga volt a megtestesült óvatosság, ahogy őrizett, hiszen jobban bízott becsületes jellememben, mint őrzésemre szánt buzgalmában. Végül is, csak a falak és a magány közepette, szolgálóim társaságában nőttem, növekedtem, s velem együtt nőtt bátyáimnak híre, világgá vitték a szolgák s azok, akik rejtett magányomban érintkeztek velem, meg egy arckép, amit bátyám készítettett rólam egy neves festővel, hogy - mint ő mondotta - ne maradjon nélkülem a világ, ha az ég akaratából jobblétre szenderülnék. De mindennek kevés része lett volna abban, hogy elveszejtsem, ha a ferrarai herceg történetesen menyegzői tanú nem lesz egy unokahúgom esküvőjén, ahová bátyám, egészséges szándékkal és rokonságunkat megbecsülendő, engem is elvitt magával. Ott azután nézelődtem, és engem is láttak. Ott azután, úgy vélem, szíveket hódítottam és akaratokat tettem hűbéresemmé. Ott éreztem meg, mennyire jólesik a dicsérő szó, jólesik, még ha hízelgő nyelv mondja is. És végül ott láttam meg a herceget, meglátott ő is engem, s ez a találkozás lett az oka, hogy most ebben a helyzetben vagyok. Nem akarom elmondani nektek, uraim, hiszen a végtelenbe kellene nyújtanom szavamat, milyen cselek, módok és eszközök útján sikerült két év elmúltával a herceggel kiélegítenünk unokahúgom menyegzőjén született vágyainkat, mert sem őrizők, sem elővigyázat, sem tisztességes korholás, de bármely más ember-kiagyalta lelemény sem akadályozhatta volna meg, hogy egymáséi legyünk, s ez végül be is következett, mikor szavát adta, hogy férjemmé lesz, mert anélkül nem vehetett volna erőt bátor és tisztességes óvakodásom sziklafalán. Ezerszer is mondtam néki, kérje meg kezemet nyilvánosan is bátyámtól, hiszen lehetetlen, hogy ő megtagadja kérését, s még a szóbeszéd számára sem kell mentséget keresnünk, mintha a rangkülönbség vétke akadályozná egybekelésünket, mert a Bentivogliak sarjának nemessége semmiben nem alábbvaló az Este-családénál. Erre azután olyan kifogásokat hozott fel, amiknek elégséges és szükséges voltát be is láttam, bíztam benne, mert legyőztem, hittem neki, mert szerettem, s ami akaratom csak volt, alárendeltem az övének. Egy szolgálóm közvetített közöttünk, aki kevésbé tudott ellenállni a herceg adományainak és ígéreteinek, mint amennyire bátyámnak a hűségébe vetett bizalma megkövetelte volna. Az

eredmény az lett, hogy néhány nap múltán teherbe estem, s még mielőtt ruháim elárulták volna szabados életmódomat - hogy más néven ne nevezzem - betegséget és mélabút színleltem, s ezzel elértem, hogy bátyám elvigyen annak az unokahúgomnak a házába, akinek a menyegzőjén a herceg volt a tanú. Ott hoztam kedvesem tudomására állapotomat, azt, hogy milyen veszélyben vagyok, s életem milyen kevésbé van biztonságban, mert már szóbeszéd jutott fülembe arról, hogy bátyám gyanítja eltévelyedésemet.

Megállapodtunk, hogy amint eljön az utolsó hónap, én értesítem, ő pedig néhány barátjával értem jön, elvisz Ferrarába, ahol akkorra már, úgy remélte, nyilvánosan is egybekelhetünk. A mai volt a megbeszélte éjszaka, amikor jönnie kellett, és éppen ma éjjel, miközben vártam rá, hallom ám, hogy indul bátyám néhány - gondoltam: fegyveres - emberével; fegyvereik zörögtek, s ettől úgy megijedtem, hogy váratlanul rájött a szülés, s egy szempillantás alatt megszülettem egy gyönyörű kisfiút. A már említett szolgálóm, tetteim tudója és közvetítője, már fel volt készítve erre az eshetőségre és másfajta pólyákba csavarta a gyermeket, mint a ti ajtótok elé tett csecsemőn volt, bepólyálta, kivitte az utcai kapuhoz és ott, amint mondta nekem, átadta a herceg egyik szolgájának. Én pedig nem sokkal később, már amennyire jelen állapotomban tudtam, rendbe szedtem magamat, azt hittem, hogy a herceg már az utcában van, és, bár nem lett volna szabad megtennem, amíg ő a kapuhoz nem ér, elhagytam a házat. Bátyám fegyveres csapatától annyira megszeppentem - szinte már éreztem is, hogy a torkomnak szegzi kardját - hogy hamarjában nem jutott okosabb dolog az eszembe. Így azután anélkül, hogy észrevettek volna, örült módjára indultam el arrafelé, ahol történetesen megpillantottál, és bár gyermekem és férjem nélkül vagyok itt, s rettegek a legszörnyűbb következményektől, mégis hálát adok az égnek, amiért hozzátok vezérelt, s azt várom, amit csak spanyol udvariasságtól lehet várni, és még inkább töletek, akik ezt az udvariasságot, nemesek lévén - mert annak látszotok - még tetézni is tudjátok.

E szavakat mondva végigvetette magát az ágyon, s amikor a két ifjú odafutott hozzá, hogy megnézzé, elájult-e, látták, hogy nem, csak keservesen sír, mire Juan így szólt hozzá:

- Ha mindeddig, szép hölgy, magam meg barátom, don Antonio, csak a nőknek kijáró együttérzéssel és szánalommal viseltettünk irántad, most, hogy már azt is tudjuk, ki vagy, szánalomnál és együttérzésnél is nagyobb kötelességünknek érezzük, hogy szolgálatodra álljunk. Szedd hát össze magad, ne ájulj el, és még ha nem szokhattál is hozzá hasonló helyzetekhez, minél türelmesebben viseled el jelen állapotodat, annál inkább kiviláglik, ki vagy. Hidd el, asszonyom, meggyőződésem, hogy e furcsa események boldog véget érnek majd, mert nem engedheti az ég, hogy ily tündöklő szépséget bánat érjen, s ennyi becsületes szándéknak rossz vége legyen. Pihenj le, asszonyom, törődj most csak önmagaddal, szükséged is van rá, majd beküldjük egyik szolgálónkat, hogy ellásson. Megbízhatasz benne, mint bennünk magunkban, s éppúgy tud majd hallgatni bajaidról, mint ahogy melletted áll majd mindenben, amire szükséged lehet.

- Bajom oly nagy, hogy még ennél nehezebb dolgokra is rákényszerülnék - felelt a hölgy - jöjjön hát, uram, akit csak ti akartok, mert ha a ti ajánlásokra jön, minden bizonnyal legjobban segítségemre lesz, bármire legyen is szükségem. Ám ennek ellenére is könyörgök, szolgálókon kívül meg ne lásson más.

- Így lesz - felelt Antonio.

Magára hagyták és kimentek. Don Juan szólt a gazdasszonynak, menjen be, és ha már ráadta a gazdag hímzésű pólyákat, vigye be magával a csecsemőt is. A gazdasszony azt felelte, hogy már ráadta, és most éppen olyan a gyermek, mint amikor az ifjú hazahozta. Be is ment a gazdasszony, tudta már, mit kell felelnie, ha a szobában levő hölgy a csecsemő felől kérdezi.

Amikor Cornelia meglátta, így szólt hozzá:

- Lépj be szerencsével, barátnőm, add ide a csecsemőt és nyújtsd közelebb azt a gyertyát.

A gazdasszony így is tett, és Cornelia a gyermeket karjaiba véve hirtelen teljesen zavarba jött, tetőtől talpig megnézte a kisdedit és így szólt a gazdasszonyhoz:

- Mondd, asszony, ez a gyermek és az, akit nemrég behoztál, jobban mondva behoztak, egy és ugyanaz?

- Igen, úrnőm - felelt a gazdasszony.

- Hát akkor miért van rajta egész más pólyakendő? - kérdezte Cornelia. - Szavamra, barátnőm, vagy a pólyakendő más, vagy ez nem ugyanaz a gyermek.

- Minden megeshet - felelt erre a gazdasszony.

- Ó, én bűnös asszony - szólt Cornelia - miként lehetséges ez? Miként lehetséges ez, mondd, gazdasszony? A szívem szakad meg, ha meg nem tudom nyomban, mi ez a csere, mondd meg, honnan vetted ezt a dúsan hímzett pólyakendőt, mert tudd meg, hogy ez az enyém, ha ugyan a szemem nem csal, vagy az emlékezetem nem játszik velem. Ugyanilyenben vagy ehhez hasonlóan adtam át szobalányomnak lelkem legdrágább kincsét. Ki vette le róla? Jaj, én boldogtalan! És ki hozta őt ide? Jaj, én szerencsétlen!

Juan és Antonio hallotta Cornelia zokszavait, s nem akarták, hogy ez tovább folytatódjék, nem engedték, hogy a felcserélt pólyákkal űzött csalás miatt tovább bánkódjék. Így hát beléptek, és Juan így szólt:

- E pólyakendő és a gyermek a tiéd, señora Cornelia.

Aztán töviről hegyire elmesélte, hogy ő volt az, akinek a szobalány a gyermeket odaadta, miképpen hozta haza a csecsemőt, mint utasította a gazdasszonyt, hogy csavarja másik pólyába, azt is, hogy milyen szándék vezette ebben. Ámbár, amióta csak Cornelia elmondta a szülés történetét, ő biztos volt benne, hogy a gyerek az asszonyé, és eddig csak azért nem szólt róla, hogy a gyermek felismerésének kétsége miatt érzett izgalom után a bizonyosság öröme ébreszthesse Corneliában.

Se vége, se hossza nem volt a hölgy örömkönnyeinek, csókolta, csókolgatta kisfiát, és nem volt se vége, se hossza a sok hálálkodásnak sem, amellyel segítőknek tettét megköszönte, őrangyalainak nevezte őket s mindenféle egyéb neveket adott nekik, amik csak háláját voltak hivatva bizonyítani. Az ifjak magára hagyták a gazdasszonnyal s annak lelkére kötötték, hogy legyen mindenben szolgálatára, közölték vele, milyen állapotban van, hogy tudja, mivel kell rendelkezésére állnia, de hiszen ő asszony lévén, úgyis többet tud ezekről a dolgokról, mint ők.

Ezután indultak, hogy az éjszaka hátralevő részét még pihenéssel tölthessék, s az volt a szándékuk, hogy ha az asszony nem hívja őket, vagy sürgős szükség nem mutatkozik, nem lépnek be Cornelia szobájába. Megvirradt, a gazdasszony hozott valakit, aki titokban és rejtve megszoptatta a gyereket, ők pedig Cornelia felől érdeklődtek. A gazdasszony azt felelte, hogy pihent egy keveset. Az egyetemre menet végighaladtak az utcán, ahol a viadal lefolyt, s a ház előtt, amelyet Cornelia elhagyott, mert tudni akarták, észrevették-e már, hogy eltűnt, vagy szütnak-e már itt-ott róla. De sem a verekedésről, sem Cornelia eltűnéséről nem hallottak semmit. Így azután tanórájuk befejeztével visszatértek szállásukra.

Cornelia behívatta őket a gazdasszonnyal, de ők visszaüzentek neki, úgy határoztak, lábukat se teszik be a szobájába, hogy ezzel is betartsák, amivel tisztességének tartoznak. Ám erre az asszony könnyes szemmel kérte, mennének be hozzá, az lesz számára a legillendőbb tiszteletadás, mert ha bajait már nem is orvosolhatják, legalább vigaszára lesznek vele. Így is

tettek hát, ő meg vidám arccal és nagyon udvariasan fogadta az ifjakat. Megkérte őket, néznének szét a városban, hallanak-e valamit merész tettéről, mire azok azt felelték, hogy e feladatot a legnagyobb körültekintéssel el is végezték már, és az emberek nem beszélnek semmiről.

Ebben a pillanatban három apródjuk közül az egyik kopogtatott a szoba ajtaján és kívülről így szólt:

- Egy lovag áll a kapu előtt két szolgájával, azt mondja, ő Lorenzo Bentivogli, és uramat, don Juan de Gamboát keresi.

E szavakra Cornelia öklöbbszorított kezét a szájához emelte és fojtott, reszkető hangon így szólt:

- A bátyám, uraim, a bátyám. Biztos megtudta, hogy itt vagyok, és azért jön, hogy megöljön. Segítsetek, urak, oltalmazzatok!

- Nyugodj meg, asszonyom - mondta Antonio - olyan helyen vagy, olyan férfiak védelme alatt állsz, akik nem fogják engedni, hogy akár a hajad szála is meggömbölyjön. Menj csak, don Juan, és nézd meg, mit kíván ez a lovag, én meg itt maradok, hogy ha kell, megvédelmezzem Corneliát.

Don Juannak arcizma sem rándult, lement a kapuhoz. Antonio pedig két töltött pisztolyt hozatott, utasította apródjait, hogy fogják kardjukat és álljanak készenlétben. Az előkészületeket látva, a gazdasszony reszketett, Cornelia meg attól ijedezett, hogy valami szerencsétlenség történik. Csak Antonio és Juan őrizte meg hidegvérét, pontosan tudták, mit kell tenniük. Juan a kapunál ott találta don Lorenzót, s ez, amikor meglátta, így szólt hozzá:

- Esedezem kegyelmességedhez - mert ez a beszéd mód járja Itáliában - legyen kegyes eljönni velem oda szembe, a templomhoz, olyan ügyben kell tárgyalnom kegyelmességeddel, melytől életem és becsületem függ.

- Nagyon szívesen - felelt don Juan - menjünk, uram, ahová csak te akarod.

Majd miután ezt mondotta, elmentek a templomhoz és leültek egy lépcsőfokra, ahol senki ki nem hallgathatta őket. Lorenzo szólt elsőnek, ekképpen:

- Én, spanyol uram, Lorenzo Bentivogli vagyok, s ha nem is a leggazdagabbak, de a legelőkelőbbek közül való e városban. Ha most magamat dicsérem, szolgáljon mentségemül, hogy ezt mindenki tudja rólam. Néhány évvel ezelőtt árvaságra jutottam, s velem egy húgom, aki oly szép, hogyha nem állna ennyire közel hozzám, talán nem tudnám a legmegfelelőbb szavakkal dicsérni, mert nincs szó, amely szépségét kellőképpen ki tudná fejezni. Becsületem s az, hogy ő leány és ráadásul szép, megkövetelte, hogy nagy igyekezettel őrizzem. De minden óvatosságomat és elővigyázatomat kijátszotta Cornelia húgom - mert ez a neve - fékevesztett természetű. Végül is, hogy rövidre fogjam és ne fáraszsalak a hosszúra nyújtható történettel, meg kell mondanom, hogy Alfonso d'Este, Ferrara hercege, hiúszemével legyőzte árgus-szememet, megghiúsította minden igyekezetemet, diadalmaskodott felettem, s legyőzve húgomat, az éjjel elvitte egy rokonunk házából, s még azt is mondják, közvetlen azután, hogy húgom gyermekét szült. Az éjjel tudtam meg, még az éjjel keresésére is indultam, azt hiszem, meg is találtam, le is szúrtam. Ám valamely angyal megsegítette s nem engedte, hogy vérevel mossam le a becsületesemen esett foltot. Rokonom közölte velem - mert ő volt az, aki mindezt elmondta nekem - hogy a herceg azzal csábította el húgomat, hogy szavát adta, hitvesévé teszi. Ebben én nem hiszek, hiszen vagyoni javainkat tekintve a házasság egyenlőtlen volna, bár, ami nemességünket illeti, a világ ismeri a bolognai Bentivogliak előkelőségét. Inkább azt hiszem, ahhoz folyamodott, amihez a hatalmasok szoktak, ha egy félénk és erényes szüzet meg akarnak gyalázni, szemükbe a hitves édes nevére nevezik őket, s később elhíttetik velük, hogy bizonyos akadályok miatt nem tudnak megházasodni. Igazságokkal körített nyilvánvaló

hazugságok ezek, de így is hamisak és galád szándékúak. Ám bárhogya történt is, most itt állok húgom és becsületelem nélkül, mert mindezt eddig a csend kulcsával zártam le, s a rajtam esett sérelmet senkinek nem meséltem el, míg meg nem látom, tudom-e orvosolni valami módon, s kaphatok-e érte elégtételt. Mert jobb, ha az ember csak sejti és gyanítja az aljasságokat, és nem tud bizonyosat és véglegeset, mert a kétségben, az igen és a nem közt, mindenki arra hajolhat, amerre akar, s mindkét véleménynek meglehetnek a maga szószólói. Végül is úgy döntöttem, hogy Ferrarába megyek, és magától a hercegtől kérek elégtételt a sértésért, ha pedig megtagadná, ott tüstént kihívom. Mindezt pedig nem tehetem meg fegyveresek csapatjától kísérve, hisz ilyen csapatot sem alakítani, sem fenntartani nem tudnék, csak szemtől szembe, s ehhez szerettem volna kérni segítségedet, s hogy elkísérj engem utamon, bízván abban, hogy spanyol vagy, lovag is, mint értesültem, tehát meg fogod tenni. Azért is teszem ezt, hogy erről sem rokonaimnak, sem barátaimnak ne kelljen számat adnom, tőlük csak azt várhatom, hogy tanácsokat adnak és lebeszélnek tervemről. Tanácsokat tőled is várok, de jókat és becsületeseket, még ha veszélyben nem válnak is be. Te, uram, meg kell hogy tedd nekem azt a szívességet, hogy velem jössz, mert ha egy spanyol lovagot tudok az oldalamon, s ráadásul olyat, amilyennek te látszol, úgy fogom érezni, mintha Xerxész¹¹⁵ hadait vinném magammal, hogy őrizzenek. Sokat kérek tőled, de még többre kötelezel, hogy megfelelj annak a kötelezettségnek, amelyet nemzedet híre ró reád.

- Egy szót se szólj többet, señor Lorenzo - szólt itt don Juan, mert eddig úgy hallgatta, hogy nem vágott közbe - ne mondj többet, mert ettől a pillanattól fogva védelmeződnek és tanácsadódnak tekintem magam, és magam vállalom a rajtad esett sérelem jóvátételét vagy megbosszulását. S ezt nemcsak azért teszem, mert spanyol vagyok, hanem azért, mert lovag is vagyok, s mert te oly nemes vagy, mint mondod, mint én tudom, és mint ahogy mindenki tudja. Induljunk, amikor csak jónak tartod; legjobb lenne, ha tüstént indulhatnánk, mert addig kell ütni a vasat, amíg meleg, a harag heve csak növeli a szándékot, a friss sérelem pedig szítja a bosszút.

Lorenzo felállt, Juant szorosan magához ölelte és így szólt:

- Annak, akinek keblében, don Juan uram, oly nemes szív lakozik, mint a tiédben, a tetteivel szerzett megbecsülésnél külön jutalmat kitűzni nem kell. Ez a jutalom pedig máris a tiéd, ha szerencsésen ügyünk végére járunk. Ehhez még felajánlom neked mindenemet, amim van, ami tehetségemből telik és amit érek. Az indulást pedig holnapra tervezem, hogy ma még megtehessem a szükséges intézkedéseket.

- Egyetértek ezzel - mondta Juan - kérek azonban, Lorenzo uram, adj engedélyt, hogy a hallottakról beszámolhassak egy lovagnak, barátomnak, akinek nemes voltáról és hallgatásáról éppúgy meg lehetsz győződve, mint az enyémről.

- Mivel te, don Juan uram - mint mondod - a magad vállára vetted becsületelem ügyét, rendelkez hát azzal tetszésed szerint, s mondj el róla, amit csak akarsz, és annak, akinek akarod. Azt mondod, barátod? Nem is lehet akkor más, csak igaz ember.

Ezzel megölelték egymást, elbúcsúztak, megbeszélték, hogy másnap reggel Lorenzo Juanért küld, a városon kívül szállnak majd lóra és útjukat onnan folytatják tovább áruhában.

Don Juan visszatért a fogadóba, beszámolt Antoniónak és Corneliának mindarról, ami Lorenzo és közte történt, valamint a megállapodásukról.

- Isten engem úgy segéljen - szólt Cornelia - nagy, uram, a te udvariasságod, és nagy a te bizalmad. Hogyan? Ilyen gyorsan rászántad magad, hogy egy ilyen vesződéses kalandba belemenj? S mit tudod te, uram, hogy bátyám Ferrarába visz-e, vagy máshová? Bárhová visz

¹¹⁵ Xerxész hatalmas perzsa király az i. e. V. században.

is, arra bizton számíthatsz, hogy maga a megtestesült hűség jár majd oldaladon, csak én, mert szerencsétlen vagyok, belebotlom még a nap leghalványabb sugarába is, s a legkisebb árnytól is megrettenek. De hát hogy is ne rettegnék, ha a herceg választától függ életem vagy halálom, és mit tudom én, olyan lesz-e az a válasz, hogy bátyám haragját nem billenti ki józan esze határai közül? És ha kibillenti, azt hiszed tán, hogy satnya ellenféllel kerül szembe? És arra nem gondolsz tán, hogy valahány napot csak távol leszel, én itt epedezem, félve és sóvárogva, várva az édes vagy keserves híreket? Vagy azt hiszed, csak oly kevésbé szeretem akár a herceget, akár a bátyámat, hogy kettejük közül bármelyiket is ne félténém a bajtól? Hisz ha őket baj érné, a szívem szakadna meg!

- Sokat töprengsz, és nagy a te félelmed, señora Cornelia, - szólt Juan - de félelmed közepett is adj helyet a reménynek, bízzál Istenben, az én igyekezetemben és jó szándékomban, s meglásd, vágyaid szerencsésen teljesülni fognak. Nem kerülhetem el, hogy Ferrarába menjek, s az elől sem lehet kitérnem, hogy bátyádat segítsem. A herceg szándékait mindeddig nem ismerjük, azt sem tudjuk, eljutott-e hozzá eltűnésed híre, ezt pedig csak az ő szájából tudhatjuk meg, és rajtam kívül ezt tőle senki más meg nem kérdezheti. Értsd hát meg, señora Cornelia, bátyád és a herceg üdvét és boldogságát úgy fogom őrizni, mint a szemem világát, és rájuk se fogok kevésbé vigyázni, mint arra.

- Ha a bajok orvoslására is ugyanolyan képességgel ruházott fel az ég - felelt Cornelia - mint amilyen tehetséggel arra, hogy engem megvigasztalj, akkor gondjaim-bajaim közepette is szerencsésnek mondhatom magamat. Azt szeretném már, ha vissza is tértél volna, bármennyire lesújtson is a rettegés, és bármennyire éltesse is a remény távollétében.

Don Antonio helyesnek vélte Juan elhatározását, megdicsérte ezért, hogy Lorenzo Bentivogli bizalmát bizalommal viszonzta, de ezenfelül még azt is mondta, ő is velük akar menni, mert nem tudni, miként fordulhatnak a dolgok.

- Azt már nem - felelte erre Juan - egyrészt azért, mert semmiképp nem jó, ha Cornelia egyedül marad, másrészt azért sem, hogy Lorenzo ne gondolhassa, más erejére akarok támaszkodni.

- Az én erőm a tiéd is - csattant fel Antonio - s így ha ismeretlenül és a távolból is, de követni foglak benneteket. Cornelia asszony pedig, tudom, örülni fog ennek, nem lesz ő annyira egyedül, hiszen akad majd, aki szolgálja őt, vigyázzon rá, és akivel társalogjon.

Erre Cornelia így szólt:

- Nagy vigasz lesz számomra, uraim, ha tudom, együtt vagytok, vagy legalábbis hogy szükség esetén segítitek egymást; és mivel úgy vélem, veszélyes kalandba bocsátkoztok, tegyétek meg nekem, uraim, hogy ezeket az ereklyéket magatokkal viszitek.

Ezt mondva, kebléből egy felbecsülhetetlen értékű gyémántkeresztet vett ki, meg egy arany *agnust*, ugyanolyan értékeset, mint a kereszt. A két ifjú csak nézte a gazdag ékszereket, értéküket talán még a gyémántos szalagnál is többre becsülték. De visszaadták Corneliának, semmiképp nem akarták azokat elfogadni, mondván, visznek ők magukkal ereklyéket, ha nem is ilyen ékeset, de azért azok sem lesznek rosszabbak ezeknél. Sajnálta Cornelia, hogy nem fogadják el tőle, de végül is úgy lett, ahogy az ifjak akarták.

A gazdasszony gondosan ellátta mindennel Corneliát, tudott arról, hogy gazdái útra készülnek - mert ezt közölték vele - de azt nem tudta, hogy milyen céllal és hová mennek. Elvállalta, hogy a hölgyet - akinek a nevét még nem tudta - gondjaiba veszi, hogy semmiben hiányt ne szenvedjen. Másnap Lorenzo már kora reggel a kapunál volt; don Juan is útnak indult, fején a szalagos kalapot viselte, amit fekete és sárga tollakkal díszített fel, magát a szalagot pedig fekete tokba bújította. Elbúcsúztak Corneliától, az meg, hogy ennyire közel tudta a bátyját, úgy

félt, hogy egy szót is alig tudott szólni a két búcsúzkodó ifjúhoz. Elsőnek Juan indult el, Lorenzóval együtt kimentek a városon kívül, ahol az úttól kissé távolabb, egy kertben két ló várta őket, s két lovászegény tartotta a kantárt. Nyeregbe szálltak, előttük a két legény, majd kerülőutakon és ösvényeken Ferrara felé haladtak. Antonio pedig, a maga negyedvér paripáján, más ruhában és titokban követte őket. De úgy gondolta, hogy különösen Lorenzo óvakodhatnék tőle, ha meglátja, ezért úgy határozott, hogy a legrövidebb úton megy Ferrarába, mert biztos volt benne, hogy ott majd rájuk talál.

Még a városból is alig érhettek ki, amikor Cornelia mindenről beszámolt a gazdasszonynak, elmondta, hogy övé a gyermek, elbeszélte, mi történt közte meg a ferrarai herceg között a história minden apró részletével, azt is, hogy a két ifjú Ferrarába indult és az ő bátyját kísérik, aki ott ki akarja hívni Alfonso herceget. A gazdasszony a történetet hallva - mintha csak az ördög ingerelte volna, hogy konkolyt hintve akadályozza vagy késleltesse Cornelia gyógyulását - így szólt:

- Jaj, lelkem úrnőm! Azok után, hogy mindez történt veled, te csak így vársz itt és gondtalanul lógatod a lábadat? Vagy nincs neked lelked, vagy ha van, hát annyira elsatnyult, hogy érezni sem képes. Hogyan? Azt gondolod tán, hogy a bátyád valóban Ferrarába megy? Ne hidd, inkább azt gondold, hogy gazdáimat csak el akarta vinni innen, el akarta távolítani őket ettől a háztól, hogy aztán majd ide visszatérve megöljön téged, hiszen olyan könnyen megteheti, mint aki egy pohár vizet hajt fel. Hát nézd csak, ki véd, ki oltalmaz bennünket, ha a három apródot nem számolom? Azoknak meg elég gondjuk van azzal, hogy a rühüket vakargassák, mert attól csíkosak a fejük búbjaig. Hát én pedig csak azt mondhatom, nekem nem volna bátorságom, hogy itt várjam be az eseményeket, a romlást, ami ezt a házat fenyegeti. Még hogy Lorenzo úr, olasz létére spanyolokban bízzék, tőlük kérjen segítséget és szíveséget: Itt folyjon ki a szemem, ha ezt elhiszem - ezzel saját magának fűgét mutatott - ha pedig, lányom, tanácsot akarsz, hát majd adok én neked, de olyat, hogy annál jobb se kell!

Dermedten, mozdulatlanul és teljesen megzavarodva hallgatta végig Cornelia a gazdasszony szavait, az meg olyan meggyőzően beszélt, annyira meglátszott rajta a rettegés, hogy csupa színigazságnak tűnt, amit csak mondott. Cornelia már szinte látta, hogy Juan és Antonio tán már nem is él, bátyja meg nyomban belép itt ezen az ajtón és törével összeszabdálja őket. Ezért hát így szólt:

- És adnál-e tanácsot, barátnőm, ami javunkra válna, hogy meggátolhassuk a ránk váró szerencsétlenséget?

- Tanácsot? De még milyet! Olyan jót, hogy annál jobb se kell! - felelte a gazdasszony. - Szolgáltam én, úrnőm, valaha egy csuhásnál, akarom mondani egy papnál, a faluja két mérföldnyire van Ferrarától. Szent ember meg jó ember, nekem meg mindent megtesz, amit csak kérek tőle, tartozik az nekem többel is annál, mintha csak a gazdám lett volna. Menjünk oda, majd talállok én valakit, aki elvisz bennünket, a nő meg, aki a gyereket megszoftatta, szegény asszony, eljön az velünk a világ végére is. Meg aztán, asszonyom, tegyük fel, hogy rád találnak, hát csak jobb lesz, ha egy misemondó, tisztos öreg papnak a házából kerülsz elő, mintha itt lennének két spanyol diák, két legényember szállásán, mert ezek, én vagyok a tanú rá, nem hagynak ki egy alkalmat sem. Most még, úrnőm, hogy beteg voltál, hát csak-csak tisztelettel viseltettek irányodban, de ha itt gyógyulsz meg és itt állsz lábra a hatalmukban, azon már csak az Isten tudna segíteni! És, bizony mondom neked, ha iszonyodásom, rártartásom meg a tántoríthatatlanságom nem oltalmaz, velem együtt már rég a tisztességem is a szemétdombjukra került volna. Mert nem mind arany, ami rajtuk fénylik, mást mondanak és mást gondolnak, de bennem emberükre akadtak, srófra jár az én eszem, tudom én, hol szorít a cipő, de főleg jó házból születtem, hiszen a milánói Cribelók közül való vagyok, a becsületem hegyét pedig tíz mérföld magasán tartom a felhők fölött. Ebből is láthatod, úrnőm, milyen

bajokon és viszontagságokon kellett keresztülmennem, ha én, aki az vagyok, aki, spanyolok gazdasszonya lettem. Bár az igazat megvallva, nem panaszkodhatom a gazdáimra, mert ha nem futja el őket a méreg, áldott jó lelkek, ebben hasonlítanak is a vizcayaiakhoz - mert azt mondják, odavalósiak - ám lehet, hogy veled majd gallegók módjára bánnak el, azt mondják, ez másfajta nép, nem olyan megbízható és illedelmes, mint a vizcayai.

Valóban annyi és olyan érvet sorakoztatott fel, hogy a szegény Cornelia elhatározta, megfogadja a tanácsát. Így azután négy óra is alig telt belé, a gazdasszony máris mindent elrendezett, ő meg ráhagyta, s már bent is ültek mindketten egy szekérben a gyerek dajkájával, s még mielőtt az apródok észrevehették volna, már útnak is indultak a pap faluja felé. Mindez a gazdasszony rábeszélésére és az ő pénzén történt, mert gazdái csak nemrégiben adták ki egy évi bérét, és így nem kellett elzálogosítani az ékszereket, amiket Cornelia adott neki. S mert hallották, hogy Juan és Cornelia bátyja nem az egyenes úton megy Ferrarába, hanem kerülő ösvényeken, ők az egyenes utat választották és lassacskán haladtak, hogy össze ne találkozzanak velük, a szekér gazdája pedig úgy hajtott, ahogy ők akarták, mert megfizették kívánsága szerint.

Hagyjuk csak, hadd menjenek, mennek is éppoly merészen, mint amilyen jó irányba, s nézzük meg, mi történt don Juan de Gamboával és Lorenzo Bentivogli urammal. Róluk meg az a hír járja, hogy az úton megtudták, a herceg nem Ferrarában, hanem Bolognában van, így azután otthagyták a kerülőutat és kikerültek az országútra - amint arrafelé mondják, főútra - mert úgy számítottak, azon kell jönnie a hercegnek Bolognából visszatérőben. És nem sokkal azután, hogy az útra tértek és Bologna felé pillantottak, vajon jön-e abból az irányból valaki, meg is láttak egy nagy lovascsapatot. Juan azt mondta Lorenzónak, húzódjék le az útról, mert ha netán ezekkel az emberekkel jönne a herceg, ő ott nyomban szólni kíván véle, még mielőtt az Ferrarába bezárkózhatnék, mert már nem messze voltak a várostól. Lorenzo úgy is tett, egyetértett Juan tervével. Alig húzódott félre Lorenzo, Juan lehúzta a gazdagon ékített szalagról a tokot, mégpedig, mint később mondotta, bölcs előrelátásból.

Eközben odaért az utasok csapata, köztük jött egy tarka lovon ülő asszonyszemély, útiruhában, arcát pedig, vagy azért, hogy elrejtse, vagy hogy a naptól és a szélről óvja, álarc fedte. Don Juan az út közepén megállította a lovát, arcát nem takarta el, úgy várta, hogy az utasok elérjék, s amikor a közelébe jutottak, nemes tartásával, deli természetével, erős lovával, furcsa öltözkéivel és a gyémántok csillogásával valamennyiük tekintetét magára vonta, de leginkább mégis a ferrarai herceget, aki szintén ott volt az utasok között, és amint szeme megakadt a szalagon, nyomban tudta, hogy annak viselője don Juan de Gamboa, az a férfi, aki őt a viadalban megsegítette. Ezt a gyanúját oly igaznak is tartotta, hogy minden egyéb meggondolás nélkül lovával don Juanhoz ugratott és így szólt:

- Nem hiszem, lovag uram, hogy bármiben is tévednék, ha don Juan de Gamboa néven szólítalak, mert deli megjelenésed és a kalpag dísze kezeskedik erről.

- Valóban, ez az igazság - felelt Juan - nevemet soha nem tudtam és nem is akartam letagadni. De mondd meg, uram, ki vagy, nehogy valamiféle udvariatlanság bűnébe essem.

- Az nem történhet meg - válaszolt a herceg - meggyőződése, hogy soha nem lehetsz udvariatlan. S ezzel azt is megmondom, don Juan uram, hogy én vagyok Ferrara hercege, az, aki kötelességének tudja, hogy élete minden napján szolgálatodra álljon, mert négy éjszaka sem múlt el még azóta, hogy életemmel adósod vagyok.

A herceg még ki sem mondhatta ezeket a szavakat, amikor Juan nem mindennapi könnyedséggel már le is ugrott lováról és a herceghez lépett, hogy lábát megcsókolja. Ám akármilyen fürge volt is, a herceg már kilépett a nyeregből, úgyhogy egyenesen don Juan karjába szállt le.

Lorenzo, aki kissé távolabbról figyelte a ceremóniát, azt híván, hogy mindez nem udvarias-ságból, hanem haragból történik, megugratta a lovát, de a lendület közepén vissza is fogta, mert látta, hogy a herceg - akire közben ráismert - és Juan szorosan összeölelkeznek. A herceg don Juan válla fölött meglátta Lorenzót és felismerte. Ettől egy kissé meghökkent, és Juant még átölelve tartotta, amikor megkérdezte tőle, hogy az amott álló Lorenzo Bentivogli vele jött-e, vagy sem. Mire Juan így felelt:

- Álljunk egy kissé félre innen és jelentős dolgokat fogok kegyelmességednek elmondani.

A herceg teljesítette a kérést, és don Juan megszólalt:

- Uram, Lorenzo Bentivoglinak, akit ott látsz, panasza van reád, és nem is kicsi. Azt mondja, négy éjszaka múlt el azóta, hogy Cornelia húgát elvitted egy unokahúguk házából, hogy elcsábítottad és megbecstelenítetted. Meg akarja tudni tőled, milyen elégtételt kívánsz adni neki, s majd meglátja, megfelel-e az neki. Engem kért meg, legyek szószólója és közvetítője, s én ezt elvállaltam, mert a viadalról elejtett szavaidból arra következtettem, te vagy, uram, a gazdája annak a gyémántos szalagnak, amit oly bőkezűen és udvariasan nekem ajándékozni kegyeskedtél; s látván, hogy ügyedben senki nálam jobban fel nem léphet, mint már mondtam, felajánlottam neki segítségemet. Szeretném hát most, uram, ha elmondanád, mit tudsz erről az ügyről, és igaz-e az, amit Lorenzo mond.

- Jaj, barátom - felelt a herceg - oly igaz mindez, hogy még ha akarnám se merném letagadni. Én Corneliát be nem csaptam, meg sem szöktettem, bár tudom, hogy eltűnt abból a házból, amelyről Lorenzo beszél. Nem csaptam be, mert hitvesemnek tekintem, meg sem szöktettem, mert nem tudom, hogy hol van. Ha egybekelésünket mindaddig nem ünnepeltem meg nyilvánosan, az csak azért volt, mert vártam, hogy anyám - aki már a végét járja - jobblétre szenderüljön. Az ő kívánsága az volt ugyanis, hogy Líviát, a mantuai herceg leányát vegyem feleségül, de volt még a mondottaknál jelentősebb akadály is, ám erről most nem kívánok szólni. Amikor segítségemre siettél, azon az éjszakán kellett volna Corneliát Ferrarába hoznom, mert már az utolsó hónapban volt, hogy világra hozza a gyermeket, akinek az ég akaratából én vagyok az apja. Vagy a verekedés, vagy az én gondatlanságom okozta, hogy mire a házhoz értem, már csak titkos terveink tudójába ütköztem: kérdeztem őt Cornelia felől, és azt felelte, hogy már elment, és hogy azon az éjszakán egy világszép fiúgyermeknek adott életet, ő pedig a gyermeket egy Fabio nevű szolgámnak adta át. A szobalány az, aki ott jön. Fabio itt van, de sem a gyermek, sem Cornelia nem került elő. Én meg két napot várakozással töltöttem Bolognában, kutattam, kapok-e valami hírt Corneliáról, de nem hallottam semmit.

- Egyszóval, uram - szól erre Juan - ha Cornelia és a fiad előkerül, nem tagadod meg feleségedet és fiadat?

- Hát persze hogy nem; mert ha lovagnak vallom is magamat, még inkább vallom magam kereszténynek. Cornelia pedig olyan hölgy, aki megérdemli, hogy egy ország úrnője legyen. Ha ő előkerül, akár él az anyám, akár meghalt, meg kell, hogy tudja a világ: ha tudtam kedvese lenni, titokban adott szavamat nyilvánosan is állni tudom.

- Akkor hát azt, amit nekem mondtál - szólt Juan - bizonyára megmondod fivérének, Lorenzo uramnak is?

- Inkább azt bánom - felelt a herceg - hogy ennyit késtem azzal, hogy mindezt tudomására hozzam.

Juan nyomban jelt adott Lorenzónak, hogy szálljon le a lováról és jöjjön oda hozzájuk. Az meg is tette, de távol állt tőle, hogy sejtse a rá váró jó híreket. A herceg tárt karokkal lépett elébe és első szavával mindjárt fivérének szólította.

Lorenzo e szerető üdvözlésre, e szívélyes fogadtatásra alig tudott felelni, és míg így csodálkozva állt, Juan így szólt hozzá:

- A herceg, Lorenzo uram, elismeri, hogy titokban találkozott Cornelia úrnővel, húgoddal. Ugyancsak elismeri őt törvényes hitvesének és ahogy itt elmondja mindezt, amint módja lesz rá, el fogja mondani nyilvánosan is. Elismeri azt is, hogy négy napja indult el, hogy húgodat unokahúga házából Ferrarába vigye és ott kivárja az alkalmas pillanatot, amikor a nékem elmondott nyomós okok miatt késleltetett menyegzőjüket ott megtarthatják. Ugyancsak elmondta a veled vívott viadalt és azt, hogy amikor Corneliáért ment, csak Sulpiziát, a szobalányt találta ott, azt az asszonyt, aki amott közeleg, s tőle tudta meg, hogy alig egy órával azelőtt Cornelia gyermeket szült, s hogy az asszony a csecsemőt a herceg egyik szolgájának adta át. Ezek után Cornelia, aki azt hitte, hogy a herceg már vár rá, ijedtében elhagyta a házat, mert úgy képzelte hogy te, Lorenzo uram, megtudtad tetteit. Sulpizia nem a herceg szolgájának adta a gyermeket, hanem valaki másnak, Cornelia nincs sehol, a herceg önmagát vádolja mindenért, és azt mondja, hogy amint csak Cornelia előkerül, igaz hitvesének fogja fogadni. Nézd hát, Lorenzo uram, kell-e még itt mást is mondani, kívánhatsz-e egyebet is, mint hogy a két drága, de bajbajutott kincset megtaláljuk?

E szavakra Lorenzo a herceg lábához vetette magát és míg az őt felemelni igyekezett, így felelt:

- Keresztényi voltodtól és nagyságodtól, legkegyelmesebb uram és fivérem, sem húgom, sem én nem várhattunk kisebb kegyet, mint azt, amellyel mindkettőnket elhalmozol; húgomat azzal, hogy felemeled magadhoz, engem meg azzal, hogy besorolsz szolgáid közé.

Amikor e szavakhoz ért, szemeit előntötte a könny, sírt a herceg is; meghatottságában az egyik azért sírt, mert hitvesét elvesztette, a másik meg azért, mert ilyen jó sógorra lelt. De gyengeségnek vélték, hogy érzelmeiknek sírással adnak kifejezést, elfojtották hát és felszárították könnyüket. Juan szeme pedig örömtől csillogott, és már éppen azon volt, hogy közölje velük a jó hírt: megkerült Cornelia és a gyermek, hiszen otthagya őket a saját házában.

Itt tartottak, amikor feltűnt don Antonio de Isunza. Juan már elég messziről felismerte negyedvér lováról. Amikor közelebb ért, megállt s látta, hogy Juan és Lorenzo lovát, tőlük kissé távolabb, a lovászok tartják. Juant és Lorenzót megismerte, de a herceget nem, nem tudta, mit tegyen, odamenjen-e Juanhoz, vagy sem, és amikor a herceg szolgáihoz ért, megkérdezte, ismerik-e azt a lovagot, aki a másik kettővel ott áll. S ezzel rámutatott a hercegre. Azt felelték neki, hogy az a ferrarai herceg; ettől aztán még jobban összezavarodott és még kevésbé tudta, mit tegyen. Ám don Juan, azzal, hogy nevén szólította, kisegítette zavarából. Antonio látva, hogy mindnyájan leszálltak lovukról, szintén leszállt és hozzájuk lépett. A herceg nagyon udvariasan fogadta, mert Juan közölte, hogy a barátja. Majd Juan elmondta Antoniónak mindazt, ami barátja érkezéséig a herceg között és közte elhangzott. Antonio nagyon megörült és így szólt Juanhoz:

- Mondd, don Juan uram, miért nem teszed fel az urak öröme és boldogságára a koronát azzal, hogy közlöd velük a jó hírt: Cornelia és a gyermek megvan.

- Ha közben meg nem érkezel, Antonio, már meg is tettem volna, de mondd el nekik te magad, biztosítlak felőle, nagy örömeikre szolgál majd.

Amint a herceg és Lorenzo Cornelia megkerüléséről és a jó hírekről hallottak, megkérdezték, hogy miről is van szó.

- Mi más volna - felelt Antonio - minthogy ebben a tragikus színjátékban én szeretném eljátszani a jó hír hozójának a szerepét, s tudtokra adni, hogy Cornelia asszony és fia az én szállásomon vannak.

Ezután töviről hegyire elmesélte nekik mindazt, amit eddig elmondtunk, s szavait a herceg és Lorenzo olyan örömmel és ujjongással fogadták, hogy Lorenzo Juannak, a herceg pedig Antoniónak nyakába borult. A herceg egész országát ígérte cserébe a jó hírért, Lorenzo pedig vagyonát, életét, lelkét. Odahívták a szobalányt, aki a csecsemőt don Juannak adta át, s az, mikor Lorenzót felismerte, reszketni kezdett. Megkérdezték tőle, ismeri-e azt a férfit, akinek a gyereket odaadta. Azt felelte, nem, csak megkérdezte tőle, hogy ő-e Fabio, az meg igennel válaszolt, mire ő jóhiszeműen odaadta neki.

- Így volt, valóban - hagyta rá Juan - te meg, asszonyom, míg a kaput bezártad, azt mondtad, helyezzem biztonságba s utána térjek vissza.

- Így volt, uram - felelt a szobalány sírva.

- Nem könnyek kellene ide, hanem ujjongás és ünneplés - szólt a herceg. - Így hát én sem megyek tovább Ferrarába, hanem tüstént visszatérek Bolognába, mert minden boldogságomra árny vetődik mindaddig, amíg Cornelia megpillantásával boldogságom valósággá nem válik.

Szó nélkül, közös elhatározással visszafordultak Bologna felé.

Antonio előrevágatott, hogy Corneliát értesítse, meg ne rettenjen a herceg és a bátyja váratlan érkezésétől. Ám amikor nem találta, s az apródok sem tudtak semmit felőle, úgy elszomordott, s olyan zavarba jött, hogy senki nála jobban e földön. Amikor pedig észrevette, hogy a gazdasszony is eltűnt, mindjárt gyanítani kezdte, hogy az ő mesterkedései folytán tűnt el Cornelia is. Az apródok elmondták, hogy a gazdasszony még aznap távozott, amikor ők ketten elmentek, és hogy ezt a Corneliát, aki felől kérdezősködik, ők bizony soha nem is látták. Antoniót az egész olyan váratlanul érte, hogy szinte magánkívül volt s attól félt, hogy a herceg talán hazugoknak és csalóknak is tartja majd őket, sőt esetleg még rosszabbat is képzel majd róluk, s tán még a becsületük és Cornelia jó híre is kárát vallja. Ezek a gondolatok foglalkoztatták, amikor belépett a herceg, Juan és Lorenzo, akik kíséretüket a városon kívül hagyva, kihalt mellékutcákon át érkeztek don Juan szállására, s ott találták Antoniót, amint arcát tenyerébe támasztva ül egy széken és halottsápadt.

Don Juan megkérdezte, hogy mi baja, és hol van Cornelia.

Antonio így felelt:

- Még hogy mi bajom?! Cornelia nincs sehol, mert még aznap, hogy mi elindultunk, a gazdasszonnyal együtt, akit vele itt hagytunk, ő is eltávozott.

Kis híja volt, hogy e hírek hallatára a herceg ki nem adta a lelkét. Lorenzo pedig egészen magába roskadt. Végül is mindnyájan zavartan álltak, csak vártak, és ki tudja, mi járt az eszükben. Ekkor Antonióhoz lépett egyik apródja és a fülébe súgta:

- Uram, Santisteban, don Juan úr apródja, azóta, hogy kegyelmetek eltávoztak, egy nagyon szép nőszemélyt tart bezárva a szobájában, akit úgy sejtem, Corneliának hívnak, mert amint hallottam, ezen a néven szólította.

E szavak hallatára Antoniót szörnyű izgalom fogta el, és mert kételkedett abban, hogy az apród mást rejtegethet, már inkább azt kívánta volna, hogy Cornelia elő se kerüljön, semmint hogy ilyen helyen találjon rá. Ennek ellenére nem szólt semmit, hanem csendben az apród szobájához ment. Az ajtót zárva lelte, az apród meg nem volt otthon. Az ajtóhoz lépett és halkán megszólalt:

- Nyisd ki, Cornelia úrnőm, jöjj ki, fogadd fivéredet és a herceget, mert érted jöttek.

Bentről egy hang válaszolt:

- Ki csúfolódik itt velem? Mert hát aztán igazán nem vagyok sem olyan rút, sem olyan utcarongya, hogy hercegek és grófok ne jöhetnének értem. De így jár az, aki apródokkal adja össze magát.

E szavakból Antonio rájött, hogy nem Cornelia felelt neki. Közben megjött Santisteban, az apród, felsietett a szobájához és ott találta Antoniót, amint éppen azt kérte, vigyenek fel neki minden kulcsot a házban, hátha akad köztük olyan, amely az ajtót nyitja. Az apród térdre hullott előtte és kezében a kulccsal így szólt:

- Kegyelmességtek eltávoztása, vagy jobban mondva a saját ostobaságom okozta, hogy erre a három éjszakára felhoztam egy leányt, hogy velem háljon; könyörgök kegyelmednek, don Antonio Isunza, hogyha gazdám, don Juan, még nem tudná, ne mondja el neki, és én úgy kapjak jó híreket Spanyolországból, hogy tüstént kidobom.

- És hogy hívják azt a nőt? - kérdezte Antonio.

- Corneliának - felelt az apród.

A másik apród, aki az egész csalafintaságot kiderítette, nem volt éppen jó barátja Santisteban-nak, s nem tudni, együgyűségből-e vagy rosszakaratból, lement oda, ahol a herceg, Juan és Lorenzo tartózkodtak, és így szólt hozzájuk:

- Nézzék csak az apródját, istenemre, kibuktatták belőle azt a Cornelia asszonyságot. Dugdosta. A fejemet teszem rá, bosszantja most, hogy megjöttek az urak, szívesen folytatta volna a *gaudeamust*¹¹⁶ még vagy három-négy napig.

Szavait hallva, Lorenzo megkérdezte tőle:

- Mit beszélsz, jó ember? Hol van Cornelia?

- Odafent - felelt az apród.

Alig mondta ki, a herceg mint a villám rohant fel a lépcsőn, hogy meglássa Corneliát, mert azt hitte, megkerült; mindjárt rá is lelt a szobára, ahol Antonio volt, és belépve így szólt:

- Hol van Cornelia, hol van életem mindensége?

- Itt van Cornelia - felelt az ágyból egy lepedőbe csavart nő; arcát elfedte és így folytatta: - De odavannak! mi történt, ökröt loptak talán? Hát mi van abban, hogy egy nő egy apróddal hál? Mit kell ezen így csodálkozni?

Lorenzo, aki szintén jelen volt, éktelen haragjában megrántotta a lepedő sarkát, az alól pedig előtűnt egy nem is rosszképű fiatal nő, aki szégyenében az arca elé kapta kezét és sietve kezdte magára hányni a ruhát, amit - párna nem lévén az ágyban - párnának használt; ők meg látták, hogy valami világszemetje utcalány áll előttük.

A herceg megkérdezte, hogy valóban Corneliának hívják-e. A lány azt felelte rá, hogy igen, s hogy felettébb tisztességes rokonai élnek a városban, és különben is, az vesse rá az első követ, aki... A herceg annyira megrökönyödött, hogy már-már azt gondolta, csúfot üznek belőle a spanyolok. De aztán, hogy e sanda gyanút elűzze magától, megfordult - Lorenzo a nyomában - lóra ült és eltávozott. Juant és Antoniót pedig, akik még náluk is jobban meg voltak rökönyödve, otthagyták. Az ifjak elhatározták, hogy eget és földet tüvé tesznek Corneliáért, s meggyőzik a herceget igazságukról és jó szándékukról. Santistebant merészségeért tüstént elbocsátották, a Cornelia nevű utcalányt pedig kidobták. Ekkor jutott eszükbe, hogy elfelejtettek szólni a hercegnek az ékszerekről, a gyémántos *agnusról* meg a feszületről, amit Cornelia felajánlott nekik. A bizonyíték nyomán csak elhiszi majd, hogy Cornelia valóban velük volt, és nem tehetnek róla, hogy a hölgy eltűnt. Utánasiettek, hogy ezt közöljék vele, azt hitték, Lorenzo házában lelik, de ott Lorenzón kívül mást nem találtak, az pedig elmondta nekik, hogy a herceg egy percre sem állt meg, visszatért Ferrarába, neki pedig meghagyta, hogy keresse Corneliát.

¹¹⁶ *gaudeamus* - itt: vigasság (latinul).

Elmondták Lorenzónak, amit a herceggel akartak közölni, de az megnyugtatta őket, hogy a herceg nagyon meg van elégedve magatartásukkal, és ők mindketten úgy vélik, bizonyára nagyon félhetett a leány, azért tűnt el. Isten segítségével majd csak előkerül, mert sem a csecsemőt, sem a gazdasszonyt, sem pedig őt magát a föld el nem nyelhette.

Ettől aztán mindnyájan meg is vigasztalódtak, és nem akarták nagydobra verni, hogy keresik az asszonyt, inkább titokban szándékoztak kutatni utána, mert hiszen eddig unokahúgán kívül senki más nem tudott arról, hogy eltűnt. Lorenzo úgy vélte, ha nyíltan kerestetnék, húga jó hírére esnék csorba azok szemében, akik a herceg szándékáról nem tudnak, s utóbb nehéz lenne az erős kétkedés nyomán ébredt gyanút egyenként eloszlatni bennük.

A herceg folytatta útját; a sorsát irányító jószerencse annak a papnak falujába vezérelte, akinél Cornelia, a gyermek, annak dajkája és a tanácsadó gazdasszony tartózkodott. Az asszonyok elmondták a plébánosnak életük sorát és kikérték tanácsát, mitévők legyenek. A pap a herceg régi barátja volt, és a gazdagon és szépen berendezett paplakban, Ferrarából jövet, gyakran maga a herceg is megfordult; onnan szokott vadászatra indulni, mert a plébánost, annak elméssége és minden tettében-szavában megnyilvánuló kedves modora miatt nagyon kedvelte. A pap nem ijedt meg, amikor a herceg a házába lépett, mert mint mondtuk, ez nem először történt. Ám aggasztotta, hogy a herceg bánatos, hiszen tüstént meglátta, hogy annak lelkét valami szenvedély dűlja fel.

Cornelia is neszét vette, hogy a ferrarai herceg ott van a házban, és roppant izgalom fogta el, mert nem tudta, milyen szándékkal jött. Kezét tördelte, fel s alá járt, mint aki magánkívül van. Cornelia szeretett volna beszélni a pappal, de nem tudta szerét ejteni, mert az a herceggel volt elfoglalva.

Így szólt a herceg:

- Nagyon szomorúan jöttem ide, atyám, nem is akarok ma már Ferrarába visszatérni, vendég leszek. Mondd meg a kíséretemnek, induljanak tovább a városba, csak Fabio maradjon itt.

Meg is tette ezt a jó pap, majd intézkedett, hogy a herceget lássák el mindennel és álljanak szolgálatára. Eközben aztán Cornelia is szót tudott váltani vele és a plébános kezét megfogva, így szólt hozzá:

- Jaj, atyám, uram! Mondja, miért jött a herceg? Az Isten szerelmére, próbáljon puhatolózni az én ügyemben, igyekezzék rávenni, legalább valami jelét adja, hogy mi a szándéka. De nem, irányítsa csak úgy, ahogy maga a legjobbnak tartja, és ahogy a maga nagy bölcsessége tanácsolja.

Erre a plébános így felelt:

- A herceg szomorú. Mindeddig nem mondta meg, mi bántja, öltöztessék fel nyomban gazdagon ezt a gyermeket, ékesítsd fel minden ékszereddel, de legfőként azokkal, amelyeket a hercegtől kaptál volt, én pedig remélem, hogy az ég akaratából ma még jó napunk lesz.

Cornelia átölelte, kezét csókolt neki, majd visszavonult, hogy felöltöztesse és rendbehozza a gyermeket. A pap kiment, és míg az ebéd elkészült, beszélgettek a herceggel. A csevegés során megkérdezte a plébános, megtudhatná-e, mi az oka a herceg szomorúságának, mert az, hogy bánata van, mérföldnyiről lerí róla.

- Atyám - felelt a herceg - persze hogy a szív szomorúsága kiül az arcra. A szemből ki lehet olvasni, mi foglalkoztatja a lelket. De a legnagyobb baj az, hogy a mostani bánatomat senki-nek el nem mondhatom.

- Hát pedig, uram - felelt a pap - ha kedved volna örömteli dolgot látni, én olyat tudnék mutatni neked, ami nem is kis örömet okozna néked.

- Ostoba ember volna az - felelt a herceg - aki, ha könnyebbséget kínálnak bajára, nem akarná elfogadni. Életemre mondom, atyám, mutasd meg, amiről beszélsz, biztos az is afféle különös dolog, amit csak nálad láthatni, és amiket én mindig oly szívesen megtekintek.

Felkelt a pap, bement a szobába, ahol Cornelia volt, az pedig már felékesítette a fiát, rárakta a drága ékszereket, a feszületet meg az *agnust*, meg még három drágakővel kirakott ékességet - mindet a hercegtől kapta Cornelia - majd a plébános, karjába véve a gyermeket, kivitte a szobába, ahol a herceg tartózkodott, s azt mondta neki, keljen fel s jöjjön oda az ablakhoz, a világossághoz, ott aztán karjából a herceg karjába tette a csecsemőt, az pedig megpillantotta és felismerte az ékszereket, s látta, ugyanazok, amiket ő adott Corneliának, s ezen ugyancsak elámult. Amikor tüzetesen megnézte a gyermeket, úgy tetszett, mintha a saját képmását látná, és ámulattól eltelve megkérdezte a papot, kié a gyermek, mert a díszítésekről és az ékszerekről akár egy herceg fia is lehetne.

- Nem tudom - felelt a pap - csak annyit tudok, hogy néhány nappal ezelőtt Bolognából hozta ide egy lovag és megkért, törődjek vele, neveljem, mert előkelő atya gyermeke, s anyja rangos és gyönyörű szép hölgy. A lovaggal egy asszonyszemély is jött, hogy a gyermeket szoptassa, azt meg is kérdeztem, tud-e valamit e kisdéd szüleinél, ő pedig azt felelte, nem tud semmit. Ha pedig az anya is oly szép, mint maga a dajka, hát akkor az lehet a legszebb asszony Itáliában.

- Nem néznénk meg? - kérdezte a herceg.

- Megnézhetjük - felelt a pap - jöjj velem, uram, s ha e gyermek gazdag öltözéke és szépsége ámulatba ejt, mert azt hiszem, így volt, gondolom, ha meglátod a dajkáját, az is ugyanilyen hatással lesz rád.

A plébános el akarta venni a gyereket a hercegtől, de az nem akarta odaadni, inkább csak szorosabban a karjába szorította és számos csókkal illette. A pap egy kevésbé előresietett és szólt Corneliának, jöjjön ki, fogadja a herceget, de ne jöjjön zavarba. Cornelia így is tett, s az izgalomtól olyan színek ültek ki az arcára, hogy attól földöntúli szép lett. A herceg megdermedt, amikor látta, ő pedig a herceg lábához vetette magát és meg akarta csókolni. A herceg egy szót sem szólt, a gyermeket átadta a papnak, hátat fordított, majd nagy sietve kiment a szobából. Amikor Cornelia ezt látta, a paphoz fordult és így szólt:

- Jaj, uram! Megrettent tőlem a herceg? Vagy megutált-e? Talán csúnyának látott? Vagy elfeledte tán, mivel tartozik nekem? Hogy nem szólt egyetlen szót sem? Annyira terhére volt a fia, hogy csak így eldobta karjából?

A pap minderre nem válaszolt, csak csodálkozott azon, hogy a herceg így elszökött, mert úgy látta, hogy inkább, mint bármi más, szökés volt ez; pedig csak az történt, hogy kiment, Fabiót szólította és ezt mondta neki:

- Fuss, Fabio barátom, és a legsebesebben térj vissza Bolognába, és mondd meg Lorenzo Bentivoglinak és a két spanyol lovagnak, don Juan de Gamboának és don Antonio de Isunzának, hogy ha törik, ha szakad, tüstént jöjjenek ide ebbe a faluba. Azon légy, barátom, hogy visszatérj és meg ne jöjj nélkülük, mert az életem függ tőle, hogy itt lássam őket.

Fabio nem volt lusta ember és ura parancsát nyomban teljesítette. A herceg azonnal visszatért a szobába, ahol Cornelia bőven ontotta gyönyörű könnyeit. A herceg karjába vette, könnyei az asszony könnyeivel keveredtek, ajkával ezerszer is felitta a lehetet ajkáról, s a boldogság megkötözte a nyelvét. S így tisztos és szerelmes csendben örült a két boldog szerető és igaz hitves. A gyermek dajkája meg Cribela - legalábbis ő mondta, hogy így hívják - a másik szoba ajtajából leste, mi történik a herceg és Cornelia közt, s örömben a falba verték fejüket, úgyhogy úgy látszott, mintha elvesztették volna az eszüket. A plébános ezerszer is megcsókolta karjában a gyereket, és szabad jobbjaival szüntelenül szórta az áldást az egymást ölelő

két szerelmesre. A pap gazdasszonya, aki e jelentős eseménynél nem volt jelen, mert az ebéd elkészítésével foglalatostkodott, amikor a főzéssel elkészült, belépett és az asztalhoz szólította őket. Ez azután megoldotta szoros ölelésüket, a herceg elvette a gyermeket a paptól s karjában tartotta mindaddig, amíg csak az inkább tiszta és jóízű, mint pompás ebéd tartott. Ebéd közben Cornelia beszámolt mindarról, ami vele történt, amíg csak a két spanyol lovag gazdasszonyának tanácsára e házba nem érkezett, arról, hogy a lovagok az elképzelhető legbecsületesebb és legszigorúbb illendőségnek megfelelően álltak szolgálatára, oltalmazták és őrizték. A herceg is elmesélte neki mindazt, ami övele történt, amíg ideért. Jelen volt a gazdasszony meg a dajka is; a herceg busás jutalmat ígért nekik mindenért. Ismét eláradt mindnyájukban az események szerencsés kimenetele felett érzett öröm, és már csak arra vártak, hogy Lorenzo, Juan és Antonio érkezése tetőzze be és tegye teljessé a legnagyobb boldogságot. Azok pedig három nap múlva meg is érkeztek és aggódva kívánták tudni, kapott-e a herceg újabb hírt Corneliáról. Fabio ugyanis, aki értük ment, nem mondhatott semmit arról, hogy a hölgy megkerült, hiszen nem tudott róla.

A herceg a Cornelia szobája mellett, egy másik szobában fogadta őket, örömmel semmi jelét nem mutatta, s ettől az érkezők elszomorodtak. A herceg leültette őket, ő is leült velük és szavait Lorenzóhoz intézve, így szólt:

- Jól tudod, Lorenzo Bentivogli uram, hogy húgodat soha be nem csaptam, erre az ég és saját lelkiismeretem a tanú. Azt is tudod, milyen igyekezettel kerestem őt és mennyire vágytam arra, hogy megtaláljam és feleségül vegyem, ahogy megígértem neki. Cornelia nem került elő, és az én adott szavam sem örökérvényű. Legényember lévén, nem vagyok annyira jártas a világ dolgaiban, hogy a lépten-nyomon kínálkozó élvezeteknek ellent tudnék állni. Ugyanaz a vágy, amely megígértette velem, hogy Corneliát hitvesemmé teszem, már mielőtt őt megismertem volna, arra készítetett, hogy házasságot ígérjek egy idevaló falusi parasztlánynak. Amikor Cornelia értékét felismertem, arra gondoltam, hogy bár lelkiismeretem szavát kelljen is meghazudtolnom, ezt a leányt csúfosan elhagyom, ez pedig nem kis bizonyítéka volt szerelmemnek. De olyan nőt, aki nincs sehol, senki nem vehet feleségül, és az is ellenkezik a józan ésszel, hogy valaki olyan asszony után fusson, aki őt elhagyja, csak azért, mert az ember nem leli az őt gyűlölő drágaságot; mindezt csak azért mondom, Lorenzo uram, hogy lásd, milyen elégtételt adhatok neked egy olyan sérelemért, amit nemcsak hogy el nem követtem, de sohasem is volt szándékomban elkövetni; azt akarom, hogy itt, most, engedélyt adj, hogy korábban adott szavamat betartsam és egybekeljek a parasztlánnyal, aki már itt van e házban.

Míg a herceg e szavakat mondotta, Lorenzo arca ezer színt váltott, képtelen volt egy helyben ülni a széken, ez pedig nyilvánvaló jele volt annak, hogy érzékein a harag lassanként eluralkodik. Ugyanez történt Juannal és Antonióval is, és tüstént elhatározták, még életük árán is megakadályozzák, hogy a herceg e szándékát keresztül vigye. A herceg leolvasta arcukról gondolataikat és így szólt:

- Csillapodj, Lorenzo uram, s mielőtt egy szót is válaszolnál, azt akarom, hogy a hitvesemül választott hölgy szépsége kényszerítsen a kért engedély megadására. Mert e szépség oly nagy és oly különleges, hogy az még ennél nagyobb ballépést is megbocsáthatóvá tenne.

Ezt mondva felállt és belépett a másik szobába, ahol már várt rá Cornelia a gyermek összes ékszereivel és drágakövekkel dúsan felékesítve. Alig fordított hátat a herceg, Juan felállt és Lorenzo székének karfáját mindkét kezével megragadva, az ifjú fülébe súgta:

- Galíciai Szent Jakabra, Lorenzo uram, keresztényi és lovagi hitemre mondom, mórrá legyek, ha engedem, hogy a herceg keresztülvigye szándékát. Itt, itt a kezem között végzi életét, ha Cornelia húgodnak adott szavát meg nem tartja! De legalábbis adjon időt, hogy megkeressük, és amíg azt nem tudjuk, hogy húgod meghalt, nem fog megházasodni!

- Én is ugyanígy gondolom - felelte Lorenzo.

- És ugyanígy gondolja Antonio barátom is - mondta rá Juan.

Ekkor lépett a szobába Cornelia, egyik oldalán a plébános, másikon a herceg vezette kézen fogva, mögöttük jött Sulpizia, Cornelia komornája, akiért a herceg elküldetett Ferrarába, valamint a gyermek dajkája és a két lovag gazdasszonya. Amikor Lorenzo meglátta a húgát és végre rájött, hogy ő az, és felismerte - mert az első pillanatban lehetetlennek hitte, hogy ilyesmi történhessék, és képtelen volt felfogni a valóságot - a herceg lábához vetette magát, az felemelte és az ifjút húga karjába vezette. Cornelia határtalan örömmel ölelte meg bátyját. Juan és Antonio azt mondta a hercegnek, hogy ez volt a világ legelméesebb és legízesebb tréfája. A herceg elvette Sulpiziától a gyermeket, Lorenzo kezébe adta és így szólt:

- Fogadd, fivérem, unokaöcsédet, a fiamat, és jól gondold meg, adsz-e engedélyt, hogy összeházasodjam e parasztlánnyal, mert ő volt az, akinek először tettem házassági ígéretet.

Se vége, se hossza nem volna, ha el akarnánk mondani, mit felelt erre Lorenzo, mit kérdezett Juan, mit érzett Antonio, le akarnánk írni a plébános ujjongását, Sulpizia örömét, a tanácsadó gazdasszony boldogságát, a dajka lelkesedését, Fabio ámulatát és végül mindnyájuk általános boldogságát. Azután a plébános összeeskette őket, házassági tanújuk pedig don Juan de Gamboa volt. Mindannyiuknak lelkére kötötték, hogy egybekelésüket tartsák titokban, amíg meg nem tudják, milyen kimenetelű lesz az idős hercegnő halálos betegsége, addig pedig Cornelia a bátyjával együtt visszatér Bolognába. Minden így is történt: a hercegnő meghalt, Cornelia Ferrarába utazott, ahol szépsége mindenkit örömmel töltött el. A gyász örömmé változott, a dajka és a gazdasszony meggazdagodott, Sulpizia Fabio felesége lett, don Antonio és don Juan pedig boldog volt, hogy valamiben szolgálatára lehetett a hercegnek, az pedig felajánlotta, hogy két unokahúgát adja hozzájuk feleségül gazdag hozománnyal. Az ifjak azt felelték, hogy a vizcayai nemzet lovagjai általában a maguk szülőföldjén házasodnak, s így ha nem fogadják el, nem azért lesz, mert kevésre tartják ezt az ajánlatot, hanem mert lehetetlen megtenniök. Alkalmazkodniuk kell e dicséretes honi szokáshoz és szüleik akaratához, akik bizonyára már meg akarják házasítani őket, és így ezt a nemes ajánlatot el nem fogadhatják.

A herceg elfogadta ezt az indokot és megfelelő alkalmat keresve, tisztos és becsületes módot talált arra, hogy sok ajándékot küldjön nekik Bolognába, a köztük néhány oly gazdagot, oly alkalmasat és oly kellő időben, hogy még ha vissza akarták volna is utasítani - nehogy úgy lássék, fizetséget fogadnak el - azoknak kellő időben érkezése minden aggályukat eloszlatta. Különösen azok az ajándékok voltak nagyszerűek, amelyeket Spanyolországba indulásuk alkalmával kaptak, és azok, amelyeket Ferrarába érkezésükkor adott nekik a herceg búcsúzásuk alkalmával. Corneliát két gyönyörű leánygyermek anyjaként látták viszont. Az ifjú hercegnő don Juannak adta a gyémántos keresztet, az *agnust* pedig don Antoniónak, ezek pedig nem tehettek mást, elfogadták. Megérkeztek Spanyolországba, szülőföldjükre, s ott feleségül vettek egy-egy gazdag, előkelő és szép leányt, és tovább is levelezésben álltak a herceggel, a hercegnővel és Lorenzo Bentivogli urammal, mindnyájuk legnagyobb örömére.

(András László fordítása)

CSALÁRD HÁZASSÁG

A Feltámadás Kórházából - Valladolidban van, a Puerta del Campón¹¹⁷ kívül - egy katona jött ki; kardját mankónak használta, s ez meg vékony lábaszára, arca sápadtsága világosan mutatta, hogy noha nem volt éppen különös hőség, húsz nap alatt kiizzadhatott magából minden rossz nedvet,¹¹⁸ amit talán egy óra alatt gyűjtött. Bicegve haladt, és botorkálásán látszott, hogy lábadozó. Alig lépett be a város kapuján, egyszer csak meglátta egy barátja, akivel több mint három hónapja nem találkozott. Az meg, mintha rossz szellemet látna, közelebb lépett hozzá és megszólalt:

- Mi ez, Campuzano zászlós uram? Lehetséges, hogy kegyelmed ebben a városban van? Megesküdtem volna, hogy Flandriában vágat, előreszegzett pikával, nem itt húzza maga után a kardot! Milyen sápadt, milyen gyöngé!

Campuzano így válaszolt:

- Hogy ebben a városban vagyok-e vagy sem, Peralta licenciátus uram, arra elég felelet, hogy itt lát. Ami meg egyéb kérdéseit illeti, elég, ha annyit mondok, most jövök innen a kórházból, tizennégy jókora fekélyt izzadtam ki, egy asszonyi állattól kaptam őket, akit veszttemre szemeltem ki magamnak.

- Hát megnősült kegyelmed? - kérdezősködött Peralta.

- Meg, uram - felelte Campuzano.

- Bizonyára szerelemből - mondta Peralta - s az efféle szerelmi házasságokat hamar nyomon követi a megbánás.

- Hát hogy szerelemből nősültem-e, nem mondhatnám meg hamarjában - szólt a zászlós. - Csak azt tudom, keserűségemre tettem, mert a házasság vagy házasság testi-lelki nyomorékká tett; testi nyavalyám negyven erős izzadásomba került, a lelkire meg még csak enyhítő balzsamot sem találok. De nem szokásom az utcán hosszabb tárgyalást folytatni, elnézését kérem kegyelmednek; adandó alkalommal bővebben beszámolok viszontagságaimról, meglepőbbeket és furcsábbakat úgysem hallott még kegyelmed, soha életében.

- Jobbat mondok - szólt a licenciátus - ha már együtt vagyunk, jöjjön velem kegyelmed a fogadómba, együtt levezelhetjük bűneinket, mert ott betegnek való a leves. Két személyre mérik ugyan, de a szolgálom azért majd kipótolja egy kis téstával, s ha a lábadozás bírja, majd néhány szelet rutei sonka megadja hozzá a feloldozást, de főként a jó szív, amellyel felajánlom, nemcsak ez egyszerre, hanem mindannyiszorra, valahányszor kegyelmednek kedve tartja.

Campuzano köszönettel elfogadta a meghívást és az ajánlatot. Betértek a San Llorente-templomba, misét hallgattak, aztán Peralta elvitte a szállására, ahogy ígérte, megvendégelte s még egyszer felajánlotta, neki szolgálatait. Az ebéd végeztével pedig kérte, mondaná el az előbb oly fennen bejelentett viszontagságait. Campuzano nem sokáig kérette magát, hanem nyomban belefogott az elbeszélésbe:

¹¹⁷ Puerta del Campo - rétre nyíló városkapu Valladolid déli részén. Cervantes Rastro utcai háza (ma múzeum) is ennek közelében volt, nem messze a Feltámadás Kórházától. Az elpusztult kórház egy részét újjáépítették.

¹¹⁸ minden rossz nedvet, amit talán egy óra alatt gyűjtött - célzás a vérhaj szerzésének körülményeire.

- Bizonyára emlékszik kegyelmed, Peralta licenciátus uram, hogy itt Valladolidban nyakra-főre együtt voltam Pedro de Herrera kapitánnyal, aki most Flandriában harcol.

- Nagyonis jól emlékszem - felelte Peralta.

- Nos hát - folytatta Campuzano - egy napon, ahogy éppen megebédeltünk a Solana fogadójában, mert ott laktunk, két finom külsejű úriasszony lépett be egy-egy szolgálólány kíséretében. Az egyik állva maradt, az ablakhoz támaszkodott és szóba elegyedett a kapitánnyal, a másik meg mellém telepedett egy székre. Kendője állig eltakarta, csak éppen annyit láthattam arcából, amennyi a finom kelmén átlátszott. Váltig kértem, mutassa meg az arcát, de hiába, nem értem célt. Ettől csak még jobban tüzet fogtam, és a hölgy, hogy vágyamat még inkább szítsa, kacérságból vagy véletlenül, úgy mesterkedett, hogy meglássam pompás gyűrűkkel teli fehér kezét. Magam is nyalka legény voltam akkoriban. Nyakamban a nagy lánc, bizonyára ismerte kegyelmed, fejemen tollas-szalagos kalpag, gúnyám tarkább, mint a rendes katonaruha, szóval ugyancsak fel voltam cicomázva, és dőreségemben azt hittem, mindenkinek meg kell értem vesznie. Mondom, kértem, mutassa meg végre az arcát, ő azonban azt felelte: „Ne legyen olyan türelmetlen. Itt lakom a városban, küldjön utánam egy apródot, s ha tisztességesebb vagyok is, mint ebből a válaszból gyaníthatná, nem bánom, ha egyszer elbeszélgetünk, mert látni akarom, daliás külsejéhez méltóan tud-e viselkedni.” Kezet csókoltam e nagy kegyért, aranyhegyeket ígértem neki. Közben a kapitány befejezte a beszélgetést. A nők elmentek, és egy szolgám nyomon követte őket. A kapitány elmondotta, a másik hölgy arra kérte, vinné el néhány levelét Flandriába egy másik kapitánynak, akiről az asszony azt mondotta, unokatestvére, jóllehet nyilvánvaló, hogy a kedvese. Az én szívemet égette a látott két fehér kéz és a vágy, hogy végre a hölgy arcát is megláthassam. Másnap szolgám vezetésével elmentem hozzá és bebocsátást nyertem. Jól berendezett lakást találtam s egy harminc év körüli nőt; felismertem fehér kezéről. Nem volt ugyan túlságosan szép; mégis bele lehetett szeretni, ha beszélt vele az ember, mert olyan édes hangja volt, hogy a fülön keresztül a szívet is meghódította. Hosszú szerelmes párbeszédet folytattam vele, dicsekedtem, lódtítottam, szavaltam és ígérgettem, szóval minden mesterkedéssel azon voltam, megkedveltessem magam vele. De úgy látszott, sok hasonló vagy még fellengzőbb ígéretet és bókot hallott már eleget, nyilván inkább csak meghallgatott, mint hitelt adott a szavaimnak. Négy napig jártam hozzá, ígértem fűt-fát, de az áhított gyümölcshöz nem juthattam. A házban az egész idő alatt mindig tiszta volt a levegő, állítólagos rokonoknak vagy valóságos udvarlókna semmi nyoma. Egy inkább ravasznak, mint együgyűnek látszó cseléd lány szolgálta ki. Végre elhatároztam, úgy vetek véget a kalandnak, mint a katona, ha tovább akar állni. Megkértem hát, valljon végre színt, és doña Estefanía de Caicedo - mert ez a neve a nőnek, aki miatt idejutottam - így felelt: „Campuzano zászlós uram, ostobaság volna tőlem, ha szentnek akarnám mutatni magamat kegyelmed előtt. Bűnös nő voltam és az vagyok ma is, de nem annyira, hogy a szomszédok megszólhatnának, vagy a távolabbi ismerősök megróhatnának. Szüleimtől vagy rokonaimtól nem örököltam vagyont, de amit itt a házban lát, testvérek közt is megér kétezeröt száz dukátot: ha mindent áruba bocsátanék és pénzzé tennék, ez persze nem megy egykettőre, ennyit bizonyosan összeszednék. Mármint én evvel a vagyonnal férjet keresek, hogy az övé legyek és engedelmeskedjem neki. Kész vagyok tisztos életre, de amellet megvan a jó szándékom is, hogy jól ellássam és szolgálatára álljak. Nincs olyan fejedelmi szakács, aki nálam jobban tudna főzni, és nincs, aki minden ételnek úgy megadná az ízét, mint én, ha ki akarok tenni magamért, csak bebizonyítsam háziasságomat. Értek hozzá, hogy a házban kulcsár, a konyhában cseléd és a vendégteremben úrnő legyek. Valóban, tudok parancsolni és gondoskodni róla, hogy meg is fogadják a szavam. Nem pazarolok el semmit és együtt tartom, ami van. A garas, ha az én utasításomra adják ki, nem kevesebbet, hanem jóval többet ér. A fehérműm - sok is, jó is - nem boltból s nem is vászonárustól való, minden fonalat én és cselédek saját kezünkkel fontunk, s ha volna hozzá alkalmatosság a háznál,

magam meg is szőttem volna. Kénytelen vagyok így dicsérni magamat, még ha megszól is érte; nem tehetek egyebet. Végül pedig még azt is meg kell mondanom, férjet keresek, hogy támaszom legyen, parancsoljon nekem és becsületemre váljék, nem pedig udvarlót, aki szolgálatomra áll és szegyet hoz rám. Ha kegyelmed elfogadja az így felajánlott ajándékot, íme itt vagyok, mindenre készen, amit kegyelmed kíván tőlem, de áruba nem bocsátom magam, mert nem akarok a világ szájára kerülni; tudom, senki nem tud jobban megegyezni, mint maguk az érdekeltek.” Énnekem akkor már régen nem a fejemben, hanem a sarkamban volt az eszem, nem láttam és nem hallottam egyebet, mint a gyönyörűséget, amelyet a képzelet festett elém, és a vagyont; a csengő aranyat már a zsebemben éreztem; természetesen odavoltam az elragadtatástól, csak a vágy sugallatára hallgattam - bilincsbe verte józanságomat - és azt feleltem, boldog és szerencsés vagyok, hogy a jóságos ég csodaképpen ilyen élettárshoz juttatott. Szíves-örömet teszem akaratom és vagyonom úrnőjévé, nem mondom éppen, hogy vagyonom sok, de a nyakamban látható láncsal és más otthon őrzött ékszeremmel együtt, ha néhány katonai díszruhámtól is megválok, jó kétezer dukátra rúg, s ha ezt az ő kétezeröt száz dukátjához tesszük, ez az összeg elegendő, hogy visszavonulhassunk a falumba, ahonnan származom, és ahol némi birtokom is van. Ha ezt a magunkkal hozott pénzzel kissé föllendítjük és a termést idejében eladjuk, vígan és gondtalanul élhetünk. Egy szó, mint száz: ott helyben megegyeztünk az eljegyzésben, és szépen kiterveltük, hogy bejelentjük szándékunkat a plébánián, s a véletlenül éppen egymás után következő három ünnepnapon kihirdettjük magunkat. Így is lett, és a negyedik napon összeházasodtunk. Az esküvőn két barátom volt ott és egy ifjú; az asszony úgy mutatta be, mint unokatestvérét. Túláradó nyájassággal öleltem keblemre az új rokont; újdonsült feleségem sem hallott tőlem egyebet nyájasszavaknál, bármilyen csavaros és csalfa volt is a szándékom. Erről azonban nem akarok beszélni, mert bár a színigazat mondom, azért mégsem gyónok éppen, s így el is hallgathatok egyet-mást. Szolgámmal elhozattam ládámat a fogadóból a feleségem lakására; előtte zártam oda gyönyörű láncomat és megmutattam neki még hármát-négyet, nem éppen akkorát, de még szebb veretűt, hozzá három-négy különféle fajta szalagot. Megmutattam még a díszruháimat és tollaimat is, és a háztartás költségeire az egész nálam levő pénzt, vagy négyszáz reált átadtam neki. Hat napig örültem a szép házaseletnek és úgy éltem világomat a házban, mint a gazdag após tékozló veje: remek szőnyegeken jártam, holland ágyneműben aludtam, ezüst gyertyatartókkal világítottam magamnak, ágyban reggeliztem, tizenegy órakor keltem, tizenkettőkor ebédeltem és kettőkor már megint a pamlagon heverészttem. Doña Estefanía és a szolgálóleány minden kívánságomat kitalálta; szolgálomat addig mindig lustának és lomhának ismertem, de most valósággal özzé változott. Doña Estefanía, ha nem volt mellettem, minden idejét a konyhán töltötte, hogy ínyem csiklandozására s étvágyam felkeltésére ízesebb-nél ízesebb ételleket főzessen. Ingeimre, gallérjaimra és zsebkendőimre oly bőségesen öntötték az angyal- és narancsvizet, hogy illatuk Aranjuezzel versenyezhetett.

- Teltek-múltak a napok, amint az évek is elrepülnek, mert ideleln minden az időnek engedelmeskedik. Ezekben a napokban olyan paradicsomi sorom volt, és olyan jól kiszolgáltak, hogy megmásítottam rossz szándékomat, mellyel ráálltam az egyezsége, és elhatároztam, megemberelem magamat. Ekkor történt, hogy egy reggel - doña Estefaniával még az ágyban feküdtem - egyszerre nagy dörömbölés hangzott az utcai kapu felől. A cselédleány kinézett az ablakon, de nyomban vissza is húzódott és azt mondta: „Na, hála Istennek, itt van már! Látják, még hamarabb megjött, mint a múltkor írta.” - „Ki jött meg, te leány?” - kérdeztem. - „Ki?” - válaszolta. - „Hát ki más, mint doña Clementa Bueso, és vele érkezett az úr is, don Lope Meléndez de Almendárez, két szolgálóval és Hortigosával, a magával vitt komornával.” De itt már doña Estefanía is beleszólt: „Hamar siess, nyisd ki nekik a kaput. Kegyelmed pedig, uram, irántam való szerelmére kérem, ne jöjjön ki a sodrából és ne fortyanjon fel, akármit hallana rólam.” - „Ugyan ki merne valami sértőt mondani a feleségemről, épp az én jelenlétemben? Hadd halljam, miféle emberek ezek, mert látom, fölzaklatott a jövetelük.” -

„Nincs most időm, hogy elmondjam - szól doña Estefanía - érje be egyelőre avval, ami itt történik, mind csupa komédia, bizonyos célból, utóbb majd megtudja.” Erre is akartam valamit mondani, de már nem jutottam szóhoz, mert doña Clementa Bueso lépett a szobába, arannyal szegett, zöldmintás bársonyruhában, ugyanilyen színű és díszítésű köpenyben, a fején zöld, fehér és vörös tollakkal és gyönyörű aranyshalaggal ékes kalap, az arcát pedig félig eltakarta leheletfinom fátyla. Vele jött don Lope Meléndez de Almeyda is, nem kevésbé előkelő útiruhában. Elsőnek Hortigosa, a komorna szólalt meg: „Jézusom! Doña Clementa ágyában idegen fekszik, ráadásul férfi! Sohase hittem volna, hogy ilyen csodát is megérünk ebben a házban! Mondhatom, ez a doña Estefanía derekasan visszaélt az úrnőm bizalmával és barátságával!” - „Ebben igazad lehet, Hortigosa - válaszolt doña Clementa. - De hát én tehetek róla! Lehetett volna annyi eszem, hogy ne barátkozzam olyanokkal, akik csak addig barátnők, amíg hasznuk van belőle.” - Erre doña Estefanía így felelt: „Ne bosszankodjék a dolgon, doña Clementa Bueso asszony, és higgye el, amit lát, mindennek van értelme, csak nem túlságosan egyszerű; de ha megtudja, minden bizonnal meg fog nekem bocsátani és nem lesz oka semminő panaszra.” - Közben én már felöltöttem nadrágomat és zubbonyomat; doña Estefanía kézen fogott, kivitt a másik szobába s ott közölte velem, barátnője meg akarja tréfálni a vele együtt érkezett don Lopét, akivel feleségül akarja vetetni magát. Tréfából, úgymond, elhitette vele, hogy a ház és minden, ami benne van, az ő tulajdona, és férje azt kapja majd vele hozományul. - „Ha már egybekeltek, nem fél, hogy kiderül a turpisság, mert megbízik don Lope iránta való nagy szerelmében, s akkor szépen visszaadja nekem, ami az enyém. Nem lehet rossznéven venni sem tőle, sem más nőtől, hogy ha kell, akár furfang árán is, tisztességes férjet igyekszik szerezni magának.” - Azt feleltem, még baráti szívességnak is túlságosan sok, amit tenni akar, és jól gondolja meg a dolgot, mert nem lehetetlen, hogy végül a törvény segítségével lesz kénytelen visszaszerezni tulajdonát. De erre olyan meggyőző érveket hozott fel s olyan nyomatékosan hivatkozott arra, doña Clementa ennél is fontosabb ügyekben számos szívességet tett neki, és ez viszontszolgáltatásra kötelez, hogy akaratom és józan eszem minden tiltakozása ellenére nem tehettem mást, bele kellett egyeznem doña Estefanía szeszélyébe; előbb biztosított róla, az egész komédia mindössze nyolc napig tart, s ezalatt jól megleszünk egy másik barátnője házában. Folytattuk hát az öltözködést, én is, ő is. Akkor bement, hogy elköszönjön doña Clementa Buesótól és don Lope Meléndez de Almeydától, s meghagyta szolgáltnak, vegye a ládát és menjen utána. Én is utána mentem, de senkitől sem búcsúztam el.

- Doña Estefanía egyenesen egy barátnője lakására ment. Jó ideig négy szemközt tárgyalt vele, mielőtt mi is bementünk, csak aztán jött ki a házból egy cseléd lány és felszólított engem és szolgálmat, hogy lépjünk be. Szűk kis szobácskába vezetett bennünket, a két ágy olyan szorosán állott benne egymás mellett, hogy a kettő egynek látszott, mert tenyérnyi hely sem maradt közöttük, és a két takaró egymást csókolta. Szóval itt töltöttünk hat napot, de ennek a hat napnak nem volt egyetlen órája, amikor nem veszekedtünk, mert én folyton szemére hánytam, mekkora ostobaság volt házát és vagyonát másra bízni, még ha szülőanyja is az illető. Közben folyton jöttem-mentem, s egy napon, mikor doña Estefanía elment - mint mondotta, azért, hogy megnézzé, hogyan állnak a dolgok - a háziasszony megkérdezte tőlem, miért veszekedtem úgy a hölgyel, és miért mondtam neki olyan ingerülten, hogy tökkelütött butaságból és nem őszinte barátságból tette, amit tett. Elbeszéltem neki az egész históriát, és mikor odáig jutottam az elbeszélésben, hogy feleségül vettem doña Estefaniát, milyen hozományt kaptam vele és milyen együgyűséget követett el, mikor házát és minden ingóságát doña Clementának adta át - ha szinte nemes szándékból is, hogy barátnője olyan előkelő férjet kaparinthasson magának, amilyen don Lope - az asszony előbb csak egyszer vetett keresztet, majd olyan gyorsasággal hányta a keresztet és annyiszor elmondta: „Jézusom! Jézusom! Adta gonosz némbérje!”, hogy egészen megzavarodtam. Végül aztán így szólt: „Zászlós úr, nem tudom, lelkiismeretem ellen cselekszem-e, ha elmondom az igazat, de azt hiszem, az is nyomná a

lelkem, ha elhallgatnám kegyelmed előtt; s lesz, ami lesz, éljen az igazság és pokolba a hazugsággal! Az igazság az, hogy doña Clementa Bueso a kegyelmednek hozományképp bemutatott ház és minden ingóság egyetlen jogos tulajdonosa. Mindaz pedig, amit doña Estefanía mondott, hazugság, mert neki sem háza nincs, sem vagyona, sem más ruhája a rajta levőn kívül. Az egész komédiára úgy nyílt mód és alkalom, hogy doña Clementa látogatóba utazott rokonaihoz Plasencia városába, onnan pedig novénát tartani ment a guadelupe-i Madonna elé. Erre az időre házába fogadta doña Estefaniát, hogy ügyeljen mindenre, mert az igaz: meghitt barátnők. Különben, ha jól meggondolom, nem is lehet nagyon hibáztatni a szegény nőt. Mindenesetre sikerült olyan derék férjre szert tennie, mint a zászlós úr.” - Evvel befejezte beszédét, én meg kezdtem kétségbeesni, s nemcsak kezdtem, hanem meg is tettem volna, ha őrangyalomnak nincs gondja rám, és szívem a legnagyobb bajban azt nem súgja, gondoljam meg a dolgot, hiszen keresztény vagyok, és a kétségbeesésnél nincs nagyobb véték, mert az bizony ördögi véték. Ez a meggondolás vagy jámbor sugallat némileg megvigasztalt, de azért habozás nélkül vettem a köpenyemet, kardomat és elmentem, hogy megkeressem doña Estefaniát, avval az eltökélt szándékkal, hogy példásan megfenyítem. A sors azonban - nem tudom, jót akart-e tenni velem, vagy rosszat - úgy intézte, sehol sem találtam rá doña Estefaniára, ahol megtalálni reméltem. Betértem a San Llorentébe, a Szűzanyának ajánlottam lelkemet, leültem egy padra, és nagy keserűségemben olyan mélyen elnyomott az álom, hogy nem is ébredtem volna fel egyhamar, ha föl nem keltenek. Gondolatokkal és gondokkal telve mentem el doña Clementa házához, és láttam, nyugodtan tesz-vesz, mint a ház igazi úrnője. Nem mertem semmit szólani, mert don Lope is ott volt, hanem visszakullogtam a háziasszonyomhoz. Az aztán elmondotta: közölte doña Estefaniával, hogy tudok az egész csalásról és turpisságról. Csak azt kérdezte, én milyen képpel fogadtam az újdonságot; az asszony azt felelte, nagyon csúnyával, és azt hiszi, rossz szándékkal és még rosszabb elhatározással indultam keresésére. Végül azt is megtudtam, hogy doña Estefanía mindent magával vitt, ami a ládában volt, egyetlen útiruhát sem hagyott benne. Na, tessék! Úgy maradtam hát ismét, mint a templom egere; mentem, hogy megnézzem a ládám: nyitva találtam. Olyan volt, mint a holttestre váró koporsó, s kis híján én lettem a holttest, ha van annyi józan eszem, hogy a rám zúdult csapást érezni és mérlegelni tudjam.

- Hát ez bizony elég nagy volt - szólt közbe ekkor Peralta licenciátus - ha meggondoljuk, doña Estefanía minden láncot és gyűrűt magával vitt. Mert mint mondani szokás, a baj sohasem jár magában.

- Hát ezt a bajt még kihevertem volna - mondta a zászlós - mert én is elmondhatom: sánta asszonyt sóztak rám, de nem tudták, hogy én meg féloldalamra béna vagyok.

- Nem tudom, mire érti ezt kegyelmed - felelte Peralta.

- Arra - válaszolt a zászlós - hogy nem tudom, lánc, gyűrű, csecsebecse, az egész hóbelevanc megért-e tíz-tizenkét escudót.

- Az nem lehet - felelt a licenciátus - hiszen amit a nyakán viselt, maga megért több mint kétszáz dukátot.

- Megért volna - válaszolta a zászlós - ha a valóság megfelelné a látszatnak. De mert nem mind arany, ami fénylik, a láncok, gyűrűk és egyéb ékszerek szép szerényen beérték avval, hogy utánzatok voltak, ámbár olyan derék munka valamennyi, hogy csak próbakővel vagy tűzzel lehetne hamis voltukat kimutatni.

- Hát ha így áll a dolog - mondta a licenciátus - kegyelmed sem vethet semmit doña Estefanía szemére, s ő sem a kegyelmére.

Annyira nem - felelte a zászlós hogy akár előről is kezdhetnők az egészet. Nem is ez a baj, licenciátus uram, hanem hogy ő megszabadulhat a láncoktól, de én az ő hamisságától nem, és akár akarom, akár nem, az enyém.

- Adjon hálát az Istennek, Campuzano uram - szólt Peralta -, hogy lába kelt a jószágnak és odább állott, mert kegyelmed nem köteles keresni.

- Ez igaz - felelte a zászlós - de mindazonáltal akármennyire nem keresem, képzeletemben mindig itt látom magam előtt, és ahol vagyok, ott nyom miatta a keserűség.

- Nem tudom, mit válaszoljak - mondta Peralta -, talán legjobb lesz, ha Petrarca két sorát juttatom az eszébe, így szól:

*Che chi prende diletto di far frode,
Non s'ha di lamentar s'altro l'inganna.*

A mi nyelvünkön ez annyit jelent: akinek kedve telik abban, hogy mást becsapjon, ne panaszkodjék, ha más meg őt szedi rá.

- Nem is panaszkodom - válaszolta a zászlós - csak kesergek. Mert a bűnös, bár tudja, hogy bűnös, mégis érzi a bűnhődés súlyát. Belátom, csálni akartam és engem csaltak meg, mert hiszen saját vermembe hullottam. De mégsem tudok olyan józanul gondolkozni, hogy ne sirassam sorsomat. Merthogy a történetem csattanójára térjek - azt hiszem, jogosan nevezem így a velem történeteket - meg kell még említenem a következőt: megtudtam, hogy doña Estefaniát az az unokatestvére vitte el, akiről már mondtam, hogy ott volt az esküvőnkön. Már régóta a legbensőbb barátságban állottak. Nem kerestem tovább, hogy ne zúdítsak magamra még több bajt, mint amennyi ügyis ért. Elköltöztem egy másik fogadóba és néhány napra rá bőrt váltottam, mert ami szemöldököm és szempillám volt, mind kihullott, aztán lassanként a hajam is elhagyott, és idő előtt megkopaszodtam. Az a betegség esett belém, amelyet rókarühnek hívnak, más néven hajhullásnak. Most aztán igazán megkopaszotva állottam, nem lévén sem szakállam fésülni, sem pénzem kiadni való. A szükséggel együtt nőtt a betegség, s mivel a szegénység átgázol a becsületen és egyeseket akasztófára, másokat kórházba juttat, ismét másokat meg arra visz, hogy alázatos könyörgéssel kopogtassanak be ellenségeikhez, aminél nagyobb gyalázat nem érhet szerencsétlent; hogy betegségemben el ne nyújssam a ruháimat, hiszen még gyógyulásom után is takarniuk és díszíteniük kell gazdájukat, mihelyt megtudtam, hogy izzasztás van, bementem a Feltámadás Kórházába és negyven izzasztáson estem át. Azt mondták, ha vigyázok magamra, minden jóra fordul: megvan a kardom, minden másról majd a Jóisten gondoskodik.

A licenciátus láthatólag elálmélkodott a hallottakon és ismét felajánlotta szolgálatait.

- Korán csodálkozik, Peralta uram - mondta a zászlós - mert még csak most mondok el egyet-mást, ami minden képzeletet felülmúl, mert a természetszabta határokon kívül esik. Elég, ha annyit mondok kegyelmednek, hogy olyan dolgokról van szó, amelyek minden csúnya élménnyel kibékítenek, mert ha ezek nincsenek, sohasem kerülök kórházba és nem érem meg azt, amit most beszélek majd el kegyelmednek. Ezeket a dolgokat kegyelmed sem, de a világon senki sem hiszi el nekem.

A zászlós élményeit megelőző hosszú bevezetés és kertelés olyan mértékben felkeltette Peralta kíváncsiságát, hogy mohó türelmetlenséggel kérte, ne várassa tovább, hanem egyszerűen mondja el azt a csodálatos dolgot, amit eddig elhallgatott.

- Bizonyára látta már kegyelmed - mondta a zászlós - a két kutyát, amely éjszakánként lámpát hordva jár az irgalmasrendi barátokkal és világít nekik, míg azok alamizsnát kéregetnek.

- Láttam - felelte Peralta.

- Nyilván azt is látta vagy hallotta már kegyelmed - folytatta a zászlós - mit beszélnek róluk: ha az ablakból dobják le valahol az alamizsnát és az a földre esik, nyomban ott teremnek és odavilágítanak, vagy maguk megkeresik. Megállanak az ablakok előtt, ahol tudják, hogy az emberek alamizsnát szoktak adni. És amilyen szelídek ilyenkor - inkább bárányoknak látszanak, mint kutyáknak - olyan oroszlánok a kórházban, amikor nagy gonddal és éberséggel őrzik a házat.

- Hallottam már - szólt Peralta - hogy mindez így van, de nem találom a dolgot annyira csodálatosnak.

- Amit majd most elmondok, kegyelmed is annak találja - szólt a zászlós - sőt aligha fogadja egykönnyen, sűrű keresztvetések és kételkedő ellentmondások nélkül. Nagy izzadásaim utolsó előtti éjszakáján történt a dolog: hallottam, sőt úgyszólván tulajdon két szememmel láttam, hogy a két kutya - az egyiknek neve Cipión, a másiké Berganza - ott hever az ágyam mögött leterített ócska gyékényeken. Éjfél felé járt, és én ébren feküdtem a sötétben, régebbi dolgaimra és mostani bajaimra gondolva, mikor egyszerre beszélgetést hallottam magam mellett. Figyelni kezdtem, hogy ha lehet, rájöjjek, kik beszélgetnek és miről. Hát a két kutya volt: Cipión és Berganza.

Ahogy Campuzano ezt mondta, a licenciátus felállott és így szólt:

- A Jóisten áldja meg kegyelmedet, Campuzano uram, mindmostanáig haboztam, elhiggyem-e vagy sem, amit a házasságáról elmondott. De most, hogy el akarja hitetni velem, hogy hallotta a kutyák beszélgetését, eltökéltem magamban, semmit sem hiszek el kegyelmednek. Az Isten szerelmére, zászlós úr, el ne mondja ezeket a badarságokat senkinek, hacsak nem olyan jó barátjának, mint én.

- Ne tartson engem kegyelmed olyan tudatlannak - felelte Campuzano - hogy ne látnám be magam is, mennyire csak csoda folytán történhetik meg, hogy az állatok megszólalnak. Azt is tudom, hogy a csóka, szajkó és papagáj, ha beszél, csak azokat a szavakat ismételteti, amelyekre megtanították, és amelyeknek kiejtésére nyelve alkalmas. Ez azonban egészen más, mint az összefüggő és értelmes párbeszéd, mint a két kutyaé. És amióta hallottam őket, már jómagam is gyakran kételkedni kezdtem, vajon nemcsak álmodtam-e mindazt, amit valójában mind az öt istenadta érzékemmel hallottam, végighallgattam és megjegyeztem, végül pedig maradéktalanul papírra is vettem. Ez az írásbeli bizonyíték elegendő, hogy szavahihetőségről mindenkit meggyőzzön. A beszélgetés tárgya jelentős és sokféle volt, úgyhogy kifejtésüket az ember inkább bölcs férfiaktól, mint két kutya szájából várhatná. Így hát mindent egybevetve, mivel az én fejemből ilyesmi nem jöhetett - hiába minden érv - sajnálatomra azt kell hinnem, hogy nem álmodtam, és a kutyák valóban beszéltek.

- Akkor hát lelkemre - válaszolta a licenciátus - Aiszoposz legendás napjai tértek vissza, mikor a kakas a rókával, s egyik állat a másikkal társalgott!

- Magam is állat volnék s ráadásul a legrosszabb fajtából - válaszolta a zászlós - ha vonakodnám elhinni, amit hallottam és láttam, s amit minden pillanatban hajlandó vagyok olyan esküvel megerősíteni, amelynek a hitetlenséget magát is rá kell bírnia, sőt kényszerítenie, hogy hitelt adjon szavaimnak. De feltéve, hogy csalódtam volna, és igazságom pusztá álom, hangoztatása pedig badarság, nem szolgálna-e örömére, Peralta uram, ha párbeszéd alakjában olvashatná mindazt, amiről a kutyák, vagy bánom is én, kik beszélgettek?

- Hát ha kegyelmed - válaszolt a licenciátus - ennyire fáradhatatlanul igyekszik engem meggyőzni arról, hogy a kutyák valóban beszéltek, szíves-örömet meghallgatom ezt a párbeszédet; tekintettel leírója vagy feljegyzője tehetségére, előre is kitűnőnek ítélem.

- Valamit még előre kell bocsátanom - mondta a zászlós. - Olyan megfeszített figyelemmel hallgattam a beszélgetést, és ítélőképességem olyan finom, emlékezetem pedig - hála a sok mazsolának és mandulának, amit megettem - olyan eleven, éles és elfogulatlan volt, hogy mindent pontosan eszembe véstem és másnap úgyszólván szóról szóra úgy vettem papírra, ahogyan hallottam, minden szónoki sallang vagy cicoma nélkül, nem téve hozzá, és nem véve el belőle semmit, hogy élvezetesebbé tegyem. A beszélgetés nem egy, hanem két egymásra következő éjszakán át tartott, de én csak az első felét írtam le, Berganza életét. Társa, Cipión életét - mert ennek elbeszélésével telt a második éjszaka - akkor szándékozom megírni, ha látom, hogy az elsőt elhiszik, vagy legalább nem csúfolnak ki érte. A párbeszéd itt van nálam; azért választottam párbeszédes formát, hogy ne kelljen lépten-nyomon azt mondanom: „Szólt Cipión” és „válaszolta Berganza” - mert ez fölöttébb megnehezítené az olvasást.

Avval kihúzott kebeléből egy irattekercset és átnyújtotta a licenciátusnak. Az nevetve vette el tőle, mintha csúfot akarna üzni mindenből, amit hallott és olvasni készült.

- Én majd hátradülök itt, ebben a székben - szólt a zászlós - míg kegyelmed, ha kedve tartja, elolvassa ezeket az álmokat vagy badarságokat; mindenesetre megvan az az érdekük, hogy abbahagyhatók, mielőtt untatják az olvasót.

- Helyezkedjék kegyelmed kényelembe - szólt Peralta - mert én egy-kettőre készen leszek az olvasással.

A zászlós hátradőlt székében, a licenciátus pedig kigöngyölte az irattekercset és tetején mindjárt megpillantotta a következő címet:

*Párbeszéd két kutya, Cipión és Berganza között
a Feltámadás Kórházában, mely Valladolid városában vagon,
a Puerta de Campón kívül, melyet a kutyák általában
Kandúr-kapunak hívnak*

CIPIÓN. Berganza barátom, hagyjuk ma éjszaka a kórházat a jóhiszeműség őrizetére és húzódjunk a magányba, e gyékények közé, itt észrevétlenül örvendhetünk az ég eddig sohasem tapasztalt kegyelmének, mely egyszeriben közös osztályrészünkül jutott.

BERGANZA. Cipión testvér, hallom, hogy beszélsz, és tudom, hogy én is beszélek hozzád, de nem tudom elhinni, mert úgy vélem, hogy ez a mi beszédünk kívül fekszik a természet határain.

CIPIÓN. Helyesen mondod, Berganza, és ez a csoda annál nagyobb, mert nemcsak beszélünk, hanem okosan is beszélünk, mintha valóban értelmes lények volnánk, holott oly kevésbé vagyunk értelmesek, hogy az állat és az ember között éppen az a különbség, hogy az ember okos állat, az állat pedig oktalan.

BERGANZA. Mindent értek, amit mondasz, Cipión, s hogy te mondod és én megértem, új csodálkozásra és ámulatra indít. Igaz ugyan, hogy életem folyamán sokszor és sokféle alkalmammal hallottam már számos jeles tulajdonságunkról, olyannyira, hogy egyesek már-már azon a véleményen voltak; sajátos ösztönünk van, s ez több tekintetben olyan élénk és éles, hogy megnyilatkozásai és jelei kevés híján azt a hatást keltik, mintha az értelmes gondolkodás valamelyes fajtájával rendelkeznének.

CIPIÓN. Valahányszor fülem hallatára dicsértek bennünket, mindig nagy emlékezőtehetségünket, hálás természetünket és ragaszkodó hűségünket magasztalták. Úgyhogy a barátság jelképeként gyakran le is festenek bennünket, s bizonyára láttad már, ha ugyan megfigyelted, hogy az elhunytak képmásával díszített kőkoporsókon, ha házastársak nyugszanak bennök, kettejük között, lábuk előtt, mindig kutya látható, annak jeléül, hogy életükben törhetetlen barátsággal és hűséggel viseltettek egymás iránt.

BERGANZA. Jól tudom, voltak már olyan hűséges kutyák is, hogy halott gazdájuk sírjába temették magukat. Mások meg addig maradtak holt uruk sírján, a világért el nem mozdultak onnan és egy falatot sem ettek, míg csak élet volt bennük. Tudom azt is, hogy az elefánt után a kutyát nevezhetnék a legértelmesebb állatnak; harmadik helyen a lovat, negyediken a majmot.

CIPIÓN. Ez mind igaz, de be kell vallanod, sohasem láttad vagy hallottad, hogy akár elefánt, akár kutya, ló vagy majom beszélt volna. Éppen ezért amondó vagyok, hogy ez a mi váratlan képességünk, a beszéd, a természetfölötti csodák közül való, s ezek a tapasztalat tanúsága szerint rendesen akkor jelentkeznek és fordulnak elő, ha az embereket valami nagy szerencsétlenség fenyegeti.

BERGANZA. Ha így áll a dolog, nem túlzok, ha azt is csodálatos jelnek vélem, amit a minap hallottam egy diáktól, amikor Alcalá de Henaresban jártam.

CIPIÓN. Mit hallottál tőle?

BERGANZA. Hogy az idén ötezer diák iratkozott be az egyetemre, s közülük kétezer orvos-tudományt tanul.

CIPIÓN. És ebből mit következtetsz?

BERGANZA. Azt következtetem, hogy a kétezer orvosnak vagy lesz gyógyítani való betege - ez elég baj és szerencsétlenség volna - vagy ők fognak éhen halni.

CIPIÓN. Bárhogyan áll is a dolog, akár csoda, akár nem, mindenesetre beszélünk, s ha az ég valamit rendelt, nincs az az emberi igyekezet vagy tudomány, hogy meggátolhassa. Mi se vitatkozzunk hát arról, hogyan és miért beszélünk. Jobb lesz, ha ezt a szerencsés napot vagy éjszakát magunknak szánjuk, és ha már ilyen jól érezzük magunkat ezen a gyékényvackon és nem tudjuk, meddig fog tartani ez a boldogság, használjuk ki jócskán és beszélgessük végig az éjszakát, ahelyett, hogy elaludnánk, és ily módon megfosztanók magunkat ettől az örömtől, amelyet már réges-régen áhítok.

BERGANZA. Magam is, mert mióta meg tudom rágni a csontot, szeretnék beszélni, hogy elmondhassak egyet-mást, amit az emlékezetemben elraktároztam. Van ott a régi dolgok között úgyis elég, ami már berozsdásodott vagy feledésbe merült. Most azonban, hogy váratlanul, egyszerre szert tettem a beszéd isteni adományára, tőlem telhetőleg ki akarom élvezni és használni, ezért igyekszem, hogy sebtében mindent elmondjak, ami eszembe jut, ha hebehurgyán és zavarosan is, mert nem tudhatom, mikor követelik vissza tőlem e nyilván csak kölcsönkapott ajándékot.

CIPIÓN. Válasszuk talán azt a módot, Berganza barátom, hogy ma éjszaka te mondd el nekem az életed történetét és az eseményeket, amik mostanáig történtek veled; holnap éjszaka meg, ha még mindig tudunk beszélni, én mesélem el neked a magamét, mert jobb, ha avval töltjük az időt, hogy saját élményeinket mondjuk el, mintha a másokéit igyekeznénk megtudni.

BERGANZA. Kezdetől fogva okosnak tartottalak, Cipión, és jó barátomnak. Most azonban még az eddiginél is inkább annak tartalak, látva, hogy igaz barátként el akarod nekem mondani az életedet, és meg akarod hallgatni az enyémet, s okosan beosztottad az erre fordítható időt. Előbb azonban nézz körül, nem hallgatózik-e valaki?

CIPIÓN. Amennyire meg tudom állapítani, senki. Mert itt mellettünk van ugyan egy katona, aki izzasztókúrát vesz, de amilyen későre jár, bizonyosan inkább aludni akar már, mint hallgatózni.

BERGANZA. Nos hát, ha efelől bizonyos lehetek, hallgass meg, és ha untat, amit elbeszélék, utasíts rendre, vagy szólj rám, hogy elég volt.

CIPIÓN. Beszélj csak, amíg nem virrad, vagy meg nem hall valaki, mert én igazán szívesen hallgatlak, és csak akkor szólok közbe, ha szükségesnek találom.

BERGANZA. Azt hiszem, Sevillában pillantottam meg a napvilágot, a városi vágóhídon, mely a Mészárosok Kapuján kívül van. Ebből - a később elmondandók híján - arra következtetnék, hogy szüleim alkalmasint ottani kutyák lehettek, amelyeket a vágóhídi böllérek nevelnek és tartanak. Az első gazdám, akire emlékszem, Tömpeorrú Nicolás csúfnévre hallgatott, és izmos, zömök, lobbanékony természetű legény volt, mint minden böllér. Ez a Nicolás tanított meg engem és több más kutyakölyköt arra, hogy az öreg szelindekkel rátámadjunk a bikákra és a fülükbe csimpaszkodjunk. Nemsokára olyan fürgeségre tettem szert, hogy akármelyik sas megirigyelhette volna.

CIPIÓN. Nem csodálom, Berganza. Mindenkinek természetes ösztöne, hogy rosszat tegyen, s így hamar meg is tanulja.

BERGANZA. Mit mondjak neked, Cipión testvér, mit láttam a vágóhídon és milyen hihetetlen dolgok történnek ott? Mindenekelőtt tudnod kell, hogy aki ott dolgozik, a legkisebbtől a legnagyobbig, mind csupa tág lelkiismeretű, lelketlen ember: nem fél sem a királytól, sem az igazságszolgáltatástól. A legtöbbnek szeretője van. Olyanok, mint a húsevő, ragadozó madarak. Minden húsos nap reggelén, már pitymallat előtt, megtelik a vágóhíd mindenféle fehérnéppel és sihederekkel: valamennyien tarisznyával jönnek, mely érkezükkor üres, de elmeneükkor duzzad a nagy húsdaraboktól. Minden szolgáló pecsenyének valóval és fél oldalassal oldalog el onnan. Nincs letaglózott állat, melyből ez a népség ne szedné le a dézsmát, és a legízletesebb, legínycsiklandozóbb részt. És mert Sevillában nincs húsvám, mindenki azt viheti el, amire kedve szottyan, ami legelőször hozzáférhető, ha a legjobb és a leghúsosebb falat is. Ily módon aztán soha nincs híja a lakomának. A vágatok csak azt kérik a jó emberekől, hogy ha már úgyis lopnak - ezt elkerülni lehetetlen - legalább némi mérsékléssel lopják és dézsmálják a letaglózott állatot, mert úgy nyesis vagy vagdossák, mintha fűzfa vagy szőlőtőke volna. De semmin sem csodálkoztam jobban, és semmi sem hökkentett meg inkább, mint az a tapasztalatom, hogy ezek a böllérek ugyanolyan könnyen ölnek embert, mint vágómarhát. Egy elejtett szóért egy-kettőre beledöfik a sárganyelű bicskát akárki hasába, mintha csak bikát szúrnának agyon. Nagy csoda, ha egy nap verekedés és késeles, sőt emberhalál nélkül telik el. Valamennyi be akarja bizonyítani, hogy legény a talpán, és mindben van úgynevezett betyárvirtus. Nincs köztük olyan, akinek ne volna Szent Ferenc terén védőangyala, akinek jóindulatát lapockákkal és marhanyelvvel szerzi meg magának. Egy okos embertől hallottam egyszer, hogy a király mindenütt uralkodik, csak a sevillai Caza utcán, a Sikátorban meg a vágóhídon nem.

CIPIÓN. Ha minden eddigi gazdád természetének és mesterségbeli fogatkozásainak leírására ennyi időt akarsz szentelni, Berganza barátom, arra kell kérnünk az eget, hogy hagyja meg nekünk a beszéd adományát legalább egy esztendőre, s még akkor is félek, hogy ezzel a részletességgel történeted feléig sem jutsz el. S még valamire figyelmeztetni akarlak - ennek gyakorlati hasznát majd akkor látod meg, ha én beszélem el neked életem folyását - és pedig arra, hogy bizonyos elbeszélések önmagukban tetszetősek és meghallgatásra méltók, másokat ellenben az előadásuk módja tesz azzá. Más szóval, vannak olyanok, melyek akkor is élvezetesekek, ha körülírások és szóvirágok nélkül mondják el; másokat viszont szép fordulatokkal kell díszíteni, s arcjátékkal, taglejtésekkel és kellő hanghordozással kell valamit csinálni a semmiből, hogy velőtlenből és tartalmatlanból elméssé és gyönyörködtetővé váljanak. Ne feledkezz meg ez intelemről további elbeszéléseid során.

BERGANZA. Megfogadom tanácsodat, hacsak lehet, bár nagy a kísértés, hogy minél többet beszéljek, és félek, ugyancsak nehezemre esik az önmeztartóztatás.

CIPIÓN. Csak nyelvedet kell megtartóztatnod, mert a földi életben ez okozza a legtöbb galibát.

BERGANZA. Szóval ott tartok, hogy a gazdám megtanított, hogyan vigyek a számban kosarat és tartsak magamtól távol mindenkit, ha el akarja venni tőlem. Megmutatta a barátnője lakását is, így nem kellett a szolgálonak vágóhídra járnia, én minden reggel elvittem a hölgyhöz, amit gazdám az előző éjjel lopott. Egy napon aztán, mikor pitymallatkor éppen szorgalmasan vittem a zsákmányt, hallom, amint az egyik ablakból valaki a nevemen szólít. Felnézek és egy különösen szép leányzót látok. Megállottam egy kicsit, a leányzó lejött az utcai kapuba és újra magához hívott. Odamentem hozzá, hogy megtudjam, mit akar. Nos hát, nem akart egyebet, mint kivenni a kosárból, ami benne volt, és egy ócska papucsot tenni a helyére. Azt mondom magamban: „A hús elsétált a húshoz.” - A leányzó pedig, amikor elvette tőlem a húst, ezt mondta: „Szaladj, Bergengóc, vagy hogy hívnak, és mondd meg a gazdának, Tömpeorrú Nicolásnak, hogy ne bízzék állatban és ne bízsa kutyára a szallonnát.” - Könnyűszerrel visszavehettem volna tőle, amit elvett, de nem volt semmi kedvem, hogy véres és piszkos szájjammal hozzáérjek ahhoz a tiszta fehér kézhez.

CIPIÓN. Nagyon helyesen tetted, mert a szépség kiváltsága, hogy minden körülmények között tiszteljék.

BERGANZA. Ezt cselekedtem hát, és így történt, hogy hús nélkül, a papuccsal tértem vissza gazdámhoz, aki úgy találta, túlságosan hamar visszajöttem; meglátta a papucsot, kitalálta a turpisságot és bicskáját előrántva, felém szúrt. Ha nem ugrom félre idejében, soha ezt a történetet nem hallod tőlem, sem a többit, amit még el akarok beszélni. Kereket oldottam és teljes erőmből nekiiramodtam: rábízta magam a jószerencsére, hogy vezessen, ahová neki tetszik. Azon az éjszakán a szabad ég alatt aludtam, másnap pedig ráakadtam, egy báránnyal vagy ürünyájra. Alighogy megpillantottam, nyomban azt gondoltam, hogy itt megteletem pihenőhelyemet, mert a nyájörzést rendes kutyának való természetes foglalkozásnak találom. Ez a mesterség nagy erényeket kíván, mert elsősorban abban áll, hogy gyámolítsuk és megvédjük az alázatosakat és tehetetleneket a hatalmasoktól és dölőfősektől. Alig látott meg az egyik pásztor - a nyáját hármán őrizték - nyomban magához hívott: „Te, te!” - mondotta, én pedig, mivel nekem sem volt más kívánságom, leszegett fejjel és farkcsóválva odaballagtam hozzá. Végigsimított a hátamon, kinyitotta a számat, beleköpött, megnézte a fogamat, megállapította koromat, és azt mondta a többi pásztornak, hogy minden jel szerint jófajtájú eb vagyok. Ebben a pillanatban ért oda szürke kancáján, lándzsával és kerek pajzzsal a nyáj gazdája; akárki inkább útonállónak, mint jószágtenyésztőnek nézte volna. Megkérdezte a pásztortól: „Micsoda kutya ez itt? Úgy látom, elég jó fajta.” - „Elhiheti kegyelmed, hogy az - felelte a pásztor. - Jól szemügyre vettem, és minden jel azt mutatja, azt ígéri, hogy nagyszerű kutya. Az imént jött ide. Hogy kié, nem tudom, de azt igen, hogy az idevaló nyájak közül egyikhez sem tartozik.” - „Hát ha így áll a dolog - mondta a gazda - kösd rá mindjárt a minap megdöglött Leoncillo nyakörvét, adass neki ugyanannyi ennivalót, mint a többinek, és bánj jól vele hogy ideszokják a nyájhoz és veletek maradjon.” Azzal tovább lovagolt, a pásztor meg nyomban a nyakamba csatolt egy hegyes acélszegekkel kiverő nyakörvet, de előbb egy dézsában jókora adag tejleveset tett elém. Nevet is adott, elnevezett Barcinónak. Jóllaktam hát és igen elégedett voltam új gazdámmal, csakúgy, mint foglalkozásommal. Nagy szorgalommal és buzgalommal őriztem a nyáját és csak pihenő idején távoztam el tőle; ezt az időt vagy valamelyik fa, dombocská vagy szikla árnyékában, vagy hűvös bozótban töltöttem valamelyik patak partján, mert elég sok folyik arrafelé.

De még a pihenés óráit sem töltöttem tétlenül, mert közben mindig emlékeimmel foglalkoztam, főként régebbi vágóhídi élményeimmel, korábbi gazdámmal, meg a többiekkel, és azon töprengtem, hogy miért törik úgy magukat, csak hogy barátnőjük követelését teljesítsék. Ó,

mennyi mindent mondhatnék el neked, amit tapasztaltam vágóhídi gazdám kedvesénél! Valóságos iskola volt az nekem! De inkább hallgatók, mert nem akarom, hogy szószátyárnak és rossznyelvűnek tarts.

CIPIÓN. Azt hallottam egyszer, hogy egy ókori költő szerint nehéz szatírárt nem írni, így hát beleegyeztem abba, hogy egy kicsit rossznyelvűsködj, de csak tanulságosan, ne vágj a húsba. Úgy értem a dolgot, hogy rámutathatsz egyre és másra, de ne vágd fogadat semmibe, mert a rossznyelvűség nem szép dolog, akárhogy nevetnek rajta a többiek, ha valaki más rajtaveszt. Ha tehát enélkül megteheted, majd tapintatosnak tartalak.

BERGANZA. Megfogadom tanácsodat és már nagyon kíváncsian várom, hogy rákerüljön a sor, és te is elbeszélj nekem élményeidet. Mert aki ilyen jól észre tudja venni és ki tudja javítani, ha kalandjaim elbeszélése közben hibákat követtek el, a maga történetét minden bizonnyal úgy fogja előadni, hogy tanulságos és egyszersmind élvezetes is legyen. De most tovább fonom történetem elejtett fonálát és elmondom, hogy pihenő óráim csendjében és magányában egyebek között azon is eltűnődtem, milyen kevés igazság lehet abban, amit a pásztorok életéről annak előtte mindig hallottam, legalábbis azokéről, akikről gazdám kedvese olvasott bizonyos könyvekben, valahányszor a hússal a lakására mentem. Azokban a könyvekben tudniillik mindig pásztorokról és pásztorlányokról volt szó, és azok egész életüket azzal töltötték, hogy énekeltek és dudán, pásztorfurulyán, nádsípon és nyirettyűn, meg egyéb rendkívüli hangszereken muzsikáltak hozzá. Megálltam, odafigyeltem és hallottam, amint éppen azt olvasta, hogy Anfriso¹¹⁹ pásztor csodálatos szépen énekelt és dicsőítette a páratlan bájú Belisardát, s egész Árkadia hegységeiben nem volt fa, melynek tövében ne énekelt volna attól fogva, hogy a nap felkelt Auróra karjain, egészen addig, hogy Thétisz ölében lenyugodott. És amikor a fekete éj már kiterjesztette a föld fölé fekete és komor szárnyait, azután sem hagyott fel édes dallamú és sűrű könnyű sirámaival. De felolvasta Elicio esetét, akinek szerelme vakmerőségénél is nagyobb volt; őrá elmondotta a könyv, hogy szerelméről is, nyájáról is megfélemedezett, csak a más baján járt az esze. Azt is elmondta, hogy Fílida nagy pásztor, a hasonlíthatatlan festő, inkább bizakodó volt, mint szerencsés; megemlékezett Sireno kétségbeeséséről és Diana bánkódásáról is, és hálát adott Istennek és a bölcs Feliciának, hogy bűvös vizével eloszlatta ama varázslatot és világosságot gyújtott a viszontagságok amaz útvesztőjében. Még sok más efféle könyvre emlékeztem, amelyeket fennhangon olvasott előttem, de ezek nem méltók arra, hogy megemlékezzek rólok.

CIPIÓN. Látom, Berganza, hasznát veszed intelmeimnek. Mondj rosszat, szapulj és menj tovább, és maradj tiszta szándékú, ha nyelved nem látszik is annak.

BERGANZA. Ezekben a dolgokban sohasem botlik a nyelv, ha a szándék el nem csúszik. De ha hanyagságból vagy kajánságból rossznyelvűsködném, s valaki rosszallhatná ezt, csak azt mondhatom, amit bizonyos Mauleón, az ostoba költő és az Utánzó Akadémiájának csúf tagja válaszolt valakinek, amikor megkérdezték, vajon mit jelent az, hogy *Deum de Deo*.¹²⁰ „Dadog a deák” - mondotta.

CIPIÓN. Hát ez bizony együgyű válasz volt. Te azonban, ha okos vagy, avagy okos akarsz lenni, sohase mondj semmit, amiért utólag mentegetőznöd kell. Folytasd.

BERGANZA. Azzal folytatom, hogy a már említett és egyéb gondolatok nyilvánvalóvá tették előttem, mekkora különbség van az igazi pásztorok és a hasonló népség életmódja, foglalko-

¹¹⁹ Anfriso, Belisarda, Elico, Fílida, Diana, Felicia - divatos XVI. századbeli spanyol pásztorregények alakjai.

¹²⁰ *Deum de Deo* - „Isten az Istentől”; idézet a latin nyelvű őskeresztény nikea-konstantinápolyi hitvallásból. Az „ostoba költő” természetesen helytelenül fordítja.

zása meg azoké között, akikről a könyvekből olvastak jelenlétemben. Mert ha az én új gazdáim énekeltek, bizony nem édes és epedő dalok fakadtak ajkukon, hanem az „Ülj ki babám farkaslesre” és ehhez hasonló, de akkor sem duda-, furulya- vagy nyirettyűszo mellett, hanem úgy, hogy két pásztorbotot összeverték, vagy nyeregfa darabokat kaptak az ujjuk közé, mintha kasztanyéta lenne; a hangjuk sem volt gyengéd, dallamos és csodálatra méltó, hanem rekedtes, és akár külön, akár együtt énekeltek, nem annyira éneknek, inkább ordítózásnak vagy bőgésnek hangzott. A nap nagy részét azzal töltötték, hogy tetvezkedtek vagy a bocskorukat foltozgatták. De nem is volt közöttük Amarilis, Fílida, Galatea vagy Diana, és egyiküket sem hívták úgy, hogy Lisardo, Lauso, Jacinto meg Riselo, hanem Antonio, Domingo, Pablo vagy Llorente névre hallgattak. Ebből aztán megértettem azt, amivel úgy hiszem, mindenkinek tisztában kellene lennie: hogy ama könyvek mind csupa képzelődés, és dologtalan olvasók szórakoztatására íródtak, s nem arra, hogy az igazságot mondják. Mert ha azt mondanák, bizonyára az én gazdáim között is lett volna valamelyes nyoma a könyvbeli boldog életnek, a kellemes réteknek, sűrű berkeknek, szent hegyeknek, százsorszép kerteknek, tisztavízű patakoknak és kristályos forrásoknak, a tisztas és ékes szavakba foglalt szerelmi vallomásoknak, a pásztorok és pásztorlánykák epedésének, meg az úton-útfélen felhangzó furulya- és sípszónak.

CIPIÓN. Elég, Berganza, térj vissza az útra és haladj tovább.

BERGANZA. Hálás vagyok neked, Cipión barátom, mert ha nem utasítasz rendre, úgy belemelegszem a beszédbe, hogy egész könyvet összehordok, olyanfélét, mint ami engem is tévhitben tartott. De majd csak eljön az ideje annak is, hogy mindezt jobb érvekkel és a mostaninál szebb formában elmondhatom.

CIPIÓN. Nézz magadra, Berganza, és lásd be, hogy oktalan állat vagy, és ha most kivételesen értelmesnek látszol is, már megállapítottuk, hogy természetfölötti és sohasem tapasztalt csoda történt velünk.

BERGANZA. Ez igaz volna, ha most is régebbi tudatlanságom állapotában leledzeném. De most eszembe jutott valami, mindjárt beszélgetésünk elején el kellett volna mondanom; ezért nemcsak hogy nem csodálkozom azon, amit beszélek, hanem rettegek attól, amit nem mondhatok el.

CIPIÓN. Hát akkor nem mondhatnád el most rögtön, mi jutott eszedbe?

BERGANZA. Bizonyos történet, amely velem meg egy nagy vajákos asszonnyal, Gamacha de Montilla egyik tanítványával esett meg.

CIPIÓN. Mondom, beszéld csak el, majd aztán folytatod életed történetét.

BERGANZA. Nem, ezt semmi esetre sem teszem, míg el nem jön az ideje. Légy türelemmel és hallgasd meg az élményeimet szépen sorjában. Így több öröme lesz bennük, ha ugyan nem szeretnéd már előbb tudni mindennek a folytatását, mint az elejét.

CIPIÓN. Beszélj, amit és ahogy akarsz, csak röviden.

BERGANZA. Hát a nyájörző foglalkozás nagyon is ínyemre volt, mert úgy éreztem, hogy becsületes munkával keresem a kenyeremet, és a tétlenségből, minden bűnök gyökerétől és szülőanyjától, ment maradtam; nappal ugyan heverészttem, de éjszaka annál kevesebbet aludtam, mert gyakran támadtak ránk és vertek fel nyugal munkából a farkasok. S alighogy a pásztorok elkiáltották: „Jön a farkas, Barcino!”, a kutyák közül én ugrottam fel elsőnek és loholtam abba az irányba, ahonnan a farkas jöttét jelezték. Berohantam a völgyeket, átkutattam a hegyeket, végigszimatoltam az erdőket, szakadékokon ugrottam át, utakon vágtam keresztül és reggelre, miután sem farkasra, sem nyomára nem tudtam ráakadni, zihálva, fáradtan, összetörve, gallyaktól megtépázott lábbal tértem vissza a nyájhoz. S minden reggel vagy egy

elejtett bárányt, vagy egy megfojtott és félig felfalt ürüt találtam a nyájban. Kétségbeesve láttam, hogy milyen keveset segít minden gondosságom és szorgalmam. Jött a nyáj gazdája, és a pásztorok megmutatták neki a döglött jószág bőrét, a gazda meg lehordta őket hanyagságukért és meghagyta, hogy lássák el a lusta ebek baját. Hullott ránk a verés, meg a szitok, mint a záporosó. Mikor aztán egy napon ismét ártatlanul elagyabugyáltak, és láttam, hogy minden gondossággommal, fürgeségemmel és elszántsággommal sem sikerült elcsípnem a farkast, elhatároztam, hogy ezentúl másképpen teszek és nem veszem üldözőbe eddigi szokásom szerint a farkast, hanem ottmaradok a nyáj mellett, mert ha a farkas jön, ott sokkal biztosabban megfoghatom. Minden héten fellármáztak, s egy különösen sötét éjszakán végre meg is láttam a farkast, de olyan módon, hogy nem volt csoda, ha a nyáj nem vette észre. Elbújtam egy bozót mögé, a többi kutya elloholt mellettem, én meg kileselkedtem és láttam, hogy két pásztor elkapja a legjobb húsú ürüt és úgy végez vele, hogy másnap reggel valóban úgy látszott, mintha a farkas szaggatta volna szét. Elszörnyedtem és nagyon gondolkodóba estem, mikor láttam, hogy a pásztorok hát a farkasok, s ők maguk tizedelik ilyenformán a nyájat, melynek őrizetével megbízták őket. Nyomban tudtára adták a gazdának a farkas újabb rémtettét, odaadták neki a jószág bőrét és húsának egy részét, a többit pedig, persze a javát, ők lakmározták fel. A gazda megint lehordta őket, és a kutyákat ismét elverték. Így történt aztán, hogy sehol sem volt farkas, és a nyáj mégis fogyott. Szerettem volna elárulni, amit tudtam, de hát néma voltam, azonban magamban nagyon csodálkoztam és bánkódtam a dolgon. „Jóságos egek - gondoltam - hogyan lehetne ezen a cudarságon segíteni? Hogyan ejthetném módját, hogy elmondjam: a védők a támadók, az őrzők alusznak, a bizalom letéteményesei a rablók, és akinek oltalmaznia kellene, az gyilkol!”

CIPIÓN. Ezt nagyon helyesen mondtad, Berganza, mert nincs nagyobb és ravaszabb tolvaj a házitolvajnál, és innen van, hogy a bizalomnak több áldozata van, mint a bizalmatlanságnak. Csak az a baj, hogy az emberek semmiképpen nem élhetnének meg a világon bizalom nélkül. De most hagyjuk ezt, mert nem akarom, hogy a prédikálás hibájába essünk, folytasd hát.

BERGANZA. Folytatom, mégpedig azzal, hogy feltettem magamban: otthagynom ezt a foglalkozásomat is, hiába tartottam jónak, és másikat választok, ahol a jótettet, ha már nem is jutalmazták, legalább nem büntetik. Visszamentem Sevilleba és ott egy gazdag kalmár szolgálatába szegődtem.

CIPIÓN. Hogyan volt módodban, hogy új gazdához szegődj? Mert a mai világban bizony nehezen talál a jóra való ember olyan gazdára, aki megfogadja. Bizony a földi urak nagyon különböznek az egek Urától: ők, ha új szolgát fogadnak, előbb a származását firtatják, tehetségét vizsgálják, alaposan szemügyre veszik a külsejét, még azt is tudni akarják, hogy milyen ruhája van; de ha Isten szolgálatába akar lépni valaki, ott a legszegényebb a leggazdagabb, a legalázatosabb a legjobb családfájú, és ha szívében tisztaság lakozik, új gazdája nyomban megparancsolja, hogy írják be a nagy könyvbe, és olyan gyönyörű bért adat neki, amely nagyságával és bőségével minden kívánságot felülmúl.

BERGANZA. Már megint prédikálsz, Cipión barátom.

CIPIÓN. Magam is úgy vélem, ezért el is hallgatok.

BERGANZA. Ami azt a kérésedet illeti, hogy mi módon tudtam új gazdához szegődni, tudnod kell, hogy az alázatosság minden erények alapja, és hogy nélküle nincs is erény: minden bajt elhárít, minden akadályt legyőz és segítségével minden dicsőséges véget ér; az ellenséget baráttá teszi, a haragvók indulatát mérsékeli és a dölyfösök gögjét alászállítja; szerénység anyja, mértékletesség testvére. Egyszóval: ahol megvan, ott a bűn hiába ül diadalt, nincs haszna belőle, mert ennek a legfőbb erénynek szelídségén és ártatlanságán a bűnök minden nyílveesszője kicsorbul és eltompul. Én is ezt alkalmaztam hát, valahányszor azon voltam, hogy bejussak valamilyen házba. Előbb azonban alaposan megfontoltam és kigondoltam,

hogyan olyan ház legyen, amely el tud tartani egy jól megtermett kutyát. Ezek után odatámaszkodtam a kapuhoz, és mikor véleményem szerint idegen ember lépett be rajta, megugattam, ellenben mikor a gazda jött, lesunyt fejjel és farkcsóválva odamentem hozzá és nyelvemmel letisztítottam a cipőjét. Ha megverték, eltűrtem és változatlan szelídséggel hízelegtem tovább annak, aki megbotozott; a botozás aztán nem is ismétlődött meg, mert mindenki méltányolta kitartásomat és nemes lelkületemet. Ily módon mindig elértem makacsságommal, hogy a házban maradhattam. Híven szolgáltam, mindenki hamar megkedvelt, és senki sem tessékelt volna ki, ha magam nem tessékelem ki magamat, vagyis nem megyek el magamtól. Könnyen lehetett volna olyan gazdát találnom, akinél mind a mai napig megmaradhattam volna, ha a mostoha sors nem üldöz állandóan.

CIPIÓN. Én is pontosan ugyanígy jutottam mindig gazdához, és valóban úgy látszik, mintha olvasnánk egymás gondolataiban.

BERGANZA. Ha nem tévedek, ezekben a dolgokban hasonlóképpen jártunk el; idővel ígéretemhez képest mindent elbeszélék; most azonban hallgasd meg, mi történt velem, minek utána a már jellemzett gazfickók hatalmában hagytam a nyáját. Mondottam már, hogy visszatértem Sevillába; ez a város a szegények oltalma és a kitagadottak menedéke, mert nagyságában nemcsak magába fogadja a kicsinyeket, hanem a nagyok is láthatatlanokká válnak benne. Odadőltem egy kalmár palotájának bejáratához, elővettem megszokott fortélyaimat és kevés próbálkozás után ottmaradtam. Befogadtak, hogy napközben megláncolva tartsanak a kapu mögött, éjjel pedig szabadon engedjenek. Nagy szorgalommal és igyekezettel szolgáltam, megugattam az idegeneket és ráfordultam azokra, akik nem voltak elég ismerősök; éjszaka nem aludtam, hanem sorra jártam a baromfiudvarokat, felmentem a tetőteraszra, és nemcsak a magam, hanem mások házának is őrzője lettem. Gazdámnak akkora öröme telt hű szolgálatomban, hogy megparancsolta: bánjanak jól velem, adjanak kenyeret és csontot, amit asztaláról a konyhai hulladékkal együtt leszedtek. Én mindezekért hálásnak mutatkoztam és gazdámot, valahányszor csak megláttam, nagy ugrándozásokkal fogadtam, főleg ha a városból érkezett haza. Örömmel olyan lelkesen adtam tanújelét, és ugrándozásom olyan élénk volt, hogy gazdám végül meghagyta, vegyék le rólam a láncot, és hagyjanak éjjel nappal szabadon kódorogni. Mihelyt eloldottak, odaszaladtam hozzá és körül táncoltam, de vigyáztam, hogy ne érjek hozzá a mancsommal, mert emlékeztem arra az aiszoposzi mesére, melyben a számár olyan számár, hogy ugyanolyan módon akar kedveskedni urának, mint a ház kedvenc kutyája, de csak azt éri el vele, hogy jól elpüfölik. Ennek a mesének a tanulságát abban láttam, hogy ami egyesektől kedves és kellemes, másoknak nem áll jól. Ám csaljon a csaló, taglejtéseivel és ugrálásával kápráztasson a szemfényvesztő, nyerítsen a bohóc, utánozza a madarak énekét és az állatok és emberek különféle mozdulatait és szokásait az alantas ember, aki erre adta a fejét, de valamire való ember ne tegyen ilyesmit, mert neki semmi efféle ügyesség nem szerezhet tekintélyt vagy érdemet a többiek szemében.

CIPIÓN. Elég, Berganza, értem már, mit akarsz mondani.

BERGANZA. Bár ahogyan te megértesz, megértenének mindazok, akikről szólok! Nem tudom, miért, de olyan a természetem, hogy nagyon sajnálom, ha látom, hogy egy úriember bohócot csinál magából, például azzal kérkedik, hogy kitűnően kockázik vagy malmozik, vagy hogy nála senki se táncolja jobban a chaconát. Ismerek egy úriembert, aki azzal dicsekedett, hogy egy sekrestyés kívánságára harminckét nagy virágot vágott ki papirosból és fekete szöveten egy emlékműre helyezte. Minden barátját odacipelte megtekinteni a nagy művet, mintha legalábbis a szülei és nagyszülei sírjára helyezett ellenséges zászlókkal, zsákmánnyal büszkélkedne. Szóval gazdámnak, a kalmárnak két fia volt, az egyik tizenkét, a másik tizennégy esztendő. Ezek a Jezsuita Atyák iskolájában tanulták a grammatikát, s reggelenként nagy pompával mentek az iskolába, nevelő és apródok kíséretében, akik a

könyveket meg az iskolatáskát vitték utánuk. Valahányszor így láttam őket - napsütéses időben hordszéken, esőben meg kocsin parádézta - mindig az jutott eszembe, hogy atyjuk milyen egyszerű öltözékben járt a tőzsdére ügyes-bajos dolgai után és csak egy fekete szolgát vitt magával. Sőt időnként annyira megfélemedezett méltóságáról, hogy még az öszvére sem volt különösen szépen felnyergelve.

CIPIÓN. Tudnod kell Berganza, hogy a sevillai és más városbeli kalmároknak az a szokásuk, hogy tekintélyüket és gazdagságukat nem magukon, hanem gyermekeiken mutatják meg. Mert a kalmár nem személyében, hanem árnyékában hatalmas, s mivel üzletei és szerződésai igen elfoglalják, a személyes érintkezésben szerény. Ám a nagyravágyás és gazdagság eped a vágyakozástól, hogy kinyilvánítsa magát; az apa kiéli magát gyermekeiben, s ezeket aztán fejedelmi módon öltözteti s mindennel ellátja. Akadnak olyanok is, akik címeket szereznek gyermekeiknek és rájuk aggatják azt a külső cicomát, mely a fejedelmi személyeket megkülönbözteti a köznéptől.

BERGANZA. Becsvágy ugyan, de nemes becsvágy, mely úgy iparkodik magasabbra jutni, hogy senkinek sem okoz kárt vele.

CIPIÓN. Csakhogy nagyon ritka az a becsvágy - vagy talán éppenséggel lehetetlen - amely úgy eléggül ki, hogy valaki más nem vallja kárát.

BERGANZA. Megegyeztünk, hogy nem rossznyelvűsködünk többé.

CIPIÓN. De hisz én nem is rossznyelvűsködöm.

BERGANZA. Most látom csak, milyen igaz, amit már gyakran hallottam. A másokat szapuló rossznyelvűség tíz családot is befröcsköl és húsz embert pocskondiáz le, de ha valaki felelősségre vonja azért, amit mondott, azt feleli, hogy ő nem is mondott semmit, és ha mondott is, nem úgy gondolta, és ha tudta volna, hogy valakit megsért vele, dehogyis mondta volna. Hitemre, Cipión, nagyon sokat kell tudnia és nagyon biztosnak kell lennie a dolgában annak, aki a rossznyelvűsködés határának érintése nélkül akar társalogni két órán keresztül. Magamon tapasztalom, hogy jóllehet állat vagyok, a rosszmájú és epés szavak minden második mondat után úgy rajzanak a nyelvemre, mint legyek a borra. Ezért még egyszer mondom - ahogy egyszer már megmondtam - hogy a rossz tetteket és a megszólást ősapáinktól örököltük és az anyatejjel szívtuk magunkba. Tisztán kiviláglik ez abból, hogy a csecsemő alig húzta ki karját a pólyából, máris felemeli, hogy bosszút álljon azon, akiről azt hiszi, hogy megbántotta. És alig tanul meg valamelyest dadogni, máris leszajhazza dajkáját vagy édesanyját.

CIPIÓN. Ez igaz. Be is vallom, hogy hibáztam, de kérlek, nézd el, ahogy én is elnéztem sok hibádat. Legyünk megint puszipajtások, mint a gyerekek mondják, és többé ne rossznyelvűsködjünk. Te meg folytasd elbeszéléseidet; ott hagytad abba, hogy gazdádnak, a kalmárnak gyermekei nagy pompával jártak iskolába, a Jézusról elnevezett Atyák iskolájába...

BERGANZA. Én is Jézus kegyelmébe ajánlom magamat minden dolgaimban, és mivel nehezemre esik tartózkodnom a rossznyelvűségtől, olyan orvossághoz folyamodom, melyet - mint hallottam - egy szitkozódó ember használt. Ez ugyanis erősen szánta-bánta csúf szokását és valahányszor magábaszállása után újraátkozódni kezdett, jól belecsípett a karjába, vagy megcsókolta a földet. De azért tovább káromkodott, így teszek én is, valahányszor megszegem fogadalmamat és elfelejtem azt a szándékomat, hogy nem rossznyelvűsködöm többet. Majd a nyelvem hegyébe harapok, de úgy, hogy fájjon, és ráeszméljek bűnömre, nehogy még egyszer beleessem.

CIPIÓN. Olyan orvosság ez, hogy ha valóban élsz vele, azt hiszem, végre is nyelv nélkül maradsz, annyiszor kell beleharapnod. Akkor aztán valóban elhiszem, hogy nem rossznyelvűsködsz többet.

BERGANZA. Mindenesetre megteszem, ami tőlem telik, a többi meg Isten dolga. Szóval, a gazdám fiai egy napon az udvarban felejtettek egy táskát, mikor én is ott voltam. És mivel már első gazdámnál, a böllérnél megtanultam, hogyan kell szájból vinni a kosarat, felvettem a táskát és a többiek után loholtam vele. Az volt a szándékom, hogy csak az iskolában adom oda. Minden a kívánságom szerint történt, mert mikor gazdáim látták, hogy utánuk megyek és a táskát vigyázatosan, szalagjainál fogva számban tartom, meghagyták az egyik apródnak, hogy vegye el tőlem. De én nem hagytam, nem adtam oda a táskát, míg csak a tanterembe nem értem vele. Az egész diáksereg nagy hahotával fogadott. Odamentem idősebbik gazdámhoz és véleményem szerint nagy illetudással kezébe tettem a táskát, aztán a tanterem ajtajához telepedtem és tekintetemet mereven a katedra mögött ülő mesterre szegeztem. De furcsa dolog az erény, hogy, bár igen keveset vagy éppen semmit sem értettem belőle, nyomban kedvem telt benne, mikor láttam azt a szeretetet, figyelmet és iparkodást, mellyel amaz áldott atyánk gondjaira bízott növendékeket oktatják, egyenesítgetvén ifjúságunk gyöngé palántáit, hogy el ne görbüljenek és le ne hajoljanak az erény útjáról, melyet a betűvetéssel egyetemben mutatnak meg nekik. Nem győztem nézni, amint szelíden pirongatták, irgalmasan fenytették, jutalommal buzdították, példákkal lelkesítették és okossággal nevelgették tanítványaikat, és végül, amint a bűnök rútságát és borzalmát festették le előttük s egyszersmind az erények mennyei szépségét is feltárták, hogy amazoktól irtózva, emezeket meg szeretve elérjék a célt, melyre Isten teremtette őket.

CIPIÓN. Jól mondod, Berganza, mert már magam is hallottam erről az áldott rendről, melynek tagjai mindenkivel vetekednek a világi okosságokban, az égbe vivő úton pedig olyan vezetők és irányítók, hogy alig van hozzájuk fogható. Tükrök ők, melyekben a jóra valóság, a katolikus tanítás és a bámulatra méltó okosság nézegeti magát; a mélységes alázatnak, az üdvösség egész építményének alapzata.

BERGANZA. Minden úgy van, ahogy mondod. De most folytatom történetemet. Gazdáim nagyon örültek, hogy mindennap utánuk vittem a táskát, én meg szíves-örömmel tettem ezt meg nekik. Királyian, sőt annál is jobban éltem, mert semmire sem volt gondom. A diákok elévődtek velem, és úgy összebarátkoztam velük, hogy kezüket a számba dugták, a kisebbek pedig még a hátamra is felültek. Elhajították a sapkájukat vagy a kalapjukat, és én lelkes csaholással tisztán hoztam vissza nekik. Kaptam is tőlük ennivalót, amennyit csak akartam, és örömükre szolgált, ha a diót vagy mogyorót majom módjára törtem fel s a héját otthagyván, csak puha belét ettem meg. Volt olyan is, aki egy kendőben nagy fej salátát hozott hazulról, hogy próbára tegye ügyességemet, én pedig úgy fogyasztottam el a salátát, mint egy előkelő úr. Éppen tél volt, és Sevillában ilyenkor mindig bőségesen van vaj és tejeskalács, s nekem annyi jutott belőle, hogy két ember is bőségesen jóllakhatott volna abból, amit ebédre megettem. Valóságos diákéletet éltem, de éhség és szenny nélkül, s ennél jobban nem fejezhetném ki, hogy milyen jól ment sorom. Mert ha a diákéletben nem volna éhség és kosz, nem volna annál kellemesebb és szórakoztatóbb élet. Erény és szórakozás karöltve jár egymással, tanulással és mulatozással telik az ifjúkor. Egy nagyúr - ha jól tudom, államéreknek hívják - ragadott ki ebből a gyönyörűségből és nyugalomból, mert ha ennek követeléseit teljesítik, sok célszerű és fontos dolgot elhanyagolnak, s minden más érdek érdektelenné lesz. Az történt ugyanis, hogy a tanár urak úgy vélekedtek, nincs rendjén, hogy a növendékek két óra közt a félórás szünetben nem tanulnak, hanem velem hancúroznak. Meghagyták tehát gazdáimnak, hogy ne vigyenek többet az iskolába. Azok engedelmeskedtek, hazavittek, és ott újra házörző eb lettem azzal a különbséggel, hogy senki sem emlékezett már gazdáim régebbi utasítására, hogy ne kötözzenek a kapuhoz sem éjjel, sem nappal. Nyakamba ismét lánc került, és

fekhelyem a kapu mögött leterített gyékény lett. Ó, Cipión barátom, ha tudnád, micsoda kínszenvedés a jó sorsból nyomorúságba csöppenni! Mert lám, ha baj és szerencsétlenség zúdul valakire és egymást éri, vagy korai halál a dolog vége, vagy az, hogy az állandóság hozzászoktatja az embert a szenvedéshez, s a megszokás a legkeservesebb helyzetben is enyhét ad. De ha valaki boldogtalan és sanyarú sorsból hirtelen kedvező és vidám körülmények közé jut s aztán visszakerül előbbi helyzetébe, a régebbi keserűség és boldogtalanság kellős közepébe zökken: ez a fájdalom pedig olyan gyötrelmes, hogy ha életünkbe nem kerül, pokollá teszi az életet. Hozzáteszem még, hogy ismét kutyaedeleire, csontra fanyalodtam; egy szerecsen szolgálóleány vetette elém. Időnként még ezt is megdézsmálta két macska. Ezek nem voltak leláncolva és fürgék lévén, könnyű volt nekik elvenni tőlem azt, amihez nem férhettem a lánc miatt. Bizony, Cipión testvér, úgy engedje az ég, hogy elérj minden áhított jót, ahogyan most bosszúság nélkül hallgatod filozofálásomat. Mert ha nem mondanám el, ami ebben a pillanatban eszembe jut az elbeszélésem idején történt eseményekkel kapcsolatban, azt hiszem, semmi hasznom sem lenne az egész szép történetből.

CIPIÓN. Gondold meg, Berganza, vajon nem ördögi kísértés-e a filozofáló kedv, mely - mint mondod - erőt vett rajtad. Mert nincs jobb lepel, melybe a rossznyelvűség a maga kajánságát elrejtetheti, mint ha a rossznyelvű arra a meggyőződésre jut, hogy mondókája csupa filozófushoz illő bölcsesség, és szapulása erkölcsjavító szónoklat. És nincs olyan rossznyelvű ember, akinek élete - ha jól megvizsgálod és megfontolod - ne volna bűnökkel és hitványságokkal tele. Most pedig - ha mindezt tudomásul vetted - filozofálj amennyit akarsz.

BERGANZA. Hát pletykálni fogok, kedves Cipión, mert így határoztam. Szóval, mivel egyik napot a másik után tétlenül töltöttem, és a tétlenség a gondolatok szülőanyja, néhány latin mondást forgattam fejemben; még abból az időből vésődött belém, mikor gazdáimmal iskolába jártam. Úgy gondoltam, ezek a mondások nagymértékben fejlesztik elmebeli képességeimet, és elhatároztam, hogy - mintha tudnék beszélni - minden kínálkozó alkalommal felhasználom azokat, de nem úgy, mint bizonyos tökfílkók szoktak élni latin tudományukkal. Vannak ugyanis ilyen deákoskodók, akik minduntalan velős szentenciákat szönek beszédjükbe, hogy elhitessék a hozzá nem értőkkel, micsoda nagy latinisták ők. Valójában pedig egy főnevet sem tudnak végighajlítani, sem egy igét elragozni.

CIPIÓN. Ez még hagyján; még nagyobb bajt okoznak azok, akik csakugyan tudnak latinul, de akkor is deák idézetekkel dobálóznak, ha vargával vagy szabóval alkudoznak.

BERGANZA. Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy nem kisebb hiba, ha valaki tudatlanok előtt beszél latinul, mint ha akadozik és döcög a tudománya.

CIPIÓN. Valami mást is megállapíthatunk ebből, mégpedig azt, hogy vannak emberek, akik hiába tudnak latinul, mégis szamarak maradnak.

BERGANZA. Ki kételkedik ebben? A dolog egészen világos. A rómaiak korában mindenkinek anyanyelve volt a latin, bizonyára mégis akadtak tökfílkók, akik hiába beszéltek latinul, mégsem lettek okosabbak.

CIPIÓN. Hogy valaki az anyanyelvén hallgatni és latinul beszélni tudjon, okosság kell, Berganza testvér!

BERGANZA. Ez igaz! Mert ostobaságot mondani latinul is ugyanolyan könnyű, mint más nyelven, és láttam már nyilvánvalóan buta írástudókat tompaelméjű nyelvészeket és deákos-sággal cifrálnakodó, de különben olyan üres tudorokat, hogy mindenkinek terhére voltak.

CIPIÓN. Hagyjuk ezt, rukkolj már ki végre a filozófiáddal, ahogy ígérted.

BERGANZA. Már elmondtam, amit akartam. Ez volt az.

CIPIÓN. Micsoda? Mi volt a filozófiád?

BERGANZA. Ez a latinistákról és másokról szóló elmélkedés, melyet én kezdtem és te fejeztél be.

CIPIÓN. Szóval te a rossznyelvűsködést nevezed filozófiának? De hát ez már így van! Hiába szépítgeted, hiába takargatod, Berganza, a rossznyelvűség csúf mételyét, hiába nevezed el akárhogy, a világ cinikusnak mond majd bennünket, azazhogy rossznyelvű kutyáknak. De hát, az Isten szerelmére, hallgass már és folytasd a történetet.

BERGANZA. Hogyan folytassam, ha hallgatók?

CIPIÓN. Úgy értem, hogy kezdj bele és mondd el egyvégtében, ne toldozgass annyi farkat a mondókádhoz, mert végül is polip lesz belőle.

BERGANZA. Észnél légy! A polipnak nincsen farka.

CIPIÓN. Ebben tévedett az is, aki azt állította, hogy nem ügyetlenség vagy hiba nevükön nevezni a dolgokat. Ha valahogy nevezni kell őket, sokkal helyesebb, ha körülírással és jelzőkkel élünk, ezek csökkentik a nevükön nevezett dolgok hallatára támadó undort. A tisztesszavak annak tisztességét bizonyítják, aki leírja vagy kiejti őket.

BERGANZA. Készséggel elhiszem, amit mondasz. De hogy visszatérjek elbeszélésemre, a sors nem elégedett meg azzal, hogy kiráncigált a diákéletből és megfosztott az iskolában töltött kellemes és szép napoktól, hanem a diákok bőkezűségét is a szolgáló alávaló fukarságával cserélte fel. Sőt még korábbi nyugalمامat és pihenésemet is elrabolta. Mert tudnod kell, Cipión: régi meggyőződése, hogy a boldogtalant keresi a balsors, és akkor is rátalál, ha a föld legszélső szegletébe rejtőzik előle. A fekete cseléd ugyanis szerelmes volt egy másik szerecsenbe, aki ugyancsak a házban szolgált. Ez a kapualjban aludt, az utcai kapu és a belső lakásajtó között, amely mögött én töltöttem napjaimat, ők csak éjszaka találkozhattak, és hogy ezt megtehessék, ellopták a kulcsokat és álkulcsokat csináltattak. Ezek segítségével aztán a szolgáló majdnem minden éjszaka lejött, nekem egy darab hússal vagy sajttal betömte a számat, és bebocsátotta a szerecsent. Jól el is szórakozott vele, hála az én mély hallgatásomnak és a napközben összeszedett jó falatoknak. Egy ideig túrtam, hogy a fekete nőszemély adományai lelkiismeretemre nehezedjenek, mert úgy véltem, ezek nélkül nagyon megkeskenyednék és juhászkutyából agárrá változnom. De végül is jó természetem arra ösztökölt, hogy teljesítsem kötelességemet gazdám iránt, hiszen ő tartott el, hiszen az ő kenyerét ettem. Az ilyesmi nemcsak a becsületes és méltán hűségesnek nevezett kutyák kötelessége, hanem mindenkié, aki csak szolgál.

CIPIÓN. Erről aztán már én is elismerem, hogy helyes filozófia, mert ezek az érvek igazságos és helyes belátáson alapulnak. De most folytasd már és ne nyújtsd tengeri kígyóvá történetedet, ha már nem akarod, hogy a fark szót használjam.

BERGANZA. Előbb azonban arra kérnélek, hogy ha tudod, magyarázd el nekem, mi a filozófia? Mert használom ugyan, ezt a szót, de nem tudom az értelmét; csak annyit sejtetek, hogy valami jó dolog lehet.

CIPIÓN. Röviden elmagyarázom. Ez a szó két görög főnévből áll, ezek pedig: philosz és szophia. Philosz annyit jelent, mint szeretet, és szophia annyit, mint tudomány. A filozófia tehát nem egyéb, mint a tudomány szeretete, és filozófus az, aki szereti a tudományt.

BERGANZA. Sokat tudsz, Cipión. Ki az ördög tanított meg ezekre a szavakra?

CIPIÓN. Hitemre, nagyon együgyű vagy, Berganza, ha ekkora fontosságot tulajdonítasz ennek. Hiszen ennyit már a kis iskolásgyerekek is tudnak, és nemcsak a latin nyelvben való jártasságukkal kérkednek sokan, hanem - tudatlan létükre - a görög tudással is.

BERGANZA. Ugyanezt mondom én is, és az ilyenek megérdemlik, hogy présbe törjék őket, és úgy csavarják ki belőlük tudásuk levét, hogy ne csalják többet a világot rongy görögségük és rossz latinságuk hamis aranyával, mint a portugálok a guineai feketéket.

CIPIÓN. No, most aztán igazán a nyelvedbe harapatsz, Berganza, és ugyanezt tehetem én is, mert amit mondunk, csupa rossznyelvűség.

BERGANZA. Nem érzem kötelességemnek, hogy azt tegyem, amit - mint hallottam - egy bizonyos tyrusi Corondas tett. Ez fővesztés terhe alatt törvénybe iktatta, hogy a város tanács-termébe senki se léphessen be fegyveresen. De megfélemlített a dologról és másnap kardosan ment el a tanácsba. Figyelmeztették mulasztására, mire eszébe jutott a magarendelte büntetés, s nyomban szívébe mártotta kardját. Ily módon ő szegte meg először törvényét és vállalta is a büntetést. Amit kimondtam, nem törvény volt, csak ígéret. De manapság nem veszik olyan szigorúan a dolgokat, mint az ókorban: a ma hozott törvényt holnap megszegik, és talán ez is a helyes. Olyik ember most megígéri, hogy levetkezi bűneit, s pár perc múlva újabb, még nagyobb bűnökbe esik. Más, ha dicsérjük, s más, ha megtartjuk a rendet. „A szájtól a kézиг hosszú az út!” Az ördög harapjon a nyelvébe, nekem ugyan semmi kedvem hozzá. Miért komédiázom, ha senki sem lát, hogy dicsérje tisztos elhatározásomat?

CIPIÓN. Szóval, ha ember volnál, Berganza, képmutató lennél, és minden tettet látszólagos, színlelt és hamis volna, az erény köpenyébe burkolva, csak hogy mások megdicsérjenek érte?

BERGANZA. Nem tudom, mit tennék akkor, de azt tudom, hogy most mit akarok tenni. Azt, hogy nem harapok a nyelvembe, mert még sok mondanivalóm van, és nem tudom, hogyan és mikor fejezem be. Nagyon félek, hogy hajnalra kelve itt maradunk a sötétben, vagyis meg-némulunk.

CIPIÓN. Majd segít rajtunk az ég, csak te folytasd elbeszéléseidet és ne térj le folyton az egyenes útról. Akkor akármilyen sok mondanivalód van is, hamar a végére érsz.

BERGANZA. Szóval láttam a két szerecsen arcátlanságát, tolvajságát és becsstelenségét, és jó szolga lévén, elhatároztam, hogy a legalkalmasabb eszközökkel zavarom meg üzelveiket. Ez pedig olyan jól sikerült, hogy elértem célomat. A fekete leány, mint már hallottad, mindig lejött, hogy szerelmesével szórakozzék, bízva benne, hogy az elem hajított hús, kenyér vagy sajt darabokkal hallgatásra bír. Az ajándék sokra képes, Cipión!

CIPIÓN. Sokra, sokra, de ne térj el a tárgytól. Folytasd!

BERGANZA. Emlékszem, hogy az iskolában egyszer egy latin mondást hallottam, a tanítótól, ő közmondásnak nevezte azt, és így szól: „Habet bovem in lingua.”

CIPIÓN. Ó, már megint milyen ügyetlenül tarkítod beszédedet a latinnal! Ilyen hamar elfelejted, amit csak az imént mondtunk, hogy nem illik latin szavakat keverni a köznap beszédbe?

BERGANZA. Ezúttal nagyon helyénvaló a latin. Tudnod kell ugyanis, hogy az athéniek egyebek között egy ökör képével díszített pénzdarabot is használtak. És ha valamelyik bíró nem azt mondotta vagy tette, ami jogos és igazságos, mert megvesztegette valaki, ezt mondták: „Ennek ökör van a nyelvén.”

CIPIÓN. Nem tudom, mire mondod ezt.

BERGANZA. Nem világos-e, hogy a szerecsen nő ajándékai jó ideig elnémítottak, úgyhogy nem akartam és nem mertem megugatni, mikor találkozóra jött szerelmeséhez. Ezért mondom még egyszer, hogy az ajándék sokra képes.

CIPIÓN. Én pedig már elismertem, hogy igazad van, és ha nem félnék, hogy nagyon eltérek a tárgytól, ezer példával bizonyíthatnám az ajándék csodatevő erejét. De talán majd ezt is elmondhatom, ha az ég helyet és szavakat ad, hogy életem folyását elbeszélhessem.

BERGANZA. Adja meg az Isten, amit kívánsz. Most figyelj! Végül is győzött a jó szándék a szerencsen cseléd ajándékain, és mikor egy koromsötét éjszaka ismét lejött szokott időtöltésére, én ugatás nélkül - nehogy felkeltssem a ház lakóit - ráugrottam és pillanatok alatt cafatokban téptem le róla az inget, sőt a combjából is kiharaptam egy jó darabot. Ez a kis tréfa nyolc napra döntötte az ágyba, s a fekvésre valami betegséget hozott fel a gazdáinak ürügyül. Mikor felépült és újra lejött, én ismét rárontottam, s bár nem haraptam meg, úgy összekarmoltam, hogy olyan lett, mint a kártolt szövet. Harcainkat mindig némán vívtuk; én mindig győztem, a leány pedig csúnyán megtépázva és még csúnyább hangulatban került ki belőlük. De haragja csakhamar meglátszott a szőrömön és egészségemen: elvették tőlem eledeletemet, és idővel minden bordámat meg lehetett számolni oldalamon. Így hát megvonták tőlem az ételt, de nem vehették el az ugatást. A fekete cseléd, hogy egyszerre végezzen velem, zsírban süített spongyát dobott elé. Én azonban átláttam a turpisságon és észrevettem, hogy az odavetett étel rosszabb a patkányméregnél is. Mert a spongyától felfúvódik a gyomor, és mire lelohad, az élet is kialszik. Láttam, semmiképpen sem menekülhetek méltatlan, orv merényletei elől, és eltökéltem, hogy kerekelt oldok és odább állok. Legközelebb, mikor levették rólam a láncot, búcsú nélkül kiugrottam az utcára, és alig tettem száz lépést, a sors éppen azt a zsandárt hozta utamba, akiről már elbeszélésem elején elmondottam, hogy első gazdám, a Tömpeorrú Nicolás jó barátja volt. Mihelyt megpillantottam, rögtön rám ismert és a nevemen szólított. Én is megismertem, és mivel hívott, a szokott ceremóniával és hízelkedéssel közeledtem hozzá. Megsimogatta a nyakamat s így szólt két fogdmegének: „Ez az a híres mindeneskutya, egy jó barátomé volt, vigyük haza.” A fogdmegek megörültek és azt mondták, hogy az ilyen mindeneskutyából mindenkinek haszna lehet. Meg akartak fogni, hogy hazavigyenek, de a zsandár azt mondta, fölösleges, majd megyek én magamtól is, hiszen ismerem őt. Elfelejtettem mondani, hogy azt a vasszögekkel megtűzdelt nyakörvet, mellyel a nyájtól megszöktem, egy cigány levette rólam a vásáron, s így Sevilába már anélkül érkeztem. De a zsandár ahelyett egy sárgarézrel kivert övet kötött a nyakamba. Gondold csak el, Cipión, milyen forgandó a szerencsém: nemrégén még iskolába jártam, most egyszerre fogdmeg lettem.

CIPIÓN. Ez a világ folyása, és nincs okod panaszkodni a szerencse állhatatlanságára. Úgy beszélsz, mintha nagy különbség volna mészároosság és fogdmegség között! Nem bírom elviselni, ha olyanok panaszkodnak a szerencsájuk miatt, akiknek legnagyobb sikerük eddig az volt, hogy fullajtárok lehettek. Hogyan átkozzák sorsukat, hogyan gyalázzák! És csak azért, hogy hallgatójuk azt higgye, Isten tudja, milyen magas és kedvező helyről kerültek jelenlegi szerencsétlen helyzetükbe.

BERGANZA. Igazad van. De tudnod kell, hogy ez a zsandár jó barátságban volt egy írnnal; sülve-főve együtt jártak. Ennek is, annak is ledér barátnője volt, rossznál is rosszabb életű nőszemélyek. Igaz, nagyon jóképűek de könnyelmű, cudar ringyók voltak. Ez a két fehérchseléd volt a horog meg a csalétek a szárazon való halászásra, horgul és csalétkül szolgáltak a következő módon: úgy öltözködtek, hogy már messziről nyilvánvalóvá lett, és nyíllövésre meglátszott rajtuk, hogy szabados életű hölgyek. Folyton idegenekre vadásztak, s valahányszor vásár volt Cádizban vagy Sevilában, bőségesen arattak, mert majdnem minden bretont alaposan megkopasztottak. Mihelyt a halacska a horog után kapott, értesítették a zsandárt és az írnnakot, hogy melyik fogadóba mennek. Mikor aztán kettesben maradtak, ezek rájuk törtek és paráználkodás miatt mindkettőt elfogták. De sohasem kerültek a börtönbe, mert az idegenek jó pénzzel mindig megváltották a szabadságukat. Így történt egyszer, hogy Colindres - így hívták a zsandár barátnőjét - egy breton személyében kövér zsákmányra tett szert. Megbeszélte vele a vacsorát meg a fogadóban töltendő éjszakát. Persze besúgta a dolgot a barátjának is, úgyhogy amint levetkőztek, a zsandár, az írnnak, két fogdmeg és jómagam toppantunk a szobába. A szerelmesek megrémültek, a zsandár nagy büntetté fújta fel az ügyet és rájuk förmedt, nyomban öltözzenek fel, hogy bekísérhesse őket a börtönbe. A breton nagyon megijedt, az

írnok látszólag megkönyörült rajta és kijelentette, hogy száz reál bírsággal is beéri. A breton a zergebőr nadrágját kérte, melyet az ágy lábához egy székre tett le, mert abban volt a pénze. A nadrág azonban nem került elő; nem is kerülhetett. Mert alig léptem a szobába, valami szalonnaszag ütötte meg az orromat, s mivel ez igen ínyemre volt, szimatomat követtem s az egyik nadrágzsebben pompás zsíros sonkadarabot találtam. Feltűnés nélkül akartam lakmározni. Kivitettem hát a nadrágot az utcára és ott kedvemre nekiláttam a sonkának. Mikor visszatértem, a breton már javában lármázott, és tört, de érthető szavakkal egyre hajtogatta: adják vissza a nadrágját, mert ötven arany-escudója volt benne. Az írnok úgy vélte, hogy vagy Colindres, vagy a két fogdmeg csente el a pénzt. A zsandár is erre gondolt s ezért egymás után félrehívta őket, de azok hallani sem akartak a pénzről s átkozódva bizonygatták igazukat. Mikor ezt láttam, kimentem az utcára, hogy visszahozzam a nadrágot, mert nekem aztán igazán nem kellett a pénz. De már nem találtam, mert egy szerencsés arrajáró, úgy látszik, már magával vitte. A zsandár látván, hogy a bretonnak nincs pénze lekenyerezésre, nagyon elkeseredett és arra gondolt, hogy a fogadósneéből préseli ki, amit a bretonból nem lehetett. Be is hívta. Az jött is félig meztelenül és amint a breton kiabálását meghallotta s látta a ruhátlan, síró Colindrest, a dühöngő zsandárt, a bosszankodó írno­kot, a háttérben meg a fogdmegeket, amint a szobában matatnak, nem nagy öröme telt a dologban. A zsandár ráparancsolt, hogy öltözzék fel egészen és menjen vele a börtönbe, mert fogadójában erkölcstelen személyeket lát vendégül.

Erre még nagyobb láрма és zűrzavar keletkezett, mert a fogadósne is kitátotta a száját: „Ugyan, ugyan, zsandár és írno­k uraim, nálam ugyan hiába hamiskodtok, átlátok én a szítán. Nekem biz nem adjátok be a bolondgombát. Menjete­k Isten hírével, mert ha nem, engemuccse kinyitom az ablakot, és kikiabálom a világba ezt az egész betyárságot, hiszen jól ismerem én Colindres asszony­sa­got, és tudom, hogy sok hónapja melegíti a zsandár uram ágyát. De ne akarják, hogy többet is mondjak, hanem adják vissza ennek az úrnak a pénzét, és legyünk békességben, mert én tisztességes asszony vagyok, és a férjemnek, hála az egek urának, ólomfityegős nemesi levele van, én meg becsületesen űzöm a mesterséget, nem csalog meg senkit. Az árjegyzék ott függ a falon, mindenki láthatja, engem pedig ne akarjanak becsapni, mert nekem is van ám magamhoz való eszem. Nem azért vagyok itt, hogy arra vigyázzak, vajon vendégeim leányokat hoznak-e magukkal, mindegyiknek megvan a szobakulcsa, és hogy bent mit csinál, nem tudom, mert nem látok át a falon.”

Gazdám és barátja nagyon meghökkent a fogadósne szóáradatától, hogy milyen jól belelátott az életükbe. De látták, hogy csak az asszonyból zsarolhatnak ki pénzt, tovább is erősködtek, hogy börtönbe cipelik. Az sírá­n­ko­zni kezdett, hogy milyen csúf igazságtalanság esik rajta, éppen mikor férje, a nemes ember, nincs odahaza. A breton az ötven escudóját követelte, a fogdmegek meg váltig esküdöztek, hogy színét sem látták a nadrágnak. Az írno­k súgva biztatta a zsandárt, kutassa át Colindres ruháját, mert azt gyanítja, ott találják az ötven escudót, hisz a nő régi szokása, hogy a mások zsebében motoz. Colindres azt rikoltozta, hogy a breton be van rúgva, és az egész pénz csak mese. Így ordítottak és szaladgáltak összevissza, és egyik sem akart megnyugodni. Nem is nyugodtak volna meg soha, ha hirtelen be nem lép a városi hajdúk hadnagya, aki vendégként tartózkodott a fogadóban és a nagy lármára felriadt. Megkérdezte, mit jelent ez a láрма, és a fogadósne apróra elmondott neki mindent. Azt is elmesélte, mifajta nimfa Colindres, aki közben felöltözött, közhírré tette Colindres meg a zsandár hirhedt barátságát, hangosan bevádolta csalafintaságukat, leleplezte rablófogásukat. Önmagát pedig természetesen mentegette, hogy az ő tudtával rossz nő még nem lépett be a házba. Úgy beszélt magáról, mintha szent volna, férjéről pedig mint a tisztesség és becsület mintaképéről. Kikiabált a szolgálónak, hogy nyomban hozza elő férje nemesi levelét, mert meg akarja mutatni a hadnagy úrnak, hadd lássa meg, hogy az ilyen érdemes és tiszteletre méltó férj felesége nem tehet semmi rosszat, és ha hálóvendégeknek adja ki a házat, azt is

csak kénytelenségből teszi, és Isten látja lelkét, hogy sajnálja ezt. Szívesen választana ő más foglalkozást, ha egy kis jövedelme volna, egy kis mindennapi kenyere, hogy megélhessen. A hadnagy felbőszült a sok fecsegésen és hetvenkedésen, és így szólt: „Fogadósne asszonyság, elhiszem, hogy férje nemes ember, ha azt állítja, nemes is, fogadós is.” - „Meghiszem azt - válaszolt a fogadósne -, de nem terjesztenek-e a legjobb nemzetségekről is mindenféle mendemondát?” - „Hát én most csak annyit mondok, asszonyság, hogy öltözzék fel és jöjjen velünk a börtönbe.” Az asszony erre a földre vetette magát, körmével hasogatta arcát és torkaszakadtából sipítani kezdett, de a szigorú hadnagy nem törődött vele, hanem valamennyiüket a börtönbe vitte, tudniillik a breton, Colindrest és a fogadósnet.

Később megtudtam, hogy a breton nemcsak az ötven escudóját vesztette el, hanem még tizet, mert ennyi bírságra ítélték. A fogadósne ugyanennyit fizetett, Colindrest pedig futni engedték, s ez még a szabadulás napján felszedett egy matrózt, akit a breton helyett ugyanazzal a besúgási fortéllyal megkopasztottak. - Ebből láthatod, Cipión, hogy micsoda bonyodalmak származtak falánkságomból!

CIPIÓN. Inkább mondjuk azt, hogy gazdád himpellérségéből.

BERGANZA. Hallgass csak tovább, mert ennél cudarabb dolgokat műveltek, pedig nekem igazán nem telik örömöm abban, hogy rosszat kell mondanom a zsandárokról és az írkokról.

CIPIÓN. Amit egyről mondasz, nem mondod valamennyiről, sőt nagyon sok jó, hű és igazságos írnok van, aki szívesen tesz jót más kára nélkül. Valóban, nem mindegyik húzza-halasztja a pöröket, nem mindegyik cimborál össze a felekkel és kenyerezteti le magát, nem mindegyik böngészi mások életét, hogy törvény elé vigye, és nem mindegyik tesz szívességet a bírónak a „kéz kezét mos” elve alapján. És nem mindegyik zsandár szűri össze a levét a sipistákkal és csavargókkal, és nem mindnek van olyan barátnője, mint a te gazdádnek. Sokan, nagyon sokan természetből fogva előkelő és tisztességes jellemű emberek, nem mindegyik kíméletlen, durva és gonosz indulatú, mint azok, akik egyik fogadóról a másikra járnak és megmérlik a külföldi szállóvendégek kardját, hogy ha csak egy hajszállal is eltér a szabálytól, kitekerjék tulajdonosuk nyakát. Nem mind engedi szabadon pénzért a foglyát, és nem mind akkor bíró és akkor védő, amikor jólesik neki.

BERGANZA. Az én gazdám még többre is tört és mindenáron azt akarta, hogy bátornak higgyék és hírneves gonosztevőket fogjon el. Bátor híre érdekében személyes biztonságát nem, de erszényét latba vetette. Így a jézezi kapunál¹²¹ hat veszedelmes gonosztevőn ütött rajta, és én semmiben sem lehettem segítségére, mert számos kötélből font szájkosarat viseltem (nappal ugyanis ezzel jártam, s csak éjszaka vették le rólam). Nagy csodálkozással láttam vitézségét, merészségét és elszántságát. Úgy hadakozott hat kardos ellenfelével, mintha azok kardja nádszálból lett volna: bámulatos fürgeséggel támadott, döfött és védekezett, s éber szemmel ügyelt, hogy a hátába ne kerüljenek. Végül is jómagam meg a tusát végignéző közönség véleménye szerint új Rodamonteként¹²² került ki a harcból, és ellenfeleit a jézezi kaputól több mint száz lépésnyire Rodrigo mester iskolájának termébe üzte, ott bezárta őket és visszatért, hogy a hadizsákmányt, három kardhüvelyt, felszedje. Ezeket nyomban a hadnagyhoz vitte, aki abban az időben a híres Sarmiento de Valladares licenciátus volt. Amerre csak ment, az emberek mindenütt ujjal mutogattak a gazdámra, mintha csak azt mondanák:

¹²¹ jézezi kapu - Sevilla déli részén, az Alcázar (mór kastély) és a vámház között ma dohánygyárak, gondozott parkok vannak, de Cervantes idejében rossz hírű külváros terült el itt a Guadalquivir balpartján.

¹²² Rodamonte - hatalmas erejű, büszke szaracén lovag, Boiardo olasz költő Szerelmes Orlando, illetve Ariosto Örjögő Orlando című epikus költeményében.

„Ez az a bátor ember, aki egymaga állott ki Andalúzia legbátrabb rablóival.” A nap hátralevő részét azzal töltötte, hogy a városban mutogatta magát, az éjszaka pedig Triában, a homokörlők háza melletti utcában talált bennünket. Gazdám itt a költők nyelvén szólva, vizsla szemekkel nézett körül, nehogy valaki észrevegye, és bement az egyik házba. Én követtem. Bent az udvaron pedig köpeny és kard nélkül ott találtuk a verekedésben résztvevő vasgyúrókat. Egyikük - alighanem a házigazda volt - egyik kezében nagy boroskancsót tartott, a másikban pedig hatalmas kupát; színültig töltötte gyöngyöző borral és éppen a társaságot köszöntötte fel. Alig látták meg a gazdám, valamennyien elébe szaladtak, tárt karokkal fogadták és felköszöntötték. Gazdám pedig valamennyiüket üdvözölte; akkor is megtette volna, ha még többen vannak, mert nyájas természetű volt és nem szeretett senkit kicsinységeért elkedvetleníteni. Szívesen elmondanám neked, hogy mi minden történt még azon az estén, milyen volt az estebéd, milyen verekedésekről és lopásokról beszéltek, micsoda hölgyeket tüntettek ki kedvességükkel vagy szóltak meg, milyen dicséretekkal halmozták el egymást, milyen távollevő rablókról emlékeztek meg, hogyan fitogtatták ügyességüket, mikor a vacsora kellős közepén bemutatták ezt vagy azt a fogást, mindvégig élénken hadonászva és a legfurcsább szavakat használva. Ugyancsak szívesen írnám le a házigazda személyét is, akit valamennyien mint urukat és atyjukat tiszteltek, de mindezzel olyan útvesztőbe kerülnék, hogy a legjobb akarattal se tudnék kikászolódni belőle. Végül aztán világossá vált előttem, hogy Monipodio,¹²³ a házigazda: a rablók orgazdája és a gonosztevők pajzsa, és hogy a nemrégén lefolyt verekedést előre megbeszélték a gazdámmal, s még azt is, hogy ide vonulnak vissza és otthagyják a három kardhüvelyt, amelyeket gazdám készpénzben rögtön megfizetett. Megfizetett a vacsoráért is, amennyibe Monipodio szerint került, és a lakoma minden jelenlevő örömeire szinte hajnalig húzódott. Végezetül még besúgtak gazdámnak egy idegenből való rablót, aki azon frissében érkezett a városba. Nyilván ügyesebb volt valamennyiüknél, és irigységből árulták be. Gazdám másnap éjjel el is csípte, mikor meztelenül feküdt az ágyában. Láttam természetéről, hogy ha ruha van rajta, nem hagyja magát ilyen könnyen lefűlelni. Ez a fogás egy nappal a nagy verekedés után még jobban megnövelte gazdám tekintélyét, pedig valójában gyávább volt a nyúlánál, és bátor hírét a bőkezűen fizetett ebédeknek és lakomáknak köszönhette. Úgy, hogy amit hivatalában fufanggal szerzett magának, mind elcsorgott a bátorság csatornáján. Most pedig hallgass meg türelmesen egy esetet, amely vele történt, mert én egy jótányit sem teszek hozzá, el se veszek belőle. Két rabló Antequerában egy pompás lovat lopott. Elhozták Sevillebe és hogy veszélytelenül eladhassák, olyan cselhez folyamodtak, melyet igen ügyesnek és elmésnek ítélek. Külön fogadókba szálltak, és egyikük a törvényszékre ment bejelenteni, hogy Pedro de Losada négyszáz reált kapott kölcsön tőle, mint az aláírásával ellátott nyugta is bizonyítja. Mindjárt be is mutatta ezt a nyugtát. A bíró megparancsolta, hogy vigyék el a nyugtát ennek a Losada nevű embernek, és ha elismeri az adósságot, vegyenek tőle zálogot, vagy kísérjék a börtönbe. Éppen gazdám és barátját, az írnokot bízták meg ezzel a feladattal. A rabló elkísérte őket társához a fogadóba, az pedig rögtön elismerte tartozását és zálogul lovát ajánlotta fel. Gazdám az első pillanatra megtetszett a ló és meg akarta venni. A határidő leteltével a lovat árverésre bocsátották és ötszáz reálért eladták valakinek, aki gazdám utasítására vett részt az árverésen. A ló jó másfélszer többet ért, mint amennyit adtak érte. De mivel az eladónak az volt az érdeke, hogy ne sokan árverezzenek, túl akart adni a jószágon. A rabló bezsebelte a pénzt, amellyel senki sem tartozott neki, a másik megkapta a nyugtát, amelyre nem sok szüksége volt, a ló pedig a gazdám maradt. De ezzel aztán alaposan pórul járt! A két rabló ugyanis rögtön kerekét oldott, gazdám pedig két napig úgy parádézott a gyönyörűen felcicomázott lóval a Szent Ferenc téren, mint egy vásárra érkező falusi. Mindenki szerencsét kívánt a jó vételhez és

¹²³ Monipodio - nyilván élő alak volt ez a sevillai zsiványvezér, mert Cervantes a Rinconete és Cortadillo című elbeszélésében is megemlékezik róla és kimerítően jellemzi.

bizonykodott, hogy a ló úgy megér százötven dukátot, mint egy tojás egy maravédit. Gazdám pedig ide-oda forgolódva lován, úgy illegette magát, hogy az egész tér megcsodálta. Ahogy így fel- és alá kocogott, két jókülső és még jobb ruházatú férfi közeledett, és egyikük felkiáltott: „Istenemre, hiszen ez az én lovam, Vaspata, néhány napja lopták el tőlem Antequerában!” Négy szolga is volt velük, azok is bizonygatták, hogy valóban így van, ez Vaspata, az ellopott ló. Gazdám megrémült, a ló tulajdonosa panaszt tett, bizonyítékokat hozott, és ezek a bizonyítékok olyan jók voltak, hogy az ítélet az ő javára dőlt, s a gazdámtól elvették a lovat. A rablók furfangjának és ügyességének híre futott, hogy a törvény felhasználásával és segítségével adták el a rablott jószágot, és csaknem mindenki örült, hogy gazdám kapzsisága így csúfot vallott. De ezzel még nem ért véget minden baja, mert a hadnagy éjjel künn cirkált az utcán, mert jelentették neki, hogy a San Julián-negyedben rablók járnak. Az egyik keresztutcánál meglátott egy futó alakot. Megfogta a nyakörvemet és így szólt: „Rajta, Sólyom! Nosza, Sólyom fiam, fogd meg a rablót.” Én már jócskán beleuntam sok gonoszságába, ezért saját gazdámra rontottam, és hiába hadonászott, úgy a földre rántottam, hogy ha ki nem húzzák a kezemből, négyszeresen toroltam volna meg rajta mindent. A többiek azonban nagy nehezen kiszabadították. A fogdmegek rám akarták vetni magukat, hogy agyonverjenek, s meg is tették volna, ha a hadnagy rájuk nem szól: „Ne merjetez hozzányúlni, a kutya csak azt tette, amit én mondtam neki.” Azok elértették a turpisságot, elengedtek, én pedig nem búcsúztam el senkitől, hanem a fal egyik nyílásán keresztül nekiiramodtam a mezőnek és még virradás előtt Sevillától négy mérföldnyire Mairenába jutottam. Jószerencsém nem hagyott cserben, s egy csapat katonára bukkantam. A csapat, mint hallottam, éppen úton volt Cartagena felé, s négy csavargó is volt köztük a gazdám cimborái közül. Az egyik katona - valaha fogdmeg, most dobos - nagy kópé volt, mint a dobosok általában. Mind rám ismertek, szóba elegyedtek velem s úgy kérdezősködtek gazdám felől, mintha válaszolni tudnék. A legnagyobb szeretettel azonban a dobos bánt velem, és én el is határoztam, hogy ha lehet, összebarátkozom vele és elkísérem az egész úton, még ha Itáliába vagy Flandriába kell is követnem. Mert úgy gondoltam - és bizonyára te is úgy vélekedel - hogy igazat mond a közmondás: „Ki falujában ostoba, Kasztíliaiban sem bölcs soha.” És az ember attól lesz okos, ha világot lát és mindenféle emberekkel érintkezik.

CIPIÓN. Ez annyira igaz, hogy emlékszem, egyik kitűnő tehetségű gazdámtól hallottam egyszer, hogy amaz Ulisses nevű görögnek az „okos” jelzőt adományozták, csak azért, mert sok földet bejárt, s különféle népekkel találkozott. Ezért dicsérem én is az elhatározásodat, hogy a katonákkal mentél, ahová azok tartottak.

BERGANZA. Ezek után a dobos dobszóra táncolni és más ilyen bohóckodásokra kezdett tanítani, amiket más kutya rajtam kívül sohasem tanult volna meg. Ha elmondom, magad is meglátod, hogy így van. Amint a környéken teljesítették feladatukat, lassan tovább indultak. A csapatnál nem volt biztos, aki parancsolt volna nekünk. A kapitány ifjú legényke volt, de jeles lovag és jóra való keresztény, a zászlós csak néhány hónappal azelőtt hagyta ott Madridot, ahol egy nagyúri háznál szolgált, az őrmester - ravasz, jóeszű fickó - a toborzás helyétől egészen a behajózásig a szállásügyeket intézte. A csapat tele volt ilyen agyafűrt gazemberekkel, akik útközben mindenütt rossz fát tettek a tűzre, s ennek aztán az volt az eredménye, hogy olyanoknak is ócsárlásban volt részük, akik mindenről mit sem tehettek. A jó fejedelem szerencsétlensége, hogy alattvalói más alattvalók hibái miatt szidják, mert az alattvalók egymásnak hóhérai, s erről a fejedelem nem tehet. Mert ha akarná, sem háríthatná el ezeket a károkat, hiszen jóformán minden háborúság mostohasággal és kellemetlenséggel jár. De hogy megint magamról beszéljek, végre nem is egészen két hét alatt - hála tehetségemnek és a gazdámul választott dobos szorgalmának - pontosan tudtam, hogyan kell ugranom a francia király tiszteletére, és nem ugranom, ha csak a gonosz kocsmárosné kívánja. Arra is megtanítottak, hogy nápolyi paripa módjára lejtsek, vagy körben járjak, mint a malmot hajtó

öszvér. Még egyéb képességeket is elsajátítottam, de ezeket nem nagyon igyekeztem mutogatni, mert azt hitték volna, hogy kutya képébe öltözött ördög vagyok. Gazdám bölcs kutyának nevezett el, és alig értünk el valamelyik szállásra, máris hangos dobpergéssel járta be a helységet és kihirdette, hogy aki a bölcs kutya csodálatra méltó tréfáinak és mutatványainak tanúja akar lenni, jöjjön el ebbe és ebbe a házba vagy fogadóba, s fizessen négy vagy nyolc maravédit ahhoz képest, hogy nagyobb vagy kisebb helységről volt szó. Magasztaló szavaival elérte, hogy az egész község eljött megtekintésemre, s mindenki, aki csak látott, ámulva és elégedetten távozott. Gazdám busás nyereséget vágott zsebre, és fejedelmi módon tartotta hat pajtását is. A kapzsiság és irigység vágyat keltett a fickókban, hogy ellopjanak, s csak az alkalmat lesték, hogy ezt megtehessék, mert mindenki szívből szeretne semmittevással pénzt keresni, ezért annyi a bábjátékos Spanyolországban, ezért annyi a komédiás, annyi a varrótű- és nótáárus, akiknek egész árukészlete egynapi megélhetésre sem volna elég. Emellett ezek az emberek esztendőhosszat egyik borházból és kocsmából a másikba mennek, s bátran állíthatom, hogy a sok ivás költségét nem mesterségük gyakorlásával szerzik meg. Ez az egész népség mind csavargó, mihaszna, munkakerülő, borszivacs és kenyérpusztító.

CIPIÓN. Elég, Berganza, ne kezd megint újra. Folytasd, mert az éjszaka múlik, és nem szeretném, ha napkeltekor itt maradnánk a hallgatás árnyékában.

BERGANZA. Hallgass hát te is és figyelj ide. Mivel egyre könnyebben tanultam új és új dolgokat, s gazdám látta, hogy milyen jól utánzom a nápolyi paripákat, szattyán bőrtakarót tett rám és egy kis nyeret a hátamra. Erre pedig apró lándzsás lovas-alakot ültetett és megtanított, hogy két rúd közé akasztott karikán átugorjak. Aznap, mikor először mutattam be a tudományomat, kihirdette, hogy a bölcs kutya ma karikán ugrik és más soha nem látott nagyszerűségeket ad elő. Én nem akartam gazdámat hazugságban hagyni és valóban megtettem minden tőlem telhetőt - mint mondani szokás - a magam jószántából. Így értünk aztán egy előre megállapított napon Montillába, a jámborságáról híres-neves Priego márkinak, az Aguilar és Montilla család fejének falujába. Gazdám úgy intézte, hogy egy szegényházban kapjon szállást. Szokása szerint nyomban kidobolta az újságot, és mivel a bölcs kutya ügyességének és mutatványainak híre már régen eljutott odáig, az udvar nem egészen egy óra alatt megtelt nézőkkel. Gazdám örömmel látta, hogy jó aratása akadt, és aznap a szokottnál is jobban szabadjára engedte fufangját. Az előadás azzal kezdődött, hogy egy szita hordó-abroncsszerű karimáján ugrottam keresztül. A szokásos felszólításokat intézte hozzám és amikor a kezében tartott birsalmafa-vesszőt leengedte, ugornom kellett, ha pedig felemelte, vesztég kellett maradnom. Ezen emlékezetes napon a következő felszólítást intézte hozzám: „Rajta, kedves Sólyom barátom, ugorj annak az örökifjú aggastyánnak a tiszteletére, akit jól ismersz, és aki pomádézza a szakállát! Nem akarsz? Akkor hát ugorj a bájos doña Mimóza de Senkiháza kedvéért, aki, mint emlékszel, Valdeastillában volt mosogatólány. Ez a felszólítás sincs ínyedre, Sólyom fiam? Akkor hát Pasillas deákot tiszteld meg ugrásoddal, aki doktornak titulálja magát, pedig sohasem volt doktor. Ej, ej, milyen lusta vagy ma, miért nem ugrasz? De tudom, hogy miben töröd a fejed. Ugorj hát egy nagyot legalább az esquivasi bor kedvéért, amely nem kevésbé híres és nevezetes, mint Ciudad Real, San Martin vagy Ribadavia nedűje.” Leeresztette a pálcát, és én ugrottam, hogy a mutatvány sikerüljön. Most a néphez fordult s hangosan így szólt: „Ne gondolja senki, nagyérdemű közönség, hogy kicsiség, amit ez a kutya tud. Huszonnégy művészetre tanítottam meg, olyanokra, hogy a legkisebbje is aranyat ér, a legcsekélyebbért is érdemes harminc mérföldet megtenni. Jobban táncolja a chaconát és a zarabandát, mint aki kitalálta. Úgy hörpent fel egy akó bort, hogy egy árva csepp sem marad a hordóban, és olyan zenetudással énekel, mint egy sekrestyés. Mindezeket a nagyszerű képességeket és több mást, amelyeket itt most elhallgatok, a nagyérdemű közönség megnézheti, amíg csapatunk itt tanyázik. Most pedig a bölcs kutya még ugrik egyet, aztán a még nagyobb mutatványokra térhetünk.” A nagyérdeműnek nevezett hallgatóságot nagy

várakozás töltötte el, és mindenki kíváncsian leste, mi mindent tudok még. Gazdám hozzám fordult és így szólt: „Gyere ide, Sólyom fiam, fürgeségeddel és ügyességeddel tégy túl minden eddigi ugrándozásodon, mert a most következő mutatóványokkal a nagy vajákos asszony emlékének hódolsz, aki - mint hírlík - ebben a helységben élt.” De alig mondta ki ezt, egyszeribe felpattant egy öregasszony - jó hatvanévesnek látszott - a szegényház főnöknője: „Te gézengúz, te szemfényvesztő, te kurafi, itt nincs semmiféle vajákosasszony. Ha Camachára célzasz, ő már rég megfizetett bűneiért, és Isten a tudója, hol van. Ha pedig rólam beszélsz, himpellér, én soha életemben nem voltam vajákos. Ha ilyen híreket költöttek, csak a hamis tanúk, a törvény csűrő-csavarói és az elhamarkodott ítéletű bírák tehetnek róla. Mindenki tudja itt, hogy egész életem vezeklés, nem mintha valaha is varázsoltam volna, hanem mert gyarló ember létemre én is elég sok bűnt követtem el életemben. Takarodj e helységből, te széllebélelt dobos, vagy lelkemre mondom, gondoskodom róla, hogy kitegyék innen a szűrődet.” Azzal olyan kiabálásba fogott és olyan vaskos gorombaságokat vágott gazdám fejéhez, hogy az megzavarodott és meghökkent. Az előadást semmiképpen sem lehetett folytatni. De gazdám nem sokat bánta a zivatart, mert a pénz mind zsebében maradt, és az előadás többi részét másnapra tűzte ki egy másik menhelyen. A nézők lassanként szétszórlottak, szidták az öregasszonyt, és nemcsak vajákosnak és banyának, hanem boszorkánynak és vén szipirtyónak is elmondták. Mindamellet mi éjszakára mégis a szegényházban maradtunk. Így történt, hogy az öregasszony összetalálkozott velem az udvarban és így szólt hozzám: „Te vagy az, Montiel fiam? Lehetséges, hogy te volnál?” Feleltem a fejem és csendesen ránéztem, ő meg könnyekkel a szemében odajött hozzám, nyakam köré fonta a karját, és ha engedem, még szájon is csókol. De én nagyon undorodtam tőle és nem hagytam.

CIPIÓN. Jól tetted, mert az öregasszony csókja nem ajándék, hanem gyötrellem.

BERGANZA. Amit most el akarok mondani neked, igazában elbeszélésem elején kellett volna elmondanom, akkor kevésbé csodálatosnak tetszett volna, hogy így egyszerre megszólalunk. Az öregasszony ugyanis ezeket mondta: „Jöjj most utánam, Montiel fiam, nézd meg, hol a szobám, és intézd úgy, hogy éjszaka kettesben lehessünk ott, mert én nyitva hagyom majd, és tudd meg, sok elmondanivalóm van számodra; terólad lesz szó, még hasznát veheted.” Lehorgasztott fővel adtam tudtára, hogy értem, és ebből világossá vált előtte, hogy én vagyok az a Montiel kutya, akit - mint később elmesélte - már régóta keresett. Izgatottan és zavartan vártam az éjszakát, látni akartam, hogyan végződik az a rejtély vagy csoda, amiről az öregasszony beszélt. Hallottam, hogy vajákosnak mondták, azért nagy reményeket fűztem találkozásunkhoz és beszélgetésünkhöz. Végre aztán eljött az idő, hogy bemehettem a szobájába. A szoba sötét, szűk és alacsony volt, csak egy agyagmécses gyöngye fénye világította meg. Az öregasszony megigazította a lámpát, leült egy ládára, odahívott magához és szó nélkül újra megölelt, én pedig ismét csak arra ügyeltem gondosan, hogy meg ne csókolhasson. Előbb így beszélt: „Nemhiába reméltem én, hogy mielőtt lehunyom a szememet, hogy utolsó utamra induljak, megláthatlak téged, kedves fiam. Most, hogy már láttalak, ám jöjjön a halál és ragadjon el ebből a fáradt életből. Tudnod kell, fiam, hogy ebben a helységben élt a világ leghíresebb vajákosa, a montillai Camacha. Olyan páratlan volt a maga mesterségében, hogy nem értek fel hozzá az Eriktók, Kirkék, Médeiák,¹²⁴ pedig úgy hallom, tele van velük a történelem. Ha akarta, megfagyasztotta a felhőket és elborította velük a föld színét, amikor pedig kedve támadt, a legviharosabb égbolt is kitisztult. Pillanatok alatt messze földről varázsolt ide embereket. Csodálatos gyógy módokat tudott fiatal hölgyek részére, ha nem vigyáztak magukra kellőképpen; gondoskodott arról, hogy az özvegyek tisztességgel lehessenek tisztességtelenek. Elválasztotta a házasságokat és összeházasította azokat, akiket akart. Decemberben

¹²⁴ Eriktó, Kirké, Médeia - mitológiai boszorkányok, vajákosok. Lucanus, Homérosz, illetve Euripidész említi őket.

rózsa nyílt a kertjében, januárban búzát aratott. Legkisebb műve az volt, hogy zsázsát termesztett egy dézsában, és egy tükörben vagy valakinek a körmén megmutatta az eleveneket vagy a holtakat, akiket látni kívántak. Úgy hírllett, hogy az embereket állattá varázsolja, és egy sekrestyést valóban hat esztendőn keresztül tartott számársorban. Sohasem tudtam rájönni, hogyan kell ezt csinálni. Amit a régi tündérekől mondanak, akik az embereket állattá változtatták, a legbölcsebbek tanítása szerint csak az volt, hogy szépségükkel és hízélgéssel magukhoz édesgették és szerelemre lobbantották a férfiakat, és ily módon annyira leigázták és minden célra felhasználták őket, hogy azok szinte állatok lettek. Terólad azonban, fiam, mást mutat a tapasztalat: tudom, hogy értelmes lény vagy, noha kutya alakjában látlak, hacsak nem káprázat műve ez, mely másnak mutatja a dolgokat. De akárhogy is van, csak azt sajnálom, hogy sem én, sem anyád, akik a jó Camacha tanítványai voltunk, nem jutottunk el odáig, hogy elsajátítsuk a tudományát. Pedig nem a tehetség hiányzott, sem az ügyesség, sem a szellem, mindebből inkább több volt, mint kevesebb. Mindebben az ő féltékenysége a hibás, mert sohasem tanított meg bennünket nagyobb dolgokra; azokat csak magának tartotta meg. Anyádat, fiam, Montielának hívták, és Camacha után neki volt a legnagyobb híre. Az én nevem Cañizares, és ha nem tudtam is annyit, mint ők, legalább jó szándék volt bennem ugyanannyi, mint bármelyikükben. Tény az, hogy anyádat abban a képességben, hogy bűvös kört vonjon, abba belépjen és összezárkózzék egy regiment démonnal, maga Camacha sem múlta felül. Én kicsit mindig félénk voltam, ezért hát megelégedtem, hacsak egy fél regiment démont idéztem fel. De nem akarom ezzel megbántani egyikük emlékét sem, ám azoknak a kenőcsöknek készítésében, melyekkel mi, boszorkányok, kenjük magunkat, egyikük sem múlt volna felül engem, de még azok sem, akik most a mi törvényeinket tartják és követik. Mert tudnod kell, fiam, amikor láttam, mint most is látom, hogy az élet az idő könnyű szárnyain repül s egyszer véget ér, abba akartam hagyni a varázsolás minden bűnét, melyekbe akkor már sok éve elmerültem. De ez nagyon nehéz, s én sem tudtam lemondani a boszorkányság szenvedélyéről. Anyád is ezt tette: sok bűnnel felhagyott és sok jót cselekedett az életben, de mégis boszorkányként halt meg, mégpedig nem betegség folytán. Camacha ugyanis, a mestere, irigykedett anyádra, vagy mert Montielá már utolérte őt tudásban, vagy valami más féltékeny viszálykodás miatt, amiről nem tudok többet. Anyád áldott állapotban volt, és a szüléshez Camachát hívta bábának, aki kezébe véve, amit anyád szült, megmutatta neki, hogy két kutyakölyök, és így szólt: „Itt valami gonoszság van, valami átok! De tudod, Montielá húgom, én barátnőd vagyok: titokban tartom ezt a szülést. Légy rajta, hogy mielőbb felépülj, és ez a szerencsétlenség mély csendbe merüljön. Ne gyötrődj az eset miatt. Tudod, tisztában vagyok vele, hogy régóta nincs dolgod mással, csak a szeretőddel, Rodriguezzel, a napszámossal. Ez a kutya-szülés valahonnan máshonnan ered, és titok lappang mögötte.” Anyád és én, aki végig jelen voltam, elcsodálkoztunk a különös eseten. Camacha elment és elvitte a kutyakölyköket. Én anyád mellett maradtam, hogy megnyugtassam; szegény nem tudta elhinni, mi történt. Camachának is lejárt az ideje, és élete utolsó órájában hívatta anyádat; elmondta neki, hogy ő változtatta kutyákká a gyerekeit, mert valami miatt haragudott rá. Nem kell azonban emiatt bánkódnia, mert visszanyerik igazi alakjukat, mikor legkevésbé gondolnák. Előbb azonban saját szemükkel kell látniuk a következőket:

*Valódi képük újra visszakapják,
ha egy napon a döllyfösök s kevélyek,
a sors kezétől sújtva, porba hullnak
s erőre kapva, karjuk erejével
felállanak a letiport szegények.*

Ezt mondta Camacha a halála előtt anyádnak. Anyád írásba foglalta és emlékezetébe véste, s én is, mert eljőhet az idő, mikor egyiketeknek elmondhatom. Hogy pedig megismerhesselek benneteket, valahány olyan kutyát látok, melynek a tiédhez hasonló színe van, anyád nevé-

szólítom. Nem mintha a kutyák értenék ezt a nevet, hanem hogy lássam, milyen hatással van rájuk, ha ilyen szokatlan néven szólítják őket. Ma este pedig, amikor láttam, hogy annyiféle dolgot csináltál, és hogy bölcs kutyának neveznek, és felemelted a fejedet, hogy rám nézz, mikor az udvarba hívtalak, gondoltam, hogy te vagy a Montiola gyermeke. Örömmel számolok majd be neki sikereidről és arról, hogyan nyered vissza régi alakodat. Szeretném, ha olyan könnyen végbemenne, mint Apuleius mondja az *Aranyszamárban*, hogy csak egy rózsát kell megenned. De a te átalakulásod mások tetteitől függ, nem a te igyekezedetől. Azt tedd meg, fiam, hogy a szívedben ajánld magadat Istennek, és bízzál benne, hogy ez, amit nem jóslatnak, hanem megérzésnek akarok nevezni, hamar és javadra teljesedjék be. Mert a jó Camacha megmondta, hogy kétségtelenül bekövetkezik, és te meg a testvéred, ha él, látni fogjátok egymást úgy, amint szeretnétek. Csak azt sajnálom, hogy oly közel vagyok halálomhoz, és ezt már nem érem meg. Sokszor meg akartam kérdezni a kecskebakomat, hogy mi lesz a ti sorsotok, de nem merészeltem, mert sohasem válaszol egyenesen arra, amit kérdeznék, hanem kicsavart és többértelmű szavakkal. Ezért hát nem is kell megkérdezni semmit urunktól és gazdánktól, mert az igazságba ezer hazugságot kever. Abból, amit válaszolni szokott, arra következtetek, hogy ő sem tud semmi bizonyosat a jövőről, csak találgat. Mégis annyira hálójában tart bennünket, boszorkányokat, hogy bár ezer tréfát űz velünk, nem hagyhatjuk faképnél. Innen nagyon távol szoktunk találkozni vele, egy hatalmas réten, ahol rengeteg nép gyűl össze, varázslók és boszorkányok. Undorító dolgokat etet velünk, és egyéb dolgok is történnek. Ezeket azonban, Istenre és a lelkemre mondom, nem merem elmesélni, olyan mocskosak és utálatosak, hogy nem akarom megbántani szűzi füledet. Sokan azt vélik, hogy képzeletben megyünk ezekre a lakomákra, és a démon csak a képeit mutatja meg azoknak a dolgoknak, amikről utóbb azt meséljük, hogy csakugyan megtörténtek velünk. Mások szerint valóban odamegyünk testben-lélekben; én azt hiszem, mindkét vélemény igaz, és magunk sem tudjuk, mikor megyünk az egyik, mikor a másik módon. Ami képzeletünkben történik, annyira eleven, hogy nem tudjuk megkülönböztetni attól, amiben igazán és valóságban részt veszünk. Ilyen tapasztalatokat tettek az inkvizitor urak is néhányunkkal, akiket fogva tartottak, és azt hiszem, igaznak találták, amit most mondok. Fiacskám, szeretnék felhagyni ezzel a bűnnel s próbálkoztam is ezerféleképpen. Ápolónő lettem, szegényeket gyógyítok. Sokan meghalnak itt, ők tartanak engem életben azzal, amit rám hagynak, vagy ami rongyaik között marad, mert gondom van rá, hogy átbolhásszam holmijukat. Keveset és csak a nyilvánosság előtt imádkozom, annál többet szitkozódok magamban. Jobb a sorom most, hogy álszenteskedem, mintha nyíltan vállalnám a bűnt. Jelenlegi jótetteim látszata kitörli az emlékezetből a múlt gonosz cselekedeteit. Valóban, az álszenteskedés nem árt senki másnak, csak annak, aki gyakorolja. Figyelj, Montiel fiam, ezt a tanácsot adom neked: légy jó, amennyire csak tudsz; de ha rossznak kell lenned, igyekezz, hogy ha csak lehet, meg ne lássák rajtad. Nem tagadom, boszorkány vagyok; éppoly kevésbé tagadhatom, hogy anyád is boszorkány és vajákos volt. De mindkettőnk javára szolgált e világon a jóság látszata. Három nappal a halála előtt mindketten nagy boszorkányszombaton voltunk a Pireneusok egyik völgyében. Mégis olyan nyugodtan és békésen halt meg, hogy ha nem vág fintorokat egy negyedórával azelőtt, hogy elhagyja a lélek, úgy tetszett volna, mintha abban az órában virágágyon heverészett volna. De halála óráján is vérzett a szíve, ha a két gyermekére gondolt, és ekkor sem akart megbocsátani Camachának: minden dolgában nagyon állhatatos és szilárd volt. Én zártam le a szemét, én kísértem ki a temetőbe; ott elhagytam, hogy viszont se lássam többé, bár él bennem a remény, hogy holtom előtt újra láthatom. Azt mondják ugyanis a helységben, hogy többen látták őt a temetőben és a keresztutakon különböző alakokban, és lehet, én is rábukkanok egyszer és megkérdem: tehetek-e valamit, hogy könnyítsék a lelkiismeretén.”

Minden szó, amit az öregasszony annak dicséretében mondott, akit anyámnak nevezett, lándzsadöfés volt szívemben. Szerettem volna nekiugrani és darabokra tépni. Csak azért nem

tettem, mert nem akartam, hogy ilyen csúf halála legyen. Végül azt mondta, az este meg akarja kenni magát, hogy elmenjen a szokásos tivornyára, és ha ott lesz, megkérdezi gazdáját, mi vár még rám. Meg akartam kérdezni, milyen kenőcsöt használ, és úgy látszik, megértette gondolatomat, mert úgy válaszolt, mintha csakugyan megkérdeztem volna:

„A kenőcs, amellyel mi, boszorkányok, megkenjük magunkat, csupa lélektelen növény nedvéből készül, nem pedig, mint a nép mondja, megfojtott csecsemők véréből. Mindjárt azt is megkérdezhetnéd, mi öröme és haszna van az ördögnek, ha ezeket a gyöngé teremtményeket meggyilkoljuk, hiszen tudja, hogy meg vannak keresztelve, ártatlanok és büntelenek, és így a mennybe jutnak; neki pedig fáj minden keresztény lélek, mely kicsúszik a körme közül. Én pedig csak közmondással tudok neked válaszolni: „Van, aki kiszúrja mindkét szemét, hogy az ellensége is kiszúrja a maga fél szemét. Mert a szülőknek gyermekük meggyilkolása akkora fájdalom, hogy annál nagyobb el sem képzelhető. A legfontosabb tehát, hogy mi lépten-nyomon ilyen kegyetlen és gonosz bűnt kövessünk el; Isten pedig eltűri ezt bűneink miatt. Mert tapasztalatból tudom, hogy az ördög az Isten akarata nélkül a légynek sem tud véteni. Ez pedig annyira igaz, hogy mikor egyszer megkértem, rontsa meg egy ellenségem szőlejét, azt felelte, hogy egy levélhez sem tud nyúlni, mert Isten nem akarja. Ebből hát megértheted, ha ember vagy, hogy bármi baj éri az embereket, a királyságokat, a városokat, a falvakat, a hirtelen halál, a hajótörés, az elesés, szóval mindaz, amit bajnak, kárnak neveznek, a Legmagasabb kezéből jön és az ő akaratából: ami bajt és kárt pedig bűnnek neveznek, azt mi magunk okozuk és cselekszük. Isten tökéletes, büntelen, tehát mi vagyunk a bűn okozói, akik megteremtjük szándékban, szóban és tettben, amit Isten mind megenged bűneink miatt, mint már mondtam. Azt kérdezed, fiam, ha ugyan megértesz, hogy ki alakította ki az én teológiámat, és az is lehet, hogy így szólsz magadban: „Átkozott vén ringyója! Miért nem hagyja már abba a boszorkánykodást, mikor annyit tud? Miért nem fordul Istenhez? Hiszen tudhatja, ha az Úr engedi is a bűnt, még hamarabb megbocsátja.” Erre úgy válaszolok, mintha csakugyan kérdezted volna: a bűn a megszokás útján természetté, a boszorkányság vérré válik. A legnagyobb áhítat közben is valami hidegség száll belőle a lélekbe, amely fagyot és bénulást okoz még a hitben is, úgyhogy az ember megfélemedezik magáról s nem gondol a szörnyűségeire, mellyel az Isten fenyegeti, sem a dicsőségre, melybe szólítja. Valóban, ahol a hús és a kék bűne van jelen, valami erő eltompítja az érzékeket, elkábítja és elragadja őket, és ezért nem teljesíthetik feladatukat úgy, mint kellene. A lélek így megereszkedik, elernyed és haszontalanná válik, még egy nemes gondolatig sem tud felemelkedni, csak hagyja magát, hadd süllyedjen nyomorúságának mélységes szakadékába, kezét sem emeli Istenhez, aki pedig irgalmában hozzáhajol, hogy felemelkedhessék. Az én lelkem is olyan, amilyent neked lefestettem; mindent látok és mindent értek, de a kéjvágy bilincsekben tartja akaratomat, és így mindig rossz voltam és az is maradok. De hagyjuk ezt és térjünk a kenőcsökre. Annyira hidegek ezek, hogy ha bekenjük magunkat velük, minden érzékeléstől megfosztanak bennünket, és elnyúlva, meztelenül heverünk a padlón. Azt mondják, hogy ilyenkor éljük át képzeletben azt, amiről azt hisszük, hogy csakugyan megtörténik velünk. Más alkalommal a megkenés után úgy érezzük, mintha alakot változtatnánk, és kakas, bagoly vagy holló képében oda megyünk, ahol urunk várakozik ránk; ott felvesszük korábbi alakunkat és élvezzük a kéjt, melyet nem akarok elmondani, mert az emlékezet is megbotránkozik felidézésére, és a nyelv húzódik az elmondásától. Egyszóval, boszorkány vagyok és az álszenteskedés köpenyével takarom sok hibámat. Igaz, ha sokan jó embernek tartanak és tisztelnek, becsülnek is, sokan vannak olyanok is, akik a fülem hallatára kimondják az igazságot, ahogy valaha egy haragos bíró kimondta, akinek dolga volt velem és anyáddal, és dühét egy hóhér kezébe tette, az pedig nem lévén megvesztegetve, minden hatalmát és szigorát szegény hátunkra irányította. De ez már elmúlt, ahogy minden elmúlik, az emlékezet tovaszáll, az élet nem tér vissza, a nyelv elfárad, az új események felejtetik a régieket. Ápolónő vagyok, jó példát mutatok, közben kenőcseim kellemes szórakozást nyújtanak; nem vagyok olyan öreg, hogy még egy

esztendő ne élhetnék, még csak hetvenöt éves vagyok; és most, hogy korom miatt nem tudok bőjtölni, szédülésem miatt nem tudok imádkozni, rossz lábammal nem járhatok búcsúra, szegénységem miatt nem adhatok alamizsnát, jóra nem gondolhatok, mert szeretek szitkozódni, és mert ahhoz, hogy jóra gondoljak, előbb gondolkoznom kellene, így hát mindig csak rosszak lesznek gondolataim, mégis tudom, hogy Isten jó és irgalmas, és tudja, hogy milyen sors vár rám. Elég volt, hagyjuk hát abba ezt a beszélgetést, mert igazán lehangol. Gyere, fiam, és látni fogod, hogyan kenem meg magamat; mert a bánatra legjobb gyógyír a tele has. A jó napnak örülni kell, amíg kacagunk, nem sírunk. Azt akarom ezzel mondani, hogy ha csalóka és hamis is a kéj, melyet az ördög ad, mégiscsak kéjnek érezzük, s a képzelt gyönyör sokkal nagyobb a valódinál; az igazi örömnél alighanem fordítva van a dolog.”

Miután ezt a hosszú beszédet elmondta, felkelt és gyertyát fogva, bement egy másik, szűkebb kamrába. Követtem; ezer különböző gondolat viaskodott bennem, és csodálkoztam azon, amit hallottam, és azon, amit látni fogok. Cañizares a gyertyát a fába akasztotta és nagy sietséggel ingre vetkezett. Egy sarokból üvegedényt vett elő, beletette a kezét és fogai közt mormolva, bekente magát földetlen fejétől a talpáig. Mielőtt elkészült a kenéssel, szólt, hogy ne féljek, akár élettelenül marad teste a szobában, akár eltűnik, hanem várjak rá holnap reggelig, mert majd híreket hoz, mi vár még rám, mielőtt ember leszek. Fejem lehajtva jeleztem, hogy így cselekszem. Ő befejezte a kenést és úgy terült el a padlón, mint egy hulla. Számat a szájához közelítettem és láttam, hogy nem lélegzik, de kicsit, se nagyon. Meg kell vallanom valamit, Cipión barátom: nagyon megrémültem, mikor láttam, hogy itt vagyok a szűk kamrában ezzel a tetemmel, melyet iparkodom leírni, amennyire csak tudom. Több mint hét láb hosszú volt, csupa csont, bőr, sötét, szőrös, cserzett; hasa - olyan, mint a cserzett juhbőr - elfedte egyetlen részeit és egészen a combja közepéig lelógott; emlője, mint két kiszáradt, ráncos marhahólyag, ajka elfeketült, szája foghíjas, orra görbe és csontos, szeme kidülledt, haja kócos, arca beesett, torka elszorult és melle lapos: szóval, minden ösztövére és ördögi volt rajta. Távolról vettem szemügyre, de menten hatalmába ejtett a félelem, amint teste rút látványán és lelke rútabb foglalatosságain elgondolkoztam. Meg akartam harapni, hogy lássam, feléled-e tőle, de egész testen nem találtam egy porcikát, melytől ne undorodtam volna. Mégis megfogtam az egyik bokájánál és kivonszoltam az udvarra; mégsem adta jelét, hogy valamit érez. Itt, ahol az égre nézhettem és tág téren álltam, elhagyott a félelem, vagy legalábbis annyira csökkent, hogy bátorságot merítettem a várakozásra, hogy megtudjam, mire vezet e rossz némborjárása-kelése, és mit mond a sorsomról. Közben megkérdeztem magamat: „Ki teremtette ezt a rossz öregasszonyt ilyen rossznak és ilyen okosnak? Honnan tudja ő, hogy a különböző rossz dolgok közül melyik a kár, melyik a bűn? Hogyan érti annyira Istent, hogyan beszél annyit róla, mikor az ördöggel cimborál? Hogyan vétkezhetik ennyit gonoszságból, ha még tudatlansággal sem mentegetőzhetik?”

Ilyen gondolatok közt telt el az éjszaka, és jött el a reggel, mely együtt talált kettőnket az udvar közepén; ő nem tért magához, én meg ott voltam mellette, lekuporodva várakoztam, figyeltem ijesztően rút külsejét. Odajöttek az emberek a szegényházból és látva ezt a képet, így szóltak: „Meghalt az áldott, derék Cañizares; lám, milyen lapossá és formátlanná tette az önsanyargatás.” Mások, akik jobban gondolkoztak, az ütőerét nézték, látták, hogy ver, tehát még nem halt meg, hanem csak jámbor önkívületben van. Mások megint azt mondták: „Biztos, hogy boszorkány a vén ringyó és bekente magát; mert jámbor életűek nem jutnak ilyen tisztességtelen kábulatba; különben eddig is inkább boszorkány, mint szent hírében állt köztünk.” Voltak kíváncsiak, akik gombostűt szúrtak a húsába, a fejétől a talpáig mindenütt; erre sem ébredt fel az alvó, sem fel nem eszmélt hét óráig. Mikor végre megérezte, hogy túlvér szúrkálják, s érezte a harapásomat a bokáján és a zúzódásokat a testen, melyek akkor támadtak, mikor kivonszoltam lakásából, és látta, hogy annyi szem néz rá, azt hitte, s joggal, hogy én okoztam a szégyenét. Így azután nekem támadt és mindkét kezével torkomat szorítva, meg

akart fojtani, közben kiáltozott: „Ó, te gonosz, utálatos, tudatlan és alattomos állat! Ez a fizetség a sok jóért, amit anyádnak tettem és amit veled akartam tenni?” Veszélyben éreztem magamat, hogy életemet vesztsem a dühös hárpia karmai közt. Megrázkódtam hát és hasa hosszú ráncainál megragadva, cibálni és vonszolni kezdtem az udvaron; ő meg ordított, hogy szabadítsák ki a rossz szellem fogai közül.

Mikor a gonosz vénasszony így kiabált, sokan azt hitték, hogy olyanféle démon vagyok, aki folyton hadilábon áll a jó keresztényekkel, mások meg odaszaladtak, hogy szentelt vízzel leöntsenek. Sokan nem mertek a közelembe jönni, mások meg kiáltoztak, hogy üzzék ki belőlem az ördögöt. A vén asszony szitkozódott, én a fogamat csattogtattam, a zűrzavar nőttön-nőtt, gazdám pedig, aki odaszaladt a zajra, kétségbeesett, hogy démon vagyok. Mások, akik nem értettek az ördögűzéshez, három vagy négy korbáccsal odaszaladtak, és azokkal kezdték áldani a hátamat; égetett a tréfa, elengedtem az öreget és három ugrással kiértem az utcára, néhány további ugrással pedig ki a városból. Rengeteg gyerek üldözött, hangosan kiáltozva: „Félre az útból, megveszett a bölcs kutya!” Mások meg így szóltak: „Nem veszett meg, hanem a sátán ez kutya képében!” Így elpáholva, harangszó közepette hagytam el a helységet, és sokan jöttek utánam; kétségtelenül azt hitték, hogy ördög vagyok, részben azokért, amiket láttak tőlem, részben az öregasszony szavai miatt, amiket akkor mondott, amikor gonosz álmából felébredt. Oly sietve mentettem az irhámot, hogy eltűntem a szemük elől; azt hitték, szellem vagyok. Hat óra alatt tizenkét mérföldet tettem meg és Granada mellett egy réten cigánytanyára bukkantam. Itt kicsit összeszedtem magam, mert néhány cigány ismert engem, mint a bölcs kutyát. Nem kis örömmel fogadtak s egy barlangba vittek, hogy meg ne találjanak, ha valaki még keresne. Mint később hallottam, az volt a szándékuk, hogy pénzt keresnek velem, mint utolsó gazdám, a dobos. Húsz napig maradtam velük, ezalatt megtanultam és megjegyeztem életüket és szokásaikat; el kell mondanom neked, mert igen fontosak.

CIPIÓN. Mielőtt tovább mennél, Berganza, jó lesz, ha észbe vesszük, amit a boszorkány mondott, és ellenőrizzük, igaz lehet-e a nagy hazugság, melynek hitelt adsz. Lásd, Berganza, nagy ostobaság lenne azt képzelni, hogy Camacha állattá változtathatja az embereket, és a sekrestyés számár alakjában szolgált neki annyi éven át, mint mondják. Mindezek a dolgok és hasonlóak: csalások, hazugságok vagy az ördög káprázatai; most úgy érezzük, hogy van bennünk valami ész és értelem, hiszen kutya létünkre, vagy kutya alakjában beszélünk, ez pedig mint már megállapítottuk, figyelemre méltó és soha nem látott eset; amit a saját kezünkkel érintünk, annak sem szabad hitelt adnunk, míg a dolgok kifejlése meg nem mutatja, mit kell hinnünk. Tisztában akarsz látni? Vedd tekintetbe, hogy Camacha szerint milyen hívságoktól és milyen ostoba dolgoktól függ, hogy alakunkat visszanyerjük; amit pedig te jóslatnak látsz, nem más, mint vénasszonyi beszéd vagy mesésző, mint a fej nélküli ló vagy az erényes pálca meséje, amellyel a tűz mellett szórakoznak hosszú téli éjszakákon, mert ha igaz is belőlük valami, az is elmúlt. Ha csak abban az értelemben nem vesszük a szavait, melyet, mint hallottam, allegorikusnak neveznek, tehát nem a betű szerinti, hanem más, ámbár hasonló értelemben, így tehát ez a jóslat:

*„Valódi képük újra visszakapják,
ha egy napon a dölyfösök s kevélyek,
a sors kezétől sújtva, porba hullnak,
s erőre kapva, karjuk erejével
felállanak a letiport szegények”*

az általam említett értelemben alighanem azt akarja jelenteni, hogy akkor fogjuk visszanyerni emberi alakunkat, ha látni fogjuk, hogy azokat, akik tegnap legfelül álltak Fortuna kerekén, lábbal tiporják, balsorsba taszítják és lebecsülik azok, akik eddig legjobban tisztelték őket;

viszont azt is látni fogjuk, hogy olyanok, akik két órával ezelőtt csak arra voltak jók, hogy az emberek számát növeljék, most olyan magasra emelkednek szerencséiben, hogy szinte már nem is látni őket; ha eddig kicsiny és alázatos voltuk miatt nem tűntek fel, most azért nem érzük el őket, mert túlságosan nagyok és magasak vannak. Ha pedig ettől függne, hogy felvegyük azt az alakot, melyet te említesz, hát ilyesmit már láttunk és lépten-nyomon újra látunk. Ebből hát azt gondolom, hogy Camacha szavait nem allegorikus, hanem szó szerinti értelemben kell felfognunk, de ebben sincs számunkra segítség, mert sokszor láttuk már azt, amit mondanak, és mint látod, most is csak kutyák vagyunk. Így hát Camacha rossz tréfát űzött, Cañizares becsapott, Montiel pedig buta volt, komisz és gonosz lelkű, Isten bocsássa meg, ha mégis az anyánk, mindkettőnké, vagy csak a tied; mert én vállalom anyámnak. Azt mondom hát, hogy az igazi értelem a tekejátékban van; abban csakugyan hirtelen bukna le azok, akik fenn állanak, s a kéz, amely tudja, felemeli a lesújtottakat. Mármint gondold meg, hányszor láttunk az életben tekejátékot, és vajon sikerült-e annak révén újra emberekké lennünk, ha ugyan azok voltunk?

BERGANZA. Igazad van, Cipión testvérem, és okosabb vagy, mint gondoltam. Abból pedig, amit mondtál, úgy gondolom, hogy amin eddig keresztülmentünk és keresztülmegyünk, az mind álom, és valóban kutyák vagyunk. De azért ne mondjunk le arról az élvezetről, hogy beszélni tudunk, és arról a remek élményről, hogy emberi szót válthatunk, valahányszor csak akarjuk. Így hát ne fárasszon, ha elmondom, mi történt velem a cigányoknál, akik a barlangba vittek.

CIPIÓN. Szívesen meghallgatlak, hogy te is meghallgass engem, ha majd elmondom életem történetét az ég kegyéből.

BERGANZA. Akkor rengeteg gonoszszágot, csalást, cselvetést, rablást találtam a cigányoknál; a cigányok és cigányasszonyok egyre gyakorolják magukat az ilyesmiben attól fogva, hogy kibújnak a pólyából és lábra állanak. Tudod, milyen tömeg van belőlük Spanyolországban? Valamennyien ismerik egymást, tudnak egymásról és egymásnak adják, egymástól veszik a lopott holmit. Engedelmességgel adóznak - hűségesebben, mint a királynak - valakinek, akit hercegüknek neveznek, és aki összes utódaival együtt a Maldonado melléknevet viseli. Nem mintha ettől a nemes nemzetségtől származnának, hanem mert egy ilyen nevű lovag apródja beleszeretett egy cigánylányba, aki nem akarta megajándékozni szerelmével, hacsak cigánnyá nem lesz és nem veszi őt feleségül. Az apród ezt meg is tette és annyira megkedveltette magát a többi cigánnyal, hogy urukká tették és engedelmeskedtek neki. Alattvalói hódolatuk jeléül pedig minden értékesebb holmi egy részét neki adják. Hogy tétlenségüket palástolják, vastárgyakat készítenek, főleg olyan szerszámokat, melyek segítségükre vannak a lopásban. Mindig láthatod őket, amint az utcán fogót, fűrőt, kalapácsot árulnak, az asszonyok pedig háromlábú széket és szeneslapátot. A nők mind szülésznők és ebben túltesznek a mieinken, mert költség és segítség nélkül hozzák világra gyermekeiket, akiket a szülés után hideg vízben mosnak meg. Születésüktől halálukig edzik magukat és szenvedik az időjárás kegyetlenségét és szigorát. Láthatod, hogy mind hajlékony, jól fut, ugrik és táncol. Mindig egymás közt házasodnak, nehogy rossz szokásaikat mások is megismerjék; az asszonyok hűségesek férjükhöz, és alig van köztük, aki megcsálná az urát, de akkor is csak törzsbélivel. Ha kéregetnek, inkább tréfákkal és ötletekkel, mint áhítatossággal próbálkoznak; mivel senki sem bízik bennük, nem szolgálnak, sőt örülnek tétlenségüknek. Ha nem tévedek, ritkán vagy sohasem láttam cigányasszonyt az oltár előtt, amint magához veszi a szentséget, pedig sokszor jártam templomban. Csak azon jár az eszük, hogyan csalhatnak és hol lohatnak; megbeszélik a lopásokat, meg azt is, hogyan követték el őket. Így egyik nap előttem beszélt el egy cigány, hogyan csapott be és lopott meg egy parasztot. A cigánynak volt egy farkatlan számara; a farokcsonknál, amely csupasz volt, megtoldotta egy szőrös farokkal, mely olyan volt, mintha a számáré lett volna. Elvitte az állatot a vásárra, s ott egy paraszt megvette tíz aranyért; mikor az üzletet meg-

kötötték, a cigány a pénzt felvette, azt mondta neki, ha a paraszt akar még egy szamarat, ennek testvérét és éppen ilyen jót, azt még olcsóbban adná. A paraszt kérte, hogy menjen érte és hozza el, mert ő megveszi; addig pedig, amíg a cigány vissza nem jön, a vásárolt állatot a fogadójaiba viszi. A paraszt elment, a cigány utána, és valahogy sikerült ellopnia az imént eladott szamarat. Azonnal levette a hamis farkat; új málhásnyerget és kötőféket tett rá és mérészen a paraszt keresésére indult, hogy ezt is megvétesse vele. Mikor megtalálta, az még nem vette észre, hogy az első szamár nincs meg, és hamar megvette a másodikat. Elment a fogadóba, hogy kifizesse a szállást, de nem találta az állatot; noha buta ember volt, gyanút fogott, hogy a cigány lopta el és nem akart neki fizetni. A cigány tanúkért szaladt, megtalálta azokat, akik az első szamár után az eladási illetéket felvették, azok megesküdték, hogy a cigány a parasztnak igen hosszú farkú szamarat adott el, mely egészen más volt, mint a második szamár. Jelen volt épp egy törvényszolga, aki oly komolyan pártját fogta a cigánynak, hogy a parasztnak másodszor is fizetnie kellett a szamárért. Más lopásokat is meséltek, nagyrészt állatokkal kapcsolatban, mert ezekben nagyon járatosak és legtöbbet ezzel foglalkoznak. Kétségkívül komisz népség, és bár sok okos bíró kelt már harcra ellenük, mégsem javulnak meg.

Húsz nappal később el akartak vinni Murciába; Granadán mentünk keresztül, és éppen ott volt a kapitány, korábbi gazdámnak, a dobosnak fölöttese. Mikor ezt a cigányok megtudták, bezártak engem a kunyhójuk egyik kamrájába. Hallottam, hogy erről beszéltek, nem tetszett nekem az utazásuk, így hát elhatároztam, kereket oldok és kifutva Granadából, egy mór gyümölcsösébe jutottam; a mór szívesen fogadott és még szívesebben maradtam, mert úgy gondoltam, hogy csak a gyümölcsösét akarja velem őriztetni; ez szerintem pedig könnyebb mesterség, mint a nyájörzés. A bérem felől nem kellett sokat vitáznunk, így a mórnak könnyű volt bennem szolgát, nekem pedig benne gazdát találni. Több mint egy hónapot töltöttem vele, nem azért, mert kedvemet leltem ebben az életben, hanem mert így megismerkedtem a gazdáméval és rajta keresztül annyi más móréval, akik Spanyolországban élnek. Ő, mennyi mindent mesélhetnék neked, Cipión barátom, erről a mór csöcselékről, ha nem félnék, hogy két hétig sem érek a végére! És ha a részletekbe bele kellene mennem, két hónap alatt sem végeznék; valamit azonban csakugyan mondanom kell; halld hát általánosságban, amit ezekről az emberekről részletesen tapasztaltam. Csoda, ha annyi sok közt egy is akad, aki igazán hisz a szent keresztény törvényekben; minden szándékuk a pénzszerzés és a pénz megőrzése; ezért dolgoznak és ezért nem esznek. Ha a pénz a birtokukba jut, hacsak nem aprópénz, örökös rabságra és állandó sötétségre ítélik. Így hát, mindig keresve és sohasem költve, sikerült felhalmozniuk a legtöbb pénzt Spanyolországban. Önmaguknak perselyei, ruhamolyai, szarkái és menyétjei; mindent megszereznek, mindent elrejtenek és lenyelnek. Gondold meg, hogy sokan vannak, és hogy mindennap keresnek és elrejtenek valamit, sok kicsi pedig sokra megy, és hogy lassú láz éppúgy elpusztítja az életet, mint a vörheny. Ahogy szaporodnak, úgy gyarapodnak a rejtegetők, akik szaporodnak, szaporodnak a végtelenségig, mint a tapasztalat bizonyítja. Közöttük nincs szüzesség, nincs egyházi rendje se a férfiaknak, se a nőknek; mind házasodnak, gyarapodnak, mert a mértékletes élet elősegíti a szaporulatot. Nem pusztítja őket háború, nincs nehéz foglalatosságuk, hogy kimerítse őket; nyugodtan fosztanak ki bennünket és meggazdagszanak birtokaink gyümölcsén, melyet ők adnak el. Nincsenek cselédek, mert valamennyien kiszolgálják magukat; nem költenek gyerekeik iskoláztatására, mert tudományuk csak az, hogy bennünket megraboljanak, Jákob tizenkét fiából, akik, mint hallom, mikor Mózes kivezette őket a rabszolgaságból, betértek Egyiptomba, hatszázezer férfiú lett, gyermekek és asszonyok nélkül. Ebből lehet következtetni arra, hogyan szaporodnak ezek, akik hasonlíthatatlanul nagyobb számban vannak.

CIPIÓN. Kerestek már orvosságot mindazokra a bajokra, melyekre rámutattál és melyeket sötét színekkel ecseteltél. Mert tudom, hogy több és nagyobb bajok azok, melyeket elhallgatsz, mint azok, melyeket elmondasz, és ez ideig még nem foglalkoztak velük úgy, mint

kellene. De vannak a mi országunknak gondos oltalmazói, akik tudják, hogy Spanyolország ugyanannyi kígyót tart a keblén, ahány mór, és Isten segítségével erre a bajra biztos és gyors orvosságot fognak találni. Folytasd!

BERGANZA. Gazdám zsugori volt, mint mindenki a fajtájából, köleskenyéren tartott és levesmaradékon, amin ő is élt; de az ég segítségemre volt, hogy ezt a nyomort olyan különös módon viseljem el, mint mindjárt hallani fogod. Minden reggel, már hajnalban a kert egyik gránátalmafájának tövében ült egy fiatalember, szemlátomást valami diák; durva vászonruhája eredetileg fekete és gyapjas volt, de már barna és kopott lett. Egy füzetbe irogatott, időnként pedig a homlokára ütött, vagy az ujját harapdálta, s az égre bámult. Máskor úgy elragadta a képzelet, hogy meg sem mozdult, még a szemöldökét sem rándította, olyan elragadtatásban volt. Egyszer mellé telepedtem, anélkül, hogy észrevett volna, és hallottam, hogy a foga közt mormol, majd hosszú idő múlva felkiáltott: „Szavamra ez a legjobb nyolcsoros, amit életemben csináltam.” Gyorsan felírt valamit a füzetbe, és nagyon elégedettnek látszott; mindebből megértettem, hogy költő a szerencsétlen. A szokott hízélgéssel vettem körül, hogy biztosítsam szelíd voltomról: a lábához vettem magamat, ő pedig megnyugodva, tovább töprengett és vakarta a fejét, ismét átadta magát elragadtatásának; újfent íráshoz látott. Eközben még egy fiú lépett a kertbe. Csinos volt és jól öltözött, kezében papírlapok, melyekbe időnként belenézett; odaért az elsőhöz és így szólt hozzá: „Befejezte az első felvonást?” - „Éppen az imént - válaszolt a poéta - mégpedig az elképzelhető legszebb módon...” - „Hogyan?” - kérdezte a másik. - „Így - felelt az első: - Kijön özsentsége a pápa, főpapi ornátusban, tizenkét bíborossal, valamennyi lilában, mert az időpont, amikor a történet lejátsszódik, a *mutatio capparum*¹²⁵ ideje, mikor is a bíborosok nem pirosba, hanem lilába öltöznek; így tehát mindenképpen helyes, ha az én bíborosaim az illendőség kedvéért lilában jelennek meg. Ez pedig nagyon sokat számít a színdarab szempontjából, és bizonyára tetszést arat, mert ilyesfélekben lépten-nyomon követnek el szemtelenségeket és butaságokat. Én nem tévedhetem a dologban, mert elolvastam az egész római szertartást csak azért, hogy a ruhák kérdésével tisztába jöjjek.” - „De honnan vegyen - vetette ellene a másik - az én igazgatóm lila ruhát tizenkét bíboros részére?” - „Ha csak egy is hiányzik - felelt a költő - akár el is dobhatom a darabomat. Mi az ördög? Ezt a gyönyörű hatást el kellene vesztenünk? Gondolja csak el, milyen hatást kelt majd a színpadon a pápa, tizenkét komoly bíborossal és a nagyszámú kísérettel, melyet természetesen magával kell hoznia. Istenre mondom, a legszebb és legfel-emelőbb látvány lesz, amit színpadon láttak, akár a *Ramille de Daraját* is beleértve.” Ebből megértettem, hogy az egyik költő, a másik pedig komédiás. A komédiás azt ajánlotta a költőnek, hogy engedjen valamit a bíborosokból, ha nem akarja lehetetlenné tenni a darab előadását. A költő azt felelte: köszönik meg neki, hogy nem hozta elő az egész konklávé, holott az az emlékezetes esetről, melyet nagyszerű színdarabjában az emberek emlékezetébe kívánt idézni, éppen együtt volt. A színész nevetett és magára hagyta őt foglalatosságában, hogy a magáé után nézzen, mert egy új darabban szerepet kellett tanulnia. A költő még megírta nagyszerű színdarabja néhány versszakát, s nagy megkönnyebbüléssel és jó érzéssel vett elő a tarisznyájából néhány darab kenyeret és vagy hús szem mazsolát. Mintha hallottam volna, amint számolta őket, s nem is tudom, csakugyan volt-e ennyi, mert összekeveredett a kenyérmorzsával. A morzsákat elfűjta, aztán a mazsolaszemeket egyenként megette kocsányostól, mert nem láttam, hogy egyet is eldobott volna; elfogyasztotta a kenyérdarabkákat is, melyekre szösz tapadt a zsebéből, úgyhogy penészesnek tunktek. Annyira kemények is voltak, hogy bár többször is szájába vette, hogy megpuhítsa, mégse sikerült meglágyítani őket; ez azután az én javamra szolgált, mert nekem vetette a kenyeret és így szólt: „Nesze, egészségedre válják.” - „Lám, lám - mondtam magamban - micsoda ambróziát vagy nektárt ad

¹²⁵ *mutatio capparum* - a papi ruha váltása; a katolikus papok a mise rendeltetése szerint más-más színű díszruhát öltenek.

nekem ez a költő; azt mondják, az istenek és Apolló is ezzel táplálkoznak odafenn az égből!” Egyszóval a költők nagyrészt nagy nyomorúságban tengődnek; de az én ínségem még nagyobb volt, és így kénytelen voltam megenni azt, amit ő eldobott. Amíg a színdarab megírása tartott, mindig eljött a kertbe, és nem nélkülöztem a kenyérdarabkákat, mert bőkezűen megosztotta velem. Innen egyenesen a kerekesházhoz mentünk, ahol én hasrafekve, ő pedig korszórból, királyi módon oltottuk szomjúságunkat. Később elmaradt a költő, és növekedett az éhségem, úgyhogy elhatároztam: elhagyom a mór és a városba megyek szerencsét próbálni, mert aki keres, talál. Amint a városba értem, láttam, amint Szent Jeromos híres kolostorából kilép az én költőm; amint meglátott, kitárt karral felém tartott, én pedig mutatva, mennyire örülök találkozásuknak, feléje siettem. Rögtön kenyérdarabkákat csomagolt ki - ezek puhábbak voltak, mint amiket a kertbe szokott vinni - maga meg se kóstolta, hanem egyenesen a fogam közé dugta, úgyhogy éhségemet nagy örömmel csillapítottam. A lány kenyérdarabkákból és abból, hogy költőm a kolostorból jött ki, arra a gyanúra jutottam, hogy neki is szégyellni való műzsája van, mint annyi másnak. A város felé tartott, és én követtem azzal az elhatározással, hogy ő lesz a gazdám, ha akarja; úgy gondoltam, hogy abból, ami az ő palotájában megmarad, jut majd az én vackomba is. Mert nincs jobb erszény, mint a jótékonyságé, melynek nemes keze sohasem szegény, és egyáltalában nincs igaza annak a közmondásnak, hogy „Többet ad a kemény, mint az, aki szegény”, mert az, aki keményszívű és zsugori, az bizony nem ad semmit, a jóakarátú szegény pedig mindig ad, ha mást nem tud is, legalább jó szándékot. Hamarosan egy színigazgató házához értünk; ezt, úgy emlékszem, a gonosz Ángulónak hívták, megkülönböztetésül a másik Ángulótól, aki nem igazgató, hanem színész volt, a legkedvesebb azok között, akiket akkor és azóta a színpadon láttak. Az egész társulat összegyűlt, hogy meghallgassa gazdám színdarabját, mert én már gazdámnak tartottam, az első felvonás közepe felé azonban egyesével-kettesével mind kimentek, kivéve az igazgatót meg engem; mi ottmaradtunk hallgatóságnak. Olyan volt ez a színdarab, hogy noha számár vagyok verselés dolgában, azt hiszem, maga az ördög csinálta, hogy elveszítse és tönkretegye a szegény költőt, aki már nagyokat nyelt, látva, hogy egyedül hagyta a hallgatóság. És talán benn a lelke mélyén előre látta a fenyegető balsorsot is. Visszajöttek ugyanis a színészek, több mint tizenketten, szó nélkül megragadták őt, és ha az igazgató tekintélye kéréssel és kiáltással segítségére nem siet, kétségtelen, hogy elpáholják. Én álmélkodtam, az igazgató dühöngött, a színészek nevettek, a költő pedig elszomorodott és türelmesen, noha kissé eltorzult arccal, fogta a darabját és a keblére szorítva, halkán így mormogott: „Ne vessetek gyöngyöt a disznók elé.” Aztán csendesen eltávozott. Én a szégyentől nem tudtam és nem is akartam követni; minthogy pedig az igazgató annyira kedveskedett, vele kellett maradnom. Alig egy hónap alatt a közjátékok és a mókás némajátékok nagy szereplője lettem. Szájkosarat tettek rám és megtanítottak, hogy a színházban arra vessem magamat, akire rámutatnak. Minthogy pedig a közjátékok legtöbbször verekedéssel végződtek, engem is megkergettek a gazdámval együtt, én meg mindenkit leterítettem és keresztülszaladtam rajtuk; ezen a tudatlanok sokat nevettek, a gazdám meg sokat keresett. Cipión, mit mesélhetnék neked mindarról, mi történt velem, míg ezzel meg még két másik színészkompániával voltam! Minthogy azonban röviden és tömören nem lehet ezt elmondani, más alkalomra kell hagynom, ha ugyan lesz más nap is, amikor beszélhetünk egymással. Látod, máris milyen sokat beszéltem, milyen sok és sokféle kalandom volt. Gondolj csak hányattatásomra és gazdáimra! De amit elmondtam, mind semmi, ha összehasonlítom azzal, amit ezekből az emberekből megjegyeztem, láttam és tapasztaltam: életüket, tevékenységüket, szokásaikat, életmódjukat, munkájukat, tétlenségüket, tudatlanságukat és okosságukat és végtelen sok más dolgot. Van, amit csak fülbe sügni lehet, van, amit nyilvánosan kellene kihirdetni, csak azért, hogy sok ember, aki rajong a képzelt alakokért és a mesterséges, tettetett szépségekért, megjegyezze és kijózanodjék.

CIPIÓN. Tisztában vagyok vele, Berganza, milyen hatalmas tered nyílt beszéded elnyújtására. Úgy gondolom, máskor mondd el ezt, ha nyugodtan, zavartalanul beszélgethetünk.

BERGANZA. Így legyen, és figyelj tovább. Egy társulattal Valladolid városába érkeztem és az egyik közjátékban megsebesültem, úgyhogy majdnem otthagytam a fogamat. Akkor nem tudtam bosszút állni, mert meg voltam kötve, később pedig, hideg fővel, nem akartam; mert a szándékos bosszúállás kegyetlenségre és gonosz lélekre vall. Elfárasztott ez az életmód, nem a munka miatt, hanem mert olyan dolgokat tapasztaltam benne, melyek javítást és fenyítést kívánnak. Én csak szenvedhettem ezektől a dolgoktól, de nem orvosolhattam őket, így hát úgy döntöttem, észre sem veszem, és erkölcsös életre adom fejemet, mint azok, akik akkor hagynak fel bűneikkel, ha már nem gyakorolhatják őket. De jobb későn, mint soha! Egy nap megláttalak, amint a jó keresztény Mahudesszel a lámpát hoztátok, és úgy láttam, hogy elégedett vagy nemes és szent foglalkozásoddal. Nemes irigységgel telve, követni akartam lépteidet, és ezzel a dicséretes szándékkal kerültem Mahudes lába elé, aki rögtön társadnak szemelt ki engem és idehozott a kórházba. Ami itt történt velem, az sem olyan kevés, hogy időbe ne telnék az elmondása, főleg amit négy betegtől hallottam, akiket a balsors és a szükség ebbe a kórházba hozott, és akik ott egymás mellé kerültek négy ágyba.

Bocsáss meg, de a történet rövid s nem tűr halasztást, mert éppen kapóra jön.

CIPIÓN. Szívesen megengedem. De fejezd be hamar; azt hiszem, nemsoká megvirrad.

BERGANZA. Szóval, e kórterem végében, az egyik ágyon egy költő, a másikon egy alkimista, a harmadikban egy matematikus, az utolsóban pedig egy jogtudor fekszik.

CIPIÓN. Azt hiszem, láttam már ezeket a derék embereket.

BERGANZA. A múlt nyáron, egyszer délidőben, mikor az ablak zárva volt, én pedig egyikük ágya alatt hűsöltem, a költő siralmasan panaszkodni kezdett a sorsára. A matematikus megkérdezte, miért kesereg, s ő megmondotta, hogy mostoha sorsa miatt. „Miért is ne lenne okom a panaszra - folytatta -, hiszen híven követtem azt, amit Horatius¹²⁶ tanácsol a *Poeticájában*, hogy ne kerüljön napvilágra a mű, ha születése óta nem telt el tíz esztendő; most húsz éve, hogy hozzákezdtam a művemhez, és tizenkettő, hogy befejeztem. A tárgy nagyszabású, csodálatos, elgondolása új, verselése méltóságteljes, epizódjaiban mulatságos, beosztásában bámulatra méltó, mert az eleje megfelel a közepének és a végének, úgyhogy egészben véve a költemény magasröptű, szépen hangzó, hősies, élvezetes és tartalmas, és mégsem találok olyan herceget, akinek ajánlhatnám. Herceget, mondom, aki értelmes, bőkezű és nagylelkű. Nyomorúságos korszak, züllött század!” - „Miről szól a könyv?” - kérdezte az alkimista. A költő így felelt: „Arról, amit Turpin¹²⁷ érsek nem írt meg angliai Artus királyról, utána egy függelék a Szent Grál¹²⁸ keresésének történetével foglalkozik. Az egész mű hősi versekben íródott, részben oktávákban, részben rímtelen versekben, és mindez csupa harmadéles főnevekkel, egyetlen ige nélkül.” - „Én - felelt az alkimista - keveset értek poétikához, és így nem tudom megfelelően méltányolni a balsorsot, amelyről kegyelmed panaszkodik. Bármily nagy azonban, közel sem érhet az enyémhez, mert én szerszámok híján és mert nem találtam olyan hercegre, aki támogatott volna és előteremtette volna az eszközöket, melyet az alkimia tudománya megkíván, ma nem úszom aranyban és nem rendelkezem Mídász, Crassus és Krózus¹²⁹ kincsével.” - „Alkimista uram - szólt közbe a matematikus - tud-e kegyelmed más fémből ezüstöt csinálni?” - „Eddig - válaszolt az alkimista - nekem még nem sikerült; de tudom, hogy lehet csinálni, és már csak alig két hónapra van szükségem, hogy megtaláljam a

¹²⁶ Horatius - latin költő az i. e. I. században. *Ars poetica* című műve a költészet szabályait tartalmazza.

¹²⁷ Turpin - reimsi érsek, több középkori lovag-legenda állítólagos szerzője.

¹²⁸ Szent Grál - legendás kehely, a monda szerint Arimathiai József ebbe fogta föl Krisztus kiömlő vérének. Kutatása mind a brit-kelta, mind a breton-francia mondakörnek kedves témája.

¹²⁹ Mídász, Crassus és Krózus - az antik mitológia, illetve történelem dúsgazdag alakjai.

bölcsek követ, mellyel a sziklát is arannyá meg ezüstté lehet változtatni.” - „Nagyon eltúlozták a balsorsukat kegyelmetek - vetette közbe a matematikus - mert az egyiknek van egy kiadásra váró könyve, a másik hamarosan megtalálja a bölcsek követ; de mit szóljak az én szerencsétlenségemhez, mely olyan egyedülálló, hogy nem tudom, mihez hasonlítsam? Huszonkét éve keresem az állandó pontot, hol elejtem, hol felveszem, már-már azt hiszem, hogy megtaláltam és semmiképpen sem csúszhat ki többé a kezem közül, és amint nem ügyelek, olyan messze kerülök tőle, hogy csodálkoznom kell. Ugyanez történt velem a kör négyszögesítésével is, már-már eljutottam a megoldáshoz, már szinte a zsebemben éreztem; szenvedésem tehát Tantalszóhoz hasonló, aki közel van a gyümölcsöshöz és éhen hal, közel a vízhez és szomjan pusztul. Néha úgy érzem, itt a kedvező alkalom, hogy az igazsághoz jussak, máskor olyan messzire látom, hogy megint felfelé indulok a hegynek, melyen az imént lejttem, munkám terhével a vállamon, mint egy új Sziszüphosz.¹³⁰” A jogtudor idáig hallgatásba merült, de most megszólalt: „Négy nagy panaszkodót hozott össze ebben a kórházban a balsors, de én megtagadom azokat a hivatalokat s hivatásokat, melyek nem tartják el gazdáikat s nem adnak neki enni. Én, uram, jogtudor vagyok, s öfelségének különböző időkben számos és sokféle jogi véleményt adtam; mind az ő hasznát szolgálta, s az ország se látta kárát. Éppen most szerkesztettem egy feliratot, melyben kérem, nevezzen meg nekem valakit, akivel közölhetem egy új jogi tanácsomat, amelynek révén teljesen visszanyerheti összes zálogait. De ahogy többi felirattal történt, azt gondolom, hogy ez is szemétdombra fog kerülni. Nehogy azonban kegyelmetek bolondnak gondoljanak, meg akarom mondani, hogy miben áll ez a tanács, ha ezzel nyilvánosságra jut is. Azt kérem az udvartól, hogy öfelsége minden alattvalója, tizennégy évestől hetven évesig, köteles legyen havonta egyszer kenyéren és vizen böjtölni, mégpedig az általa kiválasztott és kijelölt napon, és az aznapra szánt minden élelmiszer - gyümölcs, hús vagy hal, bor, tojás vagy főzelék - ára, pénzben átadassék Öfelségének; eskü alatt tilos egy fillért is elvenni belőle. Ezzel a módszerrel, húsz év alatt, megszabadulhat minden hitelezőjétől és zálogától. Mert ha kiszámítják - én már megtettem - Spanyolországban több mint hárommillió ilyen korú ember van, nem számítva a betegeket, sem a fiatalabbakat és idősebbeket, és mindegyik elkölt naponta legalább másfél reált; de nem bánom, legyen csak egy reál, ennél nem költhet kevesebbet, ha csak száraz kenyeret eszik is. Azt hiszik kegyelmetek, hogy csekélység havonta hárommillió reált kapni, szép, fényes pénzben? A böjtötknek pedig inkább hasznára lenne, mint kárára, mert a böjtöléssel megörvendeztetnék az eget és szolgálnák a királyt; sok ember egészségének is jót tenne a böjtölés. Ez igazán tiszta dolog; az adóbizottságok úgyis tönkreteszik az országot, ezért költség nélkül, egyházközségenként lehetne összegyűjteni a pénzt.” Valamennyien nevettek a jogtudoron és a véleményén. Az meg az ő örültségeiken nevetett, én pedig elcsodálkoztam azon, amit hallottam tőlük, és beláttam, hogy nagyrészt ilyen fejű emberek hálnak meg a kórházakban.

CIPIÓN. Igazad van, Berganza, ám gondold meg, van-e még más mondanivalód.

BERGANZA. Még csak két dolog, és be is fejezem a mondókámat, mert látom, már felkel a nap. Egy nap gazdám alamizsnáért ment a város polgármesterének, egy nagyon jeles és vallásos lovagnak a házába. Éppen egyedül találtuk, és úgy láttam, helyes lesz felhasználni ezt az alkalmat, hogy tudtára adjak egy figyelmeztetést, melyet a kórház egy öreg betegétől hallottam. Arról van szó, hogyan lehetne orvosolni a csavargó lányok közismert elzüllesztését; mert ahelyett, hogy szolgálnának, rossz útra térnek, olyannyira, hogy minden nyáron benépesítik a kórházakat a szerencsétlenekkel, akik velük tartanak. Tűrhetetlen nyavalya ez, mely gyors és hathatós segítséget kíván. Szóval meg akartam ezt neki mondani, és abban a hitben, hogy beszélni tudok, feleltem a hangomat, de ahelyett, hogy értelmes mondatokat mondtam volna, olyan hevesen és hangosan kezdtem ugatni, hogy a polgármester megharagudott és

¹³⁰ Sziszüphosz - korinthuszi király, a görög mitológiában; alvilági büntetése elvégezhetetlen munka volt.

megparancsolta szolgálainak, bottal verjenek ki a teremből. Egy szolga odaszaladt ura szavára - bár inkább süket lett volna aznap - fogott egy rézkulacsot, mely a kezeügyébe esett, és olyat ütött vele a bordáim közé, hogy az ütés helyét ma is őrzöm.

CIPIÓN. Emiatt panaszkodol, Berganza?

BERGANZA. Hát nem kell-e panaszkodnom, ha, mint mondtam, még most is fáj a helye, és ha úgy érzem, hogy jó szándékom nem érdemelt ilyen büntetést?

CIPIÓN. Lásd, Berganza, senki sem mehet oda, ahová nem hívják, és nem szólhat olyan dologba, ami nem rá tartozik. Gondolnod kell arra is, hogy a szegények tanácsát sohasem fogadták meg, még ha jó volt is. A szegény tehát legyen alázatos és ne gondolja, hogy tanácsot adhat a hatalmasoknak, mert azok azt hiszik, hogy mindent tudnak. A szegények bölcsessége homályban van: a szükség és a nyomor az árnyék és felleg, mely elborítja, és ha véletlenül feltárul is: butaságnak gondolják és ócsárolják.

BERGANZA. Igazad van, okulok belőle és ezentúl követem a tanácsodat. Egy másik este beléptem egy főrangú hölgy házába, aki egy kiskutyát tartott a karjában; ölebek hívják az ilyet. Olyan pici volt, hogy a keblén elrejtette volna. Amint ez meglátott engem, kiugrott úrnője karjából és ugatva nekem rohant, olyan vakmerően, hogy meg se állt, míg a lábamba nem harapott. Tisztelettel és haraggal néztem rá és így szóltam magamban: „Ha az utcán megcsípnélek, nyomorúságos kis állat, vagy rád se hederítenék, vagy darabokra tépnélek.” Azt láttam meg ekkor, hogy a gyávák és kishitűek is vakmerővé, szemtelenné lesznek, ha kegyben állnak, és sietve megbántják a náluk derekabbakat.

CIPIÓN. Példát mutatnak erre egyes emberké, akik uraik árnyékában szemtelenkedni merészkednek. Ha azonban a halál vagy a sors más csapása kitépi a fát, melyhez támaszkodnak, értéktelenségük azonnal kitűnik és megnyilvánul. Csak annyi karát az értékük, amennyit uruk és támaszuk kölcsönöz nekik. Az erény és a józan ész mindig ugyanaz: meztelenül vagy ruhában, egyedül vagy kíséretben. Igaz, az emberek megbecsülése csökkenhet; de aki igazán ér valamit, annak az értéke mindig megmarad. Fejezzük be a beszélgetést; mert a fény behatol a réseken és azt mutatja, már magasan van a nap. A következő éjjel, ha a beszéd nagy adománya a miénk marad, rajtam lesz a sor, hogy elmondjam az életemet.

BERGANZA. Így legyen; gyere hát ugyanerre a helyre, mert bízom az égben, hogy megtartjuk a beszélőképességünket és elmondhatjuk a sok igazságot, amire most már idő híján nem kerülhet sor.

Mikor Peralta végzett a párbeszéddel, a zászlós éppen felébredt, és a licenciátus így szólt:

- Bár kitalált párbeszéd ez, és valójában sohasem történt meg, véleményem szerint, annyira ügyesen van megírva, hogy zászlós uram nyugodtan hozzákezdhet a másodikhoz.

- E véleményről - mondta a zászlós - kedvet kaptam és hozzá is fogok az íráshoz, s kegyeddel nem bocsátkozom vitába, valóban beszéltek-e a kutyák, vagy sem.

A licenciátus így felelt:

- Zászlós uram, ne térjünk vissza erre a vitára, méltányolom a párbeszéd művésziességét és ötletességét, érje be ennyivel. Gyerünk most az Espolónra,¹³¹ a lelkiek után most már testi szemeinket is üdítsük fel.

- Gyerünk - mondta a zászlós.

Avval elindultak.

(Gáspár Endre fordítása)

¹³¹ Espolón - Valladolidban a Pisuerga folyó rakodópartját nevezték így.

AZ ÁL-NAGYNÉNI

Sétálgatván Salamanca egyik utcájában, két diák, két jó mancosos manchai legény, igazabb híve mindkettő a vigadozásnak, mint a vigiliának, s a kujtorgásnak inkább, mint a kurátoroknak, arra lett figyelmes, hogy zárt zsalu fedi egy mészárszék ablakait. Furcsállották e látványt módfelett, mivel ha az efféle ház lakói nem mutatkoznak és portékájukat nem kínálják, soha el nem adhatják az árujukat. Meg akarván tehát tudakolni az eset okát, készséges felvilágosítást kaptak a ház közvetlen szomszédságában lakó kézművestől, aki ezeket mondotta nekik:

- Uraim, vagy nyolc napja költözött ide egy más városbéli úrihölgy, módjával templomjáró és igencsak szigorú küllemű. Véle él egy különleges szépségű és eleven ifjú leány, akit az asszonyság unokahúgának mondanak. Egy csatlós és két dueña szokta kísélni őket, és amint ítélem, előkelő és ájtatos népek lehetnek. Mind ez ideig sem városunkbéli, sem más személy őket meg nem látogatta, s azt sem tudnám megmondani, hogy mely vidékről származtak Salamancába. De azt tudom, hogy a lány gyönyörű és szemre tisztességes, és a nagynéni fényűző gazdagsága, valamint tekintélyes volta nem szegény népekre vall.

A szomszédos kézműves elbeszélése arra sarkallta a két diákot, hogy végére járjon e kalandnak. Mert jóllehet úgy ismerték a várost, mint a tenyerüket, és serény kéménykotrói voltak minden háznak, amelynek ablakában főkötős bazsalikom virult, ily nagynéni és unokahúg létezéséről nem hallottak sehol; s noha az egyetemi tudományoknak ebben az ágában is jócskán kiismerték magukat, legfőként azt nem értették, hogy miért éppen ebbe az utcába költöztek, ahol az útvám borsos és az arcpirosító - ha nem is a legfinomabbja - kelendő portéka. Mert vannak házak, Salamancában csakúgy, mint más városban, ahol mindig a könnyűvérű nők, vagy más néven a serénykedők, avagy szerelmes természetűek szoktak megtelepedni.

Már délfelé járt az idő, de a szóban forgó ház zárva maradt; ebből aztán diákjaink arra a következtetésre jutottak, hogy lakói vagy nem étkeznek otthon, vagy ha igen, hát hamarosan jönniök kell. S e feltevésük nem is bizonyult tévesnek. Csakhamar látták, hogy egy tiszteletre méltó matróna közeledik feléjük. Hófehér főkötője hosszabb volt, mint egy portugál kanonok reverendája, s ráncokba szedve nyílt széjjel a homlokán. Nyakában derékig érő nagyszemű olvasó zörgött, kendője selyemgyapjú, kesztyűje új és fehér - felhajtás nem volt rajta - kezében pedig ezüstgombos botot, illetve bambuszpalcát tartott. Baloldalán még a Fernán González¹³² idejéből itt felejtett csatlós haladt. Csuhája szőre vedlett, nadrágja skarlátveres, lábán bejerrai bakancs, ujjasa fölött csíkos köpeny, fején a milánói füveg alatt kötött hálósipkát viselt, mivelhogy gyakorta környékezték ájulások, kezén bolyhos kesztyű, vállán átvetve kardkötő, azon meg navarrai szablya csüngött. Előttük lépdelt az unokahúg, egy tizennyolc év körüli leányzó, arca kimért és komoly, inkább hosszúdad, mintsem kerek, hosszú szempillájú nagy, fekete szeme óvatlan pillanatokban álmatagon nézett a világba, szemöldöke hosszú és ívelt volt, orcája piros. A halántékánál kibukkanó szőke haj bodorítva volt, finom, vörösbarna szoknyát viselt, göndörpelyhes flandriai posztóból való, testhezálló derékka, fekete bársony cipellőjén ezüst csat és rojt fénylett, kesztyűje illatozott, de nem ám rizsportól, hanem ámbrától. Tartása komolyságra vallott, tekintete tisztességre, lépte libegő volt, akár a kócsagé. Aprólékosan nézve igen jó hatást keltett; ha az egésztest nézték, még jobbat. És jóllehet a két manchai ifjú helyzetét és hajlamát tekintve a fiatal hollóhoz volt hasonlatos: mint a holló, akármiféle húsról készen álltak lecsapni, most, hogy figyelmüket az új kócsag vontá magára, le is csaptak rá mind az öt érzékükkel, és megszerelmesedve lépre

¹³² Fernán González - a Nagy Kapitány, kiváló spanyol hadvezér (1453-1515).

mentek ennyi báj és ennyi szépség láttán. Mert még a kámzsába bújtatott szépségnek is ekkora a hatalma.

A nagynéni és az unokahúg mögött két dueña lépdelt, a csatlós módján öltözöttek. Mindeme nagy kísérettel a házhoz ért a jó asszonyosság, a hű csatlós kinyitotta a kaput, és beléptek. Azt azonban még meg kell mondani, hogy a két diák, abban a pillanatban, ahogy azok belépni készültek, a jólneveltség és a tiszteletadás különös keverékével lekapta sapkáját, térdet hajtott, szemét lesütötte, mintha csak ők volnának a legájtatosabb és legilletelmesebb férfiak e világon.

A hölgyek bezárkóztak, az urak kint maradtak az utcán, gondolkodóba és félig-meddig szerelembe esve, s röviden meghányták-vetették, mit kell tenniök, kétségkívül azt hívén, hogy mert a hölgyek nem idevalósiak, a törvényt bizonyára nem megtanulni, hanem megtörni jöttek Salamancába. El is határozták hát, hogy az éjjel szerenádokat adnak nekik, lévén ez az első szolgálat, amellyel a szegény deákok kedveskedni szoktak hölgyeiknek. El is indultak, hogy nyakára hágjanak mindannak, ami szegénységükből ebédre tellett, s bizony sovány lakomában volt részük. Ebéd után összehívták barátaikat, gitárokat és egyéb zeneszerszámokat kerítettek, értesítették a zenészeket, majd felkeresték az egyik költőt - mert ilyen fölös számban akadt Salamancában - s arra kérték, költene némi aznap éjjel előadandó versezeteket az Esperanza névre, mert erre a névre hallgatott életük reménye - hiszen már annak tekintették. Még külön is a lelkére kötötték, hogy az Esperanza nevet, ha törik, ha szakad, foglalja bele a versebe. A költő azt felelte, hogy ezt bízzák csak rá, majd ajkát és körmét rágva, halántékát és homlokát vakarva olyan szonettet mesterkedett össze, hogy egy gyapjúkártoló vagy takácsmester se írna különbet. Át is adta a szerelmes ifjoknak; a mű megnyerte tetszésüket, és meggyeztek abban, hogy a verset maga a szerző fogja előremondani a zenészeknek, mert nem maradt idejük, hogy megtanulják.

Ezenközben be is esteledett; a megbeszélt órában kilenc manchai ifjú, négy énekes és gitáros zenész, egy lant, egy hárfa, egy mandolin, tizenkét kolomp és egy zamorai duda gyűlt össze a felemelő ünnepségre. Szereztek valahol vagy harminc kisebb pajzsot és ugyanannyi páncélínget, s az egészet kiosztották egy csapatnyi éhenkórász, azaz tán inkább szomjankórász között. Aztán a legnagyobb zenebona közepette elindultak az egész körmenettel a hölgyek utcája és háza felé, s amikor a sarkon befordultak, már akkora volt a kolompok kegyetlen zsvaja a jócskán előrehaladott éjszakában, hogy az összes szomszédok és lakók - már úgy aludtak takaróba gubózva, mint a selyemhernyó - felriadtak, nem is jött azután álom a szemükre, s a környéken nem akadt élő ember, aki fel ne ébredt és az ablakokba ne tódult volna. Sípólva fújta a zamorai duda a talpalávalót, és süketítő zajjal múlt ki a zeneszó már a leányzó ablaka alatt. Majd az egyik zenész nem sokat kérette magát és a hárfa hangjaira - míg a költő előremondta neki szerzeményét - kellemes és lágy hangon elénekelt a szonettet, amely a következőképpen hangzott:

*Ott nyugszik Esperanzám, hő reményem,
kit testestül-lelkestül úgy imádok,
éltem reménye s minden kincse vár ott,
de kincsem sincsen, ha őt el nem érem.*

*Ám őt elérvén, fellobog a vérem,
irigyel mór és frank s az indiánok,
lány kéjek istene! im eléd állok,
- Cupido! - és kegyed ma esdve kérem.*

*S bár Esperanzám oly picinyke még,
hogy tizenkilenc évet alig számlál,
ki elérendi, óriássá lészen.*

*Tuskót a tűzre hát, hisz attól ég!
óh, bájos Esperanza, hogyha szánnál,
én szolgálnálak éberén s merészen.*

Alig hangzott el eme Istentől elrugaskodott szonett, amikor a körülállók közül egy *in utroque*¹³³ hozzáértő fráter emelt és csengő hangon így szólt a mellette állóhoz:

- Szavamra mondom, világéletemben nem hallottam ennél pompásabb versezetet! Megfigyelte, hogy csengenek össze a sorok, látta a játékos összhangot a hölgy neve *Esperanza*, és a név jelentése, a *remény* közt? Milyen ügyesen szövi bele a leány életkorát, s a *picinyke* meg az *óriás* ellentétes hasonlatot? Átok és kárhozat! Mily csodálatosan zengzetes szó a *tuskó*! Esküszöm, ha ismerném e szonett költőjét, istenemre, küldenék néki holnap vagy hat szál kolbászt abból, amit reggel kaptam egy hajcsár révén hazulról.

Már csak a kolbász szó hallatára is megbizonyosodhattak a körülállók, hogy a vers dicsérője estremadurai fickó volt, s ebben nem is csatlakoztak, mert később kiderült, hogy Jaraicejo mellől egy estremadurai faluból származott oda, s ettől fogva mindenki tanult és a költészetet alaposan ismerő férfiúnak tekintette, csupán azért, mert hallották, hogy mily aprólékosan elemezte ezt a szokatlan énekes szonettet.

De minden hiába volt, a ház ablakai továbbra is zárva maradtak, mint a vakablak, s ettől aztán egységesen kétségbeestek a reménykedő manchai ifjak. Ám azért a gitárok hangjaira három hangon kísérték a következő románcot, amely ugyancsak postai megrendelésre és postai sietséggel készült a célnak megfelelően:

*Jöjj ki, Esperanza drága,
kedvezz lelkemnek, te kedves,
mert ha nélküled halódom,
testem óhatatlan elvesz.*

*Hideg félsznek fellegei
tisztá fényed el ne fedjék,
napod fogy, ha nem viszonzod
szerelmesed szenvedélyét.*

*Kínjaimnak tengerárján
Csitítsd el a hab verését,
mert ha nem, hát meglásd, vágyát
elveszíti a reménység.*

*Ha a halál eljön értem,
az életet tőled várom,
s malasztot szerelmi bűmra
poklon át és száz halálon.*

Itt tartottak a zenészek a románc-éneklésben, amikor hallották, hogy nyílik az ablak. Kihajolt rajta az egyik dueña és élesre köszörült hangon így szólt:

- Uraim, úrnőm, doña Claudia de Astudillo y Quinones, azt a jelentős kegyet kéri kegyelme-tektől, hogy menjenek máshová muzsikájukkal, ne okozzanak botrányt és ne mutassanak rossz példát a szomszédságnak, s mindezt annál is inkább, mivel házában él kisasszony unokahúga is, úrnőm, doña Esperanza de Torralva Meneses y Pacheco, akinek sem rangjához,

¹³³ in utroque - ti. jure; latin kifejezés, azt jelenti: mindkét jogban (a polgáriiban és egyháziban) egyaránt járatos. Itt gúnyos értelemben: hétpróbás csavargó.

sem előkelő voltához nem illik, hogy kapuja előtt s ily késő éjszaka efféle dolgokat vigyenek végbe. Másképpen, más módon és kisebb botrányal is fogadhatja kegyelmeteket.

Erre így felelt az egyik széptevő:

- Tedd meg nékem, dueña asszonyság, ajándékképpen és kegyként, hogy megmondod úrnőmnek, doña Esperanza de Torralva Meneses y Pachecónak, jönné ki az ablakba, mert szeretnék véle négyszemközt két szót szólni, saját jól felfogott érdekében és hasznára.

- Húú, húú - mondta erre a dueña - majd épp ez jár úrnőm, doña Esperanza eszében! Tudja meg, jó uram, hogy nem olyan nő az, mint maga gondolja, mert az én úrnőm igen előkelő, igen tisztességes, igen zárkózott, igen elmés, igen olvasott és írástudó, és nem tenné meg azt, amire kegyelmed kéri, még ha igazgyönggyel halmozná is el őt.

Itt tartottak a rátarti, de hujjogató és gyöngyös dueñával folytatott párviadalban és társalgásban, amikor nagy csapat ember közeledett feléjük az utcán; azt hívén, hogy a városi rendőrség jön, körbe álltak, középre fogták a zenészek pereputtyát, és mire a rend őrei odaértek, már pengtek is a pajzsok, zörögtek a páncélingek. Azoknak pedig, úgy látszott, nem akarózik eljárni a sevillei kertészek úrnapi kardtáncát, mert folytatták útjukat, bizonyára úgy vélván, hogy se hajdúnak, se zsandárnak, se törvényszolgának nem áll haszon ezen a zsidvásáron. A fickók vérszemet kaptak és folytatni akarták a megkezdett zenét, de az egyik hangszer gazdája makacskodott, hogy mindaddig ne folytassák, amíg doña Esperanza ki nem hajol az ablakon; erre aztán még a dueña sem dugta ki többé a fejét, hiába hívták. Ettől persze megdühödtek, és mindannyian nekibuzdulva meg akarták dobálni a házat, be akarták törni a zsalukat, hogy lakóit fejbeverjék vagy elnáspájolják. Így szokták már ezt a legények ilyen esetekben. Ám, ha mérgesen is, rázendítettek ismét néhány karácsonyi énekre, megint felsípolt a duda, lármázott a kolompok fülhasogató és könyörtelen zenebonája, mígnem aztán ezzel az éktelen zsidvajjal be is fejezték a szerenádöt.

Már csaknem pitymallott, amikor szerteoszlott a csapat, de nem a manchai ifjak mérge; haragudtak, hogy éji zenéjük ilyen kevés haszonnal járt. Meglátogattak hát egy lovagot, barátjukat; ez gazdag és költekező legényember hírében állott, kedvelte a zenét és a szerelmet, de legfőként barátja volt a bátraknak, tehát abból a fajtából való, amelyet Salamancában bőkezűnek hívnak és az asztalfőre ültetnek. Ennek azután kitálalták a velük történeteket, a leány szépségét, nemes tartását, leírták szemrevaló, bájos külsejét s egyben a nagynéni komolyságát és előkelőségét, no meg azt, hogy semmi vagy csak igen kevés reményük van arra, hogy kedvüket töltsék vele. Mert hát a zene, ez az első és végső menedékük, amellyel szolgálatára lehetnek volna, mi hasznót sem hajtott, s csak arra volt jó, hogy felbosszantsák és rossz hírét keltsék a szomszédok között. A lovag szívesörömet járt efféle görbe utakon, ezért nyomban felajánlotta nekik, hogy majd ő meghódítja számukra a lányt, kerül, amibe kerül. Aztán még aznap egy legalább oly terjedelmes, mint tisztességtudó üzenetet küldött doña Claudiának, felajánlva neki személyét, életét, birtokát és kegyeit. A ravasz Claudia megtudakolta az apródtól urának kilétét és körülményeit, jövedelmét, hajlamait, szórakozásait és tevékenységét, szakasztott mintha csak vejéül akarta volna fogadni. Az apród meg, aki csak az igazat mondta, olyan képet festett a lovagról, hogy az asszonyság módjával meg is volt elégedve, és a hujjogató dueñával elküldte válaszáat, egy nem kevésbé hosszú és tisztelő üzenetet.

Belépett a dueña, a lovag udvariasan fogadta, maga mellé ültette, csipkés szélű keszkenőt adott neki, hogy verejtékét letörölje, mivel az asszonyság némiképp elbágyadt az úton. S mielőtt az még szót is szólhatott volna a hozott üzenetről, felbontatott számára egy doboz lekvárt, saját kezével vágott neki két jó szeletet belőle, majd hogy egy-két bő korttyal fogait leöblíthesse, miseborral kínálta. Ettől aztán úgy kivirult a dueña, mint a pipacs, és olyan elégedett lett, mintha kinevezték volna kanonoknak. Elő is adta az üzenetet a maga nyakatekert, kacskaringós szavaival, és mondókáját azzal a jól kifundált hazugsággal fejezte be, miszerint

úrnője, doña Esperanza Torralva Meneses y Pacheco olyan szűz most is, mint szülő édesanyja, „ám így sincs olyan ajtaja úrnőmnek - mondta - amely kegyelmed előtt zárva volna”. Azt felelte erre a lovag, hogy mindazt, amit úrnője érdemeiről, értékéről, szépségéről, ájtatosságaról és előkelő voltáról a dueña elmondott - hogy most ő szóljon a maga módján - elhiszi, de ami a szüzességet illeti, az egy kicsit nehezen megy a fejébe, s ennek okáért arra kéri, hogy e tekintetben mondaná meg az igazságot arról, amit tud, és ő lovagi hitére esküszik, hogy ha nem csapja be, egy leheletnél is könnyebb selyemkendő lesz a jutalma. Az ígéret után már nem volt szükség további kérlelésre, sem arra, hogy a dueña torkára tegyék a kést, mert a szabódó komorna bevallotta az igazságot, ami az volt - most és utolsó órájában is az -, hogy úrnője, doña Esperanza de Torralva Meneses y Pacheco nem is először, hanem már harmadszor is szűz, azazhogy a szüzessége háromsüetű, majd hozzátette, hogyan és miképpen történt, kivel és hol, és még vagy ezer más részletet, ami aztán don Félixet, mert így hívták a lovagot, egészen kielégítette, hisz most már mindent tudott, amit tudni akart. Abban maradtak a dueñával, hogy az még az éjjel becsempészi don Félixet a bezárt házba, ahol a lovag négyszemközt és a nagynéni tudta nélkül akart beszélni Esperanzával. Szép szavakkal és úrnőinek szóló jókívánságokkal útjára bocsátotta a dueñát és annyi pénzt adott neki, amennyibe a fekete selyemkendő kerülhetett. Még tudomásul vette, mit kell tennie, hogy éjjel a házba juthasson, majd az örömtől szinte megkergült dueña eltávozott, a lovag meg ottmaradt gondolataival, kívánva, hogy már csak este lenne, s szinte úgy érezve, mintha a sötétedés máris ezer éve váratna magára; annyira vágyott arra, hogy végre szembenézhesen e maga-felidézte kísértetekkel.

Eljött a megbeszélrt idő - mert nincs, ami el ne jönne - és don Félix, úgy felöltözve-fegyverkezve, mint Szent György, barát és szolga nélkül útnak indult; a dueña már várta, ajtót nyitott neki, majd óvatosan és nagy csendben bevezette a házba, és elhelyezte Esperanza szobájában az ágy függönyei mögé, lelkére kötve, hogy zajt ne üssön, mert Esperanza már tudja, hogy ott van, és az ő rábeszélésére, nagynénje tudtán kívül, hajlandó neki mindent megadni. Szavak helyett és annak zálogául, hogy így is lesz, még megszorította a lovag kezét, majd a dueña eltávozott, don Félix pedig ottmaradt Esperanza ágya mögött, várva, hogy miképpen fog véget érni ez a fondorlatos cselszövény.

Kilenc óra lehetett, amikor don Félix bejutott a házba, hogy ott elrejtőzzék, s közben az Esperanza hálósobája mellett egy helyiségben ott ült a nagynéni egy alacsony, támlás széken, vele szemben pedig egy kis zsámolyon unokahúga. Kettőjük között nagy tálban izzott a faszén.¹³⁴ A házban csend volt, a csatlós már lefeküdt, a másik dueña is visszavonult, csak az üzlet tudója volt még talpon és mindenáron arra akarta rávenni idősebbik úrnőjét, hogy feküdjék le, s váltig bizonygatta, hogy az óra nem kilencet, hanem tízet ütött, mert hát igen kívánta, hogy cselszövényei célhoz érjenek, úgy, ahogy leányasszony úrnője és ő maga kitervelte, vagyis a következőképpen: kettejüké lesz mindaz, amit don Félix adni fog, Claudia meg mit se tudjon az egészről, s bele ne üthesse az orrát ez a kapzsi és zsugori vénasszony, aki annyira egymaga rendelkezik unokahúga minden keresete és szerzeménye felett, hogy egy lyukas garas nem sok, de annyit sem adna neki azon kívül, amire feltétlenül szükség van. Úgy tervezték hát, hogy ezt az adófizetőt pedig elsikkasztják tőle a sok közül, akikre még az idők múltával számíthattak. S ámbár Esperanza tudta, hogy don Félix a házban van, a titkos helyről, ahol rejtezett, nem volt tudomása. Az éjszaka nagy csendje és az időpont alkalmatossága beszédre sarkallta Claudiát és így bensőséges, meghitt hangon a következőképpen kezdett szólni unokahúgához:

¹³⁴ nagy tálban izzott a faszén - Spanyolországban, különösen délen gyakran csak abból áll a fűtés, hogy egy nyitott réztartályban, az úgynevezett braseróban szenet hevítenek.

- Sokszor mondtam már neked, Esperanzám, hogy jól eszedben tartsd tanácsaimat, oktatásaimat és figyelmeztetéseimet, mert ha kötelességedhez és ígéretedhez híven ezekhez igazodol, olyan hasznodra és javadra szolgálnak majd, amilyené a tapasztalat és a kor - minden dolgok mestere - megtaníthat téged. Ne hidd, hogy most is Plasenciában vagyunk, ahonnét származol, de Zamorában sem, ahol tanulgatni kezdted, hány hét a világ, de bizony még Toróban sem, ahol termő kerted a harmadik szüretjét érte meg. Arrafelé jóságos és egyszerű emberek laknak, nincs bennük rosszindulat, nem élnek a gyanúperrel, és korántsem oly kitanultak és avatottak a gazemberségben és a kópéságokban, mint az itteniek. Ne feledd, leányom, hogy most Salamancában vagy, abban a városban, amelyet világszerte a tudományok anyjának neveznek és ahol rendszerint tíz- vagy tizenkétezer diák tanul és lakik, csupa ifjú legény, szeszélyes mind, merészek, szabadosok, rajongók, költekezők, elmések, nagy kópék és lobbanékonyak is. Ezt lehet róluk általában elmondani, de mivel legtöbbjük nem ide, hanem az ország más részébe és tartományába való, nem is mind egyforma természetű. Mert a vizcayaiak, noha nincs sok belőlük, rövid eszűek, ám ha fennakadnak egy asszony horgán, könnyen nyílik a pénztárcájuk. A manchai mind hetyke, hogy a Jézus Krisztus vinné el őket, mert ha nem, hát ők viszik a szívedet, de pofonokkal körítve. Van aztán itt egy sereg aragóni, valenciai és katalán, kikent-kifent ficsur valamennyi, beszagosított, jól nevelt és jobban kiöltözött, de ennél többet aztán ne is várj tőlük; ám ha mégis többet akarnál tudni róluk, tudd meg hát, lányom, hogy nem értik a tréfát. Mert ha megharagszanak egy asszonyra, könyörte-
lenek és nem viselkednek nemes ember módjára. Az új-kasztíliaiak nemes gondolkodásúak, adnak, ha van miből, de ha nincs, legalább nem is kérnek. Az Estremadurából valók közt mindenféle ember akad, mint orvosság a patikában, és olyanok, mint az aranycsinálók: ha ezüstjük van, ezüstöt adnak, ha meg csak rezük, hát rezet. Az andalúzokhoz, lányom, nem öt, hanem tizenöt érzéked legyen, mert ezek éles eszűek, agyafúrtak, ravaszok és fortélyosak, s a garast cseppet sem verik a fogukhoz. A gallegókról említés se essék a prédikációban, mert azok nem is emberek. Az aszturiai csak szombatra való - csak zsíros mocskot hord a házba. Ami pedig a portugálokat illeti, hosszú volna a sora annak, ha természetüket és tulajdonságaikat mind le akarnám festeni neked, mert a portugál szikár agyú népség, mint minden bolondnak, nekik is megvan a maguk rögeszméje, de azzal számolhatsz, hogy a szerelem szinte valamennyiükkel cafrangos nyomorúság csupán. Lásd hát, Esperanza, mennyi mindenféle férfifajtával akad majd dolgod. S ha ennyi zátonnyal csipkés tenger öbleibe akarsz behajózni, nagy szükséged lesz rá, hogy én jelöljem és mutassam meg neked az irányt, amely felé haladj és amelyhez tartsd magad, nehogy szándékaink és céljaink bárkája hajótörést szenvedjen, s a vízbe kelljen hajigálnunk rakományát, kíváncsú testedet, melyben oly sok báj, kecs és női vonzóerő lakozik mindazok számára, akik megkívánják. Mert véd a fejedbe, lányom, hogy nem akad tanár ezen az egyetemen, aki úgy ismerné a maga katedrája csínját-bínját, ahogy én meg tudlak tanítani téged a mi hivatásunk világi fortélyaira. Mert oly sok évet éltem benne és belőle, s annyi tapasztalatot szereztem a mesterségben, hogy már akár bízvást nyugalomba is vonulhatnék. S ámbár amit most akarok mondani neked, csak része annak, amit már oly sokszor mondtam, mégis azt kívánom, figyelmes légy és hajtsd füledet engedelmesen szavamra. Mert a tengerész sem mindig bontja ki a hajó minden vitorláját és nem is mindig vonja be valamennyit, tehát okos asszony, ahogy fúj a szél - úgy él.

Esperanza leányzó csak a földet nézte és egy késsel kapirgált a faszén paraszában. Fejét lehajtotta s látszatra igencsak elégedetten és engedelmesen figyelt a szavakra, de Claudiának ez nem volt elég, és így szólt:

- No, emeld csak fel, lányom, a fejedet és ne kapirgáld azt a tüzet. Fordítsd felém és vesd rám tekinteted, ne aludj, mert legalábbis még egyszer öt érzéked kellene hogy legyen ahhoz, hogy mindezt megtanuld és felfoghasd.

Esperanza pedig így felelt:

- Ne fáradjon, nénemasszony, s magát se fárassza azzal, hogy tovább nyújtja, húzogatja ezt a prédikációt, mert már annyit hajtogatta, annyit figyelmeztetett arra, hogy mit hasznos és mit szükséges tennem, hogy már szinte a könyökömön jön ki. Ne akarja hát most újra a fejembe tölteni a tudományát. Nézze csak, mennyivel van a salamancai férfiaknak többjük, mint a más vidékre valósiaknak? Tán ezek nem húsból és csontból vannak? Nincs-e ezeknek is egy lelkük, három képességük meg öt érzékük? Mit számít, az, hogy egyikének-másikának nagyobb a képzettsége meg a tudománya? Sokkal inkább úgy képzelem én, hogy ezek csak még hamarabb elvakulnak és a többiekénél is gyorsabban akadnak horogra, mert jobban fel tudják ismerni és meg tudják becsülni a szépség értékét. Kell-e más, mint felforralni azt, aki langyos, kihívóan viselkedni a szüziessel, nemet mondani a buja természetűnek, bátorítani a gyávát, biztatni a mulyát, fékezni az önhittet, felébreszteni az alvót, csábítgatni a mamlaszt, írni a távollevőnek, dicsérni az ostobát, biztatni a tartózkodót, cirógatni a gazdagot, kiábrándítani a szegényt, angyalnak lenni az utcán, szentnek a templomban, szépnek az ablakban, tisztességesnek otthon és tüzes ördögnek az ágyban? Úgy fújom én már mindezt, nénemasszony, mintha könyvből olvasnám, új dolgokkal jöjjön hát, ha azt akarja, hogy figyeljek és okuljak, az illet meg hagyja más alkalomra, mert tudja meg, hogy ettől már elalszom, és már hallgatni sem bírom. De azért egyet még meg akarok mondani és biztosíthatom - csak azért, hogy biztos legyen benne és tudja is - nincs az a kereset és haszon, amiért én még egyszer megengedném, hogy meggyötörjön. Három virágát adtam már szüzességemnek, mind a hármat eladta, s mindhárom ízben elviselhetetlen kínokat kellett kiállnom. Hát tán bronzból vagyok én? Hát az én húsom talán érzéketlen? Hogy csak úgy lehessen fércelgetni, öltögetni akár a feslett ruhát? Bizony, az anyám emlékére mondom, akit nem ismertem, ebbe én többé bele nem egyezem. Ne kapáljon hát, nénemasszony, az én szőlőmben, a rongyos köntös is jobb néha, mint a toldozott-foltozott! Ha meg mindenáron elszánta magát, hogy a kertemet mindig csak egészben és érintetlenül adja el, keressen könnyebben csukódó zárat a kapujára, mert azt aztán verje ki a fejéből, hogy én még egyszer megengedem, hogy túvel, cénával a húsomhoz érjen.

- Ó, te esztelen, balga lány - felelte a vén Claudia - tudod is te, hogy mi a fájdalom! Nincs szer a földön, amely erre a célra felérne a túvel meg a piros fonállal; ezen kívül minden egyéb csak mesebeszéd. Mit sem ér a cserfa nedve meg a tört üveg, még kevesebbet a pióca. A mirrhának mi haszna sincs, fabatkát sem ér a lilomhagyma meg a hímgerle zúzája, sem egyéb szedett-vedett kotyvalékos főzet, ez mind semmi. Hiszen már sültparaszt sem akad olyan - hacsak szemernyi is érteni akarja a dolgát - aki fel ne ismerné a hamis pénzt. Éljen hát a gyűszűm meg a tűm, meg a te türelmed is éljen, és az a jó kis fájdalom is, ami vele jár! Jöhet aztán már rám öklelni-döfölni az egész emberi nemzetség - bizton fölsül! Teneked megmarad a tisztességed, nekem meg a tisztességes kis vagyon; a haszon is busásabb, mint különben.

- Belátom én, asszonyom, hogy úgy van, ahogy mondja - felelte Esperanza. - Mindazonáltal el nem állok szándékomtól, még ha javam vallja is kárát. Annyi s talán még több hasznunk marad el, ha húzzuk-halasztjuk az árusítást, mint amit úgy szeretnénk, ha tüstént kinyitjuk a boltot. Mert ha, mint maga mondja, Sevilába kell mennünk, mire megjön a hajóhad, nem volna okos, ha szüzesség-virágok készíttetésével tölténénk az időt, csak arra várva, hogy az enyémet negyedszer is eladjuk, hiszen már szinte fekete belé szegény, annyira hervadozik. Feküdjön hát le nénem lelkem, és gondolkodjék ezen, holnap meg majd úgy határozunk, ahogy maga jobbnak látja, mert elvégre és végtére is, csak a maga tanácsait kell követnem, hiszen anyámnak tekintem, sőt anyámnál is többnek.

Itt tartott a nagynéni és az unokahúg a beszélgetésben, amit don Félix nem kis ámulattal ugyan, de teljes egészében végighallgatott, amikor a lovag, nem bírván türtőztetni magát, akkorát tüsszentett, hogy szinte az utcára is kihallatszott. Nagy dérrrel-dúrral és felettébb megütődve felkelt erre doña Claudia, fogta a gyertyát és belépett a szobába, ahol Esperanza nyo-

szolyája állt. S mintha csak vezették volna lépteit, egyenesen az ágyhoz indult s függönyét felemelve, ott lelte a lovag urat; az ifjú a kardja markolatát szorongatta, kalapját mélyen a szemébe húzta, marcona képpel készült a csatározásra. Amikor a vénasszony így meglátta, elkezdte hányni magára a keresztet, mondván:

- Jézusom, Krisztusom, óvj meg! Jaj, micsoda sorscsapás, micsoda szerencsétlenség! Férfi az én házamban, e helyen és ebben az órában! Ó, én boldogtalan! De hisz világéletemben szerencsétlen voltam! Mit szólnának az emberek, ha ezt megtudnák!

- Nyugodjék meg asszonyom, doña Claudia - szólt don Félix - nem azért jöttem én ide, hogy kegyelmed becsületére törjek és kárt okozzak, hanem hogy becsületét megóvjam és a javát szolgáljam. Lovag vagyok, gazdag és hallgatni tudó, s mindenekfölött szerelmes vagyok úrnőmbé, doña Esperanzába. S hogy elérjem azt, amire szenvedélyem és vágyaim érdemessé tesznek, bizonyos titkos mesterkedések útján, amelyekről egy napon kegyelmed majd minden bizonnyal tudomást szerez, sikerült is e helyre bejutnom. Nem vezérelt más szándék, csak hogy közelelről lássam úrnőmet s élvezetet leljek annak közelében, aki már azzal is életem úrnője lett, hogy távolról reá tekinthettem. S ha e bűnöm büntetést érdemel, ím, itt vagyok hát, hogy itt és most, ő maga szabhassa ki rám. Mert az ő kezétől mindent kitüntető dicsőségnek tartok, s nem lehet szigorúbb büntetés annál, amit vágyaim kínja mér reám.

- Ó, én szerencsétlen! - válaszolt ismét doña Claudia. - Hjjaj, mennyi veszélynek is vagyunk kitéve mi, védő és oltalmazó férj és férfi nélkül élő asszonyok! Most, most hiányzol csak igazán, te balsorsra jutott és boldogtalan élettársam, don Juan de Bracamonte! Ha te élnél, nem lennék én most ebben a városban, sem ily szörnyű helyzetben zaklatásnak kitéve, ön pedig, uram, elégedjék meg azzal, hogy azon az úton, ahogy bejött, tüstént elhagyja a házat. És ha ebben a házban akar valamit tőlem vagy az unokahúgomtól, azt kintről kényelmesebben, több tisztességgel, több haszonnal és kellemesebben tárgyalhatjuk meg.

- Én a kegyelmed házából nem akarok mást, asszonyom, csak a legjobbat, amit adni tud: hogy benne legyek. A tisztességen énmiattam csorba nem fog esni, kereset is áll a házhoz, itt van a kezemben, ez lesz hát a haszon; ami pedig a kellemességet illeti, állíthatom, hogy annak sem lesz híja. És hogy ne csak pusztá szó essék itt, s a mondókámnak hitele is legyen, ezt az aranyláncot adom szavaim zálogául. - Ezzel lekanyarított a nyakáról egy, legalább húszdukátos, vastag aranyláncot s az asszony nyakába akasztotta.

Ebben a pillanatban a dueña, aki az üzletet nyélbeütötte volt, e bőkezű ajánlat és a kellő fizetség láttára, még mielőtt, úrnője felelhetett vagy a láncot elvehette volna, így szólt:

- Hát van-e herceg a földön, olyan, mint ez az úr, vagy akár pápa vagy császár, avagy kalmárok bankára, de akár Amerikából hazatért úrgazdag, de még csak kanonok is, aki ilyen nagylelkű és költekező volna? Doña Claudia, úrnőm, életemre mondom, szó se essék már több erről az üzletről, földet rá, s tegyünk ennek az úrnak mindenben kedvére!

- Meghibbantál, Grijalva? - mert így hívták a dueñát. - Meghibbantál, te örült, te eszeveszett?
- mondta doña Claudia. - Hát Esperanza tisztasága, zsenge virága, ártatlansága, érintetlen szüzessége semmi? Hát csak így, se bű, se bá, adjam oda, bocsássam áruba e nyomorúságos láncocska csalétkén fennakadva? Elment az eszem tán, hogy elkápráztasson csillogása, megkössenek szemei, hogy befonjon szövédékei hálójába? Hát, e rohadt világra mondom, ebből nem lesz semmi! Kegyelmed pedig, lovag uram, öltse csak fel ismét a láncát és tanuljon tisztességet. Értse meg, hogy ámbár magányos nők vagyunk, de előkelőek, ez a leány pedig most is olyan, mint szülő édesanyja, s nem akad élő ember széles e világon, aki mást mondhatna róla. Ez az igazság, s ha ennek ellenére hazudtak is valamit kegyelmednek, csatlakozik az egész világ, az idő és a tapasztalat lesz a tanúm rá.

- Hallgasson, úrnőm - szólt közbe Grijalva - mert vagy én vagyok tökkelütött, vagy itt üssenek agyon, ha ez az úr itt nem tudta a teljes igazságot az én leányasszony úrnőm állapota felől.

- Mit tudhatna, te szégyentelen? Mit tudhatna? - fortyant fel erre Claudia. - Nem tudsz-e tán te magad is unokahúgom tisztaságáról?

- Hát az igaz, hogy tiszta vagyok - szólalt meg ekkor Esperanza, aki a szoba közepén állott és mint akit kissé fejbekölintottak, várakozva figyelte, miképpen civakodnak azok a teste fölött - de még milyen tiszta! Hiszen egy órája sincs még tán, hogy ebben a hidegben tiszta inget húztam.

- Olyan, amilyen - mondta don Félix. - Nekem ebből a posztóból látott minta is elég, ki nem megyek a boltból anélkül, hogy az egész véget meg ne vásároltam volna. S ha esetleg finomkodó kényeskedésből vagy merő tudatlanságból mégsem akarná eladni nekem, tudja meg hát, Claudia asszonyság, hogy a leányhoz intézett szavait, illetve az egész szentbeszédet végighallgattam, és még akkor is én akarok lenni az első, aki ezt a fürtöt lecsipkedi, azaz ezt a tőkét leszüreteli, ha e lánchoz egy pár arany fülbevalót és néhány gyémántos karkötőt kell is hozzátennem. S ha már ennyire tudom, hogy mi az igazság, és ilyen jó zálog van a kezemben - mert hiszen azt, amit kínálok s amit személyemben nyújtok, nem becsüli eléggé - szóljon hát más hangon velem, ahogy illet, mert fogadom és esküszöm arra, hogy e vár bevételét tőlem ugyan senki meg nem tudja, sőt én magam leszek az, aki fennem fogom hirdetni, hogy ép, egész és érintetlen.

- Ejha! - mondta erre Grijalva. - No hát akkor, Isten neki, váljék egészségére, legyenek egymáséi, én megkötöm e frigyet és áldásom rá - s ezzel megfogta a leány kezét, odatette don Félix kezébe. Ettől aztán a vénasszony olyan dühbe gurult, hogy lerántotta cipőjét, s mintha csak egy csapatnyi ellenséget aprítana, elkezdte agyba-főbe verni Grijalvát. Ez pedig, amikor látta, hogy püfölik, belecsimpaszkodott Claudia főkötőjébe és darabokra szaggatta. Így derült ki, hogy a jó asszonyság olyan tök-kopasz, hogy egy kolduló barát se különben; félrecsúszott parókája oldalt lecsüngött, s a derék hölgy oly rút volt, hogy tán a világon sem akadt nálánál förtelmesebb teremtmény. Amikor Claudia meglátta, hogy szolgálója mily gonoszul bánik vele, visítani kezdett, s hangosan kiáltozott rendőrökért. S mintha csak varázslatra történt volna, a szobába lépett a városbíró, s mögötte több mint húszan, bábáskodók és fogdmegek. A városbírónak besúgták ugyanis, miféle személyek laknak e házban, és ő is elhatározta, hogy még aznap éjjel látogatást tesz náluk. Mivel azonban kopogását nem hallották a civakodásban, a fogdmegek két emelőrúddal - éjszakánként ily célból emelőrúdat szoktak magukkal vinni - sarkaiból kiemelték az ajtót, és olyan csendben lopakodtak fel, hogy a bentlevők az új vendégeknek neszt sem vették. A városbíró minden szót hallott, a nagynéni oktatgatásaitól kezdve egészen a Grijalvával folytatott verekedésig, s így, amikor belépett, ekképpen szólt:

- Felettébb modortalan vagy úrnőddel, szolgáló asszonyság.

- De még milyen modortalan ez a senkiházi, városbíró uram. - felelte Claudia - hát nem kezelt merészt emelni rám, akire soha még senki kezét nem emelt, amióta Isten engem erre a világra kilökött!

- Jól mondd, hogy kilökött - szólt a városbíró - mert nem is vagy jó te másra, csak arra, hogy kilökjenek. No, egy kettő, öltözz, te tisztesség mintaképe, és öltözzenek fel mind, aztán előre, a börtönbe!

- A börtönbe, uram! De miért - szólt Claudia. - Hát így bánnak ebben a városban a magamfajta előkelő és magas személyekkel?

- Elég a hangoskodásból, asszonyság, odakerülsz, ha akarod, ha nem, ezen nem lehet vitatkozni. S veled jön ez a háromszor lekollokvált diáklány is az elherdált örökségével.

- Itt üssenek agyon - mondta Grijalva - ha a városbíró úr nem hallott mindent, hiszen azt is mondta Esperanzára, hogy háromszor leborotvált!

Ezenközben odalépett don Félix, és a városbíró félreszólítva beszélt vele s megkérte, ne vinné el a nőt, ő maga vállal kezességet értük. De a kérésnek semmi haszna nem volt és még kevesebb az ígéretésnek.

Ám a sors úgy akarta, hogy a városbíró kísérelő sokaság között ott volt a két manchai diák is, s ezek végighallgatták az egész históriát. Látván, hogy mi történt, és hogy Esperanza, Claudia meg Grijalva mindenképpen a börtönbe kerül, egy szempillantás alatt megbeszélték, mit kell tenniük. Majd anélkül, hogy valaki is felfigyelt volna rájuk, kisurrantak a házból és beálltak az egyik utcába a sarok mögé az úton, amerre a foglyoknak el kellett haladniuk. Kíséretükben volt hat, velük egyívású cimborájuk, akikkel a jószerecsse hozta össze őket, s ezeket megkérték, lennének a segítségükre egy fontos ügy elintézésében a helybeli rendőrséggel szemben. Erre azok persze oly készséges hajlandóságot mutattak, mintha csak valami ünnepélyes lakomára hívták volna őket. Nem sokkal ezután feltűntek a rendőrök a foglyokkal s még mielőtt a sarokra értek volna, a diákok olyan lelkes hévvel láttak a dologhoz, hogy rövidesen egyetlen törvényszolga sem maradt az utcában. Igaz ugyan, hogy csak Esperanzát tudták kiszabadítani, mivel amikor a fogdmegek látták, hogy verekedésre van kilátás, azok, akik Claudiát és Grijalvát kísérték, hirtelen a másik utcába fordultak velük és a börtönbe vitték őket. A megszajlott és megszégyenített városbíró hazavonult otthonába, don Félix is a magáéba, a diákok pedig a fogadóba, ahol laktak. Az, aki Esperanzát a törvény kezei közül kimentette, még aznap éjjel kedvét is akarta tölteni véle, de a másik ebbe nem akart beleegyezni, inkább halállal fenyegette meg, ha ezt tenné.

Ó, a szerelem csodája! Ó, a vágy mindenható ereje! Ezt pedig azért mondom, mert a foglyoszádító diák, látván, hogy társa ennyire köti az ebet a karóhoz és ilyen hévvel ellenzi, hogy ő a lánnyal kedvét töltsse, nem sokat kertelt s nem tekintve, hogy mi sül ki abból, amit tenni készül, így szólt:

- Most pedig, mivelhogy nem egyezel bele, hogy kedvem töltssem azzal, akiért oly sokat fáradoztam, s nem akarod, hogy mint barátnémmal háljak vele, azt talán csak nem tagadod, hogy mint törvényes asszonyomat nem bírod, nem vagy képes és nincs jogod elvenni tőlem. - Majd a leányhoz fordulva, akit el sem engedett, ezt mondotta: - Ezt a kezét, amelyet eddig, lelkem úrnője, mint védelmeződ nyújtottam neked, most, ha te is úgy akarod, törvényes férjed és hitestársadként adom kezedre.

Esperanza kisebb konccal is beérte volna; amint meglátta, hogy mi kínálkozik számára, azt felelte, hogy igen, nagyonis igen, s nem is egyszer, hanem ismételten is kimondta, s uraként és hitveseként ölelte meg az ifjút. Annak társa, elbámulva e furcsa elhatározáson, mukkot sem ejtett, otthagytá őket és bement a szobájába. A vőlegény félt, hogy barátai és ismerősei még gátat találnak vetni vágyai teljesülésének és megakadályozzák a kellő formák között még meg sem kötött házasságot, még az éjjel felkereste szállásán egy fuvaros földijét. Esperanza jószerecsnéje úgy hozta, hogy ez a fuvaros éppen másnap hajnalban indult hazafelé, és ők vele mentek. Amint mondják, hazaértek, s a diák közölte atyjával, hogy az a hölgy, akit magával hozott, egy előkelő lovag leánya, akit ő megszöktetett és akinek házasságot ígért. A diák apja pedig már koros volt, és a fia minden szavát könnyen elhitte. Látván menyé csinos képét, nagyonis meg volt elégedve, és ahogy csak tudta, dicsérte fia elhatározását.

Nem ilyen sors várt Claudiára, mert az ő vallomásából kiderült, hogy Esperanza sem unokahúga, sem egyéb rokona sohasem volt, csak egy templomkapuból felszedett gyereklány, akit más leányokkal együtt, akik így hatalmába kerültek volt, többször és különböző személyeknek szüzekként adott el, ebből tartotta fenn magát, ez volt a mestersége és a foglalkozása. Kinyomozták még azt is, hogy némi vajakosságokat is üzött, s e bűnökért a városbíró négyszáz

botütésre ítélte, s arra, hogy egy létrára helyezett kalodában, fején színes papírcsákóval állítsák pellengérre a főtér közepén. Nem is volt a salamancai gyermekeknek szebb napjuk abban az évben!

Később a diák házassága kitudódott, és bár egyesek megírták apjának, hogy az ügyben mi az igazság és milyenfajta is a menyje, a leány ravasz készséggel oly ügyes-csavarosan tudott öreg apósa kedvére tenni és oly szíves kiszolgálásban részesítette, hogy az még akkor se tekintette volna kevésbé lányának, ha ennél nagyobb gonosztetteket mondtak volna is rá. Ekkora ereje van az élelmességnek és szépségnek.

Claudia de Astudillo y Quiñones asszonyságnak pedig ez lett a sorsa és a lakhelye, s ilyen legyen mindazoknak, akik hasonlóan élnek és cselekszenek.

(András László fordítása)